ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין בזמן התפילה, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להכריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיב

גם זה המזמור נאמר בא"ב, בכל פסוק שני אותיות ובשני אחרונים שלש, ומספר על מדות טובות שיבור לו אדם והיאך יתן צדקה ושכרו שלא יצטרך לבריות:

א הַלְלוּיָהּ | אַשְׁרֵי־אִישׁ יָרֵא אֶת־יְהוָה בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד: ב גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה זַרְעוֹ דּוֹר
יְשָׁרִים יְבֹרָךְ: ג הוֹן־וָעֹשֶׁר בְּבֵיתוֹ וְצִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: ד זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְּשָׁרִים חַנּוּן
וְרַחוּם וְצַדִּיק: ה טוֹב־אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה יְכַלְכֵּל דְּבָרָיו בְּמִשְׁפָּט: ו כִּי־לְעוֹלָם לֹא־יִמּוֹט לְזֵכֶר
עוֹלָם יִהְיֶה צַדִּיק: ז מִשְּׁמוּעָה רָעָה לֹא יִירָא נָכוֹן לִבּוֹ בָּטֵחַ בַּיהוָה: ח סָמוּךְ לִבּוֹ לֹא יִירָא
עַד אֲשֶׁר־יִרְאֶה בְצָרָיו: ט פִּזַּר | נָתַן לָאֶבְיוֹנִים צִדְקָתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד קַרְנוֹ תָּרוּם בְּכָבוֹד:
י רָשָׁע יִרְאֶה | וְכָעַס שִׁנָּיו יַחֲרֹק וְנָמָס תַּאֲוַת רְשָׁעִים תֹּאבֵד:

קיג

בו יסופר נפלאות מיציאת מצרים:

א הַלְלוּיָהּ | הַלְלוּ עַבְדֵי יְהוָה הַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה: ב יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:
ג מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְהוָה: ד רָם עַל־כָּל־גּוֹיִם | יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ:
ה מִי כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת: ו הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: ז מְקִימִי מֵעָפָר
דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן: ח לְהוֹשִׁיבִי עִם־נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ: ט מוֹשִׁיבִי | עֲקֶרֶת הַבַּיִת
אֵם־הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ:

נקודות משיחות קודש – מזמור קיג מתוך "תהילות מנחם"

ב – יהי שם הוי' מבורך

ברכה מתוך דין קשה

ה. וענין זה קשור למ"ש בזהר "אחזיאו לי' בחלמא": דענין החלום הוא בעת השינה, שאז הוא העלם והסתלקות האור[1], שהו"ע הדין ד"מ"ב קשה". ויתרה מזו, כל ענין החלום הוא ל"חבר שני הפכים בנושא אחד . . כאלו היו לאחדים . . כי בשינה נסתלק מוח השכל המבחין, ולא נשאר רק כח המדמה, וכח המדמה יכול להרכיב ב' ענינים הפכים, כמו ספינה רצה באוויר"[2].

והכוונה בזה היא לגלות דרגת "בחי' החלום" שהיא נעלית ביותר "שרשו למעלה ויסודתו בהררי קדש עליון . . בחי' עיגולים שאין בהם מעלה ומטה[3], רק הכל בהשוואה אחת ובהתכללות והתאחדות כל הענינים בלי שום פירוד והתחלקות".

אלא שבחי' נעלית זו אינה יכולה להיות בגילוי למטה, כי כאן "הגילוי הוא בבחי' חכמה ודעת שהוא ע"פ קוין", שהם באופן של התחלקות, ורק ב"בחי' שינה והסתלקות המוחין בגלות . . מתנוצץ ומאיר האור העליון והוא מסתתר ומתעלם כו'".

ולכן גילוי הענין ד"מברך" – מ"ב ור"ך, שהוא חיבור ב' הפכים, נתגלה בחלום דוקא שהוא למעלה משניהם, ובכוחו לחברם יחד[4]. ויתירה מזו, כשם שהתוכן ד"מברך" נעשה ע"י

המשך בעמוד קל

1) ראה סה"מ ה'ש"ת ע' 6.
2) ראה תו"א וישב כח, ג ואילך. ובכ"מ.
3) ראה גם סה"מ תקס"ה ע' קפה.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין .....ב

ב) מזמורי תהלים קיג, קיד ..... ג

ג) מאמר ד״ה והיה ביום ההוא
יום ב׳ דראש השנה, ה׳תשכ״ח ..... ה

ד) מכתב כללי ימי הסליחות ה׳תשכ״ז .....טז

ה) שיחת שבת פרשת האזינו,
שבת תשובה, ה׳תשכ״ח..... יח

ו) לקוטי שיחות – פרשת האזינו
(בלה״ק) כרך יד..... לג

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....לח

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת האזינו ..... לט

ט) שיעור יומי חומש לשבוע פרשת האזינו ..... מ

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת האזינו .....עד

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת האזינו .....עה

יב) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת האזינו .....פח

יג) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....צ

שיעורי רמב״ם – מהדורת חזק:

יד) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת האזינו..... צג

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת האזינו ..... קיב

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת האזינו.....קיח

יז) נביאים וכתובים
מלכים ב פרק יט, תהלים פרק קלט..... קכא

יח) משניות – מסכת מעילה
ביאור קהתי..... קכג

יט) עין יעקב מסכת יומא ..... קלא

כ) מסכת חגיגה עם ביאורים
מדף יג עד דף יט ..... קלב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... קס

כב) שולחן ערוך הלכות שבת
אדמו״ר הזקן ..... קס

כג) לקוטי תורה
אדמו״ר הזקן ..... קסא

כד) שערי אורה
אדמו״ר האמצעי .....קסב

כה) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... קסג

כו) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... קסג

כז) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב.....קסד

כח) ספר המאמרים – ספר המאמרים ה׳תש״ט
אדמו״ר מוהריי״צ..... קסה

כט) לקוטי דיבורים
אדמו״ר מוהריי״צ..... קסה

ל) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ .....קסז

לא) חומש לקריאה בציבור ..... קסח

לב) לוח זמנים לשבוע פרשת האזינו .....קעג

לג) עירוב תבשילין ..... קעד

לד) סדר מצות הדלקת נרות לערב ר״ה וש״ק.....קעה

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

ביאור בדרך אפשר

בין פסוקי ׳שופרות׳ בתפילת מוסף של ראש השנה אומרים את הפסוק הבא בישעיה:

וְהָיָה[1] **בַּיּוֹם הַהוּא** ביום הגאולה העתידה לבוא **יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ** היהודים **הָאוֹבְדִים** בגלות **בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַה׳ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָיִם, וּמְדַיֵּק אַדְמו״ר הַזָּקֵן (בְּהַמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל זֶה שֶׁבְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳**[2] ספר מאמריו על חומשים ויקרא־במדבר־דברים והמועדים החלים בתקופה זו של השנה) **מַה שֶּׁכָּתוּב בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, מַהִי הַמַּעֲלָה** והיתרון **דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל** והרי לכאורה העיקר הוא קול השופר ולא הגודל של השופר? **גַּם צָרִיךְ לְהָבִין (כְּמוֹ שֶׁמְּדַיֵּק** ושואל **בְּהֶמְשֵׁךְ הַמַּאֲמָר**[3] ב׳לקוטי תורה׳ לאדמו״ר הזקן) **מַה שֶּׁכָּתוּב יִתָּקַע סְתָם וְלֹא נֶאֱמַר מִי הוּא הַתּוֹקֵעַ? וְאַדְמו״ר הָאֶמְצָעִי**[4] בנו ממלא־מקומו של האדמו״ר הזקן **מוֹסִיף עוֹד דִּיּוּק** שאלה **בָּזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר יִתָּקַע, דִּלְשׁוֹן יִתָּקַע מוֹרֶה שֶׁיִּתָּקַע מֵעַצְמוֹ** כאילו אין מי שתוקע בשופר, וצריך להבין מה משמעות הדברים?

וּנְקוּדַת הַבֵּאוּר (בְּהַדְּרוּשִׁים[5] במאמרי החסידות הנזכרים, של האדמו״ר הזקן ואדמו״ר האמצעי) **הִיא, דְּהַהִתְעוֹרְרוּת** של השומעים את קול השופר **שֶׁעַל־יְדֵי שׁוֹפָר סְתָם** שאינו ״שופר גדול״ **הוּא רַק לְאֵלֶּה שֶׁהֵם בְּקֵרוּב קְצָת** ואילו הרחוקים לא מתעוררים מתקיעה זו, **וּבִכְדֵי לְעוֹרֵר אֶת הָאוֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ הֵם** הנמצאים במרחקים **יִתְעוֹרְרוּ** לצאת מהגלות הרחוקה בה הם נמצאים **לָבוֹא לִירוּשָׁלַיִם וּלְהִשְׁתַּחֲווֹת לַה׳, הוּא עַל־יְדֵי שׁוֹפָר גָּדוֹל** דווקא, כפי שיתבאר להלן.

וּבִכְדֵי לְבָאֵר הָעִילּוּי המעלה והיתרון **דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא,** בגאולה השלימה **מַקְדִּים** אדמו״ר הזקן, וכן אדמו״ר האמצעי **בְּהַמַּאֲמָר**[6] **בֵּאוּר עִנְיָן** התוכן הפנימי של **שׁוֹפָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה (עַכְשָׁיו** בזמן הגלות, לפני הגאולה), **דְּעַל־יְדֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל תּוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר, שֶׁהִיא הַצְּעָקָה** קריאה להתקרב לאלוקות **דִּפְנִימִיּוּת** ועומק **הַלֵּב שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל** וההבנה, ולכן היא נעשית על ידי תקיעה בשופר בקול פשוט (ולא בדיבור שמבטא תוכן שכלי ולא בכלי נגינה המפיקים קולות מיוחדים) **עַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ פְּנִימִיּוּת הַלֵּב דִּלְמַעְלָה** עניין העומק והפנימיות של ה׳לב׳ למעלה באלוקות **כְּבְיָכוֹל,** שהוא **רְצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה** העליונה, בדוגמת מעלת הצעקה מעומק הלב המבטאת רצון להתקרב לאלוקות ביחס להבנה והשגה בענייני אלוקות.

וְעַל זֶה על ההתעוררות המיוחדת שנפעלת על ידי תקיעת שופר ויש לה השפעה על פנימיות הלב המחברת את האדם עם הפנימיות שלמעלה, רצון העליון, **נֶאֱמַר**[7] בנבואת זכריה (וגם פסוק זה הוא מפסוקי ׳שופרות׳) **וְאַד׳ הֵרָאֶ׳ בַּשּׁוֹפָר יִתָּקַע,** והמשמעות הפנימית של הפסוק היא **דִּכְמוֹ שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר דְּהָאָדָם הִיא,** כאמור, **הַצְּעָקָה דִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב** המבקש להתקרב לאלוקות, **עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא לְמַעְלָה, דְּעִנְיָן תְּקִיעַת שׁוֹפָר הוּא הַמְשָׁכַת**

בס״ד. יום ב׳ דראש השנה, ה׳תשכ״ח*

1 **וְהָיָה**[1] **בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וּבָאוּ**
2 **הָאוֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ**
3 **מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ לַה׳ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלָיִם,**
4 **וּמְדַיֵּק אַדְמו״ר הַזָּקֵן (בְּהַמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל**
5 **זֶה שֶׁבְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳**[2]**) מַה שֶּׁכָּתוּב בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל,**
6 **מַהִי הַמַּעֲלָה דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין (כְּמוֹ**
7 **שֶׁמְּדַיֵּק בְּהֶמְשֵׁךְ הַמַּאֲמָר**[3]**) מַה שֶּׁכָּתוּב יִתָּקַע**
8 **סְתָם וְלֹא נֶאֱמַר מִי הוּא הַתּוֹקֵעַ. וְאַדְמו״ר**
9 **הָאֶמְצָעִי**[4] **מוֹסִיף עוֹד דִּיּוּק בָּזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר יִתָּקַע,**
10 **דִּלְשׁוֹן יִתָּקַע מוֹרֶה שֶׁיִּתָּקַע מֵעַצְמוֹ. וּנְקוּדַת**
11 **הַבֵּאוּר (בְּהַדְּרוּשִׁים**[5]**) הִיא, דְּהַהִתְעוֹרְרוּת שֶׁעַל־**
12 **יְדֵי שׁוֹפָר סְתָם הוּא רַק לְאֵלֶּה שֶׁהֵם בְּקֵרוּב קְצָת,**
13 **וּבִכְדֵי לְעוֹרֵר אֶת הָאוֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר**
14 **וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם שֶׁגַּם הֵם יִתְעוֹרְרוּ לָבוֹא**
15 **לִירוּשָׁלַיִם וּלְהִשְׁתַּחֲווֹת לַה׳, הוּא עַל־יְדֵי שׁוֹפָר**
16 **גָּדוֹל.**
17 **וּבִכְדֵי לְבָאֵר הָעִילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שֶׁיִּהְיֶה**
18 **לֶעָתִיד־לָבֹא, מַקְדִּים בְּהַמַּאֲמָר**[6] **בֵּאוּר**
19 **עִנְיָן שׁוֹפָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה (עַכְשָׁיו), דְּעַל־יְדֵי**
20 **שֶׁיִּשְׂרָאֵל תּוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר, שֶׁהִיא הַצְּעָקָה**
21 **דִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, עַל־יְדֵי־זֶה**
22 **נִמְשָׁךְ פְּנִימִיּוּת הַלֵּב דִּלְמַעְלָה כִּבְיָכוֹל, רְצוֹן**
23 **הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַחָכְמָה. וְעַל זֶה נֶאֱמַר**[7] **וְאַד׳**
24 **הֵרָאֶ׳ בַּשּׁוֹפָר יִתָּקַע, דִּכְמוֹ שֶׁתְּקִיעַת שׁוֹפָר דְּהָאָדָם**
25 **הִיא הַצְּעָקָה דִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, עַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא**
26 **לְמַעְלָה, דְּעִנְיָן תְּקִיעַת שׁוֹפָר הוּא הַמְשָׁכַת וְגִילּוּי**

*) המאמר הוגה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א ויצא לאור בקונטרס ראש השנה - תשנ״ב. 1) ישעי׳ כז, יג. והוא מפסוקי שופרות דר״ה. 2) דרושים לר״ה נח, א ואילך. וראה גם מאמר זה (בשינויים קלים) באוה״ת דברים כרך ה׳ דרושי ר״ה ע׳ ב׳עז ואילך. וראה ביאור למאמר זה באוה״ת ר״ה ע׳ א׳תה ואילך. שם א׳תח ואילך. 3) נט, ד. 4) עטרת ראש שער ר״ה פכ״ב. 5) לקו״ת שם ס, א. עט״ר שם. 6) לקו״ת שם נח, ד ואילך. עט״ר שם פי״ח ואילך. 7) זכרי׳ ט, יד. וגם פסוק זה הוא מפסוקי שופרות דר״ה.

ביאור בדרך אפשר

וְגִילוּי הַפְּנִימִיּוּת למעלה, הרצון שלמעלה מהחכמה. **וְהַחִילּוּק** ההבדל **בֵּין שׁוֹפָר סְתָם לְשׁוֹפָר גָּדוֹל הוּא, דְּשׁוֹפָר סְתָם** כאשר יש למעלה גילוי והמשכת אלוקות הדומה ל׳תקיעת שופר׳ בשופר (רוחני) רגיל **הוּא הַמְשָׁכַת וְגִילוּי הַפְּנִימִיּוּת דֶּאֱלֹקוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָמוֹת** כשם שתקיעת שופר למטה היא צעקת הלב גם כשהתקיעה היא בשופר רגיל, ״שופר סתם״, **אֲבָל** עדיין זהו אור אלוקי שעם היותו למעלה מעולמות, בכל זאת הוא **שַׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת,** והוא אור **סוֹבֵב כָּל עָלְמִין** שהוא אור בלי גבול ולכן אינו מתלבש ומאיר בעולמות באופן המדוד ומוגבל לפי ערכם אלא ׳סובב׳ ומקיף מעל העולמות (והוא בחינת רצון העליון שהמשל אליו הוא כוח הרצון שבנפש) ובכל זאת יש לו שייכות לעולמות ולכן נקרא אור הסובב כל עלמין״. **וְשׁוֹפָר גָּדוֹל** גילוי והמשכת אלוקות למעלה באופן של ׳תקיעת שופר׳ (התגלות מהפנימיות) בשופר גדול **הוּא הַמְשָׁכַת וְגִילוּי הַפְּנִימִיּוּת דֶּאֱלֹקוּת שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לָעוֹלָמוֹת, לְמַעְלָה גַּם מִסּוֹבֵב** שכאמור יש לו שייכות מסוימת לעולמות.

וְזֶהוּ הטעם הפנימי **שֶׁבְּשׁוֹפָר סְתָם כְּתִיב וְאַד׳ הֲוָיָ׳ בַּשׁוֹפָר, דְּאַד׳ הֲוָיָ׳ הֵם שְׁמוֹת** קדושים של הקדוש־ברוך־הוא, **אֶלָּא שֶׁשְּׁמוֹת אֵלֶּה** (שם **אַד׳ א־ד־נ־י הֲוָיָ׳** שם שנכתב בארבע אותיות יו״ד, ה״א, וא״ו, ה״א ונקרא **בְּנִקּוּד אֱלֹקִים) הֵם** שמות קדושים **נַעֲלִים בְּיוֹתֵר**[8], **וּבְ׳שׁוֹפָר גָּדוֹל׳ כְּתִיב** ״ביום ההוא יתקע בשופר גדול״ **יִתָּקַע סְתָם וְלֹא נֶאֱמַר מִי הוּא הַתּוֹקֵעַ, כִּי תְּקִיעָה זוֹ הִיא הַמְשָׁכָה וְגִילוּי מִבְּחִינַת סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין, שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁמוֹת** שעם כל מעלתם אינם מתייחסים לקדוש ברוך הוא בעצמו אלא רק לגילוי, הארה והתפשטות ממנו (כשם שבאדם שמו הוא דבר חיצוני לעומת עצם מהותו ומציאותו).

ב) וּבִכְדֵי לְבָאֵר הָעִילּוּי דְּ׳שׁוֹפָר גָּדוֹל׳ עוֹד יוֹתֵר, מֵבִיא הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳[9] נכדו של האדמו״ר הזקן, וחתנו וממלא־מקומו של האדמו״ר האמצעי **(בַּבֵּאוּר שֶׁלּוֹ**[10] **לְהַמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שֶׁבְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳) מַה שֶּׁכָּתוּב בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳** במאמר אחר **בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל לְהָבִין** את המשמעות הפנימית של דברי **הַמִּשְׁנָה**[11] **יוֹם־טוֹב שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, בַּמִּקְדָּשׁ** בבית המקדש **הָיוּ תּוֹקְעִין** בשופר **אֲבָל לֹא בַּמְּדִינָה**[12] בשאר חלקי הארץ לא היו תוקעים (כי חכמים גזרו שמא אדם שלא בקי בתקיעת שופר יקח את השופר כדי ללכת לחכם ללמוד איך תוקעים ובתוך כך יטלטל את השופר ברשות הרבים, דבר שאסור בשבת), והטעם הפנימי לכך שבראש השנה שחל בשבת לא תוקעים בשופר הוא **דְּזֶה שֶׁבְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה צָרִיךְ לִתְקוֹעַ בַּשּׁוֹפָר הוּא בִּכְדֵי לְעוֹרֵר עַל־יְדֵי־זֶה לְמַעְלָה הַתַּעֲנוּג בִּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת,** כמבואר בהרחבה בתורת החסידות שבסיום כל שנה חיות העולמות עולה ומסתלקת למעלה, וכדי לעורר רצון אצל הקדוש ברוך הוא, כביכול, לשוב ולהשפיע חיות לעולמות תוקעים בשופר, ובכך מעוררים את התענוג שיש לו, כביכול, מהעולמות, והדבר גורם להשפעת חיות לעולמות מחדש **וְכֵיוָן שֶׁבְּשַׁבָּת מִצַּד עַצְמוֹ יֶשְׁנוֹ הַתַּעֲנוּג** מהבריאה, **לָכֵן בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת אֵין צָרִיךְ [כָּל־כָּךְ**[13] באותה מידה שהדבר נחוץ בראש השנה שחל בחול**] לִתְקִיעַת שׁוֹפָר** ולכן גזרו חכמים שבראש השנה שחל בשבת אין תוקעים.

---

8) ראה בארוכה לקו״ת נצבים נא, ג. 9) שיום ההולדת שלו הוא בערב ר״ה - נולד כ״ט אלול תקמ״ט (״היום יום״ כט אלול. ועוד). 10) ר״ה ע׳ א׳ תה ואילך. וראה שם ע׳ א׳תח. 11) ר״ה רפ״ד (כט, ב). 12) לקו״ת דרושי ר״ה נו, א ואילך. וראה שם נז, א ואילך. 13) בלקו״ת שם (נז, ריש ע״ב) שבשבת ״אינו נצרך לשופר״. אבל באוה״ת ר״ה ע׳ א׳תלח ״בשבת אין צריך כ״כ לתקיעת שופר״. ולהעיר, דעפ״ז מובן זה שגם בר״ה שחל בשבת ישנה המצוה דתק״ש, אלא שאינה בתוקף כ״כ כבר״ה שחל בימי השבוע (לפי שבשבת אין צריך כ״כ לתק״ש), ולכן היא נדחית מפני החשש שמא יעבירנו ד׳ אמות ברה״ר.

ביאור בדרך אפשר

וְזֶה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ תּוֹקְעִין גַּם בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁחָל בְּשַׁבָּת אף מהבריאה קיים בכל אופן, גם ללא עצמו **כַּמָּה מַדְרִיגוֹת,** זו למעלה ברוך הוא מהבריאה **שֶׁמַּמְשִׁיכִים שׁוֹפָר בַּמִּקְדָּשׁ** בראש השנה שחל בשבת **הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מִדַּרְגַּת הַתַּעֲנוּג דְּשַׁבָּת** מצד עצמה, ללא תקיעת שופר, כפי שממשיך ומבאר. **שֶׁהַתַּעֲנוּג דְּשַׁבָּת הוּא מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר, שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים,** העונג העליון הוא בחינה בכתר (׳כתר עליון׳ שלמעלה מעשר הספירות, כשם שכתר המלך הוא מעל ראשו של המלך), ובכתר עצמו יש כמה דרגות, ולענייננו – התענוג האלוקי מהבריאה שקיים בשבת הוא מדרגה תחתונה בכתר, חיצוניות הכתר שהיא השורש של הנבראים שנאצלים מהכתר (ונקראים ׳נאצלים׳ כי הכוונה לנבראים של עולם האצילות שהם נעלים ביותר ואינם מציאות מוגדרת ומוגבלת כמו הנבראים בעולמות שלמטה מאצילות), וכפי שמבואר בחסידות הכתר הוא ׳ממוצע׳ בין המאציל (הבורא) והנאצלים (הנבראים) ולכן הוא גם שורש לנאצלים (בחיצוניות הכתר) וגם בחינה תחתונה שבמאציל (פנימיות הכתר), וזה הטעם לתקיעת שופר במקדש גם בראש השנה שחל בשבת, כי אמנם גם מצד השבת יש תענוג, אבל זהו תענוג מבחינת חיצוניות הכתר **וְהַתַּעֲנוּג שֶׁהִמְשִׁיכוּ** וגילו מלמעלה **עַל־יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר בַּמִּקְדָּשׁ הוּא מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל**[14]. **וּמוֹסִיף** על כך אדמו״ר **הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳, שֶׁגַּם בְּהַתַּעֲנוּג דְּבְחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל,** שהוא התענוג הנעלה יותר, מפנימיות הכתר, **יֶשְׁנָם כַּמָּה מַדְרִיגוֹת. וְהַתַּעֲנוּג שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּבֵית רִאשׁוֹן עַל־יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר הוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַתַּעֲנוּג שֶׁנִּמְשָׁךְ** בתקיעת שופר בבית המקדש **בְּבֵית שֵׁנִי. וּבְבֵית רִאשׁוֹן עַצְמוֹ,** יש גם הבדלים בהמשכה הנפעלת על ידי תקיעת שופר, כי **הַשּׁוֹפָר דְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים דִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל [שֶׁמִּצְוַת יוֹבֵל הָיְתָה** נוהגת בפועל **רַק בְּבֵית רִאשׁוֹן**[15], בהתאם להלכה שהיובל נוהג בארץ ישראל רק כאשר ״כל יושביה עליה״] **הוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַשּׁוֹפָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** למרות המעלה של תקיעת השופר ביובל על תקיעת השופר בראש השנה **גַּם בְּשׁוֹפָר דְּיוֹבֵל נֶאֱמַר**[16] **וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה, שׁוֹפָר סְתָם**[17] ולא נאמר ״שופר גדול״. **וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁשּׁוֹפָר גָּדוֹל** האמור רק לגבי תקיעת השופר שתהיה לעתיד לבוא **הוּא לְמַעְלָה גַּם מֵהַגִּילוּי שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי שׁוֹפָר דְּיוֹבֵל** כפי שהיה בימי בית ראשון.

ג) **וּלְהוֹסִיף, דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר** לא רק מתקיעת השופר שהייתה ביובל (שהיא נעלית יותר מתקיעת השופר שהייתה בראש השנה בבית המקדש) אלא **גַּם מִשּׁוֹפָר דְּמַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁהֵרֵי גַּם בַּשּׁוֹפָר דְּמַתַּן־תּוֹרָה נֶאֱמַר**[18] **וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר, שׁוֹפָר סְתָם** ולא ״שופר גדול״. **דְּזֶה שֶׁמַּמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב** זה המדבר בתקיעת שופר של מתן תורה **וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד, הוּא שֶׁקּוֹל הַשּׁוֹפָר הָיָה חָזָק מְאֹד,** וכפי שמפורש בתורה אודות קול השופר בעת מתן־תורה שהיה **קוֹל גָּדוֹל**[19], **אֲבָל בְּנוֹגֵעַ הַשּׁוֹפָר שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ הַקּוֹל**[20] במתן תורה **לֹא נֶאֱמַר שֶׁהָיָה שׁוֹפָר גָּדוֹל, וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ תּוֹקְעִין גַּם בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁחָל בְּשַׁבָּת הוּא, כִּי בְּתַעֲנוּג כַּמָּה מַדְרִיגוֹת, וְדַרְגַּת הַתַּעֲנוּג שֶׁמַּמְשִׁיכִים עַל־יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר בַּמִּקְדָּשׁ הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מִדַּרְגַּת הַתַּעֲנוּג דְּשַׁבָּת. שֶׁהַתַּעֲנוּג דְּשַׁבָּת הוּא מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר, שֹׁרֶשׁ הַנֶּאֱצָלִים, וְהַתַּעֲנוּג שֶׁהִמְשִׁיכוּ עַל־יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר בַּמִּקְדָּשׁ הוּא מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, בְּחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל.[14] וּמוֹסִיף הַ׳צֶּמַח צֶדֶק׳, שֶׁגַּם בְּהַתַּעֲנוּג דְּבְחִינָה תַּחְתּוֹנָה שֶׁבַּמַּאֲצִיל, יֶשְׁנָם כַּמָּה מַדְרִיגוֹת. וְהַתַּעֲנוּג שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּבֵית רִאשׁוֹן עַל־יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר הוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַתַּעֲנוּג שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּבֵית שֵׁנִי. וּבְבֵית רִאשׁוֹן עַצְמוֹ, הַשּׁוֹפָר דְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים דִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל [שֶׁמִּצְוַת יוֹבֵל הָיְתָה רַק בְּבֵית רִאשׁוֹן][15] הוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַשּׁוֹפָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן גַּם בְּשׁוֹפָר דְּיוֹבֵל נֶאֱמַר[16] וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה, שׁוֹפָר סְתָם[17]. וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁשּׁוֹפָר גָּדוֹל הוּא לְמַעְלָה גַּם מֵהַגִּילוּי שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי שׁוֹפָר דְּיוֹבֵל.

ג) **וּלְהוֹסִיף, דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר גַּם מִשּׁוֹפָר דְּמַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁהֵרֵי גַּם בַּשּׁוֹפָר דְּמַתַּן־תּוֹרָה נֶאֱמַר**[18] **וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר, שׁוֹפָר סְתָם. דְּזֶה שֶׁמַּמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד, הוּא שֶׁקּוֹל הַשּׁוֹפָר הָיָה חָזָק מְאֹד, קוֹל גָּדוֹל**[19], **אֲבָל בְּנוֹגֵעַ הַשּׁוֹפָר שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ הַקּוֹל**[20] **לֹא נֶאֱמַר שֶׁהָיָה שׁוֹפָר גָּדוֹל, וּמִזֶּה מוּבָן שֶׁגַּם מִשּׁוֹפָר דְּמַתַּן־תּוֹרָה הָיוּ תּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁחָל בְּשַׁבָּת הוּא, כִּי בְּתַעֲנוּג כַּמָּה מַדְרִיגוֹת. וְהַתַּעֲנוּג שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּבֵית רִאשׁוֹן עַל־יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר הוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַתַּעֲנוּג שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּבֵית שֵׁנִי. וּבְבֵית רִאשׁוֹן עַצְמוֹ, הַשּׁוֹפָר דְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים דִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הָיְתָה נוהגת בפועל רַק בְּבֵית רִאשׁוֹן[15], בהתאם להלכה שהיובל נוהג בארץ ישראל רק כאשר ״כל יושביה עליה״] הוּא נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַשּׁוֹפָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן למרות המעלה של תקיעת השופר ביובל על תקיעת השופר בראש השנה גַּם בְּשׁוֹפָר דְּיוֹבֵל נֶאֱמַר[16] וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה, שׁוֹפָר סְתָם[17] ולא נאמר ״שופר גדול״. וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁשּׁוֹפָר גָּדוֹל האמור רק לגבי תקיעת השופר שתהיה לעתיד לבוא הוּא לְמַעְלָה גַּם מֵהַגִּילוּי שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי שׁוֹפָר דְּיוֹבֵל כפי שהיה בימי בית ראשון.

ג) וּלְהוֹסִיף, דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא הוּא לְמַעְלָה יוֹתֵר מֵהַגִּילוּי שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי תְּקִיעַת שׁוֹפָר בַּמִּקְדָּשׁ הוּא מִשּׁוֹפָר דְּמַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁהֵרֵי גַּם בַּשּׁוֹפָר דְּמַתַּן־תּוֹרָה נֶאֱמַר[18] וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר, שׁוֹפָר סְתָם. דְּזֶה שֶׁמַּמְשִׁיךְ בַּכָּתוּב וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד, הוּא שֶׁקּוֹל הַשּׁוֹפָר הָיָה חָזָק מְאֹד, קוֹל גָּדוֹל[19], אֲבָל בְּנוֹגֵעַ הַשּׁוֹפָר שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁךְ הַקּוֹל[20] לֹא נֶאֱמַר שֶׁהָיָה שׁוֹפָר גָּדוֹל, וּמִזֶּה מוּבָן

---

14) ראה לקו״ת שם נז, ד. 15) ראה ערכין לב, ב. רמב״ם הל׳ שמיטה ויובל פ״י ה״ח. 16) בהר כה, כט. 17) בלקו״ת ר״ה ס, רע״ג ״תקיעות דר״ה זהו בחינת שופר סתם.. אבל ביוהכ״פ.. התגלות זו בשופר גדול״. ומבאר בסיום הענין שם ״הוא רק הארה מבחי׳ שופר גדול״. 18) יתרו יט, יט. 19) בעט״ר שער ר״ה פכ״א (כב, ב) מובא לשון הפסוק (ואתחנן ה, יט) קול גדול ולא יסף. וראה זח״ב פא, ב ד״קול גדול ולא יסף״ קאי על קול השופר. 20) ויש לומר, דקול גדול הוא הגילוי, ושופר הוא העצם שממנו נמשך הגילוי, כמ״ש בזהר שם ״אתרא דקלא נפיק מיני׳ אקרי שופר״. וזהו שלע״ל יהי׳ שופר גדול, שאז יהי׳ בגילוי העצם שלמעלה מגילוי.

ביאור בדרך אפשר

גָּדוֹל, וּמִזֶּה מוּבָן דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד הוּא לְמַעְלָה גַּם מֵהַשּׁוֹפָר דְּמַתַּן־תּוֹרָה. ומביא עוד ראיה לדבר:

וְכִדְאִיתָא כפי שמובא **בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר**[21] **בְּעִנְיַן ב׳ קַרְנָיו שֶׁל אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק,** שעלה כקרבן על המזבח לאחר שה׳ אמר לאברהם אבינו ׳אל תשלח ידך אל הנער׳ ואל תקריב את יצחק כקרבן **דְּקֶרֶן שֶׁל שְׂמֹאל** של איל זה **נִשְׁמַע קוֹלוֹ עַל הַר סִינַי, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי קוֹל הַשּׁוֹפָר. וְקֶרֶן שֶׁל יָמִין שֶׁהוּא גָּדוֹל** וחשוב ונעלה יותר **מִהַשְּׂמֹאל, עָתִיד לִתְקוֹעַ בּוֹ לֶעָתִיד־לָבֹא, שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל,** הרי מפורש גם כאן שה״שופר גדול״ של הגאולה, נעלה מהשופר ״סתם״ של מתן תורה.

וְהַטַּעַם על־פי חסידות **עַל זֶה שֶׁהַשּׁוֹפָר דְּמַתַּן־תּוֹרָה הָיָה שׁוֹפָר סְתָם וְהַשּׁוֹפָר דִּלְעָתִיד־לָבֹא יִהְיֶה שׁוֹפָר גָּדוֹל, מְבָאֵר אַדְמוּ״ר הָאֶמְצָעִי**[22]**, כִּי בְּמַתַּן־תּוֹרָה הָיוּ כּוּלָּם** כל בני ישראל **בְּקֵרוּב לֶאֱלֹקוּת (גַּם לִפְנֵי קוֹל הַשּׁוֹפָר), וְלָכֵן גַּם עַל־יְדֵי שׁוֹפָר סְתָם הָיָה אֶפְשָׁר לְעוֹרְרָם** להתקרב לאלוקות עוד יותר. **אֲבָל בִּכְדֵי לְעוֹרֵר אֶת הָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים,** שלמרות היותם בריחוק גדול (ברוחניות) יתעוררו ויתקרבו לאלוקות **הוּא דַּוְקָא עַל־יְדֵי שׁוֹפָר גָּדוֹל. וְעַל־פִּי־זֶה מְבָאֵר** אדמו״ר האמצעי גם **מַה שֶּׁכָּתוּב** בפסוק זה **יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, דְּלָשׁוֹן יִתָּקַע מוֹרֶה שֶׁיִּתָּקַע מֵעַצְמוֹ,** כאילו אין מי שתוקע אלא השופר עצמו משמיע קול תקיעה, **כִּי הַגִּילוּי דִּבְחִינַת שׁוֹפָר גָּדוֹל לְעוֹרֵר אֶת הָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים, יִהְיֶה מֵעַצְמוֹ** - גילוי שאין לו גורם ומעורר והוא בא ונמשך **בְּלִי אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא**

ביאור בדרך אפשר

התעוררות מלמטה **כְּלָל**[23] בשונה מ״אתערותא דלעילא״, התעוררות מלמעלה שהגורם ומעורר אותה הוא ״אתערותא דלעילא״.

ד) וְהִנֵּה מְבוֹאָר **בִּתְחִלַּת הַמַּאֲמָר**[24] ב׳לקוטי תורה׳ **(לְאַחֲרֵי הַדִּיּוּק** השאלות האמורות לעיל **בְּהַפְּסוּק וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל) דְּזֶה שֶׁאוֹמְרִים**[25] **בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ הוּא, כִּי בְּכָל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא הִתְהַוּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת מֵחָדָשׁ, כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה** בששת ימי בראשית. **וּמַה שֶּׁכָּתוּב זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן (שֶׁרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא רַק זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן** של הבריאה) ולכאורה משמע מזה שראש השנה אינו יום הבריאה מחדש אלא רק זיכרון למה שהיה בעבר **הוּא** לא סתירה לאמור לעיל שבראש השנה מידי שנה בשנה כל העולמות מתהווים מחדש, אלא להורות שאכן יש הבדל בין ההתהוות בפעם הראשונה להתהוות בראש השנה מידי שנה בשנה **כִּי בִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה,** כשהעולם נברא לראשונה **הַמְשָׁכַת** והתגלות **הָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג** האלוקי העליון **בִּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הָיְתָה מִצַּד** הקדוש ברוך הוא **עַצְמוֹ, כִּי חָפֵץ חֶסֶד הוּא**[26]**,** וטבע הטוב להיטיב ולהשפיע מטובו וחסדו **וְעַכְשָׁו** במיוחד לאחר מתן תורה **בְּאִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא תַּלְיָא מִילְּתָא** בהתעוררות (של בני ישראל) למטה (להתקרב לאלוקות ולקיים תורה ומצוות) הדבר תלוי, והתעוררות הרצון והתענוג העליון בבריאה היא על־ידי עבודת בני ישראל למטה. **וּמְבָאֵר**[27] בהמשך המאמר ב׳לקוטי תורה׳ **שֶׁהֲעֲבוֹדָה** של בני ישראל **(אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא) שֶׁעַל־יָדָהּ מַמְשִׁיכִים הָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג** האלוקי העליון **בִּבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הִיא כְּמַאֲמָר**

---

21) פל״א. 22) עט״ר שם פכ״ב. 23) כ״ה הלשון (בלי אתעדל״ת כלל) בעט״ר שם בתחלת הפרק ובסופו. 24) לקו״ת ר״ה נח, א־ב. וראה גם עט״ר שם פ״י (ט, ב). 25) בתפלת מוסף דר״ה. 26) מיכה ז, יח. 27) לקו״ת שם נח, ב ואילך. עט״ר שם פי״א ואילך.

והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול

ביאור בדרך אפשר

רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[28] בגמרא **אִמְרוּ לְפָנַי מַלְכִיּוֹת כּוּ׳ זִכְרוֹנוֹת כּוּ׳ וּבַמֶּה בְּשׁוֹפָר** (וזה לשון הגמרא: אמר הקדוש ברוך הוא... אמרו לפני בראש השנה מלכיות זיכרונות ושופרות, מלכיות כדי שתמליכוני עליכם, זיכרונות כדי שיעלה זיכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר״), היינו שהעבודה העיקרית המעוררת רצון לעולמות למעלה היא תקיעת שופר בראש השנה.

וְהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁהַהַמְשָׁכָה עַכְשָׁיו לאחר מתן תורה, בשונה ממה שהיה בתחילת הבריאה, **הִיא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם** ולא כי ׳חפץ חסד הוא׳ **הוּא**[29] למעליותא **כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהַהַמְשָׁכָה (עַכְשָׁו) הִיא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, דְּשׁוֹרֵשׁ יִשְׂרָאֵל הוּא בְּהָעַצְמוּת,** עצמותו ומהותו של הקדוש ברוך הוא בעצמו **הָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג שֶׁנִּמְשָׁכִים עַכְשָׁו** על ידי בני ישראל שמושרשים ונמשכים מה׳עצמות׳ **הֵם נַעֲלִים יוֹתֵר מִהָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג שֶׁנִּמְשְׁכוּ מִצַּד עַצְמָם (בְּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה)** שהרי עצמותו ית׳ הוא למעלה מדרגת הרצון והתענוג (ולמעלה מכל תואר והגדרה). **וְעַל־פִּי־זֶה צָרִיךְ לְהָבִין,** איך יתכן **שֶׁהַשּׁוֹפָר דִּלְמַעְלָה (פְּנִימִיּוּת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן**[30]**) שֶׁנִּמְשָׁךְ עַכְשָׁו,** ומתחדש מחדש בראש השנה מידי שנה בשנה **שֶׁהוּא שׁוֹפָר סְתָם,** ולא ״שופר גדול״ **הַמְשָׁכָתוֹ הִיא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, וְהַשּׁוֹפָר דִּלְעָתִיד־לָבֹא שֶׁהוּא שׁוֹפָר גָּדוֹל, יוּמְשַׁךְ מֵעַצְמוֹ בְּלִי אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא כְּלָל.**

וְהִנֵּה מְבָאֵר בְּהַמַּאֲמָר[31] דְּזֶה שֶׁלְּעָתִיד־לָבֹא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, הוּא עַל־דֶּרֶךְ שׁוֹפָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַכְשָׁו, כִּי מִצּוֹת אֵינָן בְּטֵלוֹת לָעָתִיד־לָבֹא [אֶלָּא שֶׁאָז יִהְיֶה הַשּׁוֹפָר נַעֲלִית יוֹתֵר, שוֹפָר גָּדוֹל, וְעַל־פִּי־זֶה צָרִיךְ לְהָבִין עוֹד יוֹתֵר מַה שֶׁהַמָּקוֹר לְזֶה (שֶׁיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שַׁיָּךְ לִתְקִיעַת שׁוֹפָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה שהיא מצוה) הוּא מַה דְּאִיתָא מובא בַּגְּמָרָא[32], דְּטַעֲמוֹ שֶׁל הַ׳מַאן דְּאָמַר׳ מי שאומר בִּתְשָׁרֵי עֲתִידִין לְהִגָּאֵל הוּא, אָתְיָא שׁוֹפָר שׁוֹפָר, הדבר בא ונלמד מגזרה־שווה של שתי המילים הדומות כְּתִיב[33] הָכָא כאן, לעניין תקיעת שופר בראש השנה תִּקְעוּ בַּחוֹדֶשׁ שׁוֹפָר, וּכְתִיב הָתָם שם, לעניין הגאולה העתידה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וכשם ש״שופר״ בפסוק ״תקעו בחודש שופר״ מדבר בחודש תשרי, כך ׳שופר׳ בפסוק ׳ביום ההוא יתקע בשופר גדול׳ העוסק בגאולה, מדבר בחודש תשרי.

וְעַל־פִּי־זֶה צָרִיךְ לְהָבִין עוֹד יוֹתֵר מַה שֶׁהוּבָא לְעֵיל מֵהַדְּרוּשִׁים, מאמרי החסידות, **דְּפֵירוּשׁ** הפסוק **יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל** לפי המשמעות הפנימית **הוּא יִתְקַע בְּעַצְמוֹ בְּלִי אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא כְּלָל,** כפי שנתבאר לעיל, **הֵרֵי מֵעִנְיָנִים הָעִיקָּרִיִּים דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא עֲבוֹדַת הָאָדָם [וְכַמְּבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[34] בתורת החסידות **דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי, אַף שֶׁבְּכ״ה בֶּאֱלוּל נִבְרָא הָעוֹלָם**[35] **וְאֶחָד בְּתִשְׁרֵי הוּא יוֹם הַשִּׁשִּׁי לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית**

ביאור בדרך אפשר

דֶּרֶךְ שׁוֹפָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַכְשָׁו, כִּי מִצּוֹת אֵינָן בְּטֵלוֹת לָעָתִיד־לָבֹא ולכן התקיעה בשופר גדול לעתיד לבוא יש לה דמיון לתקיעת שופר בראש השנה שהיא מצוה **[אֶלָּא שֶׁאָז** לעתיד לבוא **יִהְיֶה הַשּׁוֹפָר** עצמו **בְּמַדְרֵגָה נַעֲלִית יוֹתֵר** מהשופר ״סתם״ שבו תוקעים בראש השנה, **שׁוֹפָר גָּדוֹל].**

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמָּקוֹר לְזֶה (שֶׁיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לעתיד לבוא **שַׁיָּךְ לִתְקִיעַת שׁוֹפָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה** שהיא מצוה) **הוּא מַה דְּאִיתָא** מובא **בַּגְּמָרָא**[32]**, דְּטַעֲמוֹ שֶׁל הַ׳מַאן דְּאָמַר׳** מי שאומר **בִּתְשָׁרֵי עֲתִידִין לְהִגָּאֵל הוּא, אָתְיָא שׁוֹפָר שׁוֹפָר,** הדבר בא ונלמד מגזרה־שווה של שתי המילים הדומות **כְּתִיב**[33] **הָכָא** כאן, לעניין תקיעת שופר בראש השנה **תִּקְעוּ בַּחוֹדֶשׁ שׁוֹפָר, וּכְתִיב הָתָם** שם, לעניין הגאולה העתידה **בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל** וכשם ש״שופר״ בפסוק ״תקעו בחודש שופר״ מדבר בחודש תשרי, כך ׳שופר׳ בפסוק ׳ביום ההוא יתקע בשופר גדול׳ העוסק בגאולה, מדבר בחודש תשרי.

וְעַל־פִּי־זֶה צָרִיךְ לְהָבִין עוֹד יוֹתֵר מַה שֶׁהוּבָא לְעֵיל מֵהַדְּרוּשִׁים, דְּפֵירוּשׁ יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לפי המשמעות הפנימית **הוּא יִתְקַע בְּעַצְמוֹ בְּלִי אִתְעֲרוּתָא דִּלְתַתָּא כְּלָל,** כפי שנתבאר לעיל, **הֵרֵי מֵעִנְיָנִים הָעִיקָּרִיִּים דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא עֲבוֹדַת הָאָדָם [וְכַמְּבוֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת**[34] בתורת החסידות **דְּהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי, אַף שֶׁבְּכ״ה בֶּאֱלוּל נִבְרָא הָעוֹלָם**[35] **וְאֶחָד בְּתִשְׁרֵי הוּא יוֹם הַשִּׁשִּׁי לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית**

---

28) ר״ה טז, א. לד, ב. 29) ראה עט״ר שם פי״ב (יב, א). וראה תו״מ סה״מ תשרי ע׳ יז ואילך. ע׳ כט ואילך. ע׳ מא ואילך. וש״נ. 30) ראה לעיל ס״א. 31) לקו״ת שם נט, סע״ב ואילך. 32) ר״ה יא, ב. 33) תהלים פא, ד. 34) ראה תו״מ סה״מ תשרי ע׳ מא ואילך ובהנסמן שם. 35) ויק״ר רפכ״ט. ובכ״מ - נסמן בתו״מ סה״מ שם הערה 7.

ביאור בדרך אפשר

(״זה היום תחילת מעשיך״) בכ״ה באלול? **הוא כִּי בְּיוֹם זֶה** באחד בתשרי **נִבְרָא הָאָדָם,** ונמצא שבראש השנה עבודת האדם מודגשת במיוחד], **וְכֵיוָן דְּעִנְיָן יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל** לעתיד לבוא **הוּא עַל־דֶּרֶךְ תִּקְעוּ בַּחוֹדֶשׁ שׁוֹפָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה (תִּשְׁרֵי[36]), הָיָה רָאוּי לִכְאוֹרָה שֶׁהַמְשָׁכַת עִנְיָן זֶה** ההמשכה הנעלית שעל ידי התקיעה בשופר גדול **תִּהְיֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן מְבוֹאָר בְּהַדְּרוּשִׁים, דְּפֵירוּשׁ יִתְקַע הוּא יִתְקַע מֵעַצְמוֹ בְּלִי אִתְעֲרוּתָא דִלְתַתָּא כְּלָל** וצריך להבין מהו טעם הדבר? **גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, דְּכָל הָעִנְיָנִים שֶׁבַּתּוֹרָה** (׳תורה׳ **מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה** שכן התורה היא מורה את הדרך כיצד להתנהג), **הֵם הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, וְכֵיוָן דְּזֶה שֶׁיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל יִהְיֶה מִלְּמַעְלָה בְּלִי אִתְעֲרוּתָא דִלְתַתָּא,** היינו באופן שלעבודת האדם אין כל פעולה והשפעה בדבר, **מַהִי הַהוֹרָאָה מִזֶּה** בתור עניין בתורה **בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם?**

ה) **וְיוּבָן** זֶה עַל־פִּי הַמְבוֹאָר בִּדְרוּשֵׁי אַדְמוּ״ר מַהֲרַ״שׁ[37], דְּזֶה שֶׁשּׁוֹפָר צִדּוֹ אֶחָד בנו וממלא־מקומו של אדמו״ר ה׳צמח־צדק׳ **קָצָר וְצִדּוֹ הַשֵּׁנִי רָחָב, הוּא עַל שֵׁם מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָ־הּ עָנָנִי בַּמֶּרְחָב יָ־הּ[38]. דִּכְמוֹ שֶׁקּוֹל הַשּׁוֹפָר, עַל־יְדֵי שֶׁיּוֹצֵא מִן הַמֵּצַר מִצִּדּוֹ הַקָּצָר, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא בְּמֶרְחָב וּבְהִתְפַּשְׁטוּת בְּצִדּוֹ הָרָחָב, כְּמוֹ כֵן הוּא בְּרוּחָנִיּוּת, שֶׁעַל־יְדֵי הַצָּעָקָה מִן הַמֵּצַר וְהַדּוֹחַק, מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָ־הּ, עַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא עָנָנִי בַּמֶּרְחָב יָהּ. וּמְבָאֵר שָׁם, דְּזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[39] כָּל שָׁנָה שֶׁרָשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ מִתְעַשֶּׁרֶת בְּסוֹפָהּ, דֶּרֶשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ מִתְעַשֶּׁרֶת בְּסוֹפָהּ** (וזה לשון הגמרא: ״כל שנה שרשה בתחילתה מתעשרת בסופה שנאמר מראשית השנה, מרשית כתיב, ועד אחרית סופה שיש לה אחרית״), **דֶּרֶשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ** במובן הרוחני **[שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין עַצְמָן רָשִׁין** משפילים את עצמם ועושים את עצמן כעניים **בִּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה לְדַבֵּר תַּחֲנוּנִים וּתְפִלָּה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר[40] תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר רָשׁ[41]** שהרי מנהגו של העני הוא להתחנן לעזרה] **הִיא הַקְּרִיאָה** להתעורר ולהתקרב לאלוקות **מִן הַמֵּצַר, וְעַל־יְדֵי־זֶה מִתְעַשֶּׁרֶת** השנה — **עָנָנִי בַּמֶּרְחָב** ועוברים ממצב של ריחוק מאלוקות למצב של קירוב לאלוקות. **וְכַמְבוֹאָר בַּמַּאֲמָר הַנַּ״ל שֶׁל אַדְמוּ״ר מַהֲרַ״שׁ[42] הַמַּעֲלָה דִּתְפִלַּת עָנִי** המתפלל בלב נשבר, ״מן המצר״ **עַל תְּפִלַּת עָשִׁיר. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַמַּעֲלָה בִּתְפִלַּת עָנִי הִיא בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים. בַּתְּפִלָּה עַצְמָהּ, כְּתוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב[43] עַל הַפָּסוּק[44] תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי־**

ביאור בדרך אפשר

1 הוּא כִּי בְּיוֹם זֶה נִבְרָא הָאָדָם], וְכֵיוָן דְּעִנְיָן יִתְקַע
2 בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל הוּא עַל־דֶּרֶךְ תִּקְעוּ בַּחוֹדֶשׁ שׁוֹפָר
3 דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה (תִּשְׁרֵי[36]), הָיָה רָאוּי לִכְאוֹרָה
4 שֶׁהַמְשָׁכַת עִנְיָן זֶה תִּהְיֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם,
5 וְאַף־עַל־פִּי־כֵן מְבוֹאָר בְּהַדְּרוּשִׁים, דְּפֵירוּשׁ
6 יִתְקַע הוּא יִתְקַע מֵעַצְמוֹ בְּלִי אִתְעֲרוּתָא דִלְתַתָּא
7 כְּלָל. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין, דְּכָל הָעִנְיָנִים שֶׁבַּתּוֹרָה
8 (מִלְּשׁוֹן הוֹרָאָה), הֵם הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם,
9 וְכֵיוָן דְּזֶה שֶׁיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל יִהְיֶה מִלְּמַעְלָה
10 בְּלִי אִתְעֲרוּתָא דִלְתַתָּא, מַהִי הַהוֹרָאָה מִזֶּה
11 בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם.
12 ה) **וְיוּבָן** זֶה עַל־פִּי הַמְבוֹאָר בִּדְרוּשֵׁי אַדְמוּ״ר
13 מַהֲרַ״שׁ[37], דְּזֶה שֶׁשּׁוֹפָר צִדּוֹ אֶחָד
14 קָצָר וְצִדּוֹ הַשֵּׁנִי רָחָב, הוּא עַל שֵׁם מִן הַמֵּצַר
15 קָרָאתִי יָ־הּ עָנָנִי בַּמֶּרְחָב יָ־הּ[38]. דִּכְמוֹ שֶׁקּוֹל
16 הַשּׁוֹפָר, עַל־יְדֵי שֶׁיּוֹצֵא מִן הַמֵּצַר מִצִּדּוֹ הַקָּצָר,
17 עַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא הוּא בְּמֶרְחָב וּבְהִתְפַּשְׁטוּת
18 בְּצִדּוֹ הָרָחָב, כְּמוֹ כֵן הוּא בְּרוּחָנִיּוּת, שֶׁעַל־יְדֵי
19 הַצָּעָקָה מִן הַמֵּצַר וְהַדּוֹחַק, מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי
20 יָ־הּ, עַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא עָנָנִי בַּמֶּרְחָב יָהּ. וּמְבָאֵר
21 שָׁם, דְּזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[39] כָּל שָׁנָה שֶׁרָשָׁה
22 בִּתְחִלָּתָהּ מִתְעַשֶּׁרֶת בְּסוֹפָהּ, דֶּרֶשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ
23 [שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין עַצְמָן רָשִׁין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה לְדַבֵּר
24 תַּחֲנוּנִים וּתְפִלָּה, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר[40] תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר
25 רָשׁ[41]] הִיא הַקְּרִיאָה מִן הַמֵּצַר, וְעַל־יְדֵי־זֶה
26 מִתְעַשֶּׁרֶת - עָנָנִי בַּמֶּרְחָב. וְכַמְבוֹאָר בַּמַּאֲמָר
27 הַנַּ״ל שֶׁל אַדְמוּ״ר מַהֲרַ״שׁ[42] הַמַּעֲלָה דִּתְפִלַּת עָנִי עַל תְּפִלַּת עָשִׁיר. וְיֵשׁ לוֹמַר,
28 שֶׁהַמַּעֲלָה בִּתְפִלַּת עָנִי הִיא בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים. בַּתְּפִלָּה עַצְמָהּ, כְּתוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־
29 טוֹב[43] עַל הַפָּסוּק[44] תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי־יַעֲטוֹף וְלִפְנֵי הֲוָיָ׳ יִשְׁפּוֹךְ שִׂיחוֹ, דִּתְפִלַּת

40 **דַּוְקָא הוּא בְּמֶרְחָב וּבְהִתְפַּשְׁטוּת** והקול נשמע **בְּצִדּוֹ הָרָחָב,**
41 **כְּמוֹ כֵן הוּא בְּרוּחָנִיּוּת, שֶׁעַל־יְדֵי הַצָּעָקָה** אל ה׳ **מִן הַמֵּצַר**
42 **וְהַדּוֹחַק, מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָ־הּ, עַל־יְדֵי־זֶה דַּוְקָא עָנָנִי**
43 **בַּמֶּרְחָב יָהּ** (וכך גם בעבודת ה׳ שקריאה ו׳צעקה׳ להתקרב לאלוקות מתוך
44 ריחוק ו׳מצר׳ רוחני, מביאה ליציאה מן
45 המצר אל ה׳מרחב׳). **וּמְבָאֵר שָׁם**
46 אדמו״ר מהר״ש, **דְּזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ**
47 **רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[39]** בגמרא **כָּל שָׁנָה**
48 **שֶׁרָשָׁה** ענייה (מלשון עני ורש)
49 **בִּתְחִלָּתָהּ מִתְעַשֶּׁרֶת בְּסוֹפָהּ**
50 (וזה לשון הגמרא: ״כל שנה שרשה
51 בתחילתה מתעשרת בסופה שנאמר
52 מראשית השנה, מרשית כתיב, ועד
53 אחרית סופה שיש לה אחרית״),
54 **דֶּרֶשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ** במובן הרוחני
55 **[שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין עַצְמָן רָשִׁין**
56 משפילים את עצמם ועושים את עצמן
57 כעניים **בִּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה לְדַבֵּר**
58 **תַּחֲנוּנִים וּתְפִלָּה, כְּעִנְיָן**
59 **שֶׁנֶּאֱמַר[40] תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר**
60 **רָשׁ[41]** שהרי מנהגו של העני הוא
61 להתחנן לעזרה] **הִיא הַקְּרִיאָה**
62 להתעורר ולהתקרב לאלוקות **מִן**
63 **הַמֵּצַר, וְעַל־יְדֵי־זֶה מִתְעַשֶּׁרֶת**
64 השנה — **עָנָנִי בַּמֶּרְחָב** ועוברים
65 ממצב של ריחוק מאלוקות למצב של
66 קירוב לאלוקות. **וְכַמְבוֹאָר**
67 **בַּמַּאֲמָר הַנַּ״ל שֶׁל אַדְמוּ״ר**
68 **מַהֲרַ״שׁ[42] הַמַּעֲלָה דִּתְפִלַּת**
69 **עָנִי** המתפלל בלב נשבר, ״מן המצר״
70 **עַל תְּפִלַּת עָשִׁיר. וְיֵשׁ לוֹמַר,**
71 **שֶׁהַמַּעֲלָה בִּתְפִלַּת עָנִי הִיא**
72 **בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים. בַּתְּפִלָּה עַצְמָהּ,**
73 **כְּתוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב[43] עַל**
74 **הַפָּסוּק[44] תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי־**

---

36) ראה סה״מ תרנ״ד ע׳ קלח (ועד״ז באו״ת בא ע׳ רס) דהטעם של המ״ד בתשרי עתידין להגאל כי תשרי הוא ״זמן התעוררות תשובה מלמטה״. וצריך ביאור, שהילפותא שבתשרי עתידין להגאל (לפי שתשרי הוא מלמטה) הוא מהכתוב יתקע בשופר גדול (אתיא שופר שופר) דפירוש יתקע הוא יתקע מעצמו. 37) ראה סה״מ תרכ״ז ע׳ תא. ושם ע׳ שצח. 38) תהלים קיח, ה. וראה זח״ב ס, רע״א. 39) ר״ה טז, ב. 40) משלי יח, כג. 41) פרש״י ר״ה שם. 42) סה״מ תרכ״ז ע׳ שצט ואילך. 43) כתר שם טוב (הוצאת קה״ת) סי׳ צו (יג, ג). 44) תהלים קב, א.

ביאור בדרך אפשר

יַעֲטוֹף וְלִפְנֵי הֲרָיָ׳ יִשְׁפּוֹךְ שִׂיחוֹ, דִּתְפִלַּת הֶעָנִי הִיא שֶׁלִּפְנֵי הֲרָיָ׳ יִשְׁפּוֹךְ שִׂיחוֹ, היינו שהעני מבקש את זה עצמו, שתינתן לו האפשרות לשפוך שיחו לפני ה׳ (כמובא בספר ׳כתר שם טוב׳ על־פי משל למלך שהכריז ביום שמחתו שכל המבקש דבר מהמלך בקשתו תתמלא, והיה מי שביקש שררה וכבוד, והיה מי שביקש עושר, ונתנו לכל אחד את מבוקשו והיה שם חכם אחד שביקש שהמלך בעצמו ידבר איתו שלוש פעמים ביום, ״והוטב מאד בעיני המלך מאחר שדיבורו חביב עליו מן עושר וכבוד, לכן ימולא בקשתו שיתנו לו רשות ליכנס בהיכלו לדבר עמו ושם יפתחו לו האוצרות שיקח מן עושר וכבוד גם כן והו שכתוב תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה׳ ישפוך שיחו, שזה מבוקשו״) **וְגַם שֶׁתְּפִלַּת הֶעָנִי מִתְקַבֶּלֶת יוֹתֵר. וְעוֹד עִנְיָן, שֶׁגַּם** מצד **הַתַּעֲנוּג דְּהָאָדָם מֵהַהַשְׁפָּעָה שֶׁנִּמְשְׁכָה לוֹ עַל־יְדֵי תְּפִלָּתוֹ** שנענתה ומבוקשו התמלא, **הַתַּעֲנוּג שֶׁל הֶעָנִי הוּא תַּעֲנוּג גָּדוֹל יוֹתֵר,** כיוון שהוא חש יותר בחסרון, **כְּתוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד שֶׁהוּבְאָה בַּמַּאֲמָר הַנַּ״ל**[45] של אדמו״ר מהר״ש, שמפני תחושת החיסרון, העני מתענג יותר כאשר רצונו מתגשם (וזה לשון המאמר: ״שאנו רואים שכשעני משתכר מאה זהובים מתענג מזה יותר ממלך שיש לו סגולת מלכים, והיינו לפני שהוא אצלו דבר חדש שלא היה לו מקודם שהיה עני בתכלית העניות ואחר כך כשיוצא מהעוני הוא מתענג מאד בזה כו׳ יותר מהעשיר שאף שלעשיר יש הרבה יותר מזה, אף־על־פי־כן אינו מתענג מזה כלל...״).

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַשַּׁיָּכוּת דִּיתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, כנזכר לעיל מדברי אדמו״ר הזקן ב׳לקוטי תורה׳ שמאחר ומצוות אינן בטלות לעתיד לבוא יש דמיון בין המצווה של תקיעת שופר בראש השנה והתקיעה לעתיד לבוא **כִּי זֶה שֶׁלָּעָתִיד־לָבֹא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל בִּכְדֵי לְעוֹרֵר אֶת הָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים הוּא, כִּי הָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים הֵם בְּתַכְלִית הַמַּצַּר** והריחוק, **וְזֶה מְעוֹרֵר וּמַמְשִׁיךְ הַתְּקִיעָה דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל (הַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין),** דרגה נעלית מאד שהיא ׳סתומה׳ ונעלמת ולמעלה מגילוי׳, כי ככל שהקריאה היא ממיצר גדול יותר היא מביאה למרחב גדול יותר וקריאה מתכלית המיצר מביאה לתכלית המרחב. **וְזוֹהִי הַשַּׁיָּכוּת דִּיתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה (תִּקְעוּ בַּחוֹדֶשׁ שׁוֹפָר** וכנזכר לעיל שהאומר שהגאולה תבוא בתשרי לומד זאת מכך שבשני הפסוקים נאמר ׳שופר׳), **כִּי עִנְיַן רֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא** אותו עניין של מעבר ב׳מיצר׳ ל׳מרחב׳ **דְּעַל־יְדֵי שֶׁהִיא רָשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ (מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה, רֵשִׁית חָסֵר**[46]**),** עניין המיצר **הִיא מִתְעַשֶּׁרֶת** עניין המרחב.

ו) וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּעַל־יְדֵי הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל בִּכְדֵי לְעוֹרֵר אֶת הָאוֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, נַעֲשָׂה עִילּוּי גַּם בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְאֶרֶץ מִצְרַיִם בארצות עצמן. **כִּי הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל גָּלוּ לְאֶרֶץ אַשּׁוּר וּלְאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְעַד שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשׂוּ אוֹבְדִים וְנִדָּחִים,** ״תכלית המיצר״, **הִיא, בִּכְדֵי שֶׁעַל־יְדֵי מֵצַר הַגָּלוּת, וּבִכְפָרָט מֵצַר הַגָּלוּת שֶׁל אֵלֶּה שֶׁעַל־יְדֵי הַגָּלוּת נַעֲשׂוּ בְּמַצָּב דְּאוֹבְדִים וְנִדָּחִים, יִתְעוֹרֵר וְיוּמְשַׁךְ הַשּׁוֹפָר גָּדוֹל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִתְעַלּוּ יִשְׂרָאֵל לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַמַּדְרֵגָה שֶׁהָיוּ קוֹדֶם שֶׁגָּלוּ. וְלָכֵן, כְּשֶׁיִּתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל וְתוּשְׁלַם הַכַּוָּנָה שֶׁבִּשְׁבִילָהּ נִבְרְאָה אֶרֶץ אַשּׁוּר וְאֶרֶץ מִצְרַיִם, תִּהְיֶה עֲלִיָּה גַּם בָּהֶם.**

כי בכך הם באים לתכלית שבשבילה נבראו, כי, כאמור, הירידה עצמה היא חלק בלתי נפרד מהכוונה העליונה וכדי שיהיה מיצר גדול כל כך היה צורך בארץ אשור וארץ מצרים.

ביאור בדרך אפשר

1 הֶעָנִי הִיא שֶׁלִּפְנֵי הֲרָיָ׳ יִשְׁפּוֹךְ שִׂיחוֹ, וְגַם שֶׁתְּפִלַּת
2 הֶעָנִי מִתְקַבֶּלֶת יוֹתֵר. וְעוֹד עִנְיָן, שֶׁגַּם הַתַּעֲנוּג
3 דְּהָאָדָם מֵהַהַשְׁפָּעָה שֶׁנִּמְשְׁכָה לוֹ עַל־יְדֵי תְּפִלָּתוֹ,
4 הַתַּעֲנוּג שֶׁל הֶעָנִי הוּא תַּעֲנוּג גָּדוֹל יוֹתֵר, כְּתוֹרַת
5 הָרַב הַמַּגִּיד שֶׁהוּבְאָה בַּמַּאֲמָר הַנַּ״ל[45].
6 **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לְבָאֵר הַשַּׁיָּכוּת דִּיתְקַע בְּשׁוֹפָר
7 גָּדוֹל לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, כִּי זֶה
8 שֶׁלָּעָתִיד־לָבֹא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל בִּכְדֵי לְעוֹרֵר
9 אֶת הָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים הוּא, כִּי הָאוֹבְדִים
10 וְהַנִּדָּחִים הֵם בְּתַכְלִית הַמַּצַּר, וְזֶה מְעוֹרֵר
11 וּמַמְשִׁיךְ הַתְּקִיעָה דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל (הַהַמְשָׁכָה
12 מִבְּחִינַת סְתִימָא דְּכָל סְתִימִין), תַּכְלִית הַמֶּרְחָב.
13 וְזוֹהִי הַשַּׁיָּכוּת דִּיתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה
14 (תִּקְעוּ בַּחוֹדֶשׁ שׁוֹפָר), כִּי עִנְיַן רֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא
15 דְּעַל־יְדֵי שֶׁהִיא רָשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ (מֵרֵשִׁית הַשָּׁנָה,
16 רֵשִׁית חָסֵר[46]), הִיא מִתְעַשֶּׁרֶת.
17 ו) **וְיֵשׁ** לוֹמַר, דְּעַל־יְדֵי הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל
18 בִּכְדֵי לְעוֹרֵר אֶת הָאוֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר
19 וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, נַעֲשָׂה עִילּוּי גַּם בְּאֶרֶץ
20 אַשּׁוּר וְאֶרֶץ מִצְרַיִם. כִּי הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל גָּלוּ
21 לְאֶרֶץ אַשּׁוּר וּלְאֶרֶץ מִצְרַיִם, וְעַד שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה
22 נַעֲשׂוּ אוֹבְדִים וְנִדָּחִים הִיא, בִּכְדֵי שֶׁעַל־יְדֵי מֵצַר
23 הַגָּלוּת, וּבִכְפָרָט מֵצַר הַגָּלוּת שֶׁל אֵלֶּה שֶׁעַל־יְדֵי
24 הַגָּלוּת נַעֲשׂוּ בְּמַצָּב דְּאוֹבְדִים וְנִדָּחִים, יִתְעוֹרֵר
25 וְיוּמְשַׁךְ הַשּׁוֹפָר גָּדוֹל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה יִתְעַלּוּ
26 יִשְׂרָאֵל לְמַדְרֵגָה נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַמַּדְרֵגָה שֶׁהָיוּ
27 קוֹדֶם שֶׁגָּלוּ. וְלָכֵן, כְּשֶׁיִּתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל
28 וְתוּשְׁלַם הַכַּוָּנָה שֶׁבִּשְׁבִילָהּ נִבְרְאָה אֶרֶץ אַשּׁוּר
29 וְאֶרֶץ מִצְרַיִם, תִּהְיֶה עֲלִיָּה גַּם בָּהֶם.

---

45) סה״מ שם ס״ע תו ואילך. 46) עקב יא, יב. וראה ר״ה שם.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְהוֹסִיף עוֹד עִנְיָן בְּהַשַּׁיָּכוּת דְּיִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, כִּי בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה שְׁנֵי עִנְיָנִים. שֶׁהוּא יוֹם בְּרִיאַת הָאָדָם, וְשֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה עִילּוּי גַּם בִּכְלָלוּת הַבְּרִיאָה (כְּדִלְקַמָּן). וְהָעִנְיָן הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב אַדְמוּ״ר (מהו״רַשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בְּהַמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן[47], דְּצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי רֹאשׁ־הַשָּׁנָה (זֶה הַיּוֹם) הוּא בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי שֶׁהוּא יוֹם הַשִּׁשִּׁי לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, וְאֵיךְ הוּא זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן? וּמְבָאֵר[48], דְּהָרָצוֹן לִבְרִיאַת הָעוֹלָם כולו שתחילת בריאתו ביום הראשון למעשה בראשית, כ״ה אלול, הוּא חִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן, וּפְנִימִיּוּת הָרָצוֹן הוּא בְּיִשְׂרָאֵל שבאו מאדם הראשון שנברא ביום השישי למעשה בראשית, ראש השנה, כפי שממשיך ומפרט. וּשְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלֶּה בִּזְמַנֵּי הַשָּׁנָה הֵם בְּכ״ה אֱלוּל וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה. דִּבְכ״ה אֱלוּל שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם הוּא חִיצוֹנִיּוּת הָרָצוֹן, וּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה (אֶחָד בְּתִשְׁרֵי) שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָאָדָם, אַתֶּם בני ישראל קְרוּיִין אָדָם[49], הוּא פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן. וְזֶהוּ זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן, דִּבְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה שְׁנֵי עִנְיָנִים[50]. עִנְיָן הָעִיקָּרִי דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הוּא שֶׁהוּא תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ, הַמְשָׁכַת עַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף (שֶׁלְּמַעְלָה מֵרָצוֹן לָעוֹלָמוֹת) עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם, וְעוֹד עִנְיָן בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה שֶׁהוּא זִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן, שֶׁהַהַמְשָׁכָה דְּעַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף שבאה על ידי עבודת האדם נִמְשֶׁכֶת גַּם בְּהָרָצוֹן לִבְרִיאַת הָעוֹלָמוֹת, וְעַל־יְדֵי־זֶה בְּהָעוֹלָמוֹת[51] היינו שבסופו של דבר עבודת האדם פועלת עילוי בכל הבריאה. וְעַל־פִּי־זֶה, הַשַּׁיָּכוּת דְּיִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְרֹאשׁ־הַשָּׁנָה הִיא בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים שֶׁבּוֹ, הן ההמשכה העיקרית שקשורה בעבודת האדם והן הדבר הנוסף, שעבודת האדם פועלת על כל הבריאה, הַמְשָׁכַת הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לעתיד לבוא לְיִשְׂרָאֵל שַׁיֶּכֶת לִתְחִילַת מַעֲשֶׂיךָ, עבודת האדם, וְהָעִילּוּי שֶׁיִּהְיֶה עַל־יְדֵי־זֶה בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְאֶרֶץ מִצְרַיִם שַׁיָּךְ לְזִכָּרוֹן לְיוֹם רִאשׁוֹן, העילוי הנפעל בכל הבריאה.

---

47) דשנת תרע״ג (נדפס בהמשך תער״ב ח״א ע׳ קכז) ודשנת תרע״ו (נדפס בהמשך הנ״ל ח״ב ע׳ א׳קמ). 48) המשך תער״ב ח״א ע׳ קלד. ועד״ז שם ח״ב ע׳ א׳קמו. 49) יבמות סא, א. 50) ראה גם ד״ה יבחר לנו דיום ב׳ דראש־השנה תשכ״ג סעיף ו (תו״מ סה״מ תשרי ע׳ ה). אלא שהביאור שם הוא ד״תחלת מעשיך״ קאי על האדם ו״זכרון ליום ראשון״ קאי על כללות הבריאה. ובהמשך תער״ב שם, שגם ״תחלת מעשיך״ קאי על ההמשכה בעולם (המשכת הרצון למלוכה), ו״זכרון ליום ראשון״ הוא ״דע״י הרצון למלוכה נמשך הרצון לעולמות ושיהי׳ בבחינת גילוי אור״. וראה הערה הבאה. 51) דהעולמות כמו שהם מצד פנימיות הרצון, ענינם הוא לא עולמות אלא זה שעל־ידם נשלמת הכוונה (שלמעלה מרצון לעולמות). וזה שענינם הוא עולמות הוא ע״י שהתהוותם היא מהרצון לברוא עולמות (מצד כי חפץ חסד הוא), וע״י שהרצון לעולמות נמשך מפנימיות הרצון (ראה הערה הקודמת), ההמשכה דאו״ס היא (גם) בהעולמות שענינם הוא עולם.

ביאור בדרך אפשר

ז) **וְהִנֵּה** עַל־פִּי הַמּוּבָא לְעֵיל (סְעִיף ה) מֵהַדְּרוּשׁ דְּאַדְמוּ״ר מַהֲרַ״שׁ שֶׁהַמֵּצַר דְּשׁוֹפָר הוּא עִנְיָן שָׁנָה שֶׁרָשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ, דְּעִנְיָן רָשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ הוּא זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין עַצְמָן רָשִׁין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, מוּבָן דְּעִנְיָן הַמֵּצַר שֶׁעַל־יָדוֹ הוּא הַמִּשְׁכַּת הַמֶּרְחָב, הוּא לאו דווקא ״עניות״ במובן של ריחוק מאלוקות אלא אדרבה גַּם כְּשֶׁהַמֵּצַר ותחושת ה״עניות״ הוּא מְצַד הַבִּיטּוּל לאלוקות, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בִּשְׁלֵמוּת ומדובר באדם שנמצא בדרגה גבוהה בעבודת ה׳ אֶלָּא שֶׁמְּצַד הַבִּיטּוּל שֶׁלּוֹ לאלוקות הוּא מַרְגִּישׁ שֶׁהוּא נִמְצָא בְּמֵצַר, גַּם עַל־יְדֵי מֵצַר זֶה שנובע מתחושת הביטול הוּא הַמִּשְׁכַּת הַמֶּרְחָב. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שֶׁמִּתְעוֹרֵר וְנִמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַמֵּצַר דְּהָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים, שאף הוא לא אמור רק ב״אובדים״ ו״נדחים״ במובן הרוחני אלא אדרבה דְּגַם כְּשֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בִּשְׁלֵמוּת והוא לא רחוק מאלוקות אלא קרוב ביותר אֶלָּא שֶׁמִּתְבּוֹנֵן שֶׁלְּגַבֵּי הָרוֹמְמוּת דְּאוֹר אֵין־סוֹף גַּם הָעֲבוֹדָה הָאֲמִיתִּית לְחֵטְא יֵחָשֵׁב[52] וגם במצב הכי נעלה יש חיסרון, וְלָכֵן הוּא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ לְאוֹבֵד וְנִדָּח, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִתְעוֹרֵר וְנִמְשָׁךְ הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל.

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁגַּם אָז (כְּשֶׁהַמִּשְׁכַּת הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל הִיא עַל־יְדֵי הַבִּיטּוּל שֶׁלּוֹ) שַׁיָּךְ לְשׁוֹן יִתְקַע, יִתָּקַע מֵעַצְמוֹ, שמשמעו המשכה והתגלות ללא עבודה מצד האדם, ללא ״אתערותא דלתתא״, כִּי כְּשֶׁעוֹשֶׂה עַצְמוֹ עָנִי וָרָשׁ, כתוצאה מהביטול לאלוקות ברמה כזו שאינו מרגיש את עצמו למציאות כלל דְּעִנְיָן הֶעָנִי הוּא שֶׁאֵין לוֹ מִשֶּׁל עַצְמוֹ כְּלוּם וְהוּא רַק מְקַבֵּל זֶה שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ בְּדֶרֶךְ צְדָקָה, וכאשר העבודה היא מתוך ביטול מוחלט עד כדי כך, הוּא מַכִּיר וּמַרְגִּישׁ דְּזֶה שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ נִמְשָׁךְ הַגִּילּוּי הוּא לֹא מִצַּד הָעִילּוּי שֶׁלּוֹ (שֶׁבְּכֹחוֹ לְהַמְשִׁיךְ), אֶלָּא מִצַּד חֶסֶד הַקָּבָּ״ה[53], יִתָּקַע מֵעַצְמוֹ, ואף שלמעשה ההמשכה היא על ידי עבודתו, הרי מצד הביטול הוא בהכרה והרגשה שלמעשיו אין כל חשיבות וּכְאִילּוּ שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא בְּלִי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא כְּלָל.

וּלְהוֹסִיף, דְּעַל־פִּי מַה שֶׁכָּתַב כ״ק מו״ח אדמו״ר (בְּהַמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל[54]) שֶׁהַ׳שּׁוֹפָר גָּדוֹל׳ יְעוֹרֵר אֶת נְקוּדַת הַיַּהֲדוּת הנקודה הפנימית העמוקה שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל שלעולם לא נפגמת ותמיד נשארת דבוקה בקדוש ברוך הוא, מוּבָן דְּזֶה שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל (גַּם וְכוֹלֵל הָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים) אכן יתעוררו מקול השופר וכולם, ללא יוצא מן הכלל, יִרְצוּ לָצֵאת מֵהַגָּלוּת וְלָלֶכֶת לִירוּשָׁלַיִם וּלְהִשְׁתַּחֲווֹת לַה׳, הוּא שֶׁעַל־יְדֵי הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל יִתְעוֹרֵר הָרָצוֹן הָאֲמִיתִּי[55] דְּיִשְׂרָאֵל שהוא לעשות את רצון ה׳ ולהתקרב לאלוקות (דבר שבא לידי ביטוי גם בהלכה,

ז) **וְהִנֵּה** עַל־פִּי הַמּוּבָא לְעֵיל (סְעִיף ה) מֵהַדְּרוּשׁ דְּאַדְמוּ״ר מַהֲרַ״שׁ שֶׁהַמֵּצַר דְּשׁוֹפָר הוּא עִנְיָן שָׁנָה שֶׁרָשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ, דְּעִנְיָן רָשָׁה בִּתְחִלָּתָהּ הוּא זֶה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין עַצְמָן רָשִׁין בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, מוּבָן דְּעִנְיָן הַמֵּצַר שֶׁעַל־יָדוֹ הוּא הַמִּשְׁכַּת הַמֶּרְחָב, הוּא גַּם כְּשֶׁהַמֵּצַר הוּא מְצַד הַבִּיטּוּל, שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בִּשְׁלֵמוּת אֶלָּא שֶׁמְּצַד הַבִּיטּוּל שֶׁלּוֹ הוּא מַרְגִּישׁ שֶׁהוּא נִמְצָא בְּמֵצַר, גַּם עַל־יְדֵי מֵצַר זֶה הוּא הַמִּשְׁכַּת הַמֶּרְחָב. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שֶׁמִּתְעוֹרֵר וְנִמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַמֵּצַר דְּהָאוֹבְדִים, דְּגַם כְּשֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא בִּשְׁלֵמוּת אֶלָּא שֶׁמִּתְבּוֹנֵן שֶׁלְּגַבֵּי הָרוֹמְמוּת דְּאוֹר אֵין־סוֹף גַּם הָעֲבוֹדָה הָאֲמִיתִּית לְחֵטְא יֵחָשֵׁב[52] וְלָכֵן הוּא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ לְאוֹבֵד וְנִדָּח, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִתְעוֹרֵר וְנִמְשָׁךְ הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל. וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁגַּם אָז (כְּשֶׁהַמִּשְׁכַּת הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל הִיא עַל־יְדֵי הַבִּיטּוּל שֶׁלּוֹ) שַׁיָּךְ לְשׁוֹן יִתְקַע, יִתָּקַע מֵעַצְמוֹ, כִּי כְּשֶׁעוֹשֶׂה עַצְמוֹ עָנִי וָרָשׁ, דְּעִנְיָן הֶעָנִי הוּא שֶׁאֵין לוֹ מִשֶּׁל עַצְמוֹ כְּלוּם וְהוּא רַק מְקַבֵּל זֶה שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ בְּדֶרֶךְ צְדָקָה, הוּא מַכִּיר וּמַרְגִּישׁ דְּזֶה שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ נִמְשָׁךְ הַגִּילּוּי הוּא לֹא מִצַּד הָעִילּוּי שֶׁלּוֹ (שֶׁבְּכֹחוֹ לְהַמְשִׁיךְ), אֶלָּא מִצַּד חֶסֶד הַקָּבָּ״ה[53], יִתָּקַע מֵעַצְמוֹ, וּכְאִילּוּ שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא בְּלִי אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא כְּלָל.

וּלְהוֹסִיף, דְּעַל־פִּי מַה שֶׁכָּתַב כ״ק מו״ח אדמו״ר (בְּהַמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל[54]) שֶׁהַ׳שּׁוֹפָר גָּדוֹל׳ יְעוֹרֵר אֶת נְקוּדַת הַיַּהֲדוּת שֶׁבְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, מוּבָן דְּזֶה שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל (גַּם וְכוֹלֵל הָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים) יִרְצוּ לָצֵאת מֵהַגָּלוּת וְלָלֶכֶת לִירוּשָׁלַיִם וּלְהִשְׁתַּחֲווֹת לַה׳, הוּא שֶׁעַל־יְדֵי הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל יִתְעוֹרֵר הָרָצוֹן הָאֲמִיתִּי[55] דְּיִשְׂרָאֵל. דְּזֶהוּ הַחִילּוּק שֶׁבֵּין הַגְּאוּלָה דִּיצִיאַת מִצְרַיִם וּגְאוּלָה

---

52) סה״מ תרנ״ט ע׳ סד. וראה גם סה״מ תרנ״א ע׳ עה ואילך. ע׳ ריב ואילך. 53) וזה שההמשכה היא ע״י עבודה, גם זה הוא חסד הקב״ה שההמשכה לא תהי׳ נהמא דכסופא. 54) נדפס ב״הקריאה והקדושה״ תשרי תש״ג ובסה״מ אידיש ע׳ 78 ואילך. 55) ראה רמב״ם הל׳ גירושין ספ״ב.

ביאור בדרך אפשר

כדברי הרמב״ם בהלכות גירושין: ״מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש את אשתו, ולא רצה לגרש, בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן, מכין אותו עד שיאמר, רוצה אני ויכתוב הגט, והוא גט כשר... ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס... שאין אומרין אנוס, אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו חייב מן התורה לעשותו... ; אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה, או לעשות עבירה, והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו, או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך מי שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל, רוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד ששש יצרו ואמר, רוצה אני, כבר גירש לרצונו״).

דְּזֶהוּ הַחִילּוּק ההבדל **שֶׁבֵּין הַגְּאוּלָּה דִּיצִיאַת מִצְרַיִם וּגְאוּלָּה הָעֲתִידָה. שֶׁבִּיצִיאַת מִצְרַיִם, חֶפְצָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לָצֵאת מִטּוּמְאַת מִצְרַיִם וּלְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ[56] הָיְתָה מִצַּד הַגִּילּוּי דִּלְמַעְלָה[57],** כלשון הכתוב **מָשְׁכֻנִי[58]** אחריך נרוצה, היינו שהקדוש ברוך הוא היה צריך ׳למשוך׳ אותם כביכול, כי לפי מצבם מצד עצמם לא היה להם רצון לצאת ממצרים אלא שהגילוי הגדול מלמעלה עורר בהם את הרצון. **וּבַגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה, הָרָצוֹן לָצֵאת מֵהַגָּלּוּת וְלָבוֹא לִירוּשָׁלַיִם יִהְיֶה הָרָצוֹן דְּיִשְׂרָאֵל** עצמם, **וְהַגִּילּוּי דִּלְמַעְלָה (שׁוֹפָר גָּדוֹל) הוּא רַק סִיבָּה שֶׁעַל־יָדוֹ יִתְגַּלֶּה הָרָצוֹן דְּיִשְׂרָאֵל. וְהָעֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶם תִּהְיֶה מִצַּד עַצְמָם — הַמַּעֲלָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, עֲבוֹדַת הָאָדָם[59]. אֶלָּא שֶׁבְּהָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים כִּפְשׁוּטָם,** (בשונה מכלל ישראל שהרצון הזה קיים בהם מצד עצמם והגילוי הוא רק סיבה להתגלות הרצון), **הַמַּעֲלָה דַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא לְאַחֲרֵי הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שֶׁעַל־יָדוֹ מִתְעוֹרֵר רְצוֹנוֹ הָאֲמִיתִּי דְּהָאָדָם, אֲבָל הַמְשָׁכַת הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל הוּא מִצַּד מִלְּמַעְלָה** ללא כל ״אתערותא דלתתא״.

וְעוֹד אוֹפֶן בִּיתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, שֶׁגַּם הַמְשָׁכַת הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל הִיא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה, כַּנַּ״ל.

ח) וְזֶהוּ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, דְּהַהוֹרָאָה מִזֶּה שֶׁבַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, יִתָּקַע מֵעַצְמוֹ, הִיא, שֶׁבְּסוֹף זְמַן הַגָּלּוּת שֶׁנִּשְׁאֲרוּ רַק כַּמָּה רְגָעִים שֶׁקּוֹדֶם לַיּוֹם הַהוּא שֶׁיִּתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל [וְיִתֵּירָה מִזֶּה שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְכַמָּה עִנְיָנִים, הִתְחִיל כְּבָר עָבְרוּ כַּמָּה־וְכַמָּה־וְכַמָּה זְמַן הָאַחֲרוֹן שֶׁרָאוּ בְּמוּחָשׁ שֶׁכַּמָּה וְכַמָּה שֶׁהָיוּ תְּחִלָּה בְּמַצָּב שֶׁל אוֹבְדִים וְנִדָּחִים רַחֲמָנָא־לִיצְלָן הִתְעוֹרְרוּ בִּתְשׁוּבָה עַל־יְדֵי הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל[61] וכפי שצויין בהערת המו״ל כאן, מאמר זה נאמר בראש השנה תשכ״ח, חדשים ספורים לאחר ההתעוררות שהייתה בעקבות מלחמת ששת הימים] צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה בְּבִיטּוּל, שהיא, כאמור, הַהַכָּרָה וְהַרְגָּשָׁה שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁנִּפְעֲלוּ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ, הֵן בְּנוֹגֵעַ לְעַצְמוֹ וְהֵן בְּנוֹגֵעַ

ביאור בדרך אפשר

הָעֲתִידָה. שֶׁבִּיצִיאַת מִצְרַיִם, חֶפְצָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לָצֵאת מִטּוּמְאַת מִצְרַיִם וּלְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ[56] הָיְתָה מִצַּד הַגִּילּוּי דִּלְמַעְלָה[57], מָשְׁכֻנִי[58]. וּבַגְּאוּלָּה הָעֲתִידָה, הָרָצוֹן לָצֵאת מֵהַגָּלּוּת וְלָבוֹא לִירוּשָׁלַיִם יִהְיֶה הָרָצוֹן דְּיִשְׂרָאֵל, וְהַגִּילּוּי דִּלְמַעְלָה (שׁוֹפָר גָּדוֹל) הוּא רַק סִיבָּה שֶׁעַל־יָדוֹ יִתְגַּלֶּה הָרָצוֹן דְּיִשְׂרָאֵל. וְהָעֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶם תִּהְיֶה מִצַּד עַצְמָם, הַמַּעֲלָה דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, עֲבוֹדַת הָאָדָם[59]. אֶלָּא שֶׁבְּהָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים כִּפְשׁוּטָם, הַמַּעֲלָה דַּעֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא לְאַחֲרֵי הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל שֶׁעַל־יָדוֹ מִתְעוֹרֵר רְצוֹנוֹ הָאֲמִיתִּי דְּהָאָדָם, אֲבָל הַמְשָׁכַת הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל הוּא מִצַּד מִלְּמַעְלָה. וְעוֹד אוֹפֶן בִּיתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, שֶׁגַּם הַמְשָׁכַת הַגִּילּוּי דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל הִיא עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה, כַּנַּ״ל.

ח) וְזֶהוּ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, דְּהַהוֹרָאָה מִזֶּה שֶׁבַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, יִתָּקַע מֵעַצְמוֹ, הִיא, שֶׁבְּסוֹף זְמַן הַגָּלּוּת שֶׁנִּשְׁאֲרוּ רַק כַּמָּה רְגָעִים שֶׁקּוֹדֶם לַיּוֹם הַהוּא שֶׁיִּתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל [וְיִתֵּירָה מִזֶּה שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְכַמָּה עִנְיָנִים, הִתְחִיל כְּבָר עָבְרוּ כַּמָּה וְכַמָּה שָׁנִים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בַּזְּמַן הָאַחֲרוֹן שֶׁרָאוּ בְּמוּחָשׁ שֶׁכַּמָּה וְכַמָּה שֶׁהָיוּ תְּחִלָּה בְּמַצָּב שֶׁל אוֹבְדִים וְנִדָּחִים רַחֲמָנָא־לִיצְלָן הִתְעוֹרְרוּ בִּתְשׁוּבָה עַל־יְדֵי הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל[61]] צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה בְּבִיטּוּל, הַהַכָּרָה וְהַרְגָּשָׁה שֶׁכָּל הָעִנְיָנִים שֶׁנִּפְעֲלוּ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ, הֵן בְּנוֹגֵעַ לְעַצְמוֹ וְהֵן

---

56) לשון אדמו״ר הזקן בתניא פל״א (מ, ב). 57) ולכן יציאתם ממצרים היתה באופן דכי ברח העם (תניא שם. לקו״ת ויקרא ג, א). 58) שה״ש א, ד. וראה אוה״ת שה״ש עה״פ (ע׳ נט. עה). ובכ״מ. 59) ועפ״ז מתורץ הדיוק שבהערה 36. 60) ראה בארוכה שיחת ש״פ בראשית (ב) שנה זו (תשכ״ח). 61) להעיר, שמאמר זה נאמר לאחרי ההתעוררות שלאחרי מלחמת ששת הימים (המו״ל).

ביאור בדרך אפשר

לְזוּלָתוֹ, הִיא לֹא מִצַּד הַמַּעֲלוֹת שֶׁלּוֹ אֶלָּא מִצַּד הַ׳נְתִינַת כֹּחַ׳ מִלְּמַעְלָה וגם מה שהוא פועל ועושה מצד עצמו הוא כאילו אין זו ״אתערותא דלתתא״. וּלְהָעִיר, שֶׁהֶרְגֵּשׁ זֶה שהכל הוא לא מכוחו אלא תוצאה מהנתינת־כוח מלמעלה אֵינוֹ פּוֹעֵל חֲלִישׁוּת בַּעֲבוֹדָתוֹ, וְאַדְרַבָּה, עַל־יְדֵי הֶרְגֵּשׁ זֶה, עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּיֶתֶר שְׂאֵת. וטעם הדבר הוא: דִּכְשֶׁהֲעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ קְשׁוּרָה עִם מְצִיאוּתוֹ, שהיא מציאות מוגדרת ומוגבלת הֲעֲבוֹדָה הִיא בִּמְדִידָה וְהַגְבָּלָה. וְגַם כְּשֶׁהֲעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ הִיא בְּאוֹפֶן דִּבְכָל מְאֹדֶךָ, עד כדי מסירות נפש חֲרֵי הִיא מְאֹדֶךָ, מְאֹד שֶׁלְּךָ[62], ״מאד״ ובלי גבול יחסית למציאות שלו, ועדיין מציאותו נרגשת וְעַל־יְדֵי הביטול המעורר את ההכרה ואת הֶהֱרְגֵּשׁ שֶׁהֶעְנְיָנִים שֶׁנַּעֲשִׂים עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ הֵם לֹא מִצַּד הַכֹּחוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֶלָּא מִצַּד הָאֱלֹקוּת, עַל־יְדֵי־זֶה הוּא יוֹצֵא מֵהַמְּציאוּת וְהַהַגְבָּלוֹת שֶׁלּוֹ, וְהֲעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ הִיא לְמַעְלָה מִמְּדִידָה וְהַגְבָּלָה[63] ולכן לא זו בלבד שהביטול אינו מחליש את העבודה, אלא הוא מהווה סיבה להוספה בעבודה ביתר שאת.

ט) וְהִנֵּה מְבוֹאָר בְּהַמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל[64] בְּעִנְיַן שׁוֹפָר דְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, דַּהֲגַם שֶׁעִיקַּר הַהַמְשָׁכָה הִיא עַל־יְדֵי הַצְּעָקָה דִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכָה לִהְיוֹת הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר גַּשְׁמִי דַּוְקָא, כִּי עֲשִׂיָּה הִיא לְעֵילָא, וְגַם בִּכְדֵי שֶׁהַגִּילוּי דִּפְנִימִיּוּת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן [בְּחִינַת שׁוֹפָר דִּלְמַעְלָה[65]] יוּמְשַׁךְ לְמַטָּה בְּגַשְׁמִיּוּת. וּמִזֶּה מוּבָן, דִּכְמוֹ כֵּן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהַתְּקִיעָה דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא, שֶׁאֵין מַסְפִּיק הָעִנְיָנִים שֶׁהָיוּ עַד עַכְשָׁו, וְהַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל, גַּם וְכוֹלֵל הָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים, יָבֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לַה׳ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, בִּירוּשָׁלַיִם כִּפְשׁוּטָהּ, עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ שֶׁיּוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ, בַּעֲגָלָא דִּידַן בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

ביאור בדרך אפשר

הַהַמְשָׁכָה מלמעלה הִיא עַל־יְדֵי הַצְּעָקָה דִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, מִכָּל־מָקוֹם צְרִיכָה לִהְיוֹת הַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר גַּשְׁמִי דַּוְקָא, כִּי עֲשִׂיָּה הִיא לְעֵילָא, למעשה בפועל יש חשיבות ויתרון מיוחד וְגַם טעם נוסף לכך שלא די בצעקת הלב אלא יש צורך בתקיעת שופר גשמית בִּכְדֵי שֶׁהַגִּילוּי דִּפְנִימִיּוּת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן [בְּחִינַת שׁוֹפָר דִּלְמַעְלָה[65]] יוּמְשַׁךְ לְמַטָּה בְּגַשְׁמִיּוּת ולא ישאר כהארה רוחנית בלבד. וּמִזֶּה מוּבָן, דִּכְמוֹ כֵּן הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהַתְּקִיעָה דְּשׁוֹפָר גָּדוֹל בַּיּוֹם הַהוּא בגאולה העתידה שֶׁאֵין מַסְפִּיק הָעִנְיָנִים שֶׁהָיוּ עַד עַכְשָׁו, אף שכבר היו ענינים שנחשבים כתקיעה בשופר גדול, כנ״ל, וְהַתְּקִיעָה בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל, גַּם וְכוֹלֵל הָאוֹבְדִים וְהַנִּדָּחִים, יָבֹאוּ בפועל וְיִשְׁתַּחֲווּ לַה׳ בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַיִם, בִּירוּשָׁלַיִם כִּפְשׁוּטָהּ, עַל־יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ שֶׁיּוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ, בַּעֲגָלָא דִּידַן בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

---

62) ראה תו״א מקץ לט, ד. ספהמ״צ להצ״צ קכג, ב. ובכ״מ. 63) ראה עד״ז תו״מ סה״מ אדר ע׳ ק. 64) לקו״ת ר״ה נט, ד. 65) ראה לעיל ס״א.

מכתב כללי

(תרגום חופשי)

ב״ה, ימי הסליחות, ה׳תשכ״ז
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

אנו עומדים בסיומה של שנת ה׳תשכ״ז, שנת ״הקהל״ – היא המצוה המיוחדת שקוימה אחת לשבע שנים, בשנה שלאחר שנת השמיטה, להקהיל את העם, אנשים נשים וטף, בבית המקדש, במטרה לחזקם ולעודדם בקיום התורה והמצוות ביראת-שמים.

ככל עניני התורה, תורת-חיים (הוראה בחיים), משתקף גם ענין זה של ״הקהל״ בפרטים שונים בחיי יום יום. על משמעות ״הקהל״, מבחינה אחת נדון כאן, בהתיחס לימים הנוכחים, ימי חשבון הנפש ומסקנות והחלטות מתאימות, המשמשים כהכנה לשנה חדשה טובה יותר מכל הבחינות.

ותחלה – ״הקדמה״:

חיי האדם מתבטאים בשלש פעילויות כלליות: **מחשבה, דיבור, מעשה**.

בהתאם ל״כלל״ המקובל ששום דבר אינו הולך לאיבוד – הרי כך הדבר גם בקשר למחשבותיו, דיבוריו ומעשיו של האדם: שום מחשבה או דיבור או פעולה של האדם, מאתמול או משלשום או מזמנים שלפני כן, לא הלכו לאיבוד, כי אם משפיעים עדיין על היום ועל המחר, כפי שהדבר נראה בבירור בתוצאות מעשיות, הן ביחס לאדם עצמו והן ביחס לסביבתו.

נקודה נוספת בדבר היא זו: למרות שנדמה לכאורה שהנעשה אין להשיב ואינו ניתן לשינוי, כיון שיצא מרשות האדם, ״מה שהיה – היה״, - הרי, לאמתו של דבר, אין הדבר כן. הקב״ה העניק לאדם כוח אלקי – באמצעות **תשובה** – לשנות את העבר. כלומר: ״תשובה״ אינה רק אפשרות לשנות את ההווה ואת העתיד, כי אם בכוחה להשפיע **באופן ישיר** על העבר: ולשנותו עד כדי הפיכתו לאחר לגמרי, עד שאפילו מעשים רעים מאבדים את חומרת אשמתם (״זדונות נעשות לו כשגגות״), או אף, יתר על כן, הם מסוגלים להיהפך להישגים חיוביים (״זדונות נעשות לו כזכויות״).

נקודה נוספת: ישנם דברים הבאים לידי ביטוי בזמנים מיוחדים ביתר חיוניות וביתר רגש מאשר בזמנים אחרים. כך באים אנו אל המשמעות המיוחדת של ״הקהל״ בשעה הנוכחית:

אם כל שנה, בתקופה זו, צריך אדם לערוך חשבון וסיכום של מחשבותיו, דיבוריו ומעשיו משנה החולפת, גם כהכנה לקראת ראש השנה שבו הוא מקבל על עצמו את המרות המוחלטת של **בורא-עולם**, **מלך-העולם** – צריך דבר זה להיעשות עתה, בסיומה של שנת-הקהל, בהתמסרות יתר

לחזקם . . שמים: ראה וילך (לא, יב): הקהל גו׳ ולמען ילמדו ויראו את ה׳ אלקיכם ושמרו לעשות גו׳, וברמב״ם (הל׳ חגיגה רפ״ג): מ״ע להקהיל כו׳ ולקרות כו׳ פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת.

מתבטאים . . מעשה: ראה תניא רפ״ד ורפ״ו.

בקשר . . ומעשיו: ראה תניא פכ״ט (לו, ב ושם), אגרת התשובה פ״ו. ובכ״מ. ובזח״ג (לא, ב. קכא, ב) שהזכיר רק עובדה ומלה, י״ל ע״פ מש״כ בריש קו״א לתניא בבי׳ הזח״ג (קה, א), ועצ״ע.

(״זדונות . . כשגגות״) . . כזכיות״): יומא פו, ב. וברש״י ד״ה כאן (שם פו, א): נעקר עונו מתחלתו. וכפס״ד דהלכה אחר קידושין אצל חכם והתירה מקודשת למפרע (כתובות עד, ב).

וברגש רב. שכן ענינה של "הקהל", במובנו הרוחני, מזכיר ודורש מן האדם להקהיל ולאסוף את כל מחשבותיו, דיבוריו ומעשיו ולרכזם ב"בית המקדש" הפנימי שלו, תוך התמסרות מלאה לדבר המלך – אל הקב"ה.

השתא, בסיומה של שנת-הקהל צריך יהודי לערוך חשבון-נפש מיוחד ברוחה של "הקהל", בהחלטה איתנה:

לשנות את המחשבות, הדיבורים והמעשים בחיי יום-יום הטעונים שינוי,

לתקן ולשפר את אותם הטעונים שלימות-יתר,

להביא התלהבות-יתר וחיוניות באותם דברים שנעשו אמנם בשלימות הראויה, אך רק במדה המותאמת למצב הרוחני של חדשי החול, להחיותם ברוח השעה הנוכחית של ערב **הכתרת המלך**, שבה חייבים המחשבה, הדיבור והמעשה להיות באופן אחר של התרוממות,

עד להתגלות מלאה של האלוקות בחיים האישיים, בחיי הסביבה ובעולם כולו,

בהתאם לתפילה: "**מלוך על העולם כולו** כו', **וידע** כו' **ויבין** כו' **ויאמר כל אשר נשמה באפו: ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה**".

התבוננות בעובדה ששום דבר אינו הולך לאיבוד, מגלה את המסקנה שאין כל יסוד לעצבות ולדכאון, לא רק ביחס לעתיד כי אם גם ביחס לעבר. אדרבה: תוך בטחון מלא שהקב"ה משגיח על כל אחד ואחת, ומסייע לכל צעד טוב ופעולה טובה, מסוגל האדם לגשת אל ההכנות לקראת השנה החדשה בשמחה שלמה. ואם אף ענינים מסוימים בשנה החולפת מעוררים צער עמוק, הרי בו בזמן ישנה השמחה המכריעה מזה שהקב"ה נתן את האפשרות להפוך אפילו זדונות רחמנא ליצלן – לזכיות. מובן גם שדבר המבוצע בשמחה ובבטחון – נעשה ביתר הצלחה.

השם יתברך יעזור לכל אחד ואחת, בתוככי כלל ישראל, לנצל האפשרות האמורה במדה המלאה ביותר ובשמחה ובטוב לבב.

בברכת כתיבה וחתימה טובה

לשנה טובה ומתוקה

מנחם שניאורסאהן

להקהיל . . ומעשיו: ראה לקו"ת תצא (לו, א, לז, א).

ב"בית המקדש" הפנימי: כמש"נ ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (ראה של"ה ש' האותיות אות ל'. ובכ"מ). ירמי' ז, ד (לקו"ת ר"פ פקודי).

לדבר המלך – אל הקב"ה: להעיר שמצות הקהל היא לשמוע קריאת המלך "ויראה עצמו כאילו . . מפי הגבורה שומעה שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הא-ל" (רמב"ם סוף הל' חגיגה).

הכתרת המלך: שזהו בר"ה (ר"ה טז, סע"א) וכמו שהי' בר"ה הראשון (שם לא, רע"א. פדר"א פי"א).

ובעולם כולו: כל העולמות – עשי' יצירה בריאה אצילות וגם בקליפות להכניעם (משנת חסידים מס' ליל ר"ה פ"ח מ"ב).

לעצבות . . אדרבה . . בשמחה: ראה תניא פכ"ו ואילך.

ומסייע לכל צעד טוב: יומא לח, סע"ב: בא לטהר מסייעין אותו.

בשמחה שלמה: להעיר שמצות הקהל זמנה בחג זמן שמחתנו. ובל' החינוך (מצוה תריב): משורשי המצוה . . שיקהלו . . ויזכו לטובה וישמח הש"י במעשיו.

בס"ד. יום ב' דראש השנה, ה'תשכ"ח.

בלתי מוגה

כ"ק אדמו"ר שליט"א נטל ידיו הק' לסעודה[1].

צוה לנגן הניגון "שיבנה בית המקדש"[2], ניגון שלש תנועות (דהבעש"ט, המגיד ורבינו הזקן) - ג"פ, והניגון "אבינו מלכנו".

צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול (הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א).

אח"כ צוה לנגן הניגון "צמאה לך נפשי", ניגון אדמו"ר מהר"ש, ניגון "הושיעה את עמך". ואח"כ צוה לנגן ניגון רבינו הזקן בן ד' הבבות (בבא הרביעית - פ"א).

[לאחרי ברכת המזון אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שחלוקת "כוס של ברכה" תתקיים לאחרי ההתוועדות דוא"ו תשרי].

בס"ד. שיחת ש"פ האזינו, שבת תשובה, ה'תשכ"ח.

בלתי מוגה

א. בקביעות שנה זו חל שבת פרשת האזינו, שבת שובה - מיד לאחרי ר"ה, בלי הפסק ימים בינתיים.

ובכדי להבין את החידוש שבזה - יש להקדים תחילה ביאור ענין התשובה,

- שזהו ענינו של יום הש"ק הזה, שאף שבפשטות נקרא "שבת שובה" ע"ש התחלת ההפטרה[1]: "שובה ישראל עד ה' אלקיך"[2], הרי נתבאר כמ"פ ששם ע"פ תורה והמקובל בישראל, "מנהג ישראל תורה הוא"[3], אינו רק סימן בעלמא, אלא שם שמורה על תוכן הענין, ובנדו"ד, שהשם "שבת שובה" מורה שענינו של השבת הו"ע התשובה -

כפי שנתבאר בפרשת האזינו בפנימיות התורה, שנתגלה בתורת החסידות, כדלקמן.

ב. רבינו הזקן מבאר בלקוטי תורה פרשת האזינו[4] (וגם במאמרים שלאח"ז[5]), ש"עיקר התשובה הוא כמ"ש[6] והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", והיינו, לא כפי שהעולם טועים לומר שתשובה היא רק על חטא ועון, אלא תשובה היא מלשון השבה - "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", למקום שבו היתה קודם שניתנה וירדה למטה.

ומזה מובן שהעלי' שע"י התשובה היא באופן של אין ערוך - כמובן מזה שירידת הנשמה למטה היא "מאיגרא רמה לבירא עמיקתא"[7], והרי החילוק שבין "איגרא" ל"בירא" הוא חילוק שבאין־ערוך, כי, "איגרא" הוא "גג" שעל פני הארץ ולמעלה מזה, ובזה גופא מוסיפים "איגרא רמה", שמורה על תכלית העילוי; ו"בירא" הוא בור שלמטה מן הארץ, ובזה גופא מוסיפים "בירא עמיקתא", ועד לבור

---

1) ואח"כ נתן כמה בקבוקי משקה - שעירב בהם יין מכוסו - כדי לחלק בין המסובים.

2) באמרו להרב חדקוב שינגן ניגון זה כפי שהיו מנגנים במדינת דייטשלאַנד.

1) ראה גם שיחת ש"פ האזינו, שבת שובה דאשתקד ס"ה (תו"מ חמ"ח ריש ע' 34). וש"נ.

2) הושע יד, ב.

3) ראה תוד"ה נפסל - מנחות כ, ב. מהרי"ל - הובא ברמ"א יו"ד סשע"ו ס"ד. מנהגים ישנים מדורא ע' 153. שו"ע אדה"ז או"ח סוסק"פ. סתל"ב סי"א. סתנ"ב ס"ד. סתצ"ד סט"ז. ועוד.

4) בתחלתו (עא, ג). וראה גם דרושי ר"ה ס, ד.

5) מאמרי אדהאמ"צ פרשתנו (דברים ח"ד) ע' א'קסד ואילך.

6) קהלת יב, ז.

7) ע"פ ל' חז"ל - חגיגה ה, ב.

שאין עמוק ממנו. וכיון שהתורה, "תורת אמת", אומרת שזוהי ירידה מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, הרי מובן שזוהי ירידה שבאין־ערוך - מהמקום היותר נעלה עד להמקום היותר תחתון.

וענין זה נאמר בנוגע לכל בנ"י:

בנוגע לירידה ל"בירא עמיקתא" - הרי זה גם אצל צדיקים, כי אע"פ שגופו של הצדיק הוא מזוכך (ועד"ז בנוגע לכל בנ"י הנולדים בטהרה, שהרי "עמך כולם צדיקים"[8]), וא"כ, איך אפשר לומר שירידת הנשמה למטה היא ירידה שבאין־ערוך, בה בשעה שגם הגוף הוא בתכלית העילוי, מ"מ, כיון שהגוף הוא מד' יסודות גשמיים שבעוה"ז הגשמי ש"הוא התחתון במדרגה שאין תחתון למטה ממנו" (כמ"ש רבינו הזקן בתניא[9]), הרי זה "בירא עמיקתא" גם אצל צדיק, ולכן גם אצלו צריך להיות הענין ד"הרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה".

וכיון שמרובה מדה טובה ממדת פורעניות[10] - הרי בודאי שגם הענין ד"איגרא רמה" הוא אצל כל אחד מישראל, והיינו, שגם אלו שהם קטנים בישראל, ובעלי נשמות נמוכות, נלקחים "מאיגרא רמה", ועד למקום שאין למעלה ממנו.

וכפי שרואים מזה שכל אחד מישראל אומר "נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראתה וכו'", והיינו[4], שהנשמה נמשכת מדרגא שלמעלה מ"בראתה" - "טהורה היא", ולמעלה יותר - "נתת בי", ולאחרי כן הנה "אתה בראתה", כמבואר בחסידות[11] ש"אתה" שייך לומר רק על עצמותו ומהותו, ועז"נ "אתה בראתה", שהענין ד"בראתה" נעשה ע"י עצמותו ומהותו ית' בעצמו.

[וזהו גם הטעם למ"ש במדרש[12] ובטור[13] בנוגע לר"ה, שבנ"י יודעים בוודאות שזוכין בדין, ותהי' להם כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה בכל הענינים, הן ענינים רוחניים, והן ענינים גשמיים ("שנשתלשלו מהן"[14]), בני חיי ומזוני רויחי - שזהו לפי ששרש נשמתו של כל אחד מישראל הוא במדרגה שלמעלה מסדר השתלשלות, ועד להשורש בעצמותו ית' כו']).

וענין זה אומר כל אחד מישראל בשם ומלכות, שזה מורה על הוודאות שבדבר, "בלי שום ספק כו'"[15], היינו, שאצל כל אחד מישראל ישנו הענין ד"נשמה שנתת בי", ובאופן ש"כל הנותן בעין יפה הוא נותן"[16], שבודאי נותן לכל אחד מישראל כל מה שאפשר ליתן בנתינת הנשמה, עד לדרגות היותר נעלות - "מאיגרא רמה".

ומזה מובן, שגם ענין התשובה הוא בדרך של אין ערוך, קפיצה ודילוג, לא רק אצל מי שנמצא במדריגה תחתונה, אלא גם אצל צדיק גמור - שנעשה אצלו הענין ד"הרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", כפי שהוא מצד שרשו, ב"איגרא רמה".

ג. וענין זה מודגש באופן התשובה שבר"ה:

ענין התשובה ישנו גם בר"ה, שנכלל בעשרת ימי תשובה, וכדיוק לשון חז"ל[17] "עשרה ימים שבין ר"ה ליוהכ"פ", כיון שגם בר"ה ישנו ענין התשובה[18]. וכיון שבר"ה אסור להזכיר ענין של חטא, שלכן אין אומרים וידוי בר"ה[19], עכצ"ל, שהתשובה בר"ה אינה על חטאים (וכ"ש לא על עוונות ופשעים), אלא באופן ש"הרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה".

וזהו גם אופן התשובה שבשבת שובה - שהרי בשבת בודאי אין אומרים וידוי[20] (במכ"ש מר"ה, ועד

8) ישעי' ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.
9) רפל"ו.
10) ראה יומא עו, א. ובכ"מ.
11) ראה תו"מ סה"מ תשרי ע' רח. וש"נ. - ברשימת ההנחה: מיוסד על דברי הרמב"ם.
12) יל"ש ואתחנן רמז תתכה. ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג.
13) או"ח סוסתקפ"א.
14) תניא רפ"ג.
15) תניא אגה"ת פי"א.
16) ראה ב"ב נג, רע"א. וש"נ.
17) ר"ה יח, א. וש"נ.
18) ראה גם שיחת ש"פ האזינו הנ"ל בתחלתה (תו"מ שם ריש ע' 31). וש"נ.
19) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סתקפ"ד ס"ב. וש"נ.
20) ראה שער הכולל פל"ו. וראה גם שיחת ש"פ האזינו, שבת תשובה תשח"י ס"ה (תו"מ חכ"א ע' 24). וש"נ.

שיש מעלות בקדושת שבת אפילו לגבי יוהכ"פ), וכיון ש"תורת אמת" פוסקת ש"כל מלאכתך עשוי"[21], הרי מובן שאין מקום לענינים בלתי־רצויים של חטא ועון, כי־אם דברים טובים, ובלשון הידוע[22]: "שבת היא מלזעוק כו'".

ויש להוסיף בנוגע לקשר ושייכות שבין שבת לר"ה - כידוע[23] שבשבת יש עליות בקדושה גופא, מבחי' מלכות (בליל שבת) לבחי' ז"א (ביום השבת), ועד לזמן רעוא דרעוין, שאז היא העלי' לבחי' בינה, שבה היא התגלות עתיק, שהו"ע התענוג. וג' בחי' אלו ישנם גם בר"ה - שהם ג' הענינים דמלכיות (מלכות) זכרונות (ז"א) ושופרות (בינה)[24].

ד. וזוהי המעלה המיוחדת בקביעות שנה זו, ששבת שובה בא מיד לאחרי ר"ה, כי בשנים שיש הפסק בין ר"ה לשבת שובה, יש ביניהם ימים הקשורים עם ענינים בלתי־רצויים, אבל כאשר שבת שובה בא מיד לאחרי ר"ה, ישנם ג' ימים רצופים ללא ענינים בלתי־רצויים (וענין זה גופא הוא באופן שכל אחד מהם פועל פעולתו - "כל יומא ויומא עביד עבידתי"[25]).

ובלשון הכתוב[26]: "יחיינו מיומיים (ב' ימי ר"ה[27]) ביום השלישי (יום השבת שלאח"ז) יקימנו גו'", שזהו ענין של חזקה[28], והרי "חזקה" היא ענין של חיות, כמובן מהקצה ההפכי כו'.

וכללות הענין בזה - שמתבטלים כל הענינים הבלתי רצויים,

ועד שהקב"ה אומר שאינו רוצה לשמוע דבר בלתי רצוי על בנ"י, כי־אם דברים טובים, וכמ"ש[29] "ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם ויהפוך גו' לך את הקללה לברכה" - כפי שמביא הצ"צ[30]: "כזה הי' מעשה בימי הבעש"ט ז"ל, שרדפו הב"ד שלמעלה לשטן המקטרג לחוב ולא רצו לשמוע ממנו הקטרוגים וכו'", ומובן, שהחידוש בזה הוא (לא בנוגע להקב"ה, שהרי אין זה דבר פלא, אלא) בנוגע לב"ד של מעלה, שגם הם לא רצו לשמוע הקטרוגים, וגרשו את השטן כו' -

ואז נמשך "רב טוב לבית ישראל"[31] בכל הענינים.

וכיון שמיום השבת "מתברכין כולהו יומין"[32], ועד שגם השבת שלאח"ז מתברך מהשבת שלפניו, נמצא, שכל עשי"ת הם באופן שאין בהם ענין של חטא, כך, שהתשובה היא באופן ש"הרוח תשוב אל האלקים", שזהו"ע העלי' בקדושה גופא; ובאופן כזה נמשך גם בעולם, שהרי "זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון"[33].

והרי ענין זה הוא בדוגמת המעמד ומצב דלעתיד לבוא, ש"את רוח הטומאה אעביר מן הארץ"[34], ויש רק עליות בקדושה גופא, כמ"ש[35] "ילכו מחיל אל חיל", ועד ש"יראה אל אלקים בציון", כפי שיהי' בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

ה. נתבאר לעיל[36] אודות העבודה ד"הקהל" ברוחניות - "הקהל את העם האנשים וגו'"[37], היינו, חלק האיש שבו, "איש דרכו לכבוש"[38], וכן "הנשים והטף וגו'"[37], עד למחשבה דיבור ומעשה, ולהביאם לביהמ"ק שבו, עליו נאמר[39] "ושכנתי בתוכם" - שענין זה מהוה הכנה לר"ה, שבו נעשה הענין

---

21) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סש"ו סכ"א. וש"נ.
22) שבת יב, א־ב.
23) ראה לקו"ש חי"ד ע' 18 ואילך. וש"נ.
24) יהל אור ע' רפט. וראה תו"מ ח"נ ע' 93. וש"נ.
25) זהר ח"א רה, סע"א. ח"ג צד, ריש ע"ב.
26) הושע ו, ב.
27) לקו"ת דרושי ר"ה סג, סע"ב.
28) ראה ב"מ קו, ריש ע"ב. וש"נ.
29) תצא כג, ו.
30) אוה"ת תצא ע' תתקפה. וראה גם תו"מ ח"נ ע' 399. וש"נ.
31) ישעי' סג, ז.
32) זח"ב סג, ב. פח, א.
33) תפלת מוסף דר"ה (מר"ה כז, א).
34) זכרי' יג, ב.
35) תהלים פד, ח.
36) ראה מכתב כללי מימי הסליחות תשכ"ז (אג"ק חכ"ד ע' שצו ואילך). וראה גם תו"מ ח"נ ס"ע 374 ואילך. וש"נ.
37) וילך לא, יב.
38) יבמות סה, ב.
39) תרומה כה, ח.

ד"תמליכוני עליכם"[40], בנין המלכות[41], כמו ב"הקהל", שהיו שומעים קריאת פרשיות התורה מפי מלך בשר ודם, "כאילו .. מפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הא־ל"[42].

ושאלו על זה: כיון שבר"ה נפעל כבר הענין ד"תמליכוני עליכם" (כדמוכח מזה שמברכים בשם ומלכות "מלך על כל הארץ", "והרי ספק ברכות להקל .. אלא אין כאן שום ספק כלל", "בלי שום ספק וס"ס בעולם"[15]) - מהו ענין העבודה ד"הקהל" לאחרי ר"ה?

ויובן ע"פ דברי רבינו הזקן בלקו"ת[43] ש"יוהכ"פ נקרא ג"כ ר"ה בכתוב[44], והוא בחי' נשמה ופנימיות כו'".

[וכפי שרואים בגלוי בשנת היובל, שהענין ד"תשובו איש אל אחוזתו"[45] מתחיל בר"ה ונשלם ביוהכ"פ[46], ומזה מוכח שענינם אחד, אלא שבכל השנים הרי זה בהעלם, ומתגלה בשנת היובל].

ומזה מובן, שגם ביוהכ"פ ישנו הענין של בנין המלכות, ובמילא שייך הענין ד"הקהל" (בתור הכנה לבנין המלכות) גם לאחרי ר"ה.

ו. ויש להוסיף בזה:

בלקו"ת פרשת ברכה[47] איתא: "והנה אנו אומרים ואין אנו יכולים לעלות ולראות ולהשתחוות לפניך, וצריך להבין מהו ולהשתחוות, ולמה אין אנו יכולים, בשלמא לעלות ולראות אי אפשר מפני היד כו', אבל ההשתחואה אפשר להיות בכל מקום לפניו ית' .. ולמה צריך לזה בהמ"ק דוקא"?

ומבאר, ש"ענין ההשתחוואה הוא שמבטל ומכניע את עצמו לפניו ית' .. השתחוואה בבחי' פנימי' .. השתחוואות הנפש. והשתחוואה זו היו מקבלים ישראל ע"י ראי' שלש רגלים בשנה בבהמ"ק ששם הי' גילוי שכינה .. וזהו ולא יראו פני ריקם[48], כדרך שבא לראות[49], שהי' ראי' והתגלות פנימית .. ועיקר הראי' היא ההשתחוואה וכו'".

וממשיך לבאר ש"משחרב בהמ"ק, הגם שאין אנו יכולים להשתחוות, עכ"פ נתפשטה קדושת הארה זו אפס קצהו במקדש מעט בהכ"נ ובהמ"ד והיינו בשעת התפלה וכו'".

והענין בזה - שאף שאינה דומה ההשתחוואה בביהמ"ק להשתחוואה במקום אחר, הרי ע"פ תורת הבעש"ט[50] שבמקום שרצונו של אדם שם הוא נמצא, מובן, שבאמרו בתפלה "ואין אנו יכולים .. להשתחות לפניך", מתוך רצון להשתחות, אזי נעשה אצלו ענין ההשתחוואה.

וענין זה נמשך בכל הימים שלאח"ז - כמבואר בלקו"ת[47] ש"משלש רגלים אלו הי' מקבל בחי' השתחוואה להיות כל השנה בחי' ביטול זה, כי מכל רגל ויו"ט הי' נמשך הביטול עד הרגל הבא אחריו".

וכל זה - בנוגע לענינים שישנם בכל רגל ויו"ט, שנמשכים עד הרגל והיו"ט שלאחריו; ומזה מובן גם בנוגע לענין המיוחד של כל יו"ט שהוא רק פעם אחת בשנה (כמו יוהכ"פ שהוא "אחת בשנה"[51]) - שענין זה נמשך (לא רק עד הרגל הבא אחריו, אלא) על כל השנה כולה, עד ליו"ט זה בשנה הבאה.

וכמו בנוגע לחג הסוכות, שנוסף לכך שיש בו ענינים שהם בכל הימים טובים, כמו ענין השמחה, יש בו ענינים מיוחדים שאין בחג הפסח ובחג השבועות (כולל גם בנוגע לענין השמחה - שרק בו נאמר ג"פ שמחה[52]), וענינים אלו נמשכים מחג הסוכות זה עד לחג הסוכות בשנה הבאה.

ומזה מובן גם בנוגע לענין דהקהל שבחג הסוכות - שענין זה נמשך על כל השנה כולה, שהשנה כולה היא "שנת הקהל", עד לחג הסוכות בשנה שלאחרי'.

---

40) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
41) ראה תו"מ שם ריש ע' 396. וש"נ.
42) רמב"ם סוף הל' חגיגה.
43) דרושי ר"ה נח, א. שם סד, א.
44) יחזקאל מ, א.
45) בהר כה, יג.
46) ר"ה ח, ב. רמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"י הי"ד.
47) צח, ב.
48) משפטים כג, טו. תשא לד, כ.
49) חגיגה ב, א. וש"נ.
50) ראה כתר שם טוב בהוספות סמ"ח. וש"נ.
51) ס"פ תצוה. אחרי טז, לד.
52) יל"ש אמור רמז תרנד בתחלתו.

ז. ולכן צריכה להיות גם עכשיו (עד חג הסוכות) העבודה הרוחנית ד"הקהל" - ללקט ולקבץ את כל הענינים דמחשבה דיבור ומעשה כו'; הבלתי־רצויים - לבטלם לגמרי, והטובים - להוסיף בהם שלימות נעלית יותר.

[ובאמת, ע"פ האמור לעיל (ס"ד), הרי עכשיו, ביום השבת שבא בסמיכות לשני ימי ר"ה, אין מקום כלל לענינים בלתי־רצויים, כך, שהעבודה היא רק בעניני טוב וקדושה גופא].

ועי"ז זוכים להענין ד"הקהל" כפשוטו,

ובפרט בעשי"ת, כדברי הגמרא[17] שאז נחשב גם היחיד כמו ציבור, והיינו, שגם מהיחיד נעשה ציבור,

ועד לקיום היעוד[53] "קהל גדול ישובו הנה", ובאופן ש"כספם וזהבם אתם"[54], הן כסף וזהב רוחניים, שהו"ע אהבה ויראה (כמבואר בחסידות[55] בפירוש הכתוב[56] "מאלפי זהב וכסף"), והן כסף וזהב כפשוטו (שהרי "אין מקרא יוצא מידי פשוטו"[57]),

בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

ח. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה והי' ביום ההוא יתקע בשופר גדול.

* * *

ט. הביאור במ"ש בכתבי האריז"ל[58] "כל מי שאינו בוכה בעשי"ת אין נשמתו שלימה",

- דלכאורה אינו מובן: איך שייך ענין זה (לא רק אצל בינוני, שיכול ליפול במחשבתו הרהור רע[59], אלא גם) אצל צדיק גמור, דאף שמצד ענוה יכול לחשוב שלא מילא תפקידו כדבעי[60], הרי אין זה דבר המוכרח, שהרי יכול להיות גם מעמד ומצב שיודע מעלת עצמו לאמיתתה, ואין לו סיבה לבכות?

ואין לומר שבכייתו של צדיק גמור בעשי"ת היא רק בכי' של שמחה, מחמת דביקות הנפש, כמו הבכי' דר"ע[61] כשהשיג סודות התורה[62] (כמבואר[63] בלקו"ת[64]) - כי[65] מהלשון "כל מי שאינו בוכה כו'",

53) ירמי' לא, ז.
54) ישעי' ס, ט.
55) תו"א ותו"ח ר"פ וישב. ובכ"מ.
56) תהלים קיט, עב.
57) שבת סג, א. וש"נ.
58) פע"ח שער תפלת ר"ה פ"ז. סידור האריז"ל סוף סדר הנסירה. וראה בהנסמן בלקו"ש שבפנים הערות 19־17.
59) ועל זה צריך להצטער עד כדי בכי' - היתכן שיכולה להיות מחשבה בלתי רצוי' בד' אמותיו של איש ישראל?!... ובלשון הידוע: "ונפש כי תחטא - תוהא" (זח"ג יג, ריש ע"ב. טז, א).
60) וכמבואר בארוכה בספרי מוסר וספרי חסידות (סה"מ תש"י ע' 236. ועוד), שגם מי שיש לו נשמה גבוהה וכחות נעלים כו', ופועל בעניני טוב וקדושה, הנה נוסף לכך שאין לו להחזיק טובה לעצמו בגלל ענינים שאינם כחו ועוצם ידו, רק ניתנו לו במתנה באתערותא דלעילא, אלא עוד זאת, שצריך להתבונן, שאם היו למישהו אחר כל המעלות שלו, הי' פועל יותר ממנו.
61) נסמן בלקו"ש שבפנים הערה 37.
62) וכמו הבכי' שתהי' לעתיד לבוא - "בבכי יבואו" (ירמי' לא, ח).
63) הערת המו"ל: בשיחה דש"ק אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א, שלא נמצא ביאור כזה. ובשיחת ו' תשרי הבהיר הכוונה בזה*, שלא נמצא ביאור כזה ברוב המקומות (מלבד בלקו"ת זה), והרי ידוע בכללי הש"ס ופוסקים (ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 136 בשוה"ג הג'), שכאשר ענין מסויים נמצא במקום אחד בלבד, או באופן של מיעוטא דמיעוטא, אפשר להשתמש בלשון "לא נמצא", וכיו"ב, כיון שאינו אלא מיעוטא דמיעוטא, שאפילו ר"מ דחייש למיעוטא, לא חייש למיעוטא דמיעוטא (יבמות קיט, א־ב. וש"נ).
64) תצא לו, ג. לז, ד. - ושם: "ועיקרה ביוהכ"פ"; "והוא בחי' יוהכ"פ", והרי יוהכ"פ הוא תכלית הנילוי,
- שאז העבודה היא מצד בחי' היחידה שבנפש, שזהו"ע "אחת בשנה", כדאיתא בתוס' (ד"ה עד אחת - מנחות יח, א) "עד אחת, עד הנפש שנקראת יחידה"**, שלכן נכנס אז הכה"ג (בתור שלוחם של כל בנ"י) לקדש הקדשים להקטיר קטורת, שמורה על הענין ד"בחד קטירא אתקטרנא" (זח"ג רפח, א).

*) לאחרי ההקדמה ע"ד סיפור המד"ר פ' חיי שרה (פנ"ח, ג) "רבי עקיבא הי' יושב ודורש, והצבור מתנמנם, ביקש לעוררן, אמר, מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא תבוא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחייתה ק' וכ' וז', ותמלוך על ק' וכ' וז' מדינות", וער"ז התעורר הציבור (וסיים, שכן הוא בנדו"ד, שמש"נ בהתוועדות "שלא נמצא ביאור כזה", פעל לכל־הפחות שנתעוררו לשאול על זה).

**) ומזה נמשך בכל עשי"ת – כפי שמבאר רבינו הזקן (לקו"ת תבוא מג, סע"ד. ובכ"מ) מ"ש בגמרא (ר"ה שבהערה 17) "כאן ביחיד", שקאי על העבודה שמצד בחי' היחידה שבנפש.

שכולל את כל בנ"י, משמע שמדובר אודות סוג אחד של בכי' לכל בנ"י (ולא ב' סוגי בכי' שהם הפכיים זמ"ז בתכלית), והיינו, שגם אצל צדיק גמור צ"ל בכי' (גם) על הריחוק מאלקות[66].

והביאור בזה - שגם בצדיק גמור "הבכי' היא לנשמתו .. שירדה ממקום כבודה ונתגשמה"[67].

ואף שצדיק גמור אינו חושב על התועלת שלו, אלא מסור ונתון לגמרי להשלים הכוונה העליונה[68], שנשמתו תהי' למטה באופן של ירידה והגשמה דוקא - הרי כוונת הירידה היא בשביל העלי', שעי"ז תגיע הנשמה לביטול ודביקות באלקות באופן נעלה יותר מאשר קודם ירידתה למטה; וכיון שנשמת הצדיק למטה היא "דבר בפני עצמו", "יש ולא אפס"[69], הרי בינתיים לא נשלמה כוונת הירידה, ועל זה מצטער עד כדי בכי'.

ואף שמזה גופא שאינו יכול להגיע לביטול במציאות ממש, מוכח לכאורה שאין זה תפקידו - הרי מבואר בחסידות[70] שכיון שעצם מהות הנשמה היא אלקות[71], יש בכחה לצאת מגדר הנבראים ולבוא לביטול במציאות, והיינו, שעי"ז גופא שמצטער על הישות, ה"ה יוצא מגדרי הנברא ומתאחד עם אלקות[72].

ובלשון הקבלה, שביוהכ"פ (ובפרט בתפלת נעילה) עולה ספירת המלכות עד למעלה מעלה, וממשיכים זאת בכל ז' רקיעים (ראה מ"ח סוף מס' יומא. הובא בלקו"ת דרושי ש"ש סה, סע"ג ואילך), שלכן אומרים אז "הוי' הוא האלקים" ז"פ (כפי שמכריז גם איש פשוט, שאינו יודע את כל פרטי הביאורים בזה, אבל הצדיק יודע אותם, ואחריו מכריז גם האיש פשוט) -

שזהו בדוגמת העילוי ד"בבכי יבואו" דלעתיד לבוא.

65) נוסף לכך שבפע"ח (שם) הלשון הוא "יתחיל להתפלל תפלת השחר בבכי ובתחנונים, כי מי שאינו בוכה וכו'", והרי: (א) בהתחלת תפלת שחרית לא אוחזים עדיין בדרגת הבכי' שמצד דביקות הנפש, או בכיית ר"ע מצד גילוי סודות התורה (שעיקר זמן לימוד התורה הוא לאחרי התפלה), (ב) המעמד ומצב של דביקות הנפש או גילוי סודות התורה, אינו "בבכי ובתחנונים" (ושניהם בהשוואה) אלא "בבכי" בלבד. וגם: בסידור האריז"ל (שם) מסיים שמי שבוכה בכי' גדולה הרי זה בגלל ש"אותו שעה דנין אותו בב"ד של מעלה", ועכצ"ל שהמדובר הוא אודות בכי' שמצד מרירות.

זאת ועוד: מבואר בדרך חיים (כ, ד ואילך) בענין הבכי' בעשי"ת "שיש בזה ב' מדריגות, הא', הבכי' הבאה מצד התעוררות תשובה .. לפי ערך הכנת לבו .. אך הנה יש עוד צעקת הלב .. (ש)לבו בוכה במר נפש מעצמו בלי הכנה כלל .. ועל זה אמרו .. כל שאינו בוכה בעשי"ת אין נשמתו שלימה, דבכי' זו מעצמו תבוא, מצד שרש נשמתו למעלה שבכה תבכה, ע"כ ממילא יתעורר לבו למטה לבכות כו'", והוא בעצמו אינו יודע סיבת הבכי' ("פּאַרוואָס ווייינט זיך אים"). וא"כ, אי אפשר לומר שבכי' זו היא ע"ד בכיית ר"ע על גילוי סודות התורה או ע"ד "בבכי יבואו" דלעת"ל - כי, ענינים אלו אינם באים מצד שרש הנשמה למעלה שפועל על האדם למטה באופן שאינו יודע מניין בא לו גילוי כזה, שהרי בכיית ר"ע היתה בגלל שנתגלו לו סודות התורה, וכן הבכי' דלעת"ל היא מצד גילוי אלקות, "ונגלה כבוד הוי' וראו כל בשר גו'" (ישעי' מ, ה).

66) אבל לא להיפך - שכל אחד מישראל, גם חוטב עציך ושואב מימיך, שייך לבכי' שמחמת דביקות הנפש, כמו הבכי' דר"ע מצד גילוי סודות התורה, שאפילו ביחס לתנאים ואמוראים הרי זה ענין מיוחד שמצינו אצל ר"ע דוקא, או הענין ד"בבכי יבואו" שנאמר ביעודים דלעת"ל, ולא בנוגע לזמן הגלות.

67) לקו"ת דרושי ר"ה נה, ד.

68) וכדאיתא במדרש (דב"ר פ"א, ו. הובא בלקו"ת ראה כח, סע"ד) "כדבורים היו בני, מה הדבורה הזאת כל מה שהיא מסגלת מסגלת לבעלי', כך כל מה שישראל מסגלין מצות ומעשים טובים הם מסגלין לאביהם שבשמים".

69) תניא פל"ה (מד, ב).

70) ד"ה והוא עומד עליהם תרס"ג (סה"מ תרס"ג ע' נז). ושם מצינו דבר נפלא ("אַ געוואַלדיקער לשון") בנוגע לחילוק שבין מלאכים לנשמות: מלאכים - "מאחר שהן נבראים בע"ג, וכדאיתא במדרש י"א שנבראו בשני וי"א בחמישי כו', ממילא ביטולם הוא בבחי' ביטול היש לבד, לפי שהמלאכים בביטולם אינם יוצאים מגדר הגבלתם, היינו שיתבטלו כ"כ עד שלא יהיו בגדר נברא .. שיהי' בהם ביטול באופן כזה שיתבטל כל מציאותם לגמרי עד שיצאו מגדר חוק הנברא, זה אי אפשר. ורק בנשמות יכול להיות ביטול כזה .. לפי שבעצם הן אלקות .. ומאחר שהן אלקות בעצם, אפשר להיות בהם הביטול באופן כזה שיוצאים מגדר חוק הנברא כו'".

71) ובלשון הידוע - שיש ניצוץ קטן מאד שהוא בחי' אלקות כו' וזה הניצוץ מתלבש בכח ניצוץ אחד נברא כו' הנקרא יחידה (ע"ח שמ"א פ"ג. הובא בלקו"ת שם כז, א).

72) ובפרטיות יותר:

לכל לראש - יש מעלה בצער כשלעצמו, גם אם אין ביכלתו לשנות את המצב. וע"ד שמצינו בענין התפלה, שנוסף על בקשת צרכיו, צ"ל גם ענין הצער על גלות השכינה (ראה או"ת להה"מ ר"פ ויגש. ועוד), ואע"פ שידע אינישׁ בנפשי' שעדיין אינו יכול להוציא את השכינה מהגלות, מ"מ, יש מצוה להצטער על גלות השכינה. ועד"ז בנדו"ד: אע"פ שיודע שהעולם והגוף אינם יכולים לסבול ענין הביטול במציאות, ומה גם שישנו הציווי ד"על כרחך אתה חי" (אבות ספ"ד), שלכן עומד בתנועה של "שוב", נשמה בגוף, מ"מ, צ"ל אצלו ענין הצער על העדר הביטול כו'.

ונוסף לזה, ידועה תורת הבעש"ט (ראה כש"ט שבהערה 50) על הפסוק (ישעי' ו, ב) "שרפים עומדים ממעל לו", דלכאורה אינו מובן: איך שייך שהשרפים יעמדו "ממעל לו" - דקאי על מ"ש לפנ"ז "ואראה את אד' יושב גו'"? אך הענין הוא "לפי שמחשבתם ורצונם בהשגתם הוא בבחי' קדוש ומובדל, שזהו למעלה משם אד', לכן ה"ה כאילו עומדים שם". ועד"ז בנדו"ד: אע"פ שמצד הגוף ונה"ב אינו יכול להגיע לביטול במציאות, הנה כאשר מצטער על זה עד כדי בכי', אזי אכן נמצאים כחותיו המקיפים - רצונו ומחשבתו - באופן של ביטול במציאות.

וזהו "מן[73] המיצר גו' עניני במרחב"[74], שכאשר נרגש אצלו שלאחרי כל העילוי שבעבודתו נמצא עדיין ב"מיצר", הנה עי"ז יוצא מה"מיצר" וההגבלה של נבראים, ומגיע ל"מרחב", להתאחד עם אלקות* -

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[77] בלקו"ש ח"ט ע' 206 ואילך.

י. ויש להוסיף בנוגע לענין ד"מן המיצר" - שהאמור לעיל הוא בנוגע לענין ה"מיצר" ברוחניות, ואינו שייך לענין ה"מיצר" בגשמיות, והיינו, שיכול להיות שיהיו אצלו כל הענינים הגשמיים בהרחבה - "תורה וגדולה במקום אחד"[78], או באופן שענין הגשמיות אינו תופס מקום אצלו, כך שאין לו מה לבכות בנוגע למצב הגשמי, וכידוע הסיפור[79] אודות אדמו"ר מהר"ש, שאמר שלא הי' לו על מה לבכות כו'.

אמנם, כיון שכל ענין התומ"צ צ"ל בגשמיות דוקא, שהרי "המעשה הוא העיקר"[80], וגם אם כיון את כל הכוונות אבל לא עשה את המצוה בפועל, לא יצא ידי חובתו - הרי מובן שכן הוא גם בנוגע לענין המיצר, שכאשר המיצר הוא בפועל ובגשמיות, הרי זו מעלה גדולה יותר מהמיצר ברוחניות, וכפי שמבאר אדמו"ר האמצעי[81] בנוגע לעני ואביון בגשמיות, ש"כשנזכר .. על רוב דוחקו .. יבכה במר נפשו תיכף כו'".

וטעם הדבר שיש מעלה במיצר בגשמיות יותר מאשר המיצר ברוחניות - אף שלכאורה יכול להיות שאצל צדיק נוגע ענין הרוחניות יותר ממה שנוגע לעני ענין הגשמיות, שהרי הגוף הוא טפל אצלו, וכשהולך לאכול הרי זה באופן שהולך לגמול חסד עם העלובה כו'[82] - כי, גם כשמדובר אודות צדיק, הרי בבואו למטה לעוה"ז הגשמי בהכרח שהעולם יפעל עליו, ונדבק בו כו', ובלשון חז"ל[83]: "אזלת לקרתא עבדת כנימוסא", ולכן נוגע בעיקר הגשמיות.

ועפ"ז יובן מה שמצינו בנוגע ל"הרוגי לוד" ש"אין כל ברי' יכולה לעמוד במחיצתן"[84] - דלכאורה אינו מובן: מדוע אומרים זאת רק עליהם, ולא על צדיק שבמשך כל ימי חייו נמצא בתנועה של מס"נ, כמו רבי עקיבא שאמר "כל ימי הייתי מצטער .. מתי יבוא לידי ואקיימנו"[85] - כיון שיש להתחשב בעיקר עם הפועל ממש בגשמיות, ורק כשישנו ענין המס"נ בפועל בגשמיות, אזי באים לדרגא כזו ש"אין כל ברי' יכולה לעמוד במחיצתן"[86].

אך אין הכוונה שצ"ל אצל בנ"י ענין של עניות ח"ו,

- שהרי בנ"י מושרשים בעצמותו ית', וכמ"ש[87] "יבחר לנו את נחלתנו את גאון יעקב גו'", והיינו, שגם אלו שנקראים בשם "יעקב", שאין זה כמו "ישראל", שם המעלה, אלא מלשון עקב, ע"ש "וידו אוחזת בעקב עשו"[88], כולל גם "עקב" בענין הזמן, עקבתא דמשיחא, וגם בענין המקום, שנמצאים בחוץ

*) עוד ביאור: העני' לו - עניני - (שפועל) במרחב - י"ל שזהו ע"ד אהוי"ר שנותנין לו מלמעלה (סידור[75] הערה לתיקון חצות. תו"א[76] לא תהי'. ובכ"מ). ועוד יש להאריך בזה. ואכ"מ.

73) תהלים קיח, ה.
74) וע"ד מארז"ל (ר"ה טז, ריש ע"ב ובפרש"י) "כל שנה שרשה בתחלתה (שישראל עושין עצמן רשין) מתעשרת בסופה", כמדובר לעיל (במאמר פ"ד ואילך (לעיל ע' 16 ואילך)).
75) קנא, ג ואילך.
76) משפטים עח, ד ואילך.
77) בשילוב שיחת ו' תשרי שנה זו, ושיחת שבת שובה תשכ"ז.
78) גיטין נט, א. וש"נ.
79) סה"ש תש"ד ריש ע' 125.
80) אבות פ"א מי"ז.
81) דרך חיים ה, ד.
82) ראה ויק"ר פל"ד, ג. הובא בתניא פכ"ט.
83) ראה ב"ר פמ"ח, יד. וש"נ.
84) פסחים נ, א. וש"נ.
85) ברכות סא, ב.
86) ראה גם תו"מ ח"נ ע' 287.
87) תהלים מז, ה.
88) תולדות כה, כו.

לארץ כו' - גם הם מושרשים בעצמותו ית', ולכן בוחר בהם, ובאופן "אשר אהב סלה"[87], שמורה על ענין הנצחיות, כמארז"ל[89] "כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק", ומצד זה צריך להיות אצלם מעמד ומצב של הרחבה דוקא -

אלא הכוונה בענין ה"מיצר" היא - שלמרות שיש לו כל טוב ובהרחבה, צריך לדעת שאין זה שלו, אלא מה שהקב"ה נותן לו, אבל מצד עצמו הרי הוא עני[90]. וע"ד הנהגת רב המנונא סבא, שלא הי' מתקן את מאכלו (שכבר הי' ברשותו) לסעודה, עד שהי' מתפלל להקב"ה שיתן לו מזונו[91], כיון שנרגש אצלו שאין זה שלו, אלא הכל ניתן מהקב"ה[92].

* * *

יא. איתא בגמרא[93] שהשאלה הראשונה ששואלים "בשעה שמכניסין אדם לדין" היא: "נשאת ונתת באמונה". ולכאורה אינו מובן: כיצד שואלים שאלה זו אצל כל אחד מישראל, כולל גם יושבי אוהל, שאצלם אין ענין של משא ומתן כלל?

ויובן ע"פ המבואר בתו"א[55] שכללות ענין ירידת הנשמה למטה הו"ע של מסחר (ולכן נקראת הנשמה בשם "כנען"[94], שפירושו סוחר), כיון שכוונת הירידה היא כדי שע"י העבודה למטה בקיום התומ"צ יתוסף עילוי לגבי המעמד ומצב שקודם הירידה, בדוגמת המסחר, שמוציאים ממון כדי להרויח יותר כו'.

ועל זה שואלים אצל יושבי אוהל: "נשאת ונתת באמונה" - האם עסקו באמונה ב"מסחר" הנ"ל שנעשה ע"י העבודה למטה בלימוד התורה כו'.

יב. ובנוגע לענינו:

תלמידי הישיבה יכולים לטעון שהזמן של עשי"ת, שעליהם נאמר[95] "דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב", הוא זמן שלמעלה ממדידות והגבלות, ולכן אין צורך בזהירות בנוגע לסדרי הישיבה.

ויש מי שמוסיף לטעון, שבכתבי האריז"ל איתא[96] שבעשי"ת יש ללמוד רק קבלה, ומזה מסיק שאין צורך ללמוד נגלה... - "קבלה" הוא לא יודע, כיון שבישיבה שלו לא למדו קבלה, אבל עכ"פ נגלה לא צריך ללמוד בעשי"ת!...

ובכן: צריך לדעת, שאף שנמצאים בחודש תשרי, וצריכים "אַריינכאַפּן" את כל הענינים כו' - הנה באלקות אין לחטוף ("ניטאָ קיין כאַפּן"); יש למלא את רצונו של הקב"ה, ובפרט בזמן שהוא "בהמצאו" ו"בהיותו קרוב", וללמוד נגלה וחסידות, בהתאם לסדרי הישיבה: כשהשעון מורה שזהו הזמן של סדרי הישיבה - צריך מיד ללכת ללמוד! וכאמור, השאלה הראשונה ששואלים כשבאים למעלה היא: "נשאת ונתת באמונה"; לא שואלים האם השתתפת בהתוועדות חסידית, אלא האם שמרת את סדרי הישיבה!

ומ"ש בספרים[97] שבחודש אלול (וכ"ש בעשי"ת) ממעטים יושבי אוהל מזמני הלימוד ומרבים בתפלה - הנה כל זה הוא בנוגע לזמן שיש לתלמיד לעצמו, והיינו, הזמן שהנהלת הישיבה נותנת לתלמיד בשביל עצמו.

ועוד חשבון בזה: כיון שכל אחד מחזיק את עצמו לגדול שבחבורה, ופלוני קטן ממנו, הנה כאשר הוא ישמור את סדרי הישיבה, אזי גם שאר התלמידים שמסתכלים עליו ישמרו את סדרי הישיבה, כך, ש"זכה וזיכה את הרבים"[98].

---

89) עירובין נד, א.
90) ראה גם תו"מ סה"מ תמוז ע' לז.
91) זהר ח"א קצט, ב. ח"ב סב, ב. וראה לקו"ש חכ"ו ע' 99. וש"נ.
92) חסר הסיום (המו"ל).
93) שבת לא, א.
94) סה"מ תר"ם ח"ב ריש ע' תתקכד.
95) ישעי' נה, ו. וראה ר"ה שבהערה 17.
96) סידור האריז"ל (עשי"ת).
97) ראה ברכי יוסף או"ח סתקפ"א סק"ו. הובא באלף למטה במטה אפרים שם סקט"ו.
98) אבות פ"ה מי"ח.

וכל זה - בנוגע לתלמידים; ועאכו"כ שכן הוא בנוגע להנהלת הישיבה, מנהלים, רמי"ם ומשפיעים בחסידות - שגם הם תלמידיו של הקב"ה - שיש להם אחריות כלפי ה"כתה" שלהם, בנגלה או בחסידות או בעבודת התפלה וכו', שבודאי צ"ל אצלם שמירת הזמן כו'.

ולהעיר, שבאמת לא הי' צורך אפילו לדבר על זה, ובפרט ביום השבת (עם היותו שבת שובה), כיון שזהו דבר המובן מעצמו, אלא הכוונה היא רק לעורר ולזרז כו', ו"אין מזרזין אלא למזורזין"[99].

אך בשביל זה צריך להיות הענין ד"שימו לבבכם"[100], כפי שיתבאר לקמן[101].

ועי"ז זוכים לשנת אורה ושנת תורה - "תורה אור"[102], והיינו, שתהי' הצלחה בלימוד התורה, נגלה וחסידות, וגם בעבודת התפלה שהיא בבחי' "חוט השדרה" של כל הענינים[103],

וכל זה - מתוך שמחה וטוב לבב.

* * *

יג. באמת היו צריכים להתחיל כבר הביאור בפירוש רש"י, אבל יש לסיים תחילה האמור לעיל אודות תלמידי הישיבה:

יש תלמידים שהגיעו לכאן ממקום אחר, ולכן יכולים לחשוב שכבר יצאו י"ח בכך שגלו מביתם, והרי "גלות מכפרת"[104], כיון שזהו צער היותר גדול כו'[105].

ובכן: צריך לידע, שבכל מקום שיושב־אוהל נמצא שם - "ביתו עמו"[106], שזהו"ע התורה, ולכן צריך תמיד לעסוק בתורה.

ובפרט בנוגע לתלמידים שבאו מארץ ישראל - כיון שכל ההיתר לצאת מארץ ישראל הוא רק בשביל לימוד התורה[107] (כמדובר כמ"פ[108]), הרי בודאי צריכה להיות אצלם שמירת הסדרים.

ומובן שאין לטעון ע"ד אונס שינה ("ער האָט פאַרשלאָפן"), "ואונס רחמנא פטרי"[109] - שהרי ההלכה היא שתחילתו ברצון וסופו באונס נחשב למזיד[110], ולכן, "החכם עיניו בראשו"[111], להבטיח ("באַוואָרענען") מלכתחילה שיוכל לשמור את הסדרים.

ומה שטוען שבעשי"ת צריך לצאת מכל המדידות וההגבלות, וצריך להתוועד, ולהיות ב"חזרה" וכו' - עליו לגשת להנהלת הישיבה (כדברי כ"ק מו"ח אדמו"ר[112] ש"בעל־הבית" של תלמיד ישיבה, ובפרט בישיבת תומכי תמימים, הרי זו הנהלת הישיבה), ולהציע בפניהם את כל טענותיו, ולהוסיף ולהסביר להם בדברים היוצאים מן הלב נחיצות הענין וכו', כיד ה' הטובה עליו... אבל בנוגע לפועל עליו לציית ולהתנהג כפי החלטתם.

ועי"ז תהי' שנה תמימה - שנת תומכי תמימים, "תורת ה' תמימה"[113].

* * *

יד. על הפסוק[100] "שימו לבבכם", מפרש רש"י: "צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה, וכן הוא אומר[114] בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו', והרי דברים קל וחומר, ומה

---

99) ספרי נשא בתחילתו. במדב"ר פ"ז, ו. וראה מכות כג, א.
100) פרשתנו לב, מו.
101) סי"ד ואילך.
102) משלי ו, כג.
103) ראה לקו"ת בלק ע, ד. ובכ"מ.
104) ברכות נו, סע"א. וש"נ.
105) ראה חינוך מצוה תי.
106) שם יו"ד, ב. וש"נ.
107) רמב"ם הל' מלכים פ"ה ה"ט.
108) ראה גם תו"מ חמ"ט ע' 384 ואילך. וש"נ.
109) ב"ק כח, סע"ב. וש"נ.
110) ראה ב"מ מב, א. רמב"ם הל' נזקי ממון פ"ב הט"ו. הל' שכירות פ"א ה"ד.
111) קהלת ב, יד.
112) ראה גם תו"מ ח"ח בתחלתו. וש"נ.
113) תהלים יט, ח.
114) יחזקאל מ, ד.

תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה, צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים להבין, דברי תורה שהן כהררין התלויין בשערה, על אחת כמה וכמה".

וצריך להבין:

א) ענינו של פירוש רש"י הוא לבאר דבר הקשה בפשוטו של מקרא (כמדובר כמ"פ). ולכאורה, פסוק זה מובן בפשטות - שלאחרי שמשה רבינו צוה לבנ"י עניני תורה ומצוות, אמר להם "שימו לבבכם" לכל ענינים אלו. ומה חסר כאן בפשוטו של מקרא, שלכן יש צורך בפירושו של רש"י?!

ב) כיון שענינו של רש"י לפרש פשוטו של מקרא, הי' רש"י צריך לכתוב ש"שימו לבבכם" פירושו כוונת הלב כו', ולא "צריך אדם וכו'", שזהו לשון של הלכה שמתאים לשולחן־ערוך. ואף שכן הוא לשון הספרי, הרי עיקר ענינו של ספרי הוא הלכה (אף שיש בו גם פשט), משא"כ פירוש רש"י אין ענינו הלכה (בגלוי), אלא פשוטו של מקרא, וא"כ, למה כתב רש"י בלשון של הלכה - "צריך אדם כו'"?

ג) בפסוק נאמר "שימו לבבכם", ומנא לי' לרש"י שצריך גם "שיהיו עיניו ואזניו .. מכוונים כו'"?

ואף שלפנ"ז נאמר[115] "ולא נתן ה' לכם לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע" - הרי שם מפרש רש"י "להכיר את חסדי הקב"ה ולידבק בו", ואילו מ"ש "שימו לבבכם" קאי על שמירת התומ"צ, "כל הדברים אשר אנכי מעיד בכם וגו'"[100], ומנא לי' לרש"י שגם בענין זה יש צורך "שיהיו (גם) עיניו ואזניו .. מכוונים כו'"?

ד) מהו ההכרח בפשוטו של מקרא כאן ש"צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים כו'" - ממ"ש ביחזקאל הנביא (בנוגע לביהמ"ק שיבנה בקרוב ממש ע"י משיח צדקנו) "בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך"?

ה) ביחזקאל נאמר "ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך", עינים אזנים ולב; ואילו בפירוש רש"י נאמר בשינוי הסדר: "עיניו ולבו ואזניו"[116].

ולהעיר, שיש בדפוסי רש"י גירסא "צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו כו'", כהסדר ביחזקאל. אבל, גירסא זו היא רק במקצת דפוסים האחרונים, ואילו ברוב הדפוסים ובכתבי־יד הגירסא היא באופן שונה מהסדר שביחזקאל, ו"אחרי רבים להטות"[117].

ויתירה מזה - כאמור כמ"פ[118] שכאשר צריכים לברר מהי הגירסא הנכונה, יש לבחון את הסיבה שבה יכולים לתלות את הטעות של ה"בחור־הזעצער". ובנדו"ד: בנוגע לגירסא שבדפוסים האחרונים הסדר הוא עינים אזנים ולב, מסתבר לומר שה"בחור־הזעצער" מצא לנכון לתקן את סדר הדברים בפירוש רש"י בהתאם לסדר ביחזקאל; משא"כ בנוגע לגירסא שברוב הדפוסים וכת"י שהסדר אינו כביחזקאל, אין שום סיבה לומר שה"בחור־הזעצער" שינה וכתב שלא כסדר הכתוב ביחזקאל. ולכן מסתבר יותר לומר שהגירסא בפירוש רש"י שאינה כסדר הכתוב, היא הגירסא הנכונה. וצריך להבין מהו הטעם שרש"י מדייק לכתוב שלא כהסדר שבכתוב.

ו) בנוגע ל"תבנית הבית" כותב רש"י הלשון "נמדד בקנה" - בשינוי מלשון הספרי: "ונמדד ביד"?

ולהעיר, שמלבד שינוי זה, כותב רש"י כלשון הספרי, ועכצ"ל ששינוי זה הוא בדיוק, כפי המתחייב ע"פ פשוטו של מקרא.

ז) בנוגע ל"קל וחומר", "ומה תבנית הבית כו' דברי תורה כו'" - הרי בניגוד ל"תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה", מתאים לסיים בנוגע ל"דברי תורה" שאינם נראים לעינים ואינם נמדדים בקנה, שזהו ה"חומר" בניגוד ל"קל", ואילו רש"י מסיים "דברי תורה שהן כהררין התלויין בשערה", שלכאורה הוא ענין אחר לגמרי?

---

115) תבוא כט, ג.

116) כ"ה בכת"י שנת ה"א פ"ב, בדפוס ראשון ובדפוס ר"ש אלקבץ. ועוד.

117) משפטים כג, ב.

118) ראה תו"מ ח"נ ע' 136. וש"נ.

וכאמור כמ"פ שאי אפשר לתרץ כל הנ"ל ע"י פלפול, אלא כל זה צריך להיות מובן בפשוטו של מקרא, שזהו ענינו של רש"י, וכפי שיתבאר לקמן.

* * *

טו. בפירושו על הפסוק "שימו לבבכם" מתרץ רש"י קושיא שמתעוררת אצל בן חמש למקרא - כידוע דרכו של רש"י בפירושו על התורה (וכן בפירושו על הש"ס), שאינו מקדים לפרש את הקושיא (כדרכם של התוספות שלפני "ויש לומר" מקדימים את הקושיות), אלא מתחיל מיד את פירושו, ובדרך ממילא מתבטלות כל הקושיות.

ובהקדים - שלכאורה אינו מובן: מהו החידוש בדברי משה רבינו לבנ"י "שימו לבבכם" - הרי כבר נאמר בפרשת שמע (שאומרים פעמיים בכל יום): "והיו הדברים האלה גו' על לבבך"[119], וכן בפרשה שני': "ושמתם את דברי אלה על לבבכם"[120], וא"כ מה מחדש משה רבינו ביומו האחרון בעלמא דין באמרו "שימו לבבכם"?!

וכפי שמצינו בפירוש רש"י על הפסוק[121] "בכל לבבכם ובכל נפשכם" שבפ' שני' דק"ש: "והלא כבר הזהיר (בפרשה ראשונה) בכל לבבך ובכל נפשך[122], אלא אזהרה ליחיד אזהרה לציבור", והיינו, שאפילו בנוגע לציווי פרטי יש צורך לבאר בפשוטו של מקרא מדוע נכפל הציווי ב"פ, ועאכו"כ כשמדובר אודות ענין כללי שאמר משה רבינו ביומו האחרון, בודאי יש צורך לבאר מהו החידוש שבדבר.

[ואין לומר שבפסוקים שלפנ"ז מדובר אודות בנ"י עצמם, ואילו החידוש שבדברי משה "שימו לבבכם" הוא בנוגע להציווי לבנים, "אשר תצוום את בניכם לשמור לעשות את כל דברי התורה הזאת"[100] - כי: (א) גם בפסוקים שלפנ"ז נאמר כבר "ושננתם לבניך"[123], (ב) והוא העיקר: גם בפרשה זו מדובר לא רק אודות הבנים, אלא גם אודות בנ"י עצמם - "כי הוא חייכם ובדבר הזה תאריכו ימים וגו'"[124]].

אמנם, ה'בן חמש למקרא' מבין מעצמו החידוש בדברי משה "שימו לבבכם":

"שימו (לבבכם)" פירושו לקחת דבר מסויים ולהניחו במקום מסויים, כמו מש"נ לפנ"ז[125] "לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו וגו'", ובנדו"ד, "שימו לבבכם לכל הדברים" - לשים את הלב לדברי תורה, והיינו, שלא די בכך שכאשר שומעים דברי תורה, אזי צריכים להביא אותם אל הלב, שזהו הפירוש במ"ש "ושמתם את דברי גו' על לבבכם", אלא אדרבה: צריכים לשים את הלב לדברי תורה; לא להמתין עד שדברי תורה יגיעו אליו, אלא מלכתחילה יש להביא את הלב לדברי תורה.

אך שאלת הבן חמש למקרא היא - איך שייך לצוות "שימו לבבכם": בנוגע לענין של מעשה שייך לצוות - לעשות או שלא לעשות, ואז יכולים לקיים את הציווי, גם אם אין רצונו בכך; אבל איך שייך לצוות לשים את הלב בתורה, וכיצד באים לקיום ציווי זה?!

ועל זה אומר רש"י: "צריך אדם כו'" - זוהי הלכה שצריך כל אדם לקיימה - "שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה", וכאשר מקיימים הלכה זו אזי תתורץ השאלה הנ"ל.

כלומר: רש"י לא בא לפרש התיבות "שימו לבבכם", שהרי תיבות אלו מובנות בפשטות, כמו "לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו גו'", אלא כוונת רש"י לבאר שהאפשרות לבוא לקיום הציווי "שימו לבבכם" היא ע"י קיום ההלכה ("צריך אדם") "שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה".

והביאור בזה:

ה'בן חמש למקרא' למד כבר שראי' פועלת על הלב - כמ"ש[126] "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", ופירש רש"י: "העין רואה והלב חומד כו'".

---

119) ואתחנן ו, ו.
120) עקב יא, יח.
121) שם, יג.
122) ואתחנן שם, ה.
123) שם, ז.
124) פרשתנו לב, מז.
125) וילך לא, כו.
126) שלח טו, לט.

וכן הוא בנוגע לשמיעה - כמ"ש "והי' אם שמוע תשמעו"[121], אזי באים למעמד ומצב ד"לעבדו בכל לבבכם"[121].

וכיון שראי' (בעיניו) ושמיעה (באזניו) הם ענינים של מעשה בפועל, שעל זה שייך ענין של ציווי, הרי מובן, שכאשר עיניו ואזניו יהיו מכוונים לדברי תורה, הרי זה יפעל בדרך ממילא גם על הלב - "שימו לבבכם".

טז. ועדיין אינו מובן: מהו ההכרח שכדי לפעול על הלב, יש צורך שגם עיניו וגם אזניו יהיו מכוונים לדברי תורה, ולא די באחד מהם (עינים או אזנים בלבד)?

ועל זה מביא רש"י ראי' מיחזקאל: "וכן הוא אומר בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך", שמזה מוכח, שלא מספיק ענין אחד, אלא יש צורך הן בראי' בעינים והן בשמיעה באזנים כדי לפעול על הלב.

אך עדיין צריך להבין:

ביחזקאל מדובר אודות תבנית הבית, ולכן יש צורך הן בראי', כדי לראות את כל פרטי הדברים, והן בשמיעה, לדעת שלא מדובר אודות בית סתם, אלא אודות בית המקדש, והיינו, שכאשר בנ"י יצטרכו לבנות את ביהמ"ק, ידע יחזקאל להורות להם את תבנית הבית; אבל מהי ההוכחה שגם בשביל שימת לב ("שימו לבבכם") יש צורך הן בראי' בעינים והן בשמיעה באזנים?

והביאור בזה:

אילו הצורך בשמיעה בנוגע לתבנית הבית הי' רק כדי שיחזקאל ידע שמדובר אודות ביהמ"ק - הי' מספיק לומר "שמע", מבלי להוסיף "באזניך שמע", כי רק בנוגע לראי' צריך לדייק "ראה בעיניך", כדי להדגיש שאין הכוונה לראי' באופן של נבואה, אלא ראי' ממש, משא"כ בנוגע לשמיעה שיכולה להיות באזנים בלבד, אין צורך להוסיף "באזניך שמע".

ועכצ"ל, שאין הכוונה לשמיעה סתם, אלא לשמיעה שהיא באופן של שימת לב - "דערהערן"[127]. וע"ד שפירש רש"י על הפסוק "ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני" שבהתחלת פרשת ויגש: "יכנסו דברי באזניך".

וכיון שנאמר "באזניך שמע", שדוקא עי"ז יכולים לבוא למעמד ומצב ד"שים לבך" - הרי מובן גם בנדו"ד ש"צריך אדם שיהיו עיניו ולבו ואזניו מכוונים לדברי תורה", הן עינים והן אזנים, ודוקא עי"ז יוכל להיות קיום הציווי "שימו לבבכם".

[ועדיין צריך להבין מדוע משנה רש"י מסדר הכתוב "באזניך שמע ושים לבך" (אזנים ואח"כ לב), וכותב "ולבו ואזניו" (לב ואח"כ אזנים), וכפי שיתבאר לקמן].

* * *

יז. וממשיך רש"י, "והרי דברים קל וחומר, ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה וכו' דברי תורה וכו' על אחת כמה וכמה":

רש"י אינו מסיים שדברי תורה אינם נראים לעינים ונמדדים בקנה - כיון שיש מצוות שנראות לעינים, כמו מצות ציצית ומצות תפילין וכיו"ב, ויש להם מדידה, כמו מצות ציצית שצריכים להיות בה שמונה חוטים דוקא, וכן מצות סוכה היא במשך שבעה ימים דוקא, וכיו"ב, וכפי שמבאר רבינו הזקן באגה"ק[128] ש"רוב המצוות יש להן שיעור מצומצם כו'".

ואין לומר שה"קל וחומר" הוא רק בנוגע למצוות שאינן נראות לעינים ונמדדים בקנה - שהרי בכתוב נאמר "שימו לבבכם לכל הדברים", כל המצוות, ולא רק חלקן.

ולכן מסיים רש"י ה"קל וחומר" - "דברי תורה שהן כהררין התלויין בשערה":

---

127) ראה סה"ש תרצ"ט ע' 343. וש"נ.

128) ס"י (קטו, א).

הררין - אכן נראים ונמדדים, אלא שהם תלויין בשערה, שאינה נראית ונמדדת אלא ע"י יגיעה יתירה, כפי שרואים בימינו שאנשי מדע מתייגעים כיצד למדוד שערה - לא אורך השערה, שזהו דבר שאין בו חידוש, אלא עובי' כו'.

וזאת יודע גם בן חמש למקרא שדברי תורה הן כהררין התלויין בשערה - שהרי מפסוק אחד לומדים ריבוי ענינים, ולדוגמא: בפסוק נאמר "לא תעשה כל מלאכה"[129], ללא פירוט, ומזה למדים ריבוי הלכות. וכפי שרואים בפסוק זה גופא, שנאמר "שימו לבבכם", ומזה למדים שגם עיניו ואזניו צריכים להיות מכוונים כו'.

[ולהעיר: אין לפרש שכוונת רש"י ב"הררין התלויין בשערה" היא לדברי המשנה[130] "הלכות שבת חגיגות והמעילות הרי הם כהררין התלויין בשערה שהן מקרא מועט והלכות מרובות" - כאמור לעיל שאין לפרש שמדובר כאן רק אודות ענינים מסויימים בתורה, שהרי בפסוק נאמר "שימו לבבכם לכל הדברים גו'", ועכצ"ל שמ"ש רש"י "דברי תורה שהן כהררין התלויין בשערה" קאי על כל עניני התורה, אלא שרש"י משתמש רק בלשון המשנה, אף שכוונת המשנה היא לענינים מסויימים בלבד.

וע"ד שמצינו שהמשנה משתמשת בלשון הכתוב, אף שהמכוון הוא באופן אחר[131]. ועד"ז מצינו בלשון המשנה גופא: "שור חרש שוטה וקטן", שלפעמים הכוונה שור של חרש שוטה וקטן[132], ולפעמים הכוונה על השור עצמו[133]].

יח. ורש"י מדייק ש"תבנית הבית" "נראה לעינים ונמדד בקנה", ולא כמ"ש בספרי "נמדד ביד":

ובהקדים - שכאשר רש"י מעתיק את הפסוק ביחזקאל "בן אדם ראה בעיניך ובאזנך שמע ושים לבך", מוסיף רש"י "וגו'", והרי מפורש בהמשך הפסוק "וביד האיש קנה המדה", והיינו, שהמדידה היתה עי"ז שהאיש החזיק בידו "קנה המדה", ולכן כותב רש"י ש"נמדד בקנה", ולא "נמדד ביד".

כלומר: החילוק בין "תבנית הבית" ל"דברי תורה שהן כהררין התלויין בשערה" הוא רק בנוגע למדידה בקנה, שתבנית הבית נמדדת בקנה, ואילו שערה אינה נמדדת בקנה, משא"כ בנוגע למדידה ביד, ששייכת גם בנוגע לשערה, שהרי גם הכלי המיוחד שעל־ידו מודדים שערה (ע"י יגיעה כו') צריך לאחזו ביד.

יט. וביאור הטעם שרש"י משנה מסדר הכתוב "ראה בעיניך ובאזנך שמע ושים לבך" (עינים אזנים ואח"כ לב) וכותב "עיניו ולבו ואזניו":

הפסוק "שימו לבבכם לכל הדברים גו'" בא בהמשך למש"נ לפנ"ז[125] "לקוח את ספר התורה הזה וגו'" - תורה שבכתב, שנראית בעינים, ובשביל זה צריך "שיהיו עיניו .. מכוונים".

וענין זה גופא צריך להיות מתוך שימת לב - "שיהיו עיניו ולבו .. מכוונים".

ונוסף לזה צריך שיהיו גם "אזניו מכוונים" - בנוגע לתורה שבעל־פה (כמ"ש לפנ"ז[134] "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם"), שלא ניתן לראותה בעינים כמו תושב"כ, כי אם לשמעה באזנים, עי"ז "שיהיו .. אזניו מכוונים" לכל פרטי הדברים[135].

אך לכאורה יש להקשות על זה:

הסדר הוא שמיד כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מלמדו "תורה צוה לנו משה וגו'"[136] (כמ"ש רבינו הזקן בהל' תלמוד תורה[137]), כפי שיודע ה'בן חמש למקרא' שכך הי' אצלו. ונמצא, שעוד לפני ששייך לקרות בתורה, ע"י הראי' בעינים, ישנו כבר ענין השמיעה - ששומע ואומר "תורה צוה לנו משה גו'". וא"כ הי' רש"י צריך להקדים "אזניו" ל"עיניו"?

---

129) יתרו כ, יו"ד. ואתחנן ה, יד.
130) חגיגה יו"ד, א.
131) ראה - לדוגמא - פאה פ"ב מ"ב. וראה גם לקו"ש חט"ו ע' 237 הערה 59. וש"נ.
132) ב"ק פ"ד מ"ד.
133) שם פ"ה מ"ו.
134) ר"פ משפטים.
135) ראה גם באר בשדה כאן.
136) ברכה לג, ד.
137) בתחלתן. וש"נ.

והמענה על זה - ש"שימו לבבכם" הוא ציווי שמתחייב בו כשנעשה בן י"ג שנים, ועכ"פ משהגיע לחינוך, בגיל חמש, שש או שבע שנים[138], שאז חייב אביו לחנכו, אבל לא בנוגע לתינוק, שאינו שייך כלל לשימת הלב. וכשמגיע לחינוך - הרי הוא כבר קורא בתורה, ולכן ההתחלה היא מהקריאה בעינים, בתושב"כ, ואח"כ השמיעה באזנים, בתושבע"פ. ומיד כשמתחיל לקרוא בתושב"כ, הרי זה צריך להיות באופן ד"שימו לבבכם", "שיהיו עיניו ולבו מכוונים", ואח"כ צריך שיהיו גם "אזניו מכוונים" לתושבע"פ.

ומזה באים גם ל"יינה של תורה" שבפירוש רש"י, כפי שיתבאר לקמן.

* * *

כ. רש"י משנה מסדר הכתוב ביחזקאל עינים אזנים ולב, וכותב עינים לב ואזנים - כי בפירוש רש"י מדובר בנוגע לתורה, ואילו ביחזקאל מדובר בנוגע לעולמות, שהענין היותר נעלה שבו הוא בית המקדש:

בתורה - הסדר הוא "נעשה ונשמע", והיינו, שקודם השמיעה (לא שמיעה כפשוטה, שמוכרחת להיות קודם העשי', כדי לדעת מה לעשות, אלא שמיעה) שפירושה הבנה והשגה, צריך להיות הענין דנעשה, קבלת עול. ולכן הסדר הוא: לב - קבלת עול, ואח"כ אזנים - שמיעה, הבנה והשגה.

ובפרטיות יותר: לכל־לראש צ"ל ענין הראי' (עינים), שהו"ע החכמה, אמונה; ולאח"ז בא ענין ה'קבלת עול' (לב), ואח"כ בא ענין השמיעה (אזנים).

אבל בעולמות - הסדר הוא שלכל־לראש צ"ל הענין דיחוד חו"ב, עינים (חכמה) ואזנים (בינה), ואח"כ בא ענין הדעת, שקשור עם הרגש הלב - "לב לדעת"[139]; ולאח"ז הנה "לבא פליג לכל שייפין"[140], ועד שנעשה בנין הבית (ע"י שבעת ימי הבנין) בשלימות, שזהו ענינו של ביהמ"ק, שהוא תכלית העלי' שבעולם, כנ"ל.

וסדר הדברים - שתחילה ישנו הענין כפי שהוא בתורה, ובלשון רש"י "וכן הוא אומר", ואח"כ נמשך גם בעולם, בנוגע לביהמ"ק.

ויש לבאר גם הענין ש"דברי תורה" הם "כהררין התלויין בשערה" ע"פ יינה של תורה - שגם לאחרי שהתורה נסעה וירדה כו' עד שבאה לעוה"ז הגשמי, הרי היא נשארת כמו שהיא למעלה, וזהו ענין הררין התלויין בשערה, שאע"פ שתלויין בשערה, שזהו מה שנמשך למטה, הרי זה נשאר "הררין", כפי שהוא למעלה.

כא. והענין בזה בעבודת האדם:

ידועה השיחה של כ"ק מו"ח אדמו"ר משנות הצדי"ק[141], שבה מדבר אודות הענין ד"שימו לבבכם", ומבאר, שמשה הוא מדריגת חכמה דאצילות, והי' משכיל נפלא, אבל אעפ"כ הי' דיבורו עם בנ"י כמו "עובד".

[ואומר שם דבר נפלא ("אַ פּלא'דיקער וואָרט") - שמצד זה יש יתרון במדריגת משה על מדריגת חכמה דאצילות, ומובן, שמצד מעלה זו, הנה חכמה דאצילות מקנאת במשה!].

וזהו שלאחרי ארבעים שנה התחיל משה לדבר "ערנסטע רייד", ואמר לבנ"י "שימו לבבכם".

וענין זה צריך להיות גם אצל כל אחד מישראל - מצד בחי' משה שבנפשו, שפועלת שגם ענין היראה יהי' אצלו "מילתא זוטרתי"[142], כמבואר בתניא[143].

---

138) ראה אנציק' תלמודית ערך חנוך ס"ג (כרך טז ע' קסח). וש"נ.

139) ראה גם תו"מ ח"נ ריש ע' 162. וש"נ.

140) ראה זהר ח"ב קנג, א. ח"ג קסא, ריש ע"ב. רכא, ב. רלב, א.

141) סה"ש תרצ"א ע' 248 ואילך. וראה גם סה"ש תש"ג ע' 48. תש"ה ע' 36.

142) ברכות לג, סע"ב. וש"נ.

143) רפמ"ב.

והענין ד"שימו לבבכם" צריך לפעול עליו לעסוק גם עם הזולת - כהמשך הכתוב: "אשר תצוום את בניכם", כמאמר רז"ל[144] "ושננתם לבניך אלו התלמידים"; וזוהי ההוכחה שיש אצלו הענין ד"שימו לבבכם", ואם חסר בפעולה עם הזולת, הרי זו הוכחה על החסרון בעצמו.

וכסיום הכתוב: "ובדבר הזה תאריכו ימים וגו'", ועד "לרשתה" - ירושת ארץ ישראל, שענין הירושה הוא אפילו אצל תינוק בן יומו, ובאופן ש"אין לה הפסק"[145], בביאת משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

כב. האמור לעיל בענין "שימו לבבכם" - מכוון לכל אחד ואחד, ובכדי שיבוא בפועל ממש, והיינו, שאין זה ענין שנאמר בתורה בלבד (אע"פ שזהו העיקר) שאמרו משה לאנשי דורו, אלא זהו ענין שנוגע לכל הזמנים, וצריך להיות בפועל בכל אחד ואחד.

ועי"ז נעשה כל אחד בעה"ב על ה' האברים, עינים אזנים וכו', ועד שנעשה במעמד ומצב ד"תמים[146] תהי' עם ה' אלקיך"[147], ומתוך בריאות הנכונה, בגשמיות וברוחניות, בטוב הנראה והנגלה.

ועד לטוב האמיתי - שבאים מתוך ריקוד ("אַריינטאַנצן") אל הגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נתן את שיירי המזונות לר' משה הכהן דובינסקי (מארגן ה"מלוה מלכה") עבור המשך ההתוועדות ב"מלוה מלכה"].

144) ספרי ופרש"י ואתחנן ו, ז.
145) ב"ב קכט, ב.
146) פ' שופטים יח, יג. וראה לקו"ת נצבים מה, ג.
147) ראה נדרים לב, סע"א. פרש"י לך לך יז, א.

המשך ביאור למסכת חגיגה ליום שני עמ' א

שמזלזל גם במצוות החמורות, וְיִרֵחֲכוּ בְּמֵי שֶׁמצוות קַלּוֹת דּוֹמוֹת עָלָיו כַּחֲמוּרוֹת, שמדקדק אף בקלות.

אָמַר רַב קְטִינָא, אֲפִילּוּ בִּשְׁעַת כִּשְׁלוֹנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם, לֹא פָּסְקוּ מֵהֶם בַּעֲלֵי אֻמָּנָה – אנשים דוברי אמת, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ג ו) 'כִּי יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו (לֵאמֹר), שִׂמְלָה לְכָה, קָצִין תִּהְיֶה לָּנוּ, וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת תַּחַת יָדֶךָ', שהנביא מגנה אותם על שלא היו בהם אנשים שיודעים להשיב דבר הלכה, ואומר, שלעתיד יתפוש איש באחיו ויאמר לו, אותם דְּבָרִים שֶׁבְּנֵי אָדָם מִתְכַּסִּין מחמתם כַּשִּׂמְלָה, כלומר שנחבאים כדי שלא ישאלו אותם כיון שאינם בקיאים בהם, יֶשְׁנָן תַּחַת יָדֶךָ – הרי אתה בקי בהם, ואם כן 'קָצִין תִּהְיֶה לָּנוּ', שתלמדנו את אותם הדברים. 'וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת', מבארת הגמרא: מַאי 'וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת', אלו דברי תורה, שהם דְּבָרִים שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין עֲלֵיהֶן להבינם על בוריים אֶלָּא אִם כֵּן נִכְשַׁל בָּהֶן, שרק לאחר שהתלמיד נכשל בהם פעם ראשונה ושניה, נותן לב לעמוד על שמועתו, וגם עליהם יאמר לו, דברים אלו יֶשְׁנָן תַּחַת יָדֶךָ – אתה בקי בהם, ותלמדנו אותם. וממשיך הנביא (שם ג ז), שאותו האדם שחשבוהו ללומד תורה ישיב להם, 'יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ, וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה, לֹא תְּשִׂימוּנִי קָצִין עָם'. מבארת הגמרא את תשובתו, 'יִשָּׂא', אֵין יִשָּׂא אֶלָּא לְשׁוֹן שֶׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כ ז) 'לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא', כלומר שישבע ויאמר להם, 'לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ', לֹא הָיִיתִי רגיל להיות מֵחוֹבְשֵׁי בֵּית הַמִּדְרָשׁ, 'וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה', שֶׁאֵין בְּיָדִי לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה וְלֹא גְּמָרָא, ולכן 'לֹא תְּשִׂימֻנִי קָצִין עָם'. הרי שאפילו בשעת כשלונה של ירושלים, היו אנשיה מודים על האמת.

מקשה הגמרא על דברי רב קטינא: מנין שהיה אומר כן משום שהיה דובר אמת, וְדִלְמָא שַׁאנִי הָתָם – שמא שונה הדבר שם, דְּאִי אָמַר לְהוּ גְּמִירְנָא – שהרי אם היה אומר להם שלמד תורה, אָמְרִי לֵיהּ אֵימָא לָן – יאמרו לו השב לנו על דבר הלכה, והיו רואים שאינו יודע, ולכן היה מוכרח להודות שלא למד, ולא מפני שהוא מאנשי אמנה.

מתרצת הגמרא: אם מטעם זה, הָוָה לֵיהּ לְמֵימַר גָּמַר וְשָׁכַח – היה לו לומר שלמד ושכח, ולא לומר שלא למד כלל, שהיא בושה גדולה יותר. והוא אומר להם שלא למד כלל, שכן מַאי 'לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ', פירושו לֹא אֶהְיֶה – לא הייתי חוֹבֵשׁ כְּלָל, ואין זה אלא מפני שהוא מאנשי אמנה.

מקשה הגמרא: אֵינִי – וכי כך הדבר, שבשעת כשלונה של ירושלים היו בה אנשי אמנה, וְהָאָמַר רָבָא, לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם עַד שֶׁפָּסְקוּ מִמֶּנָּה בַּעֲלֵי אֻמָּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ה א) 'שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלִַם וּרְאוּ נָא וּדְעוּ וּבַקְּשׁוּ בִּרְחֹבוֹתֶיהָ, אִם תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם יֵשׁ עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה, וְאֶסְלַח לָהּ', ומשמע שכשחרבה ירושלים לא נותרו בה אנשי אמנה.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא,

לקוטי שיחות פרשת האזינו כרך יד

א. איתא בגמרא[1] "מנין לברכת התורה לפניה מן התורה[2] שנאמר[3] כי שם ה' אקרא הבו גדול לאלוקינו"[4].

והנה מזה שיש לימוד מיוחד בנוגע לברכת התורה (אף שלכאורה נכללת היא[5] בזה שמברכין על כל המצוות[6]) משמע[7] דברכת התורה שונה מברכת המצוות. ויש לומר דהחילוק הוא — דברכת המצות היא הודאה להקב"ה על אשר מקדש אותנו במצוותיו, ואילו ברכת התורה היא ברכה על עצם לימוד התורה (מלבד[8] קיום המצוה שבזה), כדמשמע גם בשינוי הלשון דברכת התורה — מברכת המצוות.

1) ברכות כא, א (ועד"ז הוא בירושלמי שם פ"ז ה"א. וש"נ).

2) והרמב"ן (בסהמ"צ בהוספות למ"ע מצוה טו) מנאה במנין המצוות. וראה צל"ח (בגמ' שם). שאג"א סי' כד. פר"ח לשו"ע או"ח ר"ס מז שהכריחו מסוגיית הגמ' דברכה"ת מדאורייתא. וכ"ה דעת הרשב"א (שם מח, ב). מאירי (כא, א). חינוך (מצוה תל).

אבל גם אם נימא דלימוד הנ"ל רק אסמכתא היא (כמו שביאר במג"א (בסהמ"צ שם), פי' הצל"ח ושאג"א (הנ"ל) ועוד בדעת הרמב"ם, ובארוכה — במראה הפנים לירושלמי (שם)) — מסתבר שהיא ברכה על עצם לימוד התורה כבפנים וכדברי אדה"ז לקמן.

וראה ביאור הרי"פ פערלא (לסהמ"צ רס"ג) מ"ע לג שמפרש שגם הרמב"ם ס"ל דברכה"ת דאורייתא היא, אלא שלא מנאה במנין המצוות כי לדעתו נכללת היא במצות ת"ת.

3) פרשתנו לב, ג.

4) וראה דב"ר פ"ח, ב. פי"א, ו.

5) אבל ראה ירושלמי (ברכות פ"ו ה"א) דברכת המצוות נלמדת בהיקש מברכת התורה.

6) ראה אנציקלופדיא תלמודית בערכו.

7) אבל אינו מוכרח, כי י"ל א) לפי שהיא דאורייתא (ראה בהערה 2). ב) גם להדעות דהוי דרבנן (כמו שאר ברכת המצות) אסמכוה אקרא מיוחד כי שאני תורה שהיא מצוה שבדיבור, ואינו דומה לשאר מצוות שהם במעשה. [ובפרט שמהכתובים שעליהם סמכו ברכות המצוות, המדובר הוא במצוות שבמעשה (הפרשת תרומה ומעשר, אכילת זבח (אבל ראה ירוש' שבהערה5))] וע"ד שאין מברכים על מצות ברהמ"ז ותפלה. ובברכות ק"ש — ראה "רשב"א (הובא בב"י או"ח סי' מו*. הג' הצ"צ) ושאר פוסקים" ד"אין להם שייכות כלל עם ק"ש", ו"קראו אותן ברכות ק"ש כו' משום כו'" (תניא פמ"ט). וראה שו"ע אדה"ז סנ"ט ס"ד.

8) וי"ל דעל קיום המצוה — היא ברכת אקב"ו על ד"ת, שבברכות השחר (בנוסחא שווה לכל ברכות המצוות), ולכן גם באה לראשונה.

*) סד"ה וכתב הרא"ה (עיי"ש דס"ל דישנה אמירת ברכות אלו אף שאינו קורא ק"ש). ובב"י שם דברכות ק"ש "אינו מברך אקב"ו לקרוא את שמע אלא ברכות השבח הן".

וכן משמע מלשון אדמו"ר הזקן בשולחנו[9]: "ולכן יראה כל אדם שתהיה כלי חמדתו של הקב"ה שהיה[10] משתעשע בה בכל יום, חשובה בעיניו לברך עליה בשמחה יותר מעל כל הנאות שבעולם"[11]. דמזה משמע שהברכה היא על עצם

9) או"ח סי' מז. ולפי מ"ש השאג"א (שם) והפר"ח (שם) שמדברי הגמ' (נדרים פא, א) על מה חרבה הארץ כו' שלא ברכו בתורה תחלה כו' מוכח דברה"ת הוי דאורייתא, י"ל שלכאו' גם אדה"ז ס"ל כן (אף שלא הביא הלימוד דברכות שם), שהרי הביא הא דנדרים בהתחלת דבריו (ראה עד"ז פר"ח שם שכ' כן בדעת הטור).

10) כ"ה בדפוסים שונים כולל דפוס א' וב'. וכ"ה גם בטור וב"ח — "שהי'". וזה של"כ "שהוא" — אולי מפני דלישני' דקרא נקט: ואהי' (אצלו גו' שעשועים). וראה לקו"ת במדבר (יח, ג) ואהי' כתיב לשון הווה, והיינו שצריך להמשיך גילוי והתהוות בחי' השעשועים.

והביאור י"ל דבאלפיים שנה שקדמה תורה לעולם, ע"ז נאמר ואהי' שעשועים יום יום (ראה מדרש תהלים צ, ד. פ"ח, ב. תנחומא וישב ד וש"נ. זח"ב קסא, א) ואח"כ "נסעה וירדה בסתר המדריגות כו' עד שנתלבשה כו'" (תניא פ"ד) — אופן הלימוד בעוה"ז. וראה לקו"ת תזריע (כג, ב ואילך) אופן הלימוד בג"ע וכו'.

11) בהמ"מ לשו"ע שם נסמן בהתחלת דבריו ("לפי שלא כו'") לר"ן נדרים שם. אבל סיום הל' "יותר מעל כל הנאות שבעולם" אינו בר"ן שם, כ"א עד"ז הוא בלבוש כאן (ר"ס מ"ז), אלא שבלבוש כ' "(להראות שהתורה חשובה בעיניו) ונהנה ממנו כמו שמברך על כל הנאותיו". ואילו אדה"ז כ' "לברך עלי' בשמחה יותר מעל כל הנאות שבעולם".

וי"ל כי לפי' הלבוש הרי"ז ממש ברכת הנהנין, והיינו שנהנה כפשוטו מזה שלומד ויודע ומבין (וכמו"ש בהגה"ה שם ס"ו). אבל לדעת אדה"ז הוא לא גדר הנאה, הנאת הבנת הלימוד, אלא "שמחה" (שלכן צ"ל הברכה בשמחה כו') בעצם נתינת התורה לישראל וקבלתה. (ולכן מדייק וכותב (לא "כמו ועוד יותר מעל כל הנאותיו", אלא משמיט "כמו" שבלבוש וכותב) "יותר מעל כל הנאות שבעולם", ענין שהוא יותר מכל מיני הנאות). וי"ל ההוכחה ע"ז מהא שלכו"ע (ברכות יא, ב) מברכין ברה"ת על מקרא (רמב"ם הל' תפלה פ"ו ה"י. טושו"ע שם ס"ב, וכן פסק אדה"ז בס"ב) אף שבתושב"כ גם ע"ה מברך ברה"ת "אף שאינו מבין" (ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב הי"ב־יג. וש"נ).

והא דעל תושבע"פ באם אינו מבין אינו מברך — י"ל שהוא מפני דגדר קבלתה — הוא ע"י ההבנה בה.

נוסף על זה, את"ל שהיא ברה"נ ממש כדמשמע מפי' הלבוש — ה"ז היפך דעת הרמב"ן רפ"ח דברכות וז"ל: שלא תקנו ברכה בהנאות שאינן נכנסות לגוף כגון רחיצת מים קרים כו' לא אמרו אלא בדברים הנכנסין בגוף והגוף נהנה מהן כגון אכילה ושתי', וריח נמי דבר הנכנס לגוף וסועד הוא וכאכילה ושתי' דמי. ועד"ז הוא בריטב"א פסחים נד, א. ובשל"ה מס' תענית (ר, א): אע"פ שאינן דומות.. והריח הנשמה נהנית בו מ"מ נח"ר הוא גם להגוף*.

[ובס' שיח השדה (להרב מקאזיגלוב) שער ברכת ד' ס"א הביא כהנ"ל, ושקו"ט בזה ומקשר זה עם הפלוגתא אם ריחא מילתא היא א"ל, ומביא גם בשם "ס' מלכיאל והוא מקדמון" דריח רק הנשמה נהנית ממנו].

*) ומ"ש אדה"ז בהל' יוהכ"פ (סתרי"ב ס"ז) "לפי שהריח הוא דבר שאין

ענין התורה שנתן לנו הקב״ה. על־דרך ברכת הנהנין[12].

והנה כתב אדה״ז[13] ״נשים מברכות ברכת התורה שהרי חייבות ללמוד מצוות שלהן לידע האיך לעשותן והאיך ליזהר מכל לא־תעשה שהן מוזהרות בהן כאנשים וכו׳״.

ועל־פי הנ״ל, דברכת התורה היא לא מפני חיוב המצוה של תלמוד־תורה (כברכת המצוות), אלא על עצם הענין דתלמוד־תורה, המחייב שיברכו לפניה כו׳, הרי לכאורה גם לולא שנשים ״חייבות ללמוד מצוות שלהן כו׳״ צריכות הן לברך ברכת התורה לפניה[14], כי גם עליהן צריך להיות חל המובא בגמרא[15].

ב. ויובן בהקדים הקושיא, שלכאורה לא היה צריך להיות זמן קבוע לברכת התורה, אלא בכל עת שבא אדם ללמוד תורה היה חייב לברך [או לאידך גיסא: על־פי הנ״ל דברכת התורה היא על עצם הענין שנתן לנו את תורתו כו׳, די שיברך אדם ברכת התורה פעם אחת לכל ימי חייו, או על־כל־פנים — אחת בשנה[16]?]

אמנם להלכה נפסק ד(בכלל) מברך אדם ברכת התורה רק פעם אחת לפני הלימוד בתחילת היום, וזה עולה לו ללימודו כל היום, ואפילו הפסיק באמצע.

וכתב אדמו״ר הזקן[17] (לדיעה אחת): ״אם הוא אדם שרגיל ללמוד ואף כשיוצא להתעסק בפרנסתו ממהר לעשות צרכיו.. כדי לחזור ללמוד, עסק זה אינו חשוב הפסק.. כיון שבשעה שהוא מתעסק בו דעתו על לימודו. והוא־הדין למרחץ.. שבעודו במרחץ ובית־הכסא אינו מסיח דעתו מללמוד אחר־כך כו׳ וכן אם ישן.. שינת ארעי אינה חשובה הפסק, אבל ישן שינת קבע.. חשובה הפסק״. [ואחר־כך כותב דיעה ב׳ ״ויש אומרים שברכת התורה היא כברכת השחר שלא תקנו אותו[18] אלא פעם אחת ביום.. וכן נהגו״].

וצריך להבין: בנוגע לתפילין פסק אדמו״ר הזקן[19] ״מי שחלץ את תפיליו.. והיה בדעתו.. אם בשעת חליצת התפילין היה דעתו לחזור ולהניחם מיד וחוזר ומניחן מיד אין צריך לחזור ולברך.. אבל אם עשה צרכיו בינתיים, כיון שבעת ההיא לא היה יכול להניח תפילין, אם־כן אינו מועיל כלום מה שהיה בדעתו כו׳ (ו)צריך לחזור ולברך.. כאילו לא היה בדעתו כלל״.

ולכאורה מאי־שנא מברכת התורה שפסק כאן דמרחץ ובית־הכסא לא הוי הפסק והיסח הדעת[20] [ומה שלדיעה הב׳ גם אם הפסיק בשינת קבע אין צריך לחזור ולברך, הרי זה (לא מפני דלא הוי

12) ראה מנ״ח (שם): ״מה״ת לומר.. איזה שבח על נתינת התורה הק׳״.

13) או״ח סו״ס מז. והוא מהאגור (הל׳ תפלה אות ב) ב׳ ס״ה — וראה בהנסמן לעיל ע׳ 37 הערה 4.

14) ואף ע״פ המבואר (בלקו״ש שם) שס״ל לאדמו״ר הזקן שעי״ז שנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן, נעשה לימודן תכלית וענין בפ״ע, ענין של לימוד התורה, ולכן מביא בעיקר טעם זה כי מצד זה יש להן שייכות לתורה מצ״ע כמו אנשים, ולכן ״נשים מברכות (סתם)״ בכ״י בברכה״ש (עיי״ש באריכות) הרי הו״ל להביא טעם שבפנים כסניף עכ״פ, כי: א) גם לפי״ז שייכות הן לעצם לימוד התורה, ומצד זה חייבות לברך כאנשים — וראה מנ״ח (שם) ״עכ״פ ברכת השבח היא.. ולפ״ז נשים מוציאין האנשים כי חייבים הם מה״ת״. ב) לפ״ז הברכה היא על כל התורה כולה, ולא רק ההלכות הצריכות להן. ג) לא הי׳ צריך לחידוש הנ״ל, דמצד חיובן במצוות נעשה התורה תכלית בפ״ע*.

15) ומה שלא הביא הטעם האחר שבאגור (שם — הובא בב״י או״ח שם) דמברכות מכיון דרשאות ללמוד תושב״כ (דהמלמד את בתו כו׳ זהו בתושבע״פ, אבל לא בתושב״כ) י״ל: א) מצד הדוחק שבזה, דלשון הברכה ״לעסוק (בדברי תורה)״ משמע תושבע״פ, כמו״ש האגור שם בעצמו. (ומ״ש ״מ״מ אין לשנות מטבע הברכות״ — צ״ע דהרי מצינו ברכה בנוסח מיוחד לנשים, וע״ד הברכה ״שעשני כרצונו״ (שו״ע אדה״ז הל׳ ברה״ש סמ״ו ס״ד)). ב) כי ״צוו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה (סתם)״ משמע אפילו תושב״כ (הל׳ ת״ת לאדה״ז ספ״א). וכן מוכח מלשונו (שם) דמתחיל ״צוו כו׳ תורה״ — סתם, ואח״כ ממשיך ״ואם מלמדה תושבע״פ ה״ז כאילו מלמדה כו׳״. וראה רמב״ם הל׳ ת״ת פ״א הי״ג: תושב״כ לא ילמד אותה לכתחילה כו׳.

הגוף נהנה ממנו כלל אלא הנשמה בלבד נהנית ממנו״ – הרי מדייק ״נהנה״ ״נהנית״ כל׳ הגמרא (ברכות מג, ב), וכן משמע מהרמב״ן וכו׳ שבפנים ההערה: ״בריח.. הנכנס לגוף״, ״מ״מ נח״ר הוא גם להגוף״. ולא כתבו שהנאה היא גם להגוף.

*) אבל עוד מעלה בטעם זה ד״חייבות ללמוד הלכות הצריכות״ כי לפי זה מובן בפשטות מה שיכולות לברך ברכה הראשונה ״וצונו (לעסוק)״ (אבל ראה ביאור הגר״א שם סו״ס מז. מנ״ח שם), משא״כ להטעם שבפנים שהוא רק כמו שמברכות על כל מ״נ שהז״ג (ראה לעיל הערה 8, בהנסמן בלקו״ש שם הערה 48), משא״כ ברכת ״אשר בחר בנו״ וכמ״ש במנ״ח (שם).

16) ראה חינוך ומנ״ח במצות קריאת פ׳ זכור (מצות תרג).

17) או״ח שם ס״ז.

18) אין ללמוד מזה שס״ל לאדה״ז שברה״ת הוי דרבנן, כי מצינו בכמה דברים שעצם הענין הוי מה״ת וחכמים תקנו פרטי הדברים הנוסח והזמן כו׳ (וכמו במלאכת חוה״מ — ראה פירש״י חגיגה יח, א. ובאנציק׳ תלמודית בערכו. ועד״ז בנוגע לתפלה — ראה שו״ע אדה״ז סי׳ קו ס״ב. ועוד). וכ״ה במנ״ח שם ״רק חז״ל תקנו נוסח הברכה ותקנו שנים או שלשה ברכות כו׳״.

19) הל׳ תפילין סי׳ סכ״ט־ל.

20) וכקושיית ביאור הגר״א סמ״ז ס״י על הג״מ.

הפסק, אלא) משום דלא איכפת לנו ההפסק, מאחר ש"ברכת התורה היא כברכת השחר כו'"].

ואין לחלק דתפילין שאני, לפי שבתפילין אסור שיהיו מונחים עליו בבית־הכסא כו' — שהרי גם תלמוד־תורה דינו כן, וכפסק אדמו"ר הזקן[21] "כל ענין שהוא מדברי הקודש אסור לאומרה.. בבית־הכסא או בבית המרחץ ואפילו.. להרהר בלבו אסור אפילו בדברי תורה כו'"[22].

ג. והנה מצינו דין מיוחד בתפילין דאסורין בהיסח הדעת, דכתב אדמו"ר הזקן[23]: "אסור להסיח דעתו מהתפילין.. קל־וחומר מציץ[24].. ואינו נקרא היסח הדעת אלא כשעומד בשחוק או קלות ראש כו'[25] אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו אף־על־פי שעוסק כו' ואין דעתו על התפילין ממש, אין זה נקרא היסח הדעת" (ורק "מצוה מן המובחר שלא להסיח דעתו מהן כלל[26]).

ולכאורה אינו מובן: יסוד האיסור הוא, כנ"ל, "קל־וחומר מציץ, מה ציץ כו' אמרה תורה והיה על מצחו תמיד, שלא יסיח דעתו ממנו. תפילין כו' על־אחת־כמה־וכמה" — ולמה לא ייקרא היסח הדעת רק "כשעומד בשחוק או קלות ראש", אבל "כשעוסק כו' ואין דעתו על התפילין ממש אין זה נקרא היסח הדעת"[27]?

והנה בדוחק היה אפשר לתרץ, שלדיעה זו[28] דין היסח הדעת בתפילין אינו שלא יסיח דעתו כפשוטו, אלא גדרו — היסח לקצה ההפכי דשימת דעת, כגון שחוק וקלות ראש שהם בזיון להתפילין שעליו, והוי כוונה ודעת הפכית מענין התפילין, ולא רק היסח הדעת.

אבל אי־אפשר לפרש כן דעת אדמו"ר הזקן, כי (נוסף על הקושיא דקל־וחומר מציץ) הרי כותב "אסור להסיח דעתו מהתפילין כל זמן שהן עליו, אפילו רגע אחד" (שאינו בטור ושולחן־ערוך[29]), שמזה משמע[30] שענין היסח הדעת כאן הוא כפשוטו, שתהא דעתו ממש על התפילין ולא יסיח דעתו מהן[31], ולא רק לשלול כוונה וענין הפכי[32].

ד. והביאור בכ"ז:

במצות תפילין יש ב' ענינים: א) הנחת התפילין, ב) כוונת המצוה "לשעבד כו' הנשמה שהיא במוח כו' לבו"[33], שגם זה הוא חלק בקיום המצוה[34].

והנה גם אם אין דעתו על התפילין, אין זה בגדר היסח הדעת והפסק בהנחת תפילין[35], שהרי בזה עצמו שמונחים עליו, מקיים מצוה כל הזמן. וגם בנוגע לברכה, לא נפסקה שייכותו להברכה שבירך בעת ההנחה[36].

אולם כשחולץ את התפילין, הרי בזה נפסקה שייכותו אל התפילין, ולכן צריך לחזור ולברך

---

21) הל' ק"ש ר"ס פה.

22) ועפ"ז מובן מה שכ' כאן בברה"ת שזה שאינו חשיב הפסק "לפי שאף שבעודו במרחץ ובה"כ אינו מסיח דעתו מללמוד אח"כ", ולא כ' כבאגור (הובא בביאור הגר"א שם. וראה מ"א שם סק"י) ד"צריך להרהר שם דיניהם". וראה שו"ע אדה"ז שם ספ"ה "ואפי' הל' ביהכ"ס אסור ללמוד בביהכ"ס וכן הלכות בית המרחץ כו'" שמשמע גם הרהור, וכנ"ל בפנים (ספ"ה שם) בנוגע ללימוד התורה בכלל.

23) הל' תפילין ר"ס כח.

24) מנחות לו, ב. וש"נ.

25) והוא דעת הרא"ש הל' תפילין סי' כא בשם ה"ר יונה. ועד"ז כ' בברכות פ"ג סי' כח. טור סי' מד. מג"א שם סק"ב.

26) ב"ח ומג"א שם.

27) וכמו שהאריך להקשות על שיטה זו בשאג"א סי' לט.

28) משא"כ לדעת הרמב"ם שס"ל שאין להסיח דעתו מהם כלל — ראה שאג"א שם.

29) כי־אם ברמב"ם הל' תפילין פ"ד הי"ד. ובב"י הביא עצם הק"ו (בר"ס כא שם) אבל לא "אפי' רגע א'".

30) בשאג"א (שם) כ' דמדברי הרמב"ם (פ"ד מהל' תפילין הי"ג) "המצטער ומי שאין דעתו מיושבת ונכונה עליו פטור מן התפילין שהמניח תפילין אסור להסיח דעתו מהן" מוכח דס"ל שכל היסח הדעת אסור בתפילין גם אם אינו שחוק וקלות ראש. ולכאו' מכיון שגם אדה"ז הביא הנ"ל (סי' לח ס"ח) מוכח שכן ס"ל גם לאדה"ז. אבל (נוסף ע"ז שמלשון זה עצמו א"א להוכיח כן, שהרי גם הטור (סי' לח) הביא הנ"ל דהמצטער, והטור בפירוש ס"ל (סי' מד. וכמו"ש אדה"ז כאן רסכ"ח) דרק שחוק וקלות ראש חשיב היסח הדעת (וכמו שהעיר ע"ז בשאגת ארי')) הרי אדה"ז מוסיף שם על דברי הרמב"ם והטור הנ"ל (דברי הב"ח והמג"א שם סקי"ב) "וא"א לו ליישב דעתו.. אבל אם אפשר לו ליישב דעתו חייב ליישב דעתו ולהניחן". וראה שם מש"כ בר"ס כח בחצע"ג "מי שמטריד דעתו כו'" ובהמצויין בהמ"מ שם. ואכ"מ.

31) ראה צפע"נ (מהד"ת ע, ד) דבתפלין של ראש "הוי היסח הדעת פסול עצם".

32) אף שגם בזה י"ל שסיבתו היא מצד בזיון, היינו שלגבי גודל קדושת התפלין (ראה ל' הרמב"ם שם הי"ד) גם אם אינו עומד בשחוק וקלות ראש אלא רק מסיח דעת ה"ז כעין בזיון התפלין. וראה ביאור מהרמ"ב למרדכי הל' תפלין.

33) שו"ע (ואדה"ז) או"ח סי' כה ס"ה (י"א).

34) ראה ב"ח שם סי' ח. ועיין תניא רפמ"א.

35) ולא כמו שכ' בביאור מהרמ"ב שם.

36) להעיר ממ"ש הרגוצובי בכ"מ (צפע"נ שם. הובאו ונסמנו במפענצ"פ פ"ג סי"ח. פ"ה סי"ט) דתפלין של ראש המצוה היא שיהא מונח וכל רגע מקיים המצוה (משא"כ בתפלין של יד דהמצוה היא מה שלובש — ההנחה).

כשחוזר ומניחן, אלא־אם־כן דעתו עליהן – לחזור להניחן.

נוסף לזה: אף אם היה בדעתו להניחן אלא ש״עשה צרכיו בינתיים, כיון שבעת ההיא לא היה יכול להניח תפילין, אינו מועיל מה שהיה בדעתו לחזור ולהניחן כו׳״ – כי מאחר שצריך להיות בהמשך להברכה – היינו להנחתו הקודמת, צריכה להיות הדעת לחזור ולהניחן באופן שתוכל להביא לידי הנחה בפועל, שאז לא נקרא הפסק (מה־שאין־כן אם יש רגע שאינו יכול להניח כו׳ לא תועיל דעתו מאחר שאינו ראוי להנחה).

והנה מכיון שאחד מחלקי המצוה היא הכוונה ״לשעבד הלב והמוח כו׳״, מובן שגם זה צריך להיות כל עת קיום המצוה[37]. אמנם, מכיון שבעת ההנחה היתה לו כוונה זו דשעבוד הלב והמוח, ומצד כוונה זו הרי הוא ״עומד ביראה כו׳״, הנה גם במצב ד״סתם״ הבא לאחריו, אף ״שעוסק כו׳ ואין דעתו על התפילין ממש״, נמשכה הכוונה שהיתה בעת ההנחה על כל משך הזמן שלאחריו, ולא הוי היסח הדעת ממנה, ועל־דרך לשמה ״שעיקר ההכנה לשמה לעכב הוא בתחילת הלימוד כו׳ וכמו בגט וספר־תורה שצריכים לשמה לעכב, ודיו שיאמר בתחילת הכתיבה הריני כותב לשם קדושת ספר־תורה או לשמו ולשמה כו׳״[38].

וכל־שכן וקל־וחומר בתפילין ש(היסח) הדעת הוא בקשר עם שעבוד בכלל וסתמי דהמוח והלב.

חמור מכולם ציץ – דאף דשווה לתפילין ד(היסח) הדעת קשור באזכרות שבהם, הרי ענינו ופעולתו לכפר ולרצות על הדם וכל החלב שקרבו וכו׳[39] – קרבן מסוים בזמן מסוים.

אבל ״כשעומד בשחוק או קלות ראש נקרא היסח הדעת״ בתפילין[40] - כי הוי היפך ושלילת הכוונה הנ״ל ומבטל פעולת שעבוד הלב וכו׳ שהיה לו בעת הנחתן, ואז נפסקה שייכותו למצות תפלין והוי היסח הדעת[41].

37) להעיר מסידור אדמו״ז (ו, א).

38) תניא פמ״א (נח, ב).

39) ראה יומא (ז, א ושם). פרש״י תצוה כח, לח.

40) אבל לא מצינו זה בכתיבת גט – כי ״שחוק״ אינו ״היסח הדעת״ בכלל, כ״א רק ד״הדעת״ שצ״ל מצד האזכרות – עמידה ביראה.

41) ראה עד״ז בלקו״ש (ח״ד ע׳ 1128 ואילך) בביאור הטעם מה שכמה מצות אין צריכות כוונה, ובנוגע לעבירה אינו מתכוון פטור, עיי״ש.

ה. והנה אדמו״ר הזקן מביא ב׳ דעות לענין הפסק בין ברכת התורה להתחלת הלימוד[42]: ״יש אומרים שאין צריך ללמוד מיד אחריה אלא אף־על־פי שמפסיק בין ברכה ללימודו, דינו כאילו הפסיק באמצע לימודו כו׳ ואינו דומה לברכת המצוות כו׳ אבל תלמוד־תורה שחייב לעסוק בה תמיד, כשמפסיק בין ברכה ללימוד לא חשיב הפסק, מאחר שבאותו זמן שמפסיק מחוייב הוא ללמוד. ויש חולקים על־זה ונכון לחוש לדבריהם כו׳״.

ויש לומר (לא לאפושי במחלוקת) דהדיעה הב׳ לא פליגא על עצם הסברא דמצד שתלמוד־תורה ״חייב לעסוק בה תמיד״ יש להאדם שייכות לתורה גם בשעה שאינו עוסק בה[43] (ופליגא רק אם נאמר סברא זו גבי ההפסק בין ברכתה לתחילת הלימוד).

ולכן לכולי־עלמא אין צריך דעת בפועל במשך היום שלא ייקרא הפסק והיסח הדעת, כי עצם החיוב לעסוק תמיד בתלמוד־תורה מקשר האדם להמצוה[44]. ולכן גם כשנכנס למרחץ ובית־הכסא שאסור לו לעסוק בתלמוד־תורה, בכל זאת מאחר שמחוייב הוא בתלמוד־תורה[45] ורק ״אריה הוא דרביע עליה״[46], מספיקה הדעת שילמוד אחר־כך – שלא ייקרא הפסק.

מה־שאין־כן שינת קבע (או מי שאין דרכו ללמוד), שזהו היסח הדעת גמור[47], הוי הפסק וצריך לחזור ולברך (לדיעה הא׳).

ו. על־פי־זה מובן מה שכותב אדמו״ר הזקן דנשים מברכות ברכת התורה ״שהרי חייבות ללמוד

42) שם סי׳ מז סעיף ז.

43) שהרי מפורש כ׳ אדה״ז ״ולד״ה אם התחיל ללמוד.. והפסיק.. אינו חשיב הפסק״.

44) ראה מ״א שם סק״ז ״דמצוה להגות יומם ולילה, א״כ לעולם ליכא היסח הדעת״. וראה תוס׳ ספ״ק דברכות הובא בב״י שם ד״ה ואם בא. וראה גם ב״י שם ד״ה כתוב בתשו׳ הרשב״א ובלבוש שם ס״ו.

45) ויש להעיר שמכיון שאינו לומד ומהרהר בד״ת בבהכ״ס מצד ציווי התורה, הרי״ז גופא משווה לי׳ עכ״פ שייכות לתורה גם בבהכ״ס.

46) ולהעיר שלאפרושי מאיסורא מותר להרהר בד״ת גם בבהכ״ס ומרחץ (שו״ע אדה״ז סו״ס פה).

47) אף שגם אז ישנו חיוב עליו, מ״מ החיוב לבד אינו מספיק (לדעת אדה״ז) אלא שצ״ל דעת ״דעתו על לימודו״, ״אינו מסיח דעתו ללמוד אח״כ״, (ולא כבט״ז שם סק״ח, אבל ראה מחה״ש שם). משא״כ בהנ״ל שמסיח דעתו בפירוש, וע״ד שנת״ל בפנים סוס״ד לענין תפילין.

מצוות שלהן כו׳ והאיך ליזהר מכל לא־תעשה כו׳״: לולא ביאור זה, הנה אף שהיה מקום לומר שנשים מברכות ברכת התורה כהקדמה ללימודן (מצד הילפותא ד״שם ה׳ אקרא כו׳״ או על־דרך ברכת הנהנין, כמבואר לעיל סעיף א), בכל זאת היה צריך להיות הדין שתברכינה בכל פעם ופעם שמתחילות ללמוד, והרי זה חידוש, ולא אישתמיט תנא בשום מקום לאמרו[48].

ולכן מבאר אדמו״ר הזקן ״שהרי חייבות ללמוד כו׳״, וכוונתו: כשם שאנשים מברכים פעם אחת ליום, כי מצד החיוב התמידי דתלמוד־תורה מספיקה ברכה אחת ליום (אם אין היסח הדעת גמור): על־דרך־זה בנשים, מאחר ש״חייבות ללמוד מצוות שלהן כו׳ והאיך ליזהר מכל לא־תעשה כו׳״, ש(מהן) חיובן כל היום, במילא יש גם חיוב הלימוד עליהן כל היום. ולכן גם נשים סגי להן בברכה פעם אחת ליום כלאנשים.

ז. אך לכאורה, לפי הדיעה (ש״כן נהגו״) דמברכים ברכת התורה פעם אחת ביום, לפי ש״ברכת התורה היא כברכות השחר שלא תקנו אותו אלא פעם אחת ביום״ — הדרא קושיא לדוכתה, דלא הוצרך אדמו״ר הזקן להוסיף טעם ברכת התורה בנשים משום ״שחייבות ללמוד כו׳״ (וגם הנשים מברכות פעם אחת ביום כי ״ברכת התורה היא כברכות השחר כו׳״).

אבל זה אינו, דהנה בענין תיקון ברכות השחר כתב אדמו״ר הזקן[49]: ״ברכות השחר תקנום חכמים על סדר העולם והנהגתו מה שהבריות נהנין בכל יום שיברכו להקב״ה על זה בפעם הראשונה שנהנין הנאה זו בכל יום ויום״.

ומבואר בזה, דברכות השחר נתקנו על מה שהבריות נהנין בכל יום ובתמידיות, שתיכף בפעם הראשונה, בתחילת היום, יברכו על הנאתן [כגון ברכת ״זוקף כפופים״, שהוא ענין תמידי שישנו כל היום, ומברכים על זה בפעם הראשונה בתחילת היום]. אבל הנאות וענינים שאינם תמידיים, אף אם יבואו במשך היום בדרך ארעי פעם אחת או יותר — וכן בתלמוד־תורה דנשים (אם לא ש״חייבות ללמוד מצוות כו׳״), לא שייך לתקן על זה ברכה בברכות השחר.

ולכן צריך אדמו״ר הזקן לבאר שנשים ״חייבות ללמוד[50] מצוות כו׳ והאיך ליזהר מכל לא־תעשה כו׳״, שמצד זה יש עליהן חיוב תמידי דתלמוד־תורה, ושפיר שייכות הן לברכת התורה כאחת מברכות השחר.

(משיחות חגה״ש וש״פ נשא תש״ל)

48) אבל ראה פתחי עולם סו״ס מז.

49) ר״ס מו.

50) ועפ״ז מובן בפשטות מה שיכולות לברך גם ברכה הראשונה ״וצונו״ ולא רק מטעם שמברכות על כל מ״ע שהזמ״ג (ראה לעיל שוה״ג להערה 14).

המשך ביאור למסכת חגיגה ליום שלישי עמ׳ ב

בוכה. אָמַר לֵיהּ רב יהודה, מִי זוּטְרָא מַאי דִּכְתִיב בְּהוּ בְּרִבָּנָן – וכי קטן בעיניך מה שנאמר על התלמידים שיוצאים לתרבות רעה (ישעיה לג יח), ׳אַיֵּה סוֹפֵר אַיֵּה שׁוֹקֵל אַיֵּה סוֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים׳, ודרש רב יהודה, ׳אַיֵּה סוֹפֵר׳, היכן החכמים שֶׁהָיוּ סוֹפְרִים כָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שהיו בקיאים בחסירות ויתירות, ׳אַיֵּה שׁוֹקֵל׳, היכן החכמים שֶׁהָיוּ שׁוֹקְלִים קַלִּין וַחֲמוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה, דהיינו שהיו יודעים לשקול מה חמור ומה קל ולדרוש מזה לזה בקל וחומר, ׳אַיֵּה סוֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים׳, היכן החכמים שֶׁהָיוּ שׁוֹנִין שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת בְּדִינֵי מִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר לגבי טומאת אהלות. וְאָמַר רַבִּי אַמִּי, תְּלַת מְאָה בְּעֵיי בָּעוּ – שלוש מאות שאלות שאלו דּוֹאֵג וַאֲחִיתוֹפֶל בְּדִינֵי מִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר, ואף על פי כן תְּנַן במשנה (סנהדרין צ.), שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֲדִיוֹטוֹת אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וארבעה הדיוטות הם בלעם ודואג ואחיתופל וגיחזי, ואם כן אֲנַן מַה תְּהֵוֵי עָלָן – אנחנו מה יהיה עלינו, ומשום כך אני בוכה. אָמַר לֵיהּ שמואל, שִׁינְנָא, דואג ואחיתופל טִינָא [–מינות] הָיְתָה בְּלִבָּם, כלומר שהיו רשעים מתחילתם.

שואלת הגמרא: וַאֲחֵר מַאי – מה הטעם שבא לידי כך ולא הגנה עליו תורתו, הרי לא היה רשע מתחילתו. משיבה הגמרא: זָמֵר יָוְנִי לֹא פָּסַק מִפּוּמֵיהּ – לא פסק מפיו עוד לפני שיצא לתרבות רעה, והיה אסור משום אבילות על החורבן. ועוד אָמְרוּ עָלָיו עַל אַחֵר, שגם לפני שיצא לתרבות רעה, בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה עוֹמֵד לצאת מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ, הִרְבֵּה סִפְרֵי מִינִין נוֹשְׁרִין מֵחֵיקוֹ. הרי שגם לפני שהפקיר עצמו לתרבות רעה, טינא היתה בלבו.

שָׁאַל נִימוֹס הַגַּרְדִּי אֶת רַבִּי מֵאִיר, כָּל עֲמַר דְּנָחִית לְיוֹרָה – האם כל צמר שמורידים אותו ליורה של צבע כדי לצובעו, סָלִיק – עולה ממנה צבוע כראוי, או לא. והתכוין בשאלתו, האם כל הלומדים לפני חכמים, מועילה להם תורתם להגן עליהם מן החטא. אָמַר לֵיהּ רבי מאיר, כָּל מַאן דַּהֲוָה נָקִי אַגַּב אִימֵּיהּ – כל צמר שהיה נקי כשהיה מחובר לאמו, ולא התלכלך בגזיזתו, סָלִיק – עולה מהיורה צבוע כראוי, שנקלט בו הצבע היטב, כָּל דְּלֹא הֲוָה נָקִי אַגַּב אִימֵּיהּ – וכל צמר שלא היה נקי כשהיה מחובר לאמו, לֹא סָלִיק – אינו עולה מהיורה צבוע כראוי, ולא נקלט בו הצבע היטב. וכך, רק תלמיד שיראת חטאו קודמת לחכמתו, מגינה עליו תורתו שלא יחטא.

הגמרא חוזרת לעסוק בארבעה שנכנסו לפרדס: רַבִּי עֲקִיבָא עָלָה בְּשָׁלוֹם וְיָרַד בְּשָׁלוֹם, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (שיר השירים א ד) ׳מְשָׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה׳. וְאַף רַבִּי עֲקִיבָא בִּקְּשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְדוֹחֲפוֹ, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, הַנִּיחוּ לְזָקֵן זֶה, שֶׁרָאוּי הוּא לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בִּכְבוֹדִי.

בראשית כ, יז - ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו

קכד

ביאורים ורמזים במאחז"ל (ב"ק צב.) "כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה", רבא לומד זה מאברהם, ורבה בר מרי מאיוב

א"ל רבא לרבה בר מרי, מנא הא מילתא דאמור רבנן כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, א"ל דכתיב (איוב מב, י) וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו, אמר לי', את אמרת מהתם, ואנא אמינא מהכא, ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו [וגו'], וכתיב (בראשית כא, א) וה' פקד את שרה כאשר אמר וגו' כאשר אמר אברהם אל אבימלך.

בבא קמא צב, א

כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה, ולמדו זה רבה בר מרי מאיוב, ורבא מאברהם.

הנה בקשת רחמים הוא מחסדים, שטבע החסד הוא לרחם ולהתחסד על הזולת וכו'.

ובקשת רחמים דאברהם הי' מבחינת חסדים, כי אברהם מדתו מדת החסד[1], וכן איוב הי' בימי אברהם, היינו שהוא שייך לאברהם בחי' חסדים, ואיוב עבד את הקב"ה מאהבה כמו אברהם שעבד מאהבה, וכמ"ש[2] בילקוט בריש איוב ע"ש. ועיין בסוטה דף כ"ז ע"ב[3] במשנה, ובדף ל"א ע"ב בגמרא שם, ועיין בלקוטי תורה להאר"י ז"ל[4] בריש איוב ובפסוק[5] את איוב בשחין רע מכף כו', תראה שם שאיוב שייך לאברהם[6].

אך איוב באמת הי' גלגול תרח אביו דאברהם, שהוא הפסולת דאברהם, והיו לאיוב יסורים גדולים לקנח ולתקן את הפגם דתרח, ואח"כ בירך הקב"ה את איוב והי' למשנה[7].

וזהו שהמביא ראי' מאיוב הוא רבה בר מרי, רבה

המשך בעמוד עג

1) כמ"ש (מיכה ז, כ) "חסד לאברהם". ראה גם זהר בראשית דף מז, ב. תניא – אגרת הקדש סימן ה. מאמרי אדמו"ר האמצעי קונטרסים עמוד ד וש"נ.

2) ראה הערה 3.

3) (כז: במשנה) "דרש ר' יהושע בן הורקנס לא עבד איוב את הקב"ה אלא מאהבה שנא' (איוב יג, טו) הן יקטלני לו אייחל, ועדיין הדבר שקול לו אני מצפה או איני מצפה תלמוד לומר (שם כז, ה) עד אגוע לא אסיר תומתי ממני, מלמד שמאהבה עשה".
(ובגמ' לא.) "תניא רבי מאיר אומר, נאמר (איוב א, ח) ירא אלקים באיוב, ונאמר (בראשית כב, יב) ירא אלקים באברהם, מה ירא אלקים באברהם מאהבה, אף ירא אלקים האמור באיוב מאהבה, ואברהם גופי' מנלן, דכתיב (ישעי' מא, ח) זרע אברהם אוהבי וכו'".

4) וז"ל: דע כי גלגול איוב ואשתו, הם תרח ואשתו, שהם אביו ואמו של אברהם אבינו ע"ה אמתלאי בת כרנבו כנזכר* בדברי חז"ל...
ודע כי תרח בָּעַל אמתלאי בהיותה נדה טמאה, ואז בראות הקליפ' מקום הטינוף זה שהוא תרח עובד עבודה זרה ואשתו ג"כ עובדת עבודה זרה כמוהו, ולא די בזה אלא שהיתה בעלת נדה, אז אמרה הקליפה ודאי שלא אמצא מקום מטונף יותר מזה ואז הניחה לצאת את נשמת אברהם מהם ונכנסה שם, כי נשמת אברהם ביניהן היתה, כי לכן נקרא גר צדק כי שרשו הי' תוך הקליפה והטומאה.
והנה זהו סוד מ"ש בזוהר לך לך שנקרא תרח בגין דארתח לי' להקב"ה וארכיב לי' הקב"ה לאברהם אבינו בהאי טפה דתרח, והענין כי ארתיח והכעיס עבירות להקב"ה כי בעל אשתו נדה כי אם כוונת הזהר שהכעיס להקב"ה בע"ז ושאר עבירות עכ"ז אין המעשה נוגע להרכיב אברהם בטיפה זו, אך הכוונה היא כי באותו בעילה עצמה ארתיח להקב"ה להכעיסו שהיתה נדה שאז ארכיבי' הקב"ה לאברהם ומצא מקום להוציא נשמת אברהם מן החיצונים כי לא יחושו החיצונים בדבר זה, כיון שהיתה נכנסת במקום המטונף כזה.
וגם שהוא מדה כנגד מדה כי אברהם סוד אדם הראשון שעע"ז לכן נתגלגל בטפת תרח עע"ז לכפר עליו, וז"ש בספר הזוהר (איוב יד, ד) מי יתן טהור מטמא כי א"א להוציא הטהור מהקליפה לולי שמכניסו למקום טומאה ממש הוי טהור מטמא, ובזה תבין ענין כמה אנשים גדולים לאין קץ שהם בני רשעים וכיוצא בזה, והנה תרח אחר שהי' מפסולת שורש נשמת אברהם לכן נתגלגל הדבר להתקן ע"י.
ובזה תראה מחשבות הש"י כמה הם גדולים ולכן טרח אברהם להחזיר תרח אביו בתשובה וכמ"ש ואתה תבא אל אבותיך כו' שחזר בתשובה קודם שמת כמארז"ל.
והנה התשובה אינה מועילה שלא יצטרך להתגלגל ולתקן כל מה שחטא, כי הפגם צריך עכ"פ לתקנו ולקנחו לכן הוצרך תרח ואשתו להתגלגל. והנה לפי ששכב עם אשתו נדה וכבר ידעת מה שאמרו רז"ל בסה"ז דלית מצורע אלא ההוא דבעל נדה (ראה תנחומא ריש פרשת מצורע) לכן איוב לקה בשחין כי השחין א' ממיני הצרעת הוא וכו'.

*) בבא בתרא צא. ראה לעיל סימן פ.

5) עה"פ (איוב ב, ז) "ויצא השטן מאת פני ה' ויך את איוב בשחין רע מכף רגלו עד קדקדו", וז"ל: איוב בשחין רע מכף ר"ת אברם, כי הנה רז"ל אמרו כי זה הי' בעת העקידה של יצחק, שטרד הקב"ה לשטן שלא יקטרג על אברהם וימות יצחק ונתן לו איוב למרק עוונו אז, לכן ר"ת אברם, כי הי' תמורת אברהם.

6) להעיר מ"ש בעמק המלך שער טז פרק מ. שער יד פרק קי ע"ש.

7) איוב מב, י. "ויוסף ה' אל כל אשר לאיוב למשנה". (פירוש: שנתעשר כפליים ממה שהי' לו קודם מלשון "וכסף משנה").

לב, יב – ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר

א. (דברים לב, יב) ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר. והענין שעתה השם הוי' בהעלם ולכך יש שליטה להסטרא אחרא כי בשם אלקים נאחזים ג"כ אלהים אחרים, אך לעתיד לבא שיהי' התגלות הוי' ויקרא כמו שנכתב (פסחים נ) לא יהי' עוד שליטה להסטרא אחרא, וז"ש ה' בדד ינחנו שהשם הוי' לבד ינהג אותנו ואין עמו אל נכר כי בו אין אחיזה להסט"א ולזה יבער רוח הטומאה מן הארץ כי יתגלה שם הוי'.

קול יעקב[1]

ב, לט – ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל

ב. ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלקים עמדי אני אמית ואחי' מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל. כ' בעל הטורים ד' פעמים אני בפסוק נגד ד' גליות ע"ד (יחזקאל א, א) ואני בתוך הגולה ע"ש, והנה נגד בבל ומדי שהיו תכופים וסמוכים בלי הפסק ביניהם על כן ב' אני סמוכים אני אני הוא, ונגד יון אשר כמעט אבדה תקוה ר"ל אמר אני אמית ואחי', אמנם נגד אדום אמר מחצתי ואני ארפא, ולא אמר אני מחצתי וארפא, מפני ב' טעמים כי להיות כי אנ"י הוא השכינה הנקראת אני וע"ד ואני בתוך הגולה שהשכינה עמנו בגלות (כתוס' סוכה מה) ובגלות הארוך הזה כבר ירדנו עד עפר לא ניכר כלל היות השכינה עמנו כ"א בתכלית ההסתר כדכתיב ואני הסתר אסתיר, לכן לא כתיב אני גבי מחצתי, אמנם להיות הגאולה הבאה אח"כ יותר שלימה, על כן כתיב אח"כ ואני בוי"ו משא"כ באחרות, כי ואני בוי"ו באה לרמז על יחוד קב"ה ושכינתי'. [תקס"א].

* * *

ראו עתה כי אני אני הוא וגו' מחצתי ואני ארפא, על דרך פשטות, על דרך שאמר בתחלת צמיחת ישראל (שמות ג, יד) אהי' אשר אהי' בגלות אחר כפירש"י שם, ואמר עתה הגיע אותו הזמן אשר אני אני הוא, אלא אז בגאולת מצרים הי' הדבר עתיד לאחר זמן לכן אמר אהי' לעתיד עמכם, ועכשיו בגאולה אחרונה שכבר הגיע אותו הזמן אמר בהוה אני אני הוא וק"ל.

חתם סופר

ליום הכיפורים

ג. בזאת[2] יבא אהרן אל הקדש. א) פ"ק דיומא דף ד' ע"א תניא כוותי' דר' יוחנן (דיליף ממילואים) בזאת יבא אהרן אל הקדש, במה שאמור בענין מאי היא בענין המילואים, ומה אמור בענין המילואים אהרן פירש שבעה ושימש יום אחד כו' ואף לדורות כה"ג פורש שבעה ומשמש יום אחד כו', ופרש"י בזאת קרא יתירא הוא כדלקמן למידרש בי' ודרוש בי' הכי בזאת התורה[3] בענין במקום אחר יבא אהרן אל הקדש, ושימש יום אחד עבודת שמיני הוטלה עליו שנאמר (ויקרא ט) קרב אתה אל המזבח.

והנה בכלי יקר הקשה מה יום מיומיים, ופירש לפי שאומר במדרש[4] שכל קלוסו של משה הי' באז, אז ישיר משה[5] ומאז באתי אל פרעה[6], כי אז היינו אחד רוכב על זיי"ן כו' ומה שיום זה נוטל עשרה עטרות רמז למה שאמרו רז"ל[7] כנור של ימות המשיח יהי' של שמונת נימין ושל העולם הבא עשרה נימין כו' עיין שם.

והנה בענין אז מבואר בזח"ב פרשת בשלח דף נ"ד ע"א כד אתנהיר נהירו דעתיקא קדישא בעטרוי גליפין רשימין באז, ופי' במא"א אות א' סעיף נ"ג וז"ל גם כשהמלכות מקבלת השפע א"א ומאיר א' ע"ק למלכות הנקרא זיין הוא אז, גם הארת בינה בז"ת דאצי' זו"ן הוא אז עכ"ל.

עד"ז יש לפרש שבעה ימי המילואים הם ז"ת דאצילות דאח"כ ביום השמיני זהו הבינה[8] שרוכב על ז"ת, וכן שבעה ימים קודם יום הכפורים שמפרישין כהן גדול מביתו ללשכת פלהדרין שיאירו עליו ז"ת דאצילות, ואח"כ יום הכפורים מאיר עליהן הבינה, וזהו ענין יום הכפורים כמ"ש בפרדס ערך יום הכפורים וז"ל ובזהר פרשת אמור פירש כי יום הכפורים מנהרא אימא עילאה במטרוניתא דאתגלייא ע"ק והיינו יום הכפורים בלשון רבים ולכן אין בו אכילה ושתי' כי העולם הבא בינה אין בו אכילה עכ"ל.

ולכן ביום השמיני למילואים נטל עשר עטרות רמז לכנור כו' כנ"ל, כמו כן יום הכפורים הוא יום שמיני לפרישת כהן גדול מביתו זהו רמז לכנור של ימות המשיח שיהי' של שמונה נימין והוא עצמו יום העשור רמז לכנור של העולם הבא שיהי' של עשרה נימין. וכן פירש המגיד מישרים של הרב"י ביום השמיני רומז לבינה... ולכן היו ההזאות גם כן אחת למעלה ושבע למטה, על דרך אז, א' רוכב על זיין.

אור התורה ויקרא חלק ג – עמוד תתכה

---

1) ר' יעקב צבי יאליש ז"ל, בעל מחבר ספר מלא הרועים על הש"ס ועוד.

2) בזאת: וראה אור התורה ויקרא כרך א עמוד רפו.

3) התורה: כן הוא בגוף כתב יד קודש. בפירוש רש"י שם: התורה האמורה.

4) ראה ילקוט שמעוני בשלח רמז רמא. קהלת יעקב מע' אז.

5) שמות טז, א.

6) שם ה, כג.

7) ערכין יג, ב. במדבר רבה פט"ז.

8) לכללות הענין ראה אור התורה יום הכיפורים עמוד א'תקנו ואילך.

◆ יום ראשון כ"ו אלול ◆

לב (א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי:

א אַצִּיתוּ שְׁמַיָּא וֶאֱמַלֵּל וְתִשְׁמַע אַרְעָא אִמְרֵי פֻמִּי:

רש"י◄ **הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם** • שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בִּישְׂרָאֵל, וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר שֶׁכָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים, וְכֵן "וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ". וְלָמָּה הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ? אָמַר מֹשֶׁה: 'אֲנִי בָּשָׂר וָדָם, לְמָחָר אֲנִי מֵת, אִם יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: לֹא קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ הַבְּרִית, מִי בָא וּמַכְחִישָׁם'? לְפִיכָךְ הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ, עֵדִים שֶׁהֵם קַיָּמִים לְעוֹלָם. וְעוֹד, שֶׁאִם יִזְכּוּ, יָבוֹאוּ הָעֵדִים וְיִתְּנוּ שְׂכָרָם: הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ, וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם, וְאִם יִתְחַיְּבוּ תִּהְיֶה בָּהֶם יַד הָעֵדִים תְּחִלָּה: "וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ", וְאַחַר כָּךְ: "וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה", עַל יְדֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש"פ האזינו, שבת תשובה ה'תשח"י)

הַהוֹרָאָה מִזֶּה בַּעֲבוֹדָה הִיא:

שָׁמַיִם - קָאֵי עַל יוֹשְׁבֵי אֹהֶל, וְאָרֶץ - עַל בַּעֲלֵי עֵסֶק. וּצְרִיכָה לִהְיוֹת הִתְכַּלְּלוּת שְׁנֵי הָעִנְיָנִים.

יוֹשְׁבֵי אֹהֶל צְרִיכִים לֵידַע שֶׁ"כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה אֲפִלּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ", אֶלָּא צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם קִיּוּם הַמִּצְוֹת, כִּי הַלִּמּוּד צָרִיךְ לִהְיוֹת עַל־מְנַת לַעֲשׂוֹת דַּוְקָא, תַּלְמוּד גָּדוֹל שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה.

וּבַעֲלֵי עֵסֶק, שֶׁעִקַּר עֲבוֹדָתָם בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, צְרִיכִים לֵידַע שֶׁמְּכָרַחַת לִהְיוֹת קְבִיעוּת עִתִּים לַתּוֹרָה בְּכָל יוֹם, עַל-כָּל-פָּנִים פֶּרֶק אֶחָד שַׁחֲרִית וּפֶרֶק אֶחָד עַרְבִית.

הַחִלּוּק אֵינוֹ אֶלָּא מַהוּ **עִקָּר** עִנְיָנָם, שֶׁבְּקַו **זֶה** צָרִיךְ לְהַדֵּר יוֹתֵר, אֲבָל אֵצֶל שְׁנֵיהֶם צְרִיכִים לִהְיוֹת שְׁנֵי הַקַּוִּין.

וּכְמוֹ כֵן עוֹבְדֵי הֶוְיָ' בְּנִשְׁמָתָם וְעוֹבְדֵי הֶוְיָ' בְּגוּפָם:

עוֹבְדֵי הֶוְיָ' בְּנִשְׁמָתָם - אַף שֶׁעִקַּר עֲבוֹדָתָם הִיא מִצַּד הַנְּשָׁמָה, צְרִיכִים הֵם לְהִתְעַסֵּק גַּם עִם הַגּוּף - הַמְּשֻׁכָּה לְמַטָּה; וְעוֹבְדֵי הֶוְיָ' בְּגוּפָם צְרִיכִים לְהִתְעַסֵּק גַּם בִּשְׁמִיעָה וּקְלִיטַת ("הערן און דערהערן") אוֹר הַנְּשָׁמָה - הַעֲלָאָה לְמַעְלָה.

וּכְמוֹ כֵן בְּכָל מִצְוָה בִּפְרָט, צָרִיךְ לִהְיוֹת מַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה עִם כַּוָּנַת הַמִּצְוָה, כִּי מִצְוָה בְּלֹא כַּוָּנָה כְּגוּף בְּלֹא נְשָׁמָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י"ט פרשת האזינו)

הַסִּבָּה בִּפְנִימִיּוּת הָעִנְיָנִים לְכָךְ שֶׁבְּפָרָשַׁת נִצָּבִים, כְּשֶׁמְּדַבֵּר עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בִּכְלָל, דַּי בְּעֵדוּת כְּסִימָן וְזִכָּרוֹן, וְאִלּוּ בְּפָרָשָׁתֵנוּ, לְגַבֵּי הַבְּרִית, יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ, הִיא: לְגַבֵּי קִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לְמַעֲשֶׂה לֹא יִתָּכֵן שֶׁיְּהוּדִי, חַס וְשָׁלוֹם, יַכְחִישׁ, וּבְמֵזִיד לֹא יְקַיֵּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. רַק יִתָּכֵן שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ רוּחַ שְׁטוּת וְ"נִדְמָה לוֹ" שֶׁ"עוֹדֶנּוּ בְּיַהֲדוּתוֹ". וְלָכֵן, דַּי לְשֵׁם כָּךְ בְּסִימָן **וְתִזְכֹּרֶת**. וְעֵדוּת זוֹ הִיא בִּשְׂתֵּי צוּרוֹת: "כַּאֲשֶׁר תִּקְרֶה אֶתְכֶם הָרָעָה יִהְיוּ עֵדִים שֶׁאֲנִי הִתְרֵיתִי בָּכֶם בְּכָל זֹאת". כְּלוֹמַר, הָעֵדִים מַזְכִּירִים שֶׁהָרָעָה בָּאָה עֵקֶב אִי־קִיּוּם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְכָךְ נִזְכַּר הַיְּהוּדִי שֶׁהוּא מִתְנַתֵּק עַל־יְדֵי כָּךְ מֵאֱלֹקוּת.

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

לב (א) הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה. זוֹ הִיא תְּחִילַּת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה, בָּהּ פּוֹנֶה מֹשֶׁה אֶל הַשָּׁמַיִם וְאֶל הָאָרֶץ וּמְיַיֵּחֵד אוֹתָם לִהְיוֹת 'עֵדִים' לְדִבְרֵי הַשִּׁירָה הָאֲמוּרָה לְהַלָּן. וְכָךְ הוּא קוֹרֵא אֶל הַשָּׁמַיִם: הַטּוּ אָזְנְכֶם לִשְׁמוֹעַ אֶת דִּבְרֵי הַהַתְרָאָה **שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בִּישְׂרָאֵל** וּמוֹדִיעַ לָהֶם אֶת הָעָתִיד לָבוֹא עֲלֵיהֶם, **וְתִהְיוּ עֵדִים בַּדָּבָר**, לְהָעִיד כִּי אֱמֶת הוּא שֶׁהִתְרֵיתִי בָּהֶם, שֶׁהֲרֵי **כָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם** לְיִשְׂרָאֵל, **שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ הָעֵדִים**, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל ל, יט) 'הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ, הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ, הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה, וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים, לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ'. **וְכֵן** הוּא קוֹרֵא אֶל הָאָרֶץ: **'וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ** אִמְרֵי פִי' (רא"ם, רע"ב). **וְלָמָּה הֵעִיד בָּהֶם** דַּוְקָא **שָׁמַיִם וָאָרֶץ**? לְפִי שֶׁ**אָמַר מֹשֶׁה**, 'הֵן **אֲנִי בָּשָׂר־וָדָם**, וְלָכֵן אֵינֶנִּי יָכוֹל לְהַעֲמִיד אֶת עַצְמִי כְּעֵדוּת, שֶׁכֵּן **לְמָחָר אֲנִי מֵת, וְאִם יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל לֹא קִבַּלְנוּ עָלֵינוּ** אֶת **הַבְּרִית, מִי** יִהְיֶה **בָא וּמַכְחִישָׁם'? לְפִיכָךְ הֵעִיד בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ – עֵדִים שֶׁהֵן קַיָּמִים לְעוֹלָם. וְעוֹד** טַעַם לְכָךְ שֶׁבָּחַר מֹשֶׁה בָּעֵדִים הַלָּלוּ: כְּדֵי **שֶׁאִם יִזְכּוּ** יִשְׂרָאֵל וְיַעֲשׂוּ רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, **יָבוֹאוּ הָעֵדִים** הַלָּלוּ **וְיִתְּנוּ** לָהֶם **שְׂכָרָם** עַל־יְדֵי בִּרְכוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ראה זכריה ח, יב) **'הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ, וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ, וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם'**; וְכֵן לְהֵיפֶךְ, **אִם יִתְחַיְּבוּ** יִשְׂרָאֵל בַּדִּין מֵחֲמַת מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, אֲזַי **תִּהְיֶה בָהֶם יַד הָעֵדִים תְּחִלָּה** גַּם לְעִנְיַן הַפּוּרְעָנוּת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל יא, יז) **'וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר, וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ', וְאַחַר־כָּךְ** יִתְקַיֵּים בָּהֶם הֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב (שם) **'וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה' עַל־יְדֵי הָאוּמּוֹת** (הזכרון): תורה ב

וְהַדָּרָךְ הַשְּׁנִיָּה הִיא, שֶׁ"שָּׁמַיִם וְאֶרֶץ עַצְמָן" מְעוֹרְרִים **לְקַיֵּם** אֶת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.
לְעֻמַּת זֹאת בְּפַרְשָׁתֵנוּ מְדֻבָּר עַל **בְּרִית**, שֶׁאֵינֶנָּה רַק עַל קִיּוּם הַתּוֹרָה לְמַעֲשֶׂה, אֶלָּא בְּעִקָּר עַל יֶתֶר הִתְחַזְּקוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת לְכָל פְּרָטֵיהֶן, וּלְשֵׁם כָּךְ אֵין דֵּי בְּסִימָן וְאוֹת, אֶלָּא יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ.
וְהַסִּבָּה לְכָךְ הִיא: הַבְּרִית לְהִתְחַזְּקוּת בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מִתְבַּצַּעַת עַל־יְדֵי גִּלּוּי כֹּחַ מְסִירוּת הַנֶּפֶשׁ הַקַּיָּם אֵצֶל יִשְׂרָאֵל. וְגִלּוּי זֶה נַעֲשָׂה בְּאֶמְצָעוּת עִנְיָן הָעֵדוּת: הָעֵדוּת, כְּפִי שֶׁמְּבָאֵר בְּהַרְחָבָה אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן, הִיא עַל דָּבָר נִסְתָּר, וְאִלּוּ עַל דָּבָר גָּלוּי אֵין צֹרֶךְ בְּעֵדוּת, וְגַם עַל דָּבָר שֶׁעָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת אֵין צֹרֶךְ בְּ"עֵדוּת גְּמוּרָה". רַק עַל דָּבָר נִסְתָּר לַחֲלוּטִין יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדִים, שֶׁרַק עַל־יָדָם הוּא מִתְגַּלֶּה.
וּלְפִיכָךְ, כְּדֵי לְגַלּוֹת אֶת כֹּחַ מְסִירוּת הַנֶּפֶשׁ הַנּוֹבֵעַ מִדַּרְגַּת הַ"יְחִידָה" שֶׁבַּנֶּפֶשׁ, שֶׁהִיא נִסְתֶּרֶת בְּיוֹתֵר, מֵעַל לְגִילוּיִם, יֵשׁ צֹרֶךְ בְּעֵדוּת מַמָּשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י"ט עמוד 336 – מתוך 'לקראת שבת')

ב' כִּתֵּי עֵדִים – שָׁמַיִם וָאָרֶץ

הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם . . וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם – שֶׁאֲנִי מַתְרֶה בָּהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר, שֶׁכָּךְ אָמַרְתִּי לָהֶם שֶׁאַתֶּם תִּהְיוּ עֵדִים, וְכֵן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ" (לב, א. ובפירוש רש"י).
יֵשׁ לְהַקְשׁוֹת: מֵאַחַר וְ"עַל־פִּי שְׁנֵי עֵדִים יָקוּם דָּבָר", צְרִיכָה הָעֵדוּת לִהְיוֹת כְּאַחַת וּבְאוֹתוֹ הָאֹפֶן, וְאֵיךְ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ יָכְלוּ לִהְיוֹת עֵדִים, בְּשָׁעָה שֶׁלַּשָּׁמַיִם אָמַר בִּלְשׁוֹן הַאֲזִינוּ, וְלָאָרֶץ בִּלְשׁוֹן וְתִשְׁמַע?
[בְּסִפְרֵי תֵּרֵץ שֶׁמִּטַּעַם זֶה אָמַר יְשַׁעְיָה "שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אָרֶץ" דְּבָזֶה הִשְׁוָם: דְּגַם בַּשָּׁמַיִם יֵשׁ לְשׁוֹן שְׁמִיעָה וְגַם בָּאָרֶץ לְשׁוֹן הַאֲזָנָה].
וְהִנֵּה קָשְׁיָא זוֹ תֵּרֵץ רַשִׁ"י בְּהַעֲתִּיקוֹ מִן הַפָּסוּק אֶת הַתֵּבוֹת "הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם" וּמְפָרֵשׁ "וְתִהְיוּ אַתֶּם עֵדִים בַּדָּבָר" – דְּמַשְׁמַע שֶׁהַשָּׁמַיִם לְבַדָּם יִהְיוּ עֵדוּת גְּמוּרָה. דְּבַשָּׁמַיִם עַצְמָם יָשְׁנוֹ רִבּוּי (כמו שמצינו בפירוש רש"י ואתחנן ד, לה: שבעה רקיעים, ועוד) וְהֵם יִהְיוּ עֵדוּת גְּמוּרָה לְבַדָּם. וּמִלְּבַד זֹאת גַּם "וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ", וְכִלְשׁוֹן רַשִׁ"י "וְכֵן וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ" וְגַם הָאָרֶץ הַכְּלוּלָה מֵהַרְבֵּה אֲרָצוֹת, יִהְיוּ עֵדוּת גְּמוּרָה. וְאִם־כֵּן יֶשְׁנָם אָכֵן שְׁתֵּי כִּתֵּי עֵדִים, כַּת אַחַת בִּלְשׁוֹן "הַאֲזָנָה" וְכַת אַחֶרֶת בִּלְשׁוֹן "שְׁמִיעָה".

(ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב:

ב יִבַּסֵּם כְּמִטְרָא אוּלְפָנִי יִתְקַבַּל כְּטַלָּא מֵימְרִי כְּרוּחֵי מִטְרָא דְּנָשְׁבִין עַל דִּתְאָה וּכְרַסְיֵסֵי מַלְקוֹשָׁא דִּי עַל עִשְׂבָּא:

רס"י◄ **יַעֲרֹף כַּמָּטָר • זוֹ הִיא הָעֵדוּת שֶׁתָּעִידוּ, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר בִּפְנֵיכֶם, תּוֹרָה שֶׁנָּתַתִּי לְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא חַיִּים לְעוֹלָם, כַּמָּטָר הַזֶּה שֶׁהוּא חַיִּים לָעוֹלָם** (ספרי), **כַּאֲשֶׁר יַעַרְפוּ הַשָּׁמַיִם טַל וּמָטָר. יַעֲרֹף • לְשׁוֹן יַטִּיף, וְכֵן** (תהלים סה) **"יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן"**, (לקמן לג) **"יַעַרְפוּ טָל". תִּזַּל כַּטַּל • שֶׁהַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ, לְפִי שֶׁהַמָּטָר יֵשׁ בּוֹ עֲצֻבִּים לַבְּרִיּוֹת (סְפָרִים אֲחֵרִים: יֵשׁ עֲצֻבִּים בּוֹ), כְּגוֹן הוֹלְכֵי דְּרָכִים וּמִי שֶׁהָיָה בּוֹרוֹ מָלֵא יַיִן. כִּשְׂעִירִם • לְשׁוֹן רוּחַ סְעָרָה, כְּתַרְגּוּמוֹ: 'כְּרוּחֵי מִטְרָא', מַה הָרוּחוֹת הַלָּלוּ מַחֲזִיקִין אֶת הָעֲשָׂבִים וּמְגַדְּלִין אוֹתָם, אַף**

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

(ב) יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי. זוֹ הִיא הָעֵדוּת, אֲשֶׁר עָלֶיהָ אָמַרְתִּי לָכֶם (לַשָּׁמַיִם וְלָאָרֶץ) שֶׁתַּאֲזִינוּ לָהּ וְ**שֶׁתָּעִידוּ** עָלֶיהָ, **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר** עַתָּה לְיִשְׂרָאֵל **בִּפְנֵיכֶם**, כִּי **הַתּוֹרָה שֶׁנָּתַתִּי לְיִשְׂרָאֵל**, הֲרֵי הִיא טוֹבָה לָהֶם כְּדוּגְמַת הַמָּטָר, לְפִי **שֶׁהִיא** (הַתּוֹרָה) מְבִיאָה **חַיִּים לָעוֹלָם, כַּמָּטָר הַזֶּה שֶׁהוּא** מֵבִיא **חַיִּים לָעוֹלָם**, וְלָכֵן הוּא אוֹמֵר: **כַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יַעַרְפוּ הַשָּׁמַיִם טַל וּמָטָר** – כֵּן יַעֲרוֹף לִקְחִי [=תּוֹרָתִי. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ד, ב) 'כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ' (ספרי)] (הזכרון, קיצו"מ):
יַעֲרֹף. לְשׁוֹן יַטִּיף – יְטַפְטֵף. **וְכֵן** מָצִינוּ כַּלְשׁוֹן הַזֶּה (בְּחִילּוּף סֵדֶר הָאוֹתִיּוֹת): 'וּמַעְגְּלֶיךָ **יִרְעֲפוּן דָּשֶׁן**' (תהלים סה, יב) [עֲנָנֵי הַשָּׁמַיִם יְטַפְטְפוּ שׁוּמָן; דֶּרֶךְ מָשָׁל לְרוֹב הַשֶּׁפַע שֶׁיְּבוֹרְכוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל]. וְכֵן: 'שָׁמָיו **יַעַרְפוּ טָל**' (לקמן לג, כח) [שְׁמֵי יִשְׂרָאֵל יַטִּיפוּ טַל]. אַף 'יַעֲרוֹף כַּמָּטָר לִקְחִי' פֵּירוּשׁוֹ: יַטִּיפוּ כַּמָּטָר דִּבְרֵי תוֹרָתִי:
תִּזַּל כַּטַּל. אַחַר שֶׁהִמְשִׁיל אֶת דִּבְרֵי הַתּוֹרָה לְמֵי הַמָּטָר, הוֹסִיף לְדַמּוֹתָם גַּם לְטַל, כִּי הַטַּל יֵשׁ בּוֹ מַעֲלָה מְיוּחֶדֶת שֶׁהַכֹּל שְׂמֵחִים בּוֹ, לְפִי שֶׁהַמָּטָר, הֲגַם שֶׁבִּרְכָתוֹ מְרוּבָּה מִן הַטַּל, הֲרֵי **יֵשׁ בּוֹ** גַּם **עֲצֻבִּים** (עֲנִיֵּינֵי טִרְדָּה וְטוֹרַח) **לַבְּרִיּוֹת (ס"א: יֵשׁ עֲצֻבִּים בּוֹ), כְּגוֹן הוֹלְכֵי דְּרָכִים** שֶׁהַמָּטָר קָשֶׁה לָהֶם, **וּכְגוֹן מִי שֶׁהָיָה בּוֹרוֹ מָלֵא יָיִן,** הַמִּתְקַלְקֵל מִמֵּי הַגְּשָׁמִים הַנּוֹפְלִים לְתוֹכוֹ. לְפִיכָךְ הִמְשִׁיל מֹשֶׁה אֶת הַתּוֹרָה לִשְׁנֵיהֶם, הֵן לְמָטָר וְהֵן לְטַל, לְכָל אֶחָד מֵהֶם בְּמַעֲלָתוֹ הַמְיוּחֶדֶת לוֹ (ספרי) (משב"ל):
כִּשְׂעִירִים עֲלֵי דֶשֶׁא. לְשׁוֹן 'שְׂעִירִים' הָאָמוּר כָּאן, מַשְׁמָעוֹ רוּחוֹת, כְּדוּגְמַת

דִּבְרֵי תּוֹרָה מְגַדְּלִין אֶת לוֹמְדֵיהֶן. **וְכִרְבִיבִים** • טִפֵּי מָטָר. וְנִרְאָה לִי עַל שֵׁם שֶׁיּוֹרֶה כַּחֵץ נִקְרָא רָבִיב, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר: (בראשית כא) "רוֹבֶה קַשָּׁת". **דֶּשֶׁא** • ארברי"ץ (גראזגוויכס), עֲטִיפַת הָאָרֶץ מְכֻסָּה בְּיֶרֶק. **עֵשֶׂב** • קֶלַח אֶחָד קָרוּי עֵשֶׂב, וְכָל מִין וּמִין לְעַצְמוֹ קָרוּי עֵשֶׂב.

(ג) כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

ג אֲרֵי בִּשְׁמָא דַיְיָ אֲנָא מְצַלֵּי הָבוּ רְבוּתָא קָדָם אֱלָהָנָא:

רש"י◄ **כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא** • הֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'כַּאֲשֶׁר', כְּמוֹ (ויקרא כג): "כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ", כְּשֶׁאֶקְרָא וְאֶזְכֹּר שֵׁם ה', אַתֶּם הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ וּבָרְכוּ שְׁמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁעוֹנִין: "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ", אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ (תענית טז)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (התוועדויות תשמ"ב חלק א עמוד 106 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

עֲנַיַּת 'בָּרוּךְ שֵׁם' – בַּמִּקְדָּשׁ

כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

כְּשֶׁאֶקְרָא וְאַזְכִּיר שֵׁם ה' . . מִכָּאן אָמְרוּ שֶׁעוֹנִין 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ' אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ (לב, ג. ובפירוש רש"י).

הִנֵּה בְּסִפְרֵי שָׁנִינוּ: מִנַּיִן שֶׁעוֹנִין אָמֵן אַחַר הַמְּבָרֵךְ, תַּלְמוּד לוֹמַר הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ. וְצָרִיךְ לְהָבִין טַעְמוֹ שֶׁל רַשַׁ"י - הַמְּפָרֵשׁ פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא - דְּפֵרֵשׁ שֶׁהָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ קָאֵי עַל אֲמִירַת 'בָּרוּךְ שֵׁם' אַחַר בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, וְלֹא כְּפֵרוּשׁ הַסִּפְרִי דְּקָאֵי עַל כָּל בְּרָכָה, הַמַּתְאִים לִכְאוֹרָה יוֹתֵר בְּפַשְׁטוּת הַכְּתוּבִים, שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ בָּהֶם אוֹדוֹת בְּרָכָה מְיֻחֶדֶת בַּמִּקְדָּשׁ?

גַּם צָרִיךְ לְהָבִין - לְפֵרוּשׁוֹ - הַשַּׁיָּכוּת דְּפָסוּק זֶה הַמְדַבֵּר אוֹדוֹת בְּרָכָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, לְדִבְרֵי מֹשֶׁה בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה: דְּלִכְאוֹרָה קָשֶׁה, הֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ הִזְכִּיר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל "שֵׁם ה'" רִבּוּי פְּעָמִים בְּמֶשֶׁךְ הָאַרְבָּעִים שָׁנָה, וּמַדּוּעַ חִכָּה עַד יוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן - בְּפָרָשַׁת הַאֲזִינוּ, לוֹמַר לָהֶם שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת "הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹקֵינוּ"? וּמִזֶּה לָמַד שֶׁכָּאן מְדַבֵּר עַל הַזְכָּרַת ה' בְּאֹפֶן מְיֻחָד שֶׁלֹּא הָיְתָה לִפְנֵי זֶה, הַזְכָּרַת ה' בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ שֶׁהָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ, דְּעַל זֶה עוֹנִים בָּרוּךְ שֵׁם.

וְלָכֵן אָמַר זֹאת לָהֶם בְּיוֹמוֹ הָאַחֲרוֹן קֹדֶם הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ, כִּי קִיּוּם צִוּוּי זֶה שַׁיָּךְ רַק לְאַחַר הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ וּבְבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

(מה־שאין־כן במשכן הרי כתב רש"י "שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה שם, וזהו בית הבחירה" דוקא ולא במשכן וכו'.)

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

לְשׁוֹן 'רוּחַ סְעָרָה' (הָאוֹת סָמֶ"ךְ מִתְחַלֶּפֶת בְּשִׁי"ן שְׂמָאלִית); וּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב הוּא: כְּרוּחוֹת הַמְנַשְּׂבוֹת עַל הַדֶּשֶׁא לְאַחַר הַגֶּשֶׁם [שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן תּוֹעֶלֶת רַבָּה לְצֶמְחִים (תענית ג)]. **וּכְתַרְגּוּמוֹ** בְּאוּנְקְלוֹס: **'כִּרוּחֵי מִטְרָא'** [כְּרוּחוֹת הַמָּטָר]. וְהִשְׁוָה אוֹתָן הַכָּתוּב לְדִבְרֵי תּוֹרָה, לוֹמַר לְךָ, **מָה הָרוּחוֹת הַלָּלוּ מַחֲזִיקִים** (מְחַזְּקִין) **אֶת הָעֲשָׂבִים וּמְגַדְּלִין אוֹתָם, אַף דִּבְרֵי תוֹרָה מְגַדְּלִין** וּמְרוֹמְמִים **אֶת לוֹמְדֵיהֶן** (באמ"ח):

וְכִרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב. כְּ**טִיפֵי מָטָר** הַיּוֹרְדִים עַל הָעֵשֶׂב. וְלָמָּה נִקְרָאִים הַטִּיפּוֹת 'רְבִיבִים'? **נִרְאָה לִי,** שֶׁהוּא **עַל שֵׁם שֶׁ**הַגֶּשֶׁם **יוֹרֶה** אֶת טִיפּוֹת הַמַּיִם **כְּחֵץ,** לָכֵן **נִקְרָא** שֵׁם הַטִּיפָּה **'רָבִיב',** **כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר** – כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר (בראשית כא, ב) 'וַיְהִי **רוֹבֶה קַשָּׁת**' [יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, הָיָה יוֹשֵׁב בַּמִּדְבָּר וְיוֹרֶה חִצִּים בְּקַשְׁתּוֹ]. הֲרֵי שֶׁ'רוֹבֶה' הוּא מִלְּשׁוֹן 'יְרִיָּה':

דֶּשֶׁא. מַהוּ 'דֶּשֶׁא' וּמַהוּ 'עֵשֶׂב'? דֶּשֶׁא הוּא הַנִּקְרָא בְּלַעַ"ז **ארברי"ץ,** שֶׁפֵּירוּשׁוֹ **עֲטִיפַת הָאָרֶץ** הַ**מְכוּסָּה בְּיֶרֶק** – כְּלוֹמַר, תֵּיאוּר מַרְאֵה כְּלַל הָעֲשָׂבִים הַמְכַסִּים בִּצְמִיחָתָם אֶת פְּנֵי הָאָרֶץ:

עֵשֶׂב. זֶהוּ הַ'פְּרָט' בְּתוֹךְ כְּלַל הָעֲשָׂבִים, שֶׁכָּל **קֶלַח אֶחָד** לְעַצְמוֹ **קָרוּי 'עֵשֶׂב',** **וְכֵן כָּל מִין וָמִין** יָחִיד **לְעַצְמוֹ קָרוּי 'עֵשֶׂב'** (ראה רש"י בראשית א, יא): תורה ג

(ג) כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ. מִבֵּין אַרְבַּע הַלְשׁוֹנוֹת שֶׁתֵּיבַת 'כִּי' מְשַׁמֶּשֶׁת בָּהֶם **הֲרֵי 'כִּי'** זֶה הָאָמוּר כָּאן **מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'כַּאֲשֶׁר',** **כְּמוֹ** לְשׁוֹן 'כִּי' הָאָמוּר בַּפָּסוּק (ויקרא כג, י) **'כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ',** שֶׁפֵּירוּשׁוֹ 'כַּאֲשֶׁר תָּבוֹאוּ'. וְכָךְ אוֹמֵר לָהֶם מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל: **כְּשֶׁאֶקְרָא** – כַּאֲשֶׁר אֶקְרָא **וְאַזְכִּיר** בְּתוֹךְ דִּבְרֵי הַשִּׁירָה אֶת **שֵׁם ה',** **אַתֶּם הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ** – תְּנוּ לוֹ גְּדוּלָּה וְכָבוֹד **וּבָרְכוּ שְׁמוֹ. מִכָּאן אָמְרוּ** חֲכָמִים **שֶׁעוֹנִין 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ** לְעוֹלָם וָעֶד' **אַחַר** כָּל **בְּרָכָה שֶׁמְּבָרְכִין בַּמִּקְדָּשׁ** (תענית טז). וּלְפִי שֶׁבְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָיוּ מַזְכִּירִים אֶת ה' בַּשֵּׁם הַמְפוֹרָשׁ (כִּכְתִיבָתוֹ וְלֹא כִּקְרִיאָתוֹ), לְפִיכָךְ לֹא דַּי בַּעֲנִיַּית 'אָמֵן' בִּלְבָד, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹנִין עַל כָּל בְּרָכָה הַנֶּאֱמֶרֶת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן 'כִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא' – כְּשֶׁאֶקְרָאֶנּוּ בִּשְׁמוֹ הַמְפוֹרָשׁ – 'הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ' בַּאֲמִירַת שֶׁבַח מְיוּחָד (גר"א). תורה ד

(ד) הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא׃

ד תַּקִּיפָא דְשָׁלְמִין עוֹבָדוֹהִי אֲרֵי כָּל אֹרְחָתֵהּ דִּינָא אֱלָהָא מְהֵימְנָא דְמִן קָדָמוֹהִי עַוְלָה לָא נָפֵק דְּמִן קֳדָם זַכַּי וְקַשִּׁיט הוּא׃

רש"י◄ **הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ** • אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חָזָק, כְּשֶׁמֵּבִיא פֵּרְעָנוּת עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, לֹא בְּשֶׁטֶף הוּא מֵבִיא כִּי אִם בְּדִין, כִּי תָּמִים פָּעֳלוֹ. **אֵל אֱמוּנָה** • לְשַׁלֵּם לַצַּדִּיקִים צִדְקָתָם לָעוֹלָם הַבָּא, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּאַחֵר אֶת תַּגְמוּלָם, סוֹפוֹ לְאַמֵּן אֶת דְּבָרָיו. **וְאֵין עָוֶל** • אַף לָרְשָׁעִים מְשַׁלֵּם שְׂכַר צִדְקָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה. **צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא** • הַכֹּל מַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת דִּינוֹ, וְכָךְ רָאוּי וְיָשָׁר לָהֶם. צַדִּיק מִפִּי הַבְּרִיּוֹת, וְיָשָׁר הוּא וְרָאוּי לְהַצְדִּיקוֹ.

(ה) שִׁחֵת לוֹ לֹא בָנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל׃

ה חֲבִילוּ לְהוֹן לָא לֵהּ בְּנָיָא דִי פְלָחוּ לְטַעֲוָתָא דָרָא דְאַשְׁנִיוּ עוֹבָדוֹהִי וְאִשְׁתַּנִיוּ׃

רש"י◄ **שִׁחֵת לוֹ וגו'** • כְּתַרְגּוּמוֹ: חַבִּילוּ לְהוֹן וְלָא לֵיהּ. **בָּנָיו מוּמָם** • בָּנָיו הָיוּ, וְהַשְׁחָתָה שֶׁהִשְׁחִיתוּ הִיא מוּמָם. **בָּנָיו מוּמָם** • מוּמָם שֶׁל בָּנָיו הָיָה וְלֹא מוּמוֹ. **דּוֹר עִקֵּשׁ** • עָקוּם וּמְעֻקָּל, כְּמוֹ: "וְאֶת כָּל הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ", וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'חֲלִדָּה שֶׁשְּׁנֵיָּה עֲקוּמוֹת וַעֲקוּשׁוֹת'. **וּפְתַלְתֹּל** • אנטורטיליי"ש (פערדרעהט, פערוויקקעלט), כַּפְתִּיל הַזֶּה שֶׁגּוֹדְלִין אוֹתוֹ וּמַקִּיפִין אוֹתוֹ סְבִיבוֹת הַגִּדִּיל. **פְּתַלְתֹּל** • מִן הַתֵּבוֹת הַכְּפוּלוֹת, כְּמוֹ: יְרַקְרַק, אֲדַמְדָּם, סְחַרְחַר, סְגַלְגַּל.

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

(ד) הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ. 'הַצּוּר' הוּא כִּינּוּי לְהַקב"ה, עַל שֵׁם כֹּחוֹ וְחָזְקוֹ [כְּדוּגְמַת 'צוּר' שֶׁמָּצִינוּ בַּמִּקְרָא לְגַבֵּי סֶלַע חָזָק]. וְלָמָּה קְרָאוֹ כָּאן בְּכִינּוּי זֶה? לוֹמַר כִּי **אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חָזָק,** וְאֵין גְּבוּל לְכֹחוֹ וּגְבוּרָתוֹ, עִם זֹאת **כְּשֶׁמֵּבִיא פּוּרְעָנוּת עַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ, לֹא בְּשֶׁטֶף** (בְּחֵימָה שְׁפוּכָה) **הוּא מֵבִיא** אֶת הַפּוּרְעָנוּת, **כִּי אִם בְּדִין** – בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁקּוֹל וּמְדוּיָּק, **כִּי תָּמִים** (בְּצֶדֶק) **פָּעֳלוֹ** (גר"א):

אֵל אֱמוּנָה. כְּלוֹמַר נֶאֱמָן הוּא לְקַיֵּים הַבְטָחָתוֹ, **לְשַׁלֵּם** שָׂכָר **לַצַּדִּיקִים** בַּעֲבוּר **צִדְקָתָם לָעוֹלָם הַבָּא; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מְאַחֵר אֶת** שְׂכַר **תַּגְמוּלָם,** וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם לָהֶם מִיָּד, הֲרֵי **סוֹפוֹ לְאַמֵּן** (לְאַמֵּת) **אֶת דְּבָרָיו** וּלְקַיֵּים אֶת כָּל אֲשֶׁר דִּיבֵּר לָהֶם (רא"ם):

וְאֵין עָוֶל. אַף לָרְשָׁעִים, אִם יֵשׁ בָּהֶם מְעַט מַעֲשִׂים טוֹבִים, הֲרֵי הוּא **מְשַׁלֵּם** לָהֶם **שְׂכַר צִדְקָתָם בָּעוֹלָם הַזֶּה,** וְאֵינוֹ מְקַפֵּחַ אֶת שְׂכָרָם בְּתוֹרַת עוֹנֶשׁ עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם. אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם שָׂכָר עַל מַעֲשֵׂיהֶם הַטּוֹבִים, וּמַעֲנִישָׁם בְּנִפְרָד עַל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים (רא"ם):

צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא. אֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב לוֹמַר רַק שֶׁהקב"ה הוּא צַדִּיק וְיָשָׁר, אֶלָּא גַּם שֶׁ**הַכֹּל מַצְדִּיקִים עֲלֵיהֶם אֶת דִּינוֹ,** כְּלוֹמַר, הַכֹּל מוֹדִים שֶׁהקב"ה 'צַדִּיק' בְּדִינוֹ, שֶׁהוּא דַּיָּין אֱמֶת וְאֵינוֹ מַעֲנִישׁ יָתֵר עַל הַמִּידָּה הַנְּכוֹנָה. וְהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב 'וְיָשָׁר הוּא' מְדַבֵּר בְּשִׁבְחָהּ שֶׁל מִידַּת הַהַכָּרָה בְּצִדְקָתוֹ, וְאוֹמֵר כִּי **כָּךְ רָאוּי** לָהֶם **וְיָשָׁר לָהֶם** לַבְּרִיּוֹת, לְהַצְדִּיק עֲלֵיהֶם אֶת הַדִּין. וְעַל־פִּי דְּרָשָׁה זוֹ מִתְחַלֵּק מַאֲמַר 'צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא' לִשְׁנֵי עִנְיָנִים: **'צַדִּיק'** – **מִפִּי הַבְּרִיּוֹת, 'וְיָשָׁר הוּא'** – **וְרָאוּי** וְיָשָׁר הוּא הַדָּבָר, **לְהַצְדִּיקוֹ** (משמה"ק, בא"י): תורה ה

(ה) שִׁחֵת לוֹ וגו'. פֵּירוּשׁוֹ **כְּתַרְגּוּמוֹ** בְּאוּנְקְלוֹס: **'חַבִּילוּ לְהוֹן לָא לֵיהּ'** – הִשְׁחִיתוּ לְעַצְמָם וְלֹא לוֹ, כְּלוֹמַר יִשְׂרָאֵל בַּחֲטָאֵיהֶם גּוֹרְמִים נֶזֶק לְעַצְמָם וְלֹא לְהקב"ה, וְתֵיבַת 'לוֹ' כְּאִילּוּ נֶאֱמְרָה כָּאן פְּעַמַּיִם: 'שִׁחֵת לוֹ' – הָעָם שִׁחֵת לְעַצְמוֹ. אֲבָל 'לוֹ לֹא' – לְהקב"ה הוּא לֹא שִׁחֵת [וְכָעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לה, ז) 'אִם חָטָאתָ מַה תִּפְעָל בּוֹ, וְרַבּוּ פְשָׁעֶיךָ מַה תַּעֲשֶׂה לּוֹ'] (ב"ב):

בָּנָיו מוּמָם. כְּלוֹמַר, **בָּנָיו הָיוּ** – חֲבִיבִים הָיוּ לוֹ כְּבָנִים קוֹדֶם שֶׁהִשְׁחִיתוּ, **וְהַשְׁחָתָה שֶׁהִשְׁחִיתוּ** זוֹ **הִיא מוּמָם** – מוּם שֶׁלָּהֶם הוּא:

בָּנָיו מוּמָם. הִדְגִּישׁ הַכָּתוּב 'מוּמָם', לוֹמַר כִּי **מוּמָם שֶׁל בָּנָיו הָיָה, וְלֹא מוּמוֹ,** וְכָאָמוּר בִּתְחִילַּת הַכָּתוּב, שֶׁלֹּא שִׁחֲתוּ לוֹ כִּי אִם לָהֶם (רא"ם):

דּוֹר עִקֵּשׁ. דּוֹר שֶׁהוּא **עָקוֹם וּמְעוּקָּל,** כְּלוֹמַר שֶׁאֵין הֲלִיכָתוֹ בְּדֶרֶךְ הַיְשָׁרָה, **כְּמוֹ** שֶׁמָּצִינוּ לְשׁוֹן 'עִקֵּשׁ' בְּמִשְׁמָעוּת זוֹ: 'הַמְתַעֲבִים מִשְׁפָּט **וְאֵת כָּל הַיְשָׁרָה יְעַקֵּשׁוּ** (מיכה ג, ט) [בְּנִבּוּאַת תּוֹכֵחָה לְיִשְׂרָאֵל: הַמְמָאֲסִים אֶת הַמִּשְׁפָּט, וְעַל הַיּוֹשֶׁר יֹאמְרוּ שֶׁהוּא מְעוּקָּם (מצו"ד)]. **וְכֵן** מָצִינוּ **בִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה: 'חוּלְדָּה שֶׁשִּׁינֶּיהָ עֲקוּמוֹת וַעֲקוּשׁוֹת',** שֶׁמַּשְׁמָעוּתָן אַחַת הִיא (לש"ר):

וּפְתַלְתֹּל. אנטורטיליי"ש בְּלַעַ"ז. גַּם זֶה הוּא לְשׁוֹן מְעוּקָּל וּמְסוּבָּב, **כַּפְתִּיל הַזֶּה שֶׁגּוֹדְלִין אוֹתוֹ** – חוּט עָבֶה שֶׁשּׁוֹזְרִים אוֹתוֹ מִכַּמָּה חוּטִים יַחַד, **וּמַקִּיפִין** (כּוֹרְכִים וּמְסַבְּבִים) **אוֹתוֹ סְבִיבוֹת הַגִּדִּיל** [כְּדוּגְמַת פְּתִיל הַתְּכֵלֶת שֶׁכּוֹרְכִים סְבִיב גְּדִיל הַצִּיצִית]. וּמוּעִיר רש"י: תֵּיבַת **'פְּתַלְתֹּל'** הִיא **מִן הַתֵּבוֹת הַכְּפוּלוֹת** – שֶׁנִּכְפְּלוּ אוֹתִיּוֹתֵיהֶן כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת מִשְׁמָעוּתָהּ שֶׁל הַתֵּיבָה, **כְּמוֹ 'יְרַקְרַק', 'אֲדַמְדָּם'** (ויקרא יג, מט) ['יָרוֹק בְּיוֹתֵר, אָדוֹם בְּיוֹתֵר'], **'סְחַרְחַר'** (תהלים לח, יא) [מוּקָף בְּיוֹתֵר בְּיָגוֹן], **'סְגַלְגַּל'** (מ"א ז, כג בתרגום; נדרים סה) [עָגוֹל לְגַמְרֵי]. אַף כָּאן 'פְּתַלְתֹּל' – מְפוּתָּל בְּיוֹתֵר, כְּלוֹמַר דּוֹר עִקֵּשׁ וְעָקוֹם מְאֹד (שערי אהרן): תורה ו

(ו) הַ לְיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ׃

ו הָא קֳדָם יְיָ אַתּוּן גָּמְלִין דָּא עַמָּא דְּקַבִּילוּ אוֹרַיְתָא וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ דִּי לֵהּ הוּא עָבְדָךְ וְאַתְקְנָךְ׃

רש"י◄ **הַלְהֹ' תִּגְמְלוּ־זֹאת** • לְשׁוֹן תִּימָהּ, וְכִי לְפָנָיו אַתֶּם מַעֲצִיבִין, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִיפָּרַע מִכֶּם, וְשֶׁהֵטִיב לָכֶם בְּכָל הַטּוֹבוֹת?. **עַם נָבָל** • שֶׁשָּׁכְחוּ אֶת הֶעָשׂוּי לָהֶם. **וְלֹא חָכָם** • לְהָבִין אֶת הַנּוֹלָדוֹת, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵטִיב וּלְהָרַע. **הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ** • שֶׁקִּנְּאָךְ, שֶׁקִּנְּנָךְ בְּקַן הַסְּלָעִים וּבְאֶרֶץ חֲזָקָה, שֶׁתִּקְּנָךְ בְּכָל מִינֵי תַּקָּנָה. **הוּא עָשְׂךָ** • אֱמָה בָּאֱמוֹת. **וַיְכֹנְנֶךָ** • אַחֲרֵי־כֵן בְּכָל מִינֵי בָסִיס וָכַן, מִכֶּם כֹּהֲנִים, מִכֶּם נְבִיאִים וּמִכֶּם מְלָכִים, כְּרָךְ שֶׁהַכֹּל תָּלוּי בּוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א א ענ' 65)

הַלְהֹ' תִּגְמְלוּ זֹאת (לב, ו) הָאוֹת הֵ"א שֶׁל תֵּבַת הַלְהֹ', שֶׁהִיא תֵּבָה שֶׁל אוֹת אַחַת, מוֹרָה עַל אַחְדוּת. וְאוֹת זוֹ מוֹפִיעָה בְּהֶקְשֵׁר שְׁלִילִי דַּוְקָא (עַם נָבָל וְלֹא חָכָם), כִּי הַכַּוָּנָה הִיא לִפְעֹל אַחְדוּת בְּמָקוֹם שֶׁל הִתְחַלְּקוּת דַּוְקָא. וְכַיָּדוּעַ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיא לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּלוֹמַר: שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים כְּפִי שֶׁהֵם בְּמַצָּב שֶׁל תַּחְתּוֹנִים (לֹא כְּפִי שֶׁמִּתְעַלִּים לָעֶלְיוֹנִים) יִהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

◆ יום שני כ"ז אלול ◆

(ז) זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ־לָךְ׃

ז אִדְכַּר יוֹמִין דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּל בִּשְׁנֵי דַּר וְדָר שְׁאַל אֲבוּךְ וִיחַוִּי לָךְ סָבָיךְ וְיֵימְרוּן לָךְ׃

רש"י◄ **זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם** • מֶה עָשָׂה בָּרִאשׁוֹנִים שֶׁהִכְעִיסוּ לְפָנָיו. **בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר** • דּוֹר אֱנוֹשׁ, שֶׁהֵצִיף עֲלֵיהֶם מֵי אוֹקְיָנוֹס, וְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁשְּׁטָפָם. דָּבָר אַחֵר: לֹא נְתַתָּם לְבַבְכֶם עַל שֶׁעָבַר. **בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר** •

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

(ו) הַלְהֹ' תִּגְמְלוּ זֹאת. אוֹת ה' שֶׁבִּתְחִילַּת תֵּיבַת 'הַלְהֹ'' הִיא **לְשׁוֹן תִּימָהּ,** וּכְאוֹמֵר: הַאִם לַה' תִּגְמְלוּ זֹאת?' **וְכִי לְפָנָיו אַתֶּם מַעֲצִיבִין** (מַכְעִיסִים) בְּמַעֲשֵׂיכֶם הָרָעִים, וְכִי לֹא תְּשִׂימוּ עַל לִבְּכֶם **שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִיפְרַע מִכֶּם וְשֶׁהֵיטִיב לָכֶם בְּכָל הַטּוֹבוֹת?** (אמ"ש):

עַם נָבָל. שֶׁעוֹשִׂים עַצְמָם כְּאִילּוּ **שָׁכְחוּ אֶת** כָּל הַטּוֹב וְהַחֶסֶד **הֶעָשׂוּי לָהֶם,** וְהַמַּחֲזִיר רָעָה לְמִי שֶׁהֵיטִיב עִמּוֹ קָרוּי נָבָל (רמב"ן):

וְלֹא חָכָם. אֵינָם חֲכָמִים דַּיָּיִם כְּדֵי **לְהָבִין אֶת הַנּוֹלָדוֹת** – אֶת הָעָתִיד לִהְיוֹת, וְאֵינָם מִתְבּוֹנְנִים **שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ** שֶׁל הקב"ה **לְהֵיטִיב וּלְהָרַע** עַל הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים וְהָרָעִים [וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חז"ל (תמיד לב.) 'אֵיזֶהוּ חָכָם הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד', שֶׁהוּא הַמֵּבִין בְּלִבּוֹ אֶת הַדְּבָרִים הָעֲתִידִים לִהְיוֹת, וְנִזְהָר מֵהֶם (רש"י שם)] (רע"ב):

הֲלוֹא הוּא אָבִיךָ קָנֶךָ. תֵּיבַת 'קָנֶךָ' יֵשׁ לְפָרְשָׁהּ כָּאן בְּשָׁלֹשׁ מַשְׁמָעוּיוֹת שׁוֹנוֹת: הֵן מִלְּשׁוֹן 'קִנְיָן' – **שֶׁקִּנָּאֲךָ** הקב"ה לוֹ לְעָם [כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות טו, טז) 'עַם זוּ קָנִיתָ']; הֵן מִלְּשׁוֹן 'קֵן' (מָקוֹם דִּירָה) – **שֶׁקִּנְּנָךְ בְּקַן הַסְּלָעִים** – כְּלוֹמַר הִשְׁבִּין מוֹשָׁבְךָ בְּמָקוֹם אֵיתָן **וּבְאֶרֶץ חֲזָקָה;** וְהֵן מִלְּשׁוֹן 'תִּיקוּן' – **שֶׁתִּקְּנָךְ בְּכָל מִינֵי תַּקָּנָה** – כְּלוֹמַר סִיפֵּק לְךָ אֶת כָּל הַצְּרָכִים הַדְּרוּשִׁים לְךָ (באמ"ח):

הוּא עָשְׂךָ. כְּמוֹ 'עָשָׂה אוֹתְךָ', שֶׁהקב"ה עָשָׂה אוֹתְךָ **אוּמָּה בָּאוּמּוֹת** הָעוֹלָם, שֶׁכֵּן בִּהְיוֹתְךָ עֶבֶד בְּמִצְרַיִם לֹא הָיִיתָ 'אוּמָּה' בִּפְנֵי עַצְמְךָ (משמה"ק):

וַיְכוֹנְנֶךָ. אַף לְאַחַר שֶׁעָשָׂאֲךָ לְאוּמָּה, הוֹסִיף עוֹד הקב"ה **אַחֲרֵי־כֵן** לְכוֹנֵן אוֹתְךָ, כְּלוֹמַר לִבְנוֹת וּלְיַיסֵּד אֶת הָעָם **בְּכָל מִינֵי בָסִיס וָכַן** (=מוֹשָׁב, יְסוֹד), שֶׁהֶעֱמִיד **מִכֶּם כֹּהֲנִים, וּמִכֶּם נְבִיאִים, וּמִכֶּם מְלָכִים.** הֲרֵי שֶׁכָּל מַנְהִיגֵיכֶם וְשָׂרֵיכֶם כּוּלָּם יוֹצְאִים מִתּוֹכְכֶם, וְאֵינֻכֶם זְקוּקִים לְעָם אַחֵר, כְּמוֹ **כְּרָךְ** (עִיר גְּדוֹלָה) **שֶׁהַכֹּל** מָצוּי **(ס"א: תָּלוּי) בּוֹ,** שֶׁאֵין צוֹרֶךְ לְהָבִיא אֵלָיו כְּלוּם מֵעִיר אַחֶרֶת (ספר"י) (ב"ב): תורה ז

(ז) זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם. זְכוֹר **מֶה עָשָׂה** הקב"ה **בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהִכְעִיסוּ לְפָנָיו** (כְּפִי שֶׁיְּבוֹאָר לְהַלָּן)**:**

בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר. 'בִּינוּ' הוּא לְשׁוֹן הִתְבּוֹנְנוּת; הִתְבּוֹנְנוּ בִּשְׁנוֹתֵיהֶם שֶׁל דּוֹרוֹת הַקַּדְמוֹנִים אֲשֶׁר הִרְשִׁיעוּ בְּיוֹתֵר, כְּגוֹן **הַדּוֹר** שֶׁבִּימֵי **אֱנוֹשׁ,** אֲשֶׁר הִרְבּוּ לַחֲטוֹא בַּעֲבוּדָה זָרָה [עַד שֶׁקָּרְאוּ שְׁמוֹ שֶׁל הקב"ה עַל אֱלִילֵיהֶם (רש"י בראשית ד, כו)] **שֶׁהֵצִיף עֲלֵיהֶם** הקב"ה אֶת **מֵי** יַם **הָאוֹקְיָנוּס** וְהִטְבִּיעָם; **וְכֵן** אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְ**דוֹר הַמַּבּוּל, שֶׁשְּׁטָפָם** בַּמַּיִם וְכִילָּה אוֹתָם בְּרוֹב פִּשְׁעֵיהֶם. **דָּבָר אַחֵר** – דֶּרֶךְ אַחֶרֶת לְפָרֵשׁ אֶת הַמִּקְרָא: 'זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם' – עַל הָעָבָר, 'בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר' – עַל הָעָתִיד, וְכָךְ הוּא אוֹמֵר: אִם **לֹא נְתַתָּם לְבַבְכֶם** לְזִכּוֹר יְמוֹת עוֹלָם **עַל** מַה **שֶׁעָבַר** – אִם־כֵּן **בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר** – תְּנוּ דַּעְתְּכֶם **לְהַבִּיר** וּלְהִתְבּוֹנֵן בַּמָּה שֶׁיִּהְיֶה **לְהַבָּא,**

לְהַכִּיר לְהַבָּא, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לְהֵטִיב לָכֶם וּלְהַנְחִיל לָכֶם יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וְהָעוֹלָם הַבָּא. **שְׁאַל אָבִיךָ** • אֵלּוּ הַנְּבִיאִים שֶׁנִּקְרְאוּ אָבוֹת, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֵלִיָּהוּ: (מלכים ב) "אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל". **זְקֵנֶיךָ** • (קידושין לב) אֵלּוּ הַחֲכָמִים. **וְיֹאמְרוּ־לָךְ** • הָרִאשׁוֹנוֹת.

(ח) **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

ח בְּאַחֲסָנָא עִלָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרְשׁוּתֵהּ בְּנֵי אֲנָשָׁא קַיָּים תְּחוּמֵי עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם** • כְּשֶׁהִנְחִיל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמַכְעִיסָיו אֶת חֵלֶק נַחֲלָתָם, הִצִּיפָם וּשְׁטָפָם. **בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם** • כְּשֶׁהֵפִיץ דּוֹר הַפְּלֻגָה הָיָה בְּיָדוֹ לְהַעֲבִירָם מִן הָעוֹלָם וְלֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא "יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים", קִיְּמָם וְלֹא אִבְּדָם. **לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** • בִּשְׁבִיל מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁעֲתִידִין לָצֵאת מִבְּנֵי שֵׁם, וּלְמִסְפַּר שִׁבְעִים נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם, הִצִּיב גְּבוּלוֹת עַמִּים שִׁבְעִים לָשׁוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שמחת תורה תשט"ו – תורת מנחם התוועדויות יג עמ' 83)

יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לב, ח) הַקֶּשֶׁר בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִגְבוּלוֹת עַמִּים הוּא, שֶׁעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבַרֵר אֶת אַרְצוֹת הָעַמִּים, הַיְנוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם. כֵּיצַד עוֹשִׂים זֹאת? - עַל יְדֵי זֶה שֶׁ"אֶחָד מִכָּם גּוֹלֶה לְבַרְבָּרְיָא . . דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁגְּלִיתֶם כֻּלְּכֶם". זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל "צְדָקָה עָשָׂה הַקָּבָּ"ה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאֻמּוֹת": אֵין צֹרֶךְ שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַגִּיעוּ לְכָל מָקוֹם בָּעוֹלָם, אֶלָּא דַּי בִּיהוּדִי אֶחָד ("אֶחָד מִכֶּם"). וְלִפְעָמִים, כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי נִמְצָא בְּפִנָּה שׁוֹמֵמָה, מִתְעַבֶּרֶת בּוֹ נִשְׁמַת צַדִּיק, וַאֲפִילוּ נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְבָרֵר אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא.

(ט) **כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ:**

ט אֲרֵי חֶלְקָא דַיְיָ עַמֵּהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחֲסָנָתֵהּ:

רש"י◄ **כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ** • לָמָּה כָּל זֹאת? לְפִי שֶׁהָיָה חֶלְקוֹ כָּבוּשׁ בֵּינֵיהֶם וְעָתִיד לָצֵאת. וּמִי הוּא חֶלְקוֹ? עַמּוֹ, וּמִי הוּא עַמּוֹ?. **יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ** • וְהוּא הַשְּׁלִישִׁי בָּאָבוֹת, הַמְשֻׁלָּשׁ בְּשָׁלֹשׁ זְכֻיּוֹת: זְכוּת אָבִי אָבִיו,

---

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ שֶׁל הקב"ה **לְהֵיטִיב לָכֶם וּלְהַנְחִיל לָכֶם** אֶת הַשָּׁכָר הַמּוּפְלָג הֶעָתִיד לָבוֹא **בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ וְהָעוֹלָם הַבָּא** (שם) (הזכרון):

שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ. **אֵלּוּ הַנְּבִיאִים שֶׁנִּקְרְאִים 'אָבוֹת', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּאֵלִיָּהוּ** הַנָּבִיא, בַּעֲלוֹתוֹ בִּסְעָרָה הַשָּׁמַיְמָה (מלכים־ב ב, יב) 'וֶאֱלִישָׁע רֹאֶה וְהוּא מְצַעֵק **אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל** וּפָרָשָׁיו'. וּכְלוֹמַר: שְׁאַל בַּנְּבִיאִים, וְהֵם יַגִּידוּ לְךָ אֶת הֶעָתִיד לִהְיוֹת בִּשְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר (ספרי) (משכ"ל):

זְקֵנֶיךָ. אֵלּוּ הַחֲכָמִים, הַנִּקְרָאִים בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא 'זְקֵנִים' (ראה קידושין לב):

וְיֹאמְרוּ לָךְ. הַזְּקֵנִים יֹאמְרוּ לְךָ אֶת **הָרִאשׁוֹנוֹת** – הַמְאוֹרָעוֹת אֲשֶׁר אֵירְעוּ בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר 'זְכוֹר יְמוֹת עוֹלָם' (משכ"ל): תורה ח

(ח) בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם. כְּשֶׁהִנְחִיל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְמַכְעִיסָיו אֶת חֵלֶק נַחֲלָתָן – כְּלוֹמַר, כְּשֶׁנָּתַן לָהֶם אֶת 'חֶלְקָם' בַּפּוּרְעָנוּת הָרְאוּיָה לָהֶם עַל מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, **וְהֶצִּיפָן וּשְׁטָפָם** בְּיַם הָאוֹקְיָנוּס וּבְמֵי הַמַּבּוּל (כַּמְבוֹאָר בַּפָּסוּק הַקּוֹדֵם):

בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם. כְּשֶׁהֵפִיץ הקב"ה אֶת אַנְשֵׁי **דּוֹר הַפְּלֻגָה** עַל פְּנֵי כָּל הָאָרֶץ [עַל יְדֵי שֶׁבִּלְבֵּל אֶת שְׂפָתָם, בַּעֲבוּר הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ כְּדֵי לִמְרוֹד בּוֹ (בראשית א, א־ט)], הָרֵי **הָיָה בְיָדוֹ לְהַעֲבִירָם מִן הָעוֹלָם,** כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה לְדוֹר אֱנוֹשׁ וּלְדוֹר הַמַּבּוּל שֶׁהֶצִּיפָם וּשְׁטָפָם, **וְלֹא עָשָׂה כֵן, אֶלָּא** – כְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב – 'יַצֵּב **גְּבוּלוֹת עַמִּים**' – הִצִּיב אוֹתָם וְהֶעֱמִידָם, כְּלוֹמַר **קִיְּימָם** בַּחַיִּים **וְלֹא אִבְּדָם,** וְלָמָּה קִיְּימָם?

לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. בִּשְׁבִיל מִסְפַּר (קוֹמֶץ, מִסְפָּר מוּעָט) **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲתִידִין לָצֵאת מִבְּנֵי שֵׁם,** לְכָךְ קִיֵּם אֶת כּוּלָּם, **וּבְשֶׁוָה לְמִסְפַּר שִׁבְעִים נֶפֶשׁ שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁיָּרְדוּ לְמִצְרַיִם** (ראה בראשית מו, כז), כְּנֶגְדָּם **הִצִּיב גְּבוּלוֹת עַמִּים** אַף הֵם בְּמִסְפַּר **שִׁבְעִים לָשׁוֹן,** שֶׁהֵם כְּלַל אוּמּוֹת הָעוֹלָם שֶׁהקב"ה הִצִּיבָם בִּגְבוּלוֹתֵיהֶם וְקִיְּימָם בִּזְכוּת יִשְׂרָאֵל (נח"י): תורה ט

(ט) כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ. מִקְרָא זֶה הוּא כְּהֶמְשֵׁךְ לְקוֹדְמוֹ, וְכָךְ הוּא אוֹמֵר: **לָמָּה** עָשָׂה ה' **כָּל זֹאת,** שֶׁהִצִּיל כָּל הָאוּמּוֹת מִכִּלָּיוֹן? 'כִּי חֵלֶק ה'' – **לְפִי שֶׁהָיָה חֶלְקוֹ** שֶׁל הקב"ה **כָּבוּשׁ בֵּינֵיהֶם** – טָמוּן בֵּין הָאוּמּוֹת, **וְעָתִיד** הָיָה הַחֵלֶק הַטּוֹב הַהוּא **לָצֵאת** מִשָּׁם, לְכָךְ הִנִּיחָם וְלֹא כִּילָּה אוֹתָם. **וּמִי הוּא** זֶה הַקָּרוּי **חֶלְקוֹ?** זֶהוּ **עַמּוֹ** שֶׁהוּא נֶחְשָׁב לְחֶלְקוֹ וְנַחֲלָתוֹ שֶׁל הקב"ה, **וּמִי הוּא עַמּוֹ** – כְּלוֹמַר מִי מִבֵּין שְׁלֹשֶׁת הָאָבוֹת נִבְחַר לִהְיוֹת כָּל זַרְעוֹ כְּעַם ה'? **יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ.** כְּלוֹמַר, רַק זֶרַע יַעֲקֹב בִּלְבָד הוּא חֶבֶל נַחֲלָתוֹ, **וְזֶהוּ** מִשּׁוּם שֶׁ**הוּא הַשְּׁלִישִׁי** שֶׁ**בָּאָבוֹת,** וְלָכֵן הוּא **הַמְשֻׁוּלָּשׁ בְּשָׁלֹשׁ זְכֻיּוֹת,** שֶׁכֵּן יֵשׁ בּוֹ **זְכוּת אָבִי אָבִיו** (אַבְרָהָם) **וּזְכוּת אָבִיו** (יִצְחָק) **וּזְכוּתוֹ**

וּזְכוּת אָבִיו, וּזְכוּתוֹ, חֲרֵי שָׁלֹשׁ, כַּחֶבֶל הַזֶּה שֶׁהוּא עָשׂוּי בְּג׳ גְּדִילִים. וְהוּא וּבָנָיו הָיוּ לוֹ לְנַחֲלָה, וְלֹא יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, וְלֹא עֵשָׂו בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק.

(י) יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ:

י סַפִּיק צָרְכֵּיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא וּבֵית צַחֲנָנָא אֲתַר דִּי לֵית מַיָא אַשְׁרְנוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכִנְתֵּהּ אַלֵּפְנוּן פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא נְטָרְנוּן כְּבָבַת עֵינֵיהוֹן:

רש"י◄ יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר • אוֹתָם מָצָא לוֹ נֶאֱמָנִים בְּאֶרֶץ מִדְבָּר, שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם תּוֹרָתוֹ וּמַלְכוּתוֹ וְעֵלוֹ, מַה שֶּׁלֹּא עָשׂוּ יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן לג) "וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן". וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן • אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה, מְקוֹם יְלָלַת תַּנִּינִים וּבְנוֹת יַעֲנָה, אַף שָׁם נִמְשְׁכוּ אַחַר הָאֱמוּנָה, וְלֹא אָמְרוּ לְמֹשֶׁה: 'הֵיאָךְ נֵצֵא לַמִּדְבָּרוֹת, מְקוֹם צִיָּה וּשְׁמָמוֹן'? כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ב) "לֶכְתִּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר". יְסֹבְבֶנְהוּ • שָׁם סִבְּבָם וְהִקִּיפָם בַּעֲנָנִים וְסִבְּבָם בִּדְגָלִים לְאַרְבַּע רוּחוֹת, וְסִבְּבָם בְּתַחְתִּית הָהָר, שֶׁכָּפָהוּ עֲלֵיהֶם כְּגִיגִית. יְבוֹנְנֵהוּ • שָׁם, בְּתוֹרָה וּבִינָה. יִצְּרֶנְהוּ • מִנָּחָשׁ, שָׂרָף, וְעַקְרָב וּמִן הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים. כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ • הוּא הַשָּׁחֹר שֶׁבָּעַיִן שֶׁהַמָּאוֹר יוֹצֵא הֵימֶנּוּ. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: "יִמְצָאֵהוּ",

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

עַצְמוֹ, **חֲרֵי** אֵלּוּ **ג'** זְכוּיוֹת, לְפִיכָךְ בְּחַר ה' בּוֹ יוֹתֵר מִכָּל הָאָבוֹת. וְעַל שֵׁם מַעֲלָתוֹ הַמְשׁוּלֶּשֶׁת הוּא קָרוּי כָּאן בִּלְשׁוֹן 'חֶבֶל' נַחֲלָתוֹ, **כַּחֶבֶל הַזֶּה שֶׁהוּא עָשׂוּי בְּג' גְּדִילִים** [כֵּן דֶּרֶךְ עֲשִׂיַּת הַחֶבֶל, שֶׁהוּא שָׁזוּר וְקָלוּעַ מִשְּׁלֹשָׁה פְּתִילִים אוֹ יוֹתֵר]. **וּלְפִי** שֶׁהוּא הַבְּחִיר שֶׁבָּאָבוֹת, כָּאָמוּר, לָכֵן רַק **הוּא וּבָנָיו הָיוּ לוֹ** לְהקב"ה **לְנַחֲלָה, וְלֹא יִשְׁמָעֵאל בֶּן אַבְרָהָם, וְלֹא עֵשָׂו בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק,** אֶלָּא יַעֲקֹב וְזַרְעוֹ אַחֲרָיו (עי"ן ספרי) (מפרשים): תורה י

(י) יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר. הַכָּתוּב מְדַבֵּר בִּשְׁבָחָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁרַק **אוֹתָם מָצָא לוֹ** הקב"ה שֶׁהֵם **נֶאֱמָנִים** לוֹ, וְהֵיכָן מְצָאָם אֶת נֶאֱמָנוּתָם? **בְּאֶרֶץ הַמִּדְבָּר** שֶׁשָּׁם (בְּהַר סִינַי) **קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם תּוֹרָתוֹ וּמַלְכוּתוֹ וְעוּלוֹ, מַה שֶּׁלֹּא עָשׂוּ** בְּנֵי **יִשְׁמָעֵאל וְעֵשָׂו,** אֲשֶׁר עֲלֵיהֶם חָזַר הקב"ה עִם הַתּוֹרָה וְשָׁאַל אִם חֲפֵצִים לְקַבְּלָהּ וְלֹא רָצוּ, כְּמוֹ **שֶׁנֶּאֱמַר** (לקמן לג, ב) **'וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן',** וַאֲשֶׁר מִכָּאן דָּרְשׁוּ חֲכָמִים (ראה רש"י שם) שֶׁחָזַר עִם הַתּוֹרָה עַל בְּנֵי עֵשָׂו וְיִשְׁמָעֵאל וְלֹא קִבְּלוּהָ (ב"ב):

וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁימוֹן. הַכָּתוּב מְתָאֵר אֶת הָרֵיקָנוּת שֶׁבַּמִּדְבָּר, שֶׁהוּא מְקוֹם תּוֹהוּ, כְּלוֹמַר **אֶרֶץ צִיָּה** (יְבֵשָׁה) **וּשְׁמָמָה, מְקוֹם** שִׁמָּמוֹן אֲשֶׁר נִשְׁמָע שָׁם רַק **יְלֵלַת תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה** [בַּעֲלֵי חַיִּים הַמְצוּיִים בַּמִּדְבָּרִיּוֹת, וַאֲשֶׁר קוֹלָם דּוֹמֶה לִבְכִי]. וְכַוָּנַת הַכָּתוּב לְהַדְגִּישׁ, כִּי **אַף שָׁם** בִּמְקוֹם יְשִׁימוֹן כָּזֶה, **נִמְשְׁכוּ** יִשְׂרָאֵל **אַחַר הָאֱמוּנָה** בַּה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ, **וְלֹא אָמְרוּ לְמֹשֶׁה 'הֵיאָךְ נֵצֵא לְמִדְבָּרוֹת, מְקוֹם צִיָּה וְשִׁמָּמוֹן',** אֶלָּא הָלְכוּ אַחֲרָיו בְּרָצוֹן. וּשְׁבָח זֶה הוּא **כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה ב, ב) 'כֹּה אָמַר ה'... **לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר** בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה' [הקב"ה אוֹמֵר לְיִשְׂרָאֵל: זוֹכֵר אֲנִי לָכֶם אֶת אַהֲבַתְכֶם וֶאֱמוּנַתְכֶם בִּי, כְּשֶׁהֲלַכְתֶּם אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בֶּאֱמוּנָה תְּמִימָה]. וְזֶהוּ שֶׁמְּצַיֵּן הַכָּתוּב כָּאן כִּי נִמְצְאוּ יִשְׂרָאֵל נֶאֱמָנִים לַה' בִּשְׁנֵי הָעִנְיָנִים: הֵן בְּקִבָּלָתָם אֶת הַתּוֹרָה 'בְּאֶרֶץ מִדְבָּר', וְהֵן בַּהֲלִיכָתָם אַחֲרָיו 'בְּתֹהוּ יְלֵל יְשִׁימוֹן' (רא"ם):

יְסֹבְבֶנְהוּ. לְשׁוֹן סִבּוּב; **שָׁם** בַּמִּדְבָּר **סִבְּבָם וְהִקִּיפָם בַּעֲנָנִים** שֶׁלּוֹ, שֶׁהֵם 'עַנְנֵי הַכָּבוֹד' שֶׁהָיוּ מַקִּיפִים אֶת יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לְשָׁמְרָם מִכָּל רָע (ראה במדבר י, לד). **וְכֵן סִבְּבָם** סָבִיב שְׁכִינָתוֹ בְּמַסָּעָם וּבַחֲנָיָתָם **בִּדְגָלִים, לְאַרְבַּע רוּחוֹת** סְבִיבוֹת הַמִּשְׁכָּן (במדבר ב, ב). **וְעוֹד סִבְּבָן** בִּשְׁעַת קַבָּלַת הַתּוֹרָה כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים **בְּתַחְתִּית הָהָר,** כְּלוֹמַר מִתַּחַת לָהָר, לְפִי **שֶׁעָקַר** הקב"ה אֶת הַר סִינַי **וְכָפָהוּ עֲלֵיהֶם כְּגִיגִית** (=כְּלִי גָּדוֹל) וְאָמַר לָהֶם: 'אִם אַתֶּם מְקַבְּלִים אֶת הַתּוֹרָה מוּטָב, וְאִם לָאו שָׁם תְּהֵא קְבוּרַתְכֶם' (שבת פח.) (תו"א):

יְבוֹנְנֵהוּ. לְשׁוֹן בִּינָה; **שָׁם** בַּמִּדְבָּר הֶחְכִּימָם **בְּתוֹרָה** וְנָתַן לָהֶם **בִּינָה** לְהָבִין אֶת דְּבָרֶיהָ:

יִצְּרֶנְהוּ. לְשׁוֹן שְׁמִירָה; שֶׁשָּׁמַר אוֹתָם שָׁם **מִנָּחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב** שֶׁהָיוּ מְצוּיִים בַּמִּדְבָּר (ראה לעיל ח, טו). **וְכֵן מִן הָאוּמּוֹת** שֶׁבָּאוּ לְהִלָּחֵם עִם יִשְׂרָאֵל (מצו"צ ישעיה כו, ג):

כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ. הָאִישׁוֹן **הוּא** הָעִיגּוּל **הַשָּׁחוֹר שֶׁבְּאֶמְצַע הָעַיִן, שֶׁהַמְּאוֹר** (כֹּחַ הָרְאִיָּה, אוֹר הָעֵינַיִם) **יוֹצֵא הֵימֶנּוּ.** וּכְשֵׁם שֶׁטֶּבַע הָאָדָם לִשְׁמוֹר בְּיוֹתֵר עַל אִישׁוֹן עֵינוֹ, שֶׁלֹּא יִפְּגַע וְלֹא יִנָּזֵק, כָּךְ שׁוֹמֵר הקב"ה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכָּל פֶּגַע [וְכָעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: 'כִּי הַנֹּגֵעַ בָּכֶם נֹגֵעַ בְּבָבַת עֵינוֹ' (זכריה ב, יב. וראה שם במנחת שי)] (רמב"ן).

וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם 'יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר' – 'סְפִיק צָרְכֵּיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא' [סִיפֵּק אֶת צָרְכֵּיהֶם בְּאֶרֶץ הַמִּדְבָּר]. וּכְאִילּוּ וֶאֱמַר **'יַסְפִּיקֵהוּ כָּל צָרְכּוֹ בַּמִּדְבָּר',** וּלְפִי זֶה לְשׁוֹן 'מצא' הוּא בְּמַשְׁמָעוּת סִיפּוּק צְרָכִים, **כְּמוֹ** שֶׁמְּצִינוּ דּוּגְמָא לְכָךְ (במדבר יא, כב) 'הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם **וּמָצָא לָהֶם**' [דִּבְרֵי מֹשֶׁה אֶל הקב"ה בְּפָרָשַׁת הַמִּתְאוֹנְנִים: הַאִם שְׁחִיטַת כָּל הַבָּקָר וְהַצֹּאן יַסְפִּיק לָהֶם, לִיתֵּן לְכָל הָעָם בָּשָׂר לֶאֱכוֹל]. וְכֵן מָצִינוּ (יהושע יז, טז) **לֹא יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר** [מַדְּבְרֵי בְּנֵי שֵׁבֶט יוֹסֵף אֶל יְהוֹשֻׁעַ בַּחֲלוּקַת הָאָרֶץ: לֹא יַסְפִּיק לָנוּ הַר אֶפְרַיִם שֶׁנִּיתַּן לָנוּ לְנַחֲלָה]. וְעִנְיָן **'יְסֹבְבֶנְהוּ'** תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: **'אַשְׁרִינוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכִינְתֵּהּ'** [הַשְׁכִּין אוֹתָם

יַסִּפִיקֻהוּ כָּל צָרְכּוֹ בַּמִּדְבָּר, כְּמוֹ: (במדבר יא) **"וּמָצָא לָהֶם", (יהושע יז) "לֹא יִמָּצֵא לָנוּ הָהָר". יְסֹבְבֶנְהוּ • אַשְׁרְנוּן סְחוֹר סְחוֹר לִשְׁכִנְתֵּהּ, אֹהֶל מוֹעֵד בָּאֶמְצַע וְאַרְבָּעָה דְּגָלִים לְד' רוּחוֹת.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר ש"פ בראשית, מבה"ח מרחשון, ה'תשי"ז)

וּלְהָבִין זֶה בָּעֲבוֹדָה, הִנֵּה כְּתִיב יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְקָאֵי עַל מַה שֶׁכָּתוּב לְעֵיל מִינֵּיהּ כִּי חֵלֶק הֲוָי' עַמּוֹ, הַיְנוּ שֶׁפָּסוּק זֶה קָאֵי עַל נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, וַעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, שֶׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים אִישׁוֹן עֵינוֹ. וְיוּבָן זֶה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בְּהָאָדָם לְמַטָּה, שֶׁעִנְיַן הָרְאִיָּה הוּא עַל יְדֵי אִישׁוֹן שֶׁבָּעַיִן, שֶׁהוּא הַשָּׁחוֹר שֶׁבָּעַיִן. וּכְמוֹ כֵן לְמַעְלָה יֵשׁ בְּחִינַת עֵינֵי הֲוָי', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֲוָי' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים בְּכָל הָאָרֶץ, וּכְתִיב כִּי הֲוָי' עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת בְּכָל הָאָרֶץ, דְּקָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים דִּבְחִינַת דְּכוּרָא (מְשׁוֹטְטִים) וּבְחִינַת נוּקְבָא (מְשׁוֹטְטוֹת), שֶׁהֵם כֵּלִים וּלְבוּשִׁים, וְהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה לְמַטָּה, דְּכֵיוָן שֶׁלְּמַטָּה אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּתְקַבֵּל הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא, לָכֵן נַעֲשָׂה הַמְשָׁכַת הָאוֹר עַל יְדֵי הַמַּלְאָכִים שֶׁהֵם שְׁלוּחֵי הַהַשְׁפָּעָה. וְיוּבָן זֶה עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל בָּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁהָעֵינַיִם הֵן מְצַמְצְמוֹת אֶת אוֹר הָרְאִיָּה, שֶׁהֲרֵי אוֹר הָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא מִצַּד הַנֶּפֶשׁ הוּא בְּלִי גְּבוּל, וְלֹא שַׁיָּךְ שֶׁיִּתְצַמְצֵם לִרְאוֹת אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי, וְהָעֵינַיִם הֵן מְצַמְצְמוֹת אֶת אוֹר הָרְאִיָּה. וְזֶה מְכֻרָח גַּם כֵּן מַהַלְשׁוֹן סַגִּי נָהוֹר, הַיְנוּ שֶׁאוֹר הָרְאִיָּה מִצַּד עַצְמוֹ הוּא בְּרִבּוּי יוֹתֵר, וּבִכְדֵי שֶׁיִּתְצַמְצֵם לִרְאוֹת אֵיזֶה דָּבָר גַּשְׁמִי הוּא עַל יְדֵי צִמְצוּם הָעֵינַיִם, לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּעֵינַיִם לְבוּשִׁים וּקְרוּמִים שֶׁהֵם מַלְבִּישִׁים וּמְצַמְצְמִים אֶת אוֹר הָרְאִיָּה, וְכַאֲשֶׁר נֶחְסָר מַהַלְּבוּשִׁים וּקְרוּמִים עַל יְדֵי רִבּוּי הַשִּׁמּוּשׁ בָּהֶם וְהַדּוֹמֶה, אֲזַי נִתְגַּלֶּה עֶצֶם אוֹר הָרְאִיָּה כְּמוֹ שֶׁהוּא, שֶׁהוּא בְּרִבּוּי יוֹתֵר, וְזֶהוּ סַגִּי נָהוֹר, שֶׁלָּכֵן אֵין בִּיכָלְתּוֹ לְהִתְצַמְצֵם לִרְאוֹת דָּבָר גַּשְׁמִי. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יוּבָן לְמַעְלָה, שֶׁעֶצֶם הָאוֹר כְּמוֹ שֶׁהוּא אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת עַל יָדוֹ עִנְיַן הַהַשְׁגָּחָה לְמַטָּה, לְפִי שֶׁהָאוֹר הוּא בְּרִבּוּי בְּיוֹתֵר, וְכֵיוָן שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא שֶׁהָעוֹלְמוֹת יִשָּׁאֲרוּ בִּמְצִיאוּתָם וְלֹא יִתְבַּטְּלוּ, וּכְמוֹ שֶׁהֵם בִּמְצִיאוּתָם יְמְשַׁךְ בָּהֶם הָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה, לָכֵן בְּהֶכְרֵחַ שֶׁהָאוֹר יִתְצַמְצֵם, וְהַצִּמְצוּם הוּא עַל יְדֵי עֵינֵי הֲוָי' מְשׁוֹטְטִים וְהֲוָי' עֵינָיו מְשׁוֹטְטוֹת, דְּקָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁהֵם לְבוּשִׁים וְכֵלִים הַפּוֹעֲלִים שִׁנּוּי בְּהָאוֹר אוֹ שֶׁמַּעְלִימִים וּמַסְתִּירִים עַל הָאוֹר, וְעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ הָאוֹר לְמַטָּה. וּבְהֶכְרֵחַ לוֹמַר דְּעֵינֵי הֲוָי' קָאֵי עַל הַמַּלְאָכִים וְלֹא עַל הַנִּשְׁמוֹת, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֲוָי' הֵמָּה מְשׁוֹטְטִים, וּבַנִּשְׁמוֹת יֵשׁ רַק ב' עֵינַיִם, כִּדְאִיתָא בְּסֵפֶר יְצִירָה בְּעִנְיַן הַשִּׁבְעָה שְׁעָרִים שֶׁהֵם ב' עֵינַיִם ב' אָזְנַיִם ב' נִקְבֵי הָאַף וְהַפֶּה, הַיְנוּ שֶׁהָעֵינַיִם הֵם רַק שְׁתַּיִם, וּמֵאַחַר שֶׁאוֹמֵר שִׁבְעָה אֵלֶּה עֵינֵי הֲוָי', בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר שֶׁקָּאֵי עַל הַמַּלְאָכִים, שֶׁעַל־יָדָם הִיא הַהַשְׁגָּחָה לְמַטָּה. אָמְנָם, כָּל זֶה הוּא בִּכְלָלוּת הָעוֹלְמוֹת, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל כְּתִיב יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ, וְהַיְנוּ שֶׁבִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֶשְׁנָהּ הַשְׁגָּחָה נַעֲלֵית יוֹתֵר (אַ טִיפְעֶרע הַשְׁגָּחָה), שֶׁאֵינָהּ עַל יְדֵי כֵּלִים אוֹ לְבוּשִׁים, אֶלָּא מִבְּחִינַת כֹּחַ הָרְאִיָּה עַצְמוֹ.

(יא) **כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ:**

יא **כְּנִשְׁרָא דְּמִחִיש לְקִנֵּהּ עַל בְּנוֹהִי מִתְחוֹפֵף פָּרִיס גַּדְפּוֹהִי מְקַבֶּלְהוֹן מְנַטֶּלְהוֹן עַל תְּקוֹף אֶבְרוֹהִי:**

רש"י◄ **כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ • נְהָגָם בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה כַּנֶּשֶׁר הַזֶּה רַחֲמָנִי עַל בָּנָיו, וְאֵינוֹ נִכְנָס לְקִנּוֹ פִּתְאֹם, עַד שֶׁהוּא מְקַשְׁקֵשׁ וּמְטָרֵף עַל בָּנָיו בִּכְנָפָיו בֵּין אִילָן לְאִילָן, בֵּין שׁוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ, כְּדֵי שֶׁיֵּעוֹרוּ בָּנָיו וִיהֵא בָּהֶן כֹּחַ לְקַבְּלוֹ. יָעִיר קִנּוֹ • יְעוֹרֵר בָּנָיו. עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף • אֵינוֹ מַכְבִּיד עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, אֶלָּא מְחוֹפֵף, נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ, אַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** (איוב לז) **שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּהוּ שַׁגִּיא כֹחַ, כְּשֶׁבָּא לִיתֵּן תּוֹרָה, לֹא נִגְלָה עֲלֵיהֶם מֵרוּחַ אַחַת אֶלָּא מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר:** (להלן לג) **"ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן, וְאָתָה**

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

סָבִיב סָבִיב לִשְׁכִינָתוֹ], כְּלוֹמַר, **אֹהֶל מוֹעֵד** שֶׁהוּא מְקוֹם הַשְׁכִינָה הָיָה **בָּאֶמְצַע, וְאַרְבָּעָה דְגָלִים** – דִּגְלֵי מַחֲנוֹת הַשְּׁבָטִים לְצִבְאוֹתָם, הָיוּ חוֹנִים מִסָּבִיב **לְאַרְבַּע רוּחוֹת** [כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ב, ב) 'אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם... סָבִיב לְאֹהֶל מוֹעֵד יַחֲנוּ'] (מש"ת): תורה יא

(יא) כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ. מָשָׁל הוּא עַל הַנְהָגַת הקב"ה אֶת יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר **נְהָגָם בְּרַחֲמִים וּבְחֶמְלָה,** כִּדוּגְמַת הַנֶּשֶׁר **הַזֶּה** שֶׁהוּא **רַחֲמָנִי עַל בָּנָיו** [גּוֹזָלָיו] **וְאֵינוֹ נִכְנָס לְקִנּוֹ פִּתְאֹום** כְּדֵי שֶׁלֹּא לַהֲעִירָם בְּבֶהָלָה, אֶלָּא **עַד שֶׁהוּא מְקַשְׁקֵשׁ וּמְטָרֵף** – מְנַעְנֵעַ וּמַקִּישׁ תְּחִילָּה **בִּכְנָפָיו** לְהַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ כְּשֶׁהוּא עוֹבֵר **בֵּין אִילָן לְאִילָן** בְּדַרְכּוֹ לְקֵן, וְשׁוּב מְקַשְׁקֵשׁ **בֵּין שׁוּכָה לַחֲבֶרְתָּהּ** – בֵּין עָנָף לְעָנָף, כְּשֶׁהוּא מִתְקָרֵב יוֹתֵר אֶל הַקֵּן, **כְּדֵי שֶׁיֵּעוֹרוּ בָנָיו** בְּנַחַת **וִיהֵא בָּהֶם כֹּחַ לְקַבְּלוֹ** (ספרי) (באמ"ת, נח"י): **יָעִיר קִנּוֹ.** יְעוֹרֵר אֶת **בָּנָיו** הַנִּמְצָאִים בְּקִנּוֹ (מ"א): **עַל גּוֹזָלָיו יְרַחֵף.** כְּשֶׁהַנֶּשֶׁר הוּא מַעַל גּוֹזָלָיו, **אֵינוֹ מַכְבִּיד עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם אֶלָּא** הוּא **מְחוֹפֵף** וּמַעֲמִיד עַצְמוֹ בָּאֲוִיר מֵעֲלֵיהֶם, כְּ**נוֹגֵעַ וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ** – **אַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא,** אֵינוֹ מִתְגַּלֶּה לִבְרִיּוֹתָיו בִּמְלוֹא גְּבוּרָתוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לז, כג) **'שַׁדַּי לֹא מְצָאנוּהוּ שַׁגִּיא**

מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ", (חבקוק ג) "אֱלֹהַּ מִתֵּימָן יָבֹא", זוֹ רוּחַ רְבִיעִית. יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ • כְּשֶׁבָּא לִיטְּלָן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֵינוֹ נוֹטְלָן בְּרַגְלָיו כְּשֶׁאָר עוֹפוֹת, לְפִי שֶׁשְּׁאָר עוֹפוֹת יְרֵאִים מִן הַנֶּשֶׁר, שֶׁהוּא מַגְבִּיהַּ לָעוּף וּפוֹרֵחַ עֲלֵיהֶם, לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן בְּרַגְלָיו מִפְּנֵי הַנֶּשֶׁר, אֲבָל הַנֶּשֶׁר אֵינוֹ יָרֵא אֶלָּא מִן הַחֵץ, לְפִיכָךְ נוֹשְׂאָן עַל כְּנָפָיו, אוֹמֵר: 'מוּטָב שֶׁיִּכָּנֵס הַחֵץ בִּי וְלֹא יִכָּנֵס בְּבָנַי', אַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: (שמות יט) "וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים", כְּשֶׁנָּסְעוּ מִצָּרִים אַחֲרֵיהֶם וְהִשִּׂיגוּם (חזקוני) עַל הַיָּם, הָיוּ זוֹרְקִים בָּהֶם חִצִּים וְאַבְנֵי בַּלִּיסְטְרָאוֹת, מִיָּד: (שמות יד) "וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וְגוֹ', וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וְגוֹ'".

(יב) יְהֹוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר:

יב יְיָ בִּלְחוֹדוֹהִי עֲתִיד לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדָּתָא וְלָא יִתְקַיַּם קָדָמוֹהִי פָּלְחַן טַעֲוָן:

רש"י ◄ ה' בָּדָד • ה' – בָּדָד לָבֶטַח נְהָגָם בַּמִּדְבָּר. וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר • לֹא הָיָה כֹּחַ בְּאֶחָד מִכָּל אֱלֹהֵי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים לְהַרְאוֹת כֹּחוֹ וּלְהִלָּחֵם עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ עַל הֶעָתִיד, וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס. וַאֲנִי אוֹמֵר דִּבְרֵי תוֹכָחָה הֵם לְהָעִיד הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וּתְהֵא הַשִּׁירָה לָהֶם לְעֵד,

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

כֹּחַ' [לא מְצָאנוּ אוֹתוֹ כְּשֶׁהוּא מִתְרָאֶה בְּרוֹב כּוֹחוֹ וּגְבוּרָתוֹ], וְכֵן מְצָאנוּ **כְּשֶׁבָּא לִיתֵּן תּוֹרָה** לְיִשְׂרָאֵל – **לֹא נִגְלָה עֲלֵיהֶם מֵרוּחַ אַחַת,** כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ נוֹפְלִים מֵרוֹב פַּחַד, **אֶלָּא** סִיבֵּב וְהוֹפִיעַ אֲלֵיהֶם **מֵאַרְבַּע רוּחוֹת** הָעוֹלָם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (לקמן לג, ב) **'ה' מִסִּינַי בָּא וְזָרַח מִשֵּׂעִיר לָמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהַר פָּארָן וְאָתָה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ',** הֲרֵי שֶׁהוּזְכְּרוּ כָּאן שְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת שֶׁמִּשָּׁם בָּא וְהֵאִיר לָהֶם [סִינַי, שֵׂעִיר, פָּארָן]. וְעוֹד נֶאֱמַר (חבקוק ג, ג) **'אֱלוֹהַּ מִתֵּימָן יָבוֹא'** הֲרֵי **זוֹ רוּחַ רְבִיעִית** [וְרַק לְאַחַר הוֹפָעָתוֹ מִכָּל רוּחוֹת הָעוֹלָם, אָז 'אָתָה מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ' – יָרַד וּבָא אֲלֵיהֶם בְּרִבְבוֹת מַלְאֲכֵי קָדְשׁוֹ] (ספרי) (ב"ב, י"ח):

יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ. הַנֶּשֶׁר הַזֶּה, **כְּשֶׁבָּא** אֶל גּוֹזָלָיו **לִיטְּלָם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, אֵינוֹ נוֹטְלָן בְּרַגְלָיו כְּמִנְהַג שְׁאָר עוֹפוֹת, לְפִי שֶׁשְּׁאָר עוֹפוֹת יְרֵאִים מִן הַנֶּשֶׁר, שֶׁהוּא מַגְבִּיהַּ לָעוּף** יוֹתֵר מֵהֶם, **וּפוֹרֵחַ** מֵעֲלֵיהֶם, **לְפִיכָךְ** כָּל עוֹף כְּשֶׁהוּא מַעֲבִיר אֶת גּוֹזָלָיו הֲרֵיהוּ **נוֹשְׂאָן בְּרַגְלָיו,** וְלֹא עַל גַּבֵּי כְנָפָיו, **מִפְּנֵי** שֶׁהוּא יָרֵא מִן **הַנֶּשֶׁר** הָעָלוּל לִטְרוֹף אוֹתָם מִלְּמַעְלָה; **אֲבָל הַנֶּשֶׁר** עַצְמוֹ, הוֹאִיל וְהוּא פּוֹרֵחַ מֵעַל כּוּלָּם, **אֵינוֹ יָרֵא אֶלָּא מִן הַחֵץ** הַנִּזְרָק מִלְּמַטָּה עַל יְדֵי הָאָדָם, **לְפִיכָךְ** הוּא **נוֹשְׂאָן עַל כְּנָפָיו, וְאוֹמֵר** בְּלִבּוֹ **'מוּטָב שֶׁיִּכָּנֵס הַחֵץ בִּי וְלֹא יִכָּנֵס בְּבָנַי'. אַף הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** נָהַג כָּךְ עִם בָּנָיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יט, ד) **'וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים'** [גְּאַלְתִּי אֶת יִשְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ הַמְּשׁוּלָּה לִנְשִׂיאָה עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים]. שֶׁכֵּן **כְּשֶׁנָּסְעוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וְהִשִּׂיגוּם עַל הַיָּם** [כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יד, ט) 'וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם, וַיַּשִּׂיגוּ אוֹתָם חֹנִים עַל הַיָּם, כָּל סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ'], **וְהָיוּ** הַמִּצְרִים **זוֹרְקִים בָּהֶם חִצִּים וְאַבְנֵי בַּלִּיסְטְרָאוֹת** [אַבְנֵי קֶלַע הַנִּזְרָקִים בְּכֹחַ רַב], מָה עָשָׂה הקב"ה? **מִיָּד** 'וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים וְגוֹ' וַיָּבֹא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם** וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל **וְגוֹ'** (שם יד, יט-כ) – מַלְאַךְ ה' הַמּוֹלִיךְ אֶת 'עַמּוּד הֶעָנָן' לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, הֶעֱבִירוֹ לְאָחוֹרֵיהֶם כְּדֵי לַחֲצוֹץ בֵּין יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם, וּלְקַבֵּל לְתוֹכוֹ אֶת כָּל הַחִצִּים וְאַבְנֵי הַבַּלִּיסְטְרָאוֹת שֶׁהַמִּצְרִים זוֹרְקִים עַל יִשְׂרָאֵל (רשב"ם): תורה יב

(יב) ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ. ה' הוֹלִיךְ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהֵם **בָּדָד וָבֶטַח,** כְּלוֹמַר לְלֹא לִיווּי שֶׁל אַנְשֵׁי חַיִל מֵאוּמּוֹת אֲחֵרוֹת לְשָׁמְרָם, אֶלָּא לְבַדָּם **נְהָגָם בַּמִּדְבָּר,** כְּשֶׁהֵם סְמוּכִים וּבְטוּחִים בְּלִי פַּחַד וּמוֹרָא (רא"ם):

וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר. לֹא הָיָה עִם יִשְׂרָאֵל אֵל נֵכָר, כְּלוֹמַר **לֹא הָיָה כֹּחַ בְּאֶחָד מִכָּל אֱלֹהֵי** הַנֵּכָר שֶׁל **הַגּוֹיִם לְהַרְאוֹת כֹּחוֹ** לִגְבּוֹר עַל יִשְׂרָאֵל **וּלְהִלָּחֵם עִמָּהֶם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּהוּ** לְמִקְרָא זֶה, לֹא עַל הַנְהָגַת עַם יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בִּזְמַן הֶעָבָר, אֶלָּא **עַל הֶעָתִיד** לִהְיוֹת בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, כַּאֲשֶׁר יִזְכּוּ יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּל שְׂכָרָם: 'ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ' – אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם לְיִשְׂרָאֵל: כְּדֶרֶךְ שֶׁיִּשְׁבְּתֶם יְחִידִים בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא נָהֲגוּנֵיתֶם מִן הָאוּמּוֹת כְּלוּם, כָּךְ אֲנִי עָתִיד לְהוֹשִׁיבְכֶם לֶעָתִיד לָבֹא וְאֵין אֶחָד מִן הָאוּמּוֹת נָהֲגָה מִכֶּם כְּלוּם. 'וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר' – שֶׁלֹּא תְּהֵא רְשׁוּת לְאֶחָד מִן הָאוּמּוֹת לָבֹא וּלְשַׁלּוֹט בָּכֶם (לשון הספרי). **וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס** – אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה לְעִנְיַן הֶעָתִיד: 'ה' בִּלְחוֹדֵיהוֹן עָתִיד לְאַשְׁרָיוּתְהוֹן בְּעָלְמָא דְּהוּא עָתִיד לְאִתְחַדְּתָא' [הקב"ה, בִּלְבַדָּם עָתִיד לְהַשְׁכִּין אוֹתָם, בָּעוֹלָם הַבָּא שֶׁהוּא עָתִיד לְחַדֵּשׁ] 'וְלָא יִתְקַיֵּם קָדָמוֹהִי פָּלְחַן טַעֲוָן' [וְלֹא יִהְיֶה קַיָּים לְפָנָיו שׁוּם עֲבוֹדָה זָרָה]. ומוסיף רש"י: **וַאֲנִי אוֹמֵר,** כִּי שְׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים, הֵן כִּפְשׁוּטוֹ עַל הֶעָבָר, וְהֵן כְּמִדְרָשׁוֹ עַל הֶעָתִיד – מֵעִנְיָן אֶחָד הֵם, שֶׁכֵּן הַמִּקְרָאוֹת הַלָּלוּ כּוּלָּן **דִּבְרֵי תוֹכָחָה הֵם,** שֶׁעִיקַּר עִנְיָנָם הוּא **לְהָעִיד** בִּפְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת **הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ** (כדלעיל פסוק א), **וּתְהֵא הַשִּׁירָה לָהֶם לְעֵד שֶׁסּוֹפָן לִבְגוֹד** בַּה' (כדלעיל לא, כא) **וְלֹא יִזְכְּרוּ** וְלֹא יָשִׂימוּ עַל לִבָּם, **לֹא** אֶת הַטּוֹבוֹת **הָרְאשׁוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶם** הקב"ה **וְלֹא** אֶת **הַגּוֹלְדוֹת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָהֶם.** וּמֵאַחַר שֶׁשְּׁנֵי הַפֵּירוּשִׁים (לָעָבָר וְלָעָתִיד) מְכַוְּנִים כְּלַפֵּי עִנְיָן אֶחָד, וְאֵינָם סוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, **לְפִיכָךְ** כָּל דָּבָר שֶׁנִּיתָּן לְיַישֵׁב בִּשְׁנֵי הָאֲפָנִים **צָרִיךְ לְיַישֵׁב הַדָּבָר לְכָאן וּלְכָאן, וְלָכֵן** יֵשׁ לוֹמַר שֶׁ**כָּל הָעִנְיָן מוּסָב עַל**

שֶׁסּוֹפָן לִבְגֹּד וְלֹא יִזְכְּרוּ הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁעָשָׂה לָהֶם, וְלֹא הַנּוֹלָדוֹת שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲשׂוֹת לָהֶם, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְיַשֵּׁב הַדָּבָר לְכָאן וּלְכָאן, וְכָל הָעִנְיָן מוּסָב עַל "זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם, בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר", כֵּן עָשָׂה לָהֶם, וְכֵן עָתִיד לַעֲשׂוֹת, כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לְזִכּוֹר.

◆ יום שלישי כ"ח אלול ◆

(יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר:

יג אַשְׁרְנוּן עַל תְּקִפֵּי אַרְעָא וְאוֹכָלְנוּן בִּזַּת סָנְאֵיהוֹן וִיהַב לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי קְרָוִין וְנִכְסֵי יָתְבֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין:

רש"י◄ **יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ** • כָּל הַמִּקְרָא כְּתַרְגּוּמוֹ. **יַרְכִּבֵהוּ וְגוֹ'** • עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת. **וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי** • אֵלּוּ פֵּרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁקְּלִים לָנוּב וּלְהִתְבַּשֵּׁל מִכָּל פֵּרוֹת הָאֲרָצוֹת. **וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע** • מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לִבְנוֹ בְּסִיכְנִי: 'הָבֵא לִי קְצִיעוֹת מִן הֶחָבִית'. הָלַךְ וּמָצָא הַדְּבַשׁ צָף עַל פִּיהָ, אָמַר לוֹ: 'זוֹ שֶׁל דְּבַשׁ הִיא', אָמַר לוֹ: 'הַשְׁקַע יָדְךָ לְתוֹכָהּ וְאַתָּה מַעֲלֶה קְצִיעוֹת מִתּוֹכָהּ' (ספרי). **וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר** • (מנחות פה) אֵלּוּ זֵיתִים שֶׁל גּוּשׁ חֶלֶב. **בָּמֳתֵי אָרֶץ** • לְשׁוֹן גֹּבַהּ. **שָׂדָי** • לְשׁוֹן שָׂדֶה. **חַלְמִישׁ צוּר** • תָּקְפּוֹ וְחָזְקוֹ שֶׁל סֶלַע. כְּשֶׁאֵינוֹ דָבוּק לַתֵּבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו נָקוּד 'חֲלָמִישׁ', וּכְשֶׁהוּא דָבוּק נָקוּד 'חַלְמִישׁ'.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כז עמ' קסז)

יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ (לב, יג) **עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת** (רש"י) זֶה עַתָּה קִבַּלְתִּי יְדִיעָה . . מִשּׁוּבוֹ שֶׁל מַר לְאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא מֵאֶרֶץ הָרִים וּגְבָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, הֲרֵי . . אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, זֹאת אוֹמֶרֶת שֶׁשּׁוּבוֹ . . בְּוַדַּאי יֵשׁ בָּזֶה עֲלִיָּה בְּכָל הַמּוּבָנִים, הֵן בְּגַשְׁמִם וְהֵן בְּרוּחַם, שֶׁזֶּה בָּזֶה תָּלוּי. וּבִפְרָט בְּנוֹגֵעַ לַיְּהוּדִים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְגוֹי קָדוֹשׁ הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. וּבְיֶתֶר שְׂאֵת עַל פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, אֲשֶׁר תַּכְלִית כָּל עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא הַגְּבָרַת הַצּוּרָה עַל הַחֹמֶר וְהָרוּחָנִיּוּת עַל הַגַּשְׁמִיּוּת.

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

הַפָּסוּק **'זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דּוֹר וָדוֹר'** (לעיל פסוק ז), כְּלוֹמַר **כֵּן עָשָׂה לָהֶם** בָּעָבָר, **וְכֵן** גַּם **עָתִיד לַעֲשׂוֹת** לָהֶם לְהַבָּא, אֲשֶׁר **כָּל זֶה הָיָה לָהֶם** לְיִשְׂרָאֵל **לִזְכּוֹר** וּלְהִתְבּוֹנֵן (רא"ם): תורה יג

(יג) יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ. וגו' **כָּל הַמִּקְרָא** הַזֶּה מִתְפָּרֵשׁ לְעִנְיָן הֶעָתִיד לִהְיוֹת לָהֶם, **וּכְתַרְגּוּמוֹ** בְּאוּנְקְלוֹס שֶׁהַדְּבָרִים אֲמוּרִים לְגַבֵּי שֶׁבַח אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר בָּעֵת הַהִיא עֲדַיִן לֹא נָחֲלוּ אוֹתָהּ, וּכְדִלְהַלָּן (ש"א):

יַרְכִּבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ **וגו'.** לְשׁוֹן 'הַרְכָּבָה' מַשְׁמָעוֹ הוֹשָׁבָה עַל מָקוֹם גָּבוֹהַּ, וְנָקַט הַכָּתוּב לְשׁוֹן זֶה **עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת** (לש"ר):

וַיֹּאכַל תְּנוּבוֹת שָׂדָי. אֵלּוּ פֵּירוֹת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם **קַלִּים לָנוּב** – מְמַהֲרִים לִצְמוֹחַ **וּלְהִתְבַּשֵּׁל** יוֹתֵר **מִכָּל פֵּירוֹת** שֶׁאֶר **הָאֲרָצוֹת** (שערי אהרן):

וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע. לְשׁוֹן 'דְּבַשׁ' הָאָמוּר כָּאן, הוּא כִּינּוּי לְפֵירוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם מְתוּקִים בְּיוֹתֵר, כְּגוֹן תְּמָרִים אוֹ תְּאֵנִים. שֶׁכָּךְ הָיָה **מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁאָמַר לִבְנוֹ בְּסִיכְנִי** (שֵׁם מָקוֹם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל) **'הָבֵא לִי קְצִיעוֹת** (תְּאֵנִים מְיוּבָּשׁוֹת) **מִן הֶחָבִית'. הָלַךְ** זֶה הַבֵּן **וּמָצָא שֶׁהַדְּבַשׁ** שֶׁהָיָה זָב מִן הַקְּצִיעוֹת **צָף עַל פִּיהָ** שֶׁל הֶחָבִית, עַד שֶׁהָיָה סָבוּר שֶׁכִּוֵּנָה דְּבַשׁ, חָזַר **וְאָמַר לוֹ,** 'חֲבִית **זוֹ** שֶׁאָמַרְתָּ לִי לְהָבִיא קְצִיעוֹת מִשָּׁם, הֲרֵי **שֶׁל דְּבַשׁ הִיא'. אָמַר לוֹ, 'הַשְׁקַע יָדְךָ** עָמוֹק **לְתוֹכָהּ וְאַתָּה מַעֲלֶה קְצִיעוֹת מִתּוֹכָהּ'** (ספרי) [וּלְשׁוֹן 'סֶלַע' וְ'צוּר' מְשַׁמְּשִׁים כָּאן כְּכִינּוּיִים לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהִיא מָקוֹם הָרִים וּסְלָעִים] (באר היטב):

וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר. אֵלּוּ זֵיתִים שֶׁל מָקוֹם הַנִּקְרָא **'גּוּשׁ חֶלֶב',** שֶׁשַּׁמְנָם מְרוּבֶּה [וְהוּא בְּנַחֲלַת שֵׁבֶט אָשֵׁר. שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר 'וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ' (להלן לג, כד. וראה רש"י שם)] (ספרי):

בָּמֳתֵי אָרֶץ. לְשׁוֹן גֹּבַהּ, לְפִי שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, כַּמְּבוֹאָר לְמַעְלָה (ד"ה ירכיבהו):

שָׂדָי. אֵין מַשְׁמָעוֹ 'הַשָּׂדֶה שֶׁלִּי' דַּוְוָקָא, אֶלָּא **כְּמוֹ (ס"א: לְשׁוֹן) שָׂדֶה** סְתָם [וּכְמוֹ 'יַעֲלוּ שָׂדַי וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ' (תהילים צו, ב)]:

חַלְמִישׁ צוּר. 'חַלָּמִישׁ' פֵּירוּשׁוֹ אֶבֶן קָשָׁה וַחֲזָקָה. וְ'צוּר' פֵּירוּשׁוֹ סֶלַע גָּדוֹל. הֲרֵי שֶׁהַבִּיטוּי 'חַלְמִישׁ צוּר' מַשְׁמָעוּתוֹ **תָּקְפּוֹ וְחָזְקוֹ שֶׁל סֶלַע.** ומוסיף רש"י: 'חֲלָמִישׁ' (בְּקָמַ"ץ) וְ'חַלְמִישׁ' (בְּשֶׁוָ"א) תֵּיבָה אַחַת הִיא, אֶלָּא **כְּשֶׁאֵינוֹ דָבוּק לַתֵּיבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו נָקוּד 'חֲלָמִישׁ', וּכְשֶׁהוּא דָבוּק** לַתֵּיבָה שֶׁלְּאַחֲרָיו, הֲרֵיהוּ **נָקוּד 'חַלְמִישׁ':** תורה יד

(יד) חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃

יד יְהַב לְהוֹן בִּזַּת מַלְכֵיהוֹן וְשַׁלִּיטֵיהוֹן עִם עֹתַר רַבְרְבֵיהוֹן וְתַקִּפֵיהוֹן עַמָּא דְּאַרְעֲהוֹן וְאַחֲסַנְתְּהוֹן עִם בִּזַּת חֵילֵיהוֹן וּמַשְׁרְיָתְהוֹן וְדַם גֻּפְרֵיהוֹן אִיתְּשַׁד כְּמַיָּא׃

יש"י◄ חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן • זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִיאִים וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי וּמֵאָה צֹאן". עִם־חֵלֶב כָּרִים • זֶה הָיָה בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאוֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן". חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה • זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה וְגוֹ'". וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר • בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים "הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן". חֶמְאַת בָּקָר • הוּא שׁוּמָן הַנִּקְלָט מֵעַל גַּבֵּי הֶחָלָב. וַחֲלֵב צֹאן • חֶלֶב שֶׁל צֹאן, וּכְשֶׁהוּא דָּבוּק נָקוּד 'חֲלֵב' בַּחֲטַף פַּתָּח, כְּמוֹ "בַּחֲלֵב אִמּוֹ". כָּרִים • כְּבָשִׂים. וְאֵילִים • כְּמַשְׁמָעוֹ. בְּנֵי־בָשָׁן • שְׁמֵנִים הָיוּ. כִּלְיוֹת חִטָּה • חִטִּים שְׁמֵנִים כַּחֲלֵב כְּלָיוֹת, וְגַסִּין כְּכוּלְיָא. וְדַם־עֵנָב • הָיָה שׁוֹתֶה עֵנָב וְטוֹעֵם יַיִן חָשׁוּב. חָמֶר • יַיִן בְּלָשׁוֹן אֲרַמִּי. חָמֶר • אֵין זֶה שֵׁם דָּבָר, אֶלָּא לְשׁוֹן מְשֻׁבָּח בַּטַּעַם, וּוינו"ש בְּלַעַ"ז (ווייניכט). וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ אַחַר תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: 'אַשְׁרִינוּן עַל תָּקְפֵּי אַרְעָא וְגוֹ'''.

(טו) וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ׃

טו וְעַתַּר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט אַצְלַח תְּקוֹף קְנָא נִכְסִין וּשְׁבַק פָּלְחַן אֱלָהָא דְּעָבְדֵהּ וְאַרְגֵּז קֳדָם תַּקִּיפָא דְּפָרְקֵהּ׃

יש"י◄ עָבִיתָ • לְשׁוֹן עֲבִי. כָּשִׂיתָ • כְּמוֹ "כִּסִּיתָ", לְשׁוֹן: "כִּי כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ", כְּאָדָם שֶׁשָּׁמֵן מִבִּפְנִים

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

(יד) חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן. שֶׁפַע **זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה,** שֶׁבָּהֶם נִתְקַיֵּים הַמִּקְרָא הָאָמוּר כָּאן, כְּמוֹ **שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים־א ה, ב־ג) 'וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קָמַח, **עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִיאִים** (מְפֻטָּמִים וּשְׁמֵנִים) **וְעֶשְׂרִים בָּקָר רְעִי** (הָרוֹעִים בְּמַרְעֶה) **וּמֵאָה צֹאן'.** וּמִתּוֹךְ שֶׁהַצֹּאן וְהַבָּקָר הָיוּ אָז מְרוּבִּים, כֵּן נִתְרַבְּה שֶׁפַע הַחֶלֶב וְהַחֲמְאָה הַבָּאִים מֵהֶם (באמ"ח):

עִם חֵלֶב כָּרִים. עִם שׁוּמַן הַצֹּאן. וְאֵימָתַי הָיָה כֵּן? **זֶה הָיָה בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים,** בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה שֶׁכָּל שְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יָשְׁבוּ עַל אַדְמָתָם, לְרִבּוֹת עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים (מִלְּבַד יְהוּדָה וּבִנְיָמִין), **שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר** (עמוס ו, ד) **'וְאוֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן'** [הָיוּ בוֹחֲרִים אֶת הַשְּׁמֵנִים לַאֲכִילָתָם (מצו"ד)]:

חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה. וְאֵימָתַי הָיָה כֵּן, שֶׁנִּתְבָּרְכוּ הַחִטִּים עַד שֶׁנִּדְמוּ כִּכְלָיוֹת? **זֶה הָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁנֶּאֱמַר** (מלכים־א ה, ב) **וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה** לְיוֹם אֶחָד שְׁלֹשִׁים כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קָמַח **וגו':**

וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמֶר. דָּבָר זֶה נִתְקַיֵּים **בִּימֵי עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים,** שֶׁעֲלֵיהֶם נֶאֱמַר בִּנְבוּאַת הַתּוֹכֵחָה (עמוס ו, ו) **'הַשּׁוֹתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן'** וגו' [לֹא שָׁתוּ בְּכוֹסוֹת שֶׁשִּׁיעוּרָם מוּעָט, כִּי אִם בְּמִזְרָקִים שֶׁהֵם כֵּלִים גְּדוֹלִים וְשִׁיעוּר קִיבּוּל הַיַּיִן שֶׁבָּהֶם מְרוּבֶּה] (מצו"ד):

חֶמְאַת בָּקָר. 'חֶמְאָה' **הוּא שׁוּמָן** הֶחָלָב **הַצָּף** מִלְּמַעְלָה **וְנִקְלָט** (נֶאֱסָף בַּכְּלִי) **מֵעַל־גַּבֵּי הֶחָלָב.** וְכִוָּונַת הַכָּתוּב הִיא, כִּי מֵרוֹב שֶׁפַע הֶחָלָב יֹאכְלוּ רַק אֶת הַחֶמְאָה (ריב"ש):

וַחֲלֵב צֹאן. חֶלֶב שֶׁל צֹאן, שֶׁתֵּיבַת 'חֲלֵב', כְּשֶׁאֵינוֹ דָּבוּק לַתֵּיבָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ הֲרֵי הוּא נָקוּד 'חָלָב', **וּכְשֶׁהוּא דָּבוּק** לַתֵּיבָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, הֲרֵי הוּא **נָקוּד 'חֲלֵב'.** וּכְמוֹ **'בַּחֲלֵב אִמּוֹ'** (שמות כג, יט) שֶׁאַף שָׁם פֵּירוּשׁוֹ 'חָלָב שֶׁל אִמּוֹ':

כָּרִים. הֵם **כְּבָשִׂים.** וְהוּא כִּינּוּי מְיוּחָד לַכְּבָשִׂים הַשְּׁמֵנִים (באמ"ח):

וְאֵילִים. פֵּירוּשׁוֹ **כְּמַשְׁמָעוֹ;** הַזְּכָרִים הַגְּדוֹלִים שֶׁבַּכְּבָשִׂים (מסכת פרה פ"א מ"ג):

בְּנֵי בָשָׁן. הֵם הַכְּבָשִׂים וְהָאֵילִים הַגְּדֵלִים בְּאֶרֶץ הַבָּשָׁן, **שֶׁשְּׁמֵנִים הָיוּ** (באמ"ח):

כִּלְיוֹת חִטָּה. לְפִי שֶׁ**הַחִטִּים** דּוֹמִים בְּצוּרָתָם לִכְלָיוֹת (שֶׁלִּשְׁנֵיהֶם יֵשׁ חָרִיץ לְאָרְכָּם), לָכֵן דִּימָּה אוֹתָם הַכָּתוּב הֵן לְעִנְיַן הַשּׁוּמָן, שֶׁהֵם **שְׁמֵנִים כְּחֵלֶב כִּלְיוֹת,** וְהֵן לְעִנְיַן הַגֹּדֶל, שֶׁהֵם **גַּסִּין כְּכוּלְיָא** (דע"ז, באמ"ח):

וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמֶר. 'דַּם הָעֲנָבִים' הוּא כִּינּוּי לְכָל יַיִן, וְאִילּוּ 'חָמֶר' מַשְׁמָעוֹ יַיִן חָשׁוּב וּמְיוּחָד בְּטַעְמוֹ לִשְׁבָח. וְכִוָּונַת הַכָּתוּב לוֹמַר, שֶׁהַיַּיְנוֹת יִתְבָּרְכוּ כָּל כָּךְ, עַד שֶׁ**תִּהְיֶה שׁוֹתֶה** סְתָם **יַיִן טוֹב** (דַּם עֵנָב) **וְטוֹעֵם** בּוֹ טַעַם שֶׁל **יַיִן חָשׁוּב** (חֶמֶר) (משב"ל):

חָמֶר. יַיִן בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי נִקְרָא **'חֲמַר',** וְאוּלָם חֶמֶר הָאָמוּר כָּאן, **אֵין זֶה שֵׁם דָּבָר** כְּלָלִי לְכָל הַיַּיְנוֹת (וּכְמוֹ חֲמַר בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי), **אֶלָּא** הוּא **לְשׁוֹן** מְיוּחָד לְיַיִן הַ**מְשׁוּבָּח בְּטַעַם, וּוינו"ש בְּלַעַ"ז** (משב"ל). ומוסיף רש"י: **וְעוֹד יֵשׁ לְפָרֵשׁ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ** (פְּסוּקִים יג־יד) **אַחַר** (לְפִי) **תַּרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס, 'אַשְׁרִינוּן עַל תָּקְפֵּי אַרְעָא' וְגוֹ',** אֲשֶׁר עַל פִּי תַּרְגּוּמוֹ, כָּל לְשׁוֹנוֹת אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה הָאֲמוּרִים כָּאן רוֹמְזִים עַל 'אֲכִילַת שְׁלַל הָאוֹיְבִים' כְּשֶׁכָּבְשׁוּ יִשְׂרָאֵל אֶת הָאָרֶץ: תורה טו

(טו) עָבִיתָ. לְשׁוֹן עוּבִי; נַעֲשֵׂיתָ עָבֶה וְגַס:

כָּשִׂיתָ. לָשׁוֹן זֶה הוּא **כְּמוֹ 'כִּסִּיתָ'** [כְּשֶׁהָאוֹת סְמָ"ךְ מִתְחַלֶּפֶת בְּשִׁי"ן

וּכְסָלָיו נִכְפָּלִים מִבַּחוּץ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (שם) "וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי כָסֶל". **כָּשִׁיתָ** • יֵשׁ לָשׁוֹן קַל בִּלְשׁוֹן 'כִּסּוּי', כְּמוֹ: (משלי יב) "וְכֹסֶה קָלוֹן עָרוּם", וְאִם כָּתַב 'כִּשִּׁיתָ' דָּגוּשׁ, הָיָה נִשְׁמַע כִּסִּיתָ אֶת אֲחֵרִים, כְּמוֹ: (איוב טו) "כִּי כִסָּה פָּנָיו". **וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ** • גִּנָּהוּ וּבִזָּהוּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל ח) "אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה' וְגוֹ'", אֵין נִבּוּל גָּדוֹל מִזֶּה.

(טז) יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ:

טז אַקְנִיאוּ קָדְמוֹהִי בְּפָלְחָן טַעֲוָן בְּתוֹעֲבָתָא אַרְגִּיזוּ קָדְמוֹהִי:

רש"י◄ **יַקְנִאֻהוּ** • הִבְעִירוּ חֲמָתוֹ וְקִנְאָתוֹ. **בְּתוֹעֵבֹת** • בְּמַעֲשִׂים תְּעוּבִים כְּגוֹן מִשְׁכַּב זָכוּר וּכְשָׁפִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "תּוֹעֵבָה".

(יז) יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַּ אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם:

יז דַּבְּחוּ לְשֵׁדִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ דַּחֲלָן דְּלָא יְדָעֻנּוּן חַדְתָּא דִּי מִקָּרִיב אִתְעַבִּידָא לָא אִתְעַפָּקוּ בְּהוֹן אֲבָהָתְכוֹן:

רש"י◄ **לֹא אֱלֹהַּ** • 'דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ', אִלּוּ הָיָה בָּהֶם צְרוֹךְ לֹא הָיְתָה קִנְאָה כְּפוּלָה כְּמוֹ עַכְשָׁו. **חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ** • (ספרי) אֲפִלּוּ הָאוּמּוֹת לֹא הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם, נָכְרִי שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתָם, הָיָה אוֹמֵר: 'זֶה צֶלֶם יְהוּדִי'. **לֹא שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם** • לֹא יָרְאוּ מֵהֶם, לֹא עָמְדָה שַׂעֲרָתָם מִפְּנֵיהֶם. דֶּרֶךְ שַׂעֲרוֹת הָאָדָם לַעֲמֹד מֵחֲמַת יִרְאָה, כָּךְ נִדְרָשׁ בַּסִּפְרִי. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עוֹד "שְׂעָרוּם", לְשׁוֹן "וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם", שְׂעִירִים הֵם שֵׁדִים, לֹא עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם שְׂעִירִים הַלָּלוּ.

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

שְׂמֹאלִית], וְהוּא כִּ**לְשׁוֹן** הַכָּתוּב (איוב טו, כז) **'כִּי כִסָּה פָנָיו בְּחֶלְבּוֹ'** [אָדָם הַמִּתְעַנֵּג בְּמַעֲדַנִּים וְהוּא הוֹלֵךְ וּמַשְׁמִין עַד שֶׁפָּנָיו מִתְכַּסִּים בְּשׁוּמָן], **כְּאָדָם שֶׁשִּׁמֵּן מִבִּפְנִים וּכְסָלָיו** (צַדֵּי הַבֶּטֶן) **נִכְפָּלִים מִבַּחוּץ** 'וּמְכַסִּים' עַל גּוּפוֹ, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (שם) **'וַיַּעַשׂ פִּימָה עֲלֵי כָסֶל'** [הַבָּשָׂר הַנִּכְפָּל עַל גַּבֵּי הַכֶּסֶל, נִרְאֶה כְּמִין פֶּה הַסָּגוּר עָלָיו] (באמ"ח):

כָּשִׁיתָ. לְשׁוֹן 'כִּיסּוּי' הוּא פֹּעַל יוֹצֵא, שֶׁהָאָדָם מְכַסֶּה דְּבַר־מָה, אוּלָם בְּמִקְרָא זֶה, כְּדֵי לְהַדְגִּישׁ שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא לְאָדָם הַמְכַסֶּה אֶת עַצְמוֹ, בִּטֵּא הַכָּתוּב לְשׁוֹן 'כִּיסּוּי' כְּפֹעַל עוֹמֵד, שֶׁהָאָדָם 'הוֹלֵךְ וּמְכַסֶּה', וְכֵן מָצִינוּ עוֹד שֶׁיֵּשׁ אֲשֶׁר הַכָּתוּב תּוֹפֵס **לְשׁוֹן קַל** (בִּנְיַן פָּעַל) **בִּלְשׁוֹן כִּסּוּי** (כִּסָּה), אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּיסּוֹדוֹ הוּא פֹּעַל יוֹצֵא, שֶׁשַּׁיָּיךְ בּוֹ יוֹתֵר לְשׁוֹן 'פֹּעַל' (כִּסָּה), **כְּמוֹ: 'וְכוֹסֶה קָלוֹן עָרוּם'** (משלי יב, טז) [הֶחָכָם מַסְתִּיר כַּעְסוֹ, וְכָךְ מְכַסֶּה אֶת קְלוֹנוֹ שֶׁלֹּא יְבוּזוּ לוֹ]. **וְאִם כָּתַב 'כִּשִּׁיתָ'**, כְּשֶׁהַסָּמֶ"ךְ **דָּגוּשׁ** וְהַכָּ"ף נָקוּד חִירִי"ק, **הָיָה נִשְׁמַע** כְּאִילּוּ **כִּסִּיתָ אֶת אֲחֵרִים**, אוֹ אֵיזֶה דָּבָר אַחֵר שֶׁנִּתְכַּסֶּה עַל יָדָיו, **כְּמוֹ 'כִּי כִסָּה פָנָיו'** (איוב שם):

וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ. גִּנָּהוּ וּבִזָּהוּ, כְּלוֹמַר, עַם יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲשָׂיו הָרָעִים גִּנָּה וּבִזָּה אֶת כְּבוֹד ה' אֲשֶׁר הוּא 'צוּר יְשׁוּעָתוֹ', וְכֵן מָצִינוּ כְּשֶׁעָבְדוּ יִשְׂרָאֵל עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁעָשׂוּ כֵּן תּוֹךְ כְּדֵי בִּזּוּי כְּבוֹד הַשְּׁכִינָה **כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר** (יחזקאל ח, טז) **'אֲחוֹרֵיהֶם אֶל הֵיכַל ה'** וּפְנֵיהֶם קֵדְמָה, וְהֵמָּה מִשְׁתַּחֲוִיתֶם קֵדְמָה לַשָּׁמֶשׁ'. וְהָרֵי **אֵין לְךָ נִבּוּל** וְחִלּוּל **גָּדוֹל מִזֶּה** (ספרי): תורה טז

(טז) יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים. 'קִנְאָה' הָאֲמוּרָה כָּאן מַשְׁמָעוּתָהּ כַּעַס וְחֵמָה. וּכְלוֹמַר, **הִבְעִירוּ** אֶת **חֲמָתוֹ** שֶׁל הקב"ה **וְקִנְאָתוֹ** עַל־יְדֵי הָאֱלִילִים הַזָּרִים שֶׁעָבְדוּ (א"ע): **בְּתוֹעֵבוֹת** יַכְעִיסֻהוּ. הִכְעִיסוּהוּ **בְּמַעֲשִׂים תְּעוּבִים, כְּגוֹן מִשְׁכַּב־זָכוּר וּכְשָׁפִים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם** לְשׁוֹן **'תּוֹעֵבָה'** (ויקרא יח, כב; לעיל יח, יב): תורה יז

(יז) לֹא אֱלֹהַּ. לֹא הוּצְרַךְ הַכָּתוּב לְהַשְׁמִיעֵנוּ שֶׁאֵין בָּהֶם 'אֱלֹהוּת' מַמָּשׁ, אֶלָּא לוֹמַר שֶׁאֵין בָּהֶם אֲפִלּוּ תּוֹעֶלֶת כָּלְשֶׁהִי, **וּכְתַרְגּוּמוֹ** בְּאוּנְקְלוֹס: **'דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ'** [אֵין בָּהֶם תּוֹעֶלֶת], שֶׁכֵּן **אִילּוּ הָיָה בָהֶם** (בַּשֵּׁדִים) **צְרוֹךְ** כָּלְשֶׁהוּ, שֶׁהָיוּ עַל־כָּל־פָּנִים מִטִּיבִים לִבְנֵי אָדָם, הֲרֵי שֶׁאז **לֹא הָיְתָה קִנְאָה כְּפוּלָה** (כַּעַס גָּדוֹל) מֵאֵת ה' **כְּמוֹ עַכְשָׁיו,** כַּאֲשֶׁר הַזּוֹבֵחַ לַשֵּׁדִים אֵינוֹ מְצַפֶּה אֲפִלּוּ לְקִבֵּל שׁוּם טוֹבָה מִיָּדוֹ (ספרי) (רמב"ן, נח"ר):

חֲדָשִׁים מִקָּרוֹב בָּאוּ. הַשֵּׁדִים הֵם אֱלִילִים חֲדָשִׁים, שֶׁרַק בָּעֵת הָאַחֲרוֹנָה הִתְחִילוּ לְעָבְדָם, **וַאֲפִלּוּ** בְּנֵי **הָאוּמּוֹת** הַקְּדְמוֹנִים שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִים בַּעֲבוֹדָה זָרָה **לֹא הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם;** וְלָכֵן, כְּשֶׁעָבְדוּ יִשְׂרָאֵל לַשֵּׁדִים הַלָּלוּ, אֲזַי כָּל **גּוֹי שֶׁהָיָה רוֹאֶה אוֹתָם, הָיָה אוֹמֵר 'זֶה צֶלֶם יְהוּדִי'** (הגר"ש הירש):

לֹא שְׂעָרוּם אֲבוֹתֵיכֶם. כְּלוֹמַר, **לֹא יָרְאוּ מֵהֶם** אֲבוֹתֵיכֶם; לֹא הֶחֱשִׁיבוּ אוֹתָם לֵאלוֹהוּת, וּמַהוּ לְשׁוֹן 'שְׂעָרוּם'? **לֹא עָמְדָה שַׂעֲרָתָם** (שֵׂעָר שֶׁל אֲבוֹתֵיכֶם) **מִפְּנֵיהֶם,** שֶׁכֵּן **דֶּרֶךְ שַׂעֲרוֹת הָאָדָם לַעֲמוֹד מֵחֲמַת יִרְאָה** גְּדוֹלָה. וְכִלְשׁוֹן הַכָּתוּב (יחזקאל כה, לה) 'כֹּל יֹשְׁבֵי הָאִיִּים שָׁמְמוּ עָלָיִךְ וּמַלְכֵיהֶם שָׂעֲרוּ שַׂעַר רָעֲמוּ פָנִים' [נְבוּאַת פּוּרְעָנוּת עַל צוֹר, אֲשֶׁר כָּל שׁוֹמְעֵי מַפָּלָתָהּ נָאֱחָזִים פַּחַד וַחֲרָדָה (מצו"ד)]. **כָּךְ נִדְרַשׁ בְּסִפְרֵי.** ומוסיף רש"י: **וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ עוֹד** בְּמִלַּת **'שְׂעָרוּם',** שֶׁהִיא **לְשׁוֹן 'וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם'** (ישעיה יג, כא) [בַּנְּבוּאַת פּוּרְעָנוּת עַל בָּבֶל, שֶׁמְּרוֹב הַשְּׁמָמָה יְרַקְּדוּ שָׁם רַק שְׂעִירִים], וּ**'שְׂעִירִים'** הֲרֵי **הֵם שֵׁדִים,** כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יז, ז) 'וְלֹא יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם'. וּלְפִי פֵּירוּשׁ זֶה, כָּךְ אוֹמֵר הַכָּתוּב: 'לֹא שְׂעָרוּם אֲבוֹתֵיכֶם' – **לֹא עָשׂוּ אֲבוֹתֵיכֶם שְׂעִירִים הַלָּלוּ,** כְּלוֹמַר, לֹא הֶחֱשִׁיבוּ אוֹתָם וְלֹא הִכִּירוּ בָּהֶם כִּ'שְׂעִירִים': תורה יח

(יח) צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ:

יח דַּחֲלָא תַּקִּיפָא דִּבְרָאֲךָ אִתְנְשֵׁתָא שְׁבַקְתָּא פָּלְחַן אֱלָהָא דְּעָבְדָךְ:

רש"י◄ **תֶּשִׁי • תִּשְׁכַּח.** וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: כְּשֶׁבָּא לְהֵיטִיב לָכֶם, אַתֶּם מַכְעִיסִין לְפָנָיו וּמַתִּישִׁים כֹּחוֹ מִלְּהֵיטִיב לָכֶם. **אֵל מְחֹלְלֶךָ • מוֹצִיאֲךָ מֵרֶחֶם, לְשׁוֹן** (תהלים כט) "יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת", (שם מח) "חִיל כַּיּוֹלֵדָה".

◆ יום רביעי כ"ט אלול ◆

(יט) וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו:

יט וּגְלֵי קֳדָם יְיָ וּתְקַף רָגְזֵה מִדְּאַרְגִּיזוּ קָדָמוֹהִי בְּנִין וּבְנָן:

(כ) וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֶן בָּם:

כ וַאֲמַר אֶסְתַּלַּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן גְּלֵי קֳדָמַי מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן אֲרֵי דָּרָא דְּאַשְׁנִיוּ אִנּוּן בְּנַיָּא דְּלֵית בְּהוֹן הֵימָנוּ:

רש"י◄ **מָה אַחֲרִיתָם • מַה תַּעֲלֶה בָּהֶם בְּסוֹפָם. כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה • מְהַפְּכִין רְצוֹנוֹ לְכַעַס. לֹא־אֵמֶן בָּם • אֵין גִּדּוּלֵי נִכָּרִים בָּהֶם, כִּי הוֹרִיתִים דֶּרֶךְ טוֹבָה וְסָרוּ מִמֶּנָּה. אֵמֶן • לְשׁוֹן** (אסתר ב) "וַיְהִי אוֹמֵן", נודריטור"ה בְּלַעַ"ז (ערציהען). דָּבָר אַחֵר: "אֵמֶן", לְשׁוֹן אֱמוּנָה כְּתַרְגּוּמוֹ, אָמְרוּ בְּסִינַי "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע", וּלְשָׁעָה קַלָּה בִּטְּלוּ הַבְטָחָתָם וְעָשׂוּ הָעֵגֶל.

(כא) הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא־אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם:

כא אִנּוּן אַקְנִיאוּ קֳדָמַי בְּלָא דַּחֲלָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמַי בְּפָלְחַן טַעֲוָן וַאֲנָא אַקְנִנּוּן בְּלָא עַם בְּעַמָּא טַפְשָׁא אַרְגֵּזְנוּן:

רש"י◄ **קִנְאוּנִי • הִבְעִירוּ חֲמָתִי. בְּלֹא־אֵל • בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ אֱלֹהַּ. בְּלֹא־עָם • בְּעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים שֶׁאֵין לָהֶם שֵׁם,** כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה כג) "הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה", וּבְעֵשָׂו הוּא אוֹמֵר: (עובדיה א) "בָּזוּי אַתָּה מְאֹד". **בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם • אֵלּוּ הַכּוֹפְרִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר:** (תהלים יד) "אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים".

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

(יח) תֶּשִׁי. לְשׁוֹן 'נְשִׁיָּה' (שִׁכְחָה), וּכְלוֹמַר, **תִּשְׁכַּח** אֶת הַיּוֹצֵר אֲשֶׁר יָלָדְךָ בָּעוֹלָם. **וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ** 'תֶּשִׁי' מִלְּשׁוֹן 'חוּלְשָׁה', וּכְלוֹמַר, הֶחֱלַשְׁתָּ כִּבְיָכוֹל אֶת הַצּוּר אֲשֶׁר יָלָדְךָ, **שֶׁכְּשֶׁבָּא** הקב"ה **לְהֵיטִיב לָכֶם, אַתֶּם מַכְעִיסִין לְפָנָיו** בַּעֲבֵירוֹת, **וּבָזֶה** אַתֶּם **מַתִּישִׁים כֹּחוֹ** כִּבְיָכוֹל **מִלְּהֵיטִיב לָכֶם** עוֹד (ספרי): **אֵל מְחֹלְלֶךָ.** הָאֵל הַמּוֹלִידְךָ, **הַמּוֹצִיאֲךָ מֵרֶחֶם** אִמְּךָ. וְהוּא **לְשׁוֹן** רַעַד וְחַלְחָלָה, כְּמוֹ **'יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת'** (תהלים כט, ט) [קוֹל ה' מַרְעִיד אֶת הָרְשָׁעִים הַחֲזָקִים כְּאַיָּלִים], וְכֵן **'חִיל כַּיּוֹלֵדָה'** (שם מח, ז) [רַעַד וְחַלְחָלָה כְּאִשָּׁה יוֹלֶדֶת]. וְעַל שֵׁם הַחַלְחָלָה הַבָּאָה עִם כְּאֵבֵי הַלֵּידָה, קְרוּיָה אַף הַלֵּידָה עַצְמָהּ בְּלָשׁוֹן זֶה, כָּךְ שֶׁלְּשׁוֹן 'מְחוֹלְלֶךָ' פֵּירוּשׁוֹ 'מוֹלִידְךָ' (לש"ר, ש"א): תורה יט

(כ) מָה אַחֲרִיתָם. כְּלוֹמַר, **מַה** הַפּוּרְעָנוּת אֲשֶׁר **תַּעֲלֶה בָהֶם בְּסוֹפָם.** וְהוּא מִקְרָא קָצָר, וּכְאִילוּ נֶאֱמַר 'מַה יִּהְיֶה בַּאַחֲרִיתָם':

כִּי דוֹר תַּהְפֻּכוֹת הֵמָּה. דּוֹר הַ**מְהַפְּכִין** אֶת **רְצוֹנִי** מַנַּחַת־רוּחַ **לְכַעַס:**

לֹא אֵמוּן בָּם. תֵּיבַת 'אֵמוּן' יֵשׁ בְּמַשְׁמָעָהּ גַּם 'אֹמוּן', שֶׁהוּא לְשׁוֹן גִּדּוּל בָּנִים וְחִינּוּכָם (רש"י להלן). וְכָךְ אוֹמֵר הקב"ה: **אֵין גִּדּוּלֵי** (דַּרְכֵּי חִנּוּכִי) **נִכָּרִים בָּהֶם, כִּי הוֹרִיתִים דֶּרֶךְ טוֹבָה – דֶּרֶךְ** הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ, **וְהֵם סָרוּ מִמֶּנָּה** עַד שֶׁאֵין הָ'אֹמוּן' שֶׁלִּי נִיכָּר בָּהֶם (מע"א):

אֵמוּן. לְשׁוֹן גִּידּוּל בָּנִים, כְּמוֹ **'וַיְהִי אוֹמֵן** אֶת הֲדַסָּה' [מַרְדְּכַי הָיָה מְגַדֵּל אֶת אֶסְתֵּר בְּבֵיתוֹ] (אסתר ב, ז), **נורריטור"ה בְּלַעַ"ז. דָּבָר אַחֵר – דֶּרֶךְ** אַחֶרֶת בְּפֵירוּשׁ הַדְּבָרִים: **'אֵמוּן'** הוּא **לְשׁוֹן אֱמוּנָה,** וּכְלוֹמַר, בָּנִים שֶׁאֵין לְהַאֲמִין לָהֶם וְלִסְמוֹךְ עַל הַבְטָחָתָם, **וּכְתַרְגּוּמוֹ** בְּאוּנְקְלוֹס: 'בְּנַיָּא דְּלֵית בְּהוֹן הֵימְנוּ' [בָּנִים שֶׁאֵין בָּהֶם נֶאֱמָנוּת], שֶׁהָרֵי **אָמְרוּ בְּסִינַי 'נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע'** (שמות כד, ז), **וּלְאַחַר שָׁעָה קַלָּה בִּטְּלוּ** (הֵפְרוּ) אֶת **הַבְטָחָתָם וְעָשׂוּ** אֶת **הָעֵגֶל** (ספרי): תורה כא

(כא) קִנְאוּנִי. הִבְעִירוּ חֲמָתִי – עוֹרְרוּ אֶת כַּעְסִי, וְכָאָמוּר לְמַעְלָה (פסוק טז): **בְּלֹא אֵל.** הֵם קִנְאוּנִי **בְּכָךְ** שֶׁעָבְדוּ לְ**דָבָר שֶׁאֵינוֹ אֱלוֹהַּ,** וְכָאָמוּר לְמַעְלָה (פסוק יז) 'יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלוֹהַּ' (רמב"ן): **בְּלֹא עָם.** אַף אֲנִי אַכְעִיסֵם **בְּאוּמָּה שֶׁאֵין לָהּ שֵׁם,** כְּלוֹמַר גּוֹי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב לְהִקָּרֵא 'עָם', וְהֵם הַכַּשְׂדִּיִּים **שֶׁנֶּאֱמַר** עֲלֵיהֶם (ישעיה כג, יג) **'הֵן אֶרֶץ כַּשְׂדִּים זֶה הָעָם לֹא הָיָה'** [כְּלוֹמַר 'עָם שׁוֹטֶה הוּא' (רש"י)]. וְכֵן **בְּעֵשָׂו הוּא אוֹמֵר** (עובדיה א, ב) 'הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַגּוֹיִם **בָּזוּי אַתָּה מְאֹד'** [וְהַדְּבָרִים נִתְקַיְּימוּ בְּחוּרְבַּן

(כב) כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל תַּחְתִּית
וַתֹּאכַל אֶרֶץ וְיִבְלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים:

כב אֲרֵי קִדּוּם תַּקִּיף כְּאֶשָׁא נְפַק מְקֳדָמַי בִּרְגַז
וְשֵׁצֵי עַד שְׁאוֹל עֲרָאית וְאָסֵף אַרְעָא
וַעֲלַלְתַּהּ וְשֵׁצִית עַד סְיָפֵי טוּרַיָּא:

רס"י◄ קָדְחָה • בָּעֲרָה. וַתִּיקַד • בָּכֶם עַד הַיְסוֹד. וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָהּ • אַרְצְכֶם וִיבוּלָהּ. וַתְּלַהֵט • יְרוּשָׁלַיִם הַמְיֻסֶּדֶת עַל הֶהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (שם קכה) "יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ".

(כג) אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם:

כג אָסֵף עֲלֵיהוֹן בִּישִׁין מַכְתְּשֵׁי אֶשֵׁצֵי בְּהוֹן:

רס"י◄ אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת • אֲחַבֵּר רָעָה עַל רָעָה, לְשׁוֹן (ישעיה כט) "סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה", (לעיל כט) "סְפוֹת הָרָוָה", (ירמיה ז) "עוֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם". דָּבָר אַחֵר "אַסְפֶּה", אֲכַלֶּה, כְּמוֹ (בראשית יט) "פֶּן תִּסָּפֶה". חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם • כָּל חִצַּי אַשְׁלִים בָּהֶם, וּקְלָלָה זוֹ לְפִי הַפֵּרְעָנוּת לִבְרָכָה הִיא: חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ערב ראש השנה תשמ"ז – התוועדויות תשמ"ז ד עמ' 430)

חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם (לב, כג) **חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים** (רש"י) **חִצַּי** (לְמוּטָב) - הַיְנוּ אַהֲבָה וְיִרְאָה. **וְהֵם אֵינָם כָּלִים** - בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ (בִּתְמִיהָה)? וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת עַל הַפָּסוּק אֲנִי הֶוְיָ' לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם, שֶׁיֵּשׁ לְהִתְפַּלֵּא: אֵיךְ מִתְבּוֹנֵן יְהוּדִי בַּאֲנִי הֶוְיָ' לֹא שָׁנִיתִי בְּעֵת הַתְּפִלָּה וְלֹא מַגִּיעַ לִכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ? וְעַל דֶּרֶךְ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, שֶׁזֶּה חֶסֶד מֵה' שֶׁאָדָם נִשְׁאָר חַי אַחַר הַתְּפִלָּה. אָמְנָם, הֶעְדֵּר כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא לְטוֹבָה, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא נִשְׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא. וְאַדַּרְבָּה, אַהֲבַת ה' וְיִרְאַת ה' מוֹסִיפוֹת חַיּוּת בַּנְּשָׁמָה בְּגוּף.

(כד) מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר:

כד נְפִיחֵי כָפָן וַאֲכוּלֵי עוּף וּכְתִישֵׁי רוּחִין בִּישָׁן וְשֵׁן חֵיוַת בָּרָא אֲגָרֵי בְהוֹן עִם חֲמַת תַּנִּינַיָּא דְזָחֲלִין בְּעַפְרָא:

רס"י◄ מְזֵי רָעָב • אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'נְפִיחֵי כָפָן', וְאֵין לִי עֵד מוֹכִיחַ עָלָיו. וּמִשְּׁמוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן עַל יְדֵי הַכַּשְׂדִּיִּים (הַבַּבְלִים), וּבְחוּרְבַּן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי עַל יְדֵי רוֹמִי, שֶׁהֵם מַלְכוּת אֱדוֹם בְּנֵי עֵשָׂו] (הזכרון, אמ"ש):

בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם. אֵלּוּ הַמִּינִים, שֶׁאֵינָם מַאֲמִינִים בִּמְצִיאוּת ה', וּמִתּוֹךְ כָּךְ אֵינָם יְרֵאִים לְהָרַע לְיִשְׂרָאֵל, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (תהלים יד, א) **'אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים'**. הֲרֵי שֶׁהַכּוֹפֵר בְּהקב"ה נִקְרָא 'נָבָל' (ספרי, יבמות סג) (רד"ק): תורה כב

(כב) קָדְחָה. בָּעֲרָה, וּכְלוֹמַר אֵשׁ הַכַּעַס בָּעֲרָה בְּאַפִּי, וְהוּא דֶּרֶךְ מָשָׁל עַל גּוֹדֶל חָרוֹן הָאַף וְהַחֵימָה: **וַתִּיקַד** עַד שְׁאוֹל תַּחְתִּית. כְּלוֹמַר, אֵשׁ חָרוֹן־אַפִּי שָׁרְפָה **בָּכֶם עַד הַיְסוֹד** [הַנִּמְצָא 'בְּתַחְתִּית' הַבִּנְיָן (קיצור"מ)]:

וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבוּלָהּ. שָׁרְפָה אֶת **אַרְצְכֶם וִיבוּלָהּ** – אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּפֵירוֹתֶיהָ (ספרי):

וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים. הָאֵשׁ לִהֲטָה וְהֶחֱרִיבָה **(ס"א: אֶת) יְרוּשָׁלַיִם הַנִּקְרֵאת** 'מוֹסְדֵי הָרִים', לְפִי שֶׁהִיא **מְיוּסֶּדֶת** (בְּנוּיָה) **עַל הֶהָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים קכה, ב) **'יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ'** (קיצור"מ): תורה כג

(כג) אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת. אוֹסִיף עֲלֵיהֶם רָעוֹת. וְאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיּוֹסִיף עֲלֵיהֶם רָעוֹת יוֹתֵר מִכְּדֵי רִשְׁעָתָם, אֶלָּא כְּלוֹמַר: **אַחְבִּיר** וְאֶצְרוֹף **רָעָה עַל רָעָה,** שֶׁיְּבוֹאוּ כּוּלָּם יַחְדָּיו, וְ'אַסְפֶּה' הוּא **לְשׁוֹן 'סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה'** (ישעיה כט, א) [לְאַחַר שֶׁבָּטְלוּ הַקָּרְבָּנוֹת הַמְכַפְּרִים, הֲרֵי שֶׁעֲוֹנוֹתֵיכֶם כָּל שָׁנָה הוֹלְכִים וּמִתּוֹסְפִים עַל עֲוֹנוֹת הַשָּׁנָה הַקּוֹדֶמֶת], וְכֵן: **'סְפוֹת הָרָוָה'** (לעיל כט, יח) [אַזְהָרָה עַל הַהוֹלֵךְ בִּשְׁרִירוּת לִבּוֹ, שֶׁאַף הַשְּׁגָגוֹת יִתּוֹסְפוּ לוֹ עַל הַזְּדוֹנוֹת, לְהַעְנִישׁ עֲלֵיהֶם יַחְדָּיו], וְכֵן: **'עוֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל זִבְחֵיכֶם'** (ירמיה ז, כא) [מוּטָב שֶׁתַּקְרִיבוּ גַּם אֶת עוֹלוֹתֵיכֶם בְּתוֹרַת שְׁלָמִים, שֶׁהֵם נֶאֱכָלִים לַבְּעָלִים, מֵאַחַר שֶׁאֵין הקב"ה חָפֵץ בְּקָרְבְּנוֹתֵיכֶם וְלָמָּה תַּפְסִידוּ אֶת הַבָּשָׂר], שֶׁמִּשְׁמָעוּת כּוּלָּם הִיא הוֹסָפַת דָּבָר עַל דָּבָר, עַל מְנָת לְצָרְפָם יַחַד (שפ"ח). **דָּבָר אַחֵר** – דֶּרֶךְ אַחֶרֶת בְּפֵירוּשׁ **'אַסְפֶּה'** – לְשׁוֹן כִּילּוּי וּגְמָר, וּכְלוֹמַר, **אֲכַלֶּה** עֲלֵיהֶם אֶת כָּל הָרָעוֹת וְלֹא אוֹתִיר אֲפִילּוּ אַחַת שֶׁלֹּא אָבִיא עֲלֵיהֶם, וְלְשׁוֹן זֶה הוּא **כְּמוֹ** 'הַהֲרָה הִמָּלֵט **פֶּן תִּסָּפֶה'** (בראשית יט, טו) [מִדִּבְרֵי הַמַּלְאָכִים אֶל לוֹט: מֵהַר הִמָּלֵט מִסְּדוֹם פֶּן תִּהְיֶה כָּלָה עִמָּהֶם]. וְהוּא דּוֹמֶה בְּעִנְיָנוֹ לְהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב 'חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם' (רא"ם):

חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם. כָּל חִצַּי אַשְׁלִים וְאֶגְמוֹר **בָּהֶם. וּקְלָלָה זוֹ,** אַף־עַל־פִּי שֶׁרָעָה גְּדוֹלָה הִיא, הֲרֵי **לְפִי הַפּוּרְעָנוּת** הַחֲמוּרָה הָאֲמוּרָה בַּפָּרָשָׁה, **לִבְרָכָה הִיא** נֶחְשֶׁבֶת, שֶׁהֲרֵי לְשׁוֹן 'חִצַּי אֲכַלֶּה בָּם' מַשְׁמַע: **חִצַּי כָּלִים, וְהֵם** (יִשְׂרָאֵל) **אֵינָם כָּלִים;** וְאִם כֵּן יֵשׁ כָּאן הַבְטָחַת נֶחָמָה, שֶׁלְּעוֹלָם לֹא יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל כָּלִים לְגַמְרֵי (ספרי, סוטה ט.) (באמ"ח): תורה כד

(כד) מְזֵי רָעָב. מַהוּ 'מְזֵי רָעָב'? **אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם 'נְפִיחֵי כָפָן'** [נְפוּחִים

מִטּוּלוֹשָׁ"א שֶׁמַּעְתִּי: שְׁעִירֵי רָעָב, אָדָם כָּחוּשׁ מְגַדֵּל שֵׂעָר עַל בְּשָׂרוֹ. מְזִי • לְשׁוֹן אֲרַמִּי: שֵׂעָר, מֶזְיָא, דַּהֲוָה מְהַפֵּךְ בְּמֶזְיָא. וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף • הַשֵּׁדִים נִלְחָמוּ בָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (איוב ה) "וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף", וְהֵם שֵׁדִים. וְקֶטֶב מְרִירִי • וּכְרִיתוּת שֵׁד שֶׁשְּׁמוֹ מְרִירִי. קֶטֶב – כְּרִיתָה, כְּמוֹ (הושע יג) "אֲהִי קָטְבְּךָ שְׁאוֹל". וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת • (ספרי) מַעֲשֶׂה הָיָה וְהָיוּ הָרְחֵלִים נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין. חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר • אֶרֶס נְחָשִׁים הַמִּתְהַלְּכִים עַל גְּחוֹנָם עַל הֶעָפָר, כַּמַּיִם הַזּוֹחֲלִים עַל הָאָרֶץ. זְחִילָה, לְשׁוֹן מְרוּצַת הַמַּיִם עַל הֶעָפָר, וְכֵן כָּל מְרוּצַת דָּבָר הַמְּשַׁפְּשֵׁף עַל הֶעָפָר וְהוֹלֵךְ.

(כה) מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה:

כה מִבָּרָא תִּתַּכֵּל חַרְבָּא וּמִתְּנָנְיָא חַרְגַּת מוֹתָא אַף עוּלְּמֵיהוֹן אַף עוּלְּמָתְהוֹן יָנְקֵיהוֹן עִם אֱנַשׁ סָבֵיהוֹן:

רש"י◄ מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב • מִחוּץ לָעִיר תְּשַׁכְּלֵם חֶרֶב גְּיָסוֹת. וּמֵחֲדָרִים אֵימָה • כְּשֶׁבּוֹרֵחַ וְנִמְלָט מִן הַחֶרֶב, חַדְרֵי לִבּוֹ נוֹקְפִים עָלָיו מֵחֲמַת אֵימָה, וְהוּא מֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ. דָּבָר אַחֵר: "וּמֵחֲדָרִים אֵימָה", שֶׁבַּבַּיִת תִּהְיֶה אֵימַת דֶּבֶר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה ט) "כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ", וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס. (ספרי) דָּבָר אַחֵר: "מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חֶרֶב", עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בַּחוּצוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה יא) "וּמִסְפַּר חוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת". וּמֵחֲדָרִים אֵימָה • עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל ח) "אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ".

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

מֵרָעָב], שֶׁכֵּן טֶבַע הַסּוֹבְלִים מֵרָעָב שֶׁגּוּפָם מִתְנַפֵּחַ. ומעיר רש"ו: **וְאֵין לִי עֵד מוֹכִיחַ עָלָיו.** כְּלוֹמַר, לֹא מָצָאתִי בַּמִּקְרָא מָקוֹם נוֹסָף שֶׁנִּזְכָּר לְשׁוֹן 'מְזִי', כְּדֵי לְהוֹכִיחַ מִשָּׁם עַל פֵּירוּשׁוֹ הַמְּדוּקְדָּק. **וּמִשְּׁמוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן מִטּוּלוּשָׁא שָׁמַעְתִּי** פֵּירוּשׁ אַחֵר בְּתֵיבַת 'מְזִי', שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן שֵׂעָר, וּפֵירוּשׁ הַכָּתוּב כָּאן הוּא כְּמוֹ: **'שְׂעִירֵי רָעָב'**, שֶׁכֵּן **אָדָם הַכָּחוּשׁ** מֵחֲמַת רָעָב **מְגַדֵּל שֵׂעָר עַל בְּשָׂרוֹ,** יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אָדָם בְּרִיא.

מְזִי. בִּלְשׁוֹן **אֲרַמִּי** קָרוּי **'שֵׂעָר'** בְּשֵׁם **'מִזַּיָּא';** כְּמוֹ שֶׁמְּצִינוּ בַּגְּמָרָא (מגילה יח.) **'דַּהֲוָה מְהַפֵּךְ בְּמִזַּיָּא'** [שֶׁהָיָה מְסַלְסֵל בִּשְׂעָרוֹ] וּמִכָּאן יְסוֹד לְפֵירוּשׁוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן:

וּלְחוּמֵי רֶשֶׁף. לְשׁוֹן 'רֶשֶׁף' מַשְׁמָעוֹ דָּבָר הַמִּתְעוֹפֵף בָּאֲוִיר, כְּגוֹן חֵץ אוֹ נִיצוּץ אֵשׁ וְכַדּוֹמֶה, אָמְנָם 'לְחוּמֵי רֶשֶׁף' הָאֲמוּר כָּאן הַכַּוָּנָה הוּא עַל אוֹתָן שֶׁנִּפְגְּעוּ מִן **הַשֵּׁדִים שֶׁנִּלְחֲמוּ בָהֶם** [בְּדוֹמֶה לְ'קֶטֶב מְרִירִי' הַמּוּזְכָּר בְּסָמוּךְ], כְּמוֹ **שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב ה, ז) **'וּבְנֵי רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף', וְהֵם שֵׁדִים,** כִּדְבָרֵי הַתַּרְגּוּם שָׁם: וּבְנֵי מַזִּיקֵי בְּגוּבְהָא יְטוּסוּן [בְּנֵי הַמַּזִּיקִים, שֶׁהֵם הַשֵּׁדִים, בְּגוֹבַהּ הָאֲוִיר יְעוֹפֵפוּ] (מפרשים):

וְקֶטֶב מְרִירִי. הוּא שְׁמוֹ שֶׁל הַשֵּׁד הַכּוֹרֵת חַיֵּי אָדָם, וּלְשׁוֹן 'קֶטֶב מְרִירִי' פֵּירוּשׁוֹ: **וּכְרִיתוּת שֵׁד שֶׁשְּׁמוֹ 'מְרִירִי'. קֶטֶב.** הוּא לְשׁוֹן **כְּרִיתָה, כְּמוֹ** שֶׁנֶּאֱמַר: **'אֲהִי קָטְבְּךָ שְׁאוֹל'** (הושע יג, יד) [הקב"ה אוֹמֵר אֶל הָרָשָׁע: אֲנִי אֶהְיֶה הַמַּכְרִית אוֹתְךָ לִשְׁאוֹל, כְּלוֹמַר לַקֶּבֶר]:

וְשֶׁן בְּהֵמוֹת. נְשִׁיכַת בְּהֵמוֹת, וְאַף כִּי אֵין טִבְעָן שֶׁל בְּהֵמוֹת לִנְשׁוֹךְ, **מַעֲשֶׂה הָיָה** בִּזְמַן שֶׁלֹּא הָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, **וְהָיוּ הָרְחֵלִים** (הַכְּבָשִׂים) **נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין** (ספרי) (באמ"ח):

חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר. כְּלוֹמַר **אֶרֶס נְחָשִׁים,** וְהֵם נִקְרָאִים 'זוֹחֲלֵי עָפָר', לְפִי שֶׁהֵם שְׁרָצִים חַסְרֵי רַגְלַיִם, **הַמִּתְהַלְּכִים עַל גְּחוֹנָם עַל הֶעָפָר, כַּמַּיִם הַזּוֹחֲלִים עַל הָאָרֶץ.** שֶׁכֵּן **'זְחִילָה'** הוּא **לְשׁוֹן מְרוּצַת הַמַּיִם עַל** גַּבֵּי **הֶעָפָר** [כִּלְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה (מקואות ה, ה) 'הַזּוֹחֲלִין כְּמַעְיָן'], **וְכֵן כָּל מְרוּצַת דָּבָר הַמְּשַׁפְּשֵׁף** עַצְמוֹ וְנִגְרָר **עַל הֶעָפָר וְהוֹלֵךְ,** קָרוּי 'זוֹחֵל' (מצו"צ מיכה ז, יז): תורה כה

(כה) מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חֶרֶב. מִחוּץ לָעִיר תְּשַׁכְּלֵם (תְּמִית אוֹתָם) **הַחֶרֶב** שֶׁל **גְּיָסוֹת** – חֵילֵי מִלְחָמָה:

וּמֵחֲדָרִים אֵימָה. אַחַר שֶׁהַחֶרֶב תִּהְיֶה רַק בַּחוּץ, מַה יֵּשׁ לְפַחֵד בְּתוֹךְ חַדְרֵי הַבַּיִת? אֶלָּא הַפַּחַד מִן הַחֶרֶב יִגְדַּל כָּל־כָּךְ, עַד שֶׁ**כְּשֶׁאָדָם בּוֹרֵחַ וְנִמְלָט מִן הַחֶרֶב,** יִהְיוּ **חַדְרֵי לִבּוֹ** עֲדַיִן **נִקּוּפִים עָלָיו** (דּוֹפְקִים בְּחוֹזֶק) **מֵחֲמַת אֵימָה, וְהוּא מֵת וְהוֹלֵךְ בָּהּ.** כְּלוֹמַר, גַּם מִי שֶׁיִּנָּצֵל מִן הַחֶרֶב עַצְמוֹ, חֲרֵי מִן הַפַּחַד וְהָאֵימָה שֶׁבְּחַדְרֵי לִבּוֹ הוּא מֵת (ספרי) (באמ"ח): **דָּבָר אַחֵר** – דֶּרֶךְ אַחֶרֶת לְפָרֵשׁ אֶת הַדְּבָרִים: **'וּמֵחֲדָרִים אֵימָה'** – חֲדָרִים מַמָּשׁ; כִּי **בַּבַּיִת תִּהְיֶה אֵימַת דֶּבֶר,** וְאַף אִם הַחֶרֶב לֹא תַּגִּיעַ אֶל תּוֹךְ הַבַּיִת, מַגֵּפַת הַדֶּבֶר תִּכָּנֵס לְשָׁם, **כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר** בִּנְבוּאָה עַל זְמַן חוּרְבַּן הַבַּיִת (ירמיה ט, כ) **'כִּי עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ'. וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס** כָּאן: 'וּמִתְּנָנְיָא' שֶׁפֵּירוּשׁוֹ חַדְרֵי הַבַּיִת [כְּמוֹ 'חֶדֶר בְּחָדֶר' (מלכים־א כ, ל) שֶׁתַּרְגּוּמוֹ: 'תְּנָן בְּגוֹ תְּנָן'] (מצו"ד). **דָּבָר אַחֵר** דְּרִשׁוּ חֲכָמִים בָּזֶה: **מִחוּץ תְּשַׁכֵּל חֶרֶב** – תֵּיבַת 'מִחוּץ' בָּאָה לִיתֵּן טַעַם עַל הָעוֹנֶשׁ 'תְּשַׁכֵּל חֶרֶב': **עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בַּחוּצוֹת,** כְּגוֹן זֶה **שֶׁנֶּאֱמַר** (שם יא, יג) **וּמִסְפַּר חוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת** [כְּמִסְפַּר הָרְחוֹבוֹת וְהַשְּׁווּקִים כֵּן שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַעֲבוֹדָה זָרָה] – עַל כֵּן 'תְּשַׁכֵּל חֶרֶב'; **וּמֵחֲדָרִים אֵימָה** – הָ'אֵימָה' בָּאָה כְּעוֹנֶשׁ **עַל מַה שֶּׁעָשׂוּ בְּחַדְרֵי חֲדָרִים,** כְּמוֹ **שֶׁנֶּאֱמַר** (יחזקאל ח, יב) **אֲשֶׁר זִקְנֵי בֵית יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂים בַּחֹשֶׁךְ אִישׁ בְּחַדְרֵי מַשְׂכִּיתוֹ** [דִּבְרֵי ה' לִיחֶזְקֵאל: הַאִם רָאִיתָ אֶת מַעֲשֶׂה נִכְבְּדֵי הָעָם, הָעוֹשִׂים מַעֲשֵׂיהֶם בַּחוֹשֶׁךְ וּבְחַדְרֵיהֶם הַמּוּסְתָּרִים, וּמְדַמִּים שֶׁאֵין הַקב"ה רוֹאֶה אוֹתָם]. וּלְפִי זֶה כָּךְ נִדְרָשׁ הַכָּתוּב: 'מִחוּץ' – מֵחֲמַת מַעֲשֵׂיהֶם בַּחוּץ – 'תְּשַׁכֵּל חֶרֶב'; 'וּמֵחֲדָרִים' – מֵחֲמַת מַעֲשֵׂיהֶם בְּחַדְרֵי חֲדָרִים – 'אֵימָה' (רע"ב): תורה כו

(כו) אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם:

כו אֲמָרִית אֶחוּל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן וֶאֱשֵׁצְנוּן אֲבַטֵּל מִבְּנֵי אֱנָשָׁא דּוּכְרָנֵיהוֹן:

רש"י◄ **אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם** • אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְאֶה אוֹתָם. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ "אַפְאֵיהֶם", אֲשִׁיתֵם פֵּאָה, לְהַשְׁלִיכָם מֵעָלַי הֶפְקֵר, וְדֵגְמָתוֹ מְצִינוּ בְּעֶזְרָא: (נחמיה ט) "וַתִּתֵּן לָהֶם מַמְלָכוֹת וַעַמִּמִים וּתְחַלְּקֵם לְפֵאָה", לְהֶפְקֵר, וְכֵן חִבְּרוֹ מְנַחֵם. וְיֵשׁ פּוֹתְרִים אוֹתוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ: 'יֵחוּל רָגְזִי עֲלֵיהוֹן', וְלֹא יִתָּכֵן, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב: 'אַאַפְאֵיהֶם', א' אַחַת לְשִׁמּוּשׁ, וְאַחַת לִיסוֹד, כְּמוֹ: "אֲאַזֶּרְךָ", (ישעיה מה) "אַאַמִּצְכֶם בְּמוֹ פִי", (איוב טז) וְהָא' הַתִּיכוֹנָה אֵינָהּ רְאוּיָה בּוֹ כְּלָל. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם אַחַר לְשׁוֹן הַבְּרַיְתָא הַשְּׁנוּיָה בַּסִּפְרִי, הַחוֹלֶקֶת תֵּבָה זוֹ לִשְׁלֹשָׁה תֵּבוֹת: אָמַרְתִּי אַף אֵי הֵם, אָמַרְתִּי בְּאַפִּי: 'אֶתְּנֵם כְּאִלּוּ אֵינָם, שֶׁיֹּאמְרוּ רוֹאֵיהֶם עֲלֵיהֶם: אַיֵּה הֵם'?.

(כז) לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת:

כז אִלּוּלְפוֹן רָגְזָא דְּסָנְאָה כְּנִישׁ דִּילְמָא יִתְרַבְּרַב בְּעֵל דְּבָבָא דִּילְמָא יֵימְרוּן יְדָנָא תְּקִיפַת לָנָא וְלָא מִן קֳדָם יְיָ הַוַת כָּל דָּא:

(כח) כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה:

כח אֲרֵי עַם מְאַבְּדֵי עֵצָה אִנּוּן וְלֵית בְּהוֹן סוּכְלְתָּנוּ:

פירש"י [כז–כח]◄ **לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר** • אִם לֹא שֶׁכַּעַס הָאוֹיֵב כָּנוּס עֲלֵיהֶם לְהַשְׁחִיתָם, וְאִם יוּכַל לָהֶם וַיַּשְׁחִיתֵם, יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בּוֹ, וּבֵאלֹהָיו, וְלֹא יִתְלֶה הַגְּדֻלָּה בִּי, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ", יְנַכְּרוּ הַדָּבָר

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

(כו) אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם. כָּךְ אוֹמֵר הקב"ה: **אָמַרְתִּי בְּלִבִּי 'אַפְאֶה אוֹתָם'. וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ 'אַפְאֵיהֶם'** – **אֲשִׁיתֵם פֵּאָה** – אֶעֱשֶׂה אוֹתָם כִּפְאַת הַשָּׂדֶה, שֶׁהַקּוֹצֵר אֶת הַתְּבוּאָה אֵינוֹ אוֹסְפָהּ עִמּוֹ אֶלָּא מַנִּיחַ אוֹתָהּ הֶפְקֵר לָעֲנִיִּים, כָּךְ אֲנִי 'אַפְאֶה אוֹתָם', **לְהַשְׁלִיכָם מֵעָלַי** כְּ**הֶפְקֵר. וְדוּגְמָתוֹ** שֶׁל לְשׁוֹן 'פֵּאָה' בְּמִשְׁמְעוּת הֶפְקֵר, **מְצִינוּ בְּעֶזְרָא** (נחמיה ט, כב), **וַתִּתֵּן לָהֶם מַמְלָכוֹת וַעַמִּמִים וַתַּחְלְקֵם לְפֵאָה** – חִלְקָתָּ מַמְלָכוֹת וְעַמִּים לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיִּהְיוּ **לְהֶפְקֵר** לִפְנֵיהֶם. וְכִפְּירוּשׁ זֶה **כֵּן חִבְּרוּ מְנַחֵם** – כָּךְ פֵּירֵשׁ מְנַחֵם בֶּן־סָרוּק בְּסִפְרוֹ 'הַמַּחְבֶּרֶת' [שֶׁבּוֹ הוּא מְדַמֶּה לְשׁוֹנוֹת זֶה לָזֶה בְּשָׁרְשָׁם]. **וְיֵשׁ פּוֹתְרִים אוֹתוֹ** – יֵשׁ הַמְפָרְשִׁים אֶת תֵּיבַת 'אַפְאֵיהֶם' מִלְּשׁוֹן 'אַף' וְחֵימָה, וּכְאִילּוּ נֶאֱמַר "אֶהְיֶה בְּאַף עֲלֵיהֶם", **כְּתַרְגּוּמוֹ** בְּאוּנְקְלוֹס: **'יֵחוּל רוּגְזִי עֲלֵיהוֹן'** [יָחוּל כַּעְסִי עֲלֵיהֶם]. **וְאוּלָם** פֵּירוּשׁ זֶה **לֹא יִתָּכֵן, שֶׁאִם־כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתּוֹב 'אַאַפְאֵיהֶם'** – בִּשְׁנֵי אַלְפֵי"ן בְּרֹאשׁ הַתֵּיבָה, אָלֶ"ף **אַחַת לְשִׁמּוּשׁ** [כְּדֶרֶךְ כָּל פְּעוּלָּה בָּעָתִיד, שֶׁ הַמְדַבֵּר אוֹמְרָהּ כְּלַפֵּי עַצְמוֹ, שֶׁבָּאָה אָלֶ"ף בְּתְחִילַת הַתֵּיבָה, בִּמְקוֹם מִלַּת 'אֲנִי'. כְּגוֹן: אֶלְמַד (אֶהְיֶה לוֹמֵד), אֵלֵךְ (אֶהְיֶה הוֹלֵךְ), אֶתְפַּלֵּל (אֶהְיֶה מִתְפַּלֵּל)], וְאָלֶ"ף **אַחַת לִיסוֹד** הַתֵּיבָה עַצְמָהּ, שֶׁהֲרֵי תֵּיבַת 'אַף' מִתְחִילָה בְּאָלֶ"ף; וּ**כְמוֹ** שֶׁמָּצִינוּ בְּתֵיבַת **'אַאַזֶּרְךָ'** (ישעיה מה, ה) [אֶחְגּוֹר אוֹתְךָ בְּ'אַזּוֹר'], שֶׁהָרִאשׁוֹנָה הִיא אָלֶ"ף שִׁימּוּשִׁית, הַבָּאָה בִּמְקוֹם 'אֲנִי', וְהַשְּׁנִיָּה הִיא מִיסוֹד תֵּיבַת 'אַזּוֹר'. וְכֵן מָצִינוּ **'אַאַמִּצְכֶם בְּמוֹ פִי'** (איוב טז, ה) [אַאַמֵּץ אֶתְכֶם בְּדִיבּוּרִי] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁנֵי אַלְפֵי"ן מֵאוֹתוֹ הַטַּעַם הָאָמוּר לְעֵיל. וְאִילּוּ הָיָה 'אַפְאֵיהֶם' מִלְּשׁוֹן 'אַף', שֶׁיֵּשׁ בְּשָׁרְשׁוֹ אָלֶ"ף, הָיָה אַף הוּא צָרִיךְ לְהִכָּתֵב 'אַאַפְאֵיהֶם'. **וְעוֹד,** אִילּוּ הָיָה שׁוֹרֶשׁ הַלָּשׁוֹן 'אַף', הֲרֵי **הָאָלֶ"ף הַתִּיכוֹנָה** (הָאֶמְצָעִית) שֶׁלְּאַחַר הַפֵּ"א **אֵינָהּ רְאוּיָה** לִהְיוֹת **בּוֹ כְּלָל.** אֶלָּא עַל כָּרְחָךְ אֵין זֶה אֶלָּא מִלְּשׁוֹן 'פֵּאָה', וְלָכֵן הָאָלֶ"ף שֶׁבִּתְחִילַת הַתֵּיבָה הִיא לְשִׁימּוּשׁ בִּלְבָד, וְהָאָלֶ"ף שֶׁבְּאֶמְצָעָהּ הִיא מִן הַשּׁוֹרֶשׁ 'פֵּאָה'. רש"י חוזר ליישב את שיטת התרגום: **וְאוּנְקְלוֹס** שֶׁתִּרְגֵּם 'יָחוּל רוּגְזִי עֲלֵיהוֹן', לֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ כְּפֵירוּשָׁם, שֶׁתֵּיבַת 'אַפְאֵיהֶם' הִיא כְּמוֹ 'אֶהְיֶה בְּאַף עֲלֵיהֶם', אֶלָּא הוּא **תִּרְגֵּם** כֵּן **אַחַר לְשׁוֹן הַבְּרַיְתָא הַשְּׁנוּיָה בְּסִפְרִי, הַחוֹלֶקֶת** (מְחַלֶּקֶת) **תֵּיבָה זוֹ לִשְׁלֹשׁ תֵּיבוֹת:** 'אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם' – **אָמַרְתִּי 'אַף אֵי הֵם'.** וְכָךְ פֵּירוּשָׁם: **אָמַרְתִּי בְּאַפִּי שֶׁאֶתְּנֵם** (אֶעֱשֶׂה אוֹתָם) **כְּאִילּוּ** הֵם **אֵינָם** בָּעוֹלָם, עַד **שֶׁיֹּאמְרוּ רוֹאֵיהֶם עֲלֵיהֶם 'אַיֵּה הֵם'**, וְכָל זֶה מֵאַחַר שֶׁיָּחוּל רוּגְזִי עֲלֵיהֶם' וְיִהְיוּ נֶחְשָׁבִים כְּמִי שֶׁאֵינָם. וּלְפִי פֵּירוּשׁ זֶה, הָאָלֶ"ף הָרִאשׁוֹנָה הִיא מִתֵּיבַת 'אַף', וְהַתִּיכוֹנָה הִיא מִתֵּיבַת 'אֵי' (באמ"ח, רא"ם): תורה כז

(כז-כח) לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר. פָּסוּק זֶה הוּא הֶמְשֵׁךְ לְקוֹדְמוֹ, הַנּוֹתֵן טַעַם מַדּוּעַ רַק 'אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְאֵיהֶם, אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם', אַף לֹא עָשִׂיתִי זֹאת בְּפוֹעַל; כִּי אָמְנָם כָּךְ הָיִיתִי עוֹשֶׂה **אִם לֹא שֶׁכַּעַס הָאוֹיֵב** אָגוּר וְ**כָנוּס עֲלֵיהֶם לְהַשְׁחִית** אוֹתָם, **וְאִם** אַגִּיחַ לְאוֹיֵב שֶׁ**יּוּכַל לָהֶם וַיַּשְׁחִיתֵם** לְגַמְרֵי, הֲרֵי אָז **יִתְלֶה** הָאוֹיֵב אֶת **הַגְּדוּלָּה בּוֹ** עַצְמוֹ **וּבֵאלֹהָיו, וְלֹא יִתְלֶה הַגְּדוּלָּה בִּי** – שֶׁלֹּא יַכִּיר כִּי מֵאִתִּי הָיְתָה זֹאת לְהַפְרַע מִיִּשְׂרָאֵל עַל יָדָיו, וּכְדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ כֵּן לְפִיכָךְ לֹא מִצִּיתִי עִם יִשְׂרָאֵל אֶת הַפּוּרְעָנוּת עַד תּוּמָּהּ, **וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר** בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב: **'פֶּן יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ'.** כְּלוֹמַר, שֶׁמָּא הָאוֹיְבִים הַצָּרִים אוֹתוֹ יְ**נַכְּרוּ הַדָּבָר** – שֶׁיְּבוֹאוּ **לְתִלּוֹת גְּבוּרָתָם בִּנְכָרִי** – בֶּאֱלִיל זָר, **שֶׁאֵין הַגְּדוּלָּה שֶׁלּוֹ. 'פֶּן יֹאמְרוּ יָדֵינוּ רָמָה' וגו'** – שֶׁמָּא יִתְלוּ הַכָּבוֹד בְּכֹחָם וְעֹצֶם יָדָם, וְלֹא יַכִּירוּ כִּי 'ה' פָּעַל כָּל זֹאת'. וְעַל זֹאת מוֹסִיף הַכָּתוּב וְאוֹמֵר, שֶׁאוֹתוֹ גּוֹי הַמֵּיצֵר לְיִשְׂרָאֵל לֹא יַשְׂכִּיל לְהָבִין

לִתְלוֹת גְּבוּרָתָם בַּעֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים, שֶׁאֵין הַגְּדֵלָה שֶׁלּוֹ. פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְגוֹ׳, כִּי • אוֹתוֹ גּוֹי. **אֹבֵד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה** • שֶׁאִלּוּ הָיוּ חֲכָמִים יַשְׂכִּילוּ זֹאת: ״אֵיכָה יִרְדֹּף וְגוֹ׳״.

• יום חמישי א׳ תשרי •

(כט) לֻו חָכְמֻו יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם:

כט אִלּוּ חַכִּימוּ אִסְתַּכְּלוּ בְּדָא סְבָרוּ מָא יְהֵי בְּסוֹפֵיהוֹן:

רש״י◄ **יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם** • יִתְּנוּ לֵב לְהִתְבּוֹנֵן לְסוֹף פֶּרְעָנוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(ל) אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם:

ל אֶכְדֵּין יִרְדּוֹף חַד אַלְפָא וּתְרֵין יֶעֱרְקוּן לְרִבּוֹתָא אֱלָהֵן אֲרֵי תַּקִּיפְהוֹן מְסָרְנוּן וַיְיָ אֲשְׁלְמַנּוּן:

רש״י◄ **אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד** • מִמֶּנּוּ אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל. **אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם** • מְכָרָם וּמְסָרָם בְּיָדֵנוּ, דילבר״ר בְּלַעַ״ז (איבערגעבען)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת אחרון של פסח תשי״ז – תורת מנחם התוועדויות יט עמ׳ 323)

כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם (לב, ל) הַשְּׁמָדוֹת ל״ע שֶׁהָיוּ בְּדוֹרֵנוּ - לֹא הָיוּ מִצַּד כֹּחָם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי אֵין לְגוֹי שְׁלִיטָה עַל יְהוּדִי, שֶׁנִּשְׁמָתוֹ הִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ. וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ: אִם בַּעֲצֵי הַמִּקְדָּשׁ הַגַּשְׁמִי וַאֲבָנָיו לֹא שָׁלַט הָאוֹיֵב, כַּכָּתוּב טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ - כָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר שֶׁאֵין לוֹ שְׁלִיטָה בְּמִקְדָּשׁ רוּחָנִי (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד). אֶלָּא **צוּרָם** מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם - מִטַּעַם הַיָּדוּעַ לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. וְהִנֵּה כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ״ר אָמַר פַּעַם, שֶׁאֵין לְהַצְדִּיק אֶת ה׳ יוֹתֵר מִדַּאי . . . אֲבָל כְּתִיב ״אוֹדְךָ ה׳ כִּי אָנַפְתָּ בִּי״, הֵינוּ שֶׁלְּעָתִיד יוֹדוּ לַה׳ עַל הַ״אָנַפְתָּ״.

(לא) כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים:

לא אֲרֵי לָא כְתָקְפָּנָא תָּקְפְּהוֹן וּבַעֲלֵי דְבָבָנָא הֲווֹ דַיָּנָנָא:

רש״י◄ **כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם** • כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לָאוֹיְבִים לְהָבִין שֶׁהַשֵּׁם הִסְגִּירָם, וְלֹא לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם הַנִּצָּחוֹן, שֶׁהֲרֵי עַד הַנָּה לֹא יָכְלוּ כְּלוּם אֱלֹהֵיהֶם כְּנֶגֶד צוּרֵנוּ, כִּי לֹא כְּסַלְעֵנוּ סַלְעָם, כָּל צוּר שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן סֶלַע. **וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים** • וְעַכְשָׁו אוֹיְבֵינוּ שׁוֹפְטִים אוֹתָנוּ, שֶׁהֲרֵי צוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם (סְפָרִים אֲחֵרִים: הֲרֵי שֶׁצּוּרֵנוּ מְכָרָנוּ לָהֶם)◆

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

שֶׁהַכֹּל מֵאֵת ה׳ – **׳כִּי אוֹתוֹ גּוֹי אוֹבֵד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה׳. שֶׁאִילּוּ הָיוּ חֲכָמִים יַשְׂכִּילוּ** וַיָּבִינוּ **זֹאת,** שֶׁאֵין נִצְחוֹנָם עַל יִשְׂרָאֵל לְפִי דַּרְכֵּי הַטֶּבַע, שֶׁכֵּן **׳אֵיכָה יִרְדֹּף׳** אֶחָד מֵהֶם אַחַר אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל, ׳אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם׳ **וגו׳** (פסוקים כט-ל)

(מפרשים): תורה כט

(כט) יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם. לְשׁוֹן ׳אַחֲרִית׳ הָאָמוּר כָּאן אֵין פֵּירוּשׁוֹ ׳הָעָתִיד לִהְיוֹת׳, אֶלָּא הַכַּוָּנָה הִיא לְאוֹתוֹ הַזְּמַן שֶׁבּוֹ תִּתְקַיֵּים הַפּוּרְעָנוּת, כִּי אָז רָאוּי שֶׁ**יִּתְּנוּ** הַגּוֹיִים **לֵב לְהִתְבּוֹנֵן** מָה הָיְתָה דַּרְגָּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּרֵאשִׁיתָם, כַּאֲשֶׁר עָמְדוּ בְּרוּם הַמַּעֲלָה, וּמַה הִגִּיעַ עֲלֵיהֶם עַתָּה **לְסוֹף פּוּרְעָנוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל** (פירוש הרא״ש): תורה ל

(ל) אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד. לֹא יִתְבּוֹנְנוּ הָאוֹיְבִים לַחֲשׁוֹב לְעַצְמָם: אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁיִּרְדּוֹף יָחִיד **מִמֶּנּוּ** (מִן הָאוֹיְבִים) אַחַר **אֶלֶף** אֲנָשִׁים **מִיִּשְׂרָאֵל,** וְיָנִיס אוֹתָם: **אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה׳ הִסְגִּירָם.** ׳מְכִירָה׳ וְ׳הַסְגָּרָה׳ הָאֲמוּרִים כָּאן מַשְׁמָעוּתָם דּוּמָה, וּכְלוֹמַר, שֶׁהקב״ה **מְכָרָם וּמְסָרָם בְּיָדֵינוּ. דליבר״ר בְּלַעַ״ז** (לש״ר): תורה לא

(לא) כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם. כִּי לֹא כֵּאלֹהֵינוּ אֱלִילֵיהֶם. וְעִנְיָנוֹ שֶׁל פָּסוּק זֶה הוּא הֶמְשֵׁךְ וְסִיּוּם הָאָמוּר לְמַעְלָה, ׳לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ וגו׳, כִּי **כָּל זֶה הָיָה לָהֶם לָאוֹיְבִים לְהָבִין,** שֶׁכָּל הַצְלָחָתָם לְהָקִיץ לְיִשְׂרָאֵל הִיא רַק מֵאַחַר **שֶׁהַשֵּׁם** (הקב״ה) **הִסְגִּירָם** כְּעוֹנֶשׁ עַל עֲוֹנוֹתֵיהֶם, **וּלְפִיכָךְ, לֹא לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם** (לא לַגּוֹיִים וְלֹא לֶאֱלִילֵיהֶם) שַׁיָּכִים **הַנִּצָּחוֹן** וְהַגְּדוּלָּה, **שֶׁהֲרֵי עַד הֵנָּה** כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ יִשְׂרָאֵל רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, **לֹא יָכְלוּ כְּלוּם אֱלֹהֵיהֶם כְּנֶגֶד צוּרֵנוּ,** וּמִכָּאן הָיָה לָהֶם לְהַשְׂכִּיל וּלְהָבִין ׳כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם׳. ומוסיף רש״י: ׳צוּר׳ הוּא לְשׁוֹן ׳סֶלַע׳, כְּאִילּוּ נֶאֱמַר **׳כִּי לֹא כְסַלְעֵנוּ סַלְעָם׳,** וּכְלוֹמַר אֵין הֶחָזֵק שֶׁלָּנוּ (הקב״ה) כְּ׳חָזֵק׳ שֶׁלָּהֶם (הָאֱלִיל) שֶׁבּוֹ הֵם בּוֹטְחִים, וְכֵן **כָּל ׳צוּר׳ שֶׁבַּמִּקְרָא** הוּא **לְשׁוֹן סֶלַע.** וּכְשֶׁהַדָּבָר אָמוּר כְּלַפֵּי הקב״ה, הֲרֵיהוּ מְשַׁמֵּשׁ כִּכְינוּי לְמִדַּת חָזְקוֹ וּגְבוּרָתוֹ (באמ״ח לעיל פסוק ד):

וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים. ׳פְּלִילִים׳ פֵּירוּשׁוֹ מִשְׁפָּט, עֲשִׂיַּת דִּין. וְכָךְ פֵּירוּשׁ הַכָּתוּב: עַד עַכְשָׁיו לֹא יָכְלוּ כְּלוּם כְּנֶגֶד צוּרֵנוּ, **וְאוּלָם עַכְשָׁיו** כֵּיוָן שֶׁחָטָאנוּ, הֲרֵי **אוֹיְבֵינוּ** שׁוֹלְטִים בָּנוּ וְהֵם הַ**שּׁוֹפְטִים** (דָּנִים וּמַעֲנִישִׁים) **אוֹתָנוּ,** וּמִכָּל זֶה הָיָה

(לב) כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ:

לב אֲרֵי כְּפַרְעֲנוּת עַמָּא דִּסְדוֹם פֵּרְעֲנוּתְהוֹן וְלָקוּתְהוֹן כְּעַם עֲמֹרָה מָחָתְהוֹן בִּישִׁין כְּרֵשֵׁי חֶזְיָן וְתַשְׁלֻמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן:

רש״י◄ **כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם** • מוּסָב לְמַעְלָה: אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְּאֵיהֶם וְאַשְׁבִּית זִכְרָם – לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם מַעֲשֵׂה סְדֹם וַעֲמוֹרָה. **שַׁדְמֹת** • שְׂדֵה תְּבוּאָה, כְּמוֹ: (חבקוק ג) ״וְשַׁדְמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל״, (מלכים ב כג) ״בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן״. **עִנְּבֵי־רוֹשׁ** • עֵשֶׂב מַר. **אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ** • מַשְׁקֶה מַר רָאוּי לָהֶם, לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם פֵּרְעָנוּתָם, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: ׳וְתַשְׁלֻמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן׳.

(לג) חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר:

לג הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כֹּס פֵּרְעֲנוּתְהוֹן וּכְרֵישׁ פְּתָנֵי חֶזְיָן אַכְזְרָאִין:

רש״י◄ **חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם** • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כֹּס פֵּרְעֲנוּתְהוֹן׳, הִנֵּה כִּמְרִירוּת נְחָשִׁים כּוֹס מִשְׁתֵּה פֵּרְעָנוּתָם. **וְרֹאשׁ פְּתָנִים** • כּוֹסָם, שֶׁהוּא אַכְזָר לַנָּשׁוּךְ. אוֹיֵב אַכְזָרִי יָבֹא וְיִפְרַע מֵהֶם.

(לד) הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאֹצְרֹתָי:

לד הֲלָא כָּל עוֹבָדֵיהוֹן גְּלָן קֳדָמַי גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצָרַי:

רש״י◄ **הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי** • כְּתַרְגּוּמוֹ, כִּסְבוּרִים הֵם שֶׁשָּׁכַחְתִּי מַעֲשֵׂיהֶם? כֻּלָּם גְּנוּזִים וּשְׁמוּרִים לְפָנַי. **הֲלֹא־הוּא** • פְּרִי גַּפְנָם וּתְבוּאַת שַׁדְמוֹתָם כָּמוּס עִמָּדִי.

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

לָהֶם לְהָבִין, **שֶׁהֲרֵי צוּרָנוּ (ס״א: הֲרֵי שֶׁצּוּרֵנוּ)** הוּא זֶה שֶׁ**מִּכְרָנוּ לָהֶם**, וְלֹא מִשּׁוּם שֶׁאֵלִילָם גָּבַר עָלֵינוּ (רשב״ם, רא״ם): תורה לב

(לב) כִּי מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם. מִקְרָא זֶה **מוּסָב** עַל הַדְּבָרִים הָאֲמוּרִים **לְמַעְלָה,** עַל אֲשֶׁר **אָמַרְתִּי בְּלִבִּי אַפְּאֵיהֶם וְאַשְׁבִּית זִכְרָם** (פסוק כו), וְלָמָּה אָמַרְתִּי לְהַעֲנִישָׁם כָּל כָּךְ? ׳כִּי מִגֶּפֶן סְדֹום גַּפְנָם׳ – **לְפִי שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם** [הַמַּעֲשִׂים מְשׁוּלִים לְפֵירוֹת, וְזֶהוּ כִּינּוּי ׳הַגֶּפֶן׳ הָאָמוּר כָּאן] הֵם כְּ**מַעֲשֵׂי** אַנְשֵׁי **סְדֹום וַעֲמוֹרָה** [עָרֵי הָרֶשַׁע אֲשֶׁר הָפַךְ ה׳ בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ] (מ״א):

שַׁדְמֹות. פֵּירוּשׁוֹ **שְׂדֵה תְּבוּאָה,** וּבֵיאוּר הַכָּתוּב הוּא: ׳מִשַّדְמוֹת עֲמוֹרָה תְּבוּאָתָם׳, כְּלוֹמַר, מַעֲשֵׂיהֶם כְּמַעֲשֵׂי אַנְשֵׁי עֲמוֹרָה. וּמְצִינוּ עוֹד בַּמִּקְרָא לְשׁוֹן ׳שַׁדְמוֹת׳ בְּמַשְׁמָעוּת זוֹ, **כְּמוֹ ׳וּשְׁדֵמוֹת לֹא עָשָׂה אֹכֶל׳** (חבקוק ג, יז) [שְׂדֵה הַתְּבוּאָה לֹא הִצְמִיחַ כָּל מַאֲכָל], וְכֵן **׳בְּשַׁדְמוֹת קִדְרוֹן׳** (מלכים־ב כג, ד) [בַּשָּׂדֶה הַסָּמוּךְ לְנַחַל קִדְרוֹן] (מצו״צ):

עִנְּבֵי רוֹשׁ. הוּא **עֵשֶׂב מַר** שֶׁשְּׁמוֹ רוֹשׁ [נִקְרָא גַּם רֹאשׁ]. וְכַוָּנַת הַכָּתוּב לוֹמַר כִּי ״עֲנָבֶמוֹ״, כְּלוֹמַר פְּרִי מַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, מָרִים הֵם כְּעֵשֶׂב הָרוֹשׁ (שע״א): **אַשְׁכְּלוֹת מְרוֹרוֹת לָמוֹ.** עַתָּה מְדַבֵּר הַכָּתוּב בַּפּוּרְעָנוּת שֶׁתָּבֹא אֲלֵיהֶם, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁ׳גֶּפֶן סְדוֹם׳ הָיָה גַּפְנָם, וְעִנְּבֵיהֶם הָיוּ ׳עִנְּבֵי רוֹשׁ׳, לָכֵן אַף אֲנִי אַשְׁקֶנּוּ בְּמֵי סְחִיטַת אַשְׁכּוֹלוֹת מְרוֹרוֹת, כִּי **מַשְׁקֶה מַר רָאוּי לָהֶם** לִשְׁתּוֹת. וְכַוָּנַת הַכָּתוּב לוֹמַר: **לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם** הַמְּרִים כָּךְ **פּוּרְעָנוּתָם** תִּהְיֶה מָרָה. **וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: ׳וְתוּשְׁלֻמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן׳** [תַּשְׁלוּם גְּמוּל מַעֲשֵׂיהֶם, כְּפִי מְרִירוּתָם הוּא] (רא״ם): תורה לג

(לג) חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם. לְשׁוֹן ׳חֵמָה׳ הַמּוּזְכָּר כָּאן, אֵין מַשְׁמָעוּתוֹ ׳כַּעַס׳, אֶלָּא מִלְּשׁוֹן ׳אֶרֶס׳ [כְּמוֹ ׳חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר׳ (לעיל פסוק כד)]. וּפֵּירוּשׁ הַכָּתוּב הוּא **כְּתַרְגּוּמוֹ** בְּאוּנְקְלוֹס: **׳הָא כְּמָרַת תַּנִּינַיָּא כֹּס פּוּרְעָנוּתְהוֹן׳ – הִנֵּה כִּמְרִירַת נְחָשִׁים כּוֹס מִשְׁתֵּה פּוּרְעָנוּתָם,** כְּלוֹמַר: בְּמִקּוֹם יַיִן, רָאוּי לְהַשְׁקוֹתָם אֶרֶס שֶׁל נְחָשִׁים: **וְרֹאשׁ פְּתָנִים** אַכְזָר. וּכְרֹאשׁ הַפֶּתֶן הָאַכְזָרִי. שֶׁהַמַּשְׁקֶה הַמַּר שֶׁבְּ**כּוֹסָם** – כְּלוֹמַר מִנַּת פּוּרְעָנוּתָם, יִהְא רַע וָמָר כְּרֹאשׁוֹ שֶׁל פֶּתֶן, **שֶׁהוּא** מִין נָחָשׁ הָ**אַכְזָר לִנְשׁוּךְ.** וְכַוָּנַת הַכָּתוּב לוֹמַר: **אוֹיֵב אַכְזָרִי יָבֹא** עַל יִשְׂרָאֵל **וְיִפְרַע מֵהֶם** (הזכרון): תורה לד

(לד) הֲלֹא הוּא כָּמוּס עִמָּדִי. ׳כָּמוּס׳ פֵּירוּשׁוֹ שָׁמוּר וְגָנוּז. וּפֵּירוּשׁ הַכָּתוּב הוּא **כְּתַרְגּוּמוֹ** בְּאוּנְקְלוֹס: ׳הֲלָא כָּל עוֹבָדֵיהוֹן גְּלָן קֳדָמַי, גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצָרַי׳ [הֲלֹא כָּל מַעֲשֵׂיהֶם גְּלוּיִים לְפָנַי, וּגְנוּזִים לְיוֹם הַדִּין בְּאוֹצְרוֹתַי]. כְּלוֹמַר, **כִּסְבוּרִים הֵם** (יִשְׂרָאֵל) **שֶׁשָּׁכַחְתִּי מַעֲשֵׂיהֶם** הָרָעִים? **כּוּלָּם גְּנוּזִים וּשְׁמוּרִים לְפָנַי,** לְהַפְרַע מֵהֶם בְּבוֹא הַזְּמַן:

הֲלֹא הוּא. אַף עַל פִּי שֶׁכַּוָּנַת הַדְּבָרִים לְמַעֲשֵׂיהֶם הָרָעִים, לֹא נֶאֱמַר בְּלִשּׁוֹן רַבִּים ״הֲלֹא הֵם כְּמוּסִים עִמָּדִי״, כִּי עַל פִּי הַמָּשָׁל, הַדָּבָר מוּסָב עַל **פְּרִי גַפְנָם,** וְעַל **תְּבוּאַת שַׁדְמוֹתָם** (לעיל פסוק לב), לְכָךְ נָקַט הַכָּתוּב לְשׁוֹן יָחִיד, שֶׁהִפְרִי הוּא **כָּמוּס עִמָּדִי** (מנח״י) [וְאַף שֶׁהַדְּבָרִים מוּסָבִים גַּם עַל הַתְּבוּאָה שֶׁהִיא לְשׁוֹן נְקֵבָה, נָקַט הַכָּתוּב לְשׁוֹן זָכָר, מִשּׁוּם פְּרִי גַפְנָם (רא״ם)]: תורה לה

(לה) לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ:

לה קֳדָמַי פֻּרְעָנוּתָא וַאֲנָא אֲשַׁלֵּם לְעִדָּן דְּיִגְלוּן מֵאַרְעָהוֹן אֲרֵי קָרִיב יוֹם תְּבָרְהוֹן וּמַמַּע דְּעָתִיד לְהוֹן:

רס״י◄ **לִי נָקָם וְשִׁלֵּם** • עִמִּי נָכוֹן וּמְזֻמָּן פֻּרְעָנוּת נָקָם וְשִׁלֵּם לָהֶם כְּמַעֲשֵׂיהֶם. הַנָּקָם יְשַׁלֵּם לָהֶם גְּמוּלָם. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים ״וְשִׁלֵּם״, שֵׁם דָּבָר כְּמוֹ ׳וְשָׁלוֹם׳, וְהוּא מִגִּזְרַת (ירמיה ה): ״וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם״, כְּמוֹ וְהַדִּבּוּר. וְאֵימָתַי אֲשַׁלֵּם לָהֶם? — **לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם** • כְּשֶׁתִּתּוֹם זְכוּת אֲבוֹתָם, שֶׁהֵן סְמוּכִים עָלָיו. **כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם** • כְּשֶׁאֶרְצֶה לְהָבִיא עֲלֵיהֶם יוֹם אֵידָם, קָרוֹב וּמְזֻמָּן לְפָנַי לְהָבִיא עַל יְדֵי שְׁלוּחִים הַרְבֵּה. **וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ** • וּמַהֵר יָבֹאוּ הָעֲתִידוֹת לָהֶם. **וְחָשׁ** • כְּמוֹ (ישעיה ה) ״יְמַהֵר יָחִישָׁה״. עַד כָּאן הֵעִיד עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה דִּבְרֵי תּוֹכָחָה לִהְיוֹת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד, כְּשֶׁתָּבֹא עֲלֵיהֶם הַפֻּרְעָנוּת יֵדְעוּ שֶׁאֲנִי הוֹדַעְתִּים מֵרֹאשׁ, מִכָּאן וָאֵילָךְ הֵעִיד עֲלֵיהֶם דִּבְרֵי תַּנְחוּמִין שֶׁיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם כִּכְלוֹת הַפֻּרְעָנוּת, כְּכָל אֲשֶׁר אָמַר לְמַעְלָה: (לעיל ל) ״וְהָיָה כִי יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וְגוֹ׳ וְשָׁב ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְגוֹ׳״.

(לו) כִּי־יָדִין יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנָחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב:

לו אֲרֵי יְדִין יְיָ דִּינָא דְּעַמֵּהּ וּפֻרְעָנוּת עַבְדּוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע אֲרֵי גֶּלֵי קָדָמוֹהִי דִּבְעִדָּן דְּתִתְקֵף עֲלֵיהוֹן מָחַת סָנְאָה יְהוֹן מִטַּלְטְלִין וּשְׁבִיקִין:

רס״י◄ **כִּי־יָדִין ה׳ עַמּוֹ** • כְּשֶׁיִּשְׁפֹּט אוֹתָם בְּיִסּוּרִין הַלָּלוּ הָאֲמוּרִים עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ (איוב לו) ״כִּי בָם יָדִין עַמִּים״, יְיַסֵּר עַמִּים. ׳כִּי׳ זֶה אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳דְּהָא׳ לָתֵת טַעַם לַדְּבָרִים שֶׁל מַעְלָה, אֶלָּא לְשׁוֹן תְּחִלַּת דִּבּוּר, כְּמוֹ

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

(לה) לִי נָקָם וְשִׁלֵּם. ׳לִי נָקָם׳ – כְּלוֹמַר **עִמִּי נָכוֹן** (אֶצְלִי מוּכָן) **וּמְזוּמָן** מַעֲשֵׂה **הַפּוּרְעָנוּת** שֶׁל **נָקָם** (נְקָמָה) הַמְיוּעֶדֶת לָהֶם; ׳וְשִׁלֵּם׳ – **וּישַׁלֵּם לָהֶם כְּמַעֲשֵׂיהֶם.** וְלֹא נֶאֱמַר ׳וַאֲשַׁלֵּם׳ [שֶׁפֵּירוּשׁוֹ ׳אֲנִי אֲשַׁלֵּם׳], אֶלָּא ׳וְשִׁלֵּם׳ [כְּמוֹ ׳וּישַׁלֵּם׳, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ ׳הוּא יְשַׁלֵּם׳], לְפִי שֶׁהוּא מוּטָב עַל **הַנָּקָם,** כְּאִילּוּ הַנָּקָם עַצְמוֹ **יְשַׁלֵּם לָהֶם גְּמוּלָם** (הזכרון). **וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים** שֶׁלְּשׁוֹן **׳וְשִׁלֵּם׳** אֵין פֵּירוּשׁוֹ ׳הוּא יְשַׁלֵּם׳, אֶלָּא הוּא **שֵׁם דָּבָר, כְּמוֹ ׳וְשִׁלּוּם׳** – ׳וְתַשְׁלוּם׳. וּכְלוֹמַר: אֶצְלִי מוּכָנָה הַנְּקָמָה לָתֵת לָהֶם תַּשְׁלוּם וּגְמוּל עַל מַעֲשֵׂיהֶם. **וְלְשׁוֹן** ׳שִׁלֵּם׳ בְּמַשְׁמָעוּת זוֹ, **הוּא מִגִּזְרַת** – עַל אוֹתוֹ מִשְׁקָל לְשׁוֹן כְּדוּגְמַת **׳וְהַדִּבֵּר אֵין בָּהֶם׳** (ירמיה ה, יג) שֶׁמַּשְׁמָעוֹ **כְּמוֹ ׳וְהַדִּבּוּר׳** אֵין בָּהֶם׳. שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַכָּתוּב לִנְקוֹט לִפְעָמִים לְשׁוֹן הַמּוֹרָה עַל הַפְּעוּלָה עַצְמָהּ [שִׁלֵּם, דִּבֵּר] בִּמְקוֹם שֵׁם הַפְּעוּלָה [שִׁלּוּם, דִּבּוּר]. וְעַל זֹאת מוֹסִיף הַכָּתוּב וְאוֹמֵר: **וְאֵימָתַי אֲשַׁלֵּם לָהֶם** אֶת ׳פּוּרְעָנוּת הַנָּקָם׳?

לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם [בַּזְּמַן נְפִילַת רַגְלָם], כְּלוֹמַר **כְּשֶׁתִּתּוֹם** וְתִכְלֶה **זְכוּת אֲבוֹתָם** הָעוֹמֶדֶת לָהֶם כְּמוֹ רֶגֶל, **שֶׁהֵן סְמוּכִים** וְנִשְׁעָנִים **עָלָיו,** אָז אָבִיא עֲלֵיהֶם אֶת ׳פּוּרְעָנוּת הַנָּקָם׳ (רא״ם, הה״מ): **כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם.** אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁיּוֹם צָרָתָם קָרוֹב בִּזְמַן [שֶׁהֲרֵי זוֹ לֹא תָּבוֹא עַד שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם יִהְיוּ כִּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה, וְרַק לְאַחַר שֶׁתִּתּוֹם זְכוּת אֲבוֹתָם כָּאָמוּר], אֶלָּא: כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן, **מִשָּׁעָה שֶׁאֶרְצֶה לְהָבִיא עֲלֵיהֶם יוֹם אֵידָם,** לֹא יִהְיֶה הַדָּבָר קָשֶׁה וְרָחוֹק מִלְּפָנַי לַהֲבִיאוֹ, כִּי **קָרוֹב** הַדָּבָר **וּמְזוּמָן לְפָנַי לְהָבִיא** עֲלֵיהֶם אֶת יוֹם אֵידָם **עַל־יְדֵי שְׁלוּחִים הַרְבֵּה** (גר״א, רא״ם):

וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ. וּכְשֶׁיַּגִּיעַ הַזְּמַן, **מַהֵר יָבֹאוּ הָעֲתִידוֹת לָהֶם** וְלֹא יִתְעַכְּבוּ הַדְּבָרִים יוֹתֵר, וְכָאָמוּר לְמַעְלָה:

וְחָשׁ. לְשׁוֹן מְהִירוּת **כְּמוֹ ׳יְמַהֵר יָחִישָׁה׳** (ישעיה ה, יט) (ש״ח).

ומציין רש״י: מִתְחִילַת הַשִּׁירָה **עַד כָּאן, הֵעִיד עֲלֵיהֶם מֹשֶׁה דִּבְרֵי תּוֹכָחָה, לִהְיוֹת הַשִּׁירָה הַזֹּאת** לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל **לְעֵד,** כִּי **כְּשֶׁתָּבֹא עֲלֵיהֶם הַפּוּרְעָנוּת יֵדְעוּ שֶׁאֲנִי הוֹדַעְתִּים** עָלֶיהָ **מֵרֹאשׁ,** וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל לא, כא) ׳וְהָיָה כִּי תִמְצָאן אֹתוֹ רָעוֹת רַבּוֹת וְצָרוֹת, וְעָנְתָה הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְפָנָיו לְעֵד׳ וגו׳, אֲבָל **מִכָּאן וָאֵילָךְ הֵעִיד עֲלֵיהֶם דִּבְרֵי תַּנְחוּמִין שֶׁיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם כִּכְלוֹת הַפּוּרְעָנוּת,** כַּאֲשֶׁר יָשׁוּבוּ יִשְׂרָאֵל אֶל ה׳ וְיִכּוֹפֵר עֲוֹנָם, **כְּכָל אֲשֶׁר אָמַר** לָהֶם מֹשֶׁה בַּבְּרָכוֹת וְהַקְּלָלוֹת הָאֲמוּרוֹת **לְמַעְלָה: ׳וְהָיָה כִי יָבֹאוּ עָלֶיךָ וְגוֹ׳ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וְגוֹ׳...** וְשָׁבָתָ עַד ה׳ אֱלֹהֶיךָ וגו׳ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ... **וְשָׁב ה׳ אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ** וְרִחֲמֶךָ׳ **וְגוֹ׳** (לעיל ל, א־ג): תורה לו

(לו) כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ. אֵין כַּוָּנַת הַכָּתוּב כִּי יָדוּן ה׳ מַה לַּעֲשׂוֹת בְּעַמּוֹ, אֶלָּא לְשׁוֹן ׳דִּין׳ הָאָמוּר כָּאן הוּא עֲשִׂיַּת הַדִּין בְּפוֹעַל, כְּלוֹמַר, **כְּשֶׁיִּשְׁפּוֹט אוֹתוֹ בְּיִסּוּרִין הַלָּלוּ הָאֲמוּרִים** לְמַעְלָה שֶׁיָּבוֹאוּ **עֲלֵיהֶם.** וּמְצִינוּ בַּמִּקְרָא לְשׁוֹן דִּין כְּשֶׁהַכַּוָּנָה עַל עֲשִׂיַּת הַדִּין וְהָעוֹנֶשׁ, **כְּמוֹ ׳כִּי בָם יָדִין עַמִּים׳** (איוב לו, לא) שֶׁפֵּירוּשׁוֹ: בָּהֶם (בָּעֲנָנֵי הַשָּׁמַיִם) **יְיַסֵּר** ה׳ אֶת **הָעַמִּים,** שֶׁעַל יְדֵי עֲצִירַת הַמָּטָר הוּא עוֹשֶׂה בָּהֶם ׳דִּין׳, כְּלוֹמַר מַעֲנִישׁ אוֹתָם (באמ״ח).

ומוסיף רש״י: מִתּוֹךְ אַרְבָּעָה הַלְּשׁוֹנוֹת שֶׁתִּיבַת ׳כִּי׳ מְשַׁמֶּשֶׁת בָּהֶם, הֲרֵי **׳כִּי׳ זֶה** הָאָמוּר כָּאן [כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ], **אֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן ׳דְּהָא׳** (מִשּׁוּם שֶׁ־), שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה **לָתֵת טַעַם לַדְּבָרִים שֶׁל מַעְלָה, אֶלָּא** ׳כִּי׳ זֶה **לְשׁוֹן תְּחִלַּת**

(ויקרא כה) ״כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ״, כְּשֶׁיָּבֹאוּ עֲלֵיהֶם מִשְׁפָּטִים הַלָּלוּ וְיִתְנַחֵם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל עֲבָדָיו לָשׁוּב וּלְרַחֵם עֲלֵיהֶם. **יִתְנָחֵם** • לְשׁוֹן הֵפֶךְ מַחֲשָׁבָה לְהֵיטִיב אוֹ לְהָרַע. **כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד** • כְּשֶׁיִּרְאֶה כִּי יַד הָאוֹיֵב הוֹלֶכֶת וְחוֹזֶקֶת מְאֹד עֲלֵיהֶם וְאֶפֶס בָּהֶם עָצוּר וְעָזוּב. **עָצוּר** • נוֹשֵׁעַ עַל יְדֵי עוֹצֵר וּמוֹשֵׁל שֶׁיַּעֲצֹר בָּהֶם. **עָזוּב** • עַל יְדֵי עוֹזֵב. וְעוֹצֵר הוּא הַמּוֹשֵׁל הָעוֹצֵר בָּעָם שֶׁלֹּא יֵלְכוּ מְפֻזָּרִים בְּצֵאתָם לַצָּבָא עַל הָאוֹיֵב, בִּלְשׁוֹן לַעַ״ז מיינטינדו״ר. **עָצוּר** • הוּא הַנּוֹשָׁע בְּמַעֲצוֹר הַמּוֹשֵׁל. **עָזוּב** • מְחֻזָּק, כְּמוֹ (נחמיה ג) ״וַיַּעַזְבוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם עַד הַחוֹמָה״, (ירמיה מט) ״אֵיךְ לֹא עֻזְּבָה עִיר תְּהִלָּה״.

(לז) **וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ:**

לז וְיֵימַר אָן דַּחֲלָתְהוֹן תַּקִּיפָא דַּהֲווֹ רְחִיצִין בֵּה:

רש״י◄ **וְאָמַר** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲלֵיהֶם. **אֵי אֱלֹהֵימוֹ** • עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים שֶׁעָבְדוּ. **צוּר חָסָיוּ בוֹ** • הַסֶּלַע שֶׁהָיוּ מִתְכַּסִּין בּוֹ מִפְּנֵי הַחַמָּה וְהַצִּנָּה, כְּלוֹמַר שֶׁהָיוּ בְּטוּחִין בּוֹ לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִן הָרָעָה.

(לח) **אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה:**

לח דִּי תְּרַב נִכְסָתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין שָׁתָן חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן יְקוּמוּן כְּעַן וִיסַעֲדוּנְכוֹן יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מָגֵן:

רש״י◄ **אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ** • הָיוּ אוֹתָן אֱלֹהוּת אוֹכְלִים, שֶׁהָיוּ מַקְרִיבִים לִפְנֵיהֶם וְשׁוֹתִים יֵין נְסִיכָם. **יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה** • אוֹתוֹ הַצּוּר יִהְיֶה לָכֶם מַחֲסֶה וּמִסְתּוֹר.

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

דִּבּוּר הוּא, **כְּמוֹ ׳כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ׳** (ויקרא כה, ב), שֶׁמַּשְׁמְעוּתוֹ ׳כַּאֲשֶׁר תָּבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ׳, אַף כָּאן מַשְׁמְעוּתוֹ ׳כַּאֲשֶׁר יָדִין ה׳ עַמּוֹ׳ – **כְּשֶׁיָּבוֹאוּ עֲלֵיהֶם הַמִּשְׁפָּטִים הַלָּלוּ** – ׳וְעַל עֲבָדָיו יִתְנָחֵם׳ – **וְיִתְנַחֵם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל עֲבָדָיו לָשׁוּב** מֵחֲרוֹן אַפּוֹ, **וּלְרַחֵם עֲלֵיהֶם:**

יִתְנָחֵם. אֵין זֶה מִלְּשׁוֹן תַּנְחוּמִים, אֶלָּא **לְשׁוֹן הֶפֶךְ הַמַּחֲשָׁבָה,** שֶׁנִּשְׁתַּנְּתָה מַחֲשַׁבְתּוֹ מֵאֲשֶׁר חָשַׁב קוֹדֶם לָכֵן, אִם **לְהֵיטִיב אוֹ לְהָרַע.** אָמְנָם כָּאן הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּשִׁינּוּי הַמַּחֲשָׁבָה לְהֵיטִיב:

כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד. ׳אָזְלַת׳ הוּא לְשׁוֹן הֲלִיכָה, וּלְשׁוֹן ׳יָד׳ הָאָמוּר כָּאן פֵּירוּשׁוֹ כֹּחַ יָדוֹ שֶׁל הָאוֹיֵב, וְכָךְ אוֹמֵר הַכָּתוּב: **כְּשֶׁיִּרְאֶה** הקב״ה **כִּי יַד הָאוֹיֵב הוֹלֶכֶת וְחוֹזֶקֶת מְאֹד עֲלֵיהֶם,** כְּלוֹמַר, שֶׁהָאוֹיְבִים מְיַיְּסְרִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּיוֹתֵר, **וְאֶפֶס בָּהֶם** – וְאֵין בְּיִשְׂרָאֵל אֲפִילּוּ אֶחָד שֶׁיְּהֵא **עָצוּר וְעָזוּב** – נוֹשָׁע וּמְחוּזָּק (כִּדְלְהַלָּן) (רא״ם):

עָצוּר. יֵשׁ לְשׁוֹן ׳עֲצִירָה׳ בַּמִּקְרָא שֶׁפֵּירוּשׁוֹ מָמְשָׁלָה [כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר עַל שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ (שמואל־א ט יז) ״זֶה יַעְצֹר בְּעַמִּי״], עַל־שֵׁם שֶׁהַמּוֹשֵׁל בָּעָם עוֹצֵר וּמְאַסֵּף אוֹתָם (מִלְּשׁוֹן כִּינּוּס וַעֲצָרָה). וּמִתּוֹךְ שֶׁהַמּוֹשֵׁל קָרוּי ׳עוֹצֵר׳, הֲרֵי זֶה שֶׁמּוֹשְׁלִים בּוֹ נִקְרָא ׳עָצוּר׳. וּלְשׁוֹן ׳וְאֶפֶס עָצוּר׳ פֵּירוּשׁוֹ שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם **הַנּוֹשָׁע עַל־יְדֵי עוֹצֵר וּמוֹשֵׁל** בְּיִשְׂרָאֵל, **שֶׁיַּעֲצוֹר** וְיִמְשׁוֹל **בָּהֶם.** כְּלוֹמַר, לֹא יִהְיֶה אָז מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁיּוּכַל לֶאֱסוֹף אֶת הָעָם לְמִלְחָמָה עַל אוֹיְבֵיהֶם וּלְהוֹשִׁיעָם (רא״ם, באמ״ח):

עָזוּב. ׳עֲזִיבָה׳ הָאֲמוּרָה כָּאן הִיא מִלְּשׁוֹן ׳חוֹזֶק׳. וּפֵירוּשׁ ׳אֶפֶס... עָזוּב׳ הוּא: לֹא יְהֵא אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל ׳עָזוּב׳ (מְחוּזָּק) **עַל־יְדֵי עוֹזֵב** (מְחַזֵּק). כְּלוֹמַר לֹא יִהְיֶה בְּיִשְׂרָאֵל מַנְהִיג הַמְחַזֵּק אֶת הָעָם. **׳עוֹצֵר׳ – הוּא הַמּוֹשֵׁל הָעוֹצֵר בָּעָם** וְכוֹנְסָם יַחַד **שֶׁלֹּא יֵלְכוּ מְפוּזָּרִים בְּצֵאתָם לַצָּבָא עַל הָאוֹיֵב,** וְהוּא נִקְרָא **בְּלַעַ״ז, מיינטינדו״ר;** וּכְנֶגְדּוֹ הֶ׳**עָצוּר׳ – הוּא הַנּוֹשָׁע בְּמַעֲצוֹר הַמּוֹשֵׁל** – הָאָדָם הַנֶּעֱזָר עַל יְדֵי מֶמְשֶׁלֶת הַמּוֹשֵׁל. וְעַל זוֹ הַדֶּרֶךְ, הֶ׳**עָזוּב׳** – הוּא **הַמְחוּזָּק** עַל יְדֵי הָ׳עוֹזֵב׳ הַמְחַזֵּקוֹ. וּמְצִינוּ עוֹד בַּמִּקְרָא לְשׁוֹן ׳עֲזִיבָה׳ בְּמַשְׁמָעוּת חִיזּוּק. **כְּמוֹ ׳וַיַּעַזְבוּ (אֶת) יְרוּשָׁלַיִם עַד הַחוֹמָה׳** (נחמיה ג, ח) [בִּימֵי נְחֶמְיָה בָּנוּ מֵחָדָשׁ אֶת חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם וְחִזְּקוּהָ], וְכֵן **׳אֵיךְ לֹא עוּזְּבָה עִיר תְּהִלָּה׳** (ירמיה מט, כה) [מֶלֶךְ עִיר דַּמֶּשֶׂק מְקוֹנֵן עַל נְפִילָתָהּ: אֵיךְ לֹא חוּזְּקָה הָעִיר הַמְהוּלֶלֶת],

אינפורצדו״ר בְּלַעַ״ז: תורה לז

(לז) וְאָמַר. אָז יֹאמַר **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עֲלֵיהֶם** (עַל יִשְׂרָאֵל) (באמ״ח):

אֵי אֱלֹהֵימוֹ. הֵיכָן הוּא **עֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים שֶׁעָבְדוּ?!:**

צוּר חָסָיוּ בוֹ. הֵיכָן הוּא הַצּוּר שֶׁבָּטְחוּ בּוֹ; הֵיכָן הוּא **הַסֶּלַע שֶׁהָיוּ מִתְכַּסִּין בּוֹ** – אֲשֶׁר שִׁימֵשׁ לָהֶם כְּמַחֲסֶה לִיכָּנֵס תַּחְתָּיו **מִפְּנֵי הַחַמָּה וְהַצִּנָּה,** וּמָשָׁל הוּא עַל הָעֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם, **כְּלוֹמַר,** הֵיכָן הוּא הַדָּבָר **שֶׁהָיוּ בְּטוּחִין בּוֹ** שֶׁיּוּכַל **לְהָגֵן עֲלֵיהֶם מִן הָרָעָה:** תורה לח

(לח) אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ. אֲשֶׁר חֵלֶב זִבְחֵי יִשְׂרָאֵל **הָיוּ אוֹתָן אֱלוֹהוּת** (הָאֱלִילִים) **אוֹכְלִים,** לְפִי **שֶׁהָיוּ** יִשְׂרָאֵל **מַקְרִיבִים לִפְנֵיהֶם** קָרְבָּנוֹת, **וְכֵן** הָיוּ אוֹתָן אֱלוֹהוּת **שׁוֹתִין ׳יֵין נְסִיכָם׳** אֲשֶׁר יִשְׂרָאֵל הָיוּ מְנַסְּכִים לִפְנֵיהֶם:

יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה. אוֹתוֹ הַצּוּר – הָאֵלִיל שֶׁבִּטַּחְתֶּם בּוֹ, לָמָּה לֹא יוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם עַתָּה, **וְיִהְי לָכֶם מַחְסֶה וּמִסְתּוֹר** בְּעֵת צָרַתְכֶם: תורה לט

(לט) רְאוּ ׀ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל:

לט חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִּי אֲנָא מֵמִית וּמְחַיֵּה מָחֵינָא וְאַף מַסֵּינָא וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁזֵב:

רש״י◄ **רְאוּ עַתָּה** • הָבִינוּ מִן הַפֻּרְעָנוּת שֶׁהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם וְאֵין לָכֶם מוֹשִׁיעַ, וּמִן הַתְּשׁוּעָה שֶׁאוֹשִׁיעֲכֶם וְאֵין מוֹחֶה בְּיָדִי. **אֲנִי אֲנִי הוּא** • אֲנִי לְהַשְׁפִּיל וַאֲנִי לְהָרִים. **וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי** • עוֹמֵד כְּנֶגְדִּי לִמְחוֹת. **עִמָּדִי** • דִּגְמָתִי וְכָמוֹנִי. **וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל** • הַפּוֹשְׁעִים בִּי.

״בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – ״השמים כסאי״ עד והי׳ מידי חודש בחדשו גו׳״, ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ״ק מורי וחמי אדמו״ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע״.

התוועדויות חלק א תשמ״ה עמוד 351

הפטרה ליום ראשון של ראש השנה שמואל א פרק א־ב

א א וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן־הָרָמָתַיִם צוֹפִים מֵהַר אֶפְרָיִם וּשְׁמוֹ אֶלְקָנָה בֶּן־יְרֹחָם בֶּן־אֱלִיהוּא בֶּן־תֹּחוּ
בֶן־צוּף אֶפְרָתִי: ב וְלוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם אַחַת חַנָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית פְּנִנָּה וַיְהִי לִפְנִנָּה יְלָדִים וּלְחַנָּה
אֵין יְלָדִים: ג וְעָלָה הָאִישׁ הַהוּא מֵעִירוֹ מִיָּמִים יָמִימָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבֹּחַ לַיהוָה צְבָאוֹת בְּשִׁלֹה
וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי־עֵלִי חָפְנִי וּפִנְחָס כֹּהֲנִים לַיהוָה: ד וַיְהִי הַיּוֹם וַיִּזְבַּח אֶלְקָנָה וְנָתַן לִפְנִנָּה אִשְׁתּוֹ
וּלְכָל־בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ מָנוֹת: ה וּלְחַנָּה יִתֵּן מָנָה אַחַת אַפַּיִם כִּי אֶת־חַנָּה אָהֵב וַיהוָה סָגַר רַחְמָהּ:
ו וְכִעַסַּתָּהּ צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְעִמָהּ כִּי־סָגַר יְהוָה בְּעַד רַחְמָהּ: ז וְכֵן יַעֲשֶׂה שָׁנָה בְשָׁנָה
מִדֵּי עֲלֹתָהּ בְּבֵית יְהוָה כֵּן תַּכְעִסֶנָּה וַתִּבְכֶּה וְלֹא תֹאכַל: ח וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ חַנָּה לָמָּה
תִבְכִּי וְלָמָּה לֹא תֹאכְלִי וְלָמָּה יֵרַע לְבָבֵךְ הֲלוֹא אָנֹכִי טוֹב לָךְ מֵעֲשָׂרָה בָנִים: ט וַתָּקָם חַנָּה אַחֲרֵי
אָכְלָהּ בְשִׁלֹה וְאַחֲרֵי שָׁתֹה וְעֵלִי הַכֹּהֵן יֹשֵׁב עַל־הַכִּסֵּא עַל־מְזוּזַת הֵיכַל יְהוָה: י וְהִיא מָרַת נָפֶשׁ

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

(לט) רְאוּ עַתָּה. כְּלוֹמַר רְאוּ בְּעֵינֵי שִׂכְלְכֶם, **וְהָבִינוּ** מַעֲכְשָׁיו לִלְמוֹד **מִן הַפֻּרְעָנוּת שֶׁהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם** וְאַתֶּם רוֹאִים כִּי **אֵין לָכֶם מוֹשִׁיעַ** שֶׁיָּכוֹל לְהַצִּילְכֶם מִיָּדִי, **וְכֵן מִן הַתְּשׁוּעָה שֶׁאוֹשִׁיעֲכֶם וְאֵין מוֹחֶה בְּיָדִי** שֶׁיָּכוֹל לְעַכְּבֵנִי מִלְּהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם, מִתּוֹךְ שְׁנֵיהֶם עֲלֵיכֶם לְהַכִּיר כִּי אֲנִי הוּא הַשַּׁלִּיט הַיָּחִיד ׳וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי׳ (רא״ם):

אֲנִי אֲנִי הוּא. כָּפֵל הַכָּתוּב תֵּיבַת ׳אֲנִי׳, כְּדֵי לְהַדְגִּישׁ: **אֲנִי** הוּא **לְהַשְׁפִּיל, וַאֲנִי** הוּא **לְהָרִים**, כְּלוֹמַר בֵּין לָרָע וּבֵין לַטּוֹב, אֲנִי הוּא הָעוֹשֶׂה וְאֵין מוֹנֵעַ בַּעֲדִי (מ״א):

וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי. אֵין שׁוּם אֱלוֹהוּת שֶׁיְּהֵא **עוֹמֵד כְּנֶגְדִּי לִמְחוֹת: עִמָּדִי.** אֵין פֵּירוּשׁוֹ ׳אֶצְלִי׳ אֶלָּא לְשׁוֹן **דּוּגְמָתִי וְכָמוֹנִי,** וּכְלוֹמַר, אֵין מִי שֶׁיָּכוֹל לְהִשְׁתַּוּוֹת עִמִּי וּלְעַכֵּב בַּעֲדִי (לש״ר):

וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל. אֵין מִי שֶׁיּוּכַל לְהַצִּיל אֶת **הַפּוֹשְׁעִים בִּי** מֵעָנְשָׁם: תורה מ

וַתִּתְפַּלֵּל עַל־יְהוָה וּבָכֹה תִבְכֶּה׃ יא וַתּוֹדֶר נֶדֶר וַתֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־רָאֹה תִרְאֶה בְּעֳנִי אֲמָתֶךָ
וּזְכַרְתַּנִי וְלֹא־תִשְׁכַּח אֶת־אֲמָתֶךָ וְנָתַתָּה לַאֲמָתְךָ זֶרַע אֲנָשִׁים וּנְתַתִּיו לַיהוָה כָּל־יְמֵי חַיָּיו וּמוֹרָה
לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ׃ יב וְהָיָה כִּי הִרְבְּתָה לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי יְהוָה וְעֵלִי שֹׁמֵר אֶת־פִּיהָ׃ יג וְחַנָּה הִיא
מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ רַק שְׂפָתֶיהָ נָּעוֹת וְקוֹלָהּ לֹא יִשָּׁמֵעַ וַיַּחְשְׁבֶהָ עֵלִי לְשִׁכּוֹרָה׃ יד וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ עֵלִי
עַד־מָתַי תִּשְׁתַּכָּרִין הָסִירִי אֶת־יֵינֵךְ מֵעָלָיִךְ׃ טו וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר לֹא אֲדֹנִי אִשָּׁה קְשַׁת־רוּחַ אָנֹכִי
וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שָׁתִיתִי וָאֶשְׁפֹּךְ אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי יְהוָה׃ טז אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַת־בְּלִיָּעַל
כִּי־מֵרֹב שִׂיחִי וְכַעְסִי דִּבַּרְתִּי עַד־הֵנָּה׃ יז וַיַּעַן עֵלִי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשָׁלוֹם וֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יִתֵּן
אֶת־שֵׁלָתֵךְ אֲשֶׁר שָׁאַלְתְּ מֵעִמּוֹ׃ יח וַתֹּאמֶר תִּמְצָא שִׁפְחָתְךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתֵּלֶךְ הָאִשָּׁה לְדַרְכָּהּ
וַתֹּאכַל וּפָנֶיהָ לֹא־הָיוּ־לָהּ עוֹד׃ יט וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיִּשְׁתַּחֲווּ לִפְנֵי יְהוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־בֵּיתָם
הָרָמָתָה וֵיֵדַע אֶלְקָנָה אֶת־חַנָּה אִשְׁתּוֹ וַיִּזְכְּרֵהָ יְהוָה׃ כ וַיְהִי לִתְקֻפּוֹת הַיָּמִים וַתַּהַר חַנָּה וַתֵּלֶד בֵּן
וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שְׁמוּאֵל כִּי מֵיהוָה שְׁאִלְתִּיו׃ כא וַיַּעַל הָאִישׁ אֶלְקָנָה וְכָל־בֵּיתוֹ לִזְבֹּחַ לַיהוָה
אֶת־זֶבַח הַיָּמִים וְאֶת־נִדְרוֹ׃ כב וְחַנָּה לֹא עָלָתָה כִּי־אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד יִגָּמֵל הַנַּעַר וַהֲבִאֹתִיו וְנִרְאָה
אֶת־פְּנֵי יְהוָה וְיָשַׁב שָׁם עַד־עוֹלָם׃ כג וַיֹּאמֶר לָהּ אֶלְקָנָה אִישָׁהּ עֲשִׂי הַטּוֹב בְּעֵינַיִךְ שְׁבִי עַד־גָּמְלֵךְ
אֹתוֹ אַךְ יָקֵם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ וַתֵּשֶׁב הָאִשָּׁה וַתֵּינֶק אֶת־בְּנָהּ עַד־גָּמְלָהּ אֹתוֹ׃ כד וַתַּעֲלֵהוּ עִמָּהּ
כַּאֲשֶׁר גְּמָלַתּוּ בְּפָרִים שְׁלֹשָׁה וְאֵיפָה אַחַת קֶמַח וְנֵבֶל יַיִן וַתְּבִאֵהוּ בֵית־יְהוָה שִׁלֹו וְהַנַּעַר נָעַר׃
כה וַיִּשְׁחֲטוּ אֶת־הַפָּר וַיָּבִאוּ אֶת־הַנַּעַר אֶל־עֵלִי׃ כו וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי חֵי נַפְשְׁךָ אֲדֹנִי אֲנִי הָאִשָּׁה
הַנִּצֶּבֶת עִמְּכָה בָּזֶה לְהִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה׃ כז אֶל־הַנַּעַר הַזֶּה הִתְפַּלָּלְתִּי וַיִּתֵּן יְהוָה לִי אֶת־שְׁאֵלָתִי
אֲשֶׁר שָׁאַלְתִּי מֵעִמּוֹ׃ כח וְגַם אָנֹכִי הִשְׁאִלְתִּיהוּ לַיהוָה כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה הוּא שָׁאוּל לַיהוָה
וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁם לַיהוָה׃ **ב** א וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּיהוָה רָמָה קַרְנִי בַּיהוָה רָחַב פִּי
עַל־אוֹיְבָי כִּי שָׂמַחְתִּי בִּישׁוּעָתֶךָ׃ ב אֵין־קָדוֹשׁ כַּיהוָה כִּי־אַיִן בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ׃ ג אַל־תַּרְבּוּ
תְדַבְּרוּ גְבֹהָה גְבֹהָה יֵצֵא עָתָק מִפִּיכֶם כִּי אֵל דֵּעוֹת יְהוָה וְלוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִלוֹת׃ ד קֶשֶׁת גִּבֹּרִים חַתִּים
וְנִכְשָׁלִים אָזְרוּ חָיִל׃ ה שְׂבֵעִים בַּלֶּחֶם נִשְׂכָּרוּ וּרְעֵבִים חָדֵלוּ עַד־עֲקָרָה יָלְדָה שִׁבְעָה וְרַבַּת בָּנִים
אֻמְלָלָה׃ ו יְהוָה מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל׃ ז יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׁיר מַשְׁפִּיל אַף־מְרוֹמֵם׃
ח מֵקִים מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן לְהוֹשִׁיב עִם־נְדִיבִים וְכִסֵּא כָבוֹד יַנְחִלֵם כִּי לַיהוָה מְצֻקֵי
אֶרֶץ וַיָּשֶׁת עֲלֵיהֶם תֵּבֵל׃ ט רַגְלֵי חֲסִידָיו יִשְׁמֹר וּרְשָׁעִים בַּחֹשֶׁךְ יִדָּמוּ כִּי־לֹא בְכֹחַ יִגְבַּר־אִישׁ׃
י יְהוָה יֵחַתּוּ מְרִיבָיו עָלָיו בַּשָּׁמַיִם יַרְעֵם יְהוָה יָדִין אַפְסֵי־אָרֶץ וְיִתֶּן־עֹז לְמַלְכּוֹ וְיָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחוֹ׃

◆ יום שישי ב׳ תשרי ◆

(מ) כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם:

מ אֲרֵי אַתְקֵנִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית שְׁכִנְתִּי וַאֲמָרִית קַיָּם אֲנָא לְעָלְמִין:

רש״י◂ **כִּי אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי** • כִּי בַּחֲרוֹן אַפִּי אֶשָּׂא יָדִי אֶל עַצְמִי בִּשְׁבוּעָה. **וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי** • לְשׁוֹן שְׁבוּעָה הוּא, [כְּמוֹ חַי אָנִי נְאֻם ה׳ אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי (במדבר יד יח) אַף כָּאן] אָנִי נִשְׁבָּע ״חַי אָנֹכִי״.

(מא) אִם־שָׁנַנְתִּי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי
אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם:

מא אִם עַל חַד תְּרִין כְּחֵזוּ בַּרְקָא מִסּוֹף שְׁמַיָּא וְעַד סוֹף שְׁמַיָּא תִּתְגְּלִי חַרְבִּי וְתִתְקֵף בְּדִינָא יְדִי אָתִיב פֻּרְעָנוּתָא לְסָנְאַי וּלְבַעֲלֵי דְבָבֵי אֲשַׁלֵּם:

רש״י◂ **אִם־שָׁנַנְתִּי בְּרַק חַרְבִּי** • אִם אֲשַׁנֵּן אֶת לַהַב חַרְבִּי, כְּמוֹ (יחזקאל כא) ״לְמַעַן הֱיוֹת לָהּ בָּרָק״, פלנדו״ר (גלאנץ). **וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי** • לְהַנִּיחַ מִדַּת רַחֲמִים בְּאוֹיְבֵי שֶׁהֵרֵעוּ לָכֶם, אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְעַט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה. דָּבָר אַחֵר: ״וְתֹאחֵז יָדִי״, אֶת מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְהַחֲזִיק בָּהּ וְלִנְקֹם נָקָם. **אָשִׁיב נָקָם וְגוֹ׳** • לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בָּאַגָּדָה, מִתּוֹךְ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא, שֶׁאָמַר ״וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי״, לֹא כְּמִדַּת בָּשָׂר־וָדָם מִדַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם זוֹרֵק חֵץ וְאֵינוֹ יָכֹל לַהֲשִׁיבוֹ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא זוֹרֵק חִצָּיו וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַהֲשִׁיבָן כְּאִלּוּ אוֹחֲזָן בְּיָדוֹ, שֶׁהֲרֵי בָּרָק הוּא חִצּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן ״בְּרַק חַרְבִּי, וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי״, וְהַמִּשְׁפָּט הַזֶּה לְשׁוֹן פֻּרְעָנוּת הוּא, בְּלַע״ז יושטיצא״ה.

(מב) אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב:

מב אֲרַוֵי גִירַי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תִּקְטוֹל בְּעַמְמַיָּא מִדַּם קְטִילָן וְשִׁבְיָן לְאַעְדָּאָה כִּתְרִין מֵרֵישׁ סָנְאָה וּבְעֵל דְּבָבָא:

רש״י◂ **אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם** • הָאוֹיֵב. **וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר** • בְּשָׂרָם. **מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה** • זֹאת תִּהְיֶה לָהֶם

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

(מ) **כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי.** שִׁבוּעַת הקב״ה הִיא לְהִנָּקֵם מֵאוֹיְבָיו, וְכָךְ הוּא אוֹמֵר: **כִּי בַחֲרוֹן־אַפִּי** עַל אוֹיְבַי **אֶשָּׂא יָדִי אֶל** הַשָּׁמַיִם לְהִשָּׁבַע בִּכְבוֹד **עַצְמִי בִּשְׁבוּעָה** (וּכְדִלְהַלָּן) (רא״ם):

וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי. לְשׁוֹן שְׁבוּעָה הוּא [כְּמוֹ: חַי אָנִי נְאֻם ה׳ אִם לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם (במדבר יד, כח)]; **אָנִי נִשְׁבָּע** בִּלְשׁוֹן **׳חַי אָנֹכִי׳,** כְּלוֹמַר כְּשֵׁם שֶׁאֶמֶת הוּא שֶׁהִנְנִי חַי וְקַיָּים לְעוֹלָם, כֵּן אֶעֱשֶׂה אֶת הַדָּבָר הָאָמוּר לְהַלָּן, לְהָשִׁיב נָקָם לְצָרַי וגו׳ (רש״י במדבר יד, כא): תורה מא

(מא) **אִם שָׁנוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי.** אִם יַגִּיעַ הַזְּמַן **וַאֲשַׁנֵּן אֶת לַהַב חַרְבִּי לְמַעַן הֱיוֹת לָהּ בָּרָק.** כְּלוֹמַר, כַּאֲשֶׁר אָכִין אֶת חַרְבִּי לְהִנָּקֵם מֵהֶם, וַאֲחַדֵּד וַאֲלַטֵּשׁ אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּבְרִיק (ע״פ יחזקאל כא, טו), **שפלנ״דור** בְּלַע״ז (רא״ם):

וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי. בְּבוֹאִי לְהִפָּרַע מֵאוֹיְבַי, אֶאֱחוֹז יָדִי רַק בְּמִדַּת הַדִּין וְהַמִּשְׁפָּט בִּלְבָד. כְּלוֹמַר, עָתִיד אֲנִי **לְהַנִּיחַ** וְלַעֲזוֹב אֶת **מִדַּת הָרַחֲמִים,** וְלִנְקוֹם **בְּאוֹיְבַי שֶׁהֵרֵעוּ לָכֶם,** וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה זֶה רְצוֹנִי לְיַיסֵּר אֶתְכֶם עַל חַטֹּאתֵיכֶם, אֲבָל הֵם הוֹסִיפוּ לְהָרַע לָכֶם בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְקָצַף גָּדוֹל אֲנִי קֹצֵף עַל הַגּוֹיִם הַשַּׁאֲנַנִּים, **אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְעָט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה׳** (זכריה א, טו). **וְלָכֵן** בְּבוֹאִי לִשְׁפּוֹט אֶת הַגּוֹיִים **תֹּאחֵז יָדִי אֶת מִדַּת הַמִּשְׁפָּט לְהַחֲזִיק בָּהּ** וְלִפְעוֹל עַל פִּיהָ, **וְלִנְקוֹם נָקָם** בְּאוֹיְבֵי מִבְּלִי לְרַחֵם עֲלֵיהֶם כְּלָל; זוֹ הִיא הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע הקב״ה (גר״א, ומפרשים):

אָשִׁיב נָקָם וגו׳. כָּךְ **לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בָּאַגָּדָה** (מכילתא בשלח שירה פד, ה) **מִתּוֹךְ לְשׁוֹן הַמִּקְרָא** הַזֶּה, **שֶׁאָמַר ׳וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי׳: לֹא כְּמִדַּת בָּשָׂר־וָדָם מִדַּת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא; מִדַּת בָּשָׂר־וָדָם** כַּאֲשֶׁר הוּא **זוֹרֵק חֵץ,** כֵּיוָן שֶׁזָּרְקוֹ יָצָא הַחֵץ מִשְּׁלִיטָתוֹ **וְאֵינוֹ יָכוֹל לַהֲשִׁיבוֹ** עוֹד, **וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** אֵינוֹ כֵּן, כִּי אַף לְאַחַר שֶׁהוּא **זוֹרֵק חִצָּיו** נִמְצָאִים הֵם בִּרְשׁוּתוֹ, **וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַהֲשִׁיבָם כְּאִילּוּ** הוּא **אוֹחֲזָן בְּיָדוֹ,** וּמִנַּיִן לָמְדָנוּ כֵּן? **שֶׁהֲרֵי הַבָּרָק הוּא חִצּוֹ** שֶׁל הקב״ה [כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ט, יד) ׳וְיָצָא כַבָּרָק חִצּוֹ׳], וּמִתּוֹךְ **שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן** לְשׁוֹן **בְּרַק ׳חַרְבִּי׳,** וְהוּ רָמֵז שֶׁכְּבָר יָצְאוּ ׳חִצָּיו׳ מֵעִמּוֹ, וְעִם זֹאת עֲדַיִין **׳וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי׳,** שֶׁאוֹחֲזָם בְּיָדוֹ וְיָכוֹל לַעְצוֹר אוֹתָם. ומעיר רש״י: **וְלִשׁוֹן הַמִּשְׁפָּט הַזֶּה,** לְפִי מִדְרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ, אֵינוֹ לְשׁוֹן ׳מִדַּת הַדִּין וְהַמִּשְׁפָּט׳, אֶלָּא **לְשׁוֹן הַפּוּרְעָנוּת** וְהָעוֹנֶשׁ עַצְמוֹ **הוּא** [שֶׁגַּם הָעֲנָשִׁים עַצְמָם נִקְרָאִים מִשְׁפָּט], וַאֲשֶׁר לָכֵן ״אַחֲרִיזַת הַמִּשְׁפָּט׳ יִרְמוֹז עַל אֲחִיזַת חִצֵּי הַפּוּרְעָנוּת שֶׁכְּבָר נִשְׁתַּלְּחוּ. וְהוּא הַנִּקְרָא **בְּלַע״ז יושטיצי״א** [קִיּוּם גְּזַר הַדִּין] (רא״ם, הזכרון): תורה מב

(מב) **אַשְׁכִּיר חִצַּי מִדָּם.** הַחִצִּים שֶׁאֲזָרוֹק, יִהְיוּ כְּשִׁכּוֹרִים מֵרוֹב שְׁתִיַּית

מֵעָוֹן דַּם חַלְלֵי (ספרים אחרים: חללי דם) יִשְׂרָאֵל וְשִׁבְיָה שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם. **מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב** • מִפְּשַׁע תְּחִלַּת פִּרְצַת הָאוֹיֵב, כִּי כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרָע מֵהָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים, הוּא פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עָוֹנָם וַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם מֵרֵאשִׁית פִּרְצָה שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל.

(מג) הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ: פ

מג שַׁבְּחוּ עַמְמַיָּא עַמֵּהּ אֲרֵי פֻּרְעָנוּת עַבְדּוֹהִי צַדִּיקַיָּא יִתְפְּרַע וּפֻרְעָנוּת יָתִיב לְסָנְאוֹהִי וִיכַפַּר עַל אַרְעֵהּ וְעַל עַמֵּהּ:

רש״י◄ **הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ** • לְאוֹתוֹ הַזְּמַן יְשַׁבְּחוּ הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים אֶת יִשְׂרָאֵל: ׳רְאוּ מַה שִּׁבְחָהּ שֶׁל אֻמָּה זוֹ שֶׁדָּבְקוּ בַּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל הַתְּלָאוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם וְלֹא עֲזָבוּהוּ, יוֹדְעִים הָיוּ בְּטוּבוֹ וּבְשִׁבְחוֹ׳. **כִּי דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם** • שְׁפִיכוּת דְּמֵיהֶם, כְּמִשְׁמָעוֹ. **וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו** • עַל הַגְּזֵל וְעַל הֶחָמָס, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: (יואל ד) ״מִצָּרִים לְשַׁמָּה תִּהְיֶה, וֶאֱדוֹם לְמִדְבָּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה״, וְאוֹמֵר (עובדיה א) ״מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב וְגוֹ׳״. **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ** • וִיפַיֵּס אַדְמָתוֹ וְעַמּוֹ עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם, וְשֶׁעָשָׂה לָהֶם הָאוֹיֵב. **וְכִפֶּר** • לְשׁוֹן רְצוּי וּפִיּוּס, כְּמוֹ (בראשית לב) ״אֲכַפְּרָה פָנָיו״, ׳אַנְחִינֵהּ לְרֻגְזֵהּ׳. **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ** • וּמַה הִיא אַדְמָתוֹ? עַמּוֹ. כְּשֶׁעַמּוֹ מִתְנַחֲמִים, אַרְצוֹ מִתְנַחֶמֶת, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (תהלים פה) ״רָצִיתָ ה׳ אַרְצֶךָ״, בְּמָה רָצִיתָ אַרְצֶךָ? ״שַׁבְתָּ שְׁבוּת יַעֲקֹב״. בְּפָנִים אֲחֵרִים הִיא נִדְרֶשֶׁת בַּסִּפְרֵי, וְנֶחְלְקוּ בָּהּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, רַבִּי

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

דְּמוֹ שֶׁל **הָאוֹיֵב,** וְהוּא לְשׁוֹן מְלִיצָה עַל הֶרֶג וּשְׁפִיכַת דָּם רַב (רא״ם):

וְחָרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר. הַחֶרֶב נִמְשֶׁלֶת כָּאן כְּמִי שֶׁאוֹכֶלֶת **בְּשָׂרָם** שֶׁל הָאוֹיְבִים:

מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה. אוֹת מ״מ שֶׁל ׳מִדַּם׳ פֵּירוּשָׁהּ כָּאן כְּמוֹ ׳מֵחֲמַת׳. וּכְלוֹמַר: כָּל הַפּוּרְעָנוּת הַזֹּאת **תִּהְיֶה לָהֶם** (לְאוֹיְבִים) מֵחֲמַת **עָוֹן דַּם חַלְלֵי (ס״א: חַלְלֵי דַּם) יִשְׂרָאֵל** וְעָוֹן הַשִּׁבְיָה **שֶׁשָּׁבוּ מֵהֶם** בְּמֶשֶׁךְ כָּל שְׁנוֹת גָּלוּת יִשְׂרָאֵל תַּחַת יָדָם (אמ״ש):

מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב. בָּעֵת הַהִיא יִפְרַע הקב״ה מֵהֶם עַל כָּל מַה שֶּׁעָשׂוּ לְיִשְׂרָאֵל, **מִפְּשַׁע** הָרִאשׁוֹן שֶׁלָּהֶם בִּ**תְחִלַּת פִּרְצוֹת הָאוֹיֵב,** כְּשֶׁהֵחֵלּוּ פְּרָעוֹתֵיהֶם בְּיִשְׂרָאֵל, **כִּי כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִפְרָע מִן הָאוּמּוֹת, פּוֹקֵד עֲלֵיהֶם עֲוֹנָם וַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵיהֶם** גַּם יַחַד, וַאֲפִילּוּ דּוֹרוֹת הַרְבֵּה, **מֵרֵאשִׁית פִּרְצָה** רִאשׁוֹנָה **שֶׁפָּרְצוּ בְּיִשְׂרָאֵל** עַד סוֹף מַעֲשֵׂיהֶם בַּדּוֹר הָאַחֲרוֹן [אֲבָל בְּיִשְׂרָאֵל כְּבָר נֶאֱמַר (לעיל ה, ט) ׳פֹּקֵד עֲוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים וְעַל שִׁלֵּשִׁים וְעַל רִבֵּעִים׳ וגו׳ – לֹא יוֹתֵר מֵאַרְבָּעָה דּוֹרוֹת (ב״ב)]: תורה מג

(מג) הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ. הַשִּׁירָה קוֹרֵאת אֶל הַגּוֹיִים וְאוֹמֶרֶת: ׳שַׁבְּחוּ הַגּוֹיִים אֶת עַמּוֹ׳. כְּלוֹמַר, **לְכְשֶׁיַּגִּיעַ אוֹתוֹ הַזְּמַן,** כַּאֲשֶׁר יִפְרַע הקב״ה מִכָּל צָרֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, אֲזַי **יְשַׁבְּחוּ הָאוּמּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל,** וְיֹאמְרוּ: **רְאוּ מַה שִּׁבְחָהּ שֶׁל אוּמָּה זוֹ, שֶׁדָּבְקוּ בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא** וְלֹא סָרוּ מִדַּרְכּוֹ **בְּכָל הַתְּלָאוֹת** (הַצָּרוֹת) **שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם** בְּכָל אוֹרֶךְ גָּלוּתָם **וְלֹא עֲזָבוּהוּ,** וְלָמָּה לֹא עֲזָבוּהוּ? לְפִי שֶׁיּוֹדְעִים **הָיוּ בְּטוּבוֹ וּבְשִׁבְחוֹ** שֶׁל מָקוֹם, כִּי לְבַסּוֹף יִפְדֶּה אוֹתָם מִגָּלוּתָם, וְדַם עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו (ב״ב): **כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם** וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו. שְׁתֵּי נְקָמוֹת הוּזְכְּרוּ כָּאן, עַל הַדָּם וְעַל הַצָּרוֹת: ׳כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם׳ – עַל **שְׁפִיכוּת דְּמֵיהֶם,** שֶׁהָיוּ הוֹרְגִים בְּיִשְׂרָאֵל וְשׁוֹפְכִים ׳דַּם עֲבָדָיו׳, **כְּמִשְׁמָעוֹ.**

וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו - עַל הַגְּזֵל וְעַל הֶחָמָס, שֶׁהָיוּ הַצּוֹרְרִים גּוֹזְלִים וְחוֹמְסִים אֶת יִשְׂרָאֵל. וְהַנָּקָם הַזֶּה הוּא כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יואל ד, יט) **׳מִצְרַיִם לְשִׁמָּמָה תִּהְיֶה וֶאֱדוֹם לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה׳** [מַלְכוּיוֹת מִצְרַיִם וֶאֱדוֹם יֵהָפְכוּ לִשְׁמָמָה, עַל כָּךְ שֶׁחָמְסוּ וְגָזְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל], **וְאוֹמֵר** (עובדיה א, י) **׳מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב** תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם׳ [נִבּוּאָה עַל מַפֶּלֶת בְּנֵי עֵשָׂו לָעָתִיד לָבֹא, שֶׁיִּהְיוּ בּוּשִׁים וְנִכְרָתִים עַל הֱיוֹתָם חוֹמְסִים אֶת יִשְׂרָאֵל] (רא״ם): **וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ.** כְּלוֹמַר, **וִיפַיֵּיס** הקב״ה **אַדְמָתוֹ** – אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל **וְעַמּוֹ, עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם** וְעַל כָּל הָרָעוֹת **שֶׁעָשָׂה לָהֶם הָאוֹיֵב** [וְהָרֵי זֶה מִקְרָא קָצָר שֶׁחֻסְּרָה בּוֹ אוֹת וָי״ו שֶׁל ׳וְעַמּוֹ׳ (ב״ב)]:

וְכִפֶּר. אֵין זֶה לְשׁוֹן סְלִיחָה וּמְחִילָה, אֶלָּא **לְשׁוֹן רְצוּי וּפִיּוּס** כָּאָמוּר לְעֵיל, שֶׁיְּפַיֵּיס וִירַצֶּה אֶת עַמּוֹ וְאֶת אַרְצוֹ. **וּכְמוֹ** שֶׁמָּצִינוּ **׳אֲכַפְּרָה פָנָיו׳** (בראשית לב, כא) [בַּקָּשַׁת יַעֲקֹב לְפַיֵּיס אֶת עֵשָׂו, עַל יְדֵי הַדּוֹרוֹן שֶׁשָּׁלַח לוֹ], וּכְפִי שֶׁמְּתַרְגֵּם שָׁם אוּנְקְלוֹס **׳אַנְחִינֵיהּ לְרוּגְזֵיהּ׳** [אַרְגִּיעַ אוֹתוֹ מִכַּעְסוֹ]:

וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ. וּמַה הִיא אַדְמָתוֹ? כְּלוֹמַר, מַה מָּקוֹם יֵשׁ לְפַיֵּיס וּלְנַחֵם אֶת הָאֲדָמָה?

עַמּוֹ. עַל יְדֵי נֶחָמַת עַמּוֹ, כִּי **כְּשֶׁעַמּוֹ מִתְנַחֲמִים** נִמְצֵאת גַּם **אַרְצוֹ מִתְנַחֶמֶת** [וּלְפִיכָךְ לֹא אָמַר ׳וְעַמּוֹ׳ בְּיָו״ו, לְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם מִתְנַחֲמִים כְּאֶחָד (ב״ב)]. **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (תהלים פה, ב) **רָצִיתָ ה׳ אַרְצֶךָ** שַׁבְתָּ שְׁבִית יַעֲקֹב׳. שֶׁפֵּירוּשׁוֹ: **בַּמָּה רָצִיתָ אַרְצֶךָ?** עַל יְדֵי שֶׁ**שַׁבְתָּ שְׁבִית יַעֲקֹב** – בִּשְׁיבַת יִשְׂרָאֵל אֶל אַרְצוֹ, יִתְנַחֲמוּ הָעָם וְהָאָרֶץ יַחְדָּיו (שם).

ומוסיף רש״י: הַשִּׁירָה הַזֹּאת, **בְּפָנִים אֲחֵרִים הִיא נִדְרֶשֶׁת בְּסִפְרֵי,** לְפִי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כַּמָּה מִקְרָאוֹת שֶׁאֶפְשָׁר לְפָרְשָׁם שֶׁהֵם אֲמוּרִים כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל, וְאֶפְשָׁר לְפָרְשָׁם שֶׁהֵם אֲמוּרִים כְּלַפֵּי הָאוּמּוֹת,

יְהוּדָה דּוֹרֵשׁ כֻּלָּהּ כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרֵשׁ כֻּלָּהּ כְּנֶגֶד הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים. רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרְשָׁהּ כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל: ״אָמַרְתִּי אַפְּאֵיהֶם״, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי עַד ״וְלֹא ה׳ פָּעַל כָּל זֹאת״. ״כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה״ — אִבְּדוּ תּוֹרָתִי, שֶׁהִיא לָהֶם עֵצָה נְכוֹנָה. ״וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה״ — לְהִתְבּוֹנֵן ״אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד״ מִן הָאֻמּוֹת ״אֶלֶף״ מֵהֶם, אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם, ״כִּי לֹא כְּצוּרֵנוּ צוּרָם״, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי עַד תַּכְלִיתוֹ. וְרַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרְשָׁהּ כְּלַפֵּי הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים: ״כִּי גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה״, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי תְּחִלָּה, עַד ״וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים״: **כִּי מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם • שֶׁל הָעוֹבְדֵי־כּוֹכָבִים. וּמִשַּׁדְמוֹת עֲמֹרָה וְגוֹ׳ • וְלֹא יָשִׂימוּ לִבָּם לִתְלוֹת הַגְּדֻלָּה בִּי. עֲנָבְמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ • הוּא שֶׁאָמַר: ״לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר״, עַל יִשְׂרָאֵל לְהַרְעִילָם וּלְהַמְרִירָם. לְפִיכָךְ ״אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ״, לְהַלְעִיט אוֹתָם עַל מַה שֶׁעָשׂוּ לְבָנַי: חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם • מוּכָן לְהַשְׁקוֹתָם עַל מַה שֶׁעוֹשִׂין לָהֶם: כָּמֵס עִמָּדִי • אוֹתוֹ הַכּוֹס, שֶׁנֶּאֱמַר:** (תהלים עה) **״כִּי כוֹס בְּיַד ה׳ וְגוֹ׳״: לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם • כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר:** (ישעיה כו) **״תִּרְמֹסְנָה רָגֶל״: כִּי־יָדִין ה׳ עַמּוֹ • בְּלָשׁוֹן זֶה מְשַׁמֵּשׁ ״כִּי יָדִין״, בְּלָשׁוֹן ״דְּהָא״, וְאֵין יָדִין לְשׁוֹן יִסּוּרִין, אֶלָּא כְּמוֹ: ״כִּי יָרִיב אֶת רִיבָם מִיַּד עוֹשְׁקֵיהֶם, כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְגוֹ׳״: וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ • וְהָאוֹיֵב יֹאמַר: ״אֵי אֱלֹהֵימוֹ״, שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר טִיטוּס הָרָשָׁע כְּשֶׁגִּדֵּר אֶת הַפָּרֹכֶת, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר:** (מיכה ז)

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

וְאָכֵן נֶחְלְקוּ בָהּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה בְּאוֹתָהּ בָּרַיְיתָא בְּפֵירוּשׁ חֲצִיָּהּ הַשֵּׁנִי שֶׁל הַשִּׁירָה, מִן ׳כִּי גוֹי אוֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה׳ (פסוק כח) וְאֵילָךְ; **רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרֵשׁ כּוּלָּהּ כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרֵשׁ אֶת כּוּלָּהּ כְּנֶגֶד הָאוּמּוֹת,** כְּפִי שֶׁיְּבוֹאַר לְהַלָּן: **(כו־מא) רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרְשָׁהּ כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל –** כֵּיצַד? **אָמַרְתִּי אַפְּאֵיהֶם** וגו׳ – בְּמִקְרָא זֶה, וְכֵן בַּמִּקְרָא הַסָּמוּךְ לְאַחֲרָיו, לֹא נֶחְלְקוּ רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי נְחֶמְיָה, כִּי לְדִבְרֵי הַכֹּל נֶאֱמְרוּ הַדְּבָרִים כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל, **כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי** בַּתְּחִילָּה **עַד ׳וְלֹא ה׳ פָּעַל כָּל זֹאת׳** (פסוק כז). אוּלָם מִכָּאן וְאֵילָךְ נֶחְלְקוּ, רַבִּי יְהוּדָה דּוֹרְשָׁהּ עַל יִשְׂרָאֵל:

כִּי גוֹי אוֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה. שֶׁהֵם **אִבְּדוּ תּוֹרָתִי,** כְּלוֹמַר לֹא קִיְּימוּהָ, וְהַתּוֹרָה מְכוּנָּה בִּלְשׁוֹן ׳עֵצָה׳ לְפִי **שֶׁהִיא** הַנּוֹתֶנֶת **לָהֶם עֵצָה נְכוֹנָה,** לְהוֹרוֹת לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלְכוּ בָהּ.

וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה. לְיִשְׂרָאֵל, **לְהִתְבּוֹנֵן** עַל עַצְמָם:

אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד מִן הָאוּמּוֹת אֶלֶף מֵהֶם, ׳אִם לֹא כִּי צוּרָם מְכָרָם׳ וגו׳: **כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם.** מִפָּסוּק זֶה (פסוק לא) וְאֵילָךְ **הַכֹּל** הוּא **כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי עַד תַּכְלִיתוֹ** (עַד סוֹף הָעִנְיָן), בְּשִׁיטַת רַבִּי יְהוּדָה, שֶׁעַל יִשְׂרָאֵל נֶאֱמְרוּ הַדְּבָרִים:

וְרַבִּי נְחֶמְיָה דּוֹרְשָׁהּ כְּלַפֵּי הָאוּמּוֹת, ׳כִּי גוֹי אוֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה׳ (פסוק כח) הַכַּוָּנָה הִיא עַל אוֹתוֹ הַגּוֹי הַמֵּיצַר לְיִשְׂרָאֵל, **וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי תְּחִלָּה** בְּמִקּוֹמוֹ **עַד ׳וְאוֹיְבֵינוּ פְּלִילִים׳** (פסוק לא):

כִּי מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם. לְפִי רַבִּי נְחֶמְיָה, כַּוָּנַת הַכָּתוּב עַל ׳גַּפְנָם׳ **שֶׁל הָאוּמּוֹת,** וּכְלוֹמַר מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל הָאוּמּוֹת רָעִים כִּסְדוֹם:

וּמִשַּׂדְמוֹת עֲמֹרָה וְגוֹ׳. מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל הָאוּמּוֹת הָרָעִים כַּעֲמוֹרָה, יִגְרְמוּ לָהֶם שֶׁלֹּא יַכִּירוּ בִּי׳ **וְלֹא יָשִׂימוּ לִבָּם לִתְלוֹת הַגְּדוּלָּה** וְהַכָּבוֹד **בִּי,** שֶׁאֲנִי הוּא שֶׁמְּסַרְתִּי יִשְׂרָאֵל בְּיָדָם בִּכְדֵי לְהַעֲנִישָׁם, אֶלָּא יִתְלוּ הַכֹּל בִּגְבוּרַת אֱלִילֵיהֶם (הזכרון):

עֲנָבְמוֹ עִנְּבֵי רוֹשׁ. מַעֲשֵׂי רִשְׁעָתָם הַמְּרִים כְּעִנְּבֵי רוֹשׁ, לְמָרֵר אֶת יִשְׂרָאֵל, **וְהוּא** הַדָּבָר שֶׁכְּבָר **אָמַר** הַכָּתוּב לְמַעְלָה (פסוק כז) **׳לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר׳** וגו׳, אֲשֶׁר הָאוֹיֵב כּוֹעֵס **עַל יִשְׂרָאֵל לְהַרְעִילָם וּלְהַמְרִירָם** בְּיִסּוּרִים, **לְפִיכָךְ** יְבוֹאוּ הַמָּה עַל עָנְשָׁם בְּ**אַשְׁכְּלוֹת מְרוֹרוֹת** שֶׁיִּתְּנוּ **לָמוֹ, לְהַלְעִיט** (לְהַאֲכִיל) **אוֹתָם** מְרוֹרוֹת וּלְהַפְּרַע מֵהֶם **עַל מַה שֶׁעָשׂוּ** וּמֵרְרוּ **לְבָנַי** (הזכרון):

חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם. כִּי אֶרֶס נְחָשִׁים **מוּכָן** וּמְזוּמָן עִמִּי **לְהַשְׁקוֹתָם עַל כָּל מַה שֶׁעוֹשִׂין (ס״א: שֶׁעָשׂוּ) לָהֶם** הָאוֹיְבִים לְיִשְׂרָאֵל:

כָּמוּס עִמָּדִי. אוֹתוֹ הַכּוֹס, אֲשֶׁר בּוֹ מַשְׁקֶה הָאֶרֶס וְהַתַּרְעֵלָה, שֶׁאֲנִי עָתִיד לְהַשְׁקוֹתָם, כְּבָר כָּמוּס הוּא וְגָנוּז בִּרְשׁוּתִי, כְּמוֹ **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים עה, ט) **כִּי כוֹס בְּיַד ה׳ וְגוֹ׳** [כּוֹס מָלֵא רַעַל – שֶׁל פּוּרְעָנוּת – בְּיַד ה׳ לְהַשְׁקוֹת בּוֹ אֶת הַגּוֹיִים]:

לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם. בְּבוֹא הָעֵת, לֶעָתִיד לָבוֹא תִּפּוֹל רַגְלָם וּמַעֲמָדָם שֶׁל הַגּוֹיִים, וְרַגְלֵי מְשִׁיחַ וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁלְטוּ בָּהֶם, **כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה כו, ו) **׳תִּרְמֹסְנָה רָגֶל רַגְלֵי עָנִי פַּעֲמֵי דַלִּים׳** [תִּרְמוֹס אוֹתָם רַגְלוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (זכריה ט, ט) ׳עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר׳, וּפַעֲמֵי (צַעֲדֵי) רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ דַּלִּים עַד עַתָּה (רש״י שם)]:

כִּי יָדִין ה׳ עַמּוֹ. בְּלָשׁוֹן זֶה – כְּלוֹמַר לְפִי פֵּירוּשׁ זֶה, שֶׁהַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּפוּרְעָנוּת הַגּוֹיִים, **מְשַׁמֵּשׁ** תֵּיבַת ׳כִּי׳ שֶׁל **׳כִּי יָדִין׳ בְּלָשׁוֹן ׳דְּהָא׳,** שֶׁהוּא נְתִינַת טַעַם עַל הָאָמוּר לְמַעְלָה, שֶׁכָּל הָעֲנָשִׁים הַלָּלוּ יָבוֹאוּ עֲלֵיהֶם ׳מִשּׁוּם שֶׁיָּדִין ה׳ עַמּוֹ׳, לָדוּן אֶת דִּינָם וְלִנְקוֹם נִקְמָתָם מִיַּד אוֹיְבֵיהֶם הַצָּרִים אוֹתָם. **וּלְפִי זֶה אֵין** לְפָרֵשׁ תֵּיבַת **׳יָדִין׳ בִּלְשׁוֹן יִסּוּרִין** [בִּיצוּעַ גְּזַר הַדִּין, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ לְמַעְלָה עַל פִּי דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה שֶׁהַדְּבָרִים אֲמוּרִים כְּלַפֵּי יִשְׂרָאֵל] **אֶלָּא** ׳כִּי יָדִין׳ יִתְפָּרֵשׁ עַתָּה בִּלְשׁוֹן גְּאוּלָּה וּפִדְיוֹן, **כְּמוֹ ׳כִּי יָרִיב אֶת רִיבָם׳** לְהוֹשִׁיעָם **מִיַּד עוֹשְׁקֵיהֶם** [כְּדוּגְמַת הַלָּשׁוֹן: ׳דַּנְתָּ אֶת דִּינָם, נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם׳] (רא״ם גר״א):

כִּי יִרְאֶה כִּי אָזְלַת יָד וְגוֹ׳ וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ. כִּי יִרְאֶה הקב״ה אֶת יַד הָאוּמּוֹת הַהוֹלֶכֶת וּמִתְחַזֶּקֶת עַל יִשְׂרָאֵל, וְאַף גַּם זֹאת יִרְאֶה שֶׁ**הָאוֹיֵב יֹאמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל** אֲשֶׁר אֵינוֹ מוֹשִׁיעַ אוֹתָם, **כְּמוֹ** דִּבְרֵי הַחֵירוּף וְהַגִּידּוּף **שֶׁאָמַר טִיטוּס הָרָשָׁע** בִּזְמַן

״וְתֵרֶא אוֹיַבְתִּי וּתְכַסֶּהָ בוּשָׁה, הָאוֹמְרָה אֵלַי אַיּוֹ ה׳ אֱלֹהָיִךְ״: **רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי וְגוֹ׳ • אָז יְגַלֶּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יְשׁוּעָתוֹ וְיֹאמַר:** ״רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא״, מֵאִתִּי בָּאת עֲלֵיהֶם הָרָעָה, וּמֵאִתִּי תָּבֹא עֲלֵיהֶם הַטּוֹבָה. **וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל • מִי שֶׁיַּצִּיל אֶתְכֶם מִן הָרָעָה אֲשֶׁר אָבִיא עֲלֵיכֶם: כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי • כְּמוֹ ׳כִּי נָשָׂאתִי׳, תָּמִיד אֲנִי מַשְׁרֶה מְקוֹם שְׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם, כְּתַרְגּוּמוֹ. אַפִּלּוּ חֵלֶשׁ לְמַעְלָה וְגִבּוֹר לְמַטָּה, אֵימַת הָעֶלְיוֹן עַל הַתַּחְתּוֹן, וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁגִּבּוֹר מִלְּמַעְלָה וְחֵלֶשׁ מִלְּמַטָּה. יָדִי • מְקוֹם שְׁכִינָתִי, כְּמוֹ** (במדבר ב) ״אִישׁ עַל יָדוֹ״, וְהָיָה בְּיָדִי לְהִפָּרַע מִכֶּם, אֲבָל אֲמַרְתִּי שֶׁחַי אָנֹכִי לְעוֹלָם, אֵינִי מְמַהֵר לִפְרֹעַ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁהוּת בַּדָּבָר, כִּי אֲנִי חַי לְעוֹלָם, וּבְדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים אֲנִי נִפְרָע מֵהֶם, וְהַיְכֹלֶת בְּיָדִי לִיפָּרַע מִן הַמֵּתִים וּמִן הַחַיִּים. מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לָמוּת, מְמַהֵר נִקְמָתוֹ לִיפָּרַע בְּחַיָּיו, כִּי שֶׁמָּא יָמוּת הוּא אוֹ אוֹיְבוֹ, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא רָאָה נִקְמָתוֹ מִמֶּנּוּ, אֲבָל אֲנִי חַי לְעוֹלָם וְאִם יָמוּתוּ הֵם וְאֵינִי נִפְרָע בְּחַיֵּיהֶם, אֶפְרַע בְּמוֹתָם: **אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי • הַרְבֵּה ׳אִם׳ יֵשׁ שֶׁאֵינָם תְּלוּיִים, כְּשֶׁאֲשַׁנֵּן בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי וְכוּ׳, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה.**

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

חוּרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי, **כְּשֶׁגִּידֵּר** (חָתַךְ) שָׁם **אֶת הַפָּרוֹכֶת** וְיָצָא מִמֶּנּוּ דָּם (גיטין נו:), וְהִתְרִיס בְּדִבְרָיו: ׳אֵי אֱלֹהֵימוֹ, אִם אֱלוֹהַּ הוּא יָבֹא וְיִלְחֵם עִמִּי׳ (י״ה, ספרי עפ״י ג׳ הגר״א), **כָּעְנָיָן שֶׁנֶּאֱמַר** (מיכה ז, י) **׳וְתֵרֶא אוֹיַבְתִּי וּתְכַסֶּהָ בוּשָׁה הָאוֹמְרָה אַלַי אַיּוֹ ה׳ אֱלֹהָיִךְ׳** [יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: בְּעֵת שֶׁיִּרְאֶה הָאוֹיֵב אֶת הַחֲסָדִים שֶׁיַּעֲשֶׂה ה׳ אִתָּנוּ לָעָתִיד, יֵבוֹשׁ וְיִכָּלֵם עַל כָּךְ שֶׁאָמַר אֵלַי בִּזְמַן הַגָּלוּת ׳אַיֵּה ה׳ אֱלֹהָיִךְ׳]:

רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי וְגוֹ׳. אָז בְּעֵת הַהִיא **יְגַלֶּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יְשׁוּעָתוֹ** – כְּלוֹמַר, יוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל לְעֵינֵי הַכֹּל וּבְפַרְסוּם, **וְיֹאמַר** לְכָל עַמֵּי הָעוֹלָם: **׳רְאוּ עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא׳** – אֲנִי הוּא שֶׁעָשִׂיתִי הַכֹּל; **מֵאִתִּי בָּאת עֲלֵיהֶם הָרָעָה** עַד עַתָּה, **וּמֵאִתִּי תָּבֹא עֲלֵיהֶם** מֵעַתָּה **הַטּוֹבָה** בִּישׁוּעָתִי הַגְּדוֹלָה:

וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל. עַל הָאוּמּוֹת הוּא אוֹמֵר, כִּי אֵין מִי **שֶׁיַּצִּיל אֶתְכֶם מִן הָרָעָה אֲשֶׁר אָבִיא עֲלֵיכֶם:**

כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי. תֵּיבַת ״אֶשָּׂא״ אַף שֶׁהִיא בִּלְשׁוֹן עָתִיד, מִשְׁמָעוּתָהּ כָּאן **כְּמוֹ ׳כִּי נָשָׂאתִי׳**, וְהַדְּבָרִים הַלָּלוּ הֵם הֶמְשֵׁךְ דִּבְרֵי הקב״ה אֶל הָאוּמּוֹת: אַל תִּהְיוּ סְבוּרִים שֶׁעַד עַכְשָׁיו לֹא יָכוֹלְתִּי לְהִפָּרַע מִכֶּם, שֶׁהֲרֵי **תָּמִיד אֲנִי מַשְׁרֶה מְקוֹם שְׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם,** וַאֲנִי עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ, **וּכְתַרְגּוּמוֹ:** אֲרֵי אִתְקְנִית בִּשְׁמַיָּא בֵּית שְׁכִנְתִּי [קָבְעִתִּי מְקוֹם שְׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם] וְהֵיאָךְ יַעֲלֶה עַל דַּעְתְּכֶם שֶׁאֵין בְּכֹחִי לְהִתְגַּבֵּר עֲלֵיכֶם, הֲלֹא **אֲפִילּוּ** אִם **הַחֵלֶשׁ** הָיָה **לְמַעְלָה וְגִבּוֹר לְמַטָּה** הָיְתָה **אֵימַת עֶלְיוֹן עַל הַתַּחְתּוֹן,** שֶׁכָּל הָעוֹמֵד לְמַטָּה, מִלְּמַעְלָה כֹּחוֹ רַב מִן הָעוֹמֵד לְמַטָּה, **וְכָל־שֶׁכֵּן כְּשֶׁגִּבּוֹר לְמַעְלָה** – כִּי אָנֹכִי בַּשָּׁמַיִם, **וְחֵלֶשׁ מִלְּמַטָּה** – כַּאֲשֶׁר אַתֶּם בְּנֵי הָאָדָם עַל הָאָרֶץ:

יָדִי. פֵּירוּשׁוֹ כָּאן: **מְקוֹם שְׁכִינָתִי,** שֶׁכֵּן ״יָד״ יֵשׁ בְּמִשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן ״מָקוֹם״, **כְּמוֹ ׳אִישׁ עַל יָדוֹ׳** (במדבר ב, יז) [אִישׁ עַל מְקוֹמוֹ], וּפֵירוּשׁ ״כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי״ הוּא: כִּי אַגְבִּיהַּ מְקוֹמִי עַד הַשָּׁמַיִם לִשְׁכּוֹן שָׁם. **וּמֵאַחַר** שֶׁשְּׁכִינָתִי בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל, הֲרֵי אֵין מְעָרְעֵר בַּדָּבָר שֶׁ**הָיָה בְיָדִי לְהִפָּרַע מִכֶּם, אֲבָל אָמַרְתִּי** בְּלִבִּי **שֶׁ׳חַי אָנֹכִי לְעוֹלָם׳,** כְּלוֹמַר, **אֵינִי מְמַהֵר לִיפָּרַע** מִכֶּם מִיָּד, **לְפִי שֶׁיֵּשׁ לִי שָׁהוּת בַּדָּבָר** לְהַמְתִּין עוֹד, **כִּי אֲנִי חַי לְעוֹלָם,** וּכְשֶׁאָרְצֶה אוּכַל לְהָבִיא עֲלֵיהֶם אֶת הַפּוּרְעָנוּת, **וּבְדוֹרוֹת אַחֲרוֹנִים אֲנִי נִפְרָע מֵהֶם.** שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ, הֲלֹא בְּנֵי הָאָדָם אֵינָם חַיִּים לְעוֹלָם, וְאִם כֵּן כְּשֶׁיָּמוּתוּ מִי יִפְרַע מֵהֶם? זוֹהִי תְּשׁוּבָתְכֶם: כִּי מֵאַחַר שֶׁאֲנִי חַי לְעוֹלָם הֲרֵי אֵין מִיָּדִי מַצִּיל, **וְהַיְכוֹלֶת בְּיָדִי לִיפָּרַע** הֵן **מִן הַחַיִּים** וְהֵן **מִן הַמֵּתִים.** שֶׁכֵּן, לֹא כְּמִדַּת מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם מִדָּתִי; **מֶלֶךְ בָּשָׂר־וָדָם** כְּשֶׁהוּא מַזְקִין וְרוֹאֶה **שֶׁהוּא הוֹלֵךְ לָמוּת** אֲזַי **מְמַהֵר** לִנְקוֹם **נִקְמָתוֹ** מֵאוֹיְבָיו, כְּדֵי שֶׁיַּסְפִּיק **לְהִפָּרַע** מֵהֶם **בְּחַיָּיו, כִּי** הוּא דּוֹאֵג **שֶׁמָּא יָמוּת הוּא אוֹ אוֹיְבוֹ** בְּטֶרֶם יָבוֹא עַל עָנְשׁוֹ **וְנִמְצָא שֶׁלֹּא רָאָה נִקְמָתוֹ מִמֶּנּוּ; אֲבָל אֲנִי** (הקב״ה) **חַי לְעוֹלָם, וְאִם יָמוּתוּ הֵם וְאֵינִי נִפְרָע בְּחַיֵּיהֶם, אֶפְרַע בְּמוֹתָם** לְדוּנָם בַּגֵּיהִנֹּם (מפרשים):

אִם שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי. תֵּיבַת ״אִם״ מַשְׁמָעָהּ בְּרוֹב הַפְּעָמִים כִּלְשׁוֹן ״תְּנַאי״, שֶׁהַדְּבָרִים תְּלוּיִים בְּדִבְרֵי־מָה אִם יִהְיֶה אוֹ לֹא יִהְיֶה, אוּלָם **הַרְבֵּה ׳אִם׳ יֵשׁ** בַּמִּקְרָא, **שֶׁאֵינָם תְּלוּיִין,** וּמַשְׁמָעָם בִּלְשׁוֹן וַדַּאי וְלֹא סָפֵק. וְאַף ״אִם שַׁנּוֹתִי״ הָאָמוּר כָּאן, אֵין מַשְׁמָעוֹ לְשׁוֹן סָפֵק, שֶׁהַדְּבָרִים וַדַּאי עָתִיד ה׳ לְשַׁנֵּן אֶת חַרְבּוֹ לִנְקוֹם מֵאוֹיְבָיו, אֶלָּא פֵּירוּשׁ ״אִם״ הוּא כְּמוֹ ״כַּאֲשֶׁר״: **כְּשֶׁאֲשַׁנֵּן** (כַּאֲשֶׁר אֲשַׁנֵּן) **בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט יָדִי** וגו׳. וּמִכָּאן עַד סוֹף הַשִּׁירָה (פסוק מג), **כּוּלּוֹ כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה** – בֵּין לְרַבִּי יְהוּדָה וּבֵין לְרַבִּי נְחֶמְיָה: תורה מד

"בשבת ראש חודש מפטירין בציבור הפטרה הקשורה עם ראש חודש – "השמים כסאי" עד והי' מידי חודש בחדשו גו'", ולא ההפטרה דפרשת השבוע. ואף על פי כן, ידוע המנהג שנתפרסם על ידי כ"ק מורי וחמי אדמו"ר, שביחיד – יש לומר גם את ההפטרה דפרשת השבוע. ועל דרך זה בנוגע לשבת חול המועד, שבציבור מפטירין בהפטרה המיוחדת לשבת חול המועד, אבל ביחיד – יש לומר גם את ההפטרה הקשורה עם פרשת השבוע".

התוועדויות חלק א תשמ"ה עמוד 351

הפטרה ליום שני של ראש השנה ירמיה פרק לא

א כֹּה אָמַר יְהוָה מָצָא חֵן בַּמִּדְבָּר עַם שְׂרִידֵי חָרֶב הָלוֹךְ לְהַרְגִּיעוֹ יִשְׂרָאֵל: ב מֵרָחוֹק יְהוָה נִרְאָה
לִי וְאַהֲבַת עוֹלָם אֲהַבְתִּיךְ עַל־כֵּן מְשַׁכְתִּיךְ חָסֶד: ג עוֹד אֶבְנֵךְ וְנִבְנֵית בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל עוֹד תַּעְדִּי
תֻפַּיִךְ וְיָצָאת בִּמְחוֹל מְשַׂחֲקִים: ד עוֹד תִּטְּעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שֹׁמְרוֹן נָטְעוּ נֹטְעִים וְחִלֵּלוּ: ה כִּי יֵשׁ־יוֹם
קָרְאוּ נֹצְרִים בְּהַר אֶפְרָיִם קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: ו כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה רָנּוּ לְיַעֲקֹב
שִׂמְחָה וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם הַשְׁמִיעוּ הַלְלוּ וְאִמְרוּ הוֹשַׁע יְהוָה אֶת־עַמְּךָ אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל:
ז הִנְנִי מֵבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו קָהָל
גָּדוֹל יָשׁוּבוּ הֵנָּה: ח בִּבְכִי יָבֹאוּ וּבְתַחֲנוּנִים אוֹבִילֵם אוֹלִיכֵם אֶל־נַחֲלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יָשָׁר לֹא יִכָּשְׁלוּ
בָּהּ כִּי־הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאָב וְאֶפְרַיִם בְּכֹרִי הוּא: ט שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה גוֹיִם וְהַגִּידוּ בָאִיִּים מִמֶּרְחָק
וְאִמְרוּ מְזָרֵה יִשְׂרָאֵל יְקַבְּצֶנּוּ וּשְׁמָרוֹ כְּרֹעֶה עֶדְרוֹ: י כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חָזָק מִמֶּנּוּ:
יא וּבָאוּ וְרִנְּנוּ בִּמְרוֹם־צִיּוֹן וְנָהֲרוּ אֶל־טוּב יְהוָה עַל־דָּגָן וְעַל־תִּירֹשׁ וְעַל־יִצְהָר וְעַל־בְּנֵי־צֹאן וּבָקָר
וְהָיְתָה נַפְשָׁם כְּגַן רָוֶה וְלֹא־יוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד: יב אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים
יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם: יג וְרִוִּיתִי נֶפֶשׁ הַכֹּהֲנִים דֶּשֶׁן וְעַמִּי
אֶת־טוּבִי יִשְׂבָּעוּ נְאֻם־יְהוָה: יד כֹּה אָמַר יְהוָה קוֹל בָּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תַמְרוּרִים רָחֵל מְבַכָּה
עַל־בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהִנָּחֵם עַל־בָּנֶיהָ כִּי אֵינֶנּוּ: טו כֹּה אָמַר יְהוָה מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה
כִּי יֵשׁ שָׂכָר לִפְעֻלָּתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב: טז וְיֵשׁ־תִּקְוָה לְאַחֲרִיתֵךְ נְאֻם־יְהוָה וְשָׁבוּ בָנִים
לִגְבוּלָם: יז שָׁמוֹעַ שָׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנוֹדֵד יִסַּרְתַּנִי וָאִוָּסֵר כְּעֵגֶל לֹא לֻמָּד הֲשִׁיבֵנִי וְאָשׁוּבָה כִּי
אַתָּה יְהוָה אֱלֹהָי: יח כִּי־אַחֲרֵי שוּבִי נִחַמְתִּי וְאַחֲרֵי הִוָּדְעִי סָפַקְתִּי עַל־יָרֵךְ בֹּשְׁתִּי וְגַם־נִכְלַמְתִּי כִּי
נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי: יט הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים כִּי־מִדֵּי דַבְּרִי בּוֹ זָכֹר אֶזְכְּרֶנּוּ
עוֹד עַל־כֵּן הָמוּ מֵעַי לוֹ רַחֵם אֲרַחֲמֶנּוּ נְאֻם־יְהוָה:

◆ שבת קודש ג׳ תשרי ◆

(מד) וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃

מד וַאֲתָא מֹשֶׁה וּמַלִּיל יָת כָּל פִּתְגָמֵי תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם עַמָּא הוּא וְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן׃

רש״י◄ **הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן •** (סוטה יג) שַׁבָּת שֶׁל דִּיוּזְגֵי הָיְתָה, נִטְלָה רְשׁוּת מִזֶּה וְנִתְּנָה לָזֶה. הֶעֱמִיד לוֹ מֹשֶׁה מְתֻרְגְּמָן לִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁיְּהֵא דּוֹרֵשׁ בְּחַיָּיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל: ׳בְּחַיֵּי רַבְּךָ לֹא הָיָה לְךָ לְהָרִים רֹאשׁ׳. וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן ׳הוֹשֵׁעַ׳? לוֹמַר שֶׁלֹּא זָחָה דַּעְתּוֹ עָלָיו, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה, הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּתוֹ (ספרי)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כט עמ׳ 201)

הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן (לב, מד) **וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן הוֹשֵׁעַ . . שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּתוֹ** (רש״י) כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי זוֹכֶה לִגְדֻלָּה, גְּדֻלּוּת שֶׁל שְׂרָרָה אוֹ גַּדְלוּת בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁזּוֹכֶה לִבְרָכוֹת נַעֲלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם - הוּא עָלוּל לַחֲשֹׁב, שֶׁמִּזֶּה גּוּפָא שֶׁהוּא זָכָה לְכָךְ, סִימָן שֶׁהוּא רָאוּי לַדָּבָר, וּכְתוֹצָאָה מִכָּךְ תִּהְיֶה אֲצִילוּ תְּנוּעָה שֶׁל הִרְחֶבֶת הַדַּעַת וְרוֹמְמוּת. לוֹמְדִים אָנוּ מִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁאַדְרַבָּה: דַּוְקָא מִי שֶׁזּוֹכֶה לִגְדֻלָּה צָרִיךְ לְהַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּתְחִלָּתוֹ. וְזֶהוּ גַּם הַכְּלִי לְכָךְ שֶׁהַגְּדֻלָּה תִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ.

(מה) וַיְכַל מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

מה וְשֵׁצִי מֹשֶׁה לְמַלָּלָא יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל׃

(מו) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃

מו וַאֲמַר לְהוֹן שַׁוּוּ לִבְּכוֹן לְכָל פִּתְגָמַיָּא דִּי אֲנָא מַסְהֵד בְּכוֹן יוֹמָא דֵּין דִּי תְּפַקְּדוּן יָת בְּנֵיכוֹן לְמֵטַר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא׃

רש״י◄ **שִׂימוּ לְבַבְכֶם •** צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו, וְאָזְנָיו וְלִבּוֹ מְכֻוָּנִים לְדִבְרֵי תּוֹרָה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: (יחזקאל מ) ״בֶּן אָדָם רְאֵה בְּעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע וְשִׂים לִבְּךָ וְגוֹ׳״, וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל־וָחֹמֶר, וּמַה תַּבְנִית הַבַּיִת, שֶׁהוּא

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

(מד) הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן. שְׁנֵיהֶם הָיוּ מְדַבְּרִים אֶל הָעָם, לְפִי שֶׁאוֹתָהּ **שַׁבָּת** [שֶׁהוּא יוֹם הָאַחֲרוֹן בְּחַיֵּי מֹשֶׁה] **שֶׁל דִּיוּזְגֵי הָיְתָה** – נִתְחַלְּקָה הַשַּׁבָּת בֵּין שְׁנֵי הַמַּנְהִיגִים, תְּחִילַת הַיּוֹם שֶׁל מֹשֶׁה וְסוֹפוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ [דִּיוּזְגֵי = מִילָּה מוּרְכֶּבֶת מִלָּשׁוֹן יְוָנִי (דִּיוּ) וּמִלָּשׁוֹן הַקּוֹדֶשׁ (זוּגִי). וּמִשְּׁמָעוּתָהּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים הַמִּתְחַבְּרִים יַחְדָּיו, וּכְגוֹן כָּאן שֶׁדָּרְשַׁת הַשַּׁבָּת הָיְתָה שֶׁל שְׁנֵיהֶם (גר״א)], כִּי אָז **נִטְלָה הָרְשׁוּת** (הַשִּׁלְטוֹן) **מִזֶּה וְנִתְּנָה לָזֶה,** עַל יְדֵי שֶׁ**הֶעֱמִיד לוֹ מֹשֶׁה מְתוּרְגְּמָן לִיהוֹשֻׁעַ** [מְתוּרְגְּמָן = אָדָם הָעוֹמֵד אֵצֶל הֶחָכָם הַדּוֹרֵשׁ, וּמַסְבִּיר לָעָם אֶת דִּבְרֵי הֶחָכָם], וְכַוָּנַת מֹשֶׁה הָיְתָה בָּזֶה **שֶׁיְּהֵא** יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִידוֹ **דּוֹרֵשׁ** לִפְנֵי הָעָם **בְּחַיָּיו** וּבְנוֹכְחוּתוֹ, **כְּדֵי שֶׁלְּאַחַר** פְּטִירָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה **לֹא יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל** לִיהוֹשֻׁעַ: **׳בְּחַיֵּי רַבְּךָ** לֹא נְחֻשַׁבְתָּ לְכָלוּם **וְלֹא הָיָה לְךָ** שׁוּם יְכוֹלֶת **לְהָרִים רֹאשׁ** וּלְהִתְנַשֵּׂאוֹת עָלֵינוּ, וְאֵילוּ עַתָּה נִהְיֵיתָ לָנוּ לְרַבָּן שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל׳. לְכָךְ הֵרְאָה לָהֶם מֹשֶׁה, שֶׁעַל פִּי פְקוּדָּתוֹ הוּא דּוֹרֵשׁ לָרַבִּים, וְרָאוּי הוּא לִגְדוּלָּה וּלְהַנְהָגָה (משכ״ל). **וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן** הַכָּתוּב **׳הוֹשֵׁעַ׳?** וַהֲלֹא מֵאָז שֶׁנִּתְמַנָּה בֵּין שְׁנֵים עָשָׂר נְשִׂיאֵי הָעָם נִשְׁתַּנָּה שְׁמוֹ לִ׳יְהוֹשֻׁעַ׳ (ראה במדבר יג, טז), אֶלָּא **לוֹמַר** לְךָ שֶׁבַּח עִנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, **שֶׁלֹּא זָחָה דַעְתּוֹ עָלָיו** – לֹא הִתְגָּאָה בְּכָךְ שֶׁמִּינָּה אוֹתוֹ מֹשֶׁה לְמַלְאוֹת אֶת מְקוֹמוֹ לְמִלּוּךְ אַחֲרָיו, **שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדוּלָּה** כָּזוֹ, **הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ** בְּעֵינָיו וְהִתְנַהֵג בַּעֲנָוָה, **כַּאֲשֶׁר** הָיָה **מִתְּחִלָּתוֹ** כְּשֶׁשְּׁמוֹ עֲדַיִּין הָיָה ׳הוֹשֵׁעַ׳ (עיין ספרי): תורה מה

(מו) שִׂימוּ לְבַבְכֶם... לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׳. מְלַמֵּד שֶׁ**צָּרִיךְ הָאָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְלִבּוֹ וְאָזְנָיו מְכֻוָּנִים לְדִבְרֵי תּוֹרָה** כְּדֵי לַהֲבִינָם הֵיטֵב, **וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (יחזקאל מ, ד) **בֶּן אָדָם רְאֵה בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע וְשִׂים לִבְּךָ** לְכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ׳ [מִדִּבְרֵי הַמַּלְאָךְ שֶׁנִּתְגַּלָּה לִיחֶזְקֵאל, לְלַמְּדוֹ מִדּוֹת בִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לָעָתִיד], **וַהֲרֵי הַדְּבָרִים** הֵלָּלוּ **קַל־וָחֹמֶר** הֵם, **וּמַה תַּבְנִית הַבַּיִת** וּמִדּוֹתָיו **שֶׁהוּא** דָּבָר **הַנִּרְאֶה לָעֵינַיִם וְגַם נִמְדָּד בְּקָנֶה** (קָנֶה־מִדָּה), עִם כָּל זֹאת **צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְאָזְנָיו**

נִרְאָה לְעֵינַיִם וְנִמְדָּד בְּקָנֶה, צָרִיךְ אָדָם שֶׁיִּהְיוּ עֵינָיו וְאָזְנָיו וְלִבּוֹ מְכוּוָנִים לְהָבִין — דִּבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁהֵן כַּהֲרָרִין הַתְּלוּיִן בִּשְׂעָרָה, עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה.

(מז) כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ

מז אֲרֵי לָא פִּתְגָם רֵקָא הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָמָא הָדֵין תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ׃

רש״י◄ **כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם** • לֹא לְחִנָּם אַתֶּם יְגֵעִים בָּהּ, כִּי הַרְבֵּה שָׁכָר תָּלוּי בָּהּ, ״כִּי הוּא חַיֵּיכֶם״. דָּבָר אַחֵר: אֵין לְךָ דָּבָר רֵיקָן בַּתּוֹרָה שֶׁאִם תִּדְרְשֶׁנּוּ שֶׁאֵין בּוֹ מַתַּן שָׂכָר, תֵּדַע לְךָ שֶׁכֵּן אָמְרוּ חַז״ל: (בראשית לו) ״וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע, וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ וְגוֹ׳״, לְפִי שֶׁאָמְרָה: ׳אֵינִי כְּדַאי לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה, הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילַגְשׁוֹ׳, וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁהָיוּ שִׁלְטוֹנִים וּמְלָכִים מִתְאַוִּים לִידָּבֵק בְּזַרְעוֹ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שמחת תורה תשכ״ב – תורת מנחם התוועדויות לב עמ׳ 128)

וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים (לב, מז) **הָיָה מְהַלֵּךְ בַּמְּבוֹאוֹת הַמִּטְנָפוֹת לֹא יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע . . אִם הָיָה קוֹרֵא וּבָא, פּוֹסֵק . . עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים** (ברכות כד, ב) יֵשׁ לִתְמֹהַּ, הֵיכָן נִרְמְזָה הֲלָכָה זוֹ בַּפָּסוּק. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה דִּבּוּר עִנְיָנוֹ רִבּוּי - הַסְבָּרָה וְהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים. וּמִזֶּה, שֶׁ״דָּבָר״ לְשׁוֹן יָחִיד (בְּנִגּוּד לְ״שִׁימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים״, לְשׁוֹן רַבִּים), מוֹרֶה עַל שְׁלִילַת הַדִּבּוּר, אֲבָל לֹא שְׁלִילָה מֻחְלֶטֶת, שֶׁאָז אֵין זֶה דִּבּוּר כְּלָל, אֶלָּא הַפְסָקָה בְּאֶמְצַע הַדִּבּוּר. וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לְהַפְסִיק אֶת הַדִּבּוּר בַּתּוֹרָה - בְּמִי שֶׁלּוֹמֵד בַּדֶּרֶךְ וּבָא לְמָבוֹא שֶׁאֵינוֹ נָקִי.

(מח) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר׃

מח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין לְמֵימָר׃

רש״י◄ **וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה** • בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה״: נֶאֱמַר בְּנֹחַ (שם ז) ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְגוֹ׳״, בְּמַרְאִית אוֹרוֹ שֶׁל יוֹם, לְפִי שֶׁהָיוּ בְּנֵי דּוֹרוֹ אוֹמְרִים: ׳בְּכָךְ וְכָךְ, אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִיכָּנֵס בַּתֵּבָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין כַּשִּׁילִין וְקַרְדֻּמּוֹת וּמְבַקְּעִין אֶת

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

וְלִבּוֹ מְכוּוָנִין לְהַקְשִׁיב אֶל הַדְּבָרִים וַלֲהַבִינָם הֵיטֵב, הֲרֵי שֶׁלְּהָבִין **דִּבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁהֵן** מְשׁוּלִים **כַּהֲרָרִין** (הָרִים) **תְּלוּיִין בִּשְׂעָרָה,** שֶׁיֵּשׁ שָׁעַל פִּי סְבָרָא דַּקָּה יָכוֹל הַדַּיָּן לְהִשְׁתַּמֵּשׁ לְכָאן וּלְכָאן, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שֶׁצָּרִיךְ בָּהֶם שִׁימַת לֵב וּנְתִינַת הַדַּעַת לְדַקְדֵּק בָּהֶם (ספרי) (ד״א): תורה מז

(מז) כִּי לֹא דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם. לְשׁוֹן ׳רֵיק׳ הָאָמוּר כָּאן מַשְׁמָעוֹ ׳לְחִנָּם׳ [כְּמוֹ: ׳וַאֲנִי אָמַרְתִּי לְרִיק יָגַעְתִּי׳ (ישעיה מט, ד)]. כְּלוֹמַר **לֹא לְחִנָּם אַתֶּם יְגֵעִים** בַּתּוֹרָה וְעוֹסְקִים **בָּהּ, כִּי הַרְבֵּה שָׂכָר תָּלוּי בָּהּ, כִּי** קִיּוּם הַתּוֹרָה **הוּא חַיֵּיכֶם,** וּכְהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב, אֲשֶׁר בִּשְׂכַר זֹאת ׳תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל הָאֲדָמָה׳ (משכ״ל, ש״ח).

דָּבָר אַחֵר – מַשְׁמָעוּת אַחֶרֶת בְּלִשׁוֹן ׳רֵיק׳: **אֵין לְךָ** שׁוּם **דָּבָר רֵיקָן בַּתּוֹרָה** שֶׁהוּא חֵסֶר תּוֹעֶלֶת וְאֵינוֹ מְלַמְּדֵנוּ כְּלוּם, וַאֲפִילּוּ בְּאוֹתָם הַמְּקוֹמוֹת שֶׁאֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּעִנְיְנֵי הַמִּצְוֹת וְהִלְכוֹתֵיהֶן, לֹא תִּמְצָא בָּהֶם שׁוּם ׳דָּבָר רֵיק׳, **שֶׁאִם תִּדְרְשֶׁנּוּ** וּתְדַקְדֵּק בּוֹ **שֶׁאֵין בּוֹ מַתַּן שָׂכָר.** כְּלוֹמַר, אֵין שׁוּם פְּרָט שֶׁלֹּא תִּמְצָא בּוֹ דָּבָר חָשׁוּב הַנִּלְמָד מִשָּׁם, אִם הַנְהָגָה טוֹבָה, אוֹ דִּבַּר מוּסָר, וְכָל דָּבָר יֵשׁ בּוֹ מַתַּן שָׂכָר. **תֵּדַע לְךָ** – דּוּגְמָא וְהוֹכָחָה לְכָךְ: **שֶׁכֵּן אָמְרוּ חֲכָמִים,** לָמָּה נִכְתַּב בַּתּוֹרָה **׳וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע׳** (בראשית לו, כב), **׳וְתִמְנַע הָיְתָה פִּילֶגֶשׁ׳** לְאֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו׳ **וְגוֹ׳** (שם פסוק יב), כְּדֵי לְלַמְּדֵנוּ עַד כַּמָּה חָשׁוּב הָיָה בְּעֵינֵיהֶם זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁהֲרֵי תִּמְנָע זוֹ בַּת אַלּוּפִים הָיְתָה [שֶׁכֵּן אָחִיהָ לוֹטָן נִמְנָה שָׁם בֵּין אַלּוּפֵי הַחוֹרִי יוֹשְׁבֵי שֵׂעִיר], אִם כֵּן לָמָּה הִשְׁפִּילָה עַצְמָהּ לִהְיוֹת פִּילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן עֵשָׂו? אֶלָּא **לְפִי שֶׁאָמְרָה:** אִם **אֵינִי כְּדַאי** (רְאוּיָה) **לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה** מַמָּשׁ, **הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילַגְשׁוֹ. וְכָל כָּךְ לָמָּה? לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, שֶׁהָיוּ שִׁלְטוֹנִים** (אַלּוּפִים) **וּמְלָכִים מִתְאַוִּים לִידָּבֵק בְּזַרְעוֹ** – לְהִתְחַבֵּר אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ (ספרי) הֲרֵי לָמַדְתָּ מִכָּאן, שֶׁאֲפִילּוּ מִקְרָא קָטָן בַּתּוֹרָה שֶׁאֵין חֲשִׁיבוּתוֹ נִיכֶּרֶת, מִכָּל מָקוֹם כְּשֶׁתְּדַקְדֵּק בּוֹ תִּמְצָא תַּלְמוּד גָּדוֹל (ב״ב): תורה מח

(מח) וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה. בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר ׳בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׳, כְּשֶׁכַּוָּנַת הַכָּתוּב הִיא לְהַדְגִּישׁ שֶׁהַדָּבָר הָיָה בְּגָלוּי וּבְפִרְסוּם: **נֶאֱמַר בְּנֹחַ** (בראשית ז, יג) **׳בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ**... אֶל הַתֵּיבָה׳ **וגו׳,** לְהוֹדִיעַ שֶׁנִּכְנַס אֶל הַתֵּיבָה **בְּמַרְאִית אוֹרוֹ שֶׁל יוֹם** וּלְעֵינֵי כּוּלָּם, **לְפִי שֶׁהָיוּ בְּנֵי־דּוֹרוֹ** הָרְשָׁעִים **אוֹמְרִים ׳בְּכָךְ וְכָךְ** (לְשׁוֹן שְׁבוּעָה), **אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ** בְּנֹחַ שֶׁהוּא בָּא אֶל הַתֵּיבָה, **אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ לִיכָּנֵס בַּתֵּיבָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין** בְּיָדֵינוּ **כַּשִּׁילִין וְקַרְדֻּמּוֹת** (כְּלֵי בַרְזֶל שׁוֹנִים) **וּמְבַקְּעִין אֶת הַתֵּיבָה,** וְשׁוֹבְרִים אוֹתָהּ; **אָמַר**

הַתֵּבָה׳. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: ׳הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת, יָבֹא וְיִמְחֶה׳. בְּמִצְרַיִם נֶאֱמַר: ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא ה׳״, לְפִי שֶׁהָיוּ מִצְרִיִּים אוֹמְרִים: ׳בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בָּהֶם, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתָם לָצֵאת, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין סִיָּפוֹת וּכְלֵי זַיִן וְהוֹרְגִין לָהֶם׳. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: ׳הֲרֵינִי מוֹצִיאָן בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת, יָבֹא וְיִמְחֶה׳. אַף כָּאן בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֶאֱמַר: ״בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה״, לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: ׳בְּכָךְ וְכָךְ אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ, אָדָם שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם, וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם, וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן, וְהֵגִיז לָנוּ אֶת הַשְּׂלָו, וְהֶעֱלָה לָנוּ אֶת הַבְּאֵר, וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה, אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ׳. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: ׳הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם וְכוּ׳״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יט פרשת האזינו)

הַהוֹרָאָה הַנִּלְמֶדֶת מִכָּךְ לַעֲבוֹדַת ה׳ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד הִיא:

בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל כָּל יְהוּדִי קַיֶּמֶת "בְּחִינַת" מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, כְּפִי שֶׁמַּסְבִּיר אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן בְּהַרְחָבָה בַּתַּנְיָא. יָכֹל אִפּוֹא הַיְּהוּדִי לִטְעוֹן: אִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רוֹצֶה שֶׁאֶלְמַד תּוֹרָה וַאֲקַיֵּם מִצְוֹת, מַדּוּעַ הוּא קָבַע שֶׁבְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ תִּהְיֶה בְּהֶעְלֵם, עַד כְּדֵי כָּךְ שְׁנִיתַּן לַחְשׁוֹב שֶׁאֵין הִיא קַיֶּמֶת כְּלָל חַס־וְשָׁלוֹם, וּבְגָלוּי חָשִׁים רַק אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית?

הַתְּשׁוּבָה עַל כָּךְ הִיא, שֶׁזּוֹהִי טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, כִּי דַּוְקָא כָּךְ מִתְהַוֶּה הָעִנְיָן שֶׁל "**בְּעֶצֶם** הַיּוֹם הַזֶּה": רַק כַּאֲשֶׁר מְשִׁקַּעַת כָּאן **עֲבוֹדָה** - כַּאֲשֶׁר הַיְּהוּדִי עָמֵל כְּדֵי לְהָסִיר אֵת הַהַסְתָּרָה הַקַּיֶּמֶת בּוֹ וּבְעוֹלָם בִּכְלָל - רַק אָז מִתְגַּלֶּה הָ"עֶצֶם", עַצְמִיּוּתוֹ שֶׁל הַיְּהוּדִי, וְאָז רוֹאִים שֶׁהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר הִוּוּ רַק הֶכְנָה לְהִתְעַלּוּת הַבָּאָה לְאַחֲרֵיהֶם, לִגְאֻלָּה עַל־יְדֵי בְּחִינַת מֹשֶׁה שֶׁבְּנַפְשׁוֹ, וּמִגְּאֻלָּה פְּרָטִית לִגְאֻלָּה כְּלָלִית, שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה הוּא גּוֹאֵל רִאשׁוֹן הוּא גּוֹאֵל אַחֲרוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י"ט עמוד 343 – מתוך ׳לקראת שבת׳)

עִכּוּב מִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה

וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר:

בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת נֶאֱמַר בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, נֶאֱמַר בְּנֹחַ . . בְּמִצְרַיִם נֶאֱמַר . . בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֶאֱמַר.. (לב, מח. ובפירוש רש"י).

וְצָרִיךְ לְהָבִין, בִּשְׁלָמָא בְּנֹחַ חָשְׁבוּ בְּנֵי דּוֹרוֹ לַעֲצֹר אֶת נֹחַ מִלְּהַכְנִיס לַתֵּבָה, וְכֵן הַמִּצְרִיִּים חָשְׁבוּ לִמְנוֹעַ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָצֵאת מֵאַרְצָם, אֲבָל אֵיךְ חָשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִמְנוֹעַ מִיתָתָה, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ בְּכֹחָם?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה: מִצִּוּוּי הַקָּבָּ"ה לְמֹשֶׁה עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה, וּבַיּוֹם שֶׁ"הַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי", הֵבִינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁמִּיתָתוֹ תִּלְוֶיהָ בַּעֲלִיָּה לְהַר הָעֲבָרִים בְּיוֹם זֶה שֶׁמָּלְאוּ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו, וְלָכֵן חָשְׁבוּ שֶׁאִם מֹשֶׁה לֹא יִהְיֶה בְּיוֹם זֶה בָּהָר, תִּתְבַּטֵּל הַגְּזֵרָה. (ועל־דרך מה שכתב רש"י שאחרי כיבוש ארץ סיחון ועוג, חשב משה שהותר הנדר).

עֶצֶם הַקִּיּוּם דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל – "יוֹם הַזֶּה"

וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: (לב, מח)

וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהַטַּעַם שֶׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל אֵין אָנוּ מַנִּיחִים אוֹתוֹ, אַף שֶׁכְּבָר נִגְזְרָה הַגְּזֵרָה עַל פְּטִירַת מֹשֶׁה, הוּא מִשּׁוּם שֶׁמִּיתַת מֹשֶׁה הוּא עִנְיָן הַשַּׁיָּךְ לַצִּבּוּר, וּתְשׁוּבַת הַצִּבּוּר יְכוֹלָה לְבַטֵּל גְּזַר דִּין, אַף־עַל־פִּי שֶׁנְּחָתַם (ראש השנה יח, א).

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אִם כֵּן, **הֲרֵינִי** עוֹשֶׂה לְמַעַן כְּבוֹדִי וּ**מַכְנִיסוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם,** בְּשָׁעָה שֶׁהַכֹּל רוֹאִים אוֹתוֹ, **וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת** (לְעַכֵּב) **יָבֹא וְיִמְחֶה.** כְּמוֹ כֵן **בְּמִצְרַיִם נֶאֱמַר** (שמות יב, נא) **׳בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא ה׳** אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם׳, **לְפִי שֶׁהָיוּ מִצְרִיִּים אוֹמְרִים ׳בְּכָךְ וְכָךְ** (לְשׁוֹן שְׁבוּעָה) נִשְׁבָּעִים אֲנַחְנוּ **שֶׁאִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בָּהֶם** כְּשֶׁהֵם יוֹצְאִים **אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתָם לָצֵאת** מִכָּאן, **וְלֹא עוֹד אֶלָּא אָנוּ נוֹטְלִין סִיָּפוֹת** (חֲרָבוֹת) **וּשְׁאָר כְּלֵי זַיִן** בְּיָדֵינוּ **וְהוֹרְגִין בָּהֶם,** לְכָךְ **אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הֲרֵינִי מוֹצִיאָן בַּחֲצִי הַיּוֹם, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ לִמְחוֹת** בִּי וּלְעַכְּבֵנִי מִלְּהוֹצִיאָם **יָבֹא וְיִמְחֶה. וְאַף כָּאן בְּמִיתָתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה נֶאֱמַר ׳בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׳. לְפִי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים ׳בְּכָךְ וְכָךְ** (לְשׁוֹן שְׁבוּעָה), **אִם אָנוּ מַרְגִּישִׁין בּוֹ** בְּמֹשֶׁה שֶׁמִּיתָתוֹ קְרוֹבָה **אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ** לַעֲלוֹת לְהָר וְלָמוּת, **אָדָם** כְּמוֹתוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לַמַּעֲנֵנוּ אֶת כָּל הַגְּדוֹלוֹת וְהַנִּפְלָאוֹת, **שֶׁהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם וְקָרַע לָנוּ אֶת הַיָּם וְהוֹרִיד לָנוּ אֶת הַמָּן וְהֵגִיז** (הִפְרִיחַ) **לָנוּ אֶת הַשְּׂלָיו** (ראה שמות טז, יג)**, וְהֶעֱלָה לָנוּ אֶת הַבְּאֵר** (ראה שמות יז, ו. במדבר כ, יא) **וְנָתַן לָנוּ אֶת הַתּוֹרָה – אֵין אָנוּ מַנִּיחִין אוֹתוֹ** לָמוּת׳. עַל־כֵּן **אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הֲרֵינִי מַכְנִיסוֹ** לְמַעֲרָה **בַּחֲצִי הַיּוֹם** לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל, וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת יָבֹא וְיִמְחֶה **וְכוּ׳** (ספרי) (הזכרון, נח"ק): תורה מט

וְהַטַּעַם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הִצְלִיחוּ בֶּאֱמֶת לְבַטֵּל הַגְּזֵרָה, מְרַמֵּז הַפָּסוּק בְּאָמְרוֹ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, דְּ"הַיּוֹם הַזֶּה" פְּטִירַת מֹשֶׁה נוֹגֵעַ בְּעֶצֶם הַקִּיּוּם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

שֶׁכֵּן כַּמְּבֹאָר בִּסְפָרִים (מגלה עמוקות ועוד), אִלּוּ מֹשֶׁה הָיָה מַכְנִיס אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, לֹא הָיְתָה יְכוֹלָה לִהְיוֹת גָּלוּת אַחַר־כָּךְ, וּמִמֵּילָא הָעֹנֶשׁ לֹא הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁל "שֶׁפֹךְ הַקֶּבֶ"ה חֲמָתוֹ עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים" אֶלָּא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חַס־וְשָׁלוֹם, וּמִטַּעַם זֶה הָיָה צָרִיךְ לִהְיוֹת "עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים".

(מט) עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה:

מט סַק לְטוּרָא דַּעֲבָרָאֵי הָדֵין טוּרָא דְּנְבוֹ דִּי בְּאַרְעָא דְּמוֹאָב דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַחֲזִי יָת אַרְעָא דִּכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחֲסָנָא:

(נ) וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו:

נ וּמוּת בְּטוּרָא דִּי אַתְּ סָלֵק לְתַמָּן וְאִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ כְּמָא דְּמִית אַהֲרֹן אָחוּךְ בְּהוֹר טוּרָא וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ:

רש"י◄ **כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ** • בְּאוֹתָהּ מִיתָה שֶׁרָאִיתָ וְחָמַדְתָּ אוֹתָהּ, שֶׁהִפְשִׁיט מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן בֶּגֶד רִאשׁוֹן וְהִלְבִּישׁוֹ לְאֶלְעָזָר, וְכֵן שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי, וְרָאָה בְּנוֹ בִּכְבוֹדוֹ. אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: 'אַהֲרֹן אָחִי, עֲלֵה לַמִּטָּה'! וְעָלָה, 'פְּשֹׁט יָדֶיךָ'! וּפָשַׁט, 'פְּשֹׁט רַגְלֶיךָ'! וּפָשַׁט, 'עֲצֹם עֵינֶיךָ'! וְעָצַם, 'קְמֹץ פִּיךָ'! וְקָמַץ, וְהָלַךְ לוֹ. אָמַר מֹשֶׁה אַשְׁרֵי מִי שֶׁמֵּת בְּמִיתָה זוֹ.

(נא) עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

נא עַל דִּי שַׁקַּרְתּוּן בְּמֵימְרִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מַצּוּת רְקָם מַדְבְּרָא דְּצִן עַל דִּי לָא קַדִּשְׁתּוּן יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי** • גְּרַמְתֶּם לִמְעֹל בִּי. **עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי** • גְּרַמְתֶּם לִי שֶׁלֹּא אֶתְקַדֵּשׁ, אָמַרְתִּי לָכֶם: "וְדִבַּרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע", וְהֵם הִכּוּהוּ, וְהֵצְרְכוּ לְהַכּוֹתוֹ פַּעֲמַיִם, וְאִלּוּ דִּבְּרוּ עִמּוֹ וְנָתַן מֵימָיו בְּלֹא הַכָּאָה, הָיָה מִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: 'וּמַה הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ לְשָׁכָר וְלֹא לְפֻרְעָנוּת, אִם בְּלֹא הַכָּאָה, הָיָה מִתְקַדֵּשׁ שֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל אוֹמְרִים: 'וּמַה הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ לְשָׁכָר וְלֹא לְפֻרְעָנוּת, אִם זָכָה אֵין לוֹ מַתַּן שָׂכָר, וְאִם חָטָא אֵינוֹ לוֹקֶה, כָּךְ מְקַיְּמִים מִצְוֹת בּוֹרְאוֹ, אָנוּ לֹא כָּל־שֶׁכֵּן'?.

רש"י כפשוטו –מהדורת לשם

(נ) **כַּאֲשֶׁר מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ.** מַדּוּעַ 'כַּאֲשֶׁר מֵת'? שֶׁתִּזְכֶּה גַּם אַתָּה לְמִוּתוֹת **בְּאוֹתָהּ מִיתָה** הַמְיוּחֶדֶת **שֶׁרָאִיתָ** אֵצֶל אַהֲרֹן אָחִיךָ **וְחָמַדְתָּ אוֹתָהּ.** וְכֵיצַד הָיְתָה מִיתָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן? **שֶׁהִפְשִׁיט מֹשֶׁה אֶת אַהֲרֹן בֶּגֶד רִאשׁוֹן וְהִלְבִּישׁוֹ לְאֶלְעָזָר** בְּנוֹ (אֲשֶׁר יְכַהֵן אַחֲרָיו), **וְכֵן** בֶּגֶד **שֵׁנִי וְכֵן שְׁלִישִׁי, וְרָאָה** אַהֲרֹן אֶת **בְּנוֹ בִּכְבוֹדוֹ,** כְּשֶׁהוּא לָבוּשׁ בְּבִגְדֵי הַכְּהוּנָּה, לְאַחַר מִכֵּן **אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, 'אַהֲרֹן אָחִי, עֲלֵה לַמִּטָּה'** – **וְעָלָה; 'פְּשֹׁט יָדֶיךָ'** – **וּפָשַׁט; 'פְּשֹׁט רַגְלֶיךָ'** – **וּפָשַׁט; 'עֲצֹם** (סְגוֹר) **עֵינֶיךָ'** – **וְעָצַם; 'קְמֹץ** (סְגוֹר) **פִּיךָ'** – **וְקָמַץ, וְכָךְ הָלַךְ לוֹ** אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לְעוֹלָמוֹ. בְּאוֹתָהּ שָׁעָה **אָמַר מֹשֶׁה, 'אַשְׁרֵי מִי שֶׁמֵּת בְּמִיתָה** כְּדוּגְמַת **זוֹ'** (ספרי) (רא"ם): תורה נא

(נא) עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי. אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁמֹּשֶׁה וְאַהֲרֹן עַצְמָם מָרְדוּ בְּהקב"ה, אֶלָּא כְּלוֹמַר, אַתֶּם **גְּרַמְתֶּם** לְיִשְׂרָאֵל **לִמְעוֹל** וְלִמְרוֹד **בִּי** (כְּדִלְהַלָּן) (הזכרון):

עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי. כְּלוֹמַר, **גְּרַמְתֶּם לִי שֶׁלֹּא אֶתְקַדֵּשׁ** בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֲנִי **אָמַרְתִּי לָכֶם** 'וּדְבַרְתֶּם אֶל הַסֶּלַע' (במדבר כ, ח), **וְהֵם הִכּוּהוּ, וְהוּצְרְכוּ לְהַכּוֹתוֹ פַּעֲמַיִם,** לְפִי שֶׁבְּהַכָּאָה רִאשׁוֹנָה עֲדַיִין לֹא הוֹצִיא מֵימָיו, **וְאִילּוּ דִּבְּרוּ עִמּוֹ** כְּפִי שֶׁצִּיְּוָה ה' **וְנָתַן מֵימָיו בְּלֹא הַכָּאָה, הָיָה מִתְקַדֵּשׁ** עַל יְדֵי זֶה **שֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל** נוֹשְׂאִים 'קַל וָחֹמֶר' לְעַצְמָם וְהָיוּ **אוֹמְרִים:** 'וּמַה הַסֶּלַע הַזֶּה שֶׁאֵינוֹ רָאוּי **לְשָׂכָר וְלֹא לְפֻרְעָנוּת,** כְּלוֹמַר, אַף **אִם זָכָה** וְקִיֵּים אֶת אֲשֶׁר נִצְטַוָּה **אֵין לוֹ מַתַּן שָׂכָר, וְאִם חָטָא** וְלֹא קִיֵּים **אֵינוֹ לוֹקֶה כָּךְ** הוּא **מְקַיְּמִים מִצְוֹת בּוֹרְאוֹ** וּמוֹצִיא מֵימָיו עַל פִּי דְּבַר הַנְּבִיא, הֲרֵי **אָנוּ** יִשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ לָנוּ מַתַּן שָׂכָר וּגְמוּל עַל מַעֲשֵׂינוּ, **לֹא כָּל־שֶׁכֵּן** שֶׁיֵּשׁ לָנוּ לִשְׁמוֹעַ בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵינוּ': תורה נב

(נב) כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

נב אֲרֵי מִקֳּבֵל תֶּחֱזֵי יָת אַרְעָא וּלְתַמָּן לָא תֵעוּל לְאַרְעָא די אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פ פ פ

רש״י◄ **כִּי מִנֶּגֶד** • מֵרָחוֹק. **תִּרְאֶה** וְגוֹ׳ • כִּי אִם לֹא תִּרְאֶנָּה עַכְשָׁו, לֹא תִּרְאֶנָּה עוֹד בְּחַיֶּיךָ. **וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא** • כִּי יָדַעְתִּי כִּי חֲבִיבָה הִיא לְךָ, עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר לְךָ: ׳עֲלֵה וּרְאֵה׳:

נ״ב פסוקים, כל״ב סימן. חסלת פרשת האזינו

הפטרה לפרשת האזינו לשנים מקרא ואחד תרגום

בשמואל ב פרק כב

א וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל: ב וַיֹּאמַר יהוָה סַלְעִי וּמְצָדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי: ג אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמָנוֹסִי מֹשִׁיעִי מֵחָמָס תּוֹשִׁיעֵנִי: ד מְהֻלָּל אֶקְרָא יהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ: ה כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי: ו חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי־מָוֶת: ז בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו: ח וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ: ט עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ: י וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו: יא וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעָף וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ: יב וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים: יג מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ בָּעֲרוּ גַחֲלֵי־אֵשׁ: יד יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ:

ביאור על ההפטרה מתוך החומשים

ע״פ שי למורא

א) בְּיוֹם הִצִּיל ה׳ אוֹתוֹ מִכַּף כָּל אוֹיְבָיו, לְעֵת זִקְנָתוֹ לְאַחַר שֶׁעָבְרוּ עָלָיו כָּל צָרוֹתָיו וְנִצַּל מִכֻּלָּם. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּכָל עֵת שֶׁבָּאָה עָלָיו צָרָה וְנִצַּל מִמֶּנָּה הָיָה שָׁר הַשִּׁירָה הַזֹּאת. **וּמִכַּף שָׁאוּל,** לְפִי שֶׁהָיָה אוֹיְבוֹ וְרוֹדְפוֹ מִכֻּלָּם, הִזְכִּירוֹ לְחוּד. **ב) סַלְעִי,** חָזָק, כְּמוֹ סֶלַע חָזָק. **וּמְצָדָתִי,** מִבְצָרִי. **וּמְפַלְטִי לִי,** מְפַלֵּט אוֹתִי עִם צְבָא יִשְׂרָאֵל בַּמִּלְחָמָה. וְגַם בְּהִיוֹתִי לְבַדִּי. **ג) צוּרִי,** חָזָקִי, כְּמוֹ צוּר וְסֶלַע. **וְקֶרֶן יִשְׁעִי,** הוּא לִי לְעֵזֶר כְּמוֹ קֶרֶן לְבַעַל הַקְּרָנַיִם. **מִשְׂגַּבִּי,** סוֹמֵךְ אוֹתִי. **וּמְנוֹסִי,** שֶׁהָיִיתִי נָס אֵלָיו לְעֶזְרָה. **מֵחָמָס,** מֵאַנְשֵׁי חָמָס. **ד) מְהֻלָּל אֶקְרָא ה׳ וגו׳,** כַּאֲשֶׁר אֲנִי קוֹרֵא אֶל ה׳ בְּהַלֵּל, אָז אֲנִי נוֹשָׁע. **ה) אֲפָפֻנִי,** סְבָבוּנִי. **מִשְׁבְּרֵי מָוֶת,** צָרוֹת שׁוֹבְרוֹת מוֹבִילוֹת אֶל מָוֶת. פֵּרוּשׁ אַחֵר, גַּלֵּי מָוֶת. **נַחֲלֵי בְלִיַּעַל,** גְּיָסוֹת שׁוֹטְפוֹת כְּנַחַל, מַאֲנְשֵׁי בְּלִיַּעַל. **יְבַעֲתֻנִי,** יַבְעִיתוּ וַיְחַרִידוּ אוֹתִי. **ו) חֶבְלֵי שְׁאוֹל,** מַכְאוֹבֵי מָוֶת. ״חֶבְלֵי״, כְּמוֹ ״חֶבְלֵי יוֹלֵדָה״ (הושע יג,יג). **קִדְּמֻנִי,** בָּאוּ לְפָנַי. **ח) וַיִּתְגָּעַשׁ וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ,** גַּעַשׁ וְרָעַשׁ וְרַעַשׁ תִּקְפּוֹ אֶת אוֹיְבֵי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ. **מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ,** שֶׁהִרְעִיש הקב״ה גַּם אֶת צְבָא הַשָּׁמַיִם בִּשְׁבִילוֹ. **כִּי חָרָה לוֹ,** כַּאֲשֶׁר חָרָה לוֹ עַל מַעֲשֵׂיהֶם וְנָקַם מֵהֶם נִקְמָתִי. **ט) עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ,** הוּא עִנְיָן כַּעַס. כְּמוֹ ״אָז יֶעְשַׁן אַף ה׳״ (דברים כט,יט). **תֹּאכֵל,** תִּשְׂרֹף אֶת הַקָּמִים עָלָי. **י) וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרֶד,** נָטָה אֶת הַשָּׁמַיִם לְמַטָּה לָאָרֶץ וַיֵּרֶד עֲלֵיהֶם לְהִתְקָרֵב אֶל שׂוֹנְאֵי לְהַכּוֹת בָּהֶם. כְּלוֹמַר שֶׁהָיָה מְמַהֵר לְהִפָּרַע מֵהֶם. **וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו,** שֶׁיָּרַד בְּעַב הֶעָנָן לִהְיוֹת מוּכָן לְהִפָּרַע מִשּׂוֹנְאֵי. **יא) וַיִּרְכַּב עַל כְּרוּב וַיָּעָף וגו׳,** הוּא מָשָׁל עַל מְהִירוּתוֹ לָבוֹא לְעֶזְרָה. **יב) וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבוֹתָיו סֻכּוֹת,** שָׂם אֶת הַחֹשֶׁךְ סְבִיבוֹתָיו לְסֻכָּה לְהָגֵן עָלָיו. כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר ״וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ״ (שמות יד,כ) שֶׁהָיָה מַפְסִיק בֵּין הַמִּצְרִים לְיִשְׂרָאֵל. **חַשְׁרַת מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים,** קִשּׁוּר הַמַּיִם בְּעָנְנֵי הַשָּׁמַיִם, מֵהֶם בָּא הַחֹשֶׁךְ. **יג) מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ וגו׳,** מִתּוֹךְ הָאוֹר שֶׁלְּפָנָיו אֲשֶׁר חֶפְצוֹ לְהָאִיר וּלְהוֹשִׁיעַ לִי, מִזֶּה עַצְמוֹ בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי אֵשׁ בְּאוֹיְבַי. **יד) יַרְעֵם,**

רש״י כפשוטו –מהדורת לשם

(נב) כִּי מִנֶּגֶד. מִשְׁמָעוֹ **מֵרָחוֹק** [כְּמוֹ ׳וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת׳ (בראשית כא, טז)]:

תִּרְאֶה אֶת הָאָרֶץ **וְגוֹ׳.** זֶהוּ הֶמְשֵׁךְ וּנְתִינַת טַעַם לְמַה שֶׁאָמַר לוֹ (לעיל פסוק מט) ׳עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים וגו׳ וּרְאֵה אֶת אֶרֶץ כְּנַעַן׳, **כִּי אִם לֹא תִּרְאֶנָּה עַכְשָׁיו, לֹא תִּרְאֶנָּה עוֹד בְּחַיֶּיךָ** (רש״א): **וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא.** וְלָמָּה אֲנִי מְצַוְּךָ לַעֲלוֹת וְלִרְאוֹתָהּ? **כִּי יָדַעְתִּי כִּי** אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל **חֲבִיבָה הִיא לְךָ,** וְאִם אֵינְךָ זוֹכֶה לְהִכָּנֵס בָּהּ, אַתָּה מִשְׁתּוֹקֵק לִרְאוֹתָהּ, **עַל כֵּן אֲנִי אוֹמֵר לְךָ ׳עֲלֵה וּרְאֵה׳** (לעיל פסוק מט):

חסלת פרשת האזינו

טו וַיִּשְׁלַח חִצִּים וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהֹם: טז וַיֵּרָאוּ אֲפִיקֵי יָם יֻגָּלוּ
מוֹסְדוֹת תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ: יז יִשְׁלַח
מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים: יח יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי
כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי: יט יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי:
כ וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי: כא יִגְמְלֵנִי יְהוָה
כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי: כב כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא
רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי: כג כִּי כָל־מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו לֹא־אָסוּר
מִמֶּנָּה: כד וָאֱהִי תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֹנִי: כה וַיָּשֶׁב יְהוָה
לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו: כו עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־גִּבּוֹר
תָּמִים תִּתַּמָּם: כז עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל: כח וְאֶת־
עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל: כט כִּי־אַתָּה נִירִי
יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַ חָשְׁכִּי: ל כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי
אֲדַלֶּג־שׁוּר: לא הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן
הוּא לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ: לב כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר
מִבַּלְעֲדֵי אֱלֹהֵינוּ: לג הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכִּי:
לד מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי: לה מְלַמֵּד יָדַי
לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי: לו וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ
וַעֲנֹתְךָ תַּרְבֵּנִי: לז תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתָּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי:
לח אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם:
לט וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי: מ וַתַּזְרֵנִי
חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתָּנִי: מא וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף
מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם: מב יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם:
מג וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם:
מד וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי
יַעֲבְדֻנִי: מה בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי:
מו בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם: מז חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי

יִתֵּן בְּהֶם רְעָמִים. **טו)** **וַיָּהֹם,** עָשָׂה בָּהֶם מְהוּמָה. **טז)** **וַיֵּרָאוּ אֲפִיקֵי יָם,** וְנִרְאוּ מַעֲמַקֵּי הַיָּם. כְּלוֹמַר, נִתְגַּלּוּ דְּבָרִים סְתוּמִים וְנִפְלָאִים. **יֻגָּלוּ מוֹסְדוֹת תֵּבֵל,** נִתְגַּלּוּ הַיְסוֹדוֹת הָעֲמֻקִּים שֶׁל יְשׁוּב הָעוֹלָם. **יז)** **יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים,** כְּלוֹמַר, שֶׁהִצִּילָהוּ מִצָּרוֹת רַבּוֹת. **יח)** **מֵאֹיְבִי עָז,** מֵאוֹיְבַי שֶׁהָיָה חָזָק. **כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי,** כַּאֲשֶׁר הִתְחַזְּקוּ מִמֶּנִּי. **יט)** **יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי,** בְּיוֹם שֶׁהָיָה קוֹרֶה לִי מִקְרֶה רָע הָיוּ אוֹיְבַי מַקְדִּימִים לָבוֹא עָלַי. **כא)** **כְּבֹר יָדַי,** כְּפִי שֶׁיָּדַי בְּרוּרוֹת וּנְקִיּוֹת מֵעָוֹן. **כג)** **כִּי כָל מִשְׁפָּטָיו לְנֶגְדִּי,** כִּי כָּל מִשְׁפְּטֵי תּוֹרָתוֹ לְנֶגֶד עֵינַי תָּמִיד לְהִתְנַהֵג לְפִיהֶם. **כה)** **כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו,** כִּבְרִירוּתִי אֲשֶׁר הִיא לְנֶגֶד עֵינָיו. **כו)** **גִּבּוֹר תָּמִים,** כְּמוֹ "גֶּבֶר תָּמִים". **תִּתַּמָּם,** אַתָּה נוֹהֵג עִמּוֹ בְּתֻמִּימוּת. **כז)** **עִם נָבָר תִּתָּבָר,** עִם אִישׁ בָּרוּר וְנָקִי, תִּתְנַהֵג בִּבְרִירוּת. **וְעִם עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל,** וְעִם אִישׁ הַמִּתְנַהֵג בְּעַקְמִימוּת, תָּבוֹא עָלָיו בְּדַרְכּוֹ הַנִּפְתֶּלֶת וְהַמְעֻקָּמֶת. **כח)** **עַם עָנִי,** מְכֻנָּע כָּעָנִי. **וְעֵינֶיךָ עַל רָמִים תַּשְׁפִּיל,** וְתִתֵּן עֵינֶיךָ עַל הַמִּתְנָאִים לְהַשְׁפִּילָם. **כט)** **כִּי אַתָּה נִירִי,** כִּי אַתָּה תָּאִיר לִי כְּנֵר. **יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי,** יָאִיר לִי אֶת הַחֹשֶׁךְ, כְּלוֹמַר, יוֹצִיאֵנִי מִן הַצָּרָה. **ל)** **כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד,** כִּי בְּעֶזְרָתְךָ אָרוּץ אֶל גְּדוּדֵי הַגּוֹיִם. **אֲדַלֶּג שׁוּר,** אֶקְפֹּץ עַל הַחוֹמוֹת שֶׁל עָרֵי אוֹיְבַי לְכָבְשָׁם. **לא)** **תָּמִים דַּרְכּוֹ,** לְגֹמֹל לְאִישׁ כְּמִפְעָלוֹ. **צְרוּפָה,** נְקִיָּה מִפְּסֹלֶת, כְּכֶסֶף צָרוּף. **לג)** **מָעוּזִּי חָיִל,** מְחַזֵּק אוֹתִי בְּכֹחַ. **וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכִּי,** וְהֵתִיר וּפָתַח דַּרְכִּי בַּמִּלְחָמָה. בְּאֹפֶן תָּמִים וְשָׁלֵם, שֶׁלֹּא נֶחְסַר אֶחָד מֵאַנְשֵׁי בַּמִּלְחָמָה. **לד)** **מְשַׁוֶּה רַגְלַי כָּאַיָּלוֹת,** מַשִּׁים רַגְלַי קַלּוֹת לָרוּץ אַחַר הָאוֹיֵב, כְּאַיָּלָה זוֹ שֶׁרָצָה מַהֵר. **וְעַל בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי,** וְהֶעֱמִיד אוֹתִי עַל גְּבֹהֵי וּגְדֻלָּתִי. **לה)** **וְנִחַת קֶשֶׁת נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי,** וְנִדְרְכָה קֶשֶׁת נְחוּשָׁה עַל יְדֵי זְרוֹעֹתַי. "קֶשֶׁת נְחוּשָׁה" הוּא כִּנּוּי לְקֶשֶׁת עֲשׂוּיָה מִמַּתֶּכֶת חֲזָקָה וּגְמִישָׁה. **לו)** **מָגֵן יִשְׁעֶךָ,** יְשׁוּעָתְךָ הָיָה לִי לְמָגֵן. **וַעֲנֹתְךָ תַּרְבֵּנִי,** הָעֲנָוָה שֶׁבְּךָ לְהַשְׁגִּיחַ בִּי, עֲשָׂתָה אוֹתִי כְּאִלּוּ הָיִיתִי עָם רַב. **לז)** **תַּרְחִיב צַעֲדִי וגו',** הִרְחַבְתָּ פְּסִיעוֹתַי, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמְעֲדוּ רַגְלַי. כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא נָפַלְתִּי בְּיָדֵי שׂוֹנְאַי. **מ)** **וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה,** אָזַרְתָּ אוֹתִי בְּכֹחַ לְהִלָּחֵם. **תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתָּנִי,** וְאֶת שׂוֹנְאַי תַּפִּיל לְכַרְעַ תַּחְתַּי. **מא)** **תַּתָּה לִּי עֹרֶף,** נָתַתָּ אוֹתָם שֶׁיָּנוּסוּ וְיַהַפְכוּ לִי עָרְפָּם. **מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם,** וְגַם מְשַׂנְאַי יָנוּסוּ, וְעַם כָּל זֶה אַשִּׂיגֵם וְאַכְרִיתֵם. **מב)** **יִשְׁעוּ וְאֵין מוֹשִׁיעַ וגו',** כְּמוֹ "יִשְׁעוּ אֶל ה' וְלֹא עָנָם וְאֵין מוֹשִׁיעַ", כִּי הֵם רְשָׁעִים וְקוֹרְאִים אֶל ה' וְלִבָּם לֹא נָכוֹן עִמּוֹ. **אַדִּקֵּם אֶרְקָעֵם,** אֶעֱשֶׂה אוֹתָם דַּק דַּק וַאֲרַדֵּד אוֹתָם עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. **מד)** **מְרִיבֵי עַמִּי,** מַאֲנְשֵׁי מִלְחֲמָתִי אֲשֶׁר בִּבְנֵי עַמִּי הַלּוֹחֲמִים נֶגְדִּי. **תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם,** שְׁמַרְתַּנִי מִיַּד כֻּלָּם עַד שֶׁהֲבֵאתַנִי לִהְיוֹת לְרֹאשׁ גּוֹיִם. **עַם לֹא יָדַעְתִּי,** עַמִּים אֲשֶׁר הֵם מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה. **מה)** **לִשְׁמֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי,** מִפְּנֵי מִשְׁמַע אָזְנֵיהֶם בִּלְבַד, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא בְּפָנַי, יִהְיוּ נִשְׁמָעִים לִי. **מו)** **בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ,** אוֹיְבֵי הַגּוֹיִם יִבְלוּ וְיִכָּמְשׁוּ. **וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם,** וְיִהְיוּ חֲגֻרִים בְּרַגְלֵיהֶם מִמַּה

וְיָרֹם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי: מח הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמוֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתַּנִי: מט וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי: נ עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר: נ מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֵׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם:

שֶׁיִּהְיוּ סְגוּרִים בְּיָדִי בְּכַבְלֵי בַּרְזֶל. **מז)** **וְיָרֹם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי,** וְהָאֱלֹהִים שֶׁהוּא תֹּקֶף יִשְׁעִי הוּא רָם עַל כָּל רָמִים, וְלָבֵן לֹא אִירָא מֵאֹיְבַי. **מח)** **הַנּוֹתֵן נְקָמוֹת לִי,** הַנּוֹקֵם נִקְמָתִי. **מט)** **וּמוֹצִיאִי מֵאוֹיְבָי,** וּמַצִּילַנִי מֵאוֹיְבַי. **וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי,** וּמִן הַקָּמִים עָלַי תַּגְבִּיהֵנִי. **נ)** **מִגְדּוֹל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ,** מִגְדַּל יְשׁוּעוֹת הוּא לְמַלְכּוֹ, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאָדָם נָם בְּמִגְדַּל־עֹז וְהוּא נִצּוֹל מֵאוֹיְבָיו, כְּמוֹ כֵן נַסְתִּי אֵלָיו וְנוֹשַׁעְתִּי מֵאוֹיְבַי. **וְעֹשֵׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ,** כְּלוֹמַר, לֹא בַּעֲבוּר תַּשְׁלוּם גְּמוּל, כִּי אִם בְּחַסְדּוֹ הַגָּדוֹל שֶׁהוּא עוֹשֶׂה לִמְשִׁיחוֹ שֶׁהוּא דָּוִד הַמֶּלֶךְ. **וּלְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם,** כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה לְדָוִד, כֵּן יַעֲשֶׂה לְזַרְעוֹ עַד עוֹלָם.

הפטרה לפרשת האזינו לקריאה בציבור ולשמו"ת נדפסה לקמן עמ' קעא

המשך מעמוד לח

ילקוט לוי יצחק על התורה

פירושו גדול, ורב גי' או"ר[8] שהוא בחי' טוב וחסד, אך הוא בר מרי, מרי הוא מרירות, דהיינו יסורים, הוא ע"ד וכמו שלאיוב הי' מתחלה יסורים ומרירות ואח"כ אור וטוב, לכן למד רבה בר מרי מאיוב.

ורבא שהוא מבחי' אברהם כי אבר"ם אותיות מרבא, וכמ"ש בלקוטי תורה[9] להאר"י ז"ל פרשת לך ע"ש. הוא למד מאברהם.

באברהם מתחלתו יש אותיות רב"א למפרע, וכן יש בו אותיות רב"ה.

א"כ רבה בר מרי שמרי פירושו מרירות, הוא ע"ד אברהם בן תרח שתרח הוא בחי' מרירות, והיינו מה שלמד מאיוב שהוא שייך לאברהם, והוא גלגול תרח. ורבא למד מאברהם.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד סא

---

8) עם הכולל.

9) וז"ל (בראשית יד, יב): ויקחו את לוט ואת רכושו בן אחי אברם, כבר הודעתיך איך רבא האמורא נמשך נשמתו משרש דנעמה העמונית בת לוט וז"ס ואת כל "רכושו "בן "אחי ר"ת רבא (כי כולה היא למעלה) וכאשר הקליפות שבו את לוט גם את נשמת רבא שבו עמו עד שיצאה נעמה העמונית ויצאה ממנה רבא וז"ס בן אחי אברם כי אותיות רב"א הוא באברם.

ובזה תבין שנתרץ הקושיא בזה והוא דהי' לו לומר ויקחו את לוט בן אחי אברם ואת כל רכושו, אך הוצרך לומר כן מפני הר"ת, וגם לרמוז כי רבא עצמו הוא בן אחי אברם כנ"ל ואח"ז חזר לרמוז (שם פסוק כד) "בלעדי "רק "אשר ר"ת רב"א.
ראה גם לעיל סימן פה. פט. צ. צא. צד.

אגרות קודש

ב"ה, כ"ז אלול, תש"כ
ברוקלין.

הנהלת א.ת.ה.
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבם מעש"ק כ"ד אלול עם הדו"ח המצורף אליו.

ויהי רצון שבעמדנו בימי הסליחות והרחמים שרחמים רבים הם ונמשכים עד למטה, כן יצליחו בפעולותיהם אשר הנקודה הפנימית ה"ה לעשות לו יתי' דירה בתחתונים, דמטה מטה, וכמבואר בתניא פרק ל"ו שאין תחתון למטה ממנו וכו'.

ויהי רצון שכשמם יהי' הענין ד"אתה" ע"ד הכתוב אתה הוא ה' לבדך וכמו שנתבאר במאמר דשבת העבר, דקאי על עצמותו ומהותו יתי' שם שמים שגור בפי כל.

בברכת הצלחה ולכוח"ט לכאו"א מהם.

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ו אלול פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק ופרקים עו-עח	**יום רביעי - כ"ט אלול** פרק כ מפרק קמ עד סוף פרק קנ ופרקים פה-פז
יום שני - כ"ז אלול מפרק קכ עד סוף פרק קלד ופרקים עט-פא	**יום חמישי - א' תשרי** פרק כ עד סוף פרק ט ופרקים פח-צ
יום שלישי - כ"ח אלול מפרק קלה עד סוף פרק קלט ופרקים פב-פד	**יום שישי - ב' תשרי** פרק כ עד סוף פרק יז ופרקים צא-צג
שבת קודש - ג' תשרי פרק כ מפרק יח עד סוף פרק כב ופרקים צד-צו	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ו אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 254, אך הענין הוא פשוט... עד עמ' קכח, האותיות.

אגרת הקדש

אך הענין הוא פשוט ומובן לכל שיש הפרש גדול בין השגת חכמי האמת כרשב"י והאריז"ל שהיא השגת חכמה ודעת ובין השגת מרע"ה ושאר הנביאים בנבואה המכונה בכתוב בשם ראיה ממש וראית את אחורי ואראה את ה' וירא אליו ה' ואף שזהו דרך משל ואינה ראיית עין בשר גשמי ממש. מ"מ הנמשל צ"ל דומה למשל וכתרגום וירא אליו ה' ואתגליא ליה וכו' שהוא בחי' התגלות שנגלה אליו הנעלם ב"ה בבחי' התגלות משא"כ בהשגת חכמי האמת שלא נגלה אליהם הוי' הנעלם ב"ה בבחי' התגלות רק שהם משיגים תעלומות חכמה הנעלם [נ"א בנעלם] ומופלא מהם ולכן אמרו חכם עדיף מנביא שיכול להשיג בחכמתו למעלה מעלה ממדרגות שיוכלו לירד למטה בבחי' התגלות לנביאים במראה נבואתם כי לא יוכלו לירד ולהתגלות אליהם רק מדרגות התחתונות שהן נהי"מ שהן הן היורדות תמיד ומתגלות מהמשפיע להמקבל בבחי' מוחין וחיות כידוע לי"ח שהנהי"מ של העליון מתלבשים בתחתון להחיותו שהן

1 אַךְ הָעִנְיָן הוּא פָּשׁוּט וּמוּבָן לַכֹּל, שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל בֵּין
2 הַשָּׂגַת חַכְמֵי הָאֱמֶת כְּרַשְׁבַּ"י וְהָאֲרִ"י זַ"ל, שֶׁהִיא הַשָּׂגַת
3 חָכְמָה וָדַעַת, וּבֵין הַשָּׂגַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם וּשְׁאָר
4 הַנְּבִיאִים – שהשיגו, בְּנִבּוּאָה[12], הַמְכֻנָּה בַּכָּתוּב בְּשֵׁם
5 "רְאִיָּה" מַמָּשׁ: – שעל ידי
6 "ראיה" רואים את "מהות"
7 הדבר, ואילו בהשגה של
8 חכמה ודעת מבינים רק
9 את "מציאות" הדבר (ולא
10 מהותו). על כך, שנבואה
11 נקראת "ראיה", מביא
12 רבנו הזקן ראיות ממה
13 שכתוב במשה רבנו:
14 "וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי", –
15 ולא רק במשה רבנו
16 (שמדריגת הנבואה שלו
17 היתה הגבוהה ביותר)
18 כתוב הלשון "ראיה", אלא
19 גם בישעיה הנביא כתוב[13]:
20 "וָאֶרְאֶה אֶת ה'", –
21 ואפילו לפני מתן תורה,
22 באברהם אבינו, כבר
23 כתוב גם כן הלשון "ראיה"
24 בנבואתו: "וַיֵּרָא אֵלָיו
25 ה'"[14]. – כתוב הרי לשון
26 "ראיה", שהיא ראיית
27 המהות ממש. וְאַף שֶׁ – הלשון "ראיה" בענין הנבואה זֶהוּ דֶּרֶךְ
28 מָשָׁל, – "ראיה" זה **משל** על נבואה, וְאֵינָהּ רְאִיַּת עַיִן בָּשָׂר
29 גַּשְׁמִי מַמָּשׁ. מִכָּל־מָקוֹם, הַנִּמְשָׁל צָרִיךְ לִהְיוֹת דּוֹמֶה לַמָּשָׁל,
30 – וכיוון שבמשל הכוונה היא ראיית מהות הדבר, כפי שרואים
31 בעין הגשמית, כך גם בנמשל (ראיית הנבואה) צריכה להיות
32 הכוונה, סוג כזה של ראיה רוחנית ה"לוקחת" את המהות של
33 המדריגה האלקית שרואים בנבואה, וּכְתַרְגּוּם: "וַיֵּרָא אֵלָיו
34 ה'" - "וְאִתְגַּלְיָא לֵיהּ וְכוּ'", שֶׁהוּא בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת, שֶׁנִּגְלָה
35 אֵלָיו[15] הַנֶּעְלָם בָּרוּךְ־הוּא – נעלם ונסתר, למעלה מהתגלות,
36 בְּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת. – "התגלות" משמעותה, שזה נקלט גם
37 בדרגה הנמוכה יותר, על־דרך כמו בראיה גשמית, שלא כמו
38 בשמיעה הקולטת רק דבר רוחני, שהרוחני אינו יכול להיקלט
39 במדריגה התחתונה יותר של ראיה, הוא נשאר בידיעה רוחנית
40 בלבד, ומשמעות הדבר שאין זה בהתגלות לגבי הדרגה
41 התחתונה יותר. ואילו "התגלות" פירושה – שזה נקלט גם
42 בדרגה התחתונה יותר, שכן, הדבר הוא בהתגלות, מַה־שֶּׁאֵין־
43 כֵּן בְּהַשָּׂגַת חַכְמֵי
44 הָאֱמֶת, – המקובלים,
45 שֶׁלֹּא נִגְלָה אֲלֵיהֶם[16]
46 הַוָּיָ"ה הַנֶּעְלָם בָּרוּךְ־
47 הוּא[17] בְּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת,
48 רַק שֶׁהֵם מַשִּׂיגִים
49 תַּעֲלוּמוֹת חָכְמָה הַנֶּעְלָם
50 [נֶסֶח אַחֵר: בַּנֶּעְלָם] – על
51 דרך "שמיעה" הקולטת
52 דבר רוחני, שה"רוחני"
53 נשאר אז ברוחניותו
54 והשמיעה וההשגה
55 "לוקחת" אותו ברוחניותו,
56 כך הם קולטים בהשגתם
57 את הענין שהוא נעלם
58 ונפלא, אך לא שהענין
59 הנעלם מתגלה אליהם
60 בהתגלות של ירידה
61 למדריגתם. וּמֻפְלָא מֵהֶם.
62 וְלָכֵן אָמְרוּ: – חכמינו
63 ז"ל[18]: "חָכָם עָדִיף
64 מִנָּבִיא", שֶׁיָּכוֹל – החכם,
65 לְהַשִּׂיג בְּחָכְמָתוֹ לְמַעְלָה מַמַּדְרֵגוֹת שֶׁיּוּכְלוּ לֵירֵד
66 לְמַטָּה בִּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת לִנְבִיאִים בְּמַרְאֵה נְבוּאָתָם[19], –
67 שכן, כיוון שאל הנביאים, צריך הדבר לרדת למטה באופן של
68 ראיה, הרי המדריגות הגבוהות ביותר – על־דרך שנזכר לעיל,
69 הפנימיות של "חכמה עילאה" (עליונה) – אי אפשר להן לרדת
70 למטה בהתגלות, כִּי לֹא יוּכְלוּ לֵירֵד וּלְהִתְגַּלּוֹת אֲלֵיהֶם, –
71 לנביאים ב"מראה הנבואה", רַק מַדְרֵגוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת, שֶׁהֵן: –
72 ספירות נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד־מַלְכוּת, שֶׁהֵן הֵן הַיּוֹרְדוֹת תָּמִיד
73 וּמִתְגַּלּוֹת מֵהַמַּשְׁפִּיעַ לְהַמְקַבֵּל בִּבְחִינַת מֹחִין וְחַיּוּת, כִּידוּעַ
74 לְיוֹדְעֵי חֵן, – כידוע ללומדי תורת הקבלה, שֶׁהַנֶּצַח־הוֹד־יְסוֹד־
75 מַלְכוּת שֶׁל הָעֶלְיוֹן – של המדריגה העליונה יותר, שזו
76 המדריגה התחתונה ביותר של המדריגה העליונה, מִתְלַבְּשִׁים

---

12. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ השגתם ב"השגת חכ' ודעת" השיגו בכתר וכו'". **13.** ישעי' ו, יא. **14.** וירא יח, א. **15.** ב"הערות ותיקונים" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א "אליו הוי' הנעלם". **16.** ב"הערות ותיקונים" מביא אשר כ"ק אדמו"ר הצ"צ הגי' כאן שצ"ל: עליהם, ומעיר ע"ז כ"ק אדמו"ר שליט"א בהערות שם וז"ל: כן הוא בכת"י המעתיק (גוף כתי"ק הצ"צ אינו). ואולי טעה וצ"ל: **אליהם**. וכמו"ש באגה"ק לפנ"ז: **אליו**. **17.** ב"הערות ותיקונים" מביא אשר כ"ק אדמו"ר הצ"צ הגי' כאן שצ"ל: הוי' בבחי' (בלי תיבות "הנעלם ב"ה"). **18.** ב"ב יב, א. **19.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ בהשגתם, כנ"ל".

אגרת הקדש

הן כלי ההשפעה והורדת החיות מהעליון לתחתון בכל העולמות והמדרגות ולכן ג"כ הן הן המתגלות לנביאים בבחי' התגלות ממש ובתוכן מלובש אור הבינה שהיא בחי' הבנת האלהות מאור [נ"א ואור] א"ס ב"ה ובתוכה מלובשים אחוריים דחכמה שהיא מדרגה שלמעלה מהשכל וההבנה באלהות ב"ה כי שם חכמה מורה על מקור השכל וההבנה ולכן אמרו בזהר דאורייתא מחכמה נפקת כי טעמי מצות לא נתגלו והם למעלה מהשכל וההבנה. וגם באיזהו מקומן שנתגלה ונתפרש איזה טעם המובן לנו לכאורה אין זה הטעם המובן לנו לבדו תכלית הטעם וגבולו אלא בתוכו מלובש פנימיות ותעלומות חכמה שלמעלה מהשכל וההבנה וכן בכל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה לנביאים הכתובים בתנ"ך הן דברי תוכחה והן סיפורי מעשיות מלובש בתוכם בחינת חכמת אלהות שלמעלה

בַּתַּחְתּוֹן – במדריגה התחתונה יותר, לְהַחֲיוֹתוֹ, שֶׁהֵן הֵן כְּלֵי **הַהַשְׁפָּעָה וְהוֹרָדַת הַחִיּוּת מֵהָעֶלְיוֹן לַתַּחְתּוֹן** – מהמדריגה העליונה יותר למדריגה התחתונה יותר, **בְּכָל הָעוֹלָמוֹת וְהַמַּדְרֵגוֹת, וְלָכֵן גַּם־כֵּן הֵן הֵן הַמִּתְגַּלּוֹת לַנְּבִיאִים בִּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת מַמָּשׁ,** – כפי שהדבר בענין הנבואה, כנזכר לעיל, שזה יורד אלידם באופן של התגלות. **וּבְתוֹכָן** – בספירות נצח־הוד־יסוד־מלכות, **מְלֻבָּשׁ אוֹר** – ספירת **הַבִּינָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת הַבָּנַת הָאֱלֹהוּת מֵאוֹר** [נֹסַח אַחֵר: **וְאוֹר**] **אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,** – או לפי הנוסח השני, בחצאי ריבוע – הבנת האלקות ואור אין סוף ברוך הוא, שגם "אור אין־סוף" ברוך־הוא יורד בהבנה זו, **וּבְתוֹכָהּ** – ב"בינה", **מְלֻבָּשִׁים אֲחוֹרַיִם דְּחָכְמָה, שֶׁהִיא** – "חכמה" היא, מַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל **וְהַהֲבָנָה בֶּאֱלֹהוּת בָּרוּךְ־הוּא, כִּי שֵׁם "חָכְמָה" מוֹרֶה עַל מְקוֹר הַשֵּׂכֶל וְהַהֲבָנָה.** – כנזכר בפרק י"ח בחלק הראשון של ספר ה"תניא", שהמלה "חכמה" היא "כח מה"[20], דבר שאינו בר הבנה והשגה בשכל, **וְלָכֵן אָמְרוּ בַּזֹּהַר, דְּ"אוֹרַיְתָא מֵחָכְמָה נָפְקַת",** – תורה באה מחכמה, בזוהר בשלח (סב, א) נאמר שאורייתא (תורה) באה מ"חכמה עילאה" (עליונה), וכך גם בזוהר חוקת (קפב, א) ואתחנן (רסא, א) ובעוד מקומות, **כִּי טַעֲמֵי מִצְוֹת לֹא נִתְגַּלּוּ,** – כענין של שכל ושל הבנה, **וְהֵם לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהֲבָנָה,** – למעלה מ"חכמה". **וְגַם בְּאֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁנִּתְגַּלָּה וְנִתְפָּרֵשׁ אֵיזֶה טַעַם הַמּוּבָן לָנוּ לְכְאוֹרָה - אֵין זֶה הַטַּעַם הַמּוּבָן לָנוּ לְבַדּוֹ תַּכְלִית** – סוף, **הַטַּעַם** – של המצוה, **וּגְבוּלוֹ,** – שנאמר שכאן מסתיים הטעם ואין לו עומק יותר, **אֶלָּא בְּתוֹכוֹ** – בתוך הטעם, **מְלֻבָּשׁ פְּנִימִיּוּת וְתַעֲלוּמוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהֲבָנָה.** – בשיחה קדושה[21] הסביר פעם הרבי, שרבנו הזקן מדייק בלשון שאין זה "תכלית הטעם", אין זה סוף **הטעם** של המצוה, כלומר, שלא זו בלבד שאין זה תכלית המצוה עצמה, אלא זה אפילו לא תכלית **הטעם** של המצוה, שכן ענינה האמיתי של מצוה הוא הרצון העליון שלמעלה לגמרי מטעם, שלכן הרי עיקר קיום המצוות הוא כדי לקיים רצון הקדוש ברוך הוא. וכפי שכ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק" כותב בספרו "דרך מצותיך" (הנקרא גם "ספר **טעמי** המצוות, כי הוא ספר של **טעמים** על מצוות) מיד במצוה הראשונה[22], שעיקר הכוונה הנדרשת בקיום מצוה היא, לכוון בעשיית המצוה שכך ציוונו בורא העולם לעשות, ושידע האדם שבאותו מעשה הוא מקיים ציוויו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא, למרות שאין הוא יודע את המכוון והמטרה של המצוה, והוא אומר שם להלן שמה שמובן משהו מטעם המצוה (כמו על דרך הקבלה והחסידות, החקירה והדרוש) אין זה באמת רק רמז של הענין, וכטיפה מים האוקיינוס, ויתירה מזו באין־ערוך ממש, שכן האדם שלבוש בחומר (הגוף) אי אפשר לו להשיג רוחניות, ומשה רבנו שכבר למעלה משלשת אלפים שנה בגן־עדן והולך תמיד מחיל אל חיל בעומק השגת טעמי המצוות, ועל כל אלה (מה שמשה רבנו משיג) כתוב[23] "לכל תכלה ראיתי קץ" (שלהשגה ולכליון של גן־עדן יש קץ וגבול), ואילו המצוה עצמה "רחבה מצותך מאד" היא "רחבה", בלי גבול, שכן יש בה גבוה וגבוה יותר[24]. מה שהוא אומר שרק "**באיזהו מקומן**" נתגלה טעם המצוה, שלכאורה ישנן הרי הרבה מצוות של "משפטים" ו"עדות", שיש בהן טעם גלוי, והן רוב המצוות. כיצד, איפוא, הוא אומר שרק **באי אלה** מצוות נתגלה טעמן? מובא על כך ב"לקוטי ביאורים" על "תניא" (להרב קארף שי') בשם הרבי, שגם **באותן** מצוות יש טעם רק למצוה **בכלל**, ואילו פרטיה המרובים של המצוה – לא נתגלה טעמם, כמו, למשל, מצות תפילין, שהמצוה בכלל יש לה טעם, שיהיה "לאות על ידך"[25], ואילו פרטיה הרבים של מצות תפילין: שתהיינה מרובעות, ארבע פרשיות בארבעה "בתים" בשל ראש, ובשל יד "בית" אחד בלבד, רצועות שחורות, וכדומה – כל אלה אין להם טעם בגלוי. **וְכֵן בְּכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁיָּצָא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לַנְּבִיאִים, הַכְּתוּבִים בַּתְּנַ"ךְ,** – שכל דיבור של נבואה שבתנ"ך הוא נבואה לכל הדורות, לא רק לאותו זמן שהנבואה נאמרה בו[26], **הֵן דִּבְרֵי תּוֹכֵחָה** – שנביאים הוכיחו את בני ישראל בדבר ה' של נבואה שנתגלה אליהם, שאז הרי אין זה שהנביא מוכיח את בני ישראל, אלא שהקדוש־ברוך־הוא מוכיח את בני ישראל על ידי הנביא, **וְהֵן סִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת** – אם הסיפור מופיע בתורה או בנביאים או בכתובים, הרי אמת הדבר

---

20. זח"ג כח, א. **21.** ש"פ וישב ה'תשכ"ד. **22.** ד, ב. **23.** תהלים קיט, צו. נתבאר לעיל סימן יז. **24.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "להעיר מהמשנה (ברכות לג ב): האומר... אשר במו"נ ח"ג פמ"ח פי' טעם המצוה דשה"ק [דשילוח הקן] כדי לקבוע... ובפיה"מ כ' הרמב"ם עצמו שהיא מצוה ש'אין לו טעם'!". **25.** ואתחנן ו, ח. **26.** ראה מגילה יד, א.

שזה כפשוטו, שכך אירע, אך ביוון שזה נקבע בתורה, משמעותו הוא ענין נצחי לכל הזמנים, **מְלוּבָּשׁ בְּתוֹכָם** – בדברי התוכחה ובסיפורי המעשיות, **בְּחִינַת חָכְמַת אֱלֹהוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהֶבְנָה, כַּנִּרְאֶה בְּחוּשׁ מֵעִנְיַן הַ"קְּרִי" וְהַ"כְּתִיב"**, – מילים בתנ"ך שיש הבדל בין איך שכותבים אותן לבין איך שקוראים אותן, **כִּי הַ"קְּרִי"** – איך שקוראים את המלה, **הוּא לְפִי הַהֶבְנָה הַנִּגְלֵית לָנוּ, וְהַ"כְּתִיב"** – איך שכותבים את המלה, **הוּא לְמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל וְהַהֶבְנָה, שֶׁתֵּבָה זוֹ כִּכְתִיבָתָהּ** – כפי שנכתבה, **אֵין לָהּ לְבוּשׁ בְּבְחִינַת הַהֶבְנָה, וּבְקְרִיאָתָהּ בְּפֶה - יֵשׁ לָהּ לְבוּשׁ.** – של הבנה, שמבינים את המלה לפי תוכנו הפשוט של הענין. כמו למשל, "הוא עשנו ולא (ולו) אנחנו עמו וצאן מרעיתו"[27], שהכתיב הוא "ולא" (באל"ף) שהכוונה היא "ואין", והקרי הוא "ולו" (בוא"ו) שהכוונה היא "ואליו" – הרי הקרי "ולו" (ואליו) יש לו לבוש לפי פשטות הענין, שמדובר כאן: "כי הוא עשנו" – "ולו אנחנו", ואליו אנו מיוחדים בתור "עמו וצאן מרעיתו"; ואילו הכתיב הוא "ולא" (באל"ף) "ואין", הרי במשמעותו העמוקה יש לכך הסבר[28], אבל בלבוש הפירוש הפשוט – אין לכך שום הבנה[29]. **וְכֵן הָעִנְיָן בְּאוֹתִיּוֹת גְּדוֹלוֹת שֶׁבַּתֹּרָה, שֶׁהֵן מֵעֶלְמָא עֲלָאָה,** – מעולם עליון יותר, בספירת ה"בינה", **וּמְאִירוֹת מִשָּׁם בְּגִלּוּי בְּלִי לְבוּשׁ כִּשְׁאָר הָאוֹתִיּוֹת.**

אגרת הקדש

מהשכל וההבנה כנראה בחוש מענין הקרי והכתיב כי הקרי הוא לפי ההבנה הנגלית לנו והכתיב הוא למעלה מהשכל וההבנה שתיבה זו ככתיבתה אין לה לבוש בבחינת ההבנה ובקריאתה בפה יש לה לבוש וכן הענין באותיות גדולות שבתנ"ך שהן מעלמא עילאה ומאירות משם בגילוי בלי לבוש כשאר האותיות.

יום שני כ"ז אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קכח, והנה בחי' חכמת... עד עמ' 256, ושכל.

וְהִנֵּה, בְּחִינַת חָכְמַת אֱלֹהוּת בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּתַרְיַ"ג – 613, **מִצְוֹת הַתּוֹרָה - נִקְרֵאת בְּשֵׁם "בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם דְּחָכְמָה",** – חיצוניות ה"חכמה". לעיל אמר רבנו הזקן, שמה שהשיג משה רבנו בנבואה, בספירת ובחינת ה"חכמה", הוא רק "אחוריים דחכמה", ולאחר מכן אמר, שגם מה שתורה "מחכמה נפקת" (באה מבחינת "חכמה") זה גם כן בחינת "אחוריים" של חכמה, שגם "אחוריים דחכמה" הוא ענין שלמעלה משכל ומהבנה – אומרים לכן שתורה באה מחכמה, וכן הוא אומר שחכמת אלקות המלובשת בתרי"ג מצוות – היא גם כן בחינת אחוריים של חכמה, **כִּי כָּל אֲחוֹרַיִם שֶׁבַּסְּפִירוֹת הֵן מַדְרֵגוֹת הַחִיצוֹנוֹת וְהַתַּחְתּוֹנוֹת בְּמַעֲלָה שֶׁבַּסְּפִירָה זוֹ, מַה שֶּׁיּוּכְלוּ לֵירֵד וּלְהִתְפַּשֵּׁט לְמַטָּה לְהִתְלַבֵּשׁ בַּבְּרוּאִים לְהַחֲיוֹתָם; וּבְחִינַת הַפָּנִים,** – הבחינה הפנימית של הספירה, **הִיא הַסְּפִירָה עַצְמָהּ הַמְיֻחֶדֶת בְּמַאֲצִילָהּ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד. כְּגוֹן דֶּרֶךְ־מָשָׁל, סְפִירַת חָכְמָה** – אודותה מדובר כאן, **שֶׁהִיא מְיֻחֶדֶת בְּמַאֲצִילָהּ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, כִּי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְחָכְמָתוֹ אֶחָד (כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל),** – בפרק ב' ובפרק נ"ב בחלק הראשון של ספר ה"תניא", **וּמַה שֶּׁמְּאִיר וּמִתְפַּשֵּׁט מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ לְמַטָּה בַּתַּחְתּוֹנִים, שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית,** – יש להם גבול וסוף, **וּמִתְלַבֵּשׁ בָּהֶם** – בפנימיות, שכן "מאיר" ו"מתפשט" יכול הרי להיות באופן של "מקיף", שהאור אינו מתצמצם לפי ערך הדבר שבו הוא מאיר ומתפשט, ואינו מתאחד בו, ואילו "התלבשות" היא הרי, שהאור מתצמצם לפי ערך הדבר שבו הוא מתלבש ומתאחד אתו. הרי, אם הנבראים שבהם מתלבש האור, הם בעלי גבול ותכלית, אי אפשר הרי להיות שהאור המתלבש בהם יהיה אור שבבחינת בלי גבול – כפי שהדבר בספירה עצמה שהיא מאוחדת במאציל בתכלית היחוד, וכשם שהמאציל הוא "אין סוף" ו"בלי גבול", כך גם הספירה היא בבחינת "בלי גבול", הרי מה שמאיר ומתפשט **ומתלבש** בנבראים **נִקְרָא "אֲחוֹרַיִם",** – החיצוניות של הספירה ולא הספירה עצמה, **וְנִקְרָא גַּם כֵּן בְּחִינַת "עֲשִׂיָּה שֶׁבַּאֲצִילוּת"**[30]. – ה"אחוריים" והחיצוניות של ספירת ה"חכמה"

אגרת הקדש

והנה בחי' חכמת אלהות ב"ה המלובשת בתרי"ג מצות התורה נק' בשם בחינת אחוריי' דחכמה כי כל אחוריים שבספירות הן מדרגות החיצונות והתחתונות במעלה שבספירה זו מה שיוכלו לירד ולהתפשט למטה להתלבש בברואים להחיותם ובחי' הפנים היא הספירה עצמה המיוחדת במאצילה א"ס ב"ה בתכלית היחוד כגון ד"מ ספירת חכמה שהיא מיוחדת במאצילה א"ס ב"ה בתכלית היחוד כי הקב"ה וחכמתו אחד (כמ"ש לעיל) ומה שמאיר ומתפשט מחכמתו ית' למטה בתחתונים שהם בעלי גבול ותכלית ומתלבש בהם נק' אחוריים ונק' ג"כ בחי' עשיה שבאצי' פי'

---

27. תהלים ק, ג. וראה ב"ר רפ"ק. **28.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "זח"א קכ, ב. אוה"ת (יהל אור) להצ"צ לתהלים עה"פ. וש"נ.
29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל עיין פירש"י שם". **30.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כ"ה בהדפוסים שראיתי. ולכאורה הול"ל עשי' שבחכמה. ואולי אפ"ל שכאן מדבר בהחילוק דגבול ובל"ג - בי"ע ואצילות - תורתך - תורה דאציל', שלמדתנו - תורה

(ש"חכמה" היא הרי הבחינה של "אצילות") נקרא בחינת **העשיה** שב"אצילות" – בחינה של "אצילות" שיכולה לרדת למטה. **פֵּרוּשׁ, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁבְּאָדָם הַמִּתְחַתּוֹן שֶׁיֵּשׁ בְּנִשְׁמָתוֹ ה' מִדְרֵגוֹת, זוֹ לְמַטָּה מִזּוֹ, שֶׁהֵן בְּחִינַת הַשֵּׂכֶל וְהַמִּדּוֹת וּמַחֲשָׁבָה וְדִבּוּר וּמַעֲשֶׂה, וְהַמַּעֲשֶׂה הִיא הַמִּדְרִיגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּכֻלָּם**, – גילוי הנפש שישנו ב"מעשה" הוא במדריגה פחותה בהרבה מאשר בשאר הבחינות שעל־ידן הנפש מתגלה, **שֶׁהַחַיּוּת הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת מֵהַנְּשָׁמָה וּמְלֻבָּשׁ בְּכֹחַ הַמַּעֲשֶׂה, הוּא כְּאַיִן לְגַבֵּי הַחַיּוּת הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת מִמֶּנָּה וּמְלֻבָּשׁ בְּכֹחַ הַדִּבּוּר, שֶׁהוּא** – כוח הדיבור, הוא **כְּאַיִן לְגַבֵּי הַחַיּוּת הַמִּתְפַּשֶּׁטֶת מִמֶּנָּה** – מהנשמה, **וּמְלֻבָּשׁ בְּמַחֲשָׁבָה וּמִדּוֹת וְשֵׂכֶל** – כל אלה מאוחדים עם הנפש. שכן, אפילו מחשבה שהיא "לבוש" לנפש, אבל היא לבוש המאוחד עם הנפש, והיא קיימת תמיד כשם שהנפש עצמה קיימת תמיד, ואילו דיבור ומעשה הם "לבושים נפרדים", מהנפש, (שלכן אפילו בדיבור הרי "עת לדבר ועת לחשות מלדבר"[31]), ובהם גופא, "מעשה" נפרד הרבה יותר מהנפש מאשר דיבור,

אגרת הקדש

עד"מ כמו שבאדם התחתון שיש בנשמתו ה' מדרגות זו למטה מזו שהן בחי' השכל והמדות ומחשבה ודבור ומעשה והמעשה היא התחתונה שבכולם שהחיות המתפשט מהנשמה ומלובש בכח המעשה הוא כאין לגבי החיות המתפשט ממנה ומלובש בכח הדבור שהוא כאין לגבי החיות המתפשט ממנה ומלובש במחשבה ומדות ושכל

יום שלישי כ"ח אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 256, כן עד"ז ממש... עד עמ' 256, מהאריז"ל:

כֵּן עַל־דֶּרֶךְ־זֶה מַמָּשׁ – כמו שהדבר במשל של הנפש, **הִיא בְּחִינַת חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, מַה שֶּׁיּוּכַל לְהִתְפַּשֵּׁט מִמֶּנָּה (לְהַשְׁפִּיעַ) [לְהִתְלַבֵּשׁ] בַּתַּחְתּוֹנִים כֻּלָּם,** – שכן, הרי "כולם בחכמה עשית"[32], הכל נתהווה על ידי "חכמה", הרי ש"חכמה" מתלבשת בכל הנבראים, ואיזו בחינה של "חכמה" יכולה להתלבש בכל הנבראים **הֵם**[33] **כְּאַיִן לְגַבֵּי בְּחִינַת פָּנִים** – פנימיות ה"חכמה", **הַמְיֻחָד בַּמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא, דְּכֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב,** – שכן, הכל לגבי הקדוש ברוך הוא נחשב לכלום – הרי שהבחינה שהיא "קמי" (מאוחדת אתו) – היא לגביו כלא כלום. **וְהַהַשְׁפָּעָה לְכָל הַנִּבְרָאִים כֻּלָּם שֶׁהֵם בַּעֲלֵי גְבוּל וְתַכְלִית - נְחֻשֶׁבֶת יְרִידָה וְצִמְצוּם כְּבִיכוֹל לְגַבֵּי הַמַּאֲצִיל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁנְּחֻשֶׁבֶת יְרִידָה וְצִמְצוּם לְשֵׂכֶל הָאָדָם הַמַּשְׂכִּיל הַמְצֻמְצָם בְּאֵיזֶה עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיּוּת וְחֻמְרִית מַמָּשׁ. וְלָכֵן מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם, שֶׁהִשִּׂיג עַד אֲחוֹרַיִם דְּחָכְמָה, – כנזכר לעיל, זָכָה שֶׁתִּנָּתֵן עַל־יָדוֹ הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא** – התורה, היא **"נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה", פֵּרוּשׁ מַה שֶּׁנּוֹבֵל מִמֶּנָּה וְיוֹרֵד לְמַטָּה וּמִתְלַבֵּשׁ בְּתוֹרָה גַּשְׁמִיּוּת שֶׁלָּנוּ, שֶׁעֶקָּרָהּ וְתַכְלִיתָהּ** – של תורה, **הוּא קִיּוּם הַמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה וַעֲשֵׂה בְּפֹעַל וּמַעֲשֶׂה מַמָּשׁ, כְּמַאֲמַר**[34]**: "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם",** – וכפי שהגמרא אומרת בעירובין[35] על כך: "היום לעשותם ולא למחר לעשותם", שזמן קיום המצוות הוא דווקא היום, בעולם הזה. **וְ"גָדוֹל תַּלְמוּד שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה"**[36]**,** – הרי שהגדלות של תלמוד (לימוד) היא מפני שזה **מביא** לעשיית המצוות, הרי שהתכלית היא – קיום המצוות, **וְ"הַלּוֹמֵד שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת - נֹחַ לוֹ שֶׁנֶּהְפְּכָה שְׁלִיָּתוֹ וְכוּ'"**[37]**,** – ולא היה נברא, **וְכָל אָדָם מֻכְרָח לְהִתְגַּלְגֵּל עַד שֶׁיְּקַיֵּם כָּל הַתַּרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת בְּפֹעַל מַמָּשׁ, כַּנּוֹדָע מֵהָאַר"י זַ"ל**[38]**:** –

אגרת הקדש

כן עד"ז ממש היא בחי' חכמתו ית' מה שיוכל להתפשט ממנה (להשפיע) [להתלבש] בתחתונים כולם הם כאין לגבי בחינת פנים המיוחד במאציל ב"ה דכולא קמיה כלא חשיב וההשפעה לכל הנבראים כולם שהם בעלי גבול ותכלית נחשבת ירידה וצמצום כביכול לגבי המאציל א"ס ב"ה עד"מ כמו שנחשבת ירידה וצמצום לשכל האדם המשכיל המצומצם באיזה עשיה גשמיות וחומרית ממש ולכן משה רבינו ע"ה שהשיג עד אחוריים דחכמה זכה שתנתן ע"י התורה שהיא נובלות חכמה שלמעלה פי' מה שנובל ממנה ויורד למטה ומתלבש בתורה גשמיות שלנו שעיקרה ותכליתה הוא קיום המצות ל"ת ועשה בפועל ומעשה ממש כמאמר היום לעשותם וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה והלומד שלא לעשות נוח לו שנהפכה שליתו וכו' וכל אדם מוכרח להתגלגל עד שיקיים כל התרי"ג מצות בפועל ממש כנודע מהאריז"ל:

דבריאה, ולכן מדגיש שבאצי'. והשייכות שבין זל"ז - דבל"ג דאצי' ה"ה הא דאצי' הוא חכ' (יו"ד שבשם) ובי"ע שאר הספירות". **31.** ראה קהלת ג, ז. **32.** תהלים קד, כד. **33.** ב"הערות ותיקונים" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל הוא. **34.** ואתחנן ז, יא. **35.** כב, א. **36.** קידושין מ, ב. **37.** ירושלמי שבת פ"א ה"א. **38.** ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ד ובהנסמן שם בציונים ומ"מ.

ב"יהל אור" להרבי ה"צמח צדק", על תהלים, עמוד 369, מביא על אגרת קודש זו: רבנו הזקן מתחיל את האגרת בפסוק "עוטה אור כשלמה", ובאגרת חסר הביאור על פסוק זה, אלא מההקדמה מסתבר ש"אחוריים דחכמה" הנקרא "נובלות חכמה שלמעלה תורה", זה ה"שלמה" (הלבוש) ונגלה דתורה, ובחינת פנימיות אבא (פנימיות החכמה) היא טעמי תורה, (שבעיקרו זה יתגלה בביאת המשיח, כפי שרש"י אומר על הפסוק[39], "ישקני מנשיקות פיהו", שמשיח יגלה טעמי תורה, ומעין זה היא התגלות החסידות שהיא הכנה למשיח, על־דרך שטועמים ממאכלי השבת – בערב שבת)[40]. והוא (ממשיך ה"צמח צדק" ב"יהל אור") ה"אור" המלובש ב"שלמה". שכן, זה האור שנברא ביום ראשון ש"גנזו לצדיקים", והיכן גנזו – בתורה[41], וזהו "פנימיות יסוד אבא", כפי שהרמ"ז אומר בפרשת בהעלותך[42]. וה"צמח צדק" מציין שם מהסידור במאמר "ועשו להם ציצית"[43].

יום רביעי כ"ט אלול

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קכט, האותיות הנגלות... עד עמ' קכט, וחיות כנודע:

האגרת הבאה, דיבור המתחיל "האותיות הנגלות" היא מהאגרות שנוספו בהוצאת שנת תר"ס. כפי הידוע נוספו באותה הוצאה כמה אגרות קודש, כפי שכותב ר' אשר מניקולייב ב"מודעה רבה", שנוספו "השמטות מהאגה"ק"[44].

המשך אגרת זו לאגרת הקודמת הוא, שכן, באגרת הקודמת מדובר איך שרק הבחינות "נהי"ם" – נצח, הוד, יסוד, מלכות – של המשפיע נמשכות במקבל, ובסוף אגרת זו (דיבור המתחיל "האותיות הנגלות") מוסבר גם כן אותו תוכן[45], שרק האחוריים והחיצוניות של בחינות נה"י – נצח, הוד, יסוד – של העליון, נמשכות בתחתון.

אגרת הקדש

האותיות הנגלות לנו הן במעשה דבור ומחשבה. דמעשה הן תמונת האותיות שבכתב אשורי שבס"ת. ואותיות הדבור נחקקות בהבל וקול המתחלק לכ"ב חלקים שונים זה מזה בצורתן. שהיא הברת ומבטא הכ"ב אותיות בכל לשון. כי אין הפרש בין לה"ק ובין שאר לשונות במהות הברת האותיות כ"א בצירופן. ואותיות המחשבה הן ג"כ בכל לשון שאדם מחשב תיבות ואותיות הלשון שהן כ"ב לבד. רק שבמחשבה יש בה ג' מיני בחי' אותיות. שהרי כשרואה בס"ת תמונת האותיות הן מצטיירות במחשבתו וזה נקרא בחינת עשי' שבמחשבה. וכן כאשר שומע אותיות הדבור הן נרשמות במחשבתו ומהרהר בהן וזה נקרא בחינת דבור שבמח' ובחי' יצירה. ואותיות

הָאוֹתִיּוֹת[46] **הַנִּגְלוֹת לָנוּ, הֵן: בְּמַעֲשֶׂה דִּבּוּר וּמַחֲשָׁבָה. דְּמַעֲשֶׂה,** – אותיות ה"מעשה", הבאות בכתב ובמעשה, **הֵן תְּמוּנַת הָאוֹתִיּוֹת שֶׁבִּכְתָּב אַשּׁוּרִי שֶׁבְּסֵפֶר־תּוֹרָה.** – כפי שהוסבר בהגה"ה בפרק י"ב של "שער היחוד והאמונה", הרי כל אות מכ"ב אותיות התורה היא המשכה וכוח וחיות פרטי מיוחד שאיננה נמשכת באות אחרת, ולכן יש לכל אות בכתיבתה (בכתב אשורי של ספר־תורה) ציור מיוחד המורה על ציור ההמשכה ועל אופן התגלות האור, החיות והכוח הנמשכים באותה אות, ובכתב ספר־תורה הרי האותיות עצמן הן ענין עיקרי וקשורות בכמה פרטי דינים על צורת כתיבתן, **וְאוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר נֶחְקָקוֹת בְּהֶבֶל וְקוֹל, הַמִּתְחַלֵּק לְכ"ב חֲלָקִים שׁוֹנִים זֶה מִזֶּה בְּצוּרָתָן, שֶׁהִיא הֲבָרַת וּמִבְטָא הַכ"ב אוֹתִיּוֹת בְּכָל לָשׁוֹן**[47]**, כִּי אֵין הֶפְרֵשׁ בֵּין לָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ וּבֵין שְׁאָר לְשׁוֹנוֹת בְּמָהוּת הַבָּרַת** – ביטוי, **הָאוֹתִיּוֹת, כִּי אִם בְּצֵרוּפָן**[48]. – בצירוף האותיות קיים הבדל בין שפה אחת לשניה, ואילו בעצם ביטוי האותיות הדבר שווה בכל הלשונות. **וְאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה, הֵן גַּם כֵּן בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁאָדָם מְחַשֵּׁב תֵּבוֹת** – הלשון, **וְאוֹתִיּוֹת הַלָּשׁוֹן, שֶׁהֵן כ"ב לְבַד. רַק שֶׁבְּמַחֲשָׁבָה, יֵשׁ בָּהּ ג' מִינֵי בְּחִינוֹת אוֹתִיּוֹת, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁרוֹאֶה בְּסֵפֶר תּוֹרָה תְּמוּנַת הָאוֹתִיּוֹת - הֵן מְצֻטְּיָרוֹת בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ,** – בהתאם לכפי שהוא רואה אותן בספר התורה, **וְזֶה נִקְרָא בְּחִינַת "עֲשִׂיָּה שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה";** – כפי ש"מחשבה" מהרהרת ענין של מעשה, אותיות של מעשה וכתב, ו–עשיה של השתלשלות בריאה־יצירה־עשיה, **וְכֵן כַּאֲשֶׁר שׁוֹמֵעַ אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר - הֵן נִרְשָׁמוֹת בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ וּמְהַרְהֵר בָּהֶן, וְזֶה נִקְרָא בְּחִינַת "דִּבּוּר שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה"** – איך שבמחשבה הוא מהרהר באותיות של דיבור, **וְ** – זוהי **בְּחִינַת "יְצִירָה";** – שכן, מחשבה עצמה היא בחינה של "בריאה" ש"בראתיו יצרתיו אף עשיתיו"[49] הוא כנגד "מחשבה דיבור ומעשה", הרי, מחשבה היא – בחינת "בריאה", דיבור – בחינת "יצירה", ומעשה – בחינת "עשיה". ואם כן "מחשבה" היא הרי – בחינת "בריאה", ואילו כשהוא מהרהר במחשבה אותיות של דיבור, הרי זה **דיבור** שבמחשבה – בחינת

---

39. שה"ש א, ב. **40.** ראה לקו"ש חט"ו ע' 282 ובהנסמן בהערות שם. **41.** לקו"ש ח"י ע' 10 ובהנסמן שם. **42.** ח"ג קסב, א. **43.** סידור עם דא"ח (קה"ת, תשכ"ה). **44.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולהעיר שמצינו שאדה"ז בעצמו הוסיף באגה"ק לאחר זמן (סה"מ תש"ח ע' 170. ובכ"מ)". **45.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דוגמא - עפמש"נ ומבשרי אחזה אלוקה איך שזהו באדם - במחדו"מ". **46.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכהנ"ל יל"ע באמ"ב ש' הק"ש פל"ב בי' שלכאורה באו"א קצת. וי"ל". **47.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מעלת האותיות דדיבור ומח' (משא"כ דעשי' - תמונתן - מתעלמות בתמונות אחרות)". **48.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "צ"ע מה שייך צירופן להברתן דהוצרך לשלול? ואולי מתרץ שאינן קדושות הרי צ"ל בירידה מלשה"ק (עאכו"כ - בשינוי) - ומבאר שזהו בצירופן". **49.** ישעי' מג, ז.

אגרת הקדש

המחשבה לבדה בלי הרהור אותיות הדבור נק' מח' שבמחשבה. בחי' בריאה. והנה אותיות הדבור ממש הן מתהוות ומקבלות חיותן מאותיות אלו עצמן שבמח'. ואף שלפעמים מדבר אדם ומהרהר בדבר אחר. הרי אינו יכול לדבר כ"א אותן דבורים וצירופים שכבר דברם והיו במחשבתו פעמים רבות מאד ונשאר בדיבורים וצירופים אלו הרשימו מהמחשבה שנכנסה בהם פעמים רבות. וזהו בחי' אחוריים וחיצוניות נה"י מפרצוף העליון שנכנס בתחתון להיות לו בחי' מוחין וחיות כנודע:

"יצירה" שבבריאה). **וְאוֹתִיּוֹת הַמַּחֲשָׁבָה לְבַדָּהּ בְּלִי הִרְהוּר אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר - נִקְרָא "מַחֲשָׁבָה שֶׁבַּמַּחֲשָׁבָה", בְּחִינַת "בְּרִיאָה". וְהִנֵּה, אוֹתִיּוֹת הַדִּבּוּר מַמָּשׁ,** – לא דיבור שבמחשבה, כי אם דיבור ממש, **הֵן מִתְהַוּוֹת וּמְקַבְּלוֹת חִיּוּתָן מֵאוֹתִיּוֹת אֵלּוּ עַצְמָן שֶׁבַּמֹּחַ. וְאַף שֶׁלְּפְעָמִים מְדַבֵּר אָדָם וּמְהַרְהֵר** – בשעת מעשה, **בְּדָבָר אַחֵר** – ולכאורה אין אותיות הדיבור מקבלות אז חיות מאותיות המחשבה, שכן, הוא הרי אינו מהרהר בענין שהוא מדבר, **הֲרֵי אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר** – כשאין הוא מהרהר במה שהוא מדבר, **כִּי־אִם אוֹתָן דִּבּוּרִים וְצֵרוּפִים** – של מלים, **שֶׁכְּבָר דִּבְּרָם וְהָיוּ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת מְאֹד, וְנִשְׁאַר בְּדִבּוּרִים וְצֵרוּפִים אֵלּוּ הָרְשִׁימוּ** – הרושם, **מֵהַמַּחֲשָׁבָה שֶׁנִּכְנְסָה בָהֶם פְּעָמִים רַבּוֹת.** – הרי שהרושם של אותן אותיות המחשבה, הוא החיות של אותיות דיבור **אלו. וְזֶהוּ** – כפי שהדבר ב"ספירות", **בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם וְחִיצוֹנִיּוּת נֶצַח־הוֹד־יְסוֹד מִ"פַּרְצוּף הָעֶלְיוֹן" שֶׁנִּכְנָס בַּתַּחְתּוֹן,** – מפרצוף המדריגה העליונה שנכנס במדריגה התחתונה, **לִהְיוֹת לוֹ בְּחִינַת מֹחִין וְחַיּוּת, כַּנּוֹדַע:**

יום חמישי א' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קכט, כ. איהו וחיוהי... עד עמ' 258, בלה"ק.

כ. תוכן אגרת קודש זו (סימן כ) הוא אחד הענינים העמוקים ביותר בחסידות, ומתבטא בה יסוד בענין של חסידות שעד עתה טרם הוסבר בספר ה"תניא".

ברם, כפי שכבר הוסבר בפרוטרוט בהקדמה לסימן י"ח – ראוי לחפש בכל אגרת הקודש מה מתווסף באותה אגרת בנוגע לעבודה בפועל בקיום המצוות בכלל ובמצות הצדקה במיוחד (שכן, אגרות הקודש הרי נכתבו כדי "להורות לעם ה' הדרך ילכו בה **והמעשה** אשר יעשון", ללמד את בני ישראל דרכי ה' **ובמעשה** בפועל (כפי שכותבים בהקדמתם הרבנים הגאונים בני המחבר), וכיוון שרוב האגרות נכתבו בקשר לצדקה עבור אלה שעוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל – יש באגרות קודש אלו ענינים המוסיפים יתר חיות ועילוי במצות הצדקה).

חשיבותה המיוחדת של אגרת זו, יכולים לראות גם מכך, שרבנו הזקן כתב אותה (כפי שהרבי ה"צמח צדק" כותב[1]) "בימים שלפני הסתלקותו בכפר פייענא".

רואים אכן, שגם בענינים העמוקים המוסברים באגרת זו, מתבטא ענין יסודי חדש שנותן מושג אחר לגמרי בעילוי של קיום מצוות **מעשיות** בכלל (מצוות הנעשות בדברים גשמיים, כמו ציצית בצמר גשמי, תפילין בקלף גשמי, וכדומה), ומצות הצדקה במיוחד.

היסוד המוסבר באגרת־קודש זו, הוא – ש"התהוות הגשמיות" היא דוקא מ"עצמות אין סוף", התהוותם של הדברים הגשמיים היא דוקא מהקדוש־ברוך־הוא **עצמו** שהוא לגמרי למעלה מהאורות והגילויים שמהם מתהווים העולמות העליונים והענינים הרוחניים. שכן, "עצמות אין סוף" דוקא, ש"מציאותו מעצמותו בלי שום עילה וסיבה הקודמת לו חס־ושלום", שמציאותו היא עצמותית (לא מציאות שנוצרה, כי אם מציאות שלא שייך בה ענין של "לא מציאות", הרי זה אופן של מציאות שהוא "מחוייב המציאות") – דוקא הוא יש בכוחו לברוא מציאות כזו כמו של הנבראים הגשמיים הנראים כמציאות לעצמם, ולעיני בשר לא נראה בהם כלל שהם תלויים וקשורים במציאות אחרת המהווה אותם (כפי שהדבר למשל ב"אור" שנראה בו שהוא התפשטות מ"מאור", ב"עלול" (מסובב) נראה שהוא בא וקשור ב"עילה" (סיבה) שלו, ואילו בדבר הגשמי לא נראה כלל שהוא בא **מן** ובטל **למ**שהו גבוה ממנו, אלא נראה שזה דבר שמציאותו היא כאילו מעצמותו).

מציאות כזו, שהיא באין־ערוך לגמרי למקור שממנו היא באה, שכן המקור הוא רוחני, כוח אלקי, והיא – מציאות גשמית, עד שזה נקרא "**יש מאין**" – מציאות כזו יכולה להתהוות רק על ידי עצמות אין־סוף, מהקדוש־ברוך־הוא עצמו, שהוא **אין סוף** ולמעלה גם מגשמיות וגם מרוחניות. מכך יוצא, שדוקא התהוות הדברים **הגשמיים** היא מהקדוש ברוך הוא עצמו, שהוא למעלה מכל האורות והגילויים שמהם מתהווים הענינים הרוחניים.

יסוד **זה** נותן הפלאה ועילוי אחרים לגמרי בקיום מצוות מעשיות על ידי דברים גשמיים שהתהוותם היא דוקא מ"עצמות אין סוף".

עילוי זה בענין קיום המצוות המעשיות, הוא ענין חדש, ובנוסף למה שהוסבר בחלק הראשון של ספר ה"תניא" (מפרק ל"ה ואילך) המעלה ב"לעשותו", במצוות שמקיימים במעשה, לגבי המצוות שמקיימים במחשבה ודיבור:

שם מדובר על המעלה של "מעשה" רק מצד הרצון והכוונה של הקדוש ברוך הוא: היות וכל תכלית הבריאה היא "להיות לו יתברך דירה בתחתונים", שתהיה להקדוש־ברוך־הוא דירה בעולם הגשמי התחתון, שתומשך אלקות בהתגלות כאן למטה בעולם הזה, במקום החושך וההסתר על אלקות, ענין **זה** מבוצע בעיקר על ידי מצוות מעשיות. שכן, על ידי זה דוקא ממשיכים אלקות עד ל"עשיה" הגשמית, בענינים הגשמיים של העולם שהם למטה מענין המחשבה והדיבור.

---

1. דרך מצותיך קע, א.

אגרת הקדש

כ איהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד בהון. (פי' ע"ם דאצילות חיוהי הן האורות וגרמוהי הן הכלים שכולן אלקות משא"כ בבי"ע כו'). וצריך להבין היטב איך הא"ם חד עם גרמוהי הן הכלים הרי הכלים הן בבחי' גבול ותכלית כמ"ש בע"ח. אמנם הכוונה היא לומר שהן אלקות לברוא

כך גם בנוגע לבירור ולזיכוך הנפש הבהמית, זיכוכה והתהפכותה של הנפש הבהמית לטוב ולקדושה (שזו הרי תכלית ירידת הנשמה, שאין זה כדי לתקן אותה, אלא כדי לתקן את הנפש הבהמית) הרי זה מתבצע יותר על ידי מצוות מעשיות. שכן, עשיית פעולה גשמית של מצוה, הנחת תפילין, לבישת ציצית – הרי זה דוקא בכוח הנפש החיונית הבהמית.

הרי בהתאם לאמור, כל המעלה של "מעשה" היא רק מצד **הרצון** ו**הכוונה** של הקדוש־ברוך־הוא, אך מצד עצם הדבר, שבו המצוה נעשית, הרי לכאורה מצוה שנעשית בבוחות רוחניים, כמו מצות ידיעת והבנת אלקות בשכל ובהשגת המוח, או מצות אהבת ה' ברגש הרוחני של הלב – היא לכאורה למעלה מפעולה גשמית הנעשית בידים הגשמיות ובדברים גשמיים (כיוון שגם זו היא מצוה וגם בה מבצעים רצון הקדוש־ברוך־הוא, הרי שהענין של קיום הרצון העליון והקשר שזה מביא עם הקדוש־ברוך־הוא, ישנו גם במצוה רוחנית, ומצד עצם הדבר במה שמבצעים רצון הקדוש־ברוך־הוא – הרי לכאורה, דבר רוחני – כמו השגת המוח ורגש הלב – הוא עבודה עליונה ועמוקה יותר מאשר הפעולה הגשמית שבה עושים מצוה מעשית).

אך, מצד מה שמסביר באגרת־קודש זו המעלה של מצוות מעשיות מפני שהדברים הגשמים באים דוקא מעצמות־אין־סוף, יוצא מכך, שגם מצד **עצם הדבר** שבו המצוה נעשית, ישנו עילוי והתעלות במצוות מעשיות מה שאין במצוות הנעשות על ידי ענינים רוחניים. שכן, יש בדברים הגשמיים כוח נעלם המתגלה בשעה שמבצעים בדבר הגשמי את הכוונה העליונה.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע מביא באחת משיחות הקודש שלו[2], שכאשר נתגלה היסוד הזה באגרת קודש זו, "מספר מלות־הנשמה השמיימיות", שהתהוות הדברים הגשמיים היא דוקא מעצמות אין סוף – נפתחו אצל חסידים מעיינות חדשים של חיות בקיום מצוות מעשיות.

בלמדנו הענין בפנים האגרת, עוד יצא להזכיר איך שהרבי מורה בפשטות גאונית מופלאה שהיסוד של אגרת זו מובא בלשון הלכה ופסק דין במלים ספורות ברמב"ם בהלכות הראשונות של הלכות "יסודי התורה".

"**אִיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד,** – הוא ועניני החיות הבאים ממנו (האורות שהם ענין של נשמה וחיות לכלים של ה"ספירות") הם דבר אחד (כלומר, האורות של ה"ספירות" הם לא רק מאוחדים אתו (עם אין־סוף) אלא הם **דבר אחד** עם האין־סוף), **אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד בְּהוֹן**"[3] – הוא והכלים הבאים ממנו (שהם הכלים לאורות של הספירות וכמו גופים לנשמות[4]) הם דבר אחד בהן (בספירות). (**פֵּרוּשׁ**[5], **עֲשֶׂר סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת. "חַיּוֹהִי"** - **הֵן הָאוֹרוֹת,** – של הספירות (שהן ענין של חיות ואור) **וְ"גַרְמוֹהִי"** - **הֵן הַכֵּלִים,** – של הספירות שהם כגופים וכלים לחיות ולאורות, **שֶׁכֻּלָּן** – כפי שהם כולם דבר אחד עם "אור אין סוף", מפני שהם **אֲלֻקוּת,** – שגם הכלים של הספירות הם אלקות, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה כו'**). – שם הכלים של הספירות וכן חלק מסויים מהאורות של הספירות – אינם אלקות, אלא הם **נבראים** שנתהוו מאלקות. **וְצָרִיךְ לְהָבִין הֵיטֵב, אֵיךְ הָ"אֵין־סוֹף" חַד** – דבר אחד, **עִם "גַּרְמוֹהִי" הֵן הַכֵּלִים,** – של הספירות, **הֲרֵי הַכֵּלִים הֵן בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית,** – לא זו בלבד שכל ספירה היא ענין **מיוחד**, חכמה היא לא בינה, חסד הוא לא גבורה, אלא החכמה או החסד הם גם כן בעלי גבול ותכלית, ואילו "אין סוף" הוא הרי פשוט בתכלית הפשיטות, ולמעלה מכל ציור ומכל ענין מוגדר כמו חכמה או חסד, והוא **אין סוף**, בלי קץ וגבול. כיצד, איפוא, יכולים הכלים להיות דבר אחד עם אין סוף? **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּעֵץ חַיִּים**[6]. – שהכלים הם בבחינה של גבול ותכלית. ה"צמח צדק" מסביר ב"אור התורה"[7], שמה שכלים הם בבחינה של גבול ומדה, הכוונה למה שהם **כוח** הגבול של אין־סוף, הכוח שישנו באין־סוף להאיר באופן שיומשך ממנו בגבול ובמדה. שכן, הרי הוא אומר ב"עבודת הקודש"[8]: "האין־סוף הוא שלימותא דכולא, כשם שיש לו כח בבלתי־בעל־גבול כן יש לו כח בגבול, שאם תאמר שיש לו כח בבלתי־בעל־גבול ואין לו כח בגבול הרי אתה מחסר שלימותו" – אין־סוף הוא **השלימות** של הכל, כשם שיש לו כוח בבלי גבול, כך יש לו כוח בגבול. שכן, אם תאמר שיש לו כוח רק בבלי גבול ואין לו כוח בגבול – אתה מחסר בשלימות שלו, כלומר, לאמיתו של דבר גם "בלי גבול" הוא "הגבלה", שהוא רק בלי גבול ולא גבול, ואם ישנה שלימות בענין ה"גבול", הרי, כוח שהוא רק "בלי גבול" ולא "גבול" חסר בו השלימות של "גבול", ואילו "אין־סוף" הוא הרי השלימות של **הכל**, מן ההכרח הרי שכשם שיש לו כוח בבלי גבול כך יש לו כוח גם בגבול. והוא מסיים שם, שהגבול הבא ממנו לראשונה, הם ה"ספירות" (כלומר הכלים של הספירות) שהם בבחינה של **כוח** הגבול, כוח להאיר ולהמשיך ענינים בגבול ובמדה, שההשפעה שתומשך מהאור המתלבש בכלי, תהיה בבחינה של גבול, למרות שההשפעה היא מאור אין־סוף ובלי־גבול. על כל פנים, הרי הכלים הם בבחינה של גבול ושל תכלית, כיצד, איפוא, הם "חד" (דבר אחד) עם "אין סוף", שהוא למעלה לגמרי מגבול וממדה? **אָמְנָם הַכַּוָּנָה** – במה שהוא אומר שהאין־סוף וכלים הם דבר אחד, **הִיא** – הוספת כ"ק רבינו: שלא לומר, שהאין־סוף הוא דבר אחד עם הכלים של הספירות, אלא הכוונה היא, שהם מתאחדים בנוגע לפעולה – פעולה שיכולה להיעשות רק על

---

2. אחש"פ תרצ"ד. **3.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ע"ח שמ"ז פי"ב. **ובכ"מ**". **4.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). **5.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "יש פי' אחר בחיוהי וגרמוהי". **6.** שער ב' פ"ג. ועוד. **7.** ויצא קפב, ב. **8.** ח"א ריש פ"ח.

ידי אין־סוף או כשמתאחדים עם אין־סוף, ופעולה זו נעשית על ידי אין־סוף בהם ועל ידם. ובלשון רבנו הזקן: **לוֹמַר, שֶׁהֵן אֶלְקוּת** – בענין של **לְבָרֵא יֵשׁ מֵאַיִן כְּמוֹ הָ"אֵין־סוֹף"**, – התהוות "יש" מ"אין" הוא רק בכוח הקדוש ברוך הוא[9], זה רק "בחיק הבורא", כמו שחכמינו ז"ל אומרים[10]: "אם מתכנשין (מתאספים) כל באי עולם אין יכולים לברוא כנף יתוש אחד ולהטיל בו נשמה", שכן, הענין של התהוות "יש" מ"אין" הוא רק "בחיק הבורא". ועל כך אומרים, ש"אין סוף" הוא דבר אחד עם הכלים של עשר ספירות ד"אצילות": שעל ידם יתהווה "יש" מ"אין", הרי שהם אלקות שמהם ועל ידם מתהווים "יש" מ"אין". **וְלֹא בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֵלָּה וְעָלוּל** – סיבה ומסובב, **לְבַד. וּמַה שֶּׁכָּתַב הָרְמַ"ק**[11] – רבי משה קורדבירו אומר בענין "ספירות", **עִנְיַן הִשְׁתַּלְשְׁלוּת עֵילָּה וְעָלוּל,** – שמהספירות נמשך באופן של עילה ועלול, **וְכֵן הוּא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית**[12], **הָיְנוּ בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַסְּפִירוֹת בַּסְּפִירוֹת עַצְמָן** – כפי שספירה אחת באה ומשתלשלת מספירה שניה, כמו למשל כפי ש"בינה" באה מ"חכמה" וכו', (**בִּבְחִינַת הַכֵּלִים**), – של הספירות, **שֶׁנִּקְרָאוֹת "כְּלִי מָה" בְּסֵפֶר יְצִירָה**[13], – הנקראות "בלי מה" בספר **יצירה**[14], – בלשון "עשר ספירות בלי מה מדתן עשר וכו'", ו"בלי מה" הכוונה – **שֶׁאֵינָן בִּבְחִינַת יֵשׁ**[15] **וּמָהוּת מֻשָּׂג,** – לנבראים, **וּכְמוֹ הָ"אֵין־סוֹף" דְּלֵית מַחֲשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל**[16], – שום מחשבה אי אפשר שתהיה לה תפיסה בו, כך גם הכלים של הספירות נקראים "בלי מה", בלי מהות, שאין זה שום מהות שהיא ברת־השגה לשכל הנבראים, הרי על כך אומרים ענין ההשתלשלות ב"ספירות", שאין ספירה אחת מתהווה מספירה שניה באופן של בריאה "יש מאין", שכן, הרי אין זה "יש" שיהיה מהות מושגת, אלא הוא "בלי מה" – הרי זה בא באופן של "עילה ועלול". על כך, שהכלים של הספירות אינם מהות מושגת – מביא רבנו הזקן ראיה: **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[17]: **"וּפָנַי** – הפנימיות שלי, **לֹא יֵרָאוּ".** – שאפילו לגבי משה רבנו אין זה מהות מושגת, ש"פני", הפנימיות, כאן הכוונה גם לפנימיות **הכלים**, שגם הם למעלה אפילו מהראיה וההשגה של משה רבנו, **וּנְבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עֶלְיוֹן־הַשָּׁלוֹם וְהַשָּׂגָתוֹ, הָיְתָה** – רק, **מִפֶּרֶק עֶלְיוֹן דְּנֶצַח דְּ"זְעִיר אַנְפִּין".** – מהחלק העליון של בחינת "נצח" של "זעיר אנפין" – שבע המדות, שכפי שנזכר באגרת הקודמת (סימן י"ט), הספירות נצח־הוד־יסוד הן רק כלי ההשפעה והירידה אל המקבל, הרי שהן רק חיצוניות הספירות ולא הפנימיות. **וּבְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הֶעָלוּל** – המשתלשל מה"עילה", **הוּא מָקָף מֵהָעִילָּה,** – שזה לפני שה"עלול" משתלשל מה"עילה", אלא הוא עדיין כלול בעילתו, שאז מוקף ה"עלול" ב"עילה" שלו, **וּבָטֵל בַּמְּציאוּת אֶצְלוֹ** – הוא בטל ל"עילה" שלו, **כְּזִיו הַשֶּׁמֶשׁ** – כפי שזיו השמש בטל **בַּשֶּׁמֶשׁ,** – זה כבר גם אחרי שה"עלול" משתלשל ומתגלה מה"עילה", בכל זאת ה"עלול" בטל במציאות ל"עילה". שכך הדבר בהמשכת הספירות עצמן, שמה שנמשך ומתגלה בטל במציאות ל"עילה", לספירה העליונה שממנה היא משתלשלת, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפְּרֻדִים**[18] **מֵהָרְמַ"ק.** – הרי באופן המשכה כזה לא היה יכול להתהוות "יש" שהוא מציאות בהרגשתו, שמרגיש עצמו למציאות ואינו בטל למקורו. הוספת כ"ק רבינו: **ועד"ז ביש דעשי'** – **וְאַף גַּם צִמְצוּמִים רַבִּים מְאֹד** – המצמצמים את האור, שהאור שאחרי הצמצום אינו בערך כלל לאור שלפני הצמצום – הרי אפילו צמצומים אלה, **לֹא יוֹעִילוּ לִהְיוֹת גֶּשֶׁם עָב כְּעָפָר, מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָרוּחֲנִיּוּת מִשְׂכָּלִים נִבְדָּלִים אֲפִלּוּ** – הוספת כ"ק רבינו: **משכלים נבדלים**, **שֶׁל הַמַּלְאָכִים,** – מלאכים הם הרי בעלי חומר וצורה, בכל זאת כיוון שהחומר שלהם הוא הרי מיסודות **רוחניים** – לא יתהווה מזה גשם "עב" כמו עפר – אפילו כשזה בא אחרי צמצומים רבים. שכן, הרי זה עדיין ענין של השתלשלות, כמו שלשלת (שרשרת) שהטבעת התחתונה ביותר יש לה ערך והיא קשורה לטבעת העליונה ביותר, **אֶלָּא** – ההשתלשלות יכולה להשפיע, **לִהְיוֹת "רוּחַ הַבְּהֵמָה" מִ"פְּנֵי שׁוֹר",** – שבמרכבה שלמעלה, שלמרות שהרוח המחיה את גוף הבהמה רחוקה לגמרי ואינה בערך ל"פני שור" שבמרכבה העליונה, בכל זאת יש בכוח ההשתלשלות להשפיע שתשתלשל הרוח של הבהמה, כיוון שגם הרוח של הבהמה

אגרת הקדש

יש מאין כמו הא"ס ולא בבחי' השתלשלות עילה ועלול לבד ומ"ש הרמ"ק ענין השתלשלות עילה ועלול וכ"ה בזוה"ק פ' בראשית היינו בהשתלשלות הספירות בספירות עצמן (בבחי' הכלים) שנקראות בלי מה בס"י שאינן בבחי' יש ומהות מושג וכמו הא"ס דלית מחשבה תפיסא ביה כלל וכמ"ש ופני לא יראו ונבואת משה רבינו ע"ה והשגתו היתה מפרק עליון דנצח דז"א ובהשתלשלות העלול הוא מוקף מהעילה ובטל במציאות אצלו כזיו השמש בשמש כמ"ש בפרדס מהרמ"ק ואף גם צמצומים רבים מאד לא יועילו להיות גשם עב כעפר מהשתלשלות הרוחניות משכלים נבדלים אפילו של המלאכים אלא להיות רוח הבהמה מפני שור כמ"ש במ"א וע"ש ויש מאין נקרא בריאה בלה"ק

---

9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכדלקמן (קל, ע"ב) הטעם". **10.** ראה ירושלמי סנהדרין פ"ז הי"ג. ב"ר פל"ט, יד. ויק"ר פי"ט, ב. ועוד. **11.** פרדס רימונים שער ו פ"ו. ועוד. **12.** ח"א יט, ב ואילך. **13.** פ"א מ"ב. ועוד. **14.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "גם יצירת הספירות". **15.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "גם לא יש דבריאה. והראי' - ועד כדי כך - שאינן". **16.** תקו"ז בהקדמה (יז, א). **17.** תשא לג, כג. **18.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שלכן גם התהוות כלים די"ס דבי"ע - שאינן חד כ"א נפרדים - א"א ע"י עו"ע".

היא דבר רוחני, אלא שהיא למטה מטה במדריגה מ"פני שור" שבמרכבה; אך אין בכוח ההשתלשלות להשפיע שיתהווה "יש גשמי" מ"אין רוחני" – דבר שהוא מציאות חדשה לגמרי. **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹם אַחֵר, וְעַיֵּן שָׁם.** – הרבי מציין כאן, שיש לומר שכוונת רבנו הזקן היא – ל'תורה אור' ד"ה "יביאו לבוש מלכות"[19], ועוד. ב"תורה אור" שם, מסביר רבנו הזקן, שאפילו חכמה עילאה (עליונה) ד"אצילות", כיוון שהיא נקראת בשם "חכמה", הרי זה "דבר מה", ולא "אין", במילא גם זה אינו יכול להתהוות באופן של השתלשלות מ"אין סוף", כי אם באופן של "יש מאין", כמו שכתוב[20]: "והחכמה **מאין** תמצא", שחכמה לגבי למעלה מחכמה היא ענין של "יש מאין". **וְ"יֵשׁ מֵאַיִן" נִקְרָא "בְּרִיאָה" בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ**[21]. – "בריאה" היינו, שנהיה דבר חדש שלא היה קיים לפני זה (שלא כמו ב"עילה ועלול" שהעלול קיים גם לפני זה אלא באופן אחר). וכנזכר לעיל שב"אין" אי אפשר שיהיה כלול "יש". שכן, אז זה הרי לא היה "אין" כי אם "יש". התהוות חדשה נקראת בלשון הקודש בשם "בריאה", כפי שהרמב"ן אומר בפרשת בראשית[22], שאין לנו בלשון הקודש ביטוי אחר לציין את ההתהוות של "יש מאין" אלא במלה "ברא". להלן יציין רבנו הזקן, למרות שגם ב"יש מאין" בטל ה"יש" באמת לכוח האלקי המהווה אותו, עד כפי שזיו השמש בטל בשמש ממש, שכן, הרי "כולא קמי' כלא חשיב" – הכל לגבי הקדוש־ברוך־הוא נחשב כלא כלום – כיצד אומרים, איפוא, שאי־אפשר שיתהווה "יש מאין" באופן של השתלשלות "עילה ועלול", שכן אז (הוא לא היה "יש" ומציאות, אלא) היה בטל כמו שה"עלול" בטל לגבי ה"עילה" שלו, בשעה שהאמת היא הרי, שגם בהיותו "יש" הוא בטל לגבי מקורו, הכוח האלקי המהווה אותו ונמצא בו תמיד לבראו מחדש? יסביר רבנו הזקן להלן, שזה אמור רק לגבי "קמי'", כפי שהדבר לפני הקדוש־ברוך־הוא בידיעה **שלו** (הרי זה כפי שהאמת היא, שהכל בטל לגביו יתברך וגם היש הנברא בטל כזיו השמש בשמש); אך בידיעתו ובהרגשתו של היש הנברא עצמו, הוא נרגש כ"מציאות יש", ואילו אם ההתהוות היתה באופן של "עילה ועלול" לא היה יכול הנברא להיות, גם בהרגשתו ובידיעתו **העצמית**, "מציאות יש", אלא גם בהרגש **שלו** היה בטל במציאות.

יום שישי ב' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 258, והגם שהיש הנברא... עד עמ' קל, לגבי עילתו.

וַהֲגַם – למרות, **שֶׁהַיֵּשׁ הַנִּבְרָא הוּא גַּם־כֵּן כְּלָא חָשִׁיב כַּמֵּיהּ,** – נחשב לפניו יתברך כלא כלום, שכן, הרי "כולא קמי' כלא חשיבי" – הכל לגבי הקדוש־ברוך־הוא נחשב כלא כלום, הרי שגם היש הנברא הוא כלא כלום, **דְּהַיְנוּ שֶׁבָּטֵל בַּמְּציאוּת** – הוספת כ"ק רבינו: **נישט נאר** (לא רק) **לגבי עצמו"ה – שאינו בגדר העולם והבריאה, כ"א בענין הבריאה, לְגַבֵּי כֹּחַ וְהָאוֹר הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ** – בנברא, כוח ואור זה הם **מֵהַכֵּלִים דְּי' סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁהַ"קַּו"** – של, **אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מֵאִיר בָּהֶם,** – שלכן[23] זה נקרא "קמי'" (לפניו), למרות שמדובר אודות הכוח האלקי המהווה אותו – שכן, בכלים של הספירות שמהם בא הכוח האלקי – מאיר בהם הקו, שהוא הגילוי של "אור אין סוף" בעולמות. וביטול זה הוא **וּכְ** – כמו ביטול **זִיו הַשֶּׁמֶשׁ בַּשֶּׁמֶשׁ,** – שבשמש לא נרגשת כלל מציאותו של הזיו, אלא רק המאור והמקור של הזיו שהוא השמש, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – ספר ה"תניא", **חֵלֶק ב**[24] – שכל הנבראים בטלים באמת לגבי מקורם, כפי שהזיו בטל במקורו בשמש, כיצד, איפוא, אומרים אנו, שאם התהוות הנבראים היתה באופן של "עילה ועלול", הם לא היו מציאות "יש" אלא היו בטלים לגבי מקורם – הרי גם כעת, כשנתהוו בדרך "יש מאין" הם הרי גם כן בטלים באמת לגבי מקורם, ובאופן הביטול כמו שזיו השמש בטל לגבי השמש? מתרץ על כך רבנו הזקן: **הַיְנוּ "קַמֵּיהּ"** – לפני הקדוש־ברוך־הוא, **דַּוְקָא, שֶׁהִיא יְדִיעָתוֹ יִתְבָּרֵךְ** – כפי שהוא יודע את הנבראים באופן הידיעה של **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. אֲבָל בִּידִיעָה** – דעת תחתון, **שֶׁמִּמַּטָּה לְמַעְלָה** – הידיעה שמצד הנברא, **הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא הוּא דָּבָר נִפְרָד לְגַמְרֵי בִּידִיעָה וְהַשָּׂגָה זוֹ שֶׁמִּמַּטָּה,** – הנברא נרגש למציאות "יש" ודבר **נפרד** מהמקור שמהווה אותו, ולא שהוא בטל במציאות לגבי מקורו; ולמרות

אגרת הקדש

והגם שהיש הנברא הוא ג"כ כלא חשיב קמיה דהיינו שבטל במציאות לגבי הכח והאור השופע בו מהכלים די"ס דאבי"ע שהקו אור א"ס ב"ה מאיר בהם וכזיו השמש בשמש כמ"ש בלק"א ח"ב. היינו קמיה דוקא שהיא ידיעתו ית' מלמעלה למטה. אבל בידיעה שממטה למעלה היש הנברא הוא דבר נפרד לגמרי בידיעה והשגה זו

---

19. צ, ב. **20.** איוב כח, יב. **21.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה מאי שייכותי' הכא?! וי"ל שזוהי הוכחה על הנ"ל (החידוש בבריאת יש הגשמי - לגבי השתל' דספירות כו') - דעפ"ז מובן פשש"מ ד"ברא אלקים" נאמר - לאחרי כל השתל' הנ"ל, רק בנוגע לשוה"א! (וגם לא במציאות החכ' מאין - כיון שאין החכ' באופן דמציאות דיש הגשמי, וא"כ נק' "אין")". **22.** א, א. **23.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "דכאן הדיוק **להיפך** (כנ"ל בההוספה בחצע"ג): "**דאף** שהוא מהקו כו' ה"ה כמו שמאיר **בהם** (ומחזק זה בהדוגמא דזיו השמש בשמש - דלכאורה מה מוסיף בזה? אבל עיקרית היא, דהשמש היא **בסמיכות** ממש להזיו) - וגם בנדו"ד **ידיעה** שמלמעלמ"ט - שייכת גם באדם (משא"כ - ההרגש שבידיעה)". **24.** שער היחוד והאמונה פ"ג.

שגם הנברא יודע שיש לו מקור המהווה אותו, ושמקור זה הוא כוח אלקי – כיצד, איפוא, הוא יכול לחשוב את עצמו כ"יש" ואת המקור כ"אין"? יסביר רבנו הזקן, שמה שהוא חושב את המקור ל"אין" אין הכוונה שהוא **לא נמצא**, אלא "אין" יש בו שני ענינים: א) שאינו מושג, שכן, אין הנברא משיג (אינו מבין) את מקורו, ודבר שאין הנברא מבין ומשיג הוא קורא לו "אין", שכן, בעולם ההשגה שלו אין הדבר קיים. ב) מפני **שבסוג זה** של מציאות כפי שהנברא והיש נמצאים – לא קיים מקורו, כי הוא מציאות אחרת לגמרי, ולכן הוא קורא לו "אין" – לא קיים – מצד זה שבאופן המציאות **שלו** – **אין** מקורו קיים. ובלשון רבנו הזקן: **כִּי הַכֹּחַ** – המהווה אותו ו**הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ אֵינוֹ מֻשָּׂג כְּלָל וּכְלָל,** – לנברא, ולכן הוא קורא למקור "אין", שכן, בעולם ההשגה שלו – אין הוא קיים. ענין שני במה שהוא קורא למקורו "אין" הוא, מפני שבסוג המציאות שלו, אין הוא נמצא, אלא הוא מהות אחרת לגמרי – כפי שיסביר להלן: **וְגַם אֵין עֲרוּךְ** – ואין שום שייכות, **זֶה לָזֶה כְּלָל וּכְלָל,** – אין בין ה"יש" ל"אין" שום ערך ושייכות כלל, הם שתי מהויות נפרדות, ובסוג המציאות שה"יש" נמצא, אין ה"אין" – מקורו – נמצא. כמו למשל, שנאמר, שמשכל יתהווה אבן, הרי בסוג מציאות שהאבן נמצאת, אין השכל נמצא כלל, ולגבי סוג מציאות זה היינו־הך אם מתהווה האבן מ"אין" או שהיא מתהווה משכל. שכן, גם שכל **אינו** נמצא בסוג זה של מציאות שהאבן נמצאת בו, **לֹא מִנִּיהּ וְלֹא מִקְּצָתֵיהּ,** – לא ממנו ולא ממקצת ממנו, **מֵהָעֲרֵךְ שֶׁמֵּהָעָלוּל אֶל הָעִלָּה, שֶׁהָעָלוּל יוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג אֵיזֶה הַשָּׁנָה בְּעִלָּתוֹ** – הרי שה"עילה" נמצאת בעולם ההשגה שלו, והשגה משפיעה בו, **וּבְטֵל אֲצִלָּהּ עַל יְדֵי יְדִיעָה וְהַשָּׂגָה זוֹ,** – שהוא משיג בעילתו, אך ה"יש" אין לו שום השגה ב"אין" המהווה אותו. **וְגַם בְּמָהוּתָם וְעַצְמוּתָם** – של ה"עלול" וה"עילה", **אֵין הֶפְרֵשׁ גָּדוֹל כָּל כָּךְ, רַק שֶׁזֶּה עִלָּה וְזֶה עָלוּל,** – אבל המהות והעצם הם אותו דבר, כפי שהוסבר לעיל בענין השכל והמדות, שעצם מהות המדות ישנו כבר גם בשכל – המדות שבשכל, שאם אמנם המדות שבשכל הן באופן אחר מאשר המדות שבלב, אך גם הן, הן בעצם ומהות ענין של מדות, **וְלֹא מִנִּיהּ וְלֹא מִקְּצָתֵיהּ** – ולא ממנו ולא ממקצת ממנו, **מֵהַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין מָהוּת הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא לְמָהוּת הַכֹּחַ וְהָאוֹר הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ לְהַוּוֹתוֹ מֵאַיִן לְיֵשׁ,** – שה"אין" וה"יש" הם עצם ומהות אחרים לגמרי, ובסוג המציאות של ה"יש" אין ה"אין" נמצא כלל. **וְלָכֵן נִקְרָא**[25] – גם אליבא דאמת, **"יֵשׁ" מֵ"אַיִן" דַּוְקָא.** – שהמקור נעשה "אין", למרות שהרי "ממך הכל", הכל בא מאלקות, והנברא עצמו יודע שיש לו מקור המהווה אותו, כיצד, איפוא, הוא יכול לקרוא לו "אין"? אלא, כאמור, זה מצד שני הענינים: שאין הוא מובן ומושג ליש הנברא, ואין הוא נמצא בסוג המציאות של היש הנברא.

אגרת הקדש

שממטה כי הכח השופע בו אינו מושג כלל וכלל וגם אין ערוך זה לזה כלל וכלל לא מיניה ולא מקצתיה מהערך שמהעלול אל העילה שהעלול יודע ומשיג איזה השגה בעילתו ובטל אצלו ע"י ידיעה והשגה זו וגם במהותם ועצמותם אין הפרש גדול כ"כ רק שזה עילה וזה עלול ולא מיניה ולא מקצתיה מההפרש שבין מהות היש הנברא למהות הכח והאור השופע בו להוותו מאין ליש ולכן נקרא יש מאין דוקא והנה ראשית היש הנברא ותחילתו הן הכלים די"ם דבי"ע וגם האורות נפש רוח ונבראו מבחי' הנשמה די"ם דבי"ע שהוא אלקות והן הלמ"ד כלים דמל' דאצילות וכן באצילות מחיצוניות הכלים די"ם דאצי'

אחרי שרבנו הזקן הסביר לעיל בדרך כלל, שהתהוות מציאות "יש" מרוחניות, יכולה להיות רק באופן של בריאה "יש מאין" (ולא באופן של "עילה ועלול") יסביר רבנו הזקן להלן שהראשית וההתחלה של היש **הנברא** הן הכלים של עשר הספירות של העולמות בריאה־יצירה־עשיה. שלמרות שזה ענין של "ספירות" שבערך העולמות עצמם הן האלקות שבעולם – בכל זאת הכלים של הספירות הם כבר ענין של מציאות "יש". וכן, שאפילו בעולם ה"אצילות" ישנו ענין של "יש", אלא שזה "יש **הנאצל**" ולא "יש **הנברא**" (שהוא "יש" ודבר נפרד). ורבנו הזקן יסכם, שעיקר התהוות ה"יש" שהוא דבר נפרד, הוא מ"מלכות דאצילות" שדוקא בה מתבטא הכוח של "אין סוף" להוות "יש מאין". ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, רֵאשִׁית הַיֵּשׁ הַנִּבְרָא וּתְחִלָּתוֹ, הֵן הַכֵּלִים דִּי' סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְגַם הָאוֹרוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ;** – האורות המתלבשים בכלים והם ענין של חיות לכלים – שבהם ישנן הרי שלש הבחינות נפש, רוח ונשמה, הרי שתי הבחינות נפש ורוח הן גם כן ענין של "יש", **וְנִבְרְאוּ מִבְּחִינַת הַנְּשָׁמָה דִּי' סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה שֶׁהוּא אֲצִלּוּת,** – והאלקות של הספירות מהווה את ענין ה"יש" של הכלים של הספירות וגם הנפש והרוח שלהם, **וְהֵן** – בחינה **זו** – **האורות** של הספירות – הן **הַלָּמֶ"ד כֵּלִים דְּמַלְכוּת דַּאֲצִילוּת.** – ב"אצילות" הרי גם הכלים ואפילו חיצוניות הכלים של "מלכות דאצילות" הם אלקות, ובחיצוניות הכלים של "מלכות דאצילות" המתלבשים בעולמות בריאה־יצירה־עשיה להיות להם נשמה וחיות – יש בכל אחד מהם שלש הבחינות: פנימי, אמצעי וחיצון, או כפי שכתוב לפעמים הלשון "סת"ר", **סוף, תוך, ראש** – הרי שכל עשר הספירות שב"מלכות" עם שלש הבחינות שבכל אחת מהן – הם למ"ד כלים, המתלבשים בבריאה־יצירה־עשיה והם ענין של אורות ושל נשמה ל"ספירות" של בריאה־יצירה־עשיה. **וְכֵן בַּאֲצִילוּת,** – ההתהוות של ה"יש הנאצל" היא מחיצוניות הכלים של הספירות שב"אצילות" – **מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֵּלִים דִּי' סְפִירוֹת**

25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "גם אליבא דאמת".

דַּאֲצִילוּת שֶׁהֵן אֲלָקוּת, נִבְרְאוּ הַהֵיכָלוֹת דַּאֲצִילוּת – שאין זה ענין של ספירות וכלים בהם מתלבשים אורות פנימיים, אלא זה ענין של חיצוניות של אותו עולם, **שֶׁמִּתְלַבֵּשׁ בָּהֶן בְּחִינַת הָעֲגוּלִים דִּי' סְפִירוֹת,** – "עיגולים" הוא ענין של עיגול ומקיף של הספירות, שאינו מאיר בפנימיות, שהדבר יהיה כמו האור הפנימי המחיה אותו – אלא הוא מאיר רק באופן של מקיף, שהדבר שהוא מאיר ומחיה יוכל להיות נרגש לענין של "יש" – על־כל־פנים "יש" כפי שהוא ב"יש הנאצל", **וְגַם גּוּפוֹת** – הגופים של **הַמַּלְאָכִים דַּאֲצִילוּת שֶׁהֵן בְּחִינַת יֵשׁ,** – מתהווים מחיצוניות הכלים של הספירות ד"אצילות", **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[26]: "וּבְמַלְאָכָיו יָשִׂים תָּהֲלָה",** – הרי לא כתוב כאן מלאכים **סתם,** אלא "מלאכיו", המלאכים **שלו,** כלומר המלאכים של עולם ה"אצילות" – הרי גם בהם יש ענין של בלתי־שלימות, בהיותם ענין של "יש" ולא אלקות, **שֶׁאֵינָן בְּבְחִינַת בִּטּוּל לְגַמְרֵי כְּעָלוּל לְגַבֵּי עִלָּתוֹ.** – שכן, הם מתהווים באופן של "יש מאין" ולא כמו "עילה ועלול".

אגרת הקדש

שהן אלקות נבראו ההיכלות דאצילות שמתלבש בהן בחי' העיגולים די"ס וגם גופות המלאכים דאצי' שהן בחי' יש וכמ"ש ובמלאכיו ישים תהלה. שאינן בבחי' ביטול לגמרי כעלול לגבי עילתו

יום שבת קודש ג' תשרי

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קל, אך נשמות... עד עמ' 260, בבי"ע.

אַךְ נִשְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים שֶׁיָּצְאוּ מִ"זִּווּג הַנִּשִּׁיקִין", – "זיווג נשיקין" הוא זיווג ויחוד רוחני של הספירות, שמזה בא ענין רוחני כמו **הנשמות** של המלאכים, **וְכֵן נִשְׁמוֹת הָאָדָם שֶׁיָּצְאוּ מִזִּווּג** – ויחוד, **דִּזְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא** – של הספירות ז"א (מדות) ומלכות **דַּאֲצִילוּת** – שבהשוואה לזיווג של נשיקין זה נקרא "זיווג גופני", ומזה נעשה הולדה של נשמות המתלבשות בגופים גשמיים, **קֹדֶם שֶׁיֵּרְדוּ לִבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה** – אלא הן עדיין ב"אצילות", הרי הנשמות כפי שהן שם – **אֵינָן בִּכְלַל "יֵשׁ" וְדָבָר נִפְרָד בִּפְנֵי־עַצְמָן, אֶלָּא הֵן מֵעֵין בְּחִינַת אֲלָקוּת** – כפי שזה בא **בְּצִמְצוּם עָצוּם,** – בצמצום של להיות בחינה של נשמה, **וּכְעֵין הַכֵּלִים דִּי' סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת, שֶׁהֵן בִּבְחִינַת גְּבוּל** – למרות שהן אלקות, בכל זאת הן בבחינת גבול של חכמה וחסד וכדומה. שזה **עַל יְדֵי צִמְצוּם אוֹר הָאֵין־סוֹף, הוּא הַ"קַּוּ" הַמְלֻבָּשׁ בְּנֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה שֶׁלָּהֶם,** – שמצד שהקו המלובש בהן הוא בצמצום רב ולא מאיר בהן ענין ה"אין סוף" ו"בלי גבול" המאפיין את ה"קו", אלא הארה בלבד מה"קו" שלא נרגש בה ה"אין סוף" וה"בלי גבול" של ה"קו" – מצד זה יכולים הכלים של הספירות להיות בבחינת גבול, למרות שמצד התאחדותם וביטולם לאור הם ענין של "אלקות", כנזכר לעיל. דומה לכך הוא בנשמות ד"אצילות" כפי שהן עדיין ב"אצילות". אלא, על צמצום זה (שה"קו" המלובש בהם הוא הרי על ידי צמצום) אומר רבנו הזקן, שאין זה מיעוט בלבד באור ובהארה, אלא, **וּכְמוֹ צִמְצוּם הָרִאשׁוֹן לִהְיוֹת חָלָל וְכוּ'** – וכמו הצמצום הראשון שהיה ב"אור אין סוף" כדי שיוכל להיות מקום לענין העולמות, שצמצום זה (הצמצום הראשון) אינו ענין של מיעוט באור, אלא סילוק האור. ואילו שאר הצמצומים שבסדר השתלשלות הם הרי באופן של מיעוט. אך, צמצום **זה** של אור הקו המתלבש בספירות – בנר"נ (נפש־רוח־נשמה) של הספירות – דומה לאופן הצמצום של הצמצום הראשון. כל האמור הוא ביחס לנשמות ד"אצילות" כפי שהן עדיין ב"אצילות", לפני שהן מתלבשות בגוף, שאז הן מעין מאלקות ואינן "יש" ו"דבר נפרד". להלן יסביר רבנו הזקן, שגם אחרי שהנשמות ד"אצילות" ירדו לעולם הזה, הרי בצדיקים הראשונים גם כן לא נשתנו נשמות **אלו** להיות דבר נפרד מאלקות. (**וְאַף גַּם לְאַחַר שֶׁיָּרְדוּ הַנֶּפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה** – שהן במדריגה **דַּאֲצִילוּת לָעוֹלָם הַזֶּה לַצַּדִּיקִים הָרִאשׁוֹנִים** - **אֶפְשָׁר**[27] **שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה מָהוּתָן** – לגבי איך שהן היו בהיותן ב"אצילות", **לִהְיוֹת דָּבָר נִפְרָד מֵאֲלָקוּת,** – להיות מציאות "יש" הנפרד מאלקות, אלא הן נשארות באותה בחינה כפי שהן היו ב"אצילות", **וְלָכֵן הָיוּ מִסְתַּלְּקוֹת** – מהגוף, **כְּשֶׁרָצוּ לַחֲטֹא בְּטֶרֶם יֶחֱטְאוּ.** – וכפי שאומר בתיקוני זוהר[28], שבחינת "נשמה דאצילות", מסתלקת מהגוף לפני עשיית החטא, ומפרש שם בכך את הפסוק "עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין

אגרת הקדש

אך נשמות המלאכים שיצאו מזיווג הנשיקין וכן נשמת האדם שיצאו מזיווג דזו"נ דאצי' קודם שירדו לבי"ע אינן בכלל יש ודבר נפרד בפ"ע אלא הן מעין בחי' אלקות בצמצום עצום וכעין הכלים די"ס דאצי' שהן בבחי' גבול ע"י צמצום אור הא"ס הוא הקו המלובש בנר"נ שלהם וכמו צמצום הראשון להיות חלל וכו' (ואף גם לאחר שירדו הנר"נ דאצי' לעולם הזה לצדיקים הראשונים אפשר שלא נשתנה מהותן להיות דבר נפרד מאלקות ולכן היו מסתלקות כשרצו לחטוא בטרם יחטאו וקרוב

---

26. איוב ד, יח. **27.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אומרו "אפשר" וכללות הענין - אפשר יש לקשרו עם הענין דמשה משה לא פסיק טעמי' משא"כ אברהם (תו"א ותו"ח ר"פ משפטים ובכ"מ)". **28.** תיקון ע' (קכד, סע"א).

אלקיכם"[29], שהעוונות מבדילים בין הנשמה והאלקות של הנשמה (הנשמה מצד בחינת האצילות שבה שהיא ענין של אלקות), שכן, בחינה זו של הנשמה שמצד "אצילות" – מסתלקת, **וְקָרוֹב לוֹמַר, שֶׁגַּם**[30] **הָאַלָּפִים וְרִבְכוֹת עָלְמִין דְּיָתְבָא בְּ"גֻלְגַלְתָּא" דַ"אֲרִיךְ אַנְפִּין" וּ"זְעִיר אַנְפִּין"** – שגם האלפים ורבבות עולמות הנמצאים בגלגל של "אריך אנפין" ו"זעיר אנפין" (כפי שכתוב בקבלה)[31], **אֵינָן "עָלְמִין"** – עולמות **מַמָּשׁ כְּעֵין הַהֵיכָלוֹת דַּאֲצִילוּת וּבְחִינַת "יֵשׁ", אֶלָּא** – הם, **כְּעֵין נִשְׁמוֹת הַמַּלְאָכִים שֶׁיָּצְאוּ מִ"זִּוּוּג הַנְּשִׁיקִין"**, – כנזכר לעיל, שאין הן ענין של "יש" כמו ההיכלות או הגופים של המלאכים, **וְנִקְרְאוּ "עָלְמִין"** – ענין של עולמות, ש"עולם" הוא הרי מלשון העלם, ענין של "יש", **לְגַבֵּי בְּחִינַת הַ"גֻּלְגַּלְתָּא" וְ"דִקְנָא"**). – שלעומת הביטול וההתאחדות עם "אור אין סוף" של הבחינות "גולגלתא" ו"דיקנא", הם נקראים "עלמין" (עולמות), **אַךְ** – המלאכים והנשמות ד"אצילות", **אֵינָן אֲלוּקוּת מַמָּשׁ לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן,** – בריאת "יש מאין" היא רק בכוח "אין סוף", וכיוון שהכלים של ספירות ד"אצילות" מאוחדים בתכלית היחוד עם "אור אין סוף", לכן יכולה להיות על־ידם ההתהוות של "יש מאין"; ואילו המלאכים ד"אצילות", וכן הנשמות, למרות שהם מעין מאלקות – אבל אין הם אלקות ממש להוות "יש מאין", **מֵאַחַר שֶׁכְּבָר יָצְאוּ וְנִפְרְדוּ מֵהַכֵּלִים דְּי' סְפִירוֹת, שֶׁבָּהֶן** – בכלים, **מְלֻבָּשׁ הַ"קַּו" מֵאוֹר אֵין־סוֹף,** – שמצד זה שמלובש בהם "אור אין סוף" (שכן, ה"קו" הוא הגילוי של "אור אין סוף" בעולמות), והם מאוחדים בתכלית היחוד עם "אור אין סוף" המלובש בהם, לכן יכול להיות מהם ההתהוות של "יש מאין", **שֶׁ** – כן **הָאוֹר הוּא כְּעֵין הַמָּאוֹר,** – מקור האור, **הוּא מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁמְּצִיאוּתוֹ הוּא מֵעַצְמוּתוֹ, וְאֵינוֹ עָלוּל מֵאֵיזֶה עִלָּה שֶׁקָּדְמָה לוֹ חַס־וְשָׁלוֹם,** – שכן, מציאותו איננה מסוג המציאות שיש לה גורם ועילה (מפני ששייך בה ענין של **לא**־מציאות), אלא היא מציאות עצמותית, **וְלָכֵן הוּא לְבַדּוֹ בְּכֹחוֹ וִיכָלְתּוֹ לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן וְאֶפֶס הַמֻּחְלָט מַמָּשׁ,** – לא "אין" שכל ענינו הוא רק העדר ה"יש" – אבל הוא גם לא היפך ה"יש", אלא "אין ואפס המוחלט", העדר ה"יש" החלטי שהוא היפך ה"יש", **כְּלִי שׁוּם עִלָּה וְסִבָּה אַחֲרֵת קוֹדֶמֶת** – ושייכת, **לַיֵּשׁ הַזֶּה.** – שכן, ה"אין האלקי" (הכוח האלקי) ממנו בא ה"יש", הוא הרי **היפך** ענין ה"יש", ואינו מהווה **סיבה** כלל **שבהקדמה ובשייכות** ל"יש", כי הוא הרי ההיפך מזה, הוא הענין של "אין" ולא "יש". ולכן, דוקא מהכלים של הספירות ד"אצילות", שבהם מלובש "אור אין סוף", יכולה להיות ההתהוות של "יש מאין"; אבל לא מהמלאכים והנשמות שכבר יצאו ונפרדו מהכלים, שאין הם אלקות ממש שתוכל להיות מהם ההתהוות של "יש מאין". אלא, כיוון שהתהוות ה"יש" היא דוקא בכוח ה"אין סוף", לשם מה זקוקים, איפוא, בזה לענין הכלים של הספירות? אומר על כך רבנו הזקן: **וּכְדֵי**

אגרת הקדש

לומר שגם האלפים ורבבות עלמין דיתבא בגולגלתא דא"א וז"א אינן עלמין ממש כעין ההיכלות דאצי' ובחינת יש אלא כעין נשמות המלאכים שיצאו מזיווג הנשיקין ונקראו עלמין לגבי בחי' הגולגלתא ודיקנא) אך אינן אלקות ממש לברוא יש מאין מאחר שכבר יצאו ונפרדו מהכלים די"ס שבהן מלובש הקו מאור א"ס שהאור הוא כעין המאור הוא מהותו ועצמותו של המאציל ב"ה שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש

---

29. ישעי' מט, ב. **30.** הרבי מעיר, שאפשר להסביר זאת לפי מה שמבאר ה"צמח צדק" ב"אור התורה" שמות ע' קצט. שם כותב ה"צמח צדק": ...יובן ענין ריבוי העולמות הנז' באד"ר י"ג אלף עלמין כנ"ל וכן עוד כמה מספרים דאינו ר"ל עלמין ממש אלא הן בחי' אותיות עליונים רוחני' מאד ע"ד שנת' בהקדמה א' שיש כמה בחי' אותיות גבוה ומה שנק' בשם עלמין היינו משום שאלו היו משתלשלים ונמשכים למטה בהשתלשלות המדריגות מדריגה אחר מדריגה עד שהיו מתגשמים להתלבש בעשיה הי' מהן התהוות תליסר אלף עלמין וא"כ אף שלא נתגשמו למטה הרי מ"מ יש בהם הכח והחיות של בחי' י"ג אלף עלמין והרי אדרבה עיקר בחי' עוה"ז וחיותו וקיומו הוא ג"כ בחי' אותיות המלובשים בו מדבר הוי' ורוח פיו ית' והרי עיקר מציאות הנברא הוא בחי' האותיות מע"מ המלובשים בו ובהסתלקותם הי' כלא הי' א"כ האותיות מע"מ הן הן עיקר העוה"ז אלא שירדו בהשתלשלות המדריגות ירידה אחר ירידה כענין ג' אלפים משל עד שיוכלו להתלבש בעוה"ז הגשמי שיוכל להכילן ע"י שנתלבשו כו' ובעוד אותיות אלו בשרשן ומקורם הן נעלים יותר לאין קץ וגדול יותר כחם ומעלתם אז שאין ערוך בחי' אותיות מים המלובשים במים גשמי' לגבי אותיות אלו שבבחינת חסד עליון כו' וכנ"ל בהקדמה הב' וא"כ בחי' אותיות הנ"ל דיתבין בגולגלתא וכי מפני שלא ירדו בהשתלשלות נגרע ערכן הרי אדרבא הם נעלים יותר לאין קץ מאותיות אלו שירדו מדריגה אחר מדריגה לכן נק' אותיות הנ"ל דיתבין בגולגלתא בשם עלמין ממש שהן הן כח וחיות של תליסר אלף עלמין ממש בחיות רם ונפלא לאין שיעור יותר מהחיות המלובש בעולמות בי"ע כו' (ובזה יובן מ"ש באגה"ק ד"ה איהו וחיוהי וז"ל **וקרוב לומר שגם האלפים ורבבות עלמין דיתבין בגולגלתא דא"א וז"א אינן עלמין ממש כעין היכלות דאצי' ובחי' יש כו'** עכ"ל. ור"ל כי הנברא שנתהווה מהאותיות הוא יש ודבר נפרד משא"כ האותיות עצמן הן בחי' אלקות רק שנק' עלמין לגבי גולגלתא ור"ל שהן בחי' אותיות שכבר נמשכו להיות מקור ושרש להתהוות עלמין כמו בחי' אש שלמעלה שהוא מקור ושרש לאש הגשמי משא"כ בחי' גלגלתא כו', ומש"ש שאינן אלקות ממש לברוא יש מאין ר"ל כי עיקר התהוות היש הוא מבחי' א"ס ב"ה הסוכ"ע רק שהוא ע"י אותיות אלו כו' כצ"ל אם באנו לומר שדבריו באגה"ק הנ"ל עם מ"ש ועמדו רגליו הם שניהם כוונה אחת, אמנם יש לומר ג"כ דהתם באגה"ק פי' בענין אחר שהם ע"ד בחי' נשמות דאצילות ע"ש. אבל מ"מ שני מקומות עולה בקנה אחד שאינן בחי' יש ודבר נפרד כאשר העולמות דבי"ע).

31. ראה זח"ג קכח, ב.

אגרת הקדש

בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה וכדי שיהיה היש הזה הנברא בכח הא"ס בעל גבול ומדה נתלבש אור א"ס בכלים די"ס דאצילות ומתייחד בתוכן בתכלית היחוד עד דאיהו וגרמוהי חד לברוא בהן ועל ידן ברואים בעלי גבול ותכלית ובפרט ע"י התלבשותן בבי"ע.

שֶׁיִּהְיֶה הַיֵּשׁ הַזֶּה הַנִּבְרָא בְּכֹחַ הָאֵין־סוֹף – שהוא ענין של "אין סוף" ו"בלי גבול", הרי שהדבר הבא ממנו גם כן צריך להיות ענין של "בלי גבול", וכדי שה"יש" יהיה **בַּעַל גְּבוּל וּמִדָּה - נִתְלַבֵּשׁ אוֹר אֵין־סוֹף בְּכֵלִים דִּי' סְפִירוֹת דַּאֲצִילוּת,** – שיש בהם כבר הענין וההגבלה של "חכמה", "חסד" וכו', **וּמִתְיַחֵד בְּתוֹכָן בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, עַד דְּ"אִיהוּ** – הוא, "אור אין סוף", **וּגְרָמוֹהִי** – והכלים של הספירות, **חַד",** – הם דבר אחד, **לִבְרֹא בָּהֶן וְעַל־יָדָן בְּרוּאִים בַּעֲלֵי גְּבוּל וְתַכְלִית, וּבִפְרָט עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתָן** – של הכלים של הספירות ד"אצילות", **בְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה.** – דבר שמוסיף במיוחד לנבראים ענין הגבול וההגשמה. למרות שאמר לעיל שהתהוות ה"יש" היא בכוח ה"אור אין סוף" על ידי הכלים של כל עשר הספירות ד"אצילות" – יאמר להלן שעיקר ענין הישות בנבראים (שהנבראים יהיו מציאות "יש" ודבר נפרד לגמרי) שבהרגשתם יהיו נפרדים לגמרי מאלקות, – בא מ"מלכות דאצילות". שכן, ענין ה"מלכות" (ומלוכה) הוא דוקא על דברים שהם נפרדים ומבטלים עצמם למלך המולך עליהם, כפי הכלל[32] "אין מלך בלא עם", "עם" – מלשון "עוממות", כלומר, כמו "גחלים עוממות", כך הכוונה ב"עם" לגבי אנשים, היא, כאלה שהם רחוקים ממעלת המלך ואין להם שום קירבה אליו, כפי שיש למשל לאב אל ילדיו, שעל ילדים לא שייך ענין המלוכה, כי אם דוקא על זרים שהם נפרדים מהמלך. לכן מתהווים ממדת ה"מלכות" נבראים המרגישים עצמם כמציאות "יש" וכדבר נפרד מאלקות, שכן עליהם שייך ענין המלכות, שהם בעבודתם העצמית יתבטלו למלכות שמים.

המשך ביאור למסכת חגיגה ליום ראשון עמ' א

הגמרא חוזרת לעסוק בענייני החשמל: **תָּנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֶׂה בְּתִינוֹק אֶחָד שֶׁהָיָה קוֹרֵא בְּבֵית רַבּוֹ בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל, וְהָיָה מֵבִין בַּחַשְׁמַל** לדרוש מה הוא, **וְיָצְאָה אֵשׁ מֵחַשְׁמַל וּשְׂרָפָתוּ, וּבִיקְּשׁוּ לִגְנוֹז סֵפֶר יְחֶזְקֵאל,** שמא יבינו בו וינזקו. **אָמַר לָהֶם חֲנַנְיָה בֶּן חִזְקִיָּה** בתמיהה, **אִם** קטן **זֶה הוּא חָכָם** להבין בחשמל, **וכי הַכֹּל חֲכָמִים** הֵן כמותו, שיבינו גם הם וינזקו.

הגמרא מבארת את השם 'חשמל'. שואלת הגמרא: **מַאי** – מה פירוש הלשון 'חַשְׁמַל'. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה,**

המשך ביאור למסכת חגיגה ליום ראשון עמ' ב

מתרצת הגמרא: **הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי שני הדברים דומים זה לזה, **בְּשִׁלְמָא אַפִּיהּ** – מובן הדבר לגבי פניהם, **שאוֹרַח אַרְעָא לְגַלּוּיֵי קַמֵּיהּ** – דרך ארץ היא לגלות את הפנים בפני האדון, ולכן יתכן שהחיות גילו את פניהם, אבל **כַּרְעֵיהּ, לָאו אוֹרַח אַרְעָא לְגַלּוּיֵי קַמֵּיהּ** – את רגליהן אין זה דרך ארץ לגלות בפני האדון, ואם היו רגלי החיות מכוסות לא היו מגלות אותן, ובהכרח שמה שראה יחזקאל את רגליהן הרי זה משום שהכנפיים המכסות אותן התמעטו.

הגמרא מקשה סתירה בין שני פסוקים בענייני המלאכים: **כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר** (דניאל ז י) **'אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנִיהּ וְרִבּוֹ רִבְבָן קָדָמוֹהִי יְקוּמוּן'** – אלף פעם אלף מלאכים ישרתו אותו, ורבוא פעם רבוא מלאכים יעמדו לפניו, הרי שיש מספר למלאכים בפמליא של מעלה, **וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר** (איוב כה ג) **'הַיֵּשׁ מִסְפַּר לְגֻדּוּדָיו'**, הרי שהמלאכים בפמליא של מעלה רבים כל כך עד שאין להם מספר.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים,** שאז אין מספר למלאכים בפמליא של מעלה, ואילו **כָּאן בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים,** ולכן יש מספר למלאכים, **כְּבִיכוֹל שֶׁנִּתְמַעֲטָה פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה.**

הגמרא מביאה תירוצים אחרים לסתירה: **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אוֹמֵר מִשּׁוּם אַבָּא יוֹסֵי בֶּן דּוֹסַאי, 'אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנִיהּ וְרִבּוֹ רִבְבָן קָדָמוֹהִי יְקוּמוּן' זהו הַמִּסְפַּר** של **גְּדוּד אֶחָד,** שכל גדוד של משמשים מונה אלף אלפים, וכל גדוד שקם לכבודו מונה ריבוא רבבות, **'וְלִגְדוּדָיו אֵין מִסְפָּר'** – אבל יש גדודים רבים כל כך, עד שאין מספר לכמות הגדודים.

וְרַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר, בפסוק **'אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנִיהּ'** הכוונה היא שהם משמשים **לְנַהַר דִּינוּר** – נהר של אש, **שֶׁנֶּאֱמַר** באותו הפסוק (דניאל ז י) **'נְהַר דִּינוּר נָגֵד וְנָפֵק מִן קֳדָמוֹהִי, אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנִיהּ וְרִבּוֹ רִבְבָן קָדָמוֹהִי יְקוּמוּן'**, דהיינו שנהר של אש נמשך ויוצא מלפניו, ואלף אלפים הם המשמשים את אותו הנהר. אבל המלאכים המשמשים בפמליא שלפני הקב"ה, עליהם נאמר שאין להם מספר.

מבררת הגמרא: **מֵהֵיכָן נָפִיק** – מהיכן יוצא אותו נהר של אש, הוא יוצא **מִזִּיעָתָן שֶׁל הַחַיּוֹת** הנושאות את כסא הכבוד. **וּלְהֵיכָן שָׁפִיךְ** – ולהיכן הוא נשפך. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב, עַל רֹאשׁ הָרְשָׁעִים** שנמצאים **בְּגֵיהִנֹּם, שֶׁנֶּאֱמַר** (ירמיה כג יט) **'הִנֵּה סַעֲרַת ה' חֵמָה יָצָאָה, וְסַעַר מִתְחוֹלֵל עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל'**, 'חֵמָה יָצָאָה' היא הזיעה החמה היוצאת מהחיות, והיא נשפכת על ראש הרשעים. **וְרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר,** נהר דינור נשפך **עַל אֲשֶׁר קוּמְטוּ** – על תשע מאות שבעים וארבעה דורות שהיו אמורים להיברא קודם מתן תורה, ולא נבראו, כמו שיבואר להלן, ונתנם הקב"ה בגיהנם, ועליהם נשפך הנהר, **שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב כב טז) **'אֲשֶׁר קוּמְטוּ וְלֹא עֵת, נָהָר יוּצַק יְסוֹדָם'**, שנהר דינור נשפך על אותם דורות שקומטו בלא עיתם וניתנו בגיהנם.

ענינם של דורות אלו מבואר בברייתא: **תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן הֶחָסִיד, אֵלּוּ הם תְּשַׁע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וְאַרְבַּע דּוֹרוֹת, שֶׁקּוּמְטוּ** – שנגזרו **לְהִיבָּרְאוֹת**

יום ראשון

יום ראשון — **כו אלול** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: האזינו, פ׳ ראשונה עם פירש״י.
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי. עו־עח.
תניא: אך הענין . . . ־קכח־ האותיות.

סדר הכשר בשר לאכילה להוציא ממנו דם האסור הוא: שרי׳, מליחה, הדחה. ענינם בעבודה: שרי׳ – ווייקען זיך אין דברי הרב, מליחה – יחידות, הדחה – ניגון.

סֵדֶר הֶכְשֵׁר בָּשָׂר לַאֲכִילָה לְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ דַּם הָאָסוּר הוּא: שְׁרִיָּה, מְלִיחָה, הֲדָחָה. עִנְיָנָם בַּעֲבוֹדָה: שְׁרִיָּה – לְהַשְׁרוֹת עַצְמוֹ בְּדִבְרֵי הָרַב, מְלִיחָה – יְחִידוּת, הֲדָחָה – נִגּוּן.

יום שני

יום שני — **כז אלול** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: האזינו, שני עם פירש״י.
תהלים: קכ־קלד. עט־פא.
תניא: והנה בחי׳ . . . ־256־ ושכל.

מדברי קודש רבינו הזקן: ישראל גוי אחד בארץ, דער עם ישראל אויך אין דער ערדישער וועלט איז פארבונדען מיט ה׳ אחד, השי״ת מאַכט פון רוחניות גשמיות, און דער עם ישראל מאַכט פון גשמיות רוחניות.

מִדִּבְרֵי קֹדֶשׁ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: ״יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ״. עַם יִשְׂרָאֵל, גַּם בְּאַרְצִיּוּת הָעוֹלָם, קָשׁוּר הוּא עִם ה׳ אֶחָד. ה׳ יִתְבָּרֵךְ עוֹשֶׂה מֵהָרוּחָנִיּוּת גַּשְׁמִיּוּת, וְעַם יִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה מֵהַגַּשְׁמִיּוּת רוּחָנִיּוּת.

יום שלישי

יום שלישי — **כח אלול** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: האזינו, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קלה־קלט. פב־פד.
תניא: כן עד״ז . . . .־256־ מהאריז״ל.

ברכת ד׳ היא תעשיר, בכלל ובפרט להנותן מעתו ומזמנו לעסוק בצרכי צבור בעניני צדקה וחזוק היהדות, וכמאמר: דער אויבערשטער ב״ה בלייבט ניט קיין בעל חוב, פאר יעדער גוטער זאך וואָס א איד טוט, צאָלט ער במיטב מיט בני חיי ומזוני רויחי.

״בִּרְכַּת ה׳ הִיא תַּעֲשִׁיר״, בִּכְלָל וּבִפְרָט לְהַנּוֹתֵן מֵעִתּוֹ וּמִזְּמַנּוֹ לַעֲסֹק בְּצָרְכֵי צִבּוּר בְּעִנְיְנֵי צְדָקָה וְחִזּוּק הַיַּהֲדוּת, וּכְמַאֲמָר: הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא לֹא נִשְׁאַר בַּעַל חוֹב. עָבוּר כָּל דָּבָר טוֹב שֶׁיְּהוּדִי עוֹשֶׂה, מְשַׁלֵּם הוּא בְּ׳מֵיטַב׳, בְּבָנֵי חַיֵּי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי [=בְּבָנִים, חַיִּים, וּפַרְנָסָה בְּרֶוַח].

יום רביעי

יום רביעי — **כט אלול, ערב ר״ה** — ה׳תש״ג

סְלִיחוֹת בְּאַשְׁמוֹרֶת הַבֹּקֶר, וְאֵין נְפִילַת אַפַּיִם. הַתָּרַת נְדָרִים, וּבַעֲשָׂרָה. עֵרוּב תַּבְשִׁילִין.

שיעורים. חומש: האזינו, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קמ־קנ. פה־פז.
תניא: האותיות הנגלות . . . כנודע.

יום הולדת את הצ״צ – שנת תקמ״ט.

מפתגמי רבינו הזקן: מען האָט גאָר קיין השגה ניט, ווי עס איז טייער בא השי"ת דער גוף פון א אידען.

יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת הַ"צֶּמַח צֶדֶק" – שְׁנַת תקמ"ט.
מִפִּתְגָּמֵי רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: אֵין לָנוּ שׁוּם מֻשָּׂג, עַד כַּמָּה יָקָר אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא גּוּפוֹ שֶׁל יְהוּדִי.

יום חמישי

יום חמישי — **א תשרי, א דר"ה** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: האזינו, חמישי עם פירש"י.
תהלים: א־ט. פח־צ.
תניא: כ. איהו . . . ־258־ בלה"ק.

בִּרְכַּת הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת: שֶׁל יוֹם הַזִּכָּרוֹן. שֶׁהֶחֱיָנוּ. אֵין כּוֹפְלִין "לְעֵלָּא" בַּקִּדּוּשׁ, לְבַד מִנְּעִילָה. לְדָוִד גו' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ גו' – קוֹדֶם עָלֵינוּ. בְּקִדּוּשׁ הַיּוֹם: תִּקְעוּ, כִּי חֹק. וְאֵין אוֹמְרִים "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי", וְ"אַתְּקִינוּ". לְתַשְׁלִיךְ: מְנַעֲרִים שׁוּלֵי הַטַּלִּית־קָטָן.
"יְהִי רָצוֹן" שֶׁעַל הַתַּפּוּחַ – אַחַר הַבְּרָכָה וְקוֹדֶם הָאֲכִילָה. אוֹכְלִים רֹאשׁ אַיִל, אֲבָל אֵין אוֹמְרִים "יְהִי רָצוֹן" כִּי אִם עַל הַתַּפּוּחַ.

יום שישי

יום ששי — **ב תשרי, ב דר"ה** — ה'תש"ד

לְאֵל עוֹרֵךְ דִּין – בִּתְפִלַּת מוּסָף.

שיעורים. חומש: האזינו, ששי עם פירש"י.
תהלים: י־יז. צא־צג.
תניא: והגם שהיש . . . . ־קל־ עילתו.

בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים הוֹדוּ, אֲבָל אוֹמְרִים פָּתַח אֵלִיָּהוּ.

מַה שֶּׁכָּתוּב בַּסִּדּוּר "שַׁעַר הַקְּרִיאַת שְׁמַע" דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "לְהָבִין הַהֶפְרֵשׁ" (ע"ד עַמּוּד א), שֶׁקֹּדֶם תְּקִיעַת שׁוֹפָר אוֹמְרִים "אָנָּא בְּכֹחַ", פֵּרוּשׁוֹ: בְּדֶרֶךְ כְּלָל הֵם הַכַּוָּנוֹת מֵהַפְּסוּקִים שֶׁרָאשֵׁי תֵּבוֹת שֶׁלָּהֶם שֵׁם שֵׁנִי מִשֵּׁם מ"ב, אָמְנָם יֵשׁ שֶׁמְּכַוְּנִים הַתֵּבוֹת "אָנָּא בְּכֹחַ כו'" בְּמַחֲשָׁבָה, אֲבָל אֵין אוֹמְרִים הָאוֹתִיּוֹת וְהַתֵּבוֹת. וְהָעוֹסֵק בְּכַוָּנוֹת צָרִיךְ לִלְמֹד הָעִנְיָנִים בָּרוּר בְּכִתְבֵי הָאַרִיז"ל, וְאָז כַּוָּנָתוֹ רְצוּיָה.

שבת קודש

שבת — **ג תשרי ש"ת** — ה'תש"ד

מַתְחִילִין "מִזְמוֹר לְדָוִד" וְלֹא "לְכוּ נְרַנְּנָה", וְכֵן בְּכָל שַׁבָּת מוֹצָאֵי יוֹם טוֹב.
הַפְטוֹרָה: שׁוּבָה – יִכָּשְׁלוּ בָם. מִי אֵל כָּמוֹךָ – מִימֵי קֶדֶם.

שיעורים. חומש: האזינו, שביעי עם פירש"י.
תהלים: יחכב. צדצו.
תניא: אך נשמת . . . 260 בבי"ע.

בִּיחִידוּת הַ"צֶּמַח צֶדֶק" אֵצֶל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן ב תִּצָא בְּשִׁשִּׁי בֶּאֱלוּל תקס"ד סִפֵּר לוֹ רַבֵּנוּ: שַׁבָּת פָּרָשַׁת תָּבוֹא תקכ"ח אָמַר מוֹרִי וְרַבִּי (הָרַב הַמַּגִּיד מִמֶּעזְרִיטְשׁ) – תּוֹרָה, וְהַתְחָלָתָהּ "וְשַׁבְתָּ עַד הַוָ"י אֱלֹקֶיךָ", וּבֵאֵר כִּי עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה צְרִיכָה לִהְיוֹת עַד אֲשֶׁר הַוָ"י, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת, יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ, אֱלֹקִים בְּגִימַטְרִיָּא הַטֶּבַע, בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹקִים. כָּל הַחֲבָרִיָּא קַדִּישָׁא הָיוּ בְּהִתְעוֹרְרוּת גְּדוֹלָה מִתּוֹרָה הַהִיא. הָרַב הַצַּדִּיק ר' מְשׁוּלָם זוּסְיָא מֵאַנִיפּאָלִי אָמַר, כִּי הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְמַעֲלַת תְּשׁוּבָה כָּזוֹ, וְעַל כֵּן יְחַלֵּק אֶת הַתְּשׁוּבָה לַחֲלָקִים, כִּי תְּשׁוּבָה רָאשֵׁי תֵּבוֹת: ת, תָּמִים תִּהְיֶה עִם הַוָ"י אֱלֹקֶיךָ. ש, שִׁוִּיתִי הַוָ"י לְנֶגְדִּי תָּמִיד. ו, וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ. ב, בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ. ה, הַצְנֵעַ לֶכֶת עִם ה' אֱלֹקֶיךָ.

כְּשֶׁסִּפֵּר לִי אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַ"ב] אֶת הַנַ"ל, סִיֵּם: תֵּבַת "תְּשׁוּבָה" צְרוּפָה מֵחָמֵשׁ אוֹתִיּוֹת, אֲשֶׁר כָּל אוֹת הוּא דֶּרֶךְ וְאֹפֶן בַּעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה – וּבֵאֵר בַּאֲרִיכוּת חֲמִשָּׁה הָאֳפָנִים – וְכֻלָּם בָּאִים מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל עַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַתְּפִלָּה.

'ארבע אמות של אדם קונות לו' יום ראשון כ"ו אלול ה'תשע"ד

הלכות גזלה ואבדה פרק יז, הלכה ח: אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצִדּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ קוֹנִים לוֹ, וְאִם הִגִּיעָה הַמְּצִיאָה לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ - זָכָה בָּהּ.

מן התורה אין קנין של ארבע אמות, אך חכמים תיקנו ש"ארבע אמות של אדם קונות לו" כדי "דלא אתי לאינצויי" (ב"מ י, א), כמו שכתב הרמב"ם בהלכה הבאה "חכמים תקנו דבר זה כדי שלא ינצו המוצאין זה עם זה".

והנה, כדי שלא יבואו המוצאים לריב זה עם זה היה מספיק להקנות את החפץ לאדם המוצא את המציאה בתוך ארבע אמות [כפי שכתב ה'אבני מילואים' (סי' ל סק"ה) שלדעת הרמב"ן (גיטין עח, א) לא הקנו חכמים את המקום עצמו, אלא רק את החפץ המונח בו]. ומכל מקום, חכמים תיקנו לאדם את ה'ארבע אמות' עצמם שיהיו נחשבות כחצרו כמו שכתב הר"ן (גיטין שם. וכ"מ בריטב"א שם בתירוץ הב'): "ד' אמות .. רבנן תקנינהו ואמרי שיהו קונות, הרי הקנום לו ועשאום כחצרו". ועל־ידי שמקום הד' אמות נחשב לחצירו של האדם, ממילא הוא קונה את החפץ המונח בהם.

הדבר מתבטא הלכה למעשה גם בכך שלקטן אין דין של ארבע אמות: "קטנה יש לה חצר ויש לה ארבע אמות. וקטן אין לו חצר ואין לו ארבע אמות" (להלן הל' י) - כי כיון שלקטן אין דין 'חצר', אין לו גם 'ארבע אמות'.

ומדוע באמת הקנו חכמים לאדם את ה'ארבע אמות' עצמם. והרי, כאמור, מחמת הטעם "שלא ינצו המוצאין זה עם זה" היה מספיק שיקנו את החפץ הנמצא בהם?

מבאר על־כך הרבי (ענינה של תורת החסידות', הע' 121):

חכמים "לא רצו להקנות את החפץ באופן שיהיה כ'הלכתא בלא טעמא' לגמרי". לכן הקנו את החפץ בדרך של 'קניינים' - שה'ארבע אמות' עצמם ייחשבו כ'חצר', ועל ידי זה יקנה את החפץ בתורת קנין חצר.

בעל הבית אינו רשאי לחבול בנכנס לחצירו יום שני כ"ז אלול ה'תשע"ד

הלכות חובל ומזיק פרק א, הלכה טז: הַמַּזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ בְּכַוָּנָה בְּכָל מָקוֹם - חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְבָרִים. וַאֲפִלּוּ נִכְנַס לִרְשׁוּת חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִזִּיקוֹ בַּעַל הַבַּיִת - חַיָּב; שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהוֹצִיאוֹ, וְאֵין לוֹ רְשׁוּת לְהַזִּיקוֹ.

על דברי רבא שהנכנס לחצר שלא ברשות, והזיקו בעל הבית פטור, (בבא קמא מח, א), הוסיף רב פפא: במה דברים אמורים? "שלא הוה ידע ביה". ופירש רש"י (ד"ה דברשות) בעל הבית פטור כאשר לא ידע שהלה נמצא בחצירו ולא היה עליו לנקוט בזהירות מיוחדת, ולכן גם אם הזיקו בידים (אך ללא כוונה להזיק) פטור, אבל אם בעל הבית ידע על הימצאותו של אדם זה בחצרו, חייב על הנזק כי היה עליו להיזהר.

אך הרמב"ם מפרש את דברי רב פפא שלא הידיעה של בעל הבית קובעת אלא החיוב תלוי בכוונתו להזיק. ו"לא הוה ידע ביה", היינו שהזיק שלא במודע ובלא כוונה ופטור אפילו אם ידע על הימצאותו של האדם בחצירו (מגיד משנה. לחם משנה).

וכתב ה'משנה למלך' (הל' עבדים פ"ג ה"ה) שגם כאשר לא היתה לבעל הבית כל אפשרות אחרת להוציא את האדם שנכנס לחצירו ללא רשותו ונאלץ לגרום לו נזק, חייב לשלם לו שהרי רב פפא משמיענו שאם בעל הבית הזיק את הנכנס לחצירו בכוונה חייב, ואם נאמר שחייב רק כאשר יש לו אפשרות אחרת להוציאו ואם אין לו אפשרות אחרת פטור, מה חידוש יש בחיוב זה, הרי אפילו כדי למנוע הפסד אסור לחבול בחברו אם יכול למנוע זאת בדרכים אחרות (משמעות הגמרא ב"ק כא, א) וכל־שכן במקום שאין הפסד, בוודאי אין לחבול בחברו אם יש לו אפשרות להוציאו מרשותו מבלי לחבול בו, אלא ודאי חידושו של רב פפא הוא שגם כאשר רוצה להוציא את חברו מחצירו, ואין לו דרך אחרת לעשות זאת - אסור להזיקו ואם הזיק חייב לשלם.

המזיק ממון חברו צריך לבקש מחילה? יום שלישי כ"ח אלול ה'תשע"ד

הלכות חובל ומזיק פרק ה, הלכה ט: שֶׁהַמַּזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ - כֵּיוָן שֶׁשִּׁלֵּם מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם נִתְכַּפֵּר לוֹ; אֲבָל חָבַל בַּחֲבֵרוֹ . . אֵינוֹ מִתְכַּפֵּר לוֹ וְלֹא נִמְחַל עֲוֹנוֹ, עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִן הַנֶּחְבָּל וְיִמְחַל לוֹ.

מדברי הרמב"ם כאן עולה שבחטא שבממון אין צריך לבקש מחילה מהניזק אלא די בתשלום הנזק, אך בהלכות תשובה (פ"ב ה"ט) כתב: 'אבל עבירות שבין אדם לחבירו, כגון חובל חבירו או המקלל את חבירו או גוזל וכיוצא בהן . . אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאל ממנו שימחול לו"!

ומבאר ה'לחם משנה':

כאן מדובר על נזק ('המזיק ממון חבירו') ואילו בהלכות תשובה מדובר על גזילה, וגזילה חמורה מנזק בשניים: א) בגזילה החוטא נהנה מהגזל, ואילו בנזק גרם הפסד לשני אך לא נהנה בעצמו. ב) בגזילה נגרם צער גדול יותר לחברו מכך שנטל ממנו ממון בזרוע, ולכן הגוזל צריך לרצות את חבירו. ואילו המזיק יוצא ידי חובה בתשלום הנזק.

אך יש שהקשו על כך, כי מלשון הרמב"ם בהלכות תשובה 'כגון חובל חבירו . . או גוזל וכיוצא בהן' משמע שלא מדובר בגזילה בלבד אלא על כל חטא שבממון, כולל נזק.

וביארו את החילוק באופן אחר:

כאן מדובר על כפרה ('כיון ששילם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו'), ואילו בהלכות תשובה מדובר על מחילה ('אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו'). וכיון ש'כפרה' היא תיקון החטא והסרת העונש, די לו בהשבת הממון ואין צריך בקשת מחילה, אך בהלכות תשובה מדובר על חיוב מצות התשובה, כדי להגיע למחילה גמורה על החטא ולא רק 'ויתור' על העונש, כדברי הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ד) לגבי עבירות שבין אדם למקום ששלמות התשובה היא בכך שנעשה מרוצה וחביב לפני ה' כמו קודם החטא, וכך גם בין אדם לחבירו: שלמות התשובה היא כאשר הניזק מוחל בלב שלם (ולא רק מסכים שהמזיק לא ייענש), ולשם כך אין די בהשבת הממון אלא צריך לפייסו עד שימחל לו.

(שתי הלחם סי' טו. ובהרחבה: לקוטי שיחות כ"ז עמ' 141)

מסירת ממון חבירו באונס — יום רביעי כ"ט אלול ה'תשע"ד

הלכות חובל ומזיק פרק ח, הלכה ב: אֲנָסוּהוּ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אוֹ יִשְׂרָאֵל אַנָּס לְהַרְאוֹת, וְהֶרְאָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין. וְאִם נָשָׂא וְנָתַן בְּיָד, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָנוּס - חַיָּב לְשַׁלֵּם. הַמַּצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ - חַיָּב לְשַׁלֵּם.

ישראל שהראה לגויים ממון חבירו מחמת שאנסוהו פטור מלשלם. אבל אם נטל את הממון ונתן להם ביד - חייב לשלם.

וממקור הדברים (בבא קמא קיז, א) מובן הטעם - כשהראה להם ממון חבירו, כיון שלא הזיק בידים - חיובו הוא מדין 'גרמי' שהוא קנס מדרבנן, ובמקום אונס לא חייבוהו, אבל אם נטל הממון ונתן להם ביד חייב לשלם מדאורייתא כדין מזיק בידים, אף שהוא אנוס (הגהות מיימוניות כאן ובתשובות לספר נזיקין סי' כ) כי מותר "ליטול ממון חבירו כדי להציל נפשו ממות", אך "אסור להציל עצמו בממון חבירו על דעת להפטר, אלא על דעת לשלם" (ש"ע אדה"ז הל' גזלה וגנבה ס"ב).

ובגדר האונס שבו התירו חכמים להראות ממון חבירו לגויים ופטור מלשלם, כתב בספר החינוך (מצוה רטו), שהוא אפילו אם אנסוהו אונס ממון ("שיקחו לו ממון אם לא יראה ממון חבירו"). והביא כן גם בשם הראב"ד.

אך ב'הגהות מימוניות' (ב'תשובות' סי' כ הנ"ל) כתב, שרק באונס מחמת נפשות פטור, אבל באונס מחמת ממון חייב. והביא ראיה מדברי הגמרא (כתובות יח, ב) שעדים החתומים על השטר האומרים שחתמו שקר כי היו אנוסים מחמת ממון נקראים רשעים ופסולים לעדות, ואם היו אנוסים מחמת נפשות כשרים לעדות.

והוסיף ה'בית יוסף' (חו"מ סי שפח ד"ה המוסר) שאונס מחמת מכות, דינו כאונס מחמת נפשות. וכן כתב הרמ"א (שם ס"ב): "לא מקרי אונס אלא הכאות ויסורין, אבל לא אונס ממון".

וכתב הש"ך (חו"מ שם ס"ק כב) שכך היא גם דעת הרמב"ם, שכתב (בה"ג) בטעם הפטור כשנאנס להראות לגוי שזהו מפני "שאם לא יראה לו יכהו או ימיתהו".

ולהלכה כתב הש"ך: גם הנאנס מחמת ממון פטור מלשלם, כי גם הרמב"ן והרשב"א סוברים כדעת הרא"ה (בעל ספר החינוך) שאף באונס ממון פטור, ו"יכול לומר קים לי כוותיהו".

'אין שליח לדבר עבירה' - גם באיסור דרבנן? — יום חמישי א' תשרי ה'תשע"ה

הלכות רוצח ושמירת נפש פרק ב, הלכה ב: הַשּׁוֹכֵר הוֹרֵג לַהֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ שֶׁשָּׁלַח עֲבָדָיו וַהֲרָגוּהוּ... שׁוֹפֵךְ דָּמִים הוּא... וְאֵין כָּהֵן מִיתַת בֵּית דִּין.

בכל עבירות שבתורה (חוץ משלושה מקומות) 'אין שליח לדבר עבירה' כי 'דברי הרב ודברי התלמיד - דברי מי שומעין?' ואין לחייב את המשלח אלא את השליח. ולכן, השוכר הורג להרוג את חבירו אין על המשלח מיתת בית־דין (קידושין מג, א).

והביא ה'משנה למלך' את ספיקו של המהרי"ט: האם באיסור דרבנן יש שליח לדבר עבירה כי מן התורה חלה השליחות, או כיון שגם באיסור דרבנן שייך לומר 'דברי הרב ודברי התלמיד - דברי מי שומעין' אין בו שליחות?

והוכיח שגם באיסור דרבנן 'אין שליח לדבר עבירה' מדברי רש"י (בבא קמא נג, א ד"ה נפל), שהשולח שליח לחפור לו בור ברשות הרבים ונפל לתוכו שור וניזק, חייב השליח לשלם את הנזק (ולא בעל הבור) כי עבירה היא לקלקל את רשות הרבים (ראה רש"י בבא קמא ו, א. ד"ה בימות החמה), ו'אין שליח לדבר עבירה'. והרי איסור קלקול רשות הרבים הוא מדרבנן, ובכל זאת אומרים בו 'אין שליח לדבר עבירה'.

וכתב ה'נודע ביהודה' (מהדו"ק, אהע"ז סי' עח סקט"ז) שאין זו הוכחה כי אמנם האיסור לקלקל את רשות הרבים הוא מדרבנן אבל האיסור לחפור בור ברשות הרבים הוא מן התורה כי עשיית התקלה דומה למזיק חבירו בידיים.

[ויש שכתבו שאיסורו מן התורה משום "לפני עיור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, יד) שזו אזהרה גם לכורה בור ברשות הרבים (משך חכמה, קדושים עה"פ ולפני עיור) או משום "לא תשים דמים בביתך" (דברים כב, ח), ואף שאינו ברשותו - עשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו (ביאור הגרי"פ על סהמ"צ לרס"ג, ל"ת נג)].

וה'תורת חסד' (א"ח סי' ה סק"ב) הביא ראיה שגם באיסור דרבנן 'אין שליח לדבר עבירה' מהתוספות (ב"מ י, ב ד"ה דאמר), שכתבו לדעת רבא שקידושי כהן לגרושה אין בהם הלאו דאורייתא ("ואשה גרושה מאישה לא יקחו") בשעת הקידושין ואיסורו מדרבנן (אלא שאם בעל אח"כ - לוקה), ואם שלח הכהן שליח לקדש לו גרושה אין המשלח עובר אם 'אין שליח לדבר עבירה', הרי שגם באיסור דרבנן אין שליח לדבר עבירה.

כהן שנמצא חלל - בטלה כהונה יום שישי ב' תשרי ה'תשע"ה

הלכות רוצח ושמירת נפש פרק ז, הלכה יב: נִגְמַר דִּינוֹ וְנִמְצָא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה - בָּטְלָה כְּהֻנָּה, וּכְאִלּוּ נִגְמַר דִּינוֹ בְּלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם.

נחלקו אמוראים (מכות יב, א): נגמר דינו של הרוצח לגלות ומצאו שהכהן הגדול חלל ופסול לכהונה (בן גרושה או בן חלוצה) - לדעה אחת, 'מתה כהונה', וכאילו מת הכהן הגדול לאחר גמר הדין, שמיתתו פוטרת מן הגלות (כמובא בהלכה הקודמת), ולדעה שניה 'בטלה כהונה' - נתגלה למפרע שלא היה כהן גדול, והרי זה כרוצח שנגמר דינו בלא כהן גדול וחייב גלות ואינו יוצא משם לעולם (כדלעיל הל' י).

ונחלקו תנאים בדין דומה: כהן שעבד במקדש ונודע שהוא פסול לכהונה - לדעת רבי אליעזר כל הקרבנות שהקריב פסולים, ולדעת רבי יהושע הקרבנות שהקריב קודם שנודע פסולו - כשרים.

ומבואר בגמרא (מכות שם): רבי אליעזר הפוסל את הקרבנות למפרע, ודאי יסבור ש'בטלה כהונה' גם לענין דין גלות לרוצח, כי נתברר שלא היה כהן מעולם ו"נגמר הדין בלא כהן גדול" אך רבי יהושע המכשיר את הקרבנות שהקריב, יכול לסבור לא רק 'מתה כהונה' (וכמו שרבי יהושע מכשיר קרבנותיו של הכהן קודם שנמצא פסולו, כך גם לענין גלות שרק לאחר גמר הדין נמצא פסולו וכאילו מת עכשיו), אלא גם 'בטלה כהונה' (למפרע) כי רק לענין קרבנות אומר רבי יהושע שאין לפוסלם בטרם נודע פסולו משום שנאמר "ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה" ולמדים מזה (קידושין סו, ב) שגם קרבנות שהקריב כחלל ('חילו') יהיו לרצון ('פועל ידיו תרצה') אבל לענין גלות הרוצח, מודה רבי יהושע ש'בטלה כהונה' וחל פסולו למפרע כאילו נגמר דינו בלא כהן גדול.

ומבאר ה'כסף משנה' שלדעת רבי יהושע המכשיר את עבודת הכהן בהיותו חלל, הלימוד מ"ברך ה' חילו..." שכהן שנמצא חלל עבודתו כשירה נצרך רק אם ננקוט שלענין גלות לרוצח 'בטלה כהונה', כי אם 'מתה כהונה' פשוט שעבודתו הקודמת כשרה ואין צורך בלימוד מיוחד על זה. ואכן, לענין קרבנות פסק הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ו ה"י) בכהן שעבד ונמצא חלל ש"עבודתו כשירה לשעבר... שנאמר ברך ה' חילו".

הגנת הציבור על רוצח בשוגג שבת קודש ג' תשרי ה'תשע"ה

הלכות רוצח ושמירת נפש פרק ח, הלכה ח: נִתְמַעֲטוּ דְּיוֹרֵיהֶן - מַכְנִיסִין לְתוֹכָן כֹּהֲנִים לְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים.

מדוע צריך להוסיף על דיירי העיר כאשר התמעטו?

יש המבארים: כאשר דיירי העיר מתמעטים, יש לחשוש שמא ירבו הגולים הרוצחים בשגגה על התושבים הקבועים ושוב העיר לא תקלוט, שכן עיר שרובה רוצחים אינה קולטת, ולכן מביאים תושבים נוספים כדי שיהיו הם הרוב (צפע"נ מכות י, א).

ומדוע יש צורך בכהנים לויים וישראלים? כדי שכל אחד מהרוצחים הגולים ימצא במקום מבני משפחתו שדעתו קרובה אליהם (ערוך לנר מכות שם).

והרבי מבאר את הענין בדרך מחודשת:

עיר מקלט קולטת את הרוצח ומגינה עליו לא רק משום שהוא נמצא בתחומה, אלא משום שנעשה חלק מהציבור וכלל תושבי העיר וממילא הוא מוגן על ידי זכות הציבור.

ואולם, העיר על כל תושביה נחשבת קהל וציבור אחד רק כאשר היא מיושבת, אך אם 'נתמעטו דיוריהן' מתבטלת הגדרתם של יושבי העיר כציבור אחד, ושוב אין כאן אלא מספר יחידים הגרים במקום אחד, וממילא אין כאן 'ציבור' אחד שזכותו תגן על כל אחד מהמשתייכים אליו.

ומטעם זה יש להכניס לעיר כהנים לויים וישראלים, שכן הרוצח זקוק להגנה של ציבור מעין כלל ישראל, וזה נעשה על ידי כך שמצויים בעיר כל שלושת הסוגים שבעם ישראל - כהנים לויים וישראלים (לקוטי שיחות כט, עמ' 2).

אגרות קודש

[שלהי תש"כ]

... לכתבו במכתבו הסיבה שהפסיק לימוד התניא מובן שתמוה ביותר וביותר, שהרי בהנוגע לכל חלקי תורתנו נאמר לא יגעת ומצאת אל תאמין, ומה פלא אם לימוד הנ"ל בכלל זה, ולכתבו שלא הבין אף דבר, גוזמא גדולה בזה, אלא שכרגיל אצל רבים, בטח התחיל ללמוד בסדר הפוך [כי בסוג שלו לימוד האמור צריך להתחילו בחלק של אגרת התשובה ואחר כך חלק ב דתניא ואחר כך חלק ראשון], ועכ"פ יעשה זה כנ"ל עתה, או מתאים יותר שלאחרי שילמוד אגרת התשובה ילמוד קונטרס ומעין, ובהשתדלות יבינהו גם כשילמוד בעצמו, וישיגו אם בלוד או אצל צעירי אגודת חב"ד, אלא שמובן וגם פשוט שבפעם הראשונה שלומדים אין מדייקים על כל תיבה כ"א תופסים כללות הענין ואח"כ לדייק יותר ועל דרך לימוד הגמרא, ויהי רצון שיעשה כהאמור, והשי"ת יצליחו.

שיעורי רמב"ם שלשה פרקים ליום – כ"ו אלול ה'תשע"ד־ג' תשרי ה'תשע"ה

יום ראשון כ"ו אלול ה'תשע"ד

הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה

פֶּרֶק טז

א. הַמּוֹצֵא מְחָטִין וְצִנּוֹרוֹת וּמַסְמְרִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אִם מְצָאָן אַחַת אַחַת, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; מָצָא שְׁנַיִם שְׁנַיִם אוֹ יָתֵר - חַיָּב לְהַכְרִיז; שֶׁהַמִּנְיָן סִימָן.

ב. וְכֵן הַמּוֹצֵא מָעוֹת מְפֻזָּרִין, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; אֲפִלּוּ הָיוּ מִקְצָת מַטְבֵּעַ זֶה עַל גַּבֵּי זֶה, הֲרֵי הֵם כִּמְפֻזָּרִין. אֲבָל אִם מָצָא צִבּוּר מָעוֹת, חַיָּב לְהַכְרִיז. מָצָא שְׁלֹשָׁה מַטְבְּעוֹת זֶה עַל גַּבֵּי מַטְבֵּעַ זֶה, וְהֵן עֲשׂוּיִין כְּמִגְדָּל, אוֹ שֶׁהָיוּ אֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד מִכָּאן וְאֶחָד עַל גַּבֵּיהֶן, אוֹ שֶׁהָיוּ מִקְצָת זֶה עַל מִקְצָת זֶה, כְּדֵי שֶׁאִם יַכְנִיס קִיסָם בֵּינֵיהֶן יִנָּטְלוּ בְּבַת אַחַת - חַיָּב לְהַכְרִיז. הָיוּ עֲשׂוּיִין כְּשֵׁיר [עיגול], אוֹ כְּשׁוּרָה [זה בצד זה], אוֹ כַּחֲצוּבָה [כסגול], אוֹ כְּסֵלָם [זה על זה באלכסון] - הֲרֵי זֶה סָפֵק, וְלֹא יִטֹּל.

ג. הַמּוֹצֵא מָעוֹת בְּכִיס, אוֹ כִּיס כְּמוֹת שֶׁהוּא - חַיָּב לְהַכְרִיז. מָצָא כִּיס, וּלְפָנָיו מָעוֹת מְפֻזָּרִין - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; וְאִם מַרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁהַכִּיס וְהַמָּעוֹת שֶׁל אָדָם אֶחָד, וּמִן הַכִּיס נָפְלוּ - חַיָּב לְהַכְרִיז.

ד. הַמּוֹצֵא מָעוֹת בַּחֲנוּת - אִם הָיוּ בֵּין תֵּבָה לַחֲנֻנִי, הֲרֵי הֵן שֶׁל בַּעַל הַחֲנוּת; וְאִם מְצָאָן עַל הַתֵּבָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר מִתֵּבָה וְלַחוּץ - הֲרֵי הֵן שֶׁל מוֹצְאָן. וְלָמָּה לֹא תִקְּנָה הַחֲנוּת לְבַעַל הַחֲנוּת? לְפִי שֶׁאֵינָהּ חָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת; וְאַף עַל פִּי שֶׁבַּעַל הַחֲנוּת בְּתוֹכָהּ, צָרִיךְ לוֹמַר: 'תִּקְּנָה לִי חֲנוּתִי', כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

ה. מָצָא מָעוֹת בַּחֲנוּת הַשֻּׁלְחָנִי [חלפן כספים] - בֵּין כִּסֵּא לַשֻּׁלְחָנִי, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל שֻׁלְחָנִי. מְצָאָן עַל הַכִּסֵּא לִפְנֵי הַשֻּׁלְחָנִי - אֲפִלּוּ הָיוּ צְרוּרִין וּמֻנָּחִין עַל הַשֻּׁלְחָן, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל מוֹצְאָן; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ רֹב גּוֹיִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. אֲבָל אִם הָיוּ רֹב יִשְׂרָאֵל, חַיָּב לְהַכְרִיז; מִפְּנֵי שֶׁהֵן צְרוּרִין, יֵשׁ לָהֶן סִימָן.

ו. הַלּוֹקֵחַ פֵּרוֹת מֵחֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁשָּׁלַח לוֹ חֲבֵרוֹ פֵּרוֹת, וּמָצָא בְּתוֹכָן מָעוֹת צְרוּרוֹת - נוֹטֵל וּמַכְרִיז. מְצָאָן מְפֻזָּרִין, הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ הַפֵּרוֹת מִן הַתַּגָּר, אוֹ מִבַּעַל הַבַּיִת שֶׁלְּקָחָן מִן הַתַּגָּר; אֲבָל אִם בַּעַל הַבַּיִת דָּשׁ הַפֵּרוֹת בְּעַצְמוֹ, אוֹ עַל יְדֵי עֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִיִּים - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהַכְרִיז.

ז. הַמּוֹצֵא מַטְמוֹן בְּגַל [של אבנים], אוֹ בְּכֹתֶל יָשָׁן - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: 'שֶׁל גּוֹיִים הַקַּדְמוֹנִיִּים הֵן'; וְהוּא, שֶׁיִּמְצָא אוֹתָן מַטָּה מַטָּה כְּדֶרֶךְ כָּל הַמַּטְמוֹנִיּוֹת הַיְשָׁנוֹת; אֲבָל אִם מַרְאִין הַדְּבָרִים שֶׁהֵן מַטְמוֹן חָדָשׁ, אֲפִלּוּ נִסְתַּפֵּק לוֹ הַדָּבָר - הֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בָּהֶן, שֶׁמָּא מְנֻחִין הֵם שָׁם.

ח. הוֹאִיל וַחֲצֵרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, לָמָּה לֹא יִקְנֶה בַּעַל הֶחָצֵר זֶה הַמַּטְמוֹן שֶׁבְּתוֹכוֹ הַכֹּתֶל הַיָּשָׁן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שֶׁל אֱמוֹרִים, וְתִהְיֶה מְצִיאָה זוֹ לְבַעַל הֶחָצֵר? מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ יְדוּעָה לוֹ וְלֹא לַאֲחֵרִים, וַהֲרֵי זֶה הַמַּטְמוֹן אָבוּד מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם; וּלְפִיכָךְ הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ. וּמָה אֲבֵדָה שֶׁל אָדָם אָמְרָה תּוֹרָה "אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ, וּמְצָאתָהּ", מִי שֶׁאֲבוּדָה מִמֶּנּוּ וּמְצוּיָה אֵצֶל כָּל אָדָם, יָצְאת זוֹ שֶׁנִּפְלָה לַיָּם, שֶׁאֲבוּדָה מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם - קַל וָחֹמֶר לְמַטְמוֹן קַדְמוֹנִי שֶׁלֹּא הָיָה שֶׁלּוֹ מֵעוֹלָם, וְהוּא אָבוּד מִמֶּנּוּ וּמִכָּל אָדָם; לְפִיכָךְ הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ.

ט. מָצָא מַטְמוֹן בְּכֹתֶל חָדָשׁ - אִם הַמַּטְמוֹן מוֹכִיחַ שֶׁהוּא לְבַעַל הַבַּיִת, הֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ; וְאִם מוֹכִיחַ שֶׁהוּא שֶׁל אֶחָד מִן הַשּׁוּק, הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ. כֵּיצַד? הַסִּפִּין, הֲרֵי הַנִּצָּב [הקת] שֶׁלּוֹ מוֹכִיחַ; וְהַכִּיס, פִּיו מוֹכִיחַ. וְאִם נִמְצָא תּוֹךְ הַכֹּתֶל מָלֵא מֵהֶן, חוֹלְקִין.

י. הָיוּ בְּתוֹךְ הַכֹּתֶל מָעוֹת אוֹ לְשׁוֹנוֹת שֶׁל זָהָב, שֶׁאֵין שָׁם מוֹכִיחַ - מֵחֶצְיוֹ וַלַּחוּץ, שֶׁל מוֹצֵא; מֵחֶצְיוֹ וְלִפְנִים, שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת.

יא. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין הַדְּבָרִים אֲמוּרִים, אֶלָּא בְּשֶׁטָּעַן בַּעַל הַבַּיִת שֶׁהַמַּטְמוֹן שֶׁלּוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה יוֹרֵשׁ, שֶׁאָנוּ טוֹעֲנִין לוֹ שֶׁמָּא שֶׁל אָבִיו הֵן; אֲבָל אִם הוֹדָה שֶׁהֵן מְצִיאָה, הֲרֵי הֵן שֶׁל מוֹצְאָן. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה מַשְׁכִּיר הַבַּיִת לַאֲחֵרִים - הֲרֵי הֵם שֶׁל שׁוֹכֵר הָאַחֲרוֹן; וְאִם הִשְׁכִּירוֹ לִשְׁלֹשָׁה גּוֹיִים כְּאַחַת - הֲרֵי עֲשָׂאָהוּ פַּנְדָּק [אכסניה], וְכָל הַנִּמְצָא בּוֹ אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, הֲרֵי הוּא שֶׁל מוֹצְאוֹ; מִפְּנֵי שֶׁאֵין אֶחָד יָכוֹל לִטְעֹן שֶׁהֵם שֶׁלּוֹ אוֹ שֶׁהוּא טָמַן, שֶׁהֲרֵי עֲשָׂאָהוּ פַּנְדָּק.

פֶּרֶק יז

א. כָּל מְצִיאָה שֶׁאָמַרְנוּ בָּהּ שֶׁהִיא שֶׁל מוֹצְאָהּ - אֵינוֹ זוֹכֶה בָּהּ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לְיָדוֹ אוֹ לִרְשׁוּתוֹ; אֲבָל אִם רָאָה אֶת הַמְּצִיאָה, אֲפִלּוּ נָפַל עָלֶיהָ, וּבָא אַחֵר וְהֶחְזִיק בָּהּ - זֶה שֶׁהֶחְזִיק בָּהּ זָכָה בָּהּ.

ב. הָיָה רוֹכֵב עַל גַּבֵּי בְּהֵמָה, וְרָאָה אֶת הַמְּצִיאָה, וְאָמַר לַחֲבֵרוֹ: 'זְכֵה לִי בָּהּ' - כֵּיוָן שֶׁהִגְבִּיהָהּ לוֹ - קָנָה הָרוֹכֵב, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעָה לְיָדוֹ. וְאִם אָמַר לוֹ: 'תְּנֶהָ לִי', וּנְטָלָהּ וְאָמַר: 'אֲנִי זָכִיתִי בָּהּ' - זָכָה בָּהּ הַנּוֹטֵל; וְאִם מִשֶּׁנְּתָנָהּ לָרוֹכֵב אָמַר: 'אֲנִי זָכִיתִי בָּהּ תְּחִלָּה', לֹא אָמַר כְּלוּם.

ג. הַמַּגְבִּיהַּ מְצִיאָה לַחֲבֵרוֹ - קָנָה חֲבֵרוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ [=חברו לא ביקש] כְּלוּם. הִגְבִּיהוּ אֶת הַמְּצִיאָה שְׁנַיִם, קְנָאוּהָ שְׁנֵיהֶם.

ד. הִגְבִּיהָהּ לוֹ חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה אוֹ קָטָן - לֹא קָנָה הַפִּקֵּחַ, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶן דַּעַת. הִגְבִּיהָהּ חֵרֵשׁ וּפִקֵּחַ כְּאֶחָד - מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא קָנָה פִּקֵּחַ, לֹא קָנָה חֵרֵשׁ. הָיוּ שְׁנֵיהֶן חֵרְשִׁין, קָנוּ שְׁנֵיהֶם; תִּקְּנוּ לָהֶן חֲכָמִים שֶׁיִּקְנוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לְהִנָּצוֹת [לריב עם הלוקחים מהם].

ה. שְׁנַיִם שֶׁרָאוּ גָּמָל אוֹ חֲמוֹר שֶׁל מְצִיאָה, וְקָדְמוּ שְׁנֵיהֶם וְהִנְהִיגוּהוּ, אוֹ מְשָׁכוּהוּ, אוֹ שֶׁהָיָה אֶחָד מַנְהִיג וְאֶחָד מוֹשֵׁךְ - {קָנוּ שְׁנֵיהֶן. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּחֲמוֹר. אֲבָל בְּגָמָל - אִם הָיָה אֶחָד מַנְהִיג וְאֶחָד מוֹשֵׁךְ} - הַמּוֹשֵׁךְ קָנָה, אֲבָל לֹא הַמַּנְהִיג.

ו. בֶּהֱמַת מְצִיאָה שֶׁקָּדַם אֶחָד וְאָחַז בַּמּוֹסֶרָה [חבל] - לֹא קָנָה, עַד שֶׁיִּמְשֹׁךְ אוֹ יַנְהִיג; וְכֵן בְּנִכְסֵי הַגֵּר. אֲבָל קָנָה הַמּוֹסֶרָה לְבַדָּהּ.

ז. הָיָה אֶחָד רוֹכֵב, וְאֶחָד אוֹחֵז בַּמּוֹסֶרָה - הָרוֹכֵב קָנָה הַבְּהֵמָה, וְהַמּוֹסֶרָה שֶׁעַל לְחָיֵי הַבְּהֵמָה בִּלְבַד; וְזֶה שֶׁאָחַז הַמּוֹסֶרָה, קָנָה מִמֶּנָּה מַה שֶּׁאָחַז בְּיָדוֹ. וּשְׁאָר הַמּוֹסֶרָה, לֹא קָנָהוּ אֶחָד מֵהֶן.

ח. חֲצֵרוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ; וְאִם נָפְלָה בָּהּ מְצִיאָה, הֲרֵי הִיא שֶׁל בַּעַל הֶחָצֵר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת. אֲבָל בְּשָׂדֶה וְגִנָּה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אִם הָיָה עוֹמֵד בְּצַד שָׂדֵהוּ וְאָמַר ׳זָכָת לִי שָׂדִי׳, זָכָה בָּהּ; וְאִם אֵינוֹ עוֹמֵד שָׁם, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד וְלֹא אָמַר ׳זָכָת לִי שָׂדִי׳ - כָּל הַקּוֹדֵם זָכָה. וְכֵן אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל אָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּצִדָּן, הֲרֵי אֵלּוּ קוֹנִין לוֹ; וְאִם הִגִּיעָה הַמְּצִיאָה לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ, זָכָה בָּהּ.

ט. חֲכָמִים תִּקְּנוּ דָּבָר זֶה [קנין ארבע אמות], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנָּצוּ הַמּוֹצְאִין זֶה עִם זֶה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסִמְטָא [פינה ברשות הרבים] אוֹ בְּצִדֵּי רְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁאֵין הָרַבִּים דּוֹחֲקִין בָּהֶם, אוֹ בְּשָׂדֶה שֶׁאֵין לָהּ בְּעָלִים. אֲבָל הָעוֹמֵד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ - אֵין אַרְבַּע אַמּוֹת קוֹנוֹת לוֹ, וְאֵינוֹ קוֹנֶה שָׁם עַד שֶׁתַּגִּיעַ מְצִיאָה לְיָדוֹ.

י. קְטַנָּה - יֵשׁ לָהּ חָצֵר, וְיֵשׁ לָהּ אַרְבַּע אַמּוֹת; וְקָטָן - אֵין לוֹ חָצֵר, וְאֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת. מִפְּנֵי שֶׁחָצֵר שֶׁל קְטַנָּה, מְיֻדָּה לְמַדְנוּהָ - שֶׁכְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא מִתְגָּרֶשֶׁת בְּגֵט הַמַּגִּיעַ לְיָדָהּ, כָּךְ מִתְגָּרֶשֶׁת בְּגֵט הַמַּגִּיעַ לַחֲצָרָהּ; וּכְשֵׁם שֶׁיֵּשׁ לָהּ חָצֵר לְעִנְיַן הַגֵּט, כָּךְ יֵשׁ לָהּ לְעִנְיַן מְצִיאָה. וְאַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל אָדָם, כַּחֲצֵרוֹ לְעִנְיַן מְצִיאָה. אֲבָל הָאִישׁ, לְמַדְנוּ שֶׁחֲצֵרוֹ קוֹנָה לוֹ מִשְּׁלוּחוֹ - כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹנֶה לוֹ שְׁלוּחוֹ, כָּךְ תִּקְּנָה לוֹ חֲצֵרוֹ. וְהַקָּטָן - הוֹאִיל וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ, כָּךְ אֵין חֲצֵרוֹ וְלֹא אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ קוֹנִין לוֹ, עַד שֶׁתַּגִּיעַ מְצִיאָה לְיָדוֹ.

יא. מִי שֶׁרָאָה אֲחֵרִים רָצִין אַחַר הַמְּצִיאָה, וַהֲרֵי הוּא צְבִי שָׁבוּר [פצוע] אוֹ גוֹזְלוֹת שֶׁלֹּא פָּרְחוּ - אִם הָיָה עוֹמֵד בְּצַד שָׂדֵהוּ שֶׁהֵן בְּתוֹכָהּ, וְאִלּוּ רָץ הָיָה מַגִּיעָן, וְאָמַר: ׳זָכָת לִי שָׂדִי׳ - זָכָת לוֹ שָׂדֵהוּ. וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעָן - הֲרֵי אֵלּוּ כְּצְבִי שֶׁהוּא רָץ כְּדַרְכּוֹ וּכְגוֹזְלוֹת הַמַּפְרִיחִין, וְלֹא אָמַר כְּלוּם; אֶלָּא כָּל הַקּוֹדֵם בָּהֶן, זָכָה. וְאִם בְּמַתָּנָה נִתְּנוּ לוֹ - הוֹאִיל וְאַחֵר הִקְנָה אוֹתָן לוֹ, וַהֲרֵי הֵן מִתְגַּלְגְּלִין [עוברים] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, קָנָת לוֹ שָׂדֵהוּ; וְאִם הָיָה צְבִי רָץ כְּדַרְכּוֹ וְגוֹזְלוֹת מַפְרִיחִין, לֹא קָנָת לוֹ שָׂדֵהוּ.

יב. מְצִיאַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן - יֵשׁ בָּהּ גְּזֵל, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם. לְפִיכָךְ, אִם בָּא אַחֵר וּגְזָלָהּ מִיָּדָן, אֵינָהּ יוֹצְאָה בְּדַיָּנִין; וְאִם כָּפַר בָּהּ וְנִשְׁבַּע, אֵינוֹ חַיָּב בְּחֹמֶשׁ.

יג. מְצִיאַת בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַסְּמוּכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם גְּדוֹלִים, וּמְצִיאַת בִּתּוֹ הַנַּעֲרָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ סוֹמֶכֶת עַל שֻׁלְחָנוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיְתָה מְכוּרָה אָמָה [כשפחה], וּמְצִיאַת אִשְׁתּוֹ, וּמְצִיאַת עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִיִּים - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. אֲבָל מְצִיאַת בְּנוֹ שֶׁאֵינוֹ סוֹמֵךְ עַל שֻׁלְחָנוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן, וּמְצִיאַת עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִיִּים, וּמְצִיאַת אִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא מְגֹרֶשֶׁת וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת [ספק מגורשת] - כָּל אֵלּוּ הַמְּצִיאוֹת אֵינָן שֶׁלּוֹ.

פֶּרֶק יח

א. הַמּוֹצֵא שְׁטַר חוֹב - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים [שיגבה מנכסיו אף אם ימכרו], וְאַף עַל פִּי שֶׁהַחַיָּב מוֹדֶה, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מְקַיֵּם [מאומת בבי"ד] - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר; שֶׁמָּא פְּרָעוֹ, וּקְנוּנְיָה הֵן עוֹשִׂין, כְּדֵי לִטְרֹף בּוֹ מִן הַלָּקוּחוֹת שֶׁלֹּא כַּדִּין, לְפִיכָךְ הוֹדָה לוֹ - שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לוֹ לִטְרֹף בִּשְׁטָר שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת, שֶׁהָאַחֲרָיוּת שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה טָעוּת [שכחת] סוֹפֵר הִיא, בֵּין בִּשְׁטָרֵי הַלָּוָאָה, בֵּין בִּשְׁטָרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר. לְפִיכָךְ, אִם פֵּרֵשׁ בִּשְׁטָר זֶה שֶׁהוּא שֶׁלֹּא בְּאַחֲרָיוּת - אִם הָיָה הַחַיָּב מוֹדֶה, יַחֲזִיר; וְאִם לָאו - לֹא יַחֲזִיר, שֶׁמָּא פְּרָעוֹ.

ב. וְכֵן אִם מָצָא שְׁטָר שֶׁזְּמַנּוֹ בּוֹ בַּיּוֹם, וְהָיָה מְקַיֵּם וְהַחַיָּב מוֹדֶה - יַחֲזִיר; וְאִם אֵינוֹ מְקַיֵּם - לֹא יַחֲזִיר, שֶׁמָּא כָּתַב לִלְווֹת וַעֲדַיִן לֹא לָוָה.

ג. מָצָא שְׁטָר בְּחֵמֶת [נוד עור] אוֹ בִּכְלִי עֵץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר לְמִי שֶׁנְּתַן סִימָן. מָצָא שְׁלֹשָׁה שְׁטָרוֹת כְּרוּכִין בְּכֶרֶךְ אֶחָד, אוֹ מֻנָּחִין זֶה עַל זֶה, אוֹ אֲגוּדִין אֶגֶד אֶחָד - יַחֲזִיר לְמִי שֶׁנְּתַן סִימָן.

ד. הָיָה הַלָּוֶה אֶחָד, וְהַמַּלְוִין שְׁלֹשָׁה - אִם מְקַיְּמִין הֵן, יַחֲזִיר לַלָּוֶה; וְאִם אֵינָן מְקַיָּמִין, יַחֲזִיר לְמִי שֶׁנְּתַן סִימָן; שֶׁמָּא הַמַּלְוִין נָתְנוּ שִׁטְרֵיהֶן לְסוֹפֵר לְקַיְּמָן, וְנָפְלוּ מִיַּד הַדַּיָּן. הָיָה הַמַּלְוֶה אֶחָד, וְהַלּוֹוִין שְׁלֹשָׁה - יַחֲזִיר לַמַּלְוֶה; וְאִם הָיוּ שְׁלָשְׁתָּן בִּכְתַב יְדֵי סוֹפֵר אֶחָד, יַחֲזִיר לְמִי שֶׁנְּתַן סִימָן; שֶׁמָּא שְׁלָשְׁתָּן הוֹלִיכוּ שִׁטְרֵיהֶן לַסּוֹפֵר לִכְתֹּב, וְנָפְלוּ מִיַּד הַסּוֹפֵר.

ה. מָצָא שְׁטָרוֹת קְרוּעִין, וּשְׁטַר חוֹב בֵּינֵיהֶם - לֹא יַחֲזִיר. וְאִם יֵשׁ עִמָּהֶם שׁוֹבֵר, אֲפִלּוּ בְּלֹא עֵדִים - יִתֵּן שְׁטַר הַחוֹב לַלָּוֶה; שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה פָּרוּעַ, לֹא הִשְׁלִיכוֹ בֵּין שְׁטָרוֹת קְרוּעִים; וַהֲרֵי יֵשׁ עִמּוֹ כְּתָב שֶׁהוּא פָּרוּעַ.

ו. מָצָא גִּטֵּי נָשִׁים - בִּזְמַן שֶׁהַבַּעַל מוֹדֶה, יַחֲזִיר לָאִשָּׁה. אֵין הַבַּעַל מוֹדֶה - אִם נְתָנָה הָאִשָּׁה סִימָן מֵבְהָק, יִנָּתֵן לָהּ; וְאִם לָאו, לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה. אָמַר הַבַּעַל: ׳מִיָּדִי נָפַל׳, וְנָתַן סִימָנָיו, וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: ׳מִיָּדִי נָפַל׳, וְנָתְנָה סִימָנָיו - יִנָּתֵן לָהּ; וְהוּא שֶׁתִּתֵּן סִימָן מֵבְהָק, כְּגוֹן שֶׁאָמְרָה:

'נָקָב יֵשׁ בּוֹ בְּצַד אוֹת פְּלוֹנִית' - שֶׁאִלּוּ לֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ, לֹא הָיְתָה יוֹדַעַת.

ז. הוּא אוֹמֵר סִימָנֵי הַחוּט שֶׁקָּשַׁר בּוֹ הַגֵּט, וְהִיא אוֹמֶרֶת סִימָנֵי הַחוּט - יִנָּתֵן לָהּ; וְהוּא שֶׁתֹּאמַר סִימָן מֵבְהָק, כְּגוֹן מִדַּת אֹרֶךְ הַחוּט; אֲבָל אִם אָמְרָה: 'אָדֹם' אוֹ 'שָׁחוֹר הוּא', אֵין זֶה סִימָן מֵבְהָק. הוּא אוֹמֵר: 'בְּחֵמֶת הָיָה מֻנָּח', וְהִיא אוֹמֶרֶת: 'בְּחֵמֶת [נוד עור] הָיָה מֻנָּח' - יִנָּתֵן לוֹ, שֶׁאֵין זֶה סִימָן מֵבְהָק.

ח. מָצָא גֵּט שִׁחְרוּר [עבד כנעני] - בִּזְמַן שֶׁהָרַב מוֹדֶה, יַחֲזִיר לָעֶבֶד; אֵין הָרַב מוֹדֶה, לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה.

ט. מָצָא שְׁטַר מַתָּנָה - אִם מַתְּנַת בָּרִיא הִיא - אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים, לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה; שֶׁמָּא כָּתַב לִתֵּן וְלֹא נָתַן, וְאַחַר שֶׁכָּתַב שְׁטָר זֶה מָכַר שָׂדֶה זוֹ אוֹ נְתָנָהּ בְּמַתָּנָה לְאַחֵר וְחָזַר בּוֹ; וְזֶה שֶׁמּוֹדֶה לָזֶה, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָה עַל הָאַחֲרוֹן שֶׁנָּתַן לוֹ אוֹ שֶׁמָּכַר לוֹ. וְאִם מַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע [הנוטה למות] הִיא - אִם הוֹדָה, יִתֵּן; וְאִם לָאו, לֹא יִתֵּן; שֶׁשְּׁכִיב מְרַע שֶׁנָּתַן לִשְׁנַיִם זֶה אַחַר זֶה - הָאַחֲרוֹן קָנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

י. מֵת שְׁכִיב מְרַע שֶׁנְּתָנָהּ בְּמַתָּנָה - אַף עַל פִּי שֶׁהַיּוֹרֵשׁ מוֹדֶה שֶׁמּוֹרִישׁוֹ נְתָנָהּ, הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה; שֶׁמָּא כָּתַב לִתֵּן וְלֹא נָתַן, וּמִכָּרָהּ הַיּוֹרֵשׁ אוֹ נְתָנָהּ וְחָזַר בּוֹ, וַהֲרֵי הוּא רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָה עִם זֶה כְּדֵי לְהַפְקִיעַ נְכְסֵי זֶה הָאַחֲרוֹן.

יא. מָצָא שׁוֹבֵר [שטר פרעון] - בִּזְמַן שֶׁבַּעַל הַשְּׁטָר מוֹדֶה שֶׁנִּשְׁבַּר שְׁטָרוֹ וּפָרָעוֹ אוֹ מְחָלוֹ, יִתֵּן לְבַעַל הַשּׁוֹבֵר; אֵין שְׁנֵיהֶם מוֹדִים, לֹא יַחֲזִיר לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה.

יב. מָצָא כְּתֻבָּה - אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים, לֹא יַחֲזִיר לָאִשָּׁה; שֶׁמָּא נִפְרְעָה כְּתֻבָּה זוֹ אוֹ נִמְחֲלָה, וְאַחַר כָּךְ מָכַר הַבַּעַל נְכָסָיו, וַהֲרֵי הוּא רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָה עַל הַלָּקוֹחוֹת.

יג. מָצָא אִגְּרוֹת [שטרות] שׁוּם [בהם מעריכים בי"ד נכסי לווה למלווה], וְאִגְּרוֹת מָזוֹן [בהם מחייבים בעל במזונות אשתו], שִׁטְרֵי חֲלִיצָה וּמֵאוּנִין, וְשִׁטְרֵי הַטְעָנוֹת שֶׁכּוֹתְבִין הַדַּיָּנִין טַעֲנוֹתָיו שֶׁל בַּעַל דִּין זֶה וְשֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁמָּצָא שִׁטְרֵי בֵּרוּרִים - וְהֵם הַשְּׁטָרוֹת שֶׁבֵּרְרוּ בָּהֶם בַּעֲלֵי דִינִין אֶת הַדַּיָּנִין שֶׁדָּנִין לָהֶם, וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם שֶׁיְּדוּנוּ לָהֶם פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי - אוֹ שֶׁמָּצָא כָּל מַעֲשֶׂה [החלטה ממונית של] בֵּית דִּין - הֲרֵי זֶה יַחֲזִיר. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל שְׁטָר שֶׁחוֹשְׁשִׁין בּוֹ לְפַרְעוֹן - לֹא יַחֲזִיר, שֶׁמָּא נִפְרַע הַחוֹב; וְאִם הָיָה הַחַיָּב מוֹדֶה, וְאֶפְשָׁר שֶׁהוֹדָה כְּדֵי לַעֲשׂוֹת קְנוּנְיָה עַד שֶׁיַּפְסִיד אֶת הַלּוֹקֵחַ אוֹ מְקַבֵּל מַתָּנָה שֶׁלָּקְחוּ אַחַר זְמַן הַשְּׁטָר, כְּדֵי שֶׁיִּטְרְפוּ מִיָּדָם שֶׁלֹּא כַּדִּין - הֲרֵי זֶה לֹא יַחֲזִיר, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מוֹדִים. וְכָל שְׁטָר שֶׁאֵין בּוֹ צַד לְחַשָּׁשׁ, לֹא לְפַרְעוֹן וְלֹא לְקְנוּנְיָה - יַחֲזִיר לִבְעָלָיו.

יד. כָּל הַשְּׁטָרוֹת הַנִּמְצָאוֹת שֶׁדִּינָם שֶׁלֹּא יַחֲזִיר - אִם הֶחְזִיר, הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִים וְגוֹבִין בָּהֶם, וְאֵין מוֹצִיאִין אוֹתָם מִתַּחַת יַד בַּעֲלֵיהֶן; וַהֲרֵי הֵם בְּחֶזְקָתָם, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהֶם.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִיְּעַן

יום שני כ"ז אלול ה'תשע"ד

הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק

מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ אוֹ מַזִּיק מָמוֹנוֹ. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

א. הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים: נֶזֶק, וְצַעַר, וְרִפּוּי, וְשֶׁבֶת, וּבֹשֶׁת. וַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים אֵלּוּ - כֻּלָּן מִשְׁתַּלְּמִין מִן הַיָּפֶה שֶׁבְּנְכָסָיו, כְּדִין כָּל הַמַּזִּיקִין.

ב. נֶזֶק כֵּיצַד? שֶׁאִם קָטַע יַד חֲבֵרוֹ, אוֹ רַגְלוֹ - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא עֶבֶד נִמְכָּר בַּשּׁוּק, כַּמָּה הָיָה יָפֶה וְכַמָּה הוּא יָפֶה עַתָּה, וּמְשַׁלֵּם הַפְּחָת שֶׁהִפְחִית מִדָּמָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַיִן תַּחַת עַיִן, שֵׁן תַּחַת שֵׁן" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר "תַּחַת", לְשַׁלֵּם מָמוֹן הוּא.

ג. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: "כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם, כֵּן יִנָּתֶן בּוֹ" - אֵינוֹ לַחְבֹּל בָּזֶה כְּמוֹ שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אֶלָּא שֶׁהוּא רָאוּי לְחַסְּרוֹ אֵבֶר אוֹ לַחְבֹּל בּוֹ כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה; וּלְפִיכָךְ מְשַׁלֵּם נִזְקוֹ. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וְלֹא תִקְּחוּ כֹּפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ", לְרוֹצֵחַ בִּלְבַד הוּא שֶׁאֵין כֹּפֶר, אֲבָל לְחֶסְרוֹן אֵבָרִים אוֹ לַחֲבָלוֹת, יֵשׁ כֹּפֶר.

ד. וְכֵן זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בְּחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וּמַזִּיקוֹ: "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ", שֶׁלֹּא תָחוֹס בַּתַּשְׁלוּמִין; שֶׁמָּא תֹּאמַר: 'עָנִי הוּא זֶה, וְשֶׁלֹּא בְּכֹרָנָה חָבַל בּוֹ, אַרַחֲמֶנּוּ' - לְכָךְ נֶאֱמַר: "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ".

ה. וּמִנַּיִן שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בָּאֵבָרִים "עַיִן תַּחַת עַיִן", תַּשְׁלוּמִין הוּא? שֶׁנֶּאֱמַר: "חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה", וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר: "וְכִי יַכֶּה אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶגְרוֹף . . רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן, וְרָפֹא יְרַפֵּא". הָא לָמַדְתָּ, שֶׁ"תַּחַת" הָאֲמוּרָה בְּחַבּוּרָה - תַּשְׁלוּמִין, וְהוּא הַדִּין לְ"תַחַת" הָאֲמוּר בָּעַיִן וּבַשִּׁאָר אֵבָרִים.

ו. אַף עַל פִּי שֶׁדְּבָרִים אֵלּוּ נִרְאִין מֵעִנְיַן תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, כֻּלָּן מִפְרָשִׁין הֵן מִפִּי מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי, וְכֻלָּן הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה הֵן בְּיָדֵינוּ; וְכָזֶה רָאוּ אֲבוֹתֵינוּ דָּנִין בְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ, וּבְבֵית דִּינוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי, וּבְכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁעָמְדוּ מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד עַכְשָׁו.

ז. וּמִנַּיִן שֶׁמַּזִּיק חֲבֵרוֹ חַיָּב בְּצַעַר בִּפְנֵי עַצְמוֹ? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּאוֹנֵס: "תַּחַת אֲשֶׁר עִנָּהּ"; וְהוּא הַדִּין לְכָל הַמְצַעֵר אֶת חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ, שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם דְּמֵי הַצַּעַר.

ח. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא חַיָּב בְּשֶׁבֶת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְרִפּוּי בִּפְנֵי עַצְמוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: "רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן, וְרָפֹא יְרַפֵּא".

ט. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא חַיָּב בְּבֹשֶׁת בִּפְנֵי עַצְמָהּ? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר: "וְשָׁלְחָה יָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה בִּמְבֻשָׁיו, וְקִצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ"; בִּכְלַל דִּין זֶה, קְנַס הַמְבַיֵּשׁ.

י. אֵינוֹ חַיָּב עַל הַבֹּשֶׁת עַד שֶׁיִּהְיֶה מִתְכַּוֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁלְחָה יָדָהּ". אֲבָל הַמְבַיֵּשׁ חֲבֵרוֹ בְּלֹא כַוָּנָה, פָּטוּר; לְפִיכָךְ, יָשֵׁן וְכִיוֹצֵא בוֹ שֶׁבִּיֵּשׁ, פָּטוּר.

יא. אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם - בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מֵזִיד, בֵּין עֵר בֵּין יָשֵׁן, בֵּין שִׁכּוֹר - אִם חָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אוֹ הִזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ, מְשַׁלֵּם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַיָּשֵׁן חַיָּב לְשַׁלֵּם? בְּשְׁנַיִם שֶׁיָּשְׁנוּ כְּאֶחָד, וְנִתְהַפֵּךְ אֶחָד מֵהֶן וְהִזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ קָרַע בִּגְדוֹ. אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד יָשֵׁן, וּבָא אֶחָד וְשָׁכַב בְּצִדּוֹ - זֶה שֶׁבָּא בָּאַחֲרוֹנָה, הוּא הַמּוּעָד, וְאִם הִזִּיקוֹ הַיָּשֵׁן - פָּטוּר. וְכֵן אִם הִנִּיחַ כְּלִי בְּצַד הַיָּשֵׁן, וּשְׁבָרוֹ הַיָּשֵׁן - פָּטוּר; שֶׁזֶּה שֶׁהִנִּיחוֹ, הוּא הַמּוּעָד שֶׁפָּשַׁע.

יב. מִי שֶׁנָּפַל מִן הַגַּג בְּרוּחַ מְצוּיָה [רגילה] וְהִזִּיק - חַיָּב בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים, וּפָטוּר מִן הַבֹּשֶׁת. נָפַל בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה - חַיָּב בְּנֶזֶק בִּלְבַד, וּפָטוּר מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים. וְאִם נִתְהַפֵּךְ [כיון ליפול עליו] - חַיָּב בַּכֹּל, אַף בְּבֹשֶׁת; שֶׁכָּל הַמִּתְכַּוֵּן לְהַזִּיק - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לְבַיֵּשׁ, חַיָּב בְּבֹשֶׁת.

יג. שְׁנַיִם שֶׁחָבְלוּ בְּאֶחָד כְּאַחַת - שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין, וּמְשַׁלְּשִׁין [מתחלקין] בֵּינֵיהֶן. הָיָה אֶחָד מִתְכַּוֵּן וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן - זֶה שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן פָּטוּר מִן הַבֹּשֶׁת.

יד. הַמִּתְכַּוֵּן לְבַיֵּשׁ אֶת הַקָּטָן וּבִיֵּשׁ אֶת הַגָּדוֹל - נוֹתֵן לַגָּדוֹל דְּמֵי בָּשְׁתּוֹ שֶׁל קָטָן; נִתְכַּוֵּן לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֶבֶד וּבִיֵּשׁ אֶת בֶּן חוֹרִין - נוֹתֵן לְבֶן חוֹרִין דְּמֵי בָּשְׁתּוֹ שֶׁל עֶבֶד.

טו. הָיְתָה אֶבֶן מֻנַּחַת לוֹ בְּחֵיקוֹ, בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ מֵעוֹלָם, בֵּין שֶׁהִכִּיר בָּהּ וּשְׁכָחָהּ, וְעָמַד וְנָפְלָה וְהִזִּיקָה - חַיָּב בְּנֶזֶק בִּלְבַד, וּפָטוּר מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים. וְכֵן אִם נִתְכַּוֵּן לִזְרֹק שְׁתַּיִם [אמות] וְזָרַק אַרְבַּע וְהִזִּיק, אוֹ שֶׁהִזִּיק כְּשֶׁהוּא יָשֵׁן - חַיָּב בְּנֶזֶק בִּלְבַד, וּפָטוּר מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים.

טז. הַמַּזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ בְּכַוָּנָה בְּכָל מָקוֹם, חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים. וַאֲפִלּוּ נִכְנַס לִרְשׁוּת חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִזִּיקוֹ בַּעַל הַבַּיִת - חַיָּב; שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהוֹצִיאוֹ, וְאֵין לוֹ רְשׁוּת לְהַזִּיקוֹ. אֲבָל אִם הֵזַק זֶה הַנִּכְנָס בְּבַעַל הַבַּיִת, חֲרֵי בַּעַל הַבַּיִת פָּטוּר; וְאִם הֵזַק בּוֹ בַּעַל הַבַּיִת - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנַס שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת. הָיוּ שְׁנֵיהֶן בִּרְשׁוּת, אוֹ שְׁנֵיהֶן שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהֵזִּקוּ שְׁנֵיהֶן זֶה בָּזֶה - שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין.

יז. הַמְבַקֵּעַ עֵצִים בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּפָרַח עֵץ מֵהֶן וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אוֹ שֶׁבָּקַע בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ שֶׁבָּקַע בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְהִזִּיק בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֶרֶת, אוֹ הִנִּכְנַס לַחֲנוּתוֹ שֶׁל נַגָּר בֵּין בִּרְשׁוּת בֵּין שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְנִתְּזָה בְּקַעַת וְטָפְחָה עַל פָּנָיו - בְּכָל אֵלּוּ חַיָּב בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים, וּפָטוּר מִן הַבֹּשֶׁת.

יח. כְּשֵׁם שֶׁאוֹמְדִין לְמִיתָה, כָּךְ אוֹמְדִין לְנֶזֶקִין. כֵּיצַד? חֲרֵי שֶׁהִכָּה חֲבֵרוֹ בִּצְרוֹר קָטָן שֶׁאֵין בּוֹ כְּדֵי לְהַזִּיק, אוֹ בְּקִיסָם שֶׁל עֵץ קָטָן, וְחָבַל בּוֹ חָבָל שֶׁאֵין חֹפֶץ זֶה רָאוּי לַעֲשׂוֹתוֹ - חֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶגְרוֹף", דָּבָר הָרָאוּי לְהַזִּיק. אֲבָל חַיָּב הוּא בְּבֹשֶׁת בִּלְבַד - שֶׁאֲפִלּוּ רָקַק בְּגוּפוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, חַיָּב בְּבֹשֶׁת. לְפִיכָךְ, צְרִיכִין הָעֵדִים לִידַע בַּמֶּה הִזִּיק, וּמְבִיאִין הַחֹפֶץ שֶׁהִזִּיק בּוֹ לְבֵית דִּין, עַד שֶׁאוֹמְדִין אוֹתוֹ, וְדָנִין עָלָיו. וְאִם אָבַד הַחֹפֶץ, וְאָמַר הַחוֹבֵל: 'לֹא הָיָה בּוֹ כְּדֵי לְהַזִּיק, וּכְמוֹ אָנוּס אָנִי', וְהַנֶּחְבָּל אוֹמֵר: 'הָיָה בּוֹ כְּדֵי לְהַזִּיק' - יִשָּׁבַע הַנֶּחְבָּל וְיִטֹּל, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.

יט. הַבַּרְזֶל, אֵין לוֹ אוֹמֶד; אֲפִלּוּ מַחַט קְטַנָּה - רְאוּיָה הִיא לְהָמִית, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לְהַזִּיק. הַזּוֹרֵק אֶבֶן, וּלְאַחַר שֶׁיְּצָאתָ מִתַּחַת יָדוֹ הוֹצִיא הַלָּה אֶת רֹאשׁוֹ מִן הַחַלּוֹן וְקִבְּלָהּ - פָּטוּר מִכְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָצָא אֶת רֵעֵהוּ", פְּרָט לַמַּמְצִיא אֶת עַצְמוֹ.

פֶּרֶק ב

א. הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ חֲבָל שֶׁהוּא רָאוּי לְשַׁלֵּם הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים כֻּלָּן, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה; הִזִּיקוֹ נֶזֶק שֶׁאֵין בּוֹ אֶלָּא אַרְבָּעָה, מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה; שְׁלֹשָׁה, מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה; שְׁנַיִם, מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם; אֶחָד, מְשַׁלֵּם אֶחָד.

ב. כֵּיצַד? קָטַע יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ אוֹ אֶצְבַּע מֵהֶן, אוֹ שֶׁסִּמָּה עֵינוֹ - מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה: נֶזֶק וְצַעַר וְרִפּוּי וְשֶׁבֶת וּבֹשֶׁת. הִכָּהוּ עַל יָדוֹ וְצָבְתָה [התנפחה] וְסוֹפָהּ לַחֲזֹר, עַל עֵינוֹ וּמָרְדָה [יצאה] וְסוֹפָהּ לְחִיּוֹת - מְשַׁלֵּם אַרְבָּעָה: צַעַר וְרִפּוּי וְשֶׁבֶת וּבֹשֶׁת. הִכָּהוּ עַל רֹאשׁוֹ וְצָבָה - מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה: צַעַר וְרִפּוּי וּבֹשֶׁת. הִכָּהוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה, כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ עַל בִּרְכָּיו אוֹ בְּגַבּוֹ - מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם: צַעַר וְרִפּוּי. הִכָּהוּ בַּמִּטְפַּחַת שֶׁבְּיָדוֹ, אוֹ בִּשְׁטָר וְכִיוֹצֵא בָאֵלּוּ - נוֹתֵן אַחַת, וְהִיא הַבֹּשֶׁת בִּלְבַד.

ג. כָּוָהוּ בְּשַׁפּוּד אוֹ בְּמִסְמֵר עַל צַפָּרְנָיו, בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה חַבּוּרָה וְלֹא מְעַכֵּב מְלָאכָה - מְשַׁלֵּם הַצַּעַר בִּלְבַד. הִשְׁקָהוּ סַם אוֹ סָכוֹ סַם, וְשִׁנָּה מַרְאֵה עוֹרוֹ - מְשַׁלֵּם לוֹ רִפּוּי בִּלְבַד, עַד שֶׁיַּחֲזֹר מַרְאֵהוּ כְּמוֹת שֶׁהָיָה. אָסְרוֹ בַּחֶדֶר, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי שֶׁבֶת בִּלְבַד. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָאֵלּוּ.

ד. הַמְגַלֵּחַ שְׂעַר רֹאשׁ חֲבֵרוֹ - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי בָּשְׁתּוֹ בִּלְבַד, מִפְּנֵי שֶׁסּוֹפוֹ לַחֲזֹר. גִּלְּחוֹ בְּסַם אוֹ שֶׁכָּוָהוּ, עַד שֶׁאֵין סוֹף הַשֵּׂעָר לַחֲזֹר - חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים: בְּנֶזֶק וְצַעַר וְרִפּוּי - שֶׁהֲרֵי רֹאשׁוֹ יִתְחַמֵּם מִן הַכְּוִיָּה אוֹ מִן הַסַּם, וְנִמְצָא חָשׁ בְּרֹאשׁוֹ; וּמְשַׁלֵּם לוֹ שֶׁבֶת - שֶׁהֲרֵי הוּא רָאוּי לִרְקֹד וּלְנַדְנֵד דַּלַּת [פאת] רֹאשׁוֹ בִּשְׁעַת רִקּוּד, וְנִמְצָא בָטֵל מִמְּלָאכָה זוֹ; וּבֹשֶׁת, שֶׁאֵין לְךָ בֹּשֶׁת גְּדוֹלָה מִזּוֹ.

ה. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל הַמְחַסֵּר חֲבֵרוֹ אֵבֶר שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר - חַיָּב בְּכָל הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים. אֲפִלּוּ הִפִּיל שִׁנּוֹ - חַיָּב בַּכֹּל, שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יֶחֱלֶה פִּיו שָׁעָה אַחַת; אַף עַל פִּי שֶׁהַשֵּׁן אֵין לוֹ רְפוּאָה, בְּשַׁר הַשִּׁנַּיִם צָרִיךְ רְפוּאָה.

ו. אֲפִלּוּ חִסְּרוֹ כְּשַׂעֲרָה מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ - חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים, שֶׁהָעוֹר אֵינוֹ חוֹזֵר אֶלָּא [נשארת בו] צַלֶּקֶת. לְפִיכָךְ, הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ וְקָרַע הָעוֹר וְהוֹצִיא מִמֶּנּוּ דָּם - חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים.

ז. הַמַּכְעִית [מבהיל] אֶת חֲבֵרוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁחָלָה מִן הַפַּחַד, הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם; וְהוּא שֶׁלֹּא נָגַע בּוֹ, אֶלָּא כְּגוֹן שֶׁצָּעַק מֵאַחוֹרָיו אוֹ נִתְרָאָה לוֹ

בַּאֲפֵלָה וְכַיּוֹצֵא בָזֶה. וְכֵן אִם צָעַק בְּאָזְנוֹ וְחֵרְשׁוֹ - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם. אֲחָזוֹ, וְתָקַע בְּאָזְנוֹ וְחֵרְשׁוֹ, אוֹ שֶׁנְּגַע בּוֹ, וּדְחָפוֹ בְּעֵת שֶׁהִבְעִיתוֹ, אוֹ שֶׁאָחַז בִּבְגָדָיו וְכַיּוֹצֵא בִדְבָרִים אֵלּוּ - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין.

ח. יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַנֶּחְבָּל שֶׁאָמַר: 'נִתְחָרַשְׁתִּי', אוֹ 'נִסְתַּמֶּת עֵינִי, וַהֲרֵי אֵין אֲנִי רוֹאֶה וְאֵין אֲנִי שׁוֹמֵעַ' - אֵינוֹ נֶאֱמָן; שֶׁהֲרֵי אֵין אָנוּ מַכִּירִין אֶת הַדָּבָר, שֶׁמָּא יַעֲרִים. וְאֵינוֹ נוֹטֵל הַנֶּזֶק, עַד שֶׁיִּבָּדֵק זְמַן מְרֻבֶּה וְיִהְיֶה מֻחְזָק שֶׁאָבַד מְאוֹר עֵינָיו אוֹ נִתְחָרֵשׁ, וְאַחַר כָּךְ יְשַׁלֵּם זֶה.

ט. כַּמָּה הוּא הַצַּעַר? הַכֹּל לְפִי הַנֶּזֶק: יֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא רַךְ וְעָנֹג בְּיוֹתֵר וּבַעַל מָמוֹן, וְאִלּוּ נָתְנוּ לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה, לֹא הָיָה מִצְטַעֵר מְעַט. וְיֵשׁ אָדָם שֶׁהוּא עָמֵל וְחָזָק וְעָנִי, וּמִפְּנֵי זוּז אֶחָד מִצְטַעֵר צַעַר הַרְבֵּה. וְעַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אוֹמְדִין, וּפוֹסְקִין הַצַּעַר.

י. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין הַצַּעַר בְּמָקוֹם שֶׁחִסְרוֹ אֵבֶר? הֲרֵי שֶׁקָּטַע אֶצְבָּעוֹ - אוֹמְדִין וְאוֹמְרִין: 'כַּמָּה אָדָם כָּזֶה רוֹצֶה לִתֵּן, בֵּין לִקְטֹעַ לוֹ אֵבֶר זֶה בְּסַיִף אוֹ לִקְטֹעַ אוֹתוֹ בְּסַם, אִם גָּזַר עָלָיו הַמֶּלֶךְ לִקְטֹעַ יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ'; וְאוֹמְדִין כַּמָּה יֵשׁ בֵּין זֶה לָזֶה, וּמְשַׁלֵּם הַמַּזִּיק.

יא. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין הַשֶּׁבֶת? אִם לֹא חִסְרוֹ אֵבֶר, אֶלָּא חָלָה וְנָפַל לְמִשְׁכָּב, אוֹ שֶׁצְּבָתָה יָדוֹ וְסוֹפָהּ לַחֲזֹר - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי שִׁבְתּוֹ שֶׁל כָּל יוֹם וָיוֹם כְּפוֹעֵל בָּטֵל שֶׁל אוֹתָהּ מְלָאכָה שֶׁבָּטַל מִמֶּנָּה [כמה מוכן לקבל אם מתבטל ממנה]. וְאִם חִסְרוֹ אֵבֶר, אוֹ קָטַע יָדוֹ - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי יָדוֹ שֶׁהוּא הַנֶּזֶק, וְשֶׁבֶת - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר קִשּׁוּאִין בְּכָל יוֹם, וְעוֹשִׂין חֶשְׁבּוֹן כָּל יְמֵי חָלְיוֹ שֶׁל זֶה, וְנוֹתֵן לוֹ. וְכֵן אִם קָטַע רַגְלוֹ, רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹמֵר עַל הַפֶּתַח; סִמָּה עֵינוֹ, רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מַטְחִינוֹ בָּרֵחַיִם. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

יב. הִכָּה אֶת חֲבֵרוֹ עַל אָזְנוֹ, אוֹ אֲחָזוֹ וְתָקַע בְּאָזְנוֹ, וְחֵרְשׁוֹ - נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כֻלּוֹ; שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ רָאוּי לִמְלָאכָה כְּלָל.

יג. סִמָּה אֶת עֵינוֹ, וְלֹא אֲמָדוּהוּ, וְקָטַע אֶת יָדוֹ, וְלֹא אֲמָדוּהוּ, וְקָטַע אֶת רַגְלוֹ, וְלֹא אֲמָדוּהוּ; וְאַחַר כָּךְ חֵרְשׁוֹ - הוֹאִיל וְלֹא אֲמָדוּהוּ בְּכָל נֶזֶק וָנֶזֶק, נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי כֻלּוֹ. אֲמָדוּהוּ לְכָל נֶזֶק וָנֶזֶק, וְאַחַר כָּךְ אֲמָדוּהוּ לְכֻלּוֹ - אֵין גּוֹבִין מִמֶּנּוּ אֶלָּא דְּמֵי כֻלּוֹ בִּלְבַד; וְאִם תָּפַשׂ הַנֶּזֶק נֶזֶק כָּל אֵבֶר וָאֵבֶר, וּדְמֵי כֻלּוֹ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

יד. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין הָרְפוּי? אוֹמְדִין בְּכַמָּה יָמִים יִחְיֶה [ירפא] זֶה מֵחֳלִי זֶה, וְכַמָּה [כסף] הוּא צָרִיךְ, וְנוֹתֵן לוֹ מִיָּד [הכל]. וְאֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ; וְדָבָר זֶה, תַּקָּנָה הִיא לַמַּזִּיק.

טו. וְכֵן הַשֶּׁבֶת - אוֹמְדִין אוֹתָהּ, וְנוֹתֵן הַכֹּל מִיָּד. אִם הָיָה מִתְגַּלְגֵּל בְּחָלְיוֹ וְהוֹלֵךְ, וְאָרַךְ בּוֹ הַחֳלִי יֶתֶר עַל מַה שֶּׁאָמָדוּהוּ - אֵינוֹ מוֹסִיף לוֹ כְּלוּם; וְכֵן אִם הִבְרִיא מִיָּד, אֵין פּוֹחֲתִין לוֹ מִמַּה שֶּׁאָמָדוּהוּ.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁרָצָה הַמַּזִּיק - שֶׁזּוֹ תַּקָּנָה הִיא לוֹ. אֲבָל אִם אָמַר הַמַּזִּיק: 'אֵין רְצוֹנִי בְּתַקָּנָה זוֹ, אֶלָּא אֶרְפָּאֶנּוּ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ' - שׁוֹמְעִין לוֹ.

יז. אָמַר לוֹ הַנִּזָּק: 'פְּסֹק עִמִּי [דמי ריפוי], וְתֵן עַל יָדִי, וַאֲנִי אֲרַפֵּא עַצְמִי' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: 'שֶׁמָּא לֹא תְּרַפֵּא עַצְמְךָ, וְאַחְזִיק אֲנִי עַצְמִי בְּמַזִּיקִין'; אֶלָּא נוֹתֵן לוֹ דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, אוֹ פּוֹסֵק עַל הַכֹּל וְנוֹתֵן דְּמֵי הָרְפוּי עַל יְדֵי בֵית דִּין.

יח. אָמַר לוֹ הַמַּזִּיק: 'אֲנִי אֲרַפֵּא אוֹתְךָ', אוֹ 'יֵשׁ לִי רוֹפֵא שֶׁמְּרַפֵּא בְּחִנָּם' - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; אֶלָּא מֵבִיא רוֹפֵא אֱמֶן, וּמְרַפְּאֵהוּ בְּשָׂכָר.

יט. הֲרֵי שֶׁלֹּא פָּסַק עִמּוֹ [דמי ריפוי], אֶלָּא הָיָה מְרַפֵּא יוֹם וָיוֹם, וְעָלוּ בוֹ צְמָחִים [פריחות] מֵחֲמַת הַמַּכָּה, אוֹ נִסְתְּרָה [חזרה] הַמַּכָּה אַחַר שֶׁחָיְתָה - חַיָּב לְרַפֹּאתוֹ וְלִתֵּן לוֹ דְּמֵי שִׁבְתּוֹ. עָלוּ צְמָחִים שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הַמַּכָּה - חַיָּב לְרַפֹּאתוֹ, וְאֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי שִׁבְתּוֹ. עָבַר עַל דִּבְרֵי רוֹפֵא, וְהִכְבִּיד עָלָיו הַחֹלִי - אֵינוֹ חַיָּב לְרַפֹּאתוֹ.

כ. כְּשֶׁפּוֹסְקִין בֵּית דִּין עַל הַמַּזִּיק, וּמְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם - גּוֹבִין מִמֶּנּוּ הַכֹּל מִיָּד, וְאֵין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן כְּלָל. וְאִם בְּבֹשֶׁת בִּלְבַד נִתְחַיֵּב - קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי לֹא חִסְרוֹ מָמוֹן.

פֶּרֶק ג

א. כֵּיצַד מְשַׁעֲרִין הַבֹּשֶׁת? הַכֹּל לְפִי הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ; אֵינוֹ דּוֹמֶה הַמִּתְבַּיֵּשׁ מִן הַקָּטָן, לְמִתְבַּיֵּשׁ מֵאָדָם גָּדוֹל וּמְכֻבָּד, שֶׁזֶּה שֶׁבִּיְּשׁוֹ זֶה הַקַּל, בָּשְׁתּוֹ מְרֻבָּה.

ב. הַמְבַיֵּשׁ אֶת הֶעָרֹם, אוֹ אֶת מִי שֶׁהוּא בַּמֶּרְחָץ - פָּטוּר. נָשְׁבָה הָרוּחַ, וְהָפְכָה שׁוּלָיו [שולי בגדו] עַל פָּנָיו, וַהֲרֵי הוּא עָרֹם, וְהוֹסִיף זֶה בְּהַפְשָׁטָתוֹ - חַיָּב בַּבֹּשֶׁת; וְאֵינוֹ דּוֹמֶה מְבַיֵּשׁ אֶת זֶה שֶׁנַּעֲשָׂה עָרֹם, לְמְבַיֵּשׁ אֶת שֶׁאֵינוֹ עָרֹם. וְכֵן אִם הִגְבִּיהַּ בְּגָדָיו לֵירֵד לַנָּהָר, אוֹ שֶׁעָלָה מִן הַנָּהָר וּבִיְּשׁוֹ - חַיָּב; וְאֵינוֹ דּוֹמֶה מְבַיֵּשׁ זֶה, לְמְבַיֵּשׁ אֶת הַמְכֻסֶּה בִּבְגָדָיו.

ג. הַמְבַיֵּשׁ אֶת הַיָּשָׁן, חַיָּב בַּבֹּשֶׁת. וְאִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ, וְלֹא הֵקִיץ, וְלֹא הִרְגִּישׁ בָּזֶה שֶׁבִּיְּשׁוֹ - אֵין גּוֹבִין בֹּשֶׁת זוֹ מִן הַמְבַיֵּשׁ; וְאִם תָּפְשׂוּ הַיּוֹרְשִׁין, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן.

ד. הַמְבַיֵּשׁ אֶת הַשּׁוֹטֶה, פָּטוּר; וְהַמְבַיֵּשׁ אֶת הַחֵרֵשׁ, חַיָּב. הַמְבַיֵּשׁ אֶת הַגֵּר אוֹ אֶת הָעֶבֶד, חַיָּב. הַמְבַיֵּשׁ אֶת הַקָּטָן - אִם כְּשֶׁמַּכְלִימִין אוֹתוֹ נִכְלָם, חַיָּב; וְאִם אֵינוֹ נִכְלָם, פָּטוּר. וּמִכָּל מָקוֹם, אֵינוֹ דּוֹמֶה הַמְבַיֵּשׁ אֶת הַקָּטָן לְמְבַיֵּשׁ אֶת הַגָּדוֹל, וְלֹא הַמְבַיֵּשׁ אֶת הָעֶבֶד לְמְבַיֵּשׁ אֶת בֶּן חוֹרִין, וְלֹא מְבַיֵּשׁ חֵרֵשׁ לְמְבַיֵּשׁ פִּקֵּחַ.

ה. הַמְבַיֵּשׁ אֶת חֲבֵרוֹ בִּדְבָרִים, אוֹ שֶׁרָקַק עַל בְּגָדָיו - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לִגְדֹּר בַּדָּבָר בְּכָל מָקוֹם וּבְכָל זְמַן כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ. וְאִם בִּיֵּשׁ תַּלְמִיד חֲכָמִים - חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ בֹּשֶׁת שְׁלֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא בִּישׁוֹ אֶלָּא בִדְבָרִים. כְּבָר

נִפְסַק הַדִּין, שֶׁכָּל הַמְבַיֵּשׁ תַּלְמִיד חֲכָמִים, אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים - קוֹנְסִין אוֹתוֹ, וְגוֹבִין מִמֶּנּוּ מִשְׁקַל חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים דִּינָר מִן הַזָּהָב, שֶׁהוּא מִשְׁקַל תִּשְׁעָה סְלָעִים פָּחוֹת רְבִיעַ. וְקַבָּלָה הִיא בְּיָדֵינוּ, שֶׁגּוֹבִין קְנָס זֶה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ.

ו. מַעֲשִׂים הָיוּ אֶצְלֵנוּ תָּמִיד בְּכָךְ בִּסְפָרַד; וְיֵשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁהָיוּ מוֹחֲלִין עַל זֶה, וְכָךְ נָאֶה לָהֶן. וְיֵשׁ שֶׁתּוֹבֵעַ, וְעוֹשִׂין פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן. אֲבָל הַדַּיָּנִים הָיוּ אוֹמְרִין לַמְבַיֵּשׁ: 'חַיָּב אַתָּה לִתֵּן לוֹ לִיטְרָה זָהָב'.

ז. אַף עַל פִּי שֶׁהַמְבַיֵּשׁ שְׁאָר הָעָם בִּדְבָרִים פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, עָוֹן גָּדוֹל הוּא; וְאֵינוֹ מְחֻרָף וּמְגֻדָּף לָעָם וּמְבַיְּשָׁן, אֶלָּא [מי שהוא] רָשָׁע שׁוֹטֶה. וְאָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁכָּל הַמַּלְבִּין פְּנֵי אָדָם כָּשֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל בָּרַבִּים, אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

ח. יֵשׁ הַכָּאוֹת רַבּוֹת שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן בִּזּוּי וְצַעַר מְעַט, וְאֵין בָּהֶן נֶזֶק; וּכְבָר פָּסְקוּ לָהֶם חֲכָמִים דָּמִים קְצוּבִים. וְכָל הַמַּכֶּה חֲבֵרוֹ הַכָּאָה מֵהֶן, מְשַׁלֵּם אוֹתוֹ הַמָּמוֹן הַקָּצוּב; וְכֵלָּן קְנָסוֹת הֵן. וְאוֹתוֹ הַמָּמוֹן הַקָּצוּב, הוּא דְּמֵי הַצַּעַר וְהַבֹּשֶׁת וְהָרִפּוּי וְהַשֶּׁבֶת; בֵּין צָרִיךְ לִרְפוּאָה וָשֶׁבֶת, בֵּין לֹא צָרִיךְ - כָּזֶה הוּא מְשַׁלֵּם.

ט. וְכַמָּה הוּא מְשַׁלֵּם? הַבּוֹעֵט בַּחֲבֵרוֹ בְּרַגְלוֹ, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה סְלָעִים. הִכָּהוּ בְּאַרְכֻּבָּתוֹ [ברכו], מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה סְלָעִים. קָבַץ אֶצְבְּעוֹתָיו כְּמוֹ אוֹגֵד אֲגֻדָּה, וְהִכָּהוּ בְּיָדוֹ כְּשֶׁהִיא אֲגוּדָה [אגרוף] - מְשַׁלֵּם שְׁלֹשָׁה עָשָׂר סְלָעִים. תָּקַע אֶת חֲבֵרוֹ [בעורפו] בְּכַפּוֹ, מְשַׁלֵּם סֶלַע. סְטָרוֹ עַל פָּנָיו, מְשַׁלֵּם חֲמִשִּׁים סֶלַע; סְטָרוֹ בְּאַחַר יָדוֹ, מְשַׁלֵּם מֵאָה סֶלַע. וְכֵן אִם צָרַם [פגם] בְּאָזְנוֹ, אוֹ תָּלַשׁ בִּשְׂעָרוֹ, אוֹ שֶׁרָקַק וְהִגִּיעַ הָרֹק בִּבְשָׂרוֹ, אוֹ שֶׁהֶעֱבִיר טַלִּיתוֹ מֵעָלָיו, אוֹ שֶׁפָּרַע רֹאשׁ הָאִשָּׁה - מְשַׁלֵּם מֵאָה סֶלַע. וְכָזֶה הוּא מְשַׁלֵּם עַל כָּל מַעֲשֶׂה וּמַעֲשֶׂה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁבָּעַט בַּחֲבֵרוֹ אַרְבַּע בְּעִיטוֹת, אֲפִלּוּ זוֹ אַחַר זוֹ - מְשַׁלֵּם עֶשְׂרִים סֶלַע. סְטָרוֹ עַל פָּנָיו שְׁתֵּי סְטִירוֹת, מְשַׁלֵּם מֵאָה סֶלַע. וְכֵן בִּשְׁאָרָן.

י. כָּל אֵלּוּ הַסְּלָעִים - הֵן מִכֶּסֶף אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן, שֶׁהָיָה בְּכָל סֶלַע חֲצִי דִינָר כֶּסֶף וּשְׁלֹשָׁה דִינָרִין וּמֶחֱצָה נְחֹשֶׁת; לְפִיכָךְ, מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּהַכָּאוֹת אֵלּוּ לְשַׁלֵּם מֵאָה סֶלַע, הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם שְׁנֵים עָשָׂר סֶלַע וּמֶחֱצָה כֶּסֶף נָקִי.

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּמְכֻבָּד. אֲבָל אָדָם שֶׁהוּא מְבֻזֶּה, וְאֵינוֹ מַקְפִּיד בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵינוֹ נוֹטֵל אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ, וּכְמוֹ שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִים שֶׁהוּא רָאוּי לִטֹּל; לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי אָדָם כְּעוּרִין [נבזים] שֶׁאֵינָן מַקְפִּידִין עַל בָּשְׁתָּן, וְכָל הַיּוֹם מְבַזִּין עַצְמָן בְּכָל מִינֵי בִּזּוּי דֶּרֶךְ שְׁחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, אוֹ כְּדֵי לִטֹּל פְּרוּטָה אַחַת מִן הַלֵּצִים הַמְשַׁחֲקִין עִמָּהֶן.

יום שלישי כ"ח אלול ה'תשע"ד

פֶּרֶק ד

א. הַנּוֹגֵף [מכה] אֶת הָאִשָּׁה [בהריון], וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן - חַיָּב לְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת לַבַּעַל, וְנֶזֶק וָצַעַר לָאִשָּׁה.

ב. וְכֵיצַד מְשַׁעֲרִין דְּמֵי וְלָדוֹת? שָׁמִין הָאִשָּׁה כַּמָּה הָיְתָה יָפָה [שווה] עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה, וְכַמָּה הִיא יָפָה מִשֶּׁיָּלְדָה; וְנוֹתְנִין לַבַּעַל. אִם מֵת הַבַּעַל, נוֹתְנִין לְיוֹרְשָׁיו. וְאִם נְגָפָהּ אַחַר מִיתַת הַבַּעַל, נוֹתְנִין אַף דְּמֵי וְלָדוֹת לָאִשָּׁה.

ג. הָיְתָה נְשׂוּאָה לְגֵר, וְחָבַל בָּהּ בְּחַיֵּי הַגֵּר - נוֹתֵן דְּמֵי וְלָדוֹת לַבַּעַל; מֵת הַגֵּר, פָּטוּר. וְאִם חָבַל בָּהּ אַחַר מִיתַת הַגֵּר, זָכָת הִיא בִּדְמֵי וְלָדוֹת.

ד. הָיְתָה שִׁפְחָה אוֹ גּוֹיָה בִּשְׁעַת הֵרָיוֹן, וּבִשְׁעַת נְגִיפָה נִשְׁתַּחְרְרָה אוֹ נִתְגַּיְּרָה - הֲרֵי דְּמֵי וְלָדוֹת שֶׁלָּהּ.

ה. הַנּוֹגֵף אֶת הָאִשָּׁה, וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וּמֵתָה - אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם כְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן - עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ" - לֹא חִלֵּק הַכָּתוּב בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁנִּתְכַּוֵּן לָאִשָּׁה; אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לַחֲבֵרוֹ, וְנָגַף אֶת הָאִשָּׁה - אַף עַל פִּי שֶׁמֵּתָה, הוֹאִיל וְהֵמִיתָהּ בְּלֹא כַוָּנָה לְהַכּוֹתָהּ, הֲרֵי זֶה כְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין, וּמְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת.

ז. הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ, וְלֹא עָשָׂה בָּהֶם חַבּוּרָה - חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים. אֲבָל אִם עָשָׂה בָהֶם חַבּוּרָה, אוֹ שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת, אֲפִלּוּ הָיָה שׁוֹגֵג - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין; מִפְּנֵי שֶׁהוּא עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁלֹּא חִלֵּק הַכָּתוּב בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין בֵּין שׁוֹגֵג לְמֵזִיד, לְפָטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין.

ח. וַהֲלֹא הַחוֹבֵל מְקַלְקֵל הוּא, וְכָל הַמְקַלְקְלִין בְּשַׁבָּת פְּטוּרִין מִן הַמִּיתָה, וְלָמָּה נֶחְשַׁב זֶה הַחוֹבֵל עָוֹן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִיתַת בֵּית דִּין? הוֹאִיל וְנַחַת רוּחַ עָשָׂה לְיִצְרוֹ הָרַע בְּעֵת שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ - הֲרֵי הוּא כִּמְתַקֵּן, וְנִמְצָא עָוֹן מִיתָה; וּלְפִיכָךְ פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין.

ט. הַחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֲפִלּוּ בְּמֵזִיד - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין, אַף עַל פִּי שֶׁעָבַר עֲבֵרָה שֶׁהוּא חַיָּב עָלֶיהָ מַלְקוֹת. וַהֲלֹא כָּל הַמְחַיֵּב מַלְקוֹת וְתַשְׁלוּמִין - לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם? כָּךְ הֵן הַדְּבָרִים בַּכֹּל - חוּץ מֵחוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם; שֶׁהֲרֵי בְּפֵרוּשׁ רִבְּתָה תּוֹרָה חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ לְתַשְׁלוּמִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן, וְרָפֹא יְרַפֵּא".

י. הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁלּוֹ, פָּטוּר. חָבַל בְּעֶבֶד עִבְרִי שֶׁלּוֹ

מתוך מהדורת חזק

- חַיָּב בְּכֻלָּן, חוּץ מִן הַשֶּׁבֶת. הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁל חֲבֵרוֹ, רַבּוֹ שֶׁל עֶבֶד נוֹטֵל חֲמִשָּׁה דְּבָרִים; וַאֲפִלּוּ צְעָרוֹ בְּסַם, וְנִתְרַפֵּא בִּמְהֵרָה - הֲרֵי כָּל רְפוּאָתוֹ שֶׁל רַבּוֹ.

יא. כָּל עֶבֶד שֶׁיָּצָא לְחֵרוּת, וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ גֵּט שִׁחְרוּר לְיָדוֹ - אֵין לוֹ קְנָס [שלושים של עבד]. וַאֲחֵרִים שֶׁחָבְלוּ בּוֹ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא מֵהֶן לְעַצְמוֹ, שֶׁעֲדַיִן לֹא גָּמַר שִׁחְרוּרוֹ; וְלֹא הָאָדוֹן יָכוֹל לְהוֹצִיא מֵהֶן, שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁאַר לוֹ בּוֹ קְנָיָן. לְפִיכָךְ, הַמַּפִּיל שֵׁן עַבְדּוֹ, וְאַחַר כָּךְ סָמָה עֵינוֹ - יוֹצֵא בְּשִׁנּוּ, וְאֵינוֹ נוֹתֵן לוֹ דְּמֵי עֵינוֹ; וְאִם תָּפַשׁ, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.

יב. מִי שֶׁחָצִיוֹ עֶבֶד וְחָצְיוֹ בֶּן חוֹרִין, שֶׁבִּישׁוֹ אָדָם, אוֹ צְעָרוֹ, אוֹ שֶׁנְּגָחוֹ שׁוֹר, וְכַיּוֹצֵא בָאֵלּוּ - חַיָּב. אִם אֵרְעוּ זֶה בְּיוֹם שֶׁל רַבּוֹ, לְרַבּוֹ; בְּיוֹם שֶׁל עַצְמוֹ, לְעַצְמוֹ.

יג. הַחוֹבֵל בְּעֶבֶד עִבְרִי שֶׁל חֲבֵרוֹ, חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים; וְיִלְקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְרַבּוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ; וְלִכְשֶׁיֵּצֵא הָעֶבֶד לְחֵרוּת, תֵּצֵא הַשָּׂדֶה מִתַּחַת יְדֵי רַבּוֹ. הִזִּיקוֹ הֶזֵּק שֶׁאֵינוֹ מְעַכֵּב מְלָאכָה כְּלָל, כְּגוֹן שֶׁקָּטַע רֹאשׁ אָזְנוֹ אוֹ רֹאשׁ חָטְמוֹ - הַכֹּל לָעֶבֶד, וְאֵין לְרַבּוֹ בָּהֶן פֵּרוֹת.

יד. הַחוֹבֵל בִּבַת קְטַנָּה שֶׁל אֲחֵרִים - אִם נֶזֶק הַפּוֹחֵת אוֹתָהּ מִכַּסְפָּהּ [שוויה] הוּא, הֲרֵי הוּא שֶׁל אָב; וְכֵן שִׁבְתָּהּ, שֶׁל אָב - שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂה יָדֶיהָ וְכֶסֶף מְכִירָתָהּ שֶׁל אָבִיהָ הוּא. אֲבָל צַעַר וָבֹשֶׁת וְרִפּוּי, הֲרֵי הוּא שֶׁלָּהּ; וְכֵן נֶזֶק שֶׁאֵינוֹ פּוֹחֵת אוֹתָהּ מִכַּסְפָּהּ, הֲרֵי הוּא שֶׁלָּהּ. וְכֵן הַחוֹבֵל בִּבְתּוֹ, מְשַׁלֵּם לָהּ צַעַר וְרִפּוּי וָבֹשֶׁת.

טו. הַחוֹבֵל בְּאִשֶּׁת אִישׁ - הַשֶּׁבֶת וְהָרִפּוּי לְבַעְלָהּ, וְהַצַּעַר שֶׁלָּהּ. וְהַבֹּשֶׁת וְהַנֶּזֶק - אִם בְּגָלוּי הוּא, כְּגוֹן שֶׁחָבַל בְּפָנֶיהָ וּבְצַוָּארָהּ אוֹ בְּיָדֶיהָ וּזְרוֹעוֹתֶיהָ - הַשְּׁלִישׁ שֶׁלָּהּ, וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים לַבַּעַל; וְאִם בְּסֵתֶר הוּא הַנֶּזֶק - הַשְּׁלִישׁ לַבַּעַל, וּשְׁנֵי שְׁלִישִׁים לָאִשָּׁה. שֶׁל בַּעַל, נוֹתְנִין לוֹ מִיָּד; וְשֶׁל אִשָּׁה, יִלָּקַח בָּהֶם קַרְקַע, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁחָבְלוּ בָּהּ אֲחֵרִים. אֲבָל הַבַּעַל שֶׁחָבַל בְּאִשְׁתּוֹ - חַיָּב לְשַׁלֵּם לָהּ מִיָּד כָּל הַנֶּזֶק וְהַצַּעַר, וְכָל הַבֹּשֶׁת; וְהַכֹּל שֶׁלָּהּ, וְאֵין לַבַּעַל בָּהֶן פֵּרוֹת. וְאִם רָצָת לִתֵּן הַדָּמִים לְאַחֵר, נוֹתֶנֶת. וְכָזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים. וְהַבַּעַל מְרַפֵּא אוֹתָהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּרַפֵּא כָּל חָלְיָהּ.

יז. וְהַמַּזִּיק אִשְׁתּוֹ בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, חַיָּב בִּנְזָקֶיהָ.

יח. הָאִשָּׁה שֶׁחָבְלָה בְּבַעְלָהּ - אִם הָיָה לָהּ תּוֹסֶפֶת בִּכְתֻבָּתָהּ - מְחַיְּבִין אוֹתָהּ לִמְכֹּר הַתּוֹסֶפֶת לְבַעְלָהּ בְּטוֹבַת הֲנָיָה [בדמי הנאתו שנפטר מהתוספת], וְגוֹבֶה מִמֶּנָּה אִם רָצָה הַבַּעַל; וְאִם רָצָה לְגָרְשָׁהּ וְלִגְבּוֹת מִן הַכֹּל, גּוֹבֶה. וְאִם לֹא הָיָה לָהּ תּוֹסֶפֶת, אֵינָהּ יְכוֹלָה לִמְכֹּר לוֹ עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ; שֶׁאֲסוּר לוֹ לָאָדָם לִשְׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ שָׁעָה אַחַת בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ. אֶלָּא אִם רָצָה הַבַּעַל, כּוֹתֵב עָלֶיהָ שְׁטָר [חוב] בִּדְמֵי חֲבָלוֹ [שווי הזקו], אוֹ מְגָרְשָׁהּ וְנוֹטֵל מִכְּתֻבָּתָהּ הָרָאוּי לוֹ.

יט. הַחוֹבֵל בְּבָנָיו הַגְּדוֹלִים - אִם אֵין סְמוּכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ, נוֹתֵן לָהֶם מִיָּד; וְהַקְּטַנִּים - יִלָּקַח לָהֶן קַרְקַע בְּנִזְקָן, וְהֵן אוֹכְלִין פֵּרוֹתָיו. וְכֵן הַדִּין בַּאֲחֵרִים שֶׁחָבְלוּ בָּהֶן. וְאִם הָיוּ סְמוּכִין עַל שֻׁלְחָנוֹ, וְחָבַל בָּהֶן - פָּטוּר, בֵּין שֶׁהָיוּ גְּדוֹלִים בֵּין שֶׁהָיוּ קְטַנִּים. וְאִם חָבְלוּ בָּהֶן אֲחֵרִים - בַּגְּדוֹלִים, יִנָּתֵן לָהֶם מִיָּד; וּבַקְּטַנִּים - יִלָּקַח בָּהֶם קַרְקַע, וְהֵן אוֹכְלִין פֵּרוֹתֶיהָ עַד שֶׁיַּגְדִּילוּ.

כ. חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן - פְּגִיעָתָן [חבלתם] רָעָה: הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵן שֶׁחָבְלוּ בַּאֲחֵרִים פְּטוּרִין. אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפַּתֵּחַ הַחֵרֵשׁ, וְנִשְׁתַּפֶּה הַשּׁוֹטֶה, וְהִגְדִּיל הַקָּטָן - אֵינָן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם; שֶׁבִּשָּׁעָה שֶׁחָבְלוּ בָּהֶן אֵינָן בְּנֵי דֵעָה.

כא. הָעֶבֶד וְהָאִשָּׁה - פְּגִיעָתָן רָעָה: הַחוֹבֵל בָּהֶן חַיָּב, וְהֵן שֶׁחָבְלוּ בַּאֲחֵרִים, פְּטוּרִין; אֲבָל מְשַׁלְּמִין לְאַחַר זְמַן - אִם נִתְגָּרְשָׁה הָאִשָּׁה אוֹ מֵת בַּעֲלָהּ, אוֹ נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד; שֶׁהֲרֵי בְּנֵי דֵעָה הֵן, וַהֲרֵי הֵן כְּבַעַל חוֹב שֶׁאֵין לוֹ מַה יִּפְרַע - שֶׁאִם הֶעֱשִׁיר, חַיָּב לְשַׁלֵּם.

כב. עַבְדּוֹ שֶׁל אָדָם כְּגוּפוֹ, וּבְהֶמְתּוֹ כְּמָמוֹנוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהִנִּיחַ גַּחֶלֶת עַל לֵב עַבְדּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּמֵת, אוֹ שֶׁדְּחָפוֹ לַיָּם אוֹ לָאֵשׁ וְהוּא יָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם, וְלֹא עָלָה וּמֵת - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין. וְאִם עָשָׂה כֵּן לְבְהֵמַת חֲבֵרוֹ, חַיָּב, וּכְאִלּוּ הִנִּיחַ הַגַּחֶלֶת עַל בִּגְדּוֹ וְנִשְׂרַף, שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

פֶּרֶק ה

א. אָסוּר לְאָדָם לַחְבֹּל, בֵּין בְּעַצְמוֹ בֵּין בַּחֲבֵרוֹ. וְלֹא הַחוֹבֵל בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל הַמַּכֶּה אָדָם כָּשֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל - בֵּין קָטָן בֵּין גָּדוֹל, בֵּין אִישׁ בֵּין אִשָּׁה, דֶּרֶךְ נִצָּיוֹן [מריבה] - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יוֹסִיף . . לְהַכּוֹתוֹ"; אִם הִזְהִירָה תּוֹרָה שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף בְּהַכָּיַת הַחוֹטֵא, קַל וָחֹמֶר לַמַּכֶּה אֶת הַצַּדִּיק.

ב. אֲפִלּוּ לְהַגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ, אָסוּר; וְכָל הַמַּגְבִּיהַּ יָדוֹ עַל חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִכָּהוּ - הֲרֵי זֶה רָשָׁע.

ג. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן תַּשְׁלוּמִין כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָאו זֶה נִתָּן לְתַשְׁלוּמִין. וַאֲפִלּוּ הִכָּה עֶבֶד חֲבֵרוֹ הַכָּאָה שֶׁאֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה - לוֹקֶה, שֶׁהֲרֵי יֶשְׁנוֹ בְּמִקְצָת מִצְוֹת. וְגוֹי שֶׁהִכָּה אֶת יִשְׂרָאֵל - חַיָּב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּכֶּן כֹּה וָכֹה . . וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַחוֹל".

ד. קְנָס קָנְסוּ חֲכָמִים לְאֵלּוּ הַשּׁוֹטִים בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, שֶׁיִּהְיֶה הַנֶּחְבָּל נֶאֱמָן, וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ [קדוש] שֶׁזֶּה חָבַל בּוֹ חָבָל [מכה] זֶה, וְנוֹטֵל מַה שֶּׁרָאוּי לוֹ; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ שָׁם עֵדִים. כֵּיצַד? הָיוּ שְׁנֵי עֵדִים מְעִידִין אוֹתוֹ שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ יָדוֹ שָׁלֵם וְיָצָא חָבוּל, וְלֹא רָאוּהוּ בְּעֵת שֶׁחָבַל בּוֹ, וְהוּא אוֹמֵר: 'לֹא חָבַלְתִּי', וְהַלָּה אוֹמֵר: 'אַתָּה חָבַלְתָּ בִּי' - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע וְנוֹטֵל.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה הַמַּכָּה בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהַכּוֹתָהּ לְעַצְמוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה עִמָּהֶם שְׁלִישִׁי, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁזֶּה הַנֶּחְבָּל אָמַר לוֹ לַחְבֹּל בּוֹ וּלְהִתְרַעֵם עַל אַחֵר; אֲבָל אִם אֵין

עִמָּהֶן אַחֵר, וְהָיְתָה הַמַּכָּה בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעַצְמוֹ, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה נִשִּׂיכָה בֵּין כְּתֵפָיו וְכִיּוֹצֵא בָזֶה - חַיָּב זֶה נוֹטֵל בְּלֹא שְׁבוּעָה.

ו. הוֹדָה הַחוֹבֵל שֶׁהוּא חָבַל, מְשַׁלֵּם חֲמִשָּׁה דְבָרִים, שֶׁהֲרֵי הָעֵדִים הָיוּ שָׁם שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ יָדוֹ שָׁלֵם בְּשִׁעַת הַמְּרִיבָה וְיָצָא חָבוּל. אֲבָל אִם לֹא הָיוּ שָׁם עֵדִים כְּלָל, וְהוּא אוֹמֵר: 'חָבַלְתָּ בִּי', וְהוֹדָה מֵעַצְמוֹ - פָּטוּר מִן הַנֶּזֶק וּמִן הַצַּעַר, וְחַיָּב בְּשֶׁבֶת וּבֹשֶׁת וְרִפּוּי עַל פִּי עַצְמוֹ; לְפִיכָךְ, אִם כָּפַר וְאָמַר: 'לֹא חָבַלְתִּי', נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֶת [מדרבנן].

ז. וְלָמָּה מְשַׁלֵּם אָדָם שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֵלּוּ עַל פִּי עַצְמוֹ? שֶׁהַשֶּׁבֶת וְהָרִפּוּי מָמוֹן הוּא, וְאֵינוֹ קָנָס - שֶׁאִם לֹא יִתֵּן לוֹ, חֲרֵי חִסְּרוֹ מָמוֹן שֶׁהוּא מִתְרַפֵּא בּוֹ וּבָטֵל מִמְּלַאכְתּוֹ. וְהַבֹּשֶׁת לֹא הִגִּיעָה לוֹ אֶלָּא בְשָׁעָה שֶׁהוֹדָה בְּפָנֵינוּ שֶׁהוּא חָבַל בּוֹ - שֶׁהַנֶּחְבָּל שֶׁלֹּא חָבַל בּוֹ אָדָם, אֵין לוֹ בֹּשֶׁת, וְהוֹדָאָתוֹ בְּבֵית דִּין הִיא שֶׁבִּיְּשָׁה אוֹתוֹ.

ח. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁאֵין הֶפְרֵשׁ בְּבֹשֶׁת בֵּין בֹּשֶׁת הַמַּגִּיעָה לוֹ אִם חָבַל בּוֹ בִּפְנֵי אֲחֵרִים, וּבֵין בֹּשֶׁת הַמַּגִּיעָה לוֹ בְּעֵת שֶׁהוֹדָה בִּפְנֵי אֲחֵרִים שֶׁחָבַל בּוֹ; לְפִיכָךְ מְשַׁלֵּם אָדָם בֹּשֶׁת עַל פִּי עַצְמוֹ.

ט. אֵינוֹ דּוֹמֶה מַזִּיק חֲבֵרוֹ בְּגוּפוֹ, לְמַזִּיק מָמוֹנוֹ; שֶׁהַמַּזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ - כֵּיוָן שֶׁשִּׁלֵּם מַה שֶּׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם, נִתְכַּפֵּר לוֹ. אֲבָל חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ - אַף עַל פִּי שֶׁנָּתַן לוֹ כָּל הַחֲמִשָּׁה דְבָרִים, אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ; וַאֲפִלּוּ הִקְרִיב כָּל אֵילֵי נְבָיוֹת [המובחרים], אֵין מִתְכַּפֵּר לוֹ וְלֹא נִמְחַל עֲוֹנוֹ, עַד שֶׁיְּבַקֵּשׁ מִן הַנֶּחְבָּל וְיִמְחֹל לוֹ.

י. וְאָסוּר לַנֶּחְבָּל לִהְיוֹת אַכְזָרִי וְלֹא יִמְחֹל; וְאֵין זוֹ דֶּרֶךְ זֶרַע יִשְׂרָאֵל. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַחוֹבֵל, וְנִתְחַנֵּן לוֹ פַּעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה, וְיָדַע שֶׁהוּא שָׁב מֵחֶטְאוֹ, וְנִחַם [התחרט] עַל רָעָתוֹ - יִמְחֹל לוֹ. וְכָל הַמְמַהֵר לִמְחֹל - חֲרֵי הוּא מְשֻׁבָּח, וְרוּחַ חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ.

יא. וְעוֹד יֵשׁ הֶפְרֵשׁ בֵּין נִזְקֵי גּוּפוֹ לְנִזְקֵי מָמוֹנוֹ, שֶׁהָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'סַמֵּא עֵינִי, קְטַע אֶת יָדִי, עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר' - חֲרֵי זֶה חַיָּב בַּחֲמִשָּׁה דְבָרִים; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁאֵין אָדָם רוֹצֶה בְּכָךְ. אֲבָל הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'קְרַע אֶת כְּסוּתִי, שַׁבֵּר אֶת כַּדִּי, עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר' - חֲרֵי זֶה פָּטוּר; וְאִם לֹא אָמַר לוֹ 'עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר' - חֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף עַל פִּי שֶׁהִרְשָׁהוּ לְהַשְׁחִית.

יב. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁבָּאוּ הַכֵּלִים לְיָדוֹ תְּחִלָּה בְּתוֹרַת שְׁמִירָה, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שְׁאוּלִין אֶצְלוֹ אוֹ מֻפְקָדִין אֶצְלוֹ, וְאָמַר לוֹ: 'שַׁבֵּר וּקְרַע', וְעָשָׂה כֵּן - חַיָּב לְשַׁלֵּם, עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ 'עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר'; אֲבָל אִם אָמַר לוֹ: 'קַח כְּלִי זֶה וְשַׁבְּרוֹ', 'בֶּגֶד זֶה וּקְרָעוֹ', וְעָשָׂה כֵּן - חֲרֵי זֶה פָּטוּר.

יג. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'שַׁבֵּר כֵּלָיו שֶׁל פְּלוֹנִי עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר', וְעָשָׂה כֵּן - חֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם, וּכְאִלּוּ אָמַר לוֹ 'סַמֵּא עֵינוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי עַל מְנָת שֶׁאַתָּה פָּטוּר'. וְאַף עַל פִּי שֶׁהָעוֹשֶׂה הוּא הַחַיָּב לְשַׁלֵּם - חֲרֵי זֶה הָאוֹמֵר לוֹ שֶׁתָּפוֹ בָּעָוֹן וְרָשָׁע הוּא, שֶׁחֲרֵי הִכְשִׁיל עִוֵּר וְחִזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה.

פֶּרֶק ו

א. הַמַּזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ, חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; בֵּין שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג, בֵּין שֶׁהָיָה אָנוּס - חֲרֵי הוּא כַּמְזִיד. כֵּיצַד? נָפַל מִן הַגַּג וְשָׁבַר אֶת הַכֵּלִים, אוֹ שֶׁנִּתְקַל כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ וְנָפַל עַל הַכְּלִי וּשְׁבָרוֹ - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַכֵּה בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה", וְלֹא חִלֵּק הַכָּתוּב כָּאן בֵּין שׁוֹגֵג לְמַזִיד.

ב. וְאֶחָד הַהוֹרֵג בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ הַשּׁוֹבֵר כֵּלָיו, אוֹ קוֹרֵעַ בְּגָדָיו, אוֹ קוֹצֵץ נְטִיעוֹתָיו - הַכֹּל דִּין אֶחָד הוּא.

ג. בַּמֶּה דְבָרִים אֲמוּרִים? בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק. אֲבָל בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק, אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אֶלָּא אִם הִזִּיק בְּזָדוֹן; אֲבָל בִּשְׁגָגָה אוֹ בְּאֹנֶס, פָּטוּר. וְכֵן אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶן בִּרְשׁוּת, אוֹ שְׁנֵיהֶן שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִזִּיק אֶחָד מֵהֶן מָמוֹן חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - פָּטוּר.

ד. הָיָה עוֹלֶה בַּסֻּלָּם, וְנִשְׁמְטָה שְׁלִיבָה [מדריגה] מִתַּחְתָּיו, וְנָפְלָה וְהִזִּיקָה - אִם לֹא הָיְתָה מְהֻדֶּקֶת וַחֲזָקָה, חַיָּב; וְאִם הָיְתָה חֲזָקָה וּמְהֻדֶּקֶת, וְנִשְׁמְטָה, אוֹ שֶׁהִתְלִיעָה - חֲרֵי זֶה פָּטוּר, שֶׁזּוֹ מַכָּה בִּידֵי שָׁמַיִם הִיא. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק; אֲבָל בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק - פָּטוּר, עַד שֶׁיִּתְכַּוֵּן לְהַזִּיק, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ה. חֲרֵי שֶׁמִּלֵּא חֲצַר חֲבֵרוֹ כַּדֵּי יַיִן וָשֶׁמֶן, אֲפִלּוּ הִכְנִיסָן בִּרְשׁוּת - הוֹאִיל וְלֹא קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הֶחָצֵר לִשְׁמֹר, חֲרֵי זֶה נִכְנָס וְיוֹצֵא כְּדַרְכּוֹ, וְכָל שֶׁיִּשְׁתַּבֵּר מִן הַכַּדִּים בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ, חֲרֵי הוּא פָּטוּר עֲלֵיהֶן. וְאִם שְׁבָרָן בְּכַוָּנָה, אֲפִלּוּ הִכְנִיסָן בַּעַל הַכַּדִּים שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת - חֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

ו. שׁוֹר שֶׁעָלָה עַל גַּבֵּי חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, בִּרְשׁוּת הַמַּזִּיק שֶׁהוּא בַּעַל הַתַּחְתּוֹן, בֵּין שֶׁהָיָה תָּם, בֵּין שֶׁהָיָה מוּעָד, וּבָא בַּעַל הַתַּחְתּוֹן וְשָׁמַט אֶת שׁוֹרוֹ לְהַצִּילוֹ, וְנָפַל עֶלְיוֹן וּמֵת - חֲרֵי זֶה פָּטוּר.

ז. דְּחָפוֹ לְעֶלְיוֹן וּמֵת - אִם הָיָה יָכוֹל לִשְׁמְטוֹ [לתחתון] וְלֹא שְׁמָטוֹ, חֲרֵי זֶה חַיָּב; וְאִם לֹא הָיָה יָכוֹל לִשְׁמְטוֹ, חֲרֵי זֶה פָּטוּר.

ח. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, זֶה בָּא בְחָבִיתוֹ וְזֶה בָּא בְקוֹרָתוֹ, וְנִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ שֶׁל זֶה בְּקוֹרָתוֹ שֶׁל זֶה - פָּטוּר; שֶׁלָּזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ, וְלָזֶה רְשׁוּת לְהַלֵּךְ. הָיָה בַּעַל הַקּוֹרָה רִאשׁוֹן, וּבַעַל הֶחָבִית אַחֲרוֹן, וְנִשְׁבְּרָה חָבִית בַּקּוֹרָה - פָּטוּר. וְאִם עָמַד בַּעַל הַקּוֹרָה לָנוּחַ מִכֹּבֶד מַשָּׂאוֹ, חַיָּב; וְאִם הִזְהִיר בַּעַל הֶחָבִית וְאָמַר לוֹ 'עֲמֹד', פָּטוּר. עָמַד לְתַקֵּן מַשָּׂאוֹ, חֲרֵי זֶה כְּמְהַלֵּךְ וּפָטוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר בַּעַל הֶחָבִית, שֶׁחֲרֵי הוּא טָרוּד בְּדַרְכּוֹ. הָיָה בַּעַל הֶחָבִית רִאשׁוֹן, וּבַעַל הַקּוֹרָה אַחֲרוֹן, וְנִשְׁבְּרָה חָבִית בַּקּוֹרָה - חַיָּב; שֶׁזֶּה כְּמוֹ שֶׁשִּׁבְּרָהּ בְּיָדוֹ בְּכַוָּנָה. וְאִם עָמַד בַּעַל הֶחָבִית לָנוּחַ, פָּטוּר; וְאִם הִזְהִיר בַּעַל הַקּוֹרָה וְאָמַר לוֹ 'עֲמֹד', חֲרֵי זֶה חַיָּב. וְאִם עָמַד לְתַקֵּן מַשָּׂאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר לְבַעַל הַקּוֹרָה - חֲרֵי הוּא חַיָּב. וְכֵן זֶה בָּא בְּנִרוֹ וְזֶה בָּא בְּפִשְׁתָּנוֹ [ונשרף]; וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה.

ט. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֶחָד רָץ וְאֶחָד מְהַלֵּךְ, וְהֵזִּיק אֶחָד מֵהֶם בַּחֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה - זֶה הָרָץ חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְשַׁנֶּה; וְאִם הָיָה עֶרֶב שַׁבָּת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָץ בִּרְשׁוּת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּכָּנֵס הַשַּׁבָּת וְהוּא אֵינוֹ פָּנוּי [מוכן]. הָיוּ שְׁנֵיהֶם רָצִים, וְהֵזִּקוּ זֶה בָּזֶה - שְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין, וַאֲפִלּוּ בִּשְׁאָר הַיָּמִים.

י. אֶחָד הַמַּזִּיק בְּיָדוֹ, אוֹ שֶׁזָּרַק אֶבֶן, אוֹ יָרָה חֵץ וְהִזִּיק בּוֹ, אוֹ שֶׁפָּטַר [הפנה זרם] מַיִם עַל חֲבֵרוֹ אוֹ עַל הַכֵּלִים וְהִזִּיק, אוֹ שֶׁרָק אוֹ נָע [באפו] וְהִזִּיק בְּכִיחוֹ וְנִיעוֹ [ליחת הגרון והאף] בְּעֵת שֶׁהָלְכוּ מִכֹּחוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמַזִּיק בְּיָדוֹ, וְהֵן תּוֹלְדוֹת שֶׁל אָדָם. אֲבָל אִם נָח הָרֹק וְהַכִּיחַ עַל הָאָרֶץ, וְאַחַר כָּךְ נִתְקַל בָּהֶן אָדָם - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִשּׁוּם בּוֹרוֹ; שֶׁכָּל תַּקָּלָה, תּוֹלֶדֶת בּוֹר הִיא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יא. לוֹטֵשׁ [עובד במתכת] שֶׁהָיָה מַכֶּה בַּפַּטִּישׁ, וְיָצָא גֵּץ מִתַּחַת הַפַּטִּישׁ וְהִזִּיק - הֲרֵי זֶה חַיָּב כְּמִי שֶׁזָּרַק חֵץ אוֹ זָרַק אֶבֶן. וְכֵן הַבַּנַּאי שֶׁקִּבֵּל עָלָיו אֶת הַכֹּתֶל לְסָתְרוֹ, וְשִׁבֵּר אֶת הָאֲבָנִים אוֹ הִזִּיק [אחרים] - חַיָּב. הָיָה סוֹתֵר מִצַּד זֶה, וְנָפַל מִצַּד אַחֵר - פָּטוּר; וְאִם מֵחֲמַת הַמַּכָּה - חַיָּב, שֶׁזֶּה כְּזוֹרֵק חֵץ וְהִזִּיק בּוֹ הוּא.

יב. הַכּוֹבֵשׁ [לוחץ על] בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ בַּמַּיִם, אוֹ שֶׁנָּפְלָה וּמְנָעָהּ מִלַּעֲלוֹת עַד שֶׁמֵּתָה בַּמַּיִם, אוֹ שֶׁהִנִּיחָהּ בַּחַמָּה וְצִמְצֵם [דחק] עָלֶיהָ הַמָּקוֹם כְּדֵי שֶׁלֹּא תִמְצָא צֵל, עַד שֶׁהֲרָגַתְּהָ הַחַמָּה - חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יג. שְׁנַיִם שֶׁהֵמִיתוּ אֶת הַבְּהֵמָה כְּאַחַת, אוֹ שָׁבְרוּ אֶת הַכְּלִי כְּאַחַת - מְשַׁלְּשִׁין [מחלקים] בֵּינֵיהֶם.

יד. חֲמִשָּׁה שֶׁהִנִּיחוּ חָמֵשׁ חֲבִילוֹת עַל הַבְּהֵמָה וְלֹא מֵתָה, וּבָא זֶה הָאַחֲרוֹן וְהִנִּיחַ חֲבִילָתוֹ עָלֶיהָ וּמֵתָה - אִם הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בְּאוֹתָן הַחֲבִילוֹת, וּמִשֶּׁהוֹסִיף זֶה חֲבִילָתוֹ עָמְדָה וְלֹא הָלְכָה - הָאַחֲרוֹן חַיָּב; וְאִם מִתְּחִלָּה לֹא הָיְתָה מְהַלֶּכֶת, הָאַחֲרוֹן פָּטוּר. וְאִם אֵין יָדוּעַ, כֻּלָּן מְשַׁלְּמִין בְּשָׁוֶה.

טו. וְכֵן חֲמִשָּׁה שֶׁיָּשְׁבוּ עַל הַכִּסֵּא וְלֹא נִשְׁבַּר, וּבָא הָאַחֲרוֹן וְיָשַׁב עָלָיו וְנִשְׁבַּר - אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה רָאוּי לְהִשָּׁבֵר בָּהֶם קֹדֶם שֶׁיָּשַׁב - הוֹאִיל וְקָרַב אֶת שְׁבִירָתוֹ, הָאַחֲרוֹן חַיָּב; שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִים לוֹ: 'אִלּוּ לֹא נִסְמַכְתָּ עָלָיו, הָיֵינוּ עוֹמְדִים קֹדֶם שֶׁיִּשָּׁבֵר'. וְאִם יָשְׁבוּ כְּאַחַת וְנִשְׁבַּר, כֻּלָּן חַיָּבִין. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

טז. אָדָם וְשׁוֹר שֶׁדָּחֲפוּ בְּהֵמָה, אוֹ כֵּלִים, אוֹ אָדָם, אוֹ בְּהֵמַת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין, לַבּוֹר; וְהֵזִּיק הַנִּדְחָף בַּבּוֹר, אוֹ מֵת, אוֹ נִשְׁתַּבְּרוּ הַכֵּלִים: לְעִנְיַן נִזְקֵי אָדָם אוֹ הֶזֵּק בְּהֵמָה - שְׁלֻשְׁתָּם חַיָּבִין, הָאָדָם הַדּוֹחֵף וּבַעַל הַשּׁוֹר וּבַעַל הַבּוֹר; וּמְשַׁלְּשִׁין [מחלקים] בֵּינֵיהֶם. לְעִנְיַן דְּמֵי וְלָדוֹת וְאַרְבָּעָה דְּבָרִים - אָדָם חַיָּב, וּבַעַל הַשּׁוֹר וּבַעַל הַבּוֹר פְּטוּרִין. לְעִנְיַן כֹּפֶר [על מות האדם] וּשְׁלֹשִׁים שֶׁל עֶבֶד - בַּעַל הַשּׁוֹר חַיָּב, וְאָדָם וּבַעַל הַבּוֹר פְּטוּרִין. לְעִנְיַן כֵּלִים וּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין - אָדָם וּבַעַל הַשּׁוֹר חַיָּבִין, וּבַעַל הַבּוֹר פָּטוּר.

יום רביעי כ"ט אלול ה'תשע"ד

פֶּרֶק ז

א. הַמַּזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ הֶזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִכָּר - הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁתַּנָּה הַדָּבָר וְלֹא נִפְסְדָה צוּרָתוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, דִּין תּוֹרָה; אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים אָמְרוּ, הוֹאִיל וְהִפְחִית דְּמֵיהֶן, הֲרֵי זֶה חַיָּב, וּמְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִפְחִית מִדְּמֵיהֶן.

ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁטִּמֵּא אֳכָלִין טְהוֹרִים שֶׁל חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁדִּמַּע [עירב תרומה בחולין] פֵּרוֹתָיו, אוֹ עֵרֵב לוֹ טִפַּת יַיִן נֶסֶךְ בְּתוֹךְ יֵינוֹ שֶׁהֲרֵי אָסַר עָלָיו הַכֹּל, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - שָׁמִין מַה שֶּׁהִפְסִיד, וּמְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבְּנִכְסָיו, כְּדֶרֶךְ כָּל הַמַּזִּיקִין.

ג. וְדָבָר זֶה, קָנָס הוּא שֶׁקָּנְסוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַמַּשְׁחִיתִין הוֹלֵךְ וּמְטַמֵּא טָהֳרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְאוֹמֵר: 'פָּטוּר אֲנִי'. לְפִיכָךְ, אִם מֵת זֶה שֶׁהִזִּיק הֶזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִכָּר - אֵין גּוֹבִין הַנֶּזֶק מִנְּכָסָיו; שֶׁלֹּא קָנְסוּ חֲכָמִים אֶלָּא זֶה שֶׁעָבַר וְהִזִּיק, אֲבָל הַיּוֹרֵשׁ שֶׁלֹּא עָשָׂה כְּלוּם, לֹא קָנְסוּ אוֹתוֹ. וְכֵן הַמַּזִּיק הֶזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִכָּר בִּשְׁגָגָה אוֹ בְּאֹנֶס - פָּטוּר, שֶׁלֹּא קָנְסוּ אֶלָּא הַמִּתְכַּוֵּן לְהַזִּיק מִדַּעְתּוֹ.

ד. הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ [פסלו] אֶת הַזֶּבַח - בְּמֵזִיד, חַיָּבִין לְשַׁלֵּם; בְּשׁוֹגֵג, פְּטוּרִין. וְכֵן הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּפָרַת חַטָּאת וּבְמֵי חַטָּאת ("חטאת" – פרה אדומה] - בְּמֵזִיד, חַיָּב לְשַׁלֵּם; בְּשׁוֹגֵג, פָּטוּר.

ה. הִכְנִיס פָּרָה לְמַרְבֵּץ [מקום הדיש] כְּדֵי שֶׁתִּינַק וְתָדוּשׁ, וְהִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמֵּי חַטָּאת - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם.

ו. הַמְנַסֵּךְ יַיִן חֲבֵרוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה - לֹא נֶאֱסַר הַיַּיִן; שֶׁאֵין אָדָם מִישְׂרָאֵל אוֹסֵר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ. וְאִם הָיָה לוֹ בּוֹ שֶׁתָּפוּת, אוֹ שֶׁהָיָה מְשֻׁמָּד שֶׁהֲרֵי הוּא כְּגוֹי, אוֹ שֶׁהִתְרוּ בּוֹ וְקִבֵּל הַהַתְרָאָה, שֶׁהֲרֵי הוּא [נעשה כעת] מְשֻׁמָּד - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר אֶת הַיַּיִן, וְחַיָּב לְשַׁלֵּם. וְהֵיאַךְ יִתְחַיֵּב זֶה לְשַׁלֵּם, וַהֲרֵי הוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ? מִפְּנֵי שֶׁמְּעֵת שֶׁהִגְּבִיהוּ נִתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם, וְאֵינוֹ מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ עַד שֶׁיְּנַסֵּךְ.

ז. כָּל הַגּוֹרֵם לְהַזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ, חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבְּנִכְסָיו כִּשְׁאָר הַמַּזִּיקִין. אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הוּא הַמַּזִּיק זֶה הַנֶּזֶק עַצְמוֹ בָּאַחֲרוֹנָה, הוֹאִיל וְהוּא הַגּוֹרֵם הָרִאשׁוֹן, חַיָּב. כֵּיצַד? הַזּוֹרֵק כְּלִי שֶׁלּוֹ מֵרֹאשׁ הַגַּג עַל גַּבֵּי כָּרִים וּכְסָתוֹת, וּבָא אַחֵר וְקִדֵּם וְסִלֵּק אֶת הַכָּרִים מֵעַל הָאָרֶץ, וְנִחְבַּט הַכְּלִי בָּאָרֶץ וְנִשְׁבַּר - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם כְּאִלּוּ שִׁבְּרוֹ בְּיָדוֹ; שֶׁסִּלּוּק הַכָּרִים וְהַכְּסָתוֹת גָּרַם לוֹ שֶׁיִּשָּׁבֵר. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ח. הַזּוֹרֵק כְּלִי שֶׁל חֲבֵרוֹ מֵרֹאשׁ הַגַּג עַל גַּבֵּי כָּרִים וּכְסָתוֹת שֶׁל בַּעַל הַכְּלִי, וְקִדֵּם בַּעַל הַכְּלִי וְהֵסִיר הַכָּרִים - הַזּוֹרֵק חַיָּב; שֶׁזְּרִיקָתוֹ, הִיא הַגּוֹרֵם הָרִאשׁוֹן לִשְׁבִירַת הַכְּלִי. וְאִם

קָדַם אַחֵר וְסִלְקָן - שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין, הַזּוֹרֵק וְהַמְסַלֵּק; שֶׁשְּׁנֵיהֶם גָּרְמוּ לְאַבֵּד מָמוֹנוֹ שֶׁל זֶה.

ט. וְכֵן הַשּׁוֹרֵף שְׁטָרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵרוֹ, חַיָּב לְשַׁלֵּם כָּל הַחוֹב שֶׁהָיָה בַּשְּׁטָר; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵין גּוּף הַשְּׁטָר מָמוֹן, הֲרֵי גָּרַם לְאַבֵּד הַמָּמוֹן; וּבִלְבַד שֶׁיּוֹדֶה לוֹ הַמַּזִּיק שֶׁשְּׁטָר מְקַיָּם [מאומת בבי"ד] הָיָה, וְכָךְ וָכָךְ הָיָה כָתוּב בּוֹ, וּמִחֲמַת שֶׁשָּׁרְפוֹ הוּא שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִגְבּוֹת הַחוֹב; אֲבָל אִם לֹא הֶאֱמִינוֹ, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ אֶלָּא דְּמֵי הַנְּיָר בִּלְבַד.

י. וְכֵן רְאוּבֵן שֶׁהָיָה נוֹשֶׁה בְּשִׁמְעוֹן, וּמָכַר הַשְּׁטָר לְלֵוִי, וְחָזַר אַחַר שֶׁמְּכָרוֹ וּמְחָלוֹ לְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי נִפְטַר שִׁמְעוֹן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ, וְנִתְחַיֵּב רְאוּבֵן לְשַׁלֵּם לְלֵוִי כָּל מַה שֶּׁבַּשְּׁטָר; שֶׁהֲרֵי גָּרַם לוֹ לְאַבֵּד הַשְּׁטָר, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ שֶׁשָּׁרְפוֹ. וְכֵן אִם מְחָלוֹ יוֹרֵשׁ רְאוּבֵן, מְשַׁלֵּם הַמּוֹחֵל מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו.

יא. וְכֵן הָעוֹשֶׂה עַבְדּוֹ אִיפּוֹתִיקִי [שעבדו לחובו], וְחָזַר שִׁחְרְרוֹ - חַיָּב הַמְשַׁחְרֵר לְשַׁלֵּם לְבַעַל הַחוֹב; שֶׁהֲרֵי הִפְקִיעַ שִׁעְבּוּדוֹ, וְגָרַם לְאַבֵּד מָמוֹנוֹ. וְכוֹפִין אֶת בַּעַל הַחוֹב גַּם הוּא לְשַׁחְרֵר הָעֶבֶד, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְגַּע בּוֹ וְיֹאמַר לוֹ 'עַבְדִּי אַתָּה'. וְכֵן הַדּוֹחֵף מַטְבֵּעַ חֲבֵרוֹ, וְנִתְגַּלְגֵּל וְיָרַד לַיָּם - חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְכֵן הַצּוֹרֵם [פוגם] אֹזֶן הַפָּרָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי גָּרַם לִפְחֹת דָּמֶיהָ. וְכֵן הַמְרַקֵּעַ [כותש] דִּינְרֵי חֲבֵרוֹ, וְהֶעֱבִיר צוּרָתָן - חַיָּב לְשַׁלֵּם מִשּׁוּם גּוֹרֵם. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

יב. הַזּוֹרֵק כְּלִי מֵרֹאשׁ הַגָּג לָאָרֶץ, וְלֹא הָיָה תַּחְתָּיו כֵּלִים [כרים וכסתות], וְקָדַם אַחֵר וּשְׁבָרוֹ בְּמַקֵּל כְּשֶׁהוּא בָּאֲוִיר, קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעַ לָאָרֶץ - הֲרֵי זֶה הָאַחֵר פָּטוּר; שֶׁלֹּא שָׁבַר אֶלָּא כְּלִי שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁבֵר מִיָּד בְּוַדַּאי; וְנִמְצָא כְּשׁוֹבֵר כְּלִי שָׁבוּר, וְאֵין זֶה כְּגוֹרֵם. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, פָּטוּר.

יג. שׁוֹר שֶׁהָיָה עוֹמֵד לַהֲרִיגָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַזִּיק אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְאֵילָן שֶׁהוּא עוֹמֵד לְקִצִּיצָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַזִּיק אֶת הָרַבִּים, וְקָדַם אֶחָד וְשָׁחַט שׁוֹר זֶה וְקִצֵּץ אִילָן זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים - חַיָּב לְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִים, שֶׁהֲרֵי הִפְקִיעָן מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוָה. וְאִם טָעַן וְאָמַר: 'אַתָּה אָמַרְתָּ לִי לְהָרְגוֹ וּלְקָצְצוֹ', הוֹאִיל וְהוּא עוֹמֵד לְכָךְ, הֲרֵי זֶה פָּטוּר.

יד. וְכֵן מִי שֶׁשָּׁחַט חַיָּה אוֹ עוֹף, וּבָא אַחֵר וְכִסָּה הַדָּם שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַשּׁוֹחֵט - חַיָּב לִתֵּן לוֹ כְּמוֹ שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִים. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה שֶׁהוּא נוֹתֵן קְנָס קָצוּב, וְהוּא עֲשָׂרָה זְהוּבִים; וְכֵן הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁכָּל הַמּוֹנֵעַ הַבְּעָלִים מִלַּעֲשׂוֹת מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהֵן רְאוּיִין לַעֲשׂוֹתָהּ, וְקָדַם אַחֵר וַעֲשָׂיָהּ - מְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים עֲשָׂרָה זְהוּבִים.

טו. שָׁמִין לַמַּזִּיק בְּיָדוֹ [בעצמו], כְּדֶרֶךְ שֶׁשָּׁמִין לוֹ אִם הִזִּיק מָמוֹנוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָרַג בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ, אוֹ שִׁבֵּר כֵּלָיו - שָׁמִין כַּמָּה הָיְתָה הַבְּהֵמָה שָׁוָה וְכַמָּה הַנְּבֵלָה שָׁוָה, וְכַמָּה הָיָה הַכְּלִי שָׁוֶה וְהוּא שָׁלֵם וְכַמָּה שָׁוֶה עַתָּה; וּמְשַׁלֵּם הַפָּחַת לַנִּזָּק עִם הַנְּבֵלָה אוֹ הַכְּלִי הַשָּׁבוּר, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּשׁוֹרוֹ שֶׁהִזִּיק; שֶׁדִּין אֶחָד הוּא. דֶּרֶךְ עֲנָבִים שֶׁל חֲבֵרוֹ [ונעשו יין], שָׁמִין לוֹ הַזִּקוֹ. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

טז. כְּשֶׁגּוֹבִין הַפָּחַת מִן הַמַּזִּיק, גּוֹבִין מִן הַמַּטַּלְטְלִין שֶׁלּוֹ; אִם אֵין לוֹ מִטַּלְטְלִין, גּוֹבִין מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. וְכֵן הָאוֹנֵס וְהַמְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע, כֻּלָּן מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו גּוֹבִין מֵהֶן.

יז. כָּל הַמַּזִּיק מָמוֹן חֲבֵרוֹ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה הִזִּיק - הֲרֵי הַנִּזָּק נִשְׁבָּע בְּתַקָּנַת חֲכָמִים, וְנוֹטֵל. כְּמוֹ [שמצינו הדין כ] שֶׁיִּטְעוֹן הַנִּגְזָל; וְהוּא שֶׁיִּטְעַן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן [משוער שיש לו], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּגִנְזָל.

יח. כֵּיצַד? לָקַח כִּיס חֲבֵרוֹ וְהִשְׁלִיכוֹ לַיָּם אוֹ לָאֵשׁ, אוֹ שֶׁמְּסָרוֹ בְּיַד אַנָּס וְאָבַד - בַּעַל הַכִּיס אוֹמֵר: 'זְהוּבִים הָיָה מָלֵא', וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: 'אֵינִי יוֹדֵעַ מָה הָיָה בּוֹ, שֶׁמָּא עָפָר אוֹ תֶּבֶן הָיָה מָלֵא' - הֲרֵי הַנִּזָּק נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ, וְנוֹטֵל; וְהוּא שֶׁיִּטְעַן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן, אוֹ אָמוּד לְהַפְקִידָן אֶצְלוֹ, וְדַרְכָּן לְהַנִּיחָן בְּכִיס וְכַיּוֹצֵא בּוֹ; אֲבָל אִם אֵין דַּרְכָּן לְהַנִּיחָן בִּכְלִי זֶה, הוּא פָּשַׁע בְּעַצְמוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁחָטַף חֵמֶת [נוד עור] אוֹ סַל מְלֵאִים וּמְחֻפִּים, וְהִשְׁלִיכָם לַיָּם אוֹ שְׂרָפָם, וְטָעַן הַנִּזָּק שֶׁמַּרְגָּלִיּוֹת הָיוּ בְּתוֹכָם - אֵינוֹ נֶאֱמָן, וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ עַל כָּךְ; שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ מַרְגָּלִיּוֹת בְּסַלִּים וּבַחֲמָתוֹת. וְאִם תָּפַשׂ, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ, אֶלָּא נִשְׁבָּע שֶׁמַּרְגָּלִיּוֹת הָיוּ בָהּ, וְנוֹטֵל מִמַּה שֶּׁיֵּשׁ אֶצְלוֹ. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יט. יָדַע הַמַּזִּיק שֶׁהַכִּיס הָיָה בּוֹ זְהוּבִים, אֲבָל אֵינוֹ יוֹדֵעַ כַּמָּה הָיוּ, וְהַנִּזָּק אוֹמֵר: 'אֶלֶף הָיוּ' - נוֹטֵל אֶלֶף בְּלֹא שְׁבוּעָה, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה אָמוּד; שֶׁהֲרֵי זֶה הַמַּזִּיק מְחַיֵּב שְׁבוּעָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשָּׁבַע, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הַפִּקָּדוֹן.

פֶּרֶק ח

א. הַמּוֹסֵר מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיַד אַנָּס [גוי], חַיָּב לְשַׁלֵּם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו; וְאִם מֵת, גּוֹבִין מִיּוֹרְשָׁיו כִּשְׁאָר כָּל הַמַּזִּיקִין. בֵּין שֶׁהָיָה הָאַנָּס גּוֹי, בֵּין שֶׁהָיָה יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי זֶה הַמּוֹסֵר חַיָּב לְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶׁלָּקַח הָאַנָּס, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָשָׂא [לקח] הַמּוֹסֵר וְלֹא נָתַן בְּיָדוֹ, אֶלָּא הִרְגִּיל [הלשין] בִּלְבַד.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהֶרְאָה הַמּוֹסֵר מְעַצְּמוֹ [את מקום הממון]. אֲבָל אִם אֲנָסוּהוּ גּוֹיִים אוֹ יִשְׂרָאֵל אַנָּס לְהַרְאוֹת, וְהֶרְאָה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין. וְאִם נָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָנוּס, הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁהַמַּצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ, חַיָּב לְשַׁלֵּם.

ג. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁגָּזַר הַמֶּלֶךְ לְהָבִיא לוֹ יַיִן אוֹ תֶּבֶן וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, וְעָמַד מוֹסֵר וְאָמַר: 'הֲרֵי יֵשׁ לִפְלוֹנִי אוֹצַר יַיִן אוֹ תֶּבֶן בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי', וְהָלְכוּ וּלְקָחוּהוּ - חַיָּב לְשַׁלֵּם. אֲנָסוֹ הַמֶּלֶךְ לְמוֹסֵר זֶה עַד שֶׁיַּרְאֶה לוֹ אוֹצְרוֹת יַיִן אוֹ תֶּבֶן, אוֹ עַד שֶׁיַּרְאֶה לוֹ מָמוֹן פְּלוֹנִי שֶׁהוּא בּוֹרֵחַ מִלְּפָנָיו [מהמלך], וְהֶרְאָה לוֹ מִפְּנֵי הָאַנָּס - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁאִם לֹא יַרְאֶה לוֹ, יַכֵּהוּ אוֹ יְמִיתֶהוּ.

ד. נָשָׂא מָמוֹן חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ וּנְתָנוֹ לָאַנָּס - חַיָּב לְשַׁלֵּם מִכָּל מָקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁהַמֵּלֵךְ אֲנָסוֹ לְהָבִיא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁאִם אֲנָסוֹ לְהָבִיא וְהֵבִיא חַיָּב? בְּשֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַמָּמוֹן לִרְשׁוּת הָאַנָּס. אֲבָל אַנָּס שֶׁאָנַס יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁהֶרְאָהוּ, וְעָמַד הָאַנָּס עַל הַמָּמוֹן וְנַעֲשָׂה בִּרְשׁוּתוֹ, וְאָנַס אֶת יִשְׂרָאֵל לְהוֹלִיכוֹ לוֹ לְמָקוֹם אַחֵר, וַאֲפִלּוּ הוֹלִיכוֹ זֶה הַמּוֹסֵר שֶׁהֶרְאָה - חֲרֵי זֶה פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם; שֶׁכֵּיוָן שֶׁעָמַד הָאַנָּס בְּצַד הָאוֹצָר, כְּבָר אָבַד כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ וּכְאִלּוּ נִשְׂרַף.

ה. בַּעֲלֵי דִין שֶׁהָיְתָה בֵּינֵיהֶן מְרִיבָה עַל הַקַּרְקַע אוֹ עַל מִטַּלְטְלִין, זֶה אוֹמֵר 'שֶׁלִּי' וְזֶה אוֹמֵר 'שֶׁלִּי', וְעָמַד אֶחָד מֵהֶן וּמְסָרָהּ בְּיַד גּוֹיִם - מְנַדִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּחְזִיר הַדָּבָר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה וִיסַלֵּק יַד הָאַנָּס מִבֵּינֵיהֶן, וְיַעֲשׂוּ דִין בְּיִשְׂרָאֵל.

ו. מִי שֶׁנִּתְפַּשׂ עַל [מפני חוב של] חֲבֵרוֹ, וְלָקְחוּ גּוֹיִם מִמֶּנּוּ מָמוֹן בִּגְלַל חֲבֵרוֹ - אֵין חֲבֵרוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם. וְאֵין לְךָ מִי שֶׁנִּתְפַּשׂ עַל חֲבֵרוֹ וְיִהְיֶה חֲבֵרוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ, חוּץ מִן הַנִּתְפָּשׂ מִפְּנֵי הַמַּס הַקָּצוּב עַל כָּל אִישׁ וְאִישׁ בְּכָל שָׁנָה, אוֹ הַנִּתְפָּשׂ עַל הַתְּשׁוּרָה [מתנה] שֶׁנּוֹתֵן כָּל אִישׁ וְאִישׁ לַמֶּלֶךְ בְּעָבְרוֹ עֲלֵיהֶם הוּא אוֹ חֵילוֹתָיו - חֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ. וְהוּא, שֶׁיִּקְחוּ מִמֶּנּוּ בְּפֵרוּשׁ בִּגְלַל פְּלוֹנִי בִּפְנֵי עֵדִים.

ז. מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עֵדִים שֶׁמָּסַר מָמוֹן חֲבֵרוֹ, כְּגוֹן שֶׁהֶרְאָה מֵעַצְמוֹ, אוֹ שֶׁנֶּאֱנַס וְנָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד, וְלֹא יָדְעוּ הָעֵדִים כַּמָּה הִפְסִידוֹ בִּמְסִירָתוֹ, וְהַנִּמְסָר טוֹעֵן 'כָּךְ וָכָךְ הִפְסִדְתִּי', וְהַמּוֹסֵר כּוֹפֵר בְּמַה שֶּׁטָּעָנוּ - אִם תָּפַשׂ הַנִּמְסָר, אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ, אֶלָּא נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ [קדוש], וְזוֹכֶה בְּמַה שֶׁתָּפַשׂ; וְאִם לֹא תָּפַשׂ, אֵין מוֹצִיאִין מִן הַמּוֹסֵר אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה.

ח. וְאֵין מַשְׁבִּיעִין אֶת הַמּוֹסֵר שֶׁהֶרְאָה מֵעַצְמוֹ, לֹא שְׁבוּעָה חֲמוּרָה וְלֹא שְׁבוּעַת הֶסֵּת [דרבנן], מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע, וְאֵין לְךָ פָּסוּל יָתֵר מִזֶּה. אֲבָל הַמּוֹסֵר שֶׁאָנַסוּהוּ לְהַרְאוֹת אוֹ לְהָבִיא, וְנָשָׂא וְנָתַן בַּיָּד - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם, אֵינוֹ רָשָׁע, אֶלָּא בֶּן תַּשְׁלוּמִין הוּא בִּלְבַד, וּמַשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ כִּשְׁאָר כְּלַל הַכְּשֵׁרִין.

ט. אָסוּר לִמְסֹר יִשְׂרָאֵל בְּיַד גּוֹיִם, בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיָה רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת, וַאֲפִלּוּ הָיָה מֵצַר לוֹ וּמְצַעֲרוֹ. וְכָל הַמּוֹסְרוֹ בְּיַד גּוֹיִם, בֵּין בְּגוּפוֹ בֵּין בְּמָמוֹנוֹ - אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא.

י. מֻתָּר לַהֲרֹג הַמּוֹסֵר בְּכָל מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין דָּנִין דִּינֵי נְפָשׁוֹת. וּמֻתָּר לְהָרְגוֹ קֹדֶם שֶׁיִּמְסֹר, אֶלָּא כְּשֶׁאָמַר 'הֲרֵינִי מוֹסֵר פְּלוֹנִי בְּגוּפוֹ אוֹ בְּמָמוֹנוֹ', וַאֲפִלּוּ מָמוֹן קַל - חֲרֵי הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה, וּמַתְרִין בּוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: 'אַל תִּמְסֹר'. אִם הֵעֵז פָּנָיו וְאָמַר: 'לֹא כִי, אֶלָּא אֶמְסָרֶנּוּ' - מִצְוָה לְהָרְגוֹ; וְכָל הַקּוֹדֵם לְהָרְגוֹ, זָכָה.

יא. עָשָׂה הַמּוֹסֵר אֲשֶׁר זָמַם וּמָסַר - יֵרָאֶה לִי שֶׁאָסוּר לְהָרְגוֹ; אֶלָּא אִם כֵּן הֶחֱזִק [ג"פ] לִמְסֹר - חֲרֵי זֶה יֵהָרֵג, שֶׁמָּא יִמְסֹר אֲחֵרִים. וּמַעֲשִׂים בְּכָל זְמַן בְּעָרֵי הַמַּעֲרָב לַהֲרֹג הַמּוֹסְרִים שֶׁהֶחֱזִקוּ לִמְסֹר מָמוֹן יִשְׂרָאֵל, וְלִמְסֹר אֶת הַמּוֹסְרִים בְּיַד הַגּוֹיִם לְהָרְגָן וּלְהַכּוֹתָם וּלְאָסְרָם כְּפִי רִשְׁעָם. וְכֵן כָּל הַמַּצֵּר לַצִּבּוּר וּמְצַעֵר אוֹתָם, מֵתָר לְמָסְרוֹ בְּיַד גּוֹיִם לְהַכּוֹתוֹ וּלְאָסְרוֹ וּלְקָנְסוֹ; אֲבָל מִפְּנֵי צַעַר יָחִיד, אָסוּר לְמָסְרוֹ. וְאָסוּר לְאַבֵּד מָמוֹנוֹ שֶׁל מוֹסֵר, וְאַף עַל פִּי שֶׁמֵּתָּר לְאַבֵּד גּוּפוֹ, שֶׁהֲרֵי מָמוֹנוֹ רָאוּי לְיוֹרְשָׁיו.

יב. רוֹדֵף שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, אוֹ לִדְבַר עֲבֵרָה, וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים, בֵּין שֶׁל נִרְדָּף בֵּין שֶׁל כָּל אָדָם - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁרָדַף, הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה.

יג. נִרְדָּף שֶׁשִּׁבֵּר כֵּלִים שֶׁל רוֹדֵף, פָּטוּר; לֹא יְהֵא מָמוֹנוֹ חָבִיב מִגּוּפוֹ. וְאִם שִׁבֵּר כְּלֵי אֲחֵרִים - חַיָּב; שֶׁהַמַּצִּיל עַצְמוֹ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ, חַיָּב.

יד. מִי שֶׁרָדַף אַחַר הָרוֹדֵף לְהוֹשִׁיעַ הַנִּרְדָּף, וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים בֵּין שֶׁל רוֹדֵף בֵּין שֶׁל כָּל אָדָם - פָּטוּר; וְלֹא מִן הַדִּין, אֶלָּא תַּקָּנָה הִיא שֶׁלֹּא יִמָּנַע מִלְּהַצִּיל, אוֹ יִתְמַהְמַהַּ וִיעַיֵּן [להיזהר מלהזיק] בְּעֵת שֶׁיִּרְדֹּף.

טו. סְפִינָה שֶׁחִשְׁבָה לְהִשָּׁבֵר מִכֹּבֶד הַמַּשּׂאוֹי, וְעָמַד אֶחָד מֵהֶן וְהֵקֵל מִמַּשָּׂאָהּ וְהִשְׁלִיךְ בַּיָּם - פָּטוּר; שֶׁהַמַּשָּׂא שֶׁבָּהּ כְּמוֹ רוֹדֵף אַחֲרֵיהֶם לְהָרְגָם, וּמִצְוָה רַבָּה עָשָׂה שֶׁהִשְׁלִיךְ וְהוֹשִׁיעָם.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִיְּעַן

הִלְכוֹת רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נֶפֶשׁ

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁבַע עֶשְׂרֵה מִצְוֹת - שֶׁבַע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְעֶשֶׂר מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) שֶׁלֹּא לִרְצֹחַ; (ב) שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ, אֶלָּא יוּמָת; (ג) לְהַגְלוֹת הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה; (ד) שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר לְמְחַיֵּב גָּלוּת; (ה) שֶׁלֹּא יוּמַת הָרוֹצֵחַ כְּשֶׁיִּרְצַח, קֹדֶם עֲמִידָה בַּדִּין; (ו) לְהַצִּיל הַנִّרְדָּף בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף; (ז) שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הָרוֹדֵף; (ח) שֶׁלֹּא לַעֲמֹד עַל דָּם; (ט) לְהַפְרִישׁ עָרֵי מִקְלָט, וּלְכַוֵּן לָהֶם הַדֶּרֶךְ; (י) לַעֲרֹף אֶת הָעֶגְלָה בַּנַּחַל; (יא) שֶׁלֹּא יֵעָבֵד בְּאוֹתָהּ קַרְקַע וְלֹא תִּזָּרַע; (יב) שֶׁלֹּא לָשׂוּם דָּמִים; (יג) לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה; (יד) שֶׁלֹּא יַכְשִׁיל תָּמִים בַּדֶּרֶךְ; (טו) לִפְרֹק עִם מִי שֶׁנִּכְשַׁל בַּדֶّרֶךְ; (טז) לִטְעֹן עִמּוֹ; (יז) שֶׁלֹּא יַנִּיחֶנּוּ בַּדֶּרֶךְ נִבְהָל בְּמַשָּׂאוֹ וְיֵלֵךְ לוֹ. וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ - בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

א. כָּל הוֹרֵג נֶפֶשׁ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִרְצָח". וְאִם רָצַח בְּזָדוֹן בִּפְנֵי עֵדִים - מִיתָתוֹ בְּסַיִף [בחרב], שֶׁנֶּאֱמַר: "נָקֹם יִנָּקֵם"; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹ מִיתַת סַיִף; בֵּין שֶׁהָרַג אֶת חֲבֵרוֹ בְּבַרְזֶל, בֵּין שֶׁשָּׂרְפוֹ בָּאֵשׁ - מִיתָתוֹ בְּסַיִף.

ב. מִצְוָה בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "גֹּאֵל הַדָּם, הוּא יָמִית אֶת הָרֹצֵחַ"; וְכָל הָרָאוּי לִירֵשָׁה, הוּא גּוֹאֵל הַדָּם. לֹא רָצָה

גּוֹאֵל הַדָּם, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לַהֲמִיתוֹ, אוֹ שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֵל דָּם - בֵּית דִּין מְמִיתִין אֶת הָרוֹצֵחַ בְּסַיִף.

ג. הָאָב שֶׁהָרַג אֶת בְּנוֹ - אִם הָיָה לַנֶּהֱרָג בֵּן - חֲרֵי זֶה הוֹרֵג אֲבִי אָבִיו, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גּוֹאֵל הַדָּם; וְאִם אֵין לוֹ בֵּן - אֵין אֶחָד מִן הָאַחִין נַעֲשֶׂה גּוֹאֵל הַדָּם לְהָמִית אֶת אָבִיו, אֶלָּא בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ. וְאֶחָד הַזָּכָר וְאֶחָד הַנְּקֵבָה בִּגְאֻלַּת הַדָּם.

ד. וּמֵזְהָרִין בֵּית דִּין שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר [פדיון נפשו] מִן הָרוֹצֵחַ, וַאֲפִלּוּ נָתַן כָּל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ רָצָה גּוֹאֵל הַדָּם לְפָטְרוֹ; שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ שֶׁל זֶה הַנֶּהֱרָג קִנְיַן גּוֹאֵל הַדָּם, אֶלָּא קִנְיַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רוֹצֵחַ". וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁהִקְפִּידָה תּוֹרָה עָלָיו כִּשְׁפִיכוּת דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַחֲנִיפוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ, כִּי הַדָּם הוּא יַחֲנִיף אֶת הָאָרֶץ וְגוֹ'".

ה. רוֹצֵחַ שֶׁהָרַג בְּזָדוֹן - אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ הָעֵדִים וְלֹא הָרוֹאִים אוֹתוֹ, עַד שֶׁיְּבוֹאוּ לְבֵית דִּין וִידִינוּהוּ לְמִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ, עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט". וְהוּא הַדִּין לְכָל מְחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין שֶׁעָבְרוּ וְעָשׂוּ, שֶׁאֵין מְמִיתִין אוֹתָם עַד שֶׁיִּגָּמֵר דִּינָם בְּבֵית דִּין.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁעָבַר וְעָשָׂה הֶעָוֹן שֶׁחַיָּב עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין; אֲבָל הָרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, אֲפִלּוּ הָיָה הָרוֹדֵף קָטָן - חֲרֵי כָּל יִשְׂרָאֵל מְצֻוִּין לְהַצִּיל הַנִּרְדָּף מִיַּד הָרוֹדֵף, וַאֲפִלּוּ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף.

ז. כֵּיצַד? אִם הִזְהִירוּהוּ, וַחֲרֵי הוּא רוֹדֵף אַחֲרָיו - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו הַתְּרָאָה, כֵּיוָן שֶׁעַדַּיִן הוּא רוֹדֵף - חֲרֵי זֶה נֶהֱרָג. וְאִם יְכוֹלִים לְהַצִּילוֹ בְּאֵבֶר מֵאֵבְרֵי הָרוֹדֵף - כְּגוֹן שֶׁיַּכּוּ אוֹתוֹ בְּחֵץ אוֹ בְּאֶבֶן אוֹ בְּסַיִף, וְיִקְטְעוּ אֶת יָדוֹ אוֹ יְשַׁבְּרוּ אֶת רַגְלוֹ אוֹ יְסַמּוּ אֶת עֵינוֹ - עוֹשִׂין. וְאִם אֵינָן יְכוֹלִין לְכַוֵּן וְלֹא לְהַצִּילוֹ אֶלָּא אִם כֵּן הֲרָגוּהוּ לָרוֹדֵף - חֲרֵי אֵלּוּ הוֹרְגִין אוֹתוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁעַדַּיִן לֹא הָרַג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ, לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ".

ח. אֶחָד מְבוּשָׁיו [ביציו] וְאֶחָד כָּל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת, אֶחָד הָאִשָּׁה שֶׁאָחַזָה אֶת הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִישׁ שֶׁאָחַז אֶת הָאִשָּׁה - עִנְיַן הַכָּתוּב, שֶׁכָּל הַחוֹשֵׁב לְהַכּוֹת חֲבֵרוֹ הַכָּאָה הַמְמִיתָה אוֹתוֹ, מַצִּילִין אֶת הַנִּרְדָּף בְּכַפּוֹ שֶׁל רוֹדֵף; וְאִם אֵינָן יְכוֹלִין - מַצִּילִין אוֹתוֹ אַף בְּנַפְשׁוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ";

ט. חֲרֵי זוֹ מִצְוָת לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁלֹּא לָחוּס עַל נֶפֶשׁ הָרוֹדֵף. לְפִיכָךְ הוֹרוּ חֲכָמִים, שֶׁהָעֲבָרָה שֶׁהִיא מְקַשָּׁה לִילֵד - מֻתָּר לַחְתּוֹךְ הָעֻבָּר בְּמֵעֶיהָ, בֵּין בְּסַם בֵּין בַּיָּד; מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּרוֹדֵף אַחֲרֶיהָ לְהָרְגָהּ. וְאִם מִשֶּׁהוֹצִיא רֹאשׁוֹ, אֵין נוֹגְעִין בּוֹ, שֶׁאֵין דּוֹחִין נֶפֶשׁ מִפְּנֵי נֶפֶשׁ, וְזֶה הוּא טִבְעוֹ שֶׁל עוֹלָם.

י. אֶחָד הָרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, אוֹ רוֹדֵף אַחַר נַעֲרָה מְאֹרָשָׂה לְאָנְסָהּ - שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ, כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה". וַחֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "צָעֲקָה הַנַּעֲרָה הַמְאֹרָשָׂה, וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ"; הָא יֵשׁ לָהּ מוֹשִׁיעַ [מציל] - מוֹשִׁיעָהּ בְּכָל דָּבָר שֶׁיָּכוֹל לְהוֹשִׁיעָהּ, וַאֲפִלּוּ בַּהֲרִיגַת הָרוֹדֵף.

יא. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר כָּל הָעֲרָיוֹת, חוּץ מִן הַבְּהֵמָה; אֲבָל הַזְּכוּר, מַצִּילִין אוֹתוֹ בְּנֶפֶשׁ הָרוֹדֵף כִּשְׁאָר עֲרָיוֹת. אֲבָל הָרוֹדֵף אַחַר הַבְּהֵמָה לְרָבְעָהּ [להזדווג עמה], אוֹ שֶׁרָדַף לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, אוֹ לַעֲבֹד עֲבוֹדָה זָרָה - אַף עַל פִּי שֶׁהַשַּׁבָּת וַעֲבוֹדָה זָרָה עִקְּרֵי הַדָּת - אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה, וִיבִיאוּהוּ לְבֵית דִּין וִידִינוּהוּ, וְיָמוּת.

יב. רָדַף אַחַר עֶרְוָה, וּתְפָשָׂהּ וְשָׁכַב וְהֶעֱרָה - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא גָּמַר בִּיאָתוֹ, אֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ עַד עָמְדוֹ בַּדִּין. רָדַף אַחַר עֶרְוָה, וְהָיוּ אֲחֵרִים רוֹדְפִין אַחֲרָיו לְהַצִּילָהּ, וְאָמְרָה לָהֶם: 'הַנִּיחוּהוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַהַרְגֻנִי' - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, אֶלָּא מַבְהִילִין אוֹתוֹ וּמוֹנְעִין אוֹתוֹ מִלִּבְעֹל בְּאֵבָרָיו; וְאִם אֵינָם יְכוֹלִים לְמָנְעוֹ בְּאֵבָרָיו - אֲפִלּוּ בְּנַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יג. כָּל הַיָּכוֹל לְהַצִּיל בְּאֵבֶר מֵאֵבָרָיו, וְלֹא טָרַח בְּכָךְ, אֶלָּא הִצִּיל בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף, וַהֲרָגוֹ - חֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים, וְחַיָּב מִיתָה; אֲבָל אֵין בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ.

יד. כָּל הַיָّכוֹל לְהַצִּיל, וְלֹא הִצִּיל - עוֹבֵר עַל "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ". וְכֵן הָרוֹאֶה אֶת חֲבֵרוֹ טוֹבֵעַ בַּיָּם, אוֹ לִסְטִים בָּאִים עָלָיו, אוֹ חַיָּה רָעָה בָּאָה עָלָיו, וְיָכוֹל לְהַצִּילוֹ הוּא בְּעַצְמוֹ, אוֹ שֶׁיִּשְׂכֹּר אֲחֵרִים לְהַצִּילוֹ, וְלֹא הִצִּיל, אוֹ שֶׁשָּׁמַע גּוֹיִם אוֹ מוֹסְרִים מְחַשְּׁבִים עָלָיו רָעָה אוֹ טוֹמְנִין לוֹ פַּח, וְלֹא גִּלָּה אֹזֶן חֲבֵרוֹ וְהוֹדִיעוֹ, אוֹ שֶׁיָּדַע בְּגוֹי אוֹ בְּאוֹנֵס שֶׁהוּא קוֹבֵל עַל חֲבֵרוֹ, וְיָכוֹל לְפַיְּסוֹ בִּגְלַל חֲבֵרוֹ וּלְהָסִיר מַה שֶּׁבְּלִבּוֹ וְלֹא פִּיְּסוֹ, וְכָל כַּיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - הָעוֹשֶׂה אוֹתָם עוֹבֵר עַל "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ".

טו. הָרוֹאֶה רוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, אוֹ אַחַר עֶרְוָה לְבָעֲלָהּ, וְיָכוֹל לְהַצִּיל, וְלֹא הִצִּיל - חֲרֵי זֶה בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, שֶׁהִיא "וְקַצֹּתָה אֶת כַּפָּהּ"; וְעָבַר עַל שְׁנֵי לָאוִין, עַל "לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ" וְעַל "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ".

טז. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹקִין עַל לָאוִין אֵלּוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין בָּהֶן מַעֲשֶׂה, חֲמוּרִים הֵם; שֶׁכָּל הַמְאַבֵּד נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ אִבֵּד אֶת הָעוֹלָם כֻּלּוֹ; וְכָל הַמְקַיֵּם נֶפֶשׁ אַחַת מִיִּשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ קִיֵּם כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ.

יום חמישי א' תשרי ה'תשע"ה

פֶּרֶק ב

א. כָּל הַהוֹרֵג חֲבֵרוֹ בְּיָדוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ בְּסַיִף אוֹ בְּאֶבֶן הַמְמִיתָה, אוֹ שֶׁחֲנָקוֹ עַד שֶׁמֵּת, אוֹ שְׁרָפוֹ בָּאֵשׁ - הוֹאִיל וַהֲרָגוֹ מִכָּל מָקוֹם הוּא בְּעַצְמוֹ - חֲרֵי זֶה נֶהֱרָג בְּבֵית דִּין.

ב. אֲבָל הַשּׂוֹכֵר הוֹרֵג לַהֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ, אוֹ שֶׁשָּׁלַח עֲבָדָיו וַהֲרָגוּהוּ, אוֹ שֶׁכָּפַת חֲבֵרוֹ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי הָאֲרִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ וַהֲרָגַתּוּ הַחַיָּה, וְכֵן הַהוֹרֵג אֶת עַצְמוֹ - כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים הוּא, וַעֲוֹן הֲרִיגָה בְּיָדוֹ; וְחַיָּב מִיתָה לַשָּׁמַיִם, וְאֵין בָּהֶן מִיתַת בֵּית דִּין.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁכֵּן הוּא הַדִּין? שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם, בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ" - זֶה הַהוֹרֵג בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא עַל יְדֵי שָׁלִיחַ; "אֶת דִּמְכֶם לְנַפְשׁוֹתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ" - זֶה הַהוֹרֵג עַצְמוֹ; "מִיַּד כָּל חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ" - זֶה הַמּוֹסֵר חֲבֵרוֹ לִפְנֵי חַיָּה לְטָרְפוֹ; "מִיַּד הָאָדָם, מִיַּד אִישׁ אָחִיו, אֶדְרֹשׁ אֶת נֶפֶשׁ הָאָדָם" - זֶה הַשּׁוֹכֵר אֲחֵרִים לַהֲרֹג אֶת חֲבֵרוֹ. וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר בִּשְׁלָשְׁתָּן לְשׁוֹן דְּרִישָׁה [ענישה] - הֲרֵי דִּינָם מָסוּר לַשָּׁמַיִם.

ד. וּבְכָל אֵלּוּ הָרַצְחָנִין וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁאֵינָן מְחַיְּבִים מִיתַת בֵּית דִּין - אִם רָצָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְהָרְגָן בְּדִין הַמַּלְכוּת וְתַקָּנַת הָעוֹלָם, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וְכֵן אִם רָאוּ בֵּית דִּין לַהֲרֹג אוֹתָן בְּהוֹרָאַת שָׁעָה - אִם הָיְתָה הַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ, הֲרֵי יֵשׁ לָהֶם רְשׁוּת כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ.

ה. הֲרֵי שֶׁלֹּא הֲרָגָם הַמֶּלֶךְ, וְלֹא הָיְתָה הַשָּׁעָה צְרִיכָה לְכָךְ לְחַזֵּק הַדָּבָר - הֲרֵי בֵּית דִּין חַיָּבִין מִכָּל מָקוֹם לְהַכּוֹתָם מַכָּה רַבָּה הַקְּרוֹבָה לְמִיתָה, וְלֶאֱסֹר אוֹתָם בְּמָצוֹר [כלא] וּבְמָצוֹק [רעב] שָׁנִים רַבּוֹת, וּלְצַעֲרָם בְּכָל מִינֵי צַעַר; כְּדֵי לְהַפְחִיד וּלְאַיֵּם עַל שְׁאָר הָרְשָׁעִים, שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַדָּבָר לָהֶם לְפוּקָה וּלְמִכְשׁוֹל לֵבָב, וְיֹאמַר: 'הֲרֵינִי מְסַבֵּב לַהֲרֹג אוֹיְבֵי כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה פְּלוֹנִי, וְאֶפָּטֵר'.

ו. אֶחָד הַהוֹרֵג אֶת הַגָּדוֹל אוֹ אֶת הַקָּטָן בֶּן יוֹמוֹ, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו אִם הָרַג בְּזָדוֹן, אוֹ גּוֹלֶה אִם הָרַג בִּשְׁגָגָה; וְהוּא, שֶׁכָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו [של היריון מלא]; אֲבָל אִם נוֹלַד לְפָחוֹת מִתִּשְׁעָה חֳדָשִׁים - הֲרֵי הוּא כְּנֶפֶל עַד שֶׁיִּשֵּׁהֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהַהוֹרְגוֹ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו.

ז. אֶחָד הַהוֹרֵג אֶת הַבְּרִיא, אוֹ אֶת הַחוֹלֶה הַנּוֹטֶה לָמוּת. וַאֲפִלּוּ הָרַג אֶת הַגּוֹסֵס, נֶהֱרָג עָלָיו. וְאִם הָיָה גּוֹסֵס בִּידֵי אָדָם, כְּגוֹן שֶׁהִכּוּהוּ עַד שֶׁנָּטָה לָמוּת וַהֲרֵי הוּא גּוֹסֵס — הַהוֹרֵג אוֹתוֹ, אֵין בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ.

ח. הַהוֹרֵג אֶת הַטְּרֵפָה [שיש לו מום הממית תוך שנה] - אַף עַל פִּי שֶׁאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק, הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם. וְכָל אָדָם בְּחֶזְקַת שָׁלֵם הוּא, וְהַהוֹרְגוֹ נֶהֱרָג עָלָיו - עַד שֶׁיִּוָּדַע בְּוַדַּאי שֶׁזֶּה טְרֵפָה, וְיֹאמְרוּ הָרוֹפְאִים שֶׁמַּכָּה זוֹ אֵין לָהּ תְּעָלָה [רפואה] בְּאָדָם, וּבָהּ יָמוּת אִם לֹא יִמִּיתֶנּוּ דָּבָר אַחֵר.

ט. אָדָם טְרֵפָה שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ - נֶהֱרָג, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַעֲרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ"; וְהוּא שֶׁיַּהֲרֹג בִּפְנֵי בֵּית דִּין. אֲבָל בִּפְנֵי עֵדִים, פָּטוּר; שֶׁמָּא יִזְמוּ הָעֵדִים, וְאִם הוּזַמּוּ אֵינָן נֶהֱרָגִין, שֶׁהֲרֵי לֹא זָמְמוּ לַהֲרֹג אֶלָּא טְרֵפָה, וְכָל עֵדוּת שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לַהֲזָמָה, אֵינָהּ עֵדוּת בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת.

י. אֶחָד הַהוֹרֵג אֶת יִשְׂרָאֵל, אוֹ הַהוֹרֵג עֶבֶד כְּנַעֲנִי - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו; וְאִם הָרַג בִּשְׁגָגָה, גּוֹלֶה.

יא. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָרַג גֵּר תּוֹשָׁב [שקיבל ז' מצוות] - אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו בְּבֵית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יָזִיד אִישׁ עַל רֵעֵהוּ"; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג עַל הַגּוֹי. וְאֶחָד הַהוֹרֵג אֶת עֶבֶד אֲחֵרִים אוֹ הַהוֹרֵג עַבְדּוֹ - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו, שֶׁהָעֶבֶד כְּבָר קִבֵּל עָלָיו מִצְוֹת וְנוֹסָף עַל נַחֲלַת ה'.

יב. מַה בֵּין עַבְדּוֹ לְעֶבֶד אֲחֵרִים? שֶׁעַבְדּוֹ, יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ. לְפִיכָךְ, אִם הִכָּה עַבְדּוֹ הַכָּאָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית, וְנָטָה לָמוּת, וְעָמַד אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וְאַחַר כָּךְ מֵת - אֵינוֹ נֶהֱרָג עָלָיו, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת מֵחֲמַת הַמַּכָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָקֵם, כִּי כַסְפּוֹ הוּא". וּמַה הוּא "יוֹם אוֹ יוֹמַיִם"? יוֹם שֶׁהוּא כְּיוֹמַיִם, שֶׁהוּא מֵעֵת לְעֵת.

יג. אֲבָל הַמַּכֶּה עֶבֶד שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ - אֲפִלּוּ מֵת לְאַחַר כַּמָּה יָמִים מֵחֲמַת הַמַּכָּה - הוֹאִיל וְהִכָּהוּ כְּדֵי לְהָמִית, הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו כִּשְׁאָר בְּנֵי חוֹרִין.

יד. יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַמַּכֶּה אֶת עַבְדּוֹ בְּסַכִּין אוֹ בְּסִיף אוֹ בְּאֶבֶן וְאֶגְרוֹף וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וַאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה, וּמֵת - אֵינוֹ בְּדִין "יוֹם אוֹ יוֹמַיִם" [אפילו מת אחר כ"ד שעות חייב]; וַאֲפִלּוּ מֵת לְאַחַר שָׁנָה, נֶהֱרָג עָלָיו. לְכָךְ נֶאֱמַר "בַּשֵּׁבֶט" - שֶׁלֹּא נָתְנָה לוֹ תּוֹרָה רְשׁוּת לְהַכּוֹתוֹ אֶלָּא בְּשֵׁבֶט וּרְצוּעָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, לֹא הַכִּיתָ רְצִיחָה.

טו. הַמּוֹכֵר אֶת עַבְדּוֹ, וּפָסַק [התנה] עִמּוֹ שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם, וְהִכָּהוּ אַחַד מֵהֶם בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וֶהֱמִיתוֹ - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו, וְאֵינוֹ בְּדִין "יוֹם אוֹ יוֹמַיִם": הָרִאשׁוֹן, לְפִי שֶׁאֵינוֹ "כַּסְפּוֹ" הַמְּיֻחָד לוֹ; וְהַשֵּׁנִי, לְפִי שֶׁאֵינוֹ תַּחְתָּיו.

טז. וְכֵן מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין. וְעֶבֶד שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין - אֵינוֹ בְּדִין "יוֹם אוֹ יוֹמַיִם", שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ לְאַחַד מֵהֶם "כַּסְפּוֹ" הַמְּיֻחָד לוֹ; וּלְפִיכָךְ נֶהֱרָג עָלָיו כִּשְׁאָר הָעָם.

פֶּרֶק ג

א. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּזָדוֹן בְּאֶבֶן אוֹ בְּעֵץ, וֶהֱמִיתוֹ - אוֹמְדִין דָּבָר שֶׁהִכָּהוּ בּוֹ, וּמָקוֹם שֶׁהִכָּהוּ עָלָיו, אִם רָאוּי אוֹתוֹ חֵפֶץ לְהָמִית בְּאֵבֶר זֶה, אוֹ אֵינוֹ רָאוּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ . . אוֹ בִּכְלִי עֵץ יָד אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ הִכָּהוּ", עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית. וְאֵינוֹ דּוֹמֶה מַכֵּהוּ עַל לִבּוֹ לְמַכֵּהוּ עַל יֶרֶכוֹ;

ב. הוֹאִיל וְנֶאֱמַר "אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ", מִכָּאן שֶׁאוֹמְדִין מָקוֹם הַמַּכָּה. כְּשֵׁם שֶׁאוֹמְדִין הַחֵפֶץ שֶׁהִכָּה בּוֹ וּמָקוֹם הַמַּכָּה, כָּךְ אוֹמְדִין כֹּחַ הַהַכָּיָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּאֶבֶן יָד", מִכָּאן שֶׁמְּשַׁעֲרִין אֶת הַיָּד; אֵינוֹ דּוֹמֶה זוֹרֵק אֶבֶן בַּחֲבֵרוֹ בְּרִחוּק שְׁתֵּי אַמּוֹת לְזוֹרֵק בּוֹ בְּרִחוּק עֶשֶׂר, שֶׁבְּרִחוּק עֶשֶׂר יִהְיֶה כֹּחָהּ יָתֵר; וְאֵינוֹ דּוֹמֶה זוֹרֵק בְּרִחוּק עֶשֶׂר לְזוֹרֵק בְּרִחוּק מֵאָה אַמָּה, שֶׁבְּרִחוּק הַמָּקוֹם בְּיוֹתֵר יִתְמַעֵט כֹּחַ הַהַכָּיָה.

ג. וְכֵן מְשַׁעֲרִין הַמַּכָּה עַצְמָהּ; וּמְשַׁעֲרִין כֹּחַ הַהוֹרֵג, וְכֹחַ הַנֶּהֱרָג - אִם הוּא גָּדוֹל אוֹ קָטָן, אוֹ חָזָק אוֹ חַלָּשׁ, אוֹ בָּרִיא אוֹ חוֹלֶה, וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ" - מִיתָתוֹ שֶׁל זֶה, מְשַׁעֲרִין כָּל סִבּוֹתֶיהָ.

ד. כְּלִי בַרְזֶל, לֹא נִתְּנָה לוֹ תּוֹרָה שִׁעוּר - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם בִּכְלִי בַרְזֶל הִכָּהוּ וַיָּמֹת, רוֹצֵחַ הוּא", וַאֲפִלּוּ בְּמַחַט; וְהוּא

שֶׁיִּהְיֶה לוֹ חֹד כְּמוֹ מַחַט אוֹ שַׁפּוּד אוֹ סַכִּין וְכַיּוֹצֵא בָהֶם; אֲבָל אִם הִכָּהוּ בְּעֻשֶּׁת [גוש] שֶׁל בַּרְזֶל וְכַיּוֹצֵא בָּהּ, אוֹמְדִין אוֹתָהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמְדִין הָאֶבֶן אוֹ הָעֵץ.

ה. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּלֹא כְּלִי וֶהֱמִיתוֹ, כְּגוֹן שֶׁהִכָּהוּ בְּיָדוֹ אוֹ בְּרַגְלוֹ אוֹ נְגָפוֹ [הכהו] בְּרֹאשׁוֹ וֶהֱמִיתוֹ - מְשַׁעֲרִין כֹּחַ הַמַּכָּה, וְכֹחַ הַנֶּהֱרָג, וּמְקוֹם הַמַּכָּה; אֵינוֹ דּוֹמֶה דּוֹחֵף חֲבֵרוֹ בְּאֶצְבָּעוֹ, לְבוֹעֵט בּוֹ בְּרַגְלוֹ בְּכָל כֹּחוֹ; וְאֵינוֹ דּוֹמֶה מַכֵּהוּ עַל לִבּוֹ, לְמַכֵּהוּ עַל מְתָנָיו; וְאֵינוֹ דּוֹמֶה חֹלֶשׁ הַמַּכֶּה אֶת הַבָּרִיא הֶחָזָק, לְבָרִיא חָזָק הַמַּכֶּה חֹלֶשׁ אוֹ חוֹלֶה.

ו. וּמִנַּיִן שֶׁמְּשַׁעֲרִין בְּכָל אֵלּוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: "אוֹ בְּאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ, וַיָּמֹת - מוֹת יוּמַת הַמַּכֶּה"; אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר "בְּיָדוֹ", הִצְרִיךְ הַכָּתוּב לִהְיוֹת הַהַכָּיָה "בְּאֵיבָה" - מִכְּלָל, שֶׁמְּשַׁעֲרִין כֹּחַ הַהַכָּיָה.

ז. וְכֵן הַדּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ מֵרֹאשׁ הַגָּג, וְנָפַל וָמֵת - מְשַׁעֲרִין גֹּבַהּ הַמָּקוֹם שֶׁהִפִּילוֹ מֵעָלָיו, וְכֹחַ הַנִּדְחָף; שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה בֶּן יוֹמוֹ שֶׁנָּפַל לְגָדוֹל שֶׁנָּפַל. וּמִנַּיִן שֶׁמְּשַׁעֲרִין גֹּבַהּ הַמָּקוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאִם בִּשְׂנְאָה יֶהְדָּפֶנּוּ". וְיֵרֶאה לִי, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאֵין בְּגָבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים - אֵין בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּבוֹר לְעִנְיַן בְּהֵמָה.

ח. אֶחָד הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּאֶבֶן אוֹ בְּעֵץ, אוֹ שֶׁהִכָּהוּ בְּגוּשׁ שֶׁל אֲדָמָה אוֹ בְּגוּשׁ שֶׁל מֶלַח וְגָפְרִית, אוֹ בְּסַל מָלֵא עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת, וַאֲפִלּוּ בְּפֶלַח שֶׁל דְּבֵלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר יָמוּת בָּהּ" - כָּל שֶׁהוּא רָאוּי לְהָמִית. וְהַכֹּבֶד הוּא שֶׁמֵּמִית.

ט. הַדּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ לְתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ לְתוֹךְ הָאֵשׁ, אוֹמְדִין אוֹתוֹ: אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת מִשָּׁם, פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל לַעֲלוֹת, חַיָּב. וְכֵן אִם כָּבַשׁ [לחץ] עָלָיו [ומנע ממנו לצאת] בְּתוֹךְ הַמַּיִם אוֹ בְּתוֹךְ הָאֵשׁ, עַד שֶׁלֹּא נִשְׁאַר בּוֹ כֹּחַ לַעֲלוֹת וָמֵת - חַיָּב, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ הוּא הַדּוֹחֵף בַּתְּחִלָּה. וְהוּא הַדִּין לְמַנִּיחַ יָדוֹ עַל פִּי חֲבֵרוֹ וְחָטְמוֹ עַד שֶׁהִנִּיחוֹ מְפַרְפֵּר וְאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת, אוֹ שֶׁכְּפָתוֹ וְהִנִּיחוֹ בַּצִּנָּה אוֹ בַּחַמָּה עַד שֶׁמֵּת, אוֹ שֶׁבָּנָה עָלָיו מָקוֹם עַד שֶׁמָּנַע מִמֶּנּוּ הָרוּחַ, אוֹ שֶׁהִכְנִיסוֹ לִמְעָרָה וּבַיִת וְעִשֵּׁן עָלָיו עַד שֶׁמֵּת, אוֹ שֶׁהִכְנִיסוֹ לְבַיִת שֶׁל שַׁיִשׁ וְהִדְלִיק עָלָיו גֶּר עַד שֶׁהֶמִיתוֹ הַהֶבֶל - בְּכָל אֵלּוּ נֶהֱרָג עָלָיו, שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁחָנַקוֹ בְּיָדוֹ.

י. אֲבָל הַכּוֹפֵת אֶת חֲבֵרוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּרָעָב עַד שֶׁמֵּת, אוֹ שֶׁכְּפָתוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁסּוֹף הַצִּנָּה אוֹ הַחַמָּה לָבוֹא לְשָׁם, וּבָאָה וֶהֱמִיתַתּוּ, אוֹ שֶׁכָּפָה עָלָיו גִּיגִית, אוֹ שֶׁפָּרַע [הסיר] עָלָיו אֶת הַמַּעֲזִיבָה [טיח התיקרה ומת מקור], אוֹ שֶׁהִשִּׁיךְ בּוֹ אֶת הַנָּחָשׁ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם שִׂסָּה בּוֹ כֶּלֶב אוֹ נָחָשׁ - בְּכָל אֵלּוּ אֵין בֵּית דִּין מְמִיתִין אוֹתוֹ; וַהֲרֵי הוּא רוֹצֵחַ, וְדוֹרֵשׁ דָּמִים [הקב"ה] דּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ דָּם.

יא. וְכֵן הַדּוֹחֵף אֶת חֲבֵרוֹ לְבוֹר, וְהָיָה שָׁם סֻלָּם בַּבּוֹר שֶׁיָּכוֹל לַעֲלוֹת עָלָיו, אוֹ שֶׁזָּרַק בּוֹ חֵץ, וְהָיָה תִּרִיס בְּיָדוֹ לְהָגֵן עָלָיו, וּבָא אַחֵר וְסִלֵּק אֶת הַסֻּלָּם וְהִסִּיר אֶת הַתְּרִיס - שְׁנֵיהֶם אֵינָן נֶהֱרָגִין בְּבֵית דִּין. אֲפִלּוּ הָיָה הַדּוֹחֵף עַצְמוֹ הוּא שֶׁחָזַר וְסִלֵּק אֶת הַסֻּלָּם - פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין; וְנִדְרָשׁ מִמֶּנּוּ דָּם.

יב. הַזּוֹרֵק צְרוֹר [אבן] בְּכֹתֶל, וְחָזְרָה הָאֶבֶן לַאֲחוֹרֶיהָ וְהָרְגָה - חַיָּב מִיתַת בֵּית דִּין; שֶׁמִּכֹּחוֹ הִיא בָּאָה. וְכֵן אֵלּוּ שֶׁמְּשַׁסְּקִין בְּכַדּוּר שֶׁהִתְרוּ בָּהֶם וְהָרְגוּ - בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, פְּטוּרִין; חוּץ לְאַרְבַּע אַמּוֹת, אֲפִלּוּ לְסוֹף מֵאָה אַמָּה - חַיָּבִין; וְהוּא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יג. זָרַק אֶבֶן לְמַעְלָה, וְהָלְכָה לִצְדָדִין וְהָרְגָה - חַיָּב. הַכּוֹפֵת אֶת חֲבֵרוֹ, וְהִנִּיחוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִבְרֹחַ, וְהֵצִיף עָלָיו מַיִם, וָמֵת - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו; וְהוּא שֶׁיָּמוּת מִכֹּחַ רִאשׁוֹן הַבָּא מִמַּעֲשָׂיו.

פֶּרֶק ד

א. הַמִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה, וְהָרַג אֶת זֶה - פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין, וּמִן הַתַּשְׁלוּמִין, וּמִן הַגָּלוּת; לְפִי שֶׁאֵין עָרֵי מִקְלָט קוֹלְטוֹת אוֹתוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. לְפִיכָךְ, הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְתוֹךְ עֵדָה מִיִּשְׂרָאֵל, וְהָרַג אֶחָד מֵהֶן - פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין.

ב. נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹת חֲבֵרוֹ עַל מְתָנָיו, וְלֹא הָיָה בַּכְּלִי כְּדֵי לְהָמִית עַל מְתָנָיו, וְהָלְכָה לָהּ הָאֶבֶן עַל לִבּוֹ, וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל לִבּוֹ, וָמֵת, אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַכּוֹתוֹ עַל לִבּוֹ, וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל לִבּוֹ, וְהָלְכָה לָהּ הָאֶבֶן עַל מְתָנָיו, וְלֹא הָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מְתָנָיו, וָמֵת - פָּטוּר מִמִּיתַת בֵּית דִּין; וְאֵינוֹ גּוֹלֶה; שֶׁאֵין הַהוֹרֵג בְּכַוָּנָה גּוֹלֶה. אֲבָל אִם נִתְכַּוֵּן לְהַכּוֹתוֹ עַל מְתָנָיו, וְהָיָה בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית עַל מְתָנָיו, וְהָלְכָה לָהּ עַל לִבּוֹ, וָמֵת - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. הַמַּכֶּה אֶת חֲבֵרוֹ בְּאֶבֶן אוֹ בְּאֶגְרוֹף וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אוֹמְדִין אוֹתוֹ: אִם אֲמָדוּהוּ לְחַיִּים, נוֹתֵן חֲמִשָּׁה דְּבָרִים וְנִפְטָר; וַאֲפִלּוּ חָלָה הַמַّכֶּה, וְהִכְבִּיד [חוליו] וּמֵת מֵחֲמַת הַמַּכָּה - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְאִם אֲמָדוּהוּ לְמִיתָה - אוֹסְרִין אֶת הַמַּכֶּה בְּבֵית הַסֹּהַר מִיָּד, וּמַמְתִּינִין לָזֶה; אִם מֵת, יֵהָרֵג הַמַּכֶּה. וְאִם הֵקֵל, וְנִתְרַפֵּא רְפוּאָה שְׁלֵמָה, וְהָלַךְ בְּשׁוּק עַל רַגְלָיו כִּשְׁאָר הַבְּרִיאִין - מְשַׁלֵּם הַמַּכֶּה חֲמִשָּׁה דְּבָרִים, וְנִפְטָר.

ד. זֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה "עַל מִשְׁעַנְתּוֹ" - אֵינוֹ שֶׁיְּהַלֵּךְ וְהוּא נִשְׁעָן עַל הַמַּטֶּה אוֹ עַל אַחֵר, שֶׁאֲפִלּוּ הַנּוֹטֶה לָמוּת יָכוֹל לְהַלֵּךְ עַל הַמִּשְׁעֶנֶת; לֹא נֶאֱמַר "מִשְׁעַנְתּוֹ", אֶלָּא שֶׁיִּהְיֶה מְהַלֵּךְ עַל מִשְׁעֶנֶת כֹּחוֹ, וְלֹא יִהְיֶה צָרִיךְ כֹּחַ אַחֵר לְהִשָּׁעֵן עָלָיו.

ה. אֲמָדוּהוּ לְמִיתָה, וְהֵקֵל מִמַּה שֶׁהָיָה, וּלְאַחַר מִכָּאן הִכְבִּיד וָמֵת - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג; וְאֵין אוֹמְדִין אוֹתוֹ אֹמֶד שֵׁנִי כְּשֶׁהֵקֵל, שֶׁרַגְלַיִם לַדָּבָר.

ו. הִכּוּהוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם בְּעֶשֶׂר מַקְלוֹת, וָמֵת - בֵּין שֶׁהִכּוּהוּ בָּזֶה אַחַר זֶה, בֵּין שֶׁהִכּוּהוּ כְּאַחַת, כֻּלָּן פְּטוּרִין מִמִּיתַת בֵּית דִּין, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל נֶפֶשׁ אָדָם", עַד שֶׁיִּהְיֶה אֶחָד שֶׁהָרַג כָּל הַנֶּפֶשׁ. וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁדְּחָפוּהוּ שְׁנַיִם אוֹ שֶׁכְּבָשׁוּהוּ שְׁנַיִם לְתוֹךְ הַמַּיִם, אוֹ שֶׁהָיוּ רַבִּים יוֹשְׁבִין וְיָצָא חֵץ מִבֵּינֵיהֶן וְהָרַג - כֻּלָּן פְּטוּרִין.

ז. זָרְקוּ בוֹ עֲשָׂרָה אֶבֶן זֶה אַחַר זֶה, וְכָל אַחַת מֵהֶן אֵין בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית, וְזָרַק אֶחָד אֶבֶן בָּאַחֲרוֹנָה, וְיֵשׁ בָּהּ כְּדֵי לְהָמִית וָמֵת - הֲרֵי זֶה הָאַחֲרוֹן נֶהֱרָג עָלָיו. רוֹצֵחַ שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, וְנִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים, וְלֹא נוֹדַע מִי הוּא מֵהֶן - כֻּלָּן פְּטוּרִין. וְרוֹצֵחַ שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, שֶׁנִּתְעָרֵב בְּרוֹצְחִים אֲחֵרִים שֶׁנִּגְמַר דִּינָן - כֻּלָּן פְּטוּרִין מִן הַמִּיתָה; שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בְּפָנָיו; וְאוֹסְרִין [במאסר] אֶת כֻּלָּן.

ח. הַהוֹרֵג נְפָשׁוֹת, וְלֹא הָיוּ הָעֵדִים רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאַחַת, אֶלָּא רָאָהוּ הָאֶחָד אַחַר הָאֶחָד, אוֹ שֶׁהָרַג בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים בְּלֹא הַתְרָאָה, אוֹ שֶׁהֵכְחֵשׁוּ הָעֵדִים בַּבְּדִיקוֹת וְלֹא הֵכְחֵשׁוּ בַּחֲקִירוֹת - כָּל אֵלּוּ הָרַצְחָנִין, כּוֹנְסִין אוֹתָם לְכִפָּה וּמַאֲכִילִין אוֹתָם לֶחֶם צַר וּמַיִם לַחַץ עַד שֶׁיֵּצְרוּ [יתכווצו] מְעֵיהֶן, וְאַחַר כָּךְ מַאֲכִילִין אוֹתָם שְׂעוֹרִים, עַד שֶׁכְּרְשָׂם נִבְקַעַת מִכֹּבֶד הַחֹלִי.

ט. וְאֵין עוֹשִׂין דָּבָר זֶה לִשְׁאָר מְחֻיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין; אֲבָל אִם נִתְחַיֵּב מִיתָה - מְמִיתִין אוֹתוֹ, וְאִם אֵינוֹ חַיָּב מִיתָה - פּוֹטְרִין אוֹתוֹ; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עֲוֹנוֹת חֲמוּרִין מִשְּׁפִיכוּת דָּמִים, אֵין בָּהֶם הַשְׁחָתַת יִשּׁוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם כִּשְׁפִיכוּת דָּמִים. אֲפִלּוּ עֲבוֹדָה זָרָה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר עֲרָיוֹת אוֹ חִלּוּל שַׁבָּת - אֵינָן כִּשְׁפִיכוּת דָּמִים; שֶׁאֲלוּ הָעֲוֹנוֹת הֵם מְעַבְּרוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲבָל שְׁפִיכוּת דָּמִים מְעַבְּרוֹת שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ. וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ עָוֹן זֶה, הֲרֵי הוּא רָשָׁע גָּמוּר, וְאֵין כָּל הַמִּצְוֹת שֶׁעָשָׂה כָּל יָמָיו שִׁקּוּלִין כְּנֶגֶד עָוֹן זֶה, וְלֹא יַצִּילוּ אוֹתוֹ מִן הַדִּין - שֶׁנֶּאֱמַר: "אָדָם עָשֵׁק בְּדַם נָפֶשׁ וְגוֹ'". צֵא וּלְמַד מֵאַחְאָב עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בּוֹ: "רַק לֹא הָיָה כְּאַחְאָב"; וּכְשֶׁנִּסְדְּרוּ עֲוֹנוֹתָיו וּזְכֻיּוֹתָיו לִפְנֵי אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת, לֹא נִמְצָא לוֹ עָוֹן שֶׁחִיְּבוֹ כְּלָיָה וְלֹא הָיָה שָׁם דָּבָר אַחֵר שֶׁשָּׁקוּל כְּנֶגְדּוֹ אֶלָּא דְּמֵי נָבוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתִּצֵא הָרוּחַ, וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי ה'", זֶה רוּחַ נָבוֹת; וְנֶאֱמַר לָהּ: "תְּפַתֶּה וְגַם תּוּכָל". וַהֲרֵי הוּא הָרָשָׁע לֹא הָרַג בְּיָדוֹ, אֶלָּא סִבֵּב [גרם]; קַל וָחֹמֶר לְהוֹרֵג בְּיָדוֹ.

י. הַמִּינִין, וְהֵם עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה מִיִּשְׂרָאֵל, אוֹ הָעוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת לְהַכְעִיס, אֲפִלּוּ אָכַל נְבֵלָה אוֹ לָבַשׁ שַׁעַטְנֵז לְהַכְעִיס, הֲרֵי זֶה מִין, וְהָאֶפִּיקוֹרוֹסִין, וְהֵן שֶׁכּוֹפְרִין בַּתּוֹרָה וּבַנְּבוּאָה מִיִּשְׂרָאֵל - מִצְוָה לְהָרְגָן; וְאִם יֵשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ לְהָרְגָן בְּסִיף בְּפַרְהֶסְיָה, הוֹרֵג; וְאִם לָאו, יָבוֹא עֲלֵיהֶן בַּעֲלִילוֹת עַד שֶׁיְּסַבֵּב הֲרִיגָתָן. כֵּיצַד? רָאָה אֶחָד מֵהֶם שֶׁנָּפַל לְבֵאר, וְהַסֻּלָּם בַּבְּאֵר - קוֹדֵם וּמְסַלֵּק הַסֻּלָּם, וְאוֹמֵר לוֹ: 'הֲרֵי אֲנִי טָרוּד לְהוֹרִיד בְּנֵי מִן הַגֹּב וְאַחֲזִירֵנוּ לְךָ'. וְכֵיוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ.

יא. אֲבָל הַגּוֹיִם שֶׁאֵין בֵּינֵינוּ וּבֵינֵיהֶם מִלְחָמָה, וְרוֹעֵי בְהֵמָה דַּקָּה מִיִּשְׂרָאֵל וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן - אֵין מְסַבְּבִים לָהֶן הַמִּיתָה. וְאָסוּר לְהַצִּילָן אִם נָטוּ לָמוּת; כְּגוֹן שֶׁרָאָה אֶחָד מֵהֶם שֶׁנָּפַל לַיָּם - אֵינוֹ מַעֲלֵהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ", וְאֵין זֶה רֵעֲךָ.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיִשְׂרָאֵל בַּעַל עֲבֵרוֹת הָעוֹמֵד בִּרְשָׁעוֹ וְשׁוֹנֶה בּוֹ תָּמִיד, כְּגוֹן רוֹעֵי בְהֵמָה דַּקָּה שֶׁפָּקְרוּ [זלזלו] בְּגָזֵל, וְהֵם הוֹלְכִים בְּאוּלְתָּן. אֲבָל יִשְׂרָאֵל בַּעַל עֲבֵרוֹת שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּרִשְׁעוֹ תָּמִיד, אֶלָּא עוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת לַהֲנָיַת עַצְמוֹ, כְּגוֹן אוֹכֵל נְבֵלוֹת לְתֵאָבוֹן - מִצְוָה לְהַצִּילוֹ, וְאָסוּר לַעֲמֹד עַל דָּמוֹ.

יום שישי ב' תשרי ה'תשע"ה

פֶּרֶק ה

א. כָּל הַהוֹרֵג בִּשְׁגָגָה - גּוֹלֶה מִמְּדִינָה [מעיר] שֶׁהָרַג בָּהּ לְעָרֵי מִקְלָט, וּמִצְוַת עֲשֵׂה לְהַגְלוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל". וְהַזְהֲרוּ בֵּית דִּין שֶׁלֹּא לִקַּח כֹּפֶר [פדיון נפשו] מִן הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה כְּדֵי לֵישֵׁב בְּעִירוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תִקְּחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל עִיר מִקְלָטוֹ".

ב. אֵין הָרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה גּוֹלֶה, אֶלָּא אִם כֵּן מֵת הַנֶּהֱרָג מִיָּד; אֲבָל אִם חָבַל בּוֹ בִּשְׁגָגָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֲמָדוּהוּ לְמִיתָה, וְחָלָה וָמֵת - אֵינוֹ גּוֹלֶה; שֶׁמָּא הוּא קֵרֵב אֶת מִיתַת עַצְמוֹ, אוֹ הָרוּחַ נִכְנְסָה בַּחֲבוּרָה וַהֲרָגַתְּהוּ. אֲפִלּוּ שָׁחַט בּוֹ כָּל שְׁנֵי הַסִּימָנִים [קנה וושט], וְעָמַד מְעַט - אֵינוֹ גּוֹלֶה עַל יָדוֹ. לְפִיכָךְ, אִם לֹא פִּרְכֵּס כְּלָל, אוֹ שֶׁשָּׁחְטוֹ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין הָרוּחַ מְנַשֶּׁבֶת בּוֹ, כְּגוֹן בַּיִת סָתוּם שֶׁל שַׁיִשׁ - הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ג. יִשְׂרָאֵל שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה אֶת הָעֶבֶד אוֹ אֶת גֵּר תּוֹשָׁב [גוי שקיבל ז' מצוות] - גּוֹלֶה. וְכֵן הָעֶבֶד שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה אֶת יִשְׂרָאֵל אוֹ אֶת גֵּר תּוֹשָׁב, וְכֵן גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁהָרַג אֶת גֵּר תּוֹשָׁב אוֹ אֶת הָעֶבֶד בִּשְׁגָגָה - גּוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב בְּתוֹכָם".

ד. גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁהָרַג אֶת יִשְׂרָאֵל בִּשְׁגָגָה - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא שׁוֹגֵג, הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג; אָדָם מוּעָד לְעוֹלָם. וְכֵן גֵּר תּוֹשָׁב שֶׁהָרַג גֵּר תּוֹשָׁב מִפְּנֵי שֶׁעָלָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁמֵּתָה לְהָרְגוֹ, הֲרֵי זֶה קָרוֹב לְמֵזִיד, וְנֶהֱרָג עָלָיו, הוֹאִיל וְנִתְכַּוֵּן לְהָרְגוֹ. וְגוֹי שֶׁהָרַג אֶת הַגּוֹי בִּשְׁגָגָה - אֵין עָרֵי מִקְלָט קוֹלְטוֹת אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל".

ה. הַבֵּן שֶׁהָרַג אֶת אָבִיו בִּשְׁגָגָה, גּוֹלֶה. וְכֵן הָאָב שֶׁהָרַג אֶת בְּנוֹ בִּשְׁגָגָה, גּוֹלֶה עַל יָדוֹ; בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָרָגוּ שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת לִמּוּד, אוֹ שֶׁהָיָה מְלַמְּדוֹ אֻמָּנוּת אַחֶרֶת שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לָהּ. אֲבָל אִם יִסֵּר [הכה] אֶת בְּנוֹ כְּדֵי לְלַמְּדוֹ תּוֹרָה אוֹ חָכְמָה אוֹ אֻמָּנוּת, וָמֵת - פָּטוּר.

ו. וְכֵן הָרַב הַמַּכֶּה אֶת תַּלְמִידוֹ, אוֹ שְׁלוּחַ בֵּית דִּין שֶׁהִכָּה אֶת בַּעַל דִּין הַנִּמְנָע מִלָּבוֹא לַדִּין, וְהֵמִיתוּ בִּשְׁגָגָה - פְּטוּרִין מִגָּלוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "לַחֹטֵב עֵצִים", לִדְבָרֵי הָרִשּׁוּת; יָצָא הָאָב הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ, וּשְׁלוּחַ בֵּית דִּין - שֶׁהֲרֵי שָׁגְגוּ וְהָרְגוּ בִּשְׁעַת עֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה.

ז. בִּתְחִלָּה, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד מִקַּדִּימִין לְעָרֵי מִקְלָט; וּבֵית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר שֶׁהָרַג בָּהּ שׁוֹלְחִין וּמְבִיאִין אוֹתוֹ מִשָּׁם, וְדָנִין אוֹתוֹ - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ, וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם". מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה - מְמִיתִין אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:

"וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גֹּאֵל הַדָּם"; מִי שֶׁנִּפְטַר - פּוֹטְרִים אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם"; מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב גָּלוּת - מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ".

ח. כְּשֶׁמְּשִׁיבִין אוֹתוֹ, מוֹסְרִין לוֹ [שומרים] שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים; שֶׁמָּא יַהַרְגֻנוּ גֹּאֵל הַדָּם [קרוב משפחתו של הנרצח] בַּדֶּרֶךְ; וְאוֹמְרִין לָהֶן: 'אַל תִּנְהֲגוּ בּוֹ מִנְהַג שׁוֹפְכֵי דָמִים; בְּשׁוֹגֵג בָּא מַעֲשֶׂה לְיָדוֹ'.

ט. רוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה שֶׁהָרְגוֹ גֹּאֵל הַדָּם חוּץ לְתְחוּם עִיר מִקְלָטוֹ - פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט מָוֶת".

י. אֶחָד הַהוֹרְגוֹ בַּדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס לְעִיר מִקְלָט, אוֹ שֶׁהָרְגוֹ בַּחֲזִירָתוֹ עִם הַשְּׁנַיִם שֶׁשּׁוֹמְרִין אוֹתוֹ. נִכְנַס לְעִיר מִקְלָטוֹ, וְיָצָא חוּץ לִתְחוּמָהּ בְּזָדוֹן - הֲרֵי זֶה הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה, וּרְשׁוּת לְגוֹאֵל הַדָּם לְהָרְגוֹ; וְאִם הָרְגוֹ כָּל אָדָם - אֵין חַיָּבִין עָלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֵין לוֹ דָּם".

יא. יָצָא חוּץ לִתְחוּם עִיר מִקְלָטוֹ בִּשְׁגָגָה - כָּל הַהוֹרְגוֹ, בֵּין גֹּאֵל הַדָּם בֵּין שְׁאָר אָדָם - גּוֹלֶה עַל יָדוֹ; הָרָגוֹ בְּתוֹךְ תְּחוּם עִיר מִקְלָטוֹ, אֲפִלּוּ גֹּאֵל הַדָּם - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו.

יב. הַמְזַבֵּחַ קוֹלֵט [מציל כעיר מקלט] - שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בְּהוֹרֵג בְּזָדוֹן: "מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת", מִכְּלַל שֶׁהַהוֹרֵג בִּשְׁגָגָה אֵינוֹ נֶהֱרָג בַּמִּזְבֵּחַ. לְפִיכָךְ, הַהוֹרֵג בִּשְׁגָגָה, וּקְלָטוֹ מִזְבֵּחַ, וַהֲרָגוֹ שָׁם גֹּאֵל הַדָּם - הֲרֵי זֶה נֶהֱרָג עָלָיו, כְּמִי שֶׁהָרָגוֹ בְּתוֹךְ עִיר מִקְלָטוֹ.

יג. אֵין קוֹלֵט אֶלָּא גַּגּוֹ שֶׁל מִזְבַּח בֵּית הָעוֹלָמִים בִּלְבַד; וְאֵינוֹ קוֹלֵט אֶלָּא כֹּהֵן, וַעֲבוֹדָה בְּיָדוֹ. אֲבָל זָר, אוֹ כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵד עֲבוֹדָה בְּשָׁעָה שֶׁנֶּהֱרָג, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹבֵד וְלֹא הָיָה עַל גַּגּוֹ אֶלָּא סָמוּךְ לַמִּזְבֵּחַ, אוֹ אוֹחֵז בְּקַרְנוֹתָיו - אֵינוֹ נִקְלָט.

יד. וְכָל מִי שֶׁקָּלְטוֹ הַמִּזְבֵּחַ, אֵין מַנִּיחִין אוֹתוֹ שָׁם; אֶלָּא מוֹסְרִין לוֹ שׁוֹמְרִין, וּמַגְלִין אוֹתוֹ לְעִיר מִקְלָט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּמְחַיֵּב גָּלוּת. אֲבָל מִי שֶׁפָּחַד מִן הַמֶּלֶךְ שֶׁלֹּא יַהַרְגֻנוּ בְּדִין הַמַּלְכוּת, אוֹ מִבֵּית דִּין שֶׁלֹּא יַהַרְגוּהוּ בְּהוֹרָאַת שָׁעָה, וּבָרַח לַמִּזְבֵּחַ וְנִסְמַךְ לוֹ, וַאֲפִלּוּ הָיָה זָר - הֲרֵי זֶה נִצּוֹל; וְאֵין לוֹקְחִין אוֹתוֹ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ לָמוּת לְעוֹלָם, אֶלָּא אִם כֵּן נִתְחַיֵּב מִיתַת בֵּית דִּין בְּעֵדוּת גְּמוּרָה וְהַתְרָאָה, כִּשְׁאָר כָּל הָרוּגֵי בֵית דִּין תָּמִיד.

פֶּרֶק ו

א. שְׁלֹשָׁה הֵם הַהוֹרְגִים בְּלֹא כַוָּנָה:

ב. יֵשׁ הוֹרֵג בִּשְׁגָגָה וְהַעֲלָמָה גְּמוּרָה, וְזֶה הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ: "וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה". וְדִינוֹ - שֶׁיִּגָּלֶה לְעָרֵי מִקְלָט וְיִנָּצֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ג. וְיֵשׁ הוֹרֵג בִּשְׁגָגָה, וְתִהְיֶה הַשְּׁגָגָה קְרוֹבָה לְאֹנֶס; וְהוּא שֶׁיֵּאָרַע בְּמִיתַת זֶה מְאֹרַע פֶּלֶא [נדיר], שֶׁאֵינוֹ מָצוּי בְּרֹב מְאֹרְעוֹת בְּנֵי אָדָם. וְדִינוֹ - שֶׁהוּא פָּטוּר מִן הַגָּלוּת; וְאִם הָרְגוֹ גֹּאֵל הַדָּם, נֶהֱרָג עָלָיו.

ד. וְיֵשׁ הוֹרֵג בִּשְׁגָגָה, וְתִהְיֶה הַשְּׁגָגָה קְרוֹבָה לְזָדוֹן; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּדָּבָר כְּמוֹ פְּשִׁיעָה, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ לְהִזָּהֵר וְלֹא נִזְהַר. וְדִינוֹ - שֶׁאֵינוֹ גּוֹלֶה; מִפְּנֵי שֶׁעֲוֹנוֹ חָמוּר, אֵין גָּלוּת מְכַפֶּרֶת לוֹ; וְאֵין עָרֵי מִקְלָט קוֹלְטוֹת אוֹתוֹ, שֶׁאֵינָן קוֹלְטוֹת אֶלָּא הַמְחַיֵּב גָּלוּת בִּלְבַד. לְפִיכָךְ, אִם מְצָאוֹ גֹּאֵל הַדָּם בְּכָל מָקוֹם, וַהֲרָגוֹ - פָּטוּר.

ה. וּמַה יַּעֲשֶׂה זֶה? יֵשֵׁב וְיִשְׁמֹר עַצְמוֹ מִגֹּאֵל הַדָּם. וְכֵן כָּל הָרַצְחָנִין שֶׁהָרְגוּ בְּעֵד אֶחָד, אוֹ בְּלֹא הַתְרָאָה, וְכַיּוֹצֵא בָהֶם - אִם הָרְגָן גֹּאֵל הַדָּם, אֵין לָהֶן דָּמִים; לֹא יִהְיוּ אֵלּוּ חֲמוּרִים מֵהַהוֹרֵג בְּלֹא כַוָּנָה.

ו. כֵּיצַד? הַזּוֹרֵק אֶבֶן לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהָרַג, אוֹ הַסּוֹתֵר כָּתְלוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְנָפְלָה אֶבֶן וְהֵמִיתָה - בֵּין שֶׁסְּתָרוֹ בַּיּוֹם, בֵּין שֶׁסְּתָרוֹ בַּלַּיְלָה - הֲרֵי זֶה קָרוֹב לְמִזִּיד, וְאֵינוֹ נִקְלָט; מִפְּנֵי שֶׁזּוֹ פְּשִׁיעוּת הִיא, שֶׁהֲרֵי הָיָה לוֹ לְעַיֵּן וְאַחַר כָּךְ יִזְרֹק אוֹ יִסְתֹּר.

ז. סְתָרוֹ לָאַשְׁפָּה בַּלַּיְלָה - אִם הָרַבִּים מְצוּיִין בָּהּ תָּמִיד - הֲרֵי זֶה קָרוֹב לְמִזִּיד, וְאֵינוֹ נִקְלָט; וְאִם אֵין הָרַבִּים מְצוּיִין בָּהּ כְּלָל - הֲרֵי זֶה קָרוֹב לְאֹנֶס, וּפָטוּר מִן הַגָּלוּת.

ח. הָיְתָה הָאַשְׁפָּה עֲשׂוּיָה לְהִפָּנוֹת בָּהּ בַּלַּיְלָה, וְאֵינָהּ עֲשׂוּיָה לְהִפָּנוֹת בָּהּ בַּיּוֹם, וְנִקְרָה אָדָם וְיָשַׁב שָׁם, וְנָפְלָה עָלָיו אֶבֶן בִּשְׁעַת סְתִירָה וָמֵת - הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה. וְאִם אַחַר שֶׁנָּפְלָה הָאֶבֶן, בָּא זֶה וְיָשַׁב וְנָפְלָה עָלָיו וָמֵת - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַגָּלוּת.

ט. וְכֵן הַזּוֹרֵק אֶת הָאֶבֶן, וְאַחַר שֶׁיָּצְאַת מִיָּדוֹ הוֹצִיא הַלָּה אֶת רֹאשׁוֹ וְקִבְּלָהּ - פָּטוּר מִן הַגָּלוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמָצָא אֶת רֵעֵהוּ", פְּרָט לַמַּמְצִיא עַצְמוֹ.

י. הַשּׁוֹנֵא שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה - אֵינוֹ נִקְלָט, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהוּא לֹא אוֹיֵב לוֹ"; חֶזְקָתוֹ שֶׁהוּא קָרוֹב לְמִזִּיד. וְאֵיזֶה הוּא שׂוֹנֵא? זֶה שֶׁלֹּא דִּבֵּר עִמּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים מִפְּנֵי הָאֵיבָה; וְכֵן אִם נִכְנַס לְקֶרֶן זָוִית וְהֵמִיתוֹ שָׁם בִּשְׁגָגָה, אוֹ שֶׁדְּחָפוֹ בְּגוּפוֹ, אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִזְרֹק [למרחק של] שְׁתַּיִם [אמות] וְזָרַק אַרְבַּע, אוֹ שֶׁעָלָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁמֵּתָר לַהֲרֹג, אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת זֶה וְהָרַג אֶת זֶה, אֲפִלּוּ נִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג גּוֹי אוֹ בְּהֵמָה וְנִמְצָא יִשְׂרָאֵל - הֲרֵי כֹּל אֵלּוּ קְרוֹבִין לְמִזִּיד, וְאֵינָן נִקְלָטִין.

יא. הַנִּכְנָס לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וַהֲרָגוֹ בַּעַל הַבַּיִת בִּשְׁגָגָה - פָּטוּר מִן הַגָּלוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת רֵעֵהוּ בַיַּעַר" - מַה יַּעַר שֶׁיֵּשׁ רְשׁוּת לַנֶּהֱרָג לְהִכָּנֵס לְשָׁם, אַף כָּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. לְפִיכָךְ, הַנִּכְנָס לַחֲנוּת הַנַּגָּר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְנִתְּזָה בְּקַעַת, וְטָפְחָה לוֹ עַל פָּנָיו, וָמֵת - פָּטוּר מִגָّלוּת; וְאִם נִכְנַס בִּרְשׁוּת, הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה.

יב. מִי שֶׁהָיָה דּוֹלֶה אֶת הֶחָבִית [מהבור] לְהַעֲלוֹתָהּ לַגַּג, וְנִפְסַק הַחֶבֶל וְנָפְלָה עַל חֲבֵרוֹ וַהֲרָגַתְהוּ, אוֹ שֶׁהָיָה עוֹלֶה בְּסֻלָּם, וְנָפַל עַל חֲבֵרוֹ וַהֲרָגוֹ - פָּטוּר מִן הַגָּלוּת; שֶׁזֶּה כְּמוֹ אָנוּס הוּא, שֶׁאֵין זֶה דָּבָר הַקָּרוֹב לִהְיוֹת בְּרֹב הָעִתִּים, אֶלָּא כְּמוֹ פֶּלֶא הוּא. אֲבָל אִם הָיָה מִשַּׁלְשֵׁל אֶת הֶחָבִית, וְנָפְלָה עַל חֲבֵרוֹ וַהֲרָגַתְהוּ, הָיָה יוֹרֵד בְּסֻלָּם, וְנָפַל עַל חֲבֵרוֹ וַהֲרָגוֹ, הָיָה מְעַגֵּל [מחליק טיח הגג] בַּמַּעְגִּילָה, וְנָפְלָה עַל חֲבֵרוֹ וַהֲרָגַתְהוּ - גּוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "רַיֵּפֶל עָלָיו, וַיָּמֹת", שֶׁיִּפֹּל דֶּרֶךְ

מתוך מהדורת חזק

נְפִילָה. שֶׁהֲרֵי דֶּרֶךְ נְפִילָה מְצוּי בְּרֹב הָעִתִּים לְהַזִּק, וְדָבָר קָרוֹב הוּא לִהְיוֹת, שֶׁהֲרֵי טֶבַע הַכָּבֵד לֵירֵד לְמַטָּה בִּמְהֵרָה; וְהוֹאִיל וְלֹא זֵרֵז עַצְמוֹ וְתִקֵּן מַעֲשָׂיו יָפָה בִּשְׁעַת יְרִידָה - יִגְלֶה. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

יג. קַצָּב שֶׁהָיָה מְקַצֵּב וְהִגְבִּיהַּ יָדוֹ בַּקּוֹפִּיס [סכין גדולה] לַאֲחוֹרָיו, וְהֶחְזִירוֹ לְשַׁבֵּר הָעֶצֶם כְּדֶרֶךְ שֶׁהַקַּצָּבִים עוֹשִׂים - כָּל שֶׁיָּמוּת בַּהוֹלָכָה, שֶׁהִיא הַגְּבָהָה מִלְּפָנָיו וִירִידָה מֵאַחוֹרָיו - אֵינוֹ גוֹלֶה עָלָיו; וְכָל שֶׁיָּמוּת בַּחֲזָרָה, שֶׁהִיא עֲלִיָּה מֵאַחוֹרָיו וִירִידָה לְפָנָיו - גוֹלֶה. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁבְּדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ, גוֹלֶה; שֶׁלֹּא בְּדֶרֶךְ יְרִידָתוֹ, אֵינוֹ גוֹלֶה; וַאֲפִלּוּ בִּירִידָה שֶׁהִיא צֹרֶךְ עֲלִיָּה, אֵינוֹ גוֹלֶה.

יד. כֵּיצַד? הָיָה עוֹלֶה בְּסֻלָּם, וְנִשְׁמְטָה שְׁלִיבָה [מדריגה] מִתַּחַת רַגְלוֹ, וְנָפְלָה וְהֵמִיתָה - פָּטוּר מִן הַגָּלוּת. וְכֵן הַמִּתְכַּוֵּן לִזְרֹק בְּצַד זֶה, וְהָלְכָה לָהּ לְצַד אַחֵר, אוֹ שֶׁהָיְתָה אֶבֶן מֻנַּחַת לוֹ בְּחֵיקוֹ וְלֹא הִכִּיר בָּהּ מֵעוֹלָם, וְעָמַד וְנָפְלָה וְהֵמִיתָה, וְכֵן הַסּוֹמָה שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה - כָּל אֵלּוּ פְּטוּרִין מִן הַגָּלוּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן קְרוֹב לְאֹנֶס.

טו. הָיְתָה אֶבֶן בְּחֵיקוֹ וְהִכִּיר בָּהּ וּשְׁכָחָהּ, וְעָמַד וְנָפְלָה וְהֵמִיתָה - גוֹלֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּשְׁגָגָה", מִכְּלָל שֶׁהָיְתָה לוֹ יְדִיעָה. נִשְׁמַט הַבַּרְזֶל מִקַּתּוֹ, וְהָרַג - הֲרֵי זֶה גוֹלֶה. נִשְׁמַט הַבַּרְזֶל מִן הָעֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ - אֵינוֹ גוֹלֶה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין זֶה מִכֹּחוֹ אֶלָּא מִכֹּחַ כֹּחוֹ, וְנִמְצָא כְּמוֹ אֹנֶס. וְכֵן הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְתָמָר לְהַפִּיל תְּמָרִים, וְנָפַל מִן הַתְּמָרִים עַל תִּינוֹק, וַהֲרָגוּהוּ - פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהֵן בָּאִין מִכֹּחַ כֹּחוֹ. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר הַסִּבּוֹת.

פֶּרֶק ז

א. תַּלְמִיד שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָט, מַגְלִין רַבּוֹ עִמּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וָחָי" - עֲשֵׂה לוֹ כְּדֵי שֶׁיִּחְיֶה, וְחַיֵּי בַּעֲלֵי חָכְמָה וּמְבַקְּשֶׁיהָ בְּלֹא תַּלְמוּד - כְּמִיתָה חֲשׁוּבָה. וְכֵן הָרַב שֶׁגָּלָה, מַגְלִין יְשִׁיבָתוֹ עִמּוֹ.

ב. עֶבֶד שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָט - אֵין רַבּוֹ חַיָּב לְזוּנוֹ; וּמַעֲשֵׂה יָדָיו לְרַבּוֹ. אִשָּׁה שֶׁגָּלְתָה לְעִיר מִקְלָט - בַּעֲלָהּ חַיָּב לְזוּנָהּ; וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לָהּ: 'שְׁאִי מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ בִּמְזוֹנוֹתַיִךְ', אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ מַסְפִּיקִין לָהּ.

ג. רוֹצֵחַ שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְהַגְלוֹתוֹ, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּגְלֶה - מוֹלִיכִין עַצְמוֹתָיו לְשָׁם; וְרוֹצֵחַ שֶׁמֵּת בְּעִיר מִקְלָט, קוֹבְרִין אוֹתוֹ שָׁם. וּבְעֵת שֶׁיָּמוּת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, מוֹלִיכִין עַצְמוֹת הָרוֹצֵחַ מִשָּׁם לְקִבְרֵי אֲבוֹתָיו.

ד. שְׁאָר הַלְּוִיִּם הַשּׁוֹכְנִים בְּעָרֵי מִקְלָט - כְּשֶׁיָּמוּת אֶחָד מֵהֶן, אֵינוֹ נִקְבָּר בָּעִיר וְלֹא בְּתוֹךְ הַתְּחוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמִגְרְשֵׁיהֶם יִהְיוּ לִבְהֵמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכֹל חַיָּתָם" - לְחַיִּים נִתְּנוּ, וְלֹא לְקִבּוּרָה.

ה. רוֹצֵחַ שֶׁהָרַג בִּשְׁגָגָה בְּעִיר מִקְלָטוֹ - גוֹלֶה בָּהּ מִשְּׁכוּנָה לִשְׁכוּנָה, וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִן הָעִיר. וּבֵן לֵוִי שֶׁהָרַג בִּמְדִינָתוֹ [בעירו] - גוֹלֶה לִמְדִינָה אַחֶרֶת מֵעָרֵי הַלְּוִיִּם, לְפִי שֶׁכֻּלָּן קוֹלְטוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר; וְאִם הָרַג חוּץ מֵעָרֵי הַלְּוִיִּם, וּבָרַח לְעִירוֹ - הֲרֵי זֶה קוֹלְטָתוֹ.

ו. עִיר מִקְלָט {שֶׁרֻבָּהּ רַצְחָנִים} (שיש בה רוצחים), אֵינָהּ קוֹלֶטֶת - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדִבֶּר בְּאָזְנֵי זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא אֶת דְּבָרָיו", וְלֹא שֶׁשָּׁווּ דִּבְרֵיהֶם לִדְבָרָיו. וְכֵן עִיר שֶׁאֵין בָּהּ זְקֵנִים [דיינים] - אֵינָהּ קוֹלֶטֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "זִקְנֵי הָעִיר הַהִיא".

ז. רוֹצֵחַ שֶׁגָּלָה לְעִיר מִקְלָט, וְרָצוּ אַנְשֵׁי הָעִיר לְכַבְּדוֹ - יֹאמַר לָהֶם: 'רוֹצֵחַ אֲנִי'; אָמְרוּ לוֹ: 'אַף עַל פִּי כֵן' - יְקַבֵּל מֵהֶן.

ח. הַגּוֹלֶה אֵינוֹ יוֹצֵא מֵעִיר מִקְלָטוֹ לְעוֹלָם, וַאֲפִלּוּ לִדְבַר מִצְוָה אוֹ לְעֵדוּת, בֵּין עֵדוּת מָמוֹן בֵּין עֵדוּת נְפָשׁוֹת; וַאֲפִלּוּ לְהַצִּיל נֶפֶשׁ בְּעֵדוּתוֹ, אוֹ לְהַצִּיל מִיַּד הַגַּיִס [צבא], מִיַּד הַנָּהָר, מִיַּד הַדְּלֵקָה, וּמִיַּד הַמַּפֹּלֶת. וַאֲפִלּוּ כָּל יִשְׂרָאֵל צְרִיכִין לִתְשׁוּעָתוֹ כְּיוֹאָב בֶּן צְרוּיָה - אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם, עַד שֶׁיָּמוּת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל. וְאִם יָצָא, הִתִּיר עַצְמוֹ לְמִיתָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

ט. אֶחָד כֹּהֵן גָּדוֹל הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְאֶחָד הַמְּרֻבֶּה בִּבְגָדִים, וְאֶחָד הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל הָעוֹבֵד [כעת], וְאֶחָד הַכֹּהֵן שֶׁעָבַר - כָּל אֶחָד מֵאַרְבַּעְתָּן שֶׁמֵּת, מַחְזִיר אֶת הָרוֹצֵחַ. אֲבָל מְשׁוּחַ מִלְּחָמָה אֵינוֹ מַחְזִיר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּכֹהֵן הֶדְיוֹט.

י. רוֹצֵחַ שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִגְלוֹת וְלֹא הָיָה שָׁם כֹּהֵן גָּדוֹל, וְהַהוֹרֵג כֹּהֵן גָּדוֹל וְלֹא הָיָה שָׁם כֹּהֵן גָּדוֹל אַחֵר, וְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁהָרַג וְלֹא הָיָה שָׁם כֹּהֵן גָּדוֹל אַחֵר - הֲרֵי אֵלּוּ גוֹלִין, וְאֵינָן יוֹצְאִין מֵעִיר מִקְלָט לְעוֹלָם.

יא. נִגְמַר דִּינוֹ לִגְלוֹת, וְאַחַר כָּךְ מֵת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל קֹדֶם שֶׁיִּגְלֶה הָרוֹצֵחַ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַגָּלוּת. וְאִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ מֵת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, וּמִנּוּ כֹּהֵן אַחֵר תַּחְתָּיו, וְאַחַר כָּךְ נִגְמַר דִּינוֹ - הֲרֵי זֶה חוֹזֵר בְּמִיתָתוֹ שֶׁל שֵׁנִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ בְּפָנָיו.

יב. נִגְמַר דִּינוֹ, וְנִמְצָא הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל בֶּן גְּרוּשָׁה אוֹ בֶּן חֲלוּצָה - בָּטְלָה כְּהֻנָּה, וּכְאִלּוּ נִגְמַר דִּינוֹ בְּלֹא כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם.

יג. רוֹצֵחַ שֶׁשָּׁב לְעִירוֹ אַחַר מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל, הֲרֵי הוּא כִּשְׁאָר כָּל אָדָם; וְאִם הָרְגוּ גוֹאֵל הַדָּם - נֶהֱרָג עָלָיו, שֶׁכְּבָר נִתְכַּפֵּר לוֹ בְּגָלוּתוֹ.

יד. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְכַּפֵּר לוֹ, אֵינוֹ חוֹזֵר לִשָּׁרָה שֶׁהָיָה בָּהּ לְעוֹלָם, אֶלָּא הֲרֵי הוּא מוּרָד מִגְּדֻלָּתוֹ כָּל יָמָיו, הוֹאִיל וּבָאָה תַּקָּלָה זוֹ הַגְּדוֹלָה עַל יָדוֹ.

טו. אַף עַל פִּי שֶׁהַחוֹבֵל בְּאָבִיו בְּזָדוֹן, חַיָּב מִיתַת בֵּית דִּין

כְּמוֹ הַהוֹרֵג שְׁאָר אָדָם, אִם חָבַל בְּאָבִיו אוֹ בְּאִמּוֹ בִּשְׁגָגָה, אֵינוֹ חַיָּב גָּלוּת; שֶׁלֹּא חִיְּבָה תּוֹרָה גָּלוּת אֶלָּא לְהוֹרֵג נֶפֶשׁ אָדָם בִּשְׁגָגָה בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

יום ש"ק ג' תשרי ה'תשע"ה

פֶּרֶק ח

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַפְרִישׁ עָרֵי מִקְלָט, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁלוֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ"; וְאֵין עָרֵי מִקְלָט נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

ב. וְשֵׁשׁ עָרִים הָיוּ: שָׁלֹשׁ הִבְדִּיל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְשָׁלֹשׁ הִבְדִּיל יְהוֹשֻׁעַ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן.

ג. אֵין אַחַת מֵעָרֵי מִקְלָט קוֹלֶטֶת, עַד שֶׁיֻּבְדְּלוּ כֻּלָּן - שֶׁנֶּאֱמַר: "שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם". וְהוֹדִיעָנוּ מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁאֵין שָׁלֹשׁ שֶׁבְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן קוֹלְטוֹת, עַד שֶׁיֻּבְדְּלוּ שָׁלֹשׁ שֶׁבְּאֶרֶץ כְּנַעַן. וְלָמָּה הִבְדִּילָן? אָמַר: 'הוֹאִיל וּבָאָה מִצְוָה לְיָדִי, אֲקַיְּמֶנָּה'.

ד. בִּימֵי הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, מוֹסִיפִין שָׁלֹשׁ אֲחֵרוֹת עַל אֵלּוּ הַשֵּׁשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים, עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה". וְהֵיכָן מוֹסִיפִין אוֹתָן? בְּעָרֵי הַקֵּינִי וְהַקְּנִזִּי וְהַקַּדְמוֹנִי, שֶׁנִּכְרַת לְאַבְרָהָם אָבִינוּ עֲלֵיהֶן בְּרִית, וַעֲדַיִן לֹא נִכְבְּשׁוּ; וַעֲלֵיהֶן נֶאֱמַר בַּתּוֹרָה: "וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ, וְנָתַן לְךָ אֶת כָּל הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֵּר לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ, וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים, עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה".

ה. וְחַיָּבִין בֵּית דִּין לְכַוֵּן [ליישר] הַדְּרָכִים לְעָרֵי מִקְלָט, וּלְתַקֵּן אוֹתָן וּלְהַרְחִיבָן; וּמְסִירִין מֵהֶן כָּל מִכְשׁוֹל וְכָל תַּקָּלָה, וְאֵין מַנִּיחִין בַּדֶּרֶךְ לֹא תֵּל [גבעה] וְלֹא גַּיְא [בקעה] וְלֹא נָהָר, אֶלָּא עוֹשִׂין עָלָיו גֶּשֶׁר כְּדֵי שֶׁלֹּא לְעַכֵּב אֶת הַבּוֹרֵחַ לְשָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ". וְרֹחַב דֶּרֶךְ עָרֵי מִקְלָט, אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמּוֹת. וּ'מִקְלָט' 'מִקְלָט' הָיָה כָּתוּב עַל פָּרָשַׁת דְּרָכִים, כְּדֵי שֶׁיַּכִּירוּ הָרַצְחָנִין וְיִפְנוּ לְשָׁם.

ו. בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בַּאֲדָר בְּכָל שָׁנָה, בֵּית דִּין מוֹצִיאִין שְׁלוּחִים לְתַקֵּן הַדְּרָכִים; וְכָל מָקוֹם שֶׁמְּצָאוּהוּ שֶׁנִּתְקַלְקֵל, מְתַקְּנִים אוֹתוֹ. וּבֵית דִּין שֶׁנִּתְרַשְּׁלוּ בְּדָבָר זֶה, מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם הַכָּתוּב כְּאִלּוּ שָׁפְכוּ דָמִים.

ז. וְכֵן מוֹשְׁחִין [מודדין] בֵּין כָּל עִיר וָעִיר מֵעָרֵי מִקְלָט בִּתְחִלַּת הַפְּרָשָׁתָן, עַד שֶׁיִּהְיוּ מְשֻׁלָּשׁוֹת בְּשָׁוֶה - שֶׁנֶּאֱמַר: "תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ, וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אַרְצְךָ".

ח. עָרֵי מִקְלָט - אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לֹא עֲיָרוֹת קְטַנּוֹת, וְלֹא כְּרַכִּים גְּדוֹלִים, אֶלָּא עֲיָרוֹת בֵּינוֹנִיּוֹת. וְאֵין מוֹשִׁיבִין אוֹתָן אֶלָּא בִּמְקוֹם שְׁוָקִים, וּבִמְקוֹם הַמַּיִם; וְאִם אֵין שָׁם מַיִם, מַכְנִיסִין לְתוֹכָן מַיִם. וְאֵין מוֹשִׁיבִין אוֹתָן אֶלָּא בִּמְקוֹם אֶכְלוּסִין. נִתְמַעֲטוּ אֶכְלוּסֵיהֶן, מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן; נִתְמַעֲטוּ דָּיוֹרֵיהֶן, מַכְנִיסִין לְתוֹכָן כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים. וְאֵין פּוֹרְשִׁין בְּתוֹכָן מְצוֹדוֹת [לציד חיות], וְאֵין מַפְשִׁילִין בְּתוֹכָן חֲבָלִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה רֶגֶל גּוֹאֵל הַדָּם מְצוּיָה שָׁם.

ט. כָּל עָרֵי הַלְּוִיִּם קוֹלְטוֹת, וְכָל אַחַת מֵהֶן עִיר מִקְלָט הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר, כָּל הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְּוִיִּם - אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר"; הִקִּישָׁן הַכָּתוּב כֻּלָּן זוֹ לָזוֹ לְקָלֹט.

י. וּמַה הֶפְרֵשׁ יֵשׁ בֵּין עָרֵי מִקְלָט שֶׁהֻבְדְּלוּ לְמִקְלָט, וּבֵין שְׁאָר עָרֵי הַלְּוִיִּם? שֶׁעָרֵי מִקְלָט קוֹלְטוֹת בֵּין לְדַעַת בֵּין שֶׁלֹּא לְדַעַת, הוֹאִיל וְנִכְנַס בָּהֶן נִקְלָט; וּשְׁאָר עָרֵי הַלְּוִיִּם, אֵין קוֹלְטוֹת אֶלָּא לְדַעַת. וְרוֹצֵחַ הַדָּר בְּעָרֵי מִקְלָט, אֵינוֹ נוֹתֵן שְׂכַר בֵּיתוֹ; וְהַדָּר בִּשְׁאָר עָרֵי הַלְּוִיִּם, נוֹתֵן שָׂכָר לְבַעַל הַבַּיִת.

יא. כָּל עִיר הַקּוֹלֶטֶת, תְּחוּמָהּ קוֹלֵט כָּמוֹהָ. אֵילָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בְּתוֹךְ תְּחוּם עָרֵי מִקְלָט, וְנוֹפוֹ נוֹטֶה חוּץ לַתְּחוּם - מִשֶּׁיַּגִּיעַ תַּחַת הַנּוֹף, נִקְלָט; הָיָה עוֹמֵד חוּץ לַתְּחוּם, וְנוֹפוֹ נוֹטֶה לְתוֹךְ הַתְּחוּם - מִשֶּׁיַּגִּיעַ לְעִקָּרוֹ [גזעו], נִקְלָט. וְהַהוֹרְגוֹ שָׁם, נֶהֱרָג עָלָיו. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַתְּחוּם קוֹלֵט, אֵין הָרוֹצֵחַ דָּר בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָשַׁב בָּהּ" - וְלֹא בִּתְחוּמָהּ.

פֶּרֶק ט

א. הָרוּג שֶׁנִּמְצָא נוֹפֵל [מושלך] בָּאָרֶץ, וְלֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ - מַנִּיחִין אוֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ, וְיוֹצְאִין חֲמִשָּׁה זְקֵנִים מִבֵּית דִּין הַגָّדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ", וּמוֹדְדִין מִמֶּנּוּ אֶל הֶעָרִים שֶׁסְּבִיבוֹת הֶחָלָל [ההרוג]. אֲפִלּוּ נִמְצָא בְּצַד עִיר זוֹ, שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ בְּוַדַּאי שֶׁהִיא הַקְּרוֹבָה - מִצְוָה לִמְדֹּד.

ב. אַחַר שֶׁמּוֹדְדִין, וְנוֹדְעָה הָעִיר הַקְּרוֹבָה - קוֹבְרִין אֶת הַנֶּהֱרָג בִּמְקוֹמוֹ, וְחוֹזְרִין זְקֵנֵי יְרוּשָׁלַיִם לִמְקוֹמָן. וּבֵית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר מְבִיאִין עֶגְלַת בָּקָר מִשֶּׁל אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר; וּמוֹרִידִין אוֹתָהּ אֶל נַחַל שֶׁהוּא שׁוֹטֵף בְּחָזְקָה, וְזֶה הוּא "אֵיתָן" הָאָמוּר בַּתּוֹרָה.

ג. וְעוֹרְפִין אוֹתָהּ שָׁם בְּקוּפִּיס [סכין גדולה] מֵאַחוֹרֶיהָ. וּבֵית דִּין שֶׁל אוֹתָהּ הָעִיר, עִם כָּל זְקֵנֵי הָעִיר, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה - הַכֹּל רוֹחֲצִין אֶת יְדֵיהֶם שָׁם, בִּמְקוֹם עֲרֵיפָתָהּ שֶׁל עֶגְלָה. וְאוֹמְרִין שָׁם בְּתוֹךְ הַנַּחַל בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: "יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכוּ אֶת הַדָּם הַזֶּה, וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ"; כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא בָא לְיָדֵינוּ הַנֶּהֱרָג הַזֶּה, וּפְטַרְנוּהוּ בְּלֹא מְזוֹנוֹת; וְלֹא רְאִינוּהוּ וְהִנַּחְנוּהוּ בְּלֹא לְוָיָה. וְהַכֹּהֲנִים אוֹמְרִים בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ: "כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פָּדִיתָ, ה', וְאַל תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל", וְהוֹלְכִין לָהֶן. וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְכַפֵּר עַל הַדָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִכַּפֵּר לָהֶם הַדָּם".

ד. כְּשֶׁמּוֹדְדִין מִן הֶחָלָל, מְדַקְדְּקִין בַּמִּדָּה, וְאֵין מְקַדְּדִין [מזלזלין] בָּהּ. וְאֵין מוֹדְדִין אֶלָּא לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בֵּית דִּין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה; וְאֵין מוֹדְדִין לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁאֵין

מתוך מהדורת חזק

יְרוּשָׁלַיִם מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַלְּקָה לַשְּׁבָטִים, וְנֶאֱמַר: "בָּאֲדָמָה אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ".

ה. נִמְצָא קָרוֹב לִירוּשָׁלַיִם, אוֹ לְעִיר שֶׁאֵין בָּהּ בֵּית דִּין - מַנִּיחִין אוֹתָהּ, וּמוֹדְדִין אֶל שְׁאָר הָעֲיָרוֹת הַסְּמוּכוֹת לוֹ. נִמְצָא סָמוּךְ לַסָּפָר [גבול], אוֹ לְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גּוֹיִים - אֵין מוֹדְדִין כָּל עִקָּר, שֶׁהֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁהֲרָגוּהוּ גּוֹיִים.

ו. אֵין הָעִיר הַקְּרוֹבָה מְבִיאָה, אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁמִּנְיַן הָעָם שֶׁבָּהּ כְּמוֹ מִנְיַן הָעִיר הָרְחוֹקָה מִמֶּנָּה; אֲבָל אִם הָיוּ אֵלּוּ שֶׁבָּרְחוֹקָה מְרֻבִּין עַל אַנְשֵׁי הַקְּרוֹבָה מִמֶּנָּה - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב, וְהַמְרֻבִּין מְבִיאִין הָעֶגְלָה;

ז. אַף עַל פִּי שֶׁהוֹלְכִין אַחַר הָרֹב מִן הַתּוֹרָה, וְהוֹלְכִין אַחַר הַקָּרוֹב - הָרֹב עֹדֵף.

ח. נִמְצָא הַנֶּהֱרָג מְכֻוָּן [בדיוק] בֵּין שְׁתֵּי עֲיָרוֹת, וְאַנְשֵׁי זוֹ כְּאַנְשֵׁי זוֹ בְּשָׁוֶה - יָבִיאוּ עֶגְלָה אַחַת בְּשֵׁתָּפוּת, וְיַתְּנוּ וְיֹאמְרוּ: 'אִם זוֹ הִיא הַקְּרוֹבָה, הֲרֵי הִיא שֶׁלָּהֶן, וְאֵלּוּ נָתְנוּ לָהֶם חֶלְקָם מַתָּנָה; וְאִם אֵלּוּ הֵם הַקְּרוֹבִים, הֲרֵי הִיא שֶׁלָּהֶם, וְאֵלּוּ נָתְנוּ לָהֶן חֶלְקָם מַתָּנָה'; לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְצַמְּצֵם [לדייק], וַאֲפִלּוּ בִּידֵי אָדָם.

ט. מֵהֵיכָן מוֹדְדִין? מֵחָטְמוֹ. נִמְצָא גּוּפוֹ בִּמְקוֹם אֶחָד, וְרֹאשׁוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר - מוֹלִיכִין הַגּוּף אֵצֶל הָרֹאשׁ, וְקוֹבְרִים אוֹתוֹ בִּמְקוֹמוֹ. וְכֵן כָּל מֵת מִצְוָה - מוֹלִיכִין גּוּפוֹ אֵצֶל רֹאשׁוֹ, וְנִקְבָּר בִּמְקוֹמוֹ.

י. נִמְצְאוּ מֵתִים רַבִּים זֶה בְּצַד זֶה, מוֹדְדִין מֵחָטְמוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן; וְאִם הָיְתָה עִיר אַחַת קְרוֹבָה לְכֻלָּן, מְבִיאָה עֶגְלָה אַחַת עַל כֻּלָּן. נִמְצְאוּ זֶה עַל גַּבֵּי זֶה, מוֹדְדִין מִן הָעֶלְיוֹן כְּמוֹת שֶׁהֵן מֻנָּחִין.

יא. נֶאֱמַר: "כִּי יִמָּצֵא חָלָל" - לֹא חָנוּק וְלֹא מְפֻרְפָּר, שֶׁאֵין זֶה נִקְרָא 'חָלָל'. "בָּאֲדָמָה" - לֹא טָמוּן בְּגַל. "נוֹפֵל" - לֹא תָּלוּי בָּאִילָן. "בַּשָּׂדֶה" - לֹא צָף עַל פְּנֵי הַמַּיִם. "לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ" - הָא אִם נוֹדַע, לֹא הָיוּ עוֹרְפִין;

יב. אֲפִלּוּ רָאָה [את] הַהוֹרֵג עֵד אֶחָד - אֲפִלּוּ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה, אוֹ פָּסוּל לְעֵדוּת בַּעֲבֵרָה - לֹא הָיוּ עוֹרְפִין. לְפִיכָךְ, מִשֶּׁרַבּוּ הָרַצְחָנִים בְּגָלוּי, בָּטְלָה עֶגְלָה עֲרוּפָה.

יג. עֵד אֶחָד אוֹמֵר: 'רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג', וְעֵד אֶחָד הִכְחִישׁוֹ וְאָמַר לוֹ: 'לֹא רָאִיתָ' - הָיוּ עוֹרְפִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁבָּאוּ שְׁנֵיהֶם כְּאַחַת. אֲבָל אִם אָמַר אֶחָד: 'אֲנִי רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג' - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן כִּשְׁנַיִם לְעִנְיָן זֶה, וְאִם בָּא אַחַר כָּךְ עֵד אֶחָד וְהִכְחִישׁוֹ וְאָמַר לוֹ: 'לֹא רָאִיתָ' - אֵין מַשְׁגִּיחִין עַל דִּבְרֵי הָאַחֲרוֹן, וְאֵין עוֹרְפִין.

יד. בָּאוּ שְׁנַיִם אַחַר שֶׁהֵעִיד הָאֶחָד, וְהִכְחִישׁוּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: 'לֹא רָאִיתָ' - הֲרֵי הֵם כִּשְׁתֵּי עֵדֵיוֹת הַמַּכְחִישׁוֹת זוֹ אֶת זוֹ, וְעוֹרְפִין. אִשָּׁה אוֹמֶרֶת: 'רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג', וְאִשָּׁה אַחֶרֶת מְכַחֶשֶׁת אוֹתָהּ וְאוֹמֶרֶת לָהּ: 'לֹא רָאִית' - הָיוּ עוֹרְפִין, בֵּין שֶׁבָּאוּ שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת, בֵּין שֶׁבָּאוּ זוֹ אַחַר זוֹ. שְׁנַיִם אוֹמְרִים: 'רָאִינוּ', וְאֶחָד אוֹמֵר לָהֶם: 'לֹא רְאִיתֶם' - אֵין עוֹרְפִין; אֶחָד אוֹמֵר: 'רָאִיתִי', וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לוֹ: 'לֹא רָאִיתָ' - הָיוּ עוֹרְפִין.

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ שְׁלָשְׁתָּם כְּשֵׁרִים אוֹ פְּסוּלִים. אֲבָל אִם אָמַר עֵד אֶחָד: 'רָאִיתִי הַהוֹרֵג', וּשְׁתֵּי נָשִׁים אוֹ שְׁנֵי פְּסוּלִים אוֹמְרִים לוֹ: 'לֹא רָאִיתָ' - אֵין עוֹרְפִין.

טז. שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹ שְׁנֵי פְּסוּלִים אוֹמְרִים: 'רָאִינוּ הַהוֹרֵג', וְעֵד אֶחָד מַכְחִישָׁם וְאוֹמֵר: 'לֹא רְאִיתֶם' - עוֹרְפִים; שֶׁאֲפִלּוּ מֵאָה נָשִׁים אוֹ מֵאָה פְּסוּלִים, וְעֵד אֶחָד מַכְחִישׁ אֶת כֻּלָּם - הֲרֵי אֵלּוּ כְּעֵד אֶחָד וְעֵד אֶחָד.

יז. שָׁלֹשׁ נָשִׁים אוֹ שְׁלֹשָׁה פְּסוּלִים אוֹמְרִים: 'רָאִינוּ הַהוֹרֵג', וְאַרְבַּע נָשִׁים אוֹ אַרְבָּעָה פְּסוּלִים אוֹמְרִים: 'לֹא רְאִיתֶם' - עוֹרְפִין. זֶה הַכְּלָל: בִּפְסוּלִין, הַלֵּךְ אַחַר רֹב הַמִּנְיָן בְּכָל מָקוֹם.

פֶּרֶק י

א. אֵין דִּין עֶגְלָה עֲרוּפָה נוֹהֵג אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכֵן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן.

ב. עֶגְלָה עֲרוּפָה, בַּת שְׁתֵּי שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת; אֲבָל אִם הָיְתָה בַּת שְׁתֵּי שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, פְּסוּלָה. וְאֵין הַמּוּמִין פּוֹסְלִין בָּהּ; וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם הָיְתָה טְרֵפָה - פְּסוּלָה; "כַּפָּרָה" נֶאֱמַר בָּהּ, כְּקֻדָּשִׁים.

ג. כָּל הָעֲבוֹדוֹת פּוֹסְלוֹת אֶת הָעֶגְלָה, כְּמוֹ שֶׁפּוֹסְלִין בְּפָרָה אֲדֻמָּה - שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר לֹא עֲבַד בָּהּ, אֲשֶׁר לֹא מָשְׁכָה בְּעֹל". וְלָמָּה נֶאֱמַר "עֹל" אַחַר שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר לֹא עֲבַד בָּהּ", שֶׁהוּא כּוֹלֵל הָעֹל עִם שְׁאָר עֲבוֹדוֹת? שֶׁהָעֹל פּוֹסֵל בֵּין בִּשְׁעַת מְלָאכָה, בֵּין שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה; כֵּיוָן שֶׁמִּשְׁכָה בְּעֹל טָפַח - נִפְסְלָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא חָרַשׁ בָּהּ וְלֹא עָשָׂה בָּהּ מְלָאכָה. וּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת, אֵינָן פּוֹסְלִין אֶלָּא עַד שְׁעַת מְלָאכָה.

ד. כָּל מְלָאכָה שֶׁהִיא לְצָרְכָּהּ, כְּגוֹן שֶׁפָּרַשׁ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ מִפְּנֵי הַזְּבוּבִים - אֵינוֹ פּוֹסְלָהּ; וְכָל שֶׁהוּא שֶׁלֹּא לְצָרְכָּהּ, כְּגוֹן שֶׁפָּרַשׁ טַלִּיתוֹ עָלֶיהָ לְנָשְׁאָהּ - פְּסוּלָה. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה.

ה. אֵין עוֹרְפִין אֶת הָעֶגְלָה אֶלָּא בַּיּוֹם, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ "כַּפָּרָה" כְּקֻדָּשִׁים; וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לַצַּרִיפַת הָעֶגְלָה. וְאֵין עוֹרְפִין שְׁתֵּי עֶגְלוֹת כְּאַחַת, שֶׁאֵין עוֹשִׂין מִצְוּוֹת חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת [כמה בבת אחת].

ו. עֶגְלָה עֲרוּפָה אֲסוּרָה בַּהֲנָיָה, וְנִקְבֶּרֶת בִּמְקוֹם עֲרִיפָתָהּ. וּמִשֶּׁתֵּרֵד לַנַּחַל - תֵּאָסֵר בַּהֲנָיָה, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶעֱרְפָה; וְאִם מֵתָה אוֹ נִשְׁחֲטָה אַחַר יְרִידָתָהּ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה בַּהֲנָיָה, וְתִקָּבֵר.

ז. נִמְצְאוּ עֲדֵיהָ זוֹמְמִין, הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת בַּהֲנָיָה. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁאָמַר עֵד אֶחָד: 'אֲנִי רָאִיתִי אֶת הַהוֹרֵג', וּבָאוּ שְׁנַיִם

וְהִכְחִישׁוּהוּ וְאָמְרוּ לוֹ: ׳לֹא רָאִיתָ׳, וְהִפְרִישׁוּ אֶת הָעֶגְלָה,
וְהוֹרִידוּהָ לַנַּחַל לְעָרְפָהּ עַל פִּיהֶם, וְאַחַר כָּךְ הוּזַמּוּ הַשְּׁנַיִם
- חֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת בַּהֲנָיָה.

ח. נִמְצָא הַהוֹרֵג עַד שֶׁלֹּא תִּעָרֵף הָעֶגְלָה - תֵּצֵא וְתִרְעֶה
בָּעֵדֶר. נִמְצָא אַחַר שֶׁנֶּעֶרְפָה - תִּקָּבֵר בִּמְקוֹמָהּ; שֶׁעַל
הַסָּפֵק בָּאָה מִתְּחִלָּתָהּ, כִּפְרָה סְפֵקָה, וְהָלְכָה לָהּ. וְאַף עַל
פִּי שֶׁנִּמְצָא הָרוֹצֵחַ אַחַר עֲרִיפָתָהּ - חֲרֵי זֶה יֵהָרֵג, שֶׁנֶּאֱמַר:
״וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ״.

ט. הַנַּחַל שֶׁנֶּעֶרְפָה בּוֹ הָעֶגְלָה - אָסוּר בִּזְרִיעָה וַעֲבוֹדָה
לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אֲשֶׁר לֹא יֵעָבֵד בּוֹ, וְלֹא יִזָּרֵעַ״. וְכָל
הָעוֹבֵד שָׁם עֲבוֹדָה בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע, כְּגוֹן שֶׁחָרַשׁ אוֹ חָפַר
אוֹ זָרַע אוֹ נָטַע וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - לוֹקֶה. וּמֵתֵּר לִסְרֹק שָׁם
פִּשְׁתָּן וּלְנַקֵּר [לסתת] שָׁם אֲבָנִים - שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאָרַג בֶּגֶד
שָׁם אוֹ תְּפָרוֹ, שֶׁאֵינָהּ מְלָאכָה בְּגוּף הַקַּרְקַע; לְכָךְ נֶאֱמַר:
״לֹא יֵעָבֵד בּוֹ, וְלֹא יִזָּרֵעַ״ - מַה זְּרִיעָה בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע,
אַף כָּל עֲבוֹדָה שֶׁנֶּאֱסְרָה שָׁם אֵינָהּ אֶלָּא בְּגוּפָהּ שֶׁל קַרְקַע.

י. אַנְשֵׁי עִיר קְרוֹבָה שֶׁנִּתְאַחֲרוּ וְלֹא הֵבִיאוּ עֶגְלָה עֲרוּפָה
- כּוֹפִין אוֹתָן וּמְבִיאִין, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר כַּמָּה שָׁנִים; שֶׁחַיָּבֵי
עֶגְלָה עֲרוּפָה שֶׁעָבַר עֲלֵיהֶן יוֹם הַכִּפּוּרִים, חַיָּבִים לְהָבִיא
לְאַחַר יוֹם הַכִּפּוּרִים.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ו אלול ה'תשע"ד־ג' תשרי ה'תשע"ה

יום ראשון כ"ו אלול ה'תשע"ד

הִלְכוֹת נְחָלוֹת

פֶּרֶק ח

א. כְּשֶׁמּוֹרִידִין הַקָּרוֹב לְנִכְסֵי הַשָּׁבוּי אוֹ הַבּוֹרֵחַ, אוֹ לְנִכְסֵי
הַיּוֹצֵא לְדַעַת שֶׁשָּׁמְעוּ בּוֹ שֶׁמֵּת - לֹא יוֹרִידוּ קָטָן, שֶׁמָּא
יַפְסִיד הַנְּכָסִים. וְאֵין מוֹרִידִין קָרוֹב לְנִכְסֵי קָטָן - שֶׁמָּא
יִטְעַן וְיֹאמַר: ׳זֶה חֶלְקִי הַמַּגִּיעַ לִי בִּירֻשָּׁתִי׳. וַאֲפִלּוּ קָרוֹב
מְחֻמַּת קָרוֹב, אֵין מוֹרִידִין. כֵּיצַד? הָיוּ שְׁנֵי אַחִים, אֶחָד
גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְנִשְׁבָּה הַקָּטָן אוֹ בָּרַח - אֵין מוֹרִידִין
הַגָּדוֹל לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, מִפְּנֵי שֶׁהַקָּטָן אֵינוֹ יָכוֹל לִמְחוֹת, וְשֶׁמָּא
יַחֲזִיק זֶה הָאָח, וּלְאַחַר שָׁנִים יֹאמַר: ׳זֶה הוּא חֶלְקִי שֶׁהִגִּיעַ
לִי בִּירֻשָּׁתִי, וּמֵחֲמַת יְרֻשָּׁה בָּאתִי׳. וַאֲפִלּוּ בֶּן אָחִיו שֶׁל זֶה
הַקָּטָן הַנִּשְׁבֶּה - אֵין מוֹרִידִין אוֹתוֹ לִנְכָסָיו, שֶׁמָּא יֹאמַר:
׳מֵחֲמַת אָבִי יָרַשְׁתִּי חֵלֶק זֶה׳.

ב. לְעוֹלָם אֵין מוֹרִידִין לִנְכְסֵי קָטָן, אֲפִלּוּ קָרוֹב מֵחֲמַת אֲחֵי
הָאֵם שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִירַשׁ; הַרְחָקָה יְתֵרָה הִיא זוֹ; וַאֲפִלּוּ
הָיָה בֵּינֵיהֶן שְׁטַר חֲלָקָה, בֵּין בַּבָּתִּים בֵּין בַּשָּׂדוֹת - לֹא יֵרֵד.
וַאֲפִלּוּ אָמַר: ׳כִּתְבוּ עָלַי שְׁטַר אֲרִיסוּת׳ - לֹא יֵרֵד; שֶׁמָּא
יֹאבְדוּ הַשְּׁטָרוֹת, וַיַּאֲרִכוּ הַיָּמִים, וְיִטְעַן, שֶׁזֶּה חֵלֶק יְרֻשָּׁה
בָּא לוֹ מֵחֲמָתוֹ אוֹ מֵחֲמַת מוֹרִישָׁיו. מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת
שֶׁהָיוּ לָהּ שָׁלֹשׁ בָּנוֹת, וְנִשְׁבַּת הַזְּקֵנָה [האמא] הִיא וּבַת
אַחַת, וּמֵתָה בַּת שְׁנִיָּה, וְהִנִּיחָה בֵּן קָטָן. וְאָמְרוּ חֲכָמִים:
׳אֵין מוֹרִידִין זוֹ הַבַּת הַנִּשְׁאֶרֶת לַנְּכָסִים, שֶׁמָּא מֵתָה הַזְּקֵנָה,
וְנִמְצְאוּ שְׁלֹשׁ נְכָסִים אֵלּוּ לַקָּטָן, וְאֵין מוֹרִידִין קָרוֹב לִנְכְסֵי
קָטָן׳. וְכֵן אֵין מוֹרִידִין לְזֶה הַקָּטָן בַּנְּכָסִים - שֶׁמָּא עֲדַיִן
הַזְּקֵנָה בַּחַיִּים, וְאֵין מוֹרִידִין קָטָן לִנְכְסֵי שָׁבוּי. אֶלָּא כֵּיצַד
עוֹשִׂין? מִתּוֹךְ שֶׁצָּרִיךְ לְהַעֲמִיד אֶפִּיטְרוֹפּוֹס לִשְׁלִישׁ שֶׁל
קָטָן, מַעֲמִידִין אֶפִּיטְרוֹפּוֹס עַל כָּל נִכְסֵי הַזְּקֵנָה. אַחַר זְמַן,
שְׁמְעוּ שֶׁמֵּתָה הַזְּקֵנָה. אָמְרוּ חֲכָמִים: ׳תֵּרֵד הַבַּת הַנִּשְׁאֶרֶת
לִשְׁלִישׁ הַנְּכָסִים, שֶׁהוּא חֶלְקָהּ, וְיֵרֵד הַקָּטָן לִשְׁלִישׁ, שֶׁהוּא
חֶלְקוֹ מִנִּכְסֵי הַזְּקֵנָה, וְהַשְּׁלִישׁ שֶׁל בַּת הַשְּׁבוּיָה, מַעֲמִידִין
לוֹ אֶפִּיטְרוֹפּוֹס מִפְּנֵי חֵלֶק הַקָּטָן; שֶׁמָּא מֵתָה גַּם הַבַּת
הַשְּׁבוּיָה, וְיֵשׁ לְזֶה הַקָּטָן חֲצִי הַשְּׁלִישׁ שֶׁלָּהּ׳. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא
בָּזֶה.

יום שני כ"ז אלול ה'תשע"ד

פֶּרֶק ט

א. הָאַחִין שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלְקוּ יֵרֵשַׁת אֲבִיהֶן, אֶלָּא כֻּלָּן
מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּיַחַד בְּמַה שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן - חֲרֵי הֵן
כְּשֻׁתָּפִין לְכָל דָּבָר. וְכֵן בִּשְׁאָר הַיּוֹרְשִׁין [שאינם אחים], חֲרֵי
הֵן שֻׁתָּפִין בִּנְכְסֵי מוֹרִישָׁן; וְכָל שֶׁנָּשָׂא וְנָתַן כָּל אֶחָד מֵהֶן
בְּמָמוֹן זֶה [והרויח], הַשָּׂכָר לָאֶמְצַע [מתחלק בשווה].

ב. הָיוּ הַיּוֹרְשִׁין גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים, וְהִשְׁבִּיחוּ הַגְּדוֹלִים אֶת
הַנְּכָסִים - הִשְׁבִּיחוּ לָאֶמְצַע [לכולם]. אָמְרוּ [הגדולים
לקטנים]: ׳רְאוּ מַה שֶׁהִנִּיחַ לָנוּ אַבָּא, וַהֲרֵי אָנוּ עוֹשִׂין
וְאוֹכְלִין׳ [בשביל עצמנו בלבד] - הַשֶּׁבַח שֶׁל מַשְׁבִּיחַ;
וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה הַשֶּׁבַח מֵחֲמַת הוֹצָאָה שֶׁהוֹצִיא הַמַּשְׁבִּיחַ;
אֲבָל אִם שָׁבְחוּ נְכָסִים מֵחֲמַת עַצְמָן, הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע.

ג. וְכֵן אִם הָיְתָה אִשְׁתּוֹ שֶׁל מֵת, הִיא הַיּוֹרֶשֶׁת בִּכְלַל
אַחְיוֹתֶיהָ אוֹ בִּכְלַל בְּנוֹת דּוֹדֶיהָ, וְהִשְׁבִּיחָה הַנְּכָסִים -
הִשְׁבִּיחָה לָאֶמְצַע. וְאִם אָמְרָה: ׳רְאוּ מַה הִנִּיחַ בַּעְלִי,
וַהֲרֵינִי עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת׳, וְהִשְׁבִּיחָה הַנְּכָסִים מֵחֲמַת הוֹצָאָה
- חֲרֵי הַשֶּׁבַח שֶׁלָּהּ.

ד. מִי שֶׁיָּרַשׁ אֶת אָבִיו, וְהִשְׁבִּיחַ הַנְּכָסִים וְנָטַע וּבָנָה, וְאַחַר
כָּךְ נוֹדַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַחִין בִּמְדִינָה אַחֶרֶת - אִם קְטַנִּים הֵם,
הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע; וְאִם הָיוּ גְּדוֹלִים - הוֹאִיל וְלֹא יָדַע שֶׁיֵּשׁ
לוֹ אַחִין, שְׁמִין לוֹ כְּאָרִיס. וְכֵן אָח שֶׁיָּרַד לִנְכְסֵי קָטָן

וְהִשְׁבִּיחַ - אֵין שֶׁמִּין לוֹ כְּאָרִיס, אֶלָּא הַשֶּׁבַח לָאֶמְצַע; שֶׁהֲרֵי יָרַד שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת.

ה. אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁלָּקַח מָעוֹת, וְעָשָׂה בָּהֶן סְחוֹרָה - אִם הָיָה תַּלְמִיד חֲכָמִים גָּדוֹל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תּוֹרָתוֹ שָׁעָה אַחַת, הֲרֵי הַשָּׁכָר שֶׁלּוֹ; שֶׁאֵין זֶה מַנִּיחַ תּוֹרָתוֹ, וּמִתְעַסֵּק לְאֲחֵיו [וברור שהתכוון לעצמו].

ו. אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁמִּנָּהוּ הַמֶּלֶךְ גַּבַּאי [גובה מס] אוֹ סוֹפֵר שֶׁמַּכְנִיס וּמוֹצִיא בְּמָמוֹן הַמֶּלֶךְ, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה מֵעֲבוֹדַת הַמְּלָכִים - אִם מֵחֲמַת הָאַחִין מִנָּהוּ, כְּגוֹן שֶׁהָיָה אֲבִיהֶם יָדוּעַ בְּדָבָר זֶה, וְאָמְרוּ: 'נַעֲמִיד בְּנוֹ תַּחְתָּיו, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִם הַיְתוֹמִים' - הַפְּרָס שֶׁיִּטֹּל וְכָל הַשָּׂכָר שֶׁיִּשְׁתַּכֵּר בַּעֲבוֹדָה זוֹ, לְכָל הָאַחִין, וַאֲפִלּוּ הָיָה נָבוֹן בְּיוֹתֵר, וְרָאוּי לְמַנּוֹתוֹ. וְאִם מֵחֲמַת עַצְמוֹ מִנּוּהוּ, הֲרֵי זֶה לְעַצְמוֹ.

ז. אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְקָנָה עֲבָדִים בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ [רק הוא רשום בשטר], [או] וְהִלְוָה לַאֲחֵרִים, וְהָיָה שְׁטַר הַחוֹב בִּשְׁמוֹ לְבַדּוֹ, וְאָמַר: 'מָעוֹת אֵלּוּ שֶׁהִלְוִיתִי אוֹ שֶׁקָּנִיתִי בָּהֶן עֲבָדִים, אֵלּוּ שֶׁלִּי לְבַדִּי הֵן שֶׁנָּפְלוּ לִי מִבֵּית אָבִי אִמִּי', אוֹ 'מְצִיאָה מָצָאתִי', אוֹ 'מַתָּנָה נִתְּנוּ לִי' - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁנָּפְלָה לוֹ יְרֻשָּׁה אַחֶרֶת, אוֹ מָצָא מְצִיאָה, וְזָכָה בְּמַתָּנָה. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה נוֹשְׂאָה וְנוֹתֶנֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְהָיוּ אוֹנוֹת - שֶׁהֵן שִׁטְרֵי מִמְכַּר עֲבָדִים, וְשִׁטְרֵי חוֹבוֹת - יוֹצְאוֹת עַל שְׁמָהּ, וְאָמְרָה: 'שֶׁלִּי הֵם, שֶׁנָּפְלוּ לִי מִבֵּית אֲבוֹתַי', עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁנָּפְלָה לָהּ יְרֻשָּׁה. וְכֵן אַלְמָנָה שֶׁהָיְתָה נוֹשְׂאָה וְנוֹתֶנֶת בִּנְכְסֵי יְתוֹמִים, וְהָיוּ אוֹנוֹת וּשְׁטָרוֹת יוֹצְאִין עַל שְׁמָהּ, וְאָמְרָה: 'מִירֻשָּׁה נָפְלוּ לִי', אוֹ 'מְצִיאָה מָצָאתִי', אוֹ 'מַתָּנָה נִתְּנָה לִי' - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה. וְאִם יֵשׁ לָהּ נְדוּנְיָא [שהביאה מבית אביה], וְאָמְרָה: 'מִנְּדוּנְיָתִי לָקַחְתִּי' - נֶאֱמֶנֶת; אֲבָל אִם אֵין לָהּ נְדוּנְיָא, וְלֹא הֵבִיאָה רְאָיָה - הֲרֵי הַכֹּל בְּחֶזְקַת הַיּוֹרְשִׁין.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאַחִים וּבְאַלְמָנָה שֶׁאֵין חֲלוּקִין בְּעִסְּתָן [אפילו מזונותיהם אוכלין יחד]. אֲבָל אִם הָיוּ חֲלוּקִין בְּעִסְּתָן - שֶׁמָּא מֵעִסָּתוֹ קָמַץ [קיצץ מאוכלו], וְעַל הָאַחִין לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהֵן מִשֶּׁל אֶמְצַע [כולם]. וְכֵן אִם מֵת זֶה הַנּוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּתוֹךְ הַבַּיִת - עַל הָאַחִין לְהָבִיא רְאָיָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ חֲלוּקִין בְּעִסָּתָן.

ט. אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁשְּׁטַר חוֹב יָצָא מִתַּחַת יָדוֹ - עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאָבִיו נְתָנוֹ [רק] לוֹ בִּכְתִיבָה וּמְסִירָה, אוֹ שֶׁצִּוָּה לוֹ בּוֹ כְּשֶׁהוּא שְׁכִיב מְרַע [נוטה למות]; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה, הֲרֵי הוּא לָאֶמְצַע.

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאַחִין, מִפְּנֵי שֶׁחֶזְקָתָן שׁוֹמְטִין [מתירין לעצמם לקחת] זֶה מִזֶּה. אֲבָל אַחֵר [שאינו יורש] שֶׁטָּעַן שֶׁנָּתַן לוֹ אוֹ שֶׁקָּנָהוּ מִבְּעָלָיו - גּוֹבֶה בּוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא רְאָיָה.

יא. אֶחָד מִן הָאַחִין שֶׁנָּטַל מָאתַיִם זוּז לִלְמֹד תּוֹרָה אוֹ לִלְמֹד אֻמָּנוּת [במקום אחר] - יְכוֹלִין הָאַחִין לוֹמַר לוֹ: 'אִם אֵין אַתָּה אֶצְלֵנוּ, אֵין לְךָ מְזוֹנוֹת אֶלָּא לְפִי בִּרְכַּת הַבַּיִת [הוצאת מזון בבית]; שֶׁאֵין הוֹצָאַת מְזוֹנוֹת אֶחָד לְבַדּוֹ, כְּהוֹצָאַת מְזוֹנוֹתָיו בֵּין רַבִּים'.

יב. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנִים גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - אֵין הַגְּדוֹלִים מִתְפַּרְנְסִין [לבושים על חשבון] פַּרְנָסַת הַקְּטַנִּים, וְלֹא הַקְּטַנִּים נִזּוֹנִים מְזוֹנוֹת הַגְּדוֹלִים [מזונות הקטנים יקרים], אֶלָּא חוֹלְקִים בְּשָׁוֶה. נָשְׂאוּ גְּדוֹלִים [נשים בכסף הירושה] לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶם - יִשְׂאוּ קְטַנִּים כֵּן מִכְּלַל הַנְּכָסִים, וְאַחַר כָּךְ יַחֲלוֹקוּ. נָשְׂאוּ הַגְּדוֹלִים בְּחַיֵּי אֲבִיהֶם, וְאָמְרוּ הַקְּטַנִּים לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶם: 'הֲרֵי אָנוּ נוֹשְׂאִין כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּשְׂאתֶם אַתֶּם' - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, אֶלָּא מַה שֶּׁנָּתַן לָהֶם אֲבִיהֶם נָתַן.

יג. הִשִּׂיא הָאָב אֶת בְּנוֹ מִשֶּׁל אָב, וְעָשָׂה לוֹ מִשְׁתֶּה וְהָיְתָה הַהוֹצָאָה מִשֶּׁל אָב, וְנִשְׁתַּלְּחָה שׁוֹשְׁבִינוּת [מתנות חתונה] לְזֶה הַבֵּן בְּחַיֵּי הָאָב - כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת [לנותן השושבינות בחתונתו] לְאַחַר מִיתַת הָאָב, חוֹזֶרֶת לָאֶמְצַע [בין כולם]. אֲבָל הוֹצִיא [שילם] הַבֵּן בַּמִּשְׁתֶּה [חתונתו] מִשֶּׁלּוֹ [ולקח השושבינות לעצמו] - אֵינָהּ חוֹזֶרֶת אֶלָּא מֵחֵלֶק הַבֵּן שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה לוֹ בִּלְבַד.

יד. הָאָב שֶׁשָּׁלַח שׁוֹשְׁבִינוּת בְּשֵׁם אֶחָד מִבָּנָיו - כְּשֶׁתַּחֲזֹר הַשּׁוֹשְׁבִינוּת לְאוֹתוֹ הַבֵּן, הֲרֵי הִיא שֶׁלּוֹ. אֲבָל אִם שִׁלְּחָהּ הָאָב בְּשֵׁם בָּנָיו סְתָם - כְּשֶׁתַּחֲזֹר לָאֶמְצַע [לכל בניו]. וְאֵין זֶה שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה לוֹ חַיָּב לְהַחֲזִירָהּ, עַד שֶׁיִּשְׁמְחוּ עִמּוֹ הַבָּנִים כֻּלָּן [שיתחתנו כולם], שֶׁהֲרֵי כֻּלָּן שׁוֹשְׁבִינִין, שֶׁבְּשֵׁם כֻּלָּן נִשְׁתַּלְּחָה; לְפִיכָךְ, אִם שָׂמַח עִם מִקְצָתָן [חלקם התחתנו] - מַחֲזִיר חֵלֶק זֶה שֶׁשָּׂמַח עִמּוֹ בִּלְבַד, וַהֲרֵי הוּא לָאֶמְצַע.

טו. גְּדוֹל הָאַחִין שֶׁהָיָה לוֹבֵשׁ וּמִתְכַּסֶּה מַלְבּוּשִׁין נָאִים - אִם יֵשׁ לָאַחִים הֲנָאָה מִמֶּנּוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין [במשאו ומתנו] - הֲרֵי זֶה לוֹבֵשׁ מִתְּפוּסַת הַבַּיִת [מהירושה].

יום שלישי כ"ח אלול ה'תשע"ד

פֶּרֶק י

א. שְׁנֵי אַחִים שֶׁחָלְקוּ, וּבָא לָהֶן אָח מִמְּדִינַת הַיָּם, וְכֵן שְׁלִשָּׁה אַחִין שֶׁחָלְקוּ, וּבָא בַּעַל חוֹב וְנָטַל חֶלְקוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן - אֲפִלּוּ נָטַל זֶה קַרְקַע וְזֶה כְּסָפִים - בְּטֵלָה מַחֲלֹקֶת [החלוקה], וְחוֹזְרִין וְחוֹלְקִין הַשְּׁאָר בְּשָׁוֶה.

ב. מִי שֶׁצִּוָּה בִּשְׁעַת חָלְיוֹ שֶׁיִּתְּנוּ לִפְלוֹנִי דֶּקֶל אוֹ שָׂדֶה מִנְּכָסָיו, וְחָלְקוּ הָאַחִין וְלֹא נָתְנוּ לוֹ כְּלוּם - הֲרֵי הַמַּחֲלֹקֶת בְּטֵלָה. וְכֵיצַד עוֹשִׂין? נוֹתְנִין מַה שֶּׁצִּוָּה מוֹרִישָׁן, וְאַחַר כָּךְ חוֹזְרִין וְחוֹלְקִין כַּתְּחִלָּה.

ג. הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ, שָׁמִין מַה שֶּׁעֲלֵיהֶן [בגדיהם מכספי הירושה]. אֲבָל מַה שֶּׁעַל בְּנֵיהֶן וּבְנוֹתֵיהֶן, שֶׁקָּנוּ לָהֶן מִתְּפוּסַת הַבַּיִת [ירושה] - אֵין שָׁמִין; וְכֵן מַה שֶּׁעַל

נְשׁוֹתֵיהֶן, שֶׁכְּבָר זָכוּ בָּהֶן לְעַצְמָן [מחלו להם]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּבִגְדֵי חֹל. אֲבָל בְּבִגְדֵי שַׁבָּת וּמוֹעֵד, שָׁמִין מַה שֶׁעֲלֵיהֶן.

ד. מִי שֶׁהִנִּיחַ יְתוֹמִים, מִקְצָתָן גְּדוֹלִים וּמִקְצָתָן קְטַנִּים, וְרָצוּ לַחֲלֹק בְּנִכְסֵי אֲבִיהֶן, כְּדֵי שֶׁיִּטְּלוּ הַגְּדוֹלִים חֶלְקָן - מַעֲמִידִין בֵּית דִּין אֶפִּיטְרוֹפּוֹס לַקְּטַנִּים, וּבוֹרֵר לָהֶן הַחֵלֶק הַיָּפֶה. וְאִם הִגְדִּילוּ - אֵינָן יְכוֹלִין לִמְחוֹת [נגד החלוקה], שֶׁהֲרֵי עַל פִּי בֵּית דִּין חָלְקוּ לָהֶם. וְאִם טָעוּ בֵּית דִּין בַּשּׁוּמָה [הערכה], וּפָחֲתוּ שְׁתוּת [שישית] - יְכוֹלִין לִמְחוֹת, וְחוֹזְרִין וְחוֹלְקִין חֲלֻקָּה אַחֶרֶת אַחַר שֶׁהִגְדִּילוּ.

ה. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ יוֹרְשִׁין גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים - צָרִיךְ לְמַנּוֹת [לפני שמת] אֶפִּיטְרוֹפּוֹס שֶׁיִּהְיֶה מִתְעַסֵּק בְּחֵלֶק הַקָּטָן, עַד שֶׁיִּגְדַּל. וְאִם לֹא מִנָּה - חַיָּבִין בֵּית דִּין לְהַעֲמִיד לָהֶן אֶפִּיטְרוֹפּוֹס, עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ; שֶׁבֵּית דִּין הוּא אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים.

ו. צִוָּה הַמּוֹרִישׁ וְאָמַר: 'יִנָּתֵן חֵלֶק הַקָּטָן לַקָּטָן, וּמַה שֶׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה בּוֹ' - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. וְכֵן אִם מִנָּה הַמּוֹרִישׁ אֶפִּיטְרוֹפּוֹס עַל הַקְּטַנִּים, קָטָן אוֹ אִשָּׁה אוֹ עֶבֶד - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ. אֲבָל אֵין בֵּית דִּין מְמַנִּין אֶפִּיטְרוֹפּוֹס, לֹא אִשָּׁה, וְלֹא עֶבֶד, וְלֹא קָטָן; וְלֹא עַם הָאָרֶץ, שֶׁהוּא בְּחֶזְקַת חָשׁוּד עַל עֲבֵרוֹת. אֶלָּא בּוֹדְקִין עַל אָדָם נֶאֱמָן, וְאִישׁ חַיִל, וְיוֹדֵעַ לְהַפֵּךְ בִּזְכוּת הַיְתוֹמִים, וְטוֹעֵן טַעֲנוֹתָן, וְיֵשׁ לוֹ כֹּחַ בְּעִסְקֵי הָעוֹלָם, כְּדֵי לִשְׁמֹר נִכְסֵיהֶם וּלְהַרְוִיחַ שִׁבְחָן; וּמַעֲמִידִין אוֹתוֹ עַל הַקְּטַנִּים, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה רָחוֹק בֵּין שֶׁיִּהְיֶה קָרוֹב לַקָּטָן, אֶלָּא שֶׁאִם הָיָה קָרוֹב, לֹא יֵרֵד לַקַּרְקָעוֹת.

ז. בֵּית דִּין שֶׁהֶעֱמִידוּ אֶפִּיטְרוֹפּוֹס, וְשָׁמְעוּ עָלָיו שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמוֹצִיא הוֹצָאוֹת יֶתֶר מִדָּבָר שֶׁיִּהְיֶה אָמוּד בּוֹ [משוער שיש לו] - יֵשׁ לָהֶן לָחוּשׁ לוֹ, שֶׁמָּא מִנְּכְסֵי יְתוֹמִים הוּא אוֹכֵל; וּמְסַלְּקִין אוֹתוֹ, וּמַעֲמִידִין אַחֵר. אֲבָל אִם מִנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים - אֵין מְסַלְּקִין אוֹתוֹ, שֶׁמָּא מְצִיאָה מָצָא; אֶלָּא אִם בָּאוּ עֵדִים שֶׁהוּא מַפְסִיד נִכְסֵי יְתוֹמִים, מְסַלְּקִין אוֹתוֹ. וּכְבָר הִסְכִּימוּ הַגְּאוֹנִים שֶׁמַּשְׁבִּיעִין אוֹתוֹ, הוֹאִיל וְהִפְסִיד. וְהוּא הַדִּין לְאֶפִּיטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים, וְהָיְתָה שְׁמוּעָתוֹ טוֹבָה, וְהָיָה יָשָׁר וְרוֹדֵף מִצְוֹת, וְחָזַר לִהְיוֹת זוֹלֵל וְסוֹבֵא וְהוֹלֵךְ בְּדַרְכֵי הַחֹשֶׁךְ, אוֹ שֶׁפָּרַץ בִּנְדָרִים וּבַאֲבַק גֶּזֶל - בֵּית דִּין חַיָּבִין לְסַלֵּק אוֹתוֹ וּלְהַשְׁבִּיעוֹ, וּלְמַנּוֹת לָהֶן אֶפִּיטְרוֹפּוֹס כָּשֵׁר. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, כְּפִי מַה שֶׁיֵּרָאֶה לַדַּיָּן; שֶׁכָּל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין, הוּא אֲבִיהֶן שֶׁל יְתוֹמִים.

ח. קָטָן שֶׁהִגְדִּיל, אֲפִלּוּ הָיָה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה יוֹתֵר מִדַּי וּמַפְסִיד וְהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רָעָה - אֵין בֵּית דִּין מוֹנְעִין מִמֶּנּוּ מָמוֹנוֹ, וְאֵין מַעֲמִידִין לוֹ אֶפִּיטְרוֹפּוֹס, אֶלָּא אִם כֵּן צִוָּה אָבִיו אוֹ מוֹרִישׁוֹ שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה כָּשֵׁר וּמַצְלִיחַ, אוֹ שֶׁלֹּא יִתְּנוּ לוֹ עַד זְמַן פְּלוֹנִי. וְהַשּׁוֹטֶה וְהַחֵרֵשׁ - הֲרֵי הֵן כִּקְטַנִּים, וּמַעֲמִידִין לָהֶן אֶפִּיטְרוֹפּוֹס.

יום רביעי כ"ט אלול ה'תשע"ד

פֶּרֶק יא

א. מָעוֹת שֶׁל יְתוֹמִים שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן - אֵינָן צְרִיכִים אֶפִּיטְרוֹפּוֹס, אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין בָּהֶן? בּוֹדְקִין עַל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַחֲרָיוּת [קרקעות], וְיִהְיוּ עִדִּית [משובחים], וְיִהְיֶה אִישׁ נֶאֱמָן וְשׁוֹמֵעַ דִּינֵי תּוֹרָה, וּמֵעוֹלָם לֹא קִבֵּל עָלָיו נְדוּי; וְנוֹתְנִין לוֹ הַמָּעוֹת בְּבֵית דִּין, [ויעסוק בעסק ש] קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק לְהֶפְסֵד, וְנִמְצְאוּ הַיְתוֹמִים נֶהֱנִין מִשְּׁכַר הַמָּעוֹת. וְכֵן אִם אֵין לוֹ קַרְקַע, וְנָתַן לָהֶן מַשְׁכּוֹן זָהָב מְשֻׁבָּר [שבור] שֶׁאֵין לוֹ סִימָן - נוֹטְלִין בֵּית דִּין הַמַּשְׁכּוֹן, וְנוֹתְנִין לוֹ הַמָּעוֹת קָרוֹב לְשָׁכָר וְרָחוֹק לְהֶפְסֵד. וְלָמָּה לֹא יִקְחוּ מַשְׁכּוֹן כֵּלִים שֶׁל זָהָב [שלמים] אוֹ חֲלִי [תכשיט] שֶׁל זָהָב? שֶׁמָּא שֶׁל אֲחֵרִים הוּא, וְיִתְּנוּ סִימָן, וְיִטְּלוּהוּ אַחַר מוֹתוֹ, אִם יָדַע הַדַּיָּן שֶׁאֵין זֶה [מקבל הכסף] אָמוּד [איש אמיד]. וְכַמָּה יִפְסְקוּ בְּשָׁכָר? כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאוּ הַדַּיָּנִין - אוֹ שְׁלִישׁ הַשָּׁכָר, אוֹ חֶצְיוֹ; אֲפִלּוּ רְבִיעַ הַשָּׁכָר לַיְתוֹמִים - אִם רָאוּ שֶׁזּוֹ תַּקָּנָה [תועלת] לָהֶן, עוֹשִׂין. לֹא מָצְאוּ אָדָם שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ הַמָּעוֹת רָחוֹק לְהֶפְסֵד וְקָרוֹב לְשָׁכָר - הֲרֵי אֵלּוּ מוֹצִיאִין מֵהֶן מְזוֹנוֹת מְעַט מְעַט, עַד שֶׁיִּקְנוּ לָהֶן בַּמָּעוֹת קַרְקַע, וְיִמְסְרוּ אוֹתָהּ בְּיַד אֶפִּיטְרוֹפּוֹס שֶׁיַּעֲמִידוּ לָהֶן.

ב. כָּל הַמִּטַּלְטְלִין שֶׁל יְתוֹמִים - שָׁמִין אוֹתָן, וּמוֹכְרִין אוֹתָן, בְּבֵית דִּין. וְאִם הָיָה הַשּׁוּק קָרוֹב לַמְּדִינָה - מוֹלִיכִין אוֹתָן לַשּׁוּק [נמכר ביותר כסף] וּמוֹכְרִין אוֹתָן, וְיִצְטָרְפוּ דְּמֵיהֶם עִם הַמָּעוֹת שֶׁל יְתוֹמִים.

ג. מִי שֶׁהָיָה בְּיָדוֹ שֵׁכָר [משקה חריף] שֶׁל יְתוֹמִים - אִם יַנִּיחוּ כָּאן עַד שֶׁיִּמָּכֵר, שֶׁמָּא יַחְמִיץ, וְאִם יוֹלִיכוּ לַשּׁוּק, שֶׁמָּא יֶאֱרְעוּ אֹנֶס בַּדֶּרֶךְ - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה בּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה בְּשֶׁלּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

ד. כְּשֶׁמַּעֲמִידִין בֵּית דִּין הָאֶפִּיטְרוֹפִּין, מוֹסְרִין לוֹ כָּל נִכְסֵי הַקָּטָן, הַקַּרְקַע וְהַמִּטַּלְטְלִין שֶׁלֹּא נִמְכְּרוּ; וְהוּא מוֹצִיא וּמַכְנִיס, וּבוֹנֶה וְסוֹתֵר, וְשׁוֹכֵר וְנוֹטֵעַ וְזוֹרֵעַ, וְעוֹשֶׂה כְּפִי מַה שֶׁיִּרְאֶה שֶׁזֶּה טוֹב לַיְתוֹמִים. וּמַאֲכִילָן וּמַשְׁקֶן וְנוֹתֵן לָהֶן כָּל הוֹצָאָתָן, כְּפִי הַמָּמוֹן וּכְפִי הָרְאוּי לָהֶן; וְלֹא יַרְוִיחוּ [יפזרו] לָהֶן יֶתֶר מִדַּי, וְלֹא יְצַמְּצֵם עֲלֵיהֶן יָתֵר מִדַּי.

ה. כְּשֶׁיִּגְדְּלוּ הַיְתוֹמִים, נוֹתֵן לָהֶם מָמוֹן מוֹרִישָׁם; וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹנוֹת מַה שֶׁהִכְנִיס וּמַה הוֹצִיא, אֶלָּא אוֹמֵר לָהֶם: 'זֶה הוּא הַנִּשְׁאָר', וְנִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ שֶׁלֹּא גְּזָלָן כְּלוּם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁמִּנּוּהוּ בֵּית דִּין. אֲבָל אֶפִּיטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּנָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים, וְכֵן שְׁאָר הַמּוֹרִישִׁין - אֵינוֹ נִשְׁבָּע עַל טַעֲנַת סָפֵק [שלא גזל]. יֵשׁ לְאֶפִּיטְרוֹפּוֹס לִלְבֹּשׁ וּלְהִתְכַּסּוֹת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מְכֻבָּד וְיִהְיוּ

דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין; וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה לַיְתוֹמִים הֲנָאָה בְּנִכְסֵיהֶן בִּהְיוֹת דְּבָרָיו נִשְׁמָעִין.

ו. יֵשׁ לְאֶפִּיטְרוֹפּוֹס לִמְכֹּר בְּהֵמָה וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת שָׁדוֹת וּכְרָמִים, לְהַאֲכִיל לַיְתוֹמִים; אֲבָל אֵין מוֹכְרִין, וּמַנִּיחִין הַמָּעוֹת. וְאֵין מוֹכְרִין שָׁדוֹת לִקַּח עֲבָדִים, וְלֹא עֲבָדִים לִקַּח שָׁדוֹת, שֶׁמָּא לֹא יַצְלִיחוּ [קנייתן]; אֲבָל מוֹכְרִין שָׂדֶה לִקַּח שְׁוָרִים לַעֲבוֹדַת שָׁדוֹת אֲחֵרוֹת, שֶׁהַשְּׁוָרִים הֵם עִקַּר כָּל נִכְסֵי שָׁדוֹת.

ז. אֵין הָאֶפִּיטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לִמְכֹּר בְּרָחוֹק [מהעיר] וְלִגְאֹל בְּקָרוֹב [לעיר], לִמְכֹּר בְּרַע וְלִגְאֹל בְּיָפֶה, שֶׁמָּא לֹא יַצְלִיחַ זֶה שֶׁקָּנוּ. וְאֵין רַשָּׁאִין לָדוּן וְלָחוּב [להתדיין בבי"ד בטענות שנגדם] עַל מְנָת לִזְכּוֹת לַיְתוֹמִים; שֶׁמָּא לֹא יִזְכּוּ, וְנִמְצָא הַחוֹב קַיָּם.

ח. אֵין הָאֶפִּיטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לְהוֹצִיא עֲבָדִים לְחֵרוּת, וַאֲפִלּוּ לִקַּח מִן הָעֶבֶד דָּמָיו שֶׁיֵּצֵא לְחֵרוּת. אֲבָל מוֹכְרִין לַאֲחֵרִים וְלוֹקְחִין מֵהֶם הַדָּמִים עַל מְנָת שֶׁיּוֹצִיאוּם לְחֵרוּת, וְאוֹתָם הָאֲחֵרִים הֵן שֶׁמְּשַׁחְרְרִין.

ט. הָאֶפִּיטְרוֹפִּין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין נִכְסֵי יְתוֹמִים כְּדֵי לְהַאֲכִילָן, שֶׁאֵין מַאֲכִילִין אֶת הַיְתוֹמִים דָּבָר הָאָסוּר; אֲבָל לֹא יַעֲשְׂרוּ וְיִתְרְמוּ, כְּדֵי שֶׁיַּנִּיחוּ הַפֵּרוֹת מְתֻקָּנִין, אֶלָּא יִמְכְּרוּ אוֹתָם טֶבֶל [לא מופרשים], וְהָרוֹצֶה לְתַקֵּן יְתַקֵּן.

י. הָאֶפִּיטְרוֹפִּין עוֹשִׂין לַקָּטַנִּים סֵכָּה, וְלוּלָב, וְציצִית, וְשׁוֹפָר, וְסֵפֶר תּוֹרָה תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, וּמְגִלָּה. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קִצְבָּה [הוצאה מדודה ומוגבלת], בֵּין שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה בֵּין שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים - עוֹשִׂין לָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין בְּמִצְוָה מִכָּל הַמִּצְוֹות אֶלָּא כְּדֵי לְחַנְּכָן. אֲבָל אֵין פּוֹסְקִין עֲלֵיהֶן צְדָקָה, וַאֲפִלּוּ לְפִדְיוֹן שְׁבוּיִים, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹות אֵלּוּ אֵין לָהֶן קִצְבָּה.

יא. וּמִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה אוֹ שֶׁנִּתְחָרֵשׁ - בֵּית דִּין פּוֹסְקִין עָלָיו צְדָקָה, אִם הָיָה רָאוּי.

יב. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הָאֶפִּיטְרוֹפּוֹס צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת [ליתומים] חֶשְׁבּוֹן [על הוצאותיו], כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ, צָרִיךְ לְחַשֵּׁב בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ וּלְדַקְדֵּק, וּלְהַזְהֵר הַרְבֵּה מֵאֲבִיהֶם שֶׁל אֵלּוּ הַיְתוֹמִים שֶׁהוּא רוֹכֵב עֲרָבוֹת [- יושב בשמים], שֶׁנֶּאֱמַר: "סלו לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת, בְּיָהּ שְׁמוֹ, אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיָּן אַלְמָנוֹת, אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן. נִגְמַר סֵפֶר שְׁלִשָׁה עָשָׂר וְהוּא סֵפֶר מִשְׁפָּטִים, בְּעֶזְרַת שַׁדַּי. וּמִנְיַן פְּרָקָיו שֶׁל סֵפֶר זֶה, חֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים: הִלְכוֹת שְׁכִירוּת, שְׁלִשָׁה עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת שְׁאֵלָה וּפִקָּדוֹן, שְׁמוֹנָה פְּרָקִים; הִלְכוֹת הַלְוָאָה, שִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים פְּרָקִים; הִלְכוֹת טוֹעֵן וְנִטְעָן, שִׁשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים; הִלְכוֹת נְחָלוֹת, אַחַד עָשָׂר פְּרָקִים.

יום חמישי א' תשרי ה'תשע"ה

בְּשֵׁם ה' אֵל עוֹלָם.

גַּם אֵלֶּה לַחֲכָמִים, הַכֵּר פָּנִים בְּמִשְׁפָּט, בַּל טוֹב.

אֹמֵר לְרָשָׁע צַדִּיק אָתָּה – יִקְּבֻהוּ עַמִּים, יִזְעָמוּהוּ לְאֻמִּים.

וְלַמּוֹכִיחִים יִנְעָם, וַעֲלֵיהֶם תָּבוֹא בִּרְכַּת טוֹב.

סֵפֶר אַרְבָּעָה עָשָׂר וְהוּא סֵפֶר שׁוֹפְטִים

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ, וְזֶה הוּא סִדּוּרָן: הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶן, הִלְכוֹת עֵדוּת, הִלְכוֹת מַמְרִים, הִלְכוֹת אֵבֶל, הִלְכוֹת מְלָכִים וּמִלְחֲמוֹת.

הִלְכוֹת סַנְהֶדְרִין וְהָעֲנָשִׁין הַמְּסוּרִין לָהֶן

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁלֹשִׁים מִצְוֹות - עֶשֶׂר מִצְוֹות עֲשֵׂה, וְעֶשְׂרִים מִצְוֹות לֹא תַעֲשֶׂה; וְזֶה הוּא פְּרָטָן: (א) לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים; (ב) שֶׁלֹּא לְמַנּוֹת דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ דֶּרֶךְ הַמִּשְׁפָּט; (ג) לִנְטוֹת אַחֲרֵי רַבִּים, אִם נֶחְלְקוּ הַשּׁוֹפְטִים; (ד) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג אִם רַבּוּ הַמְחַיְּבִין בְּאִישׁ אֶחָד, עַד שֶׁיִּהְיוּ יָתֵר שְׁנַיִם; (ה) שֶׁלֹּא יְלַמֵּד חוֹבָה מִי שֶׁלָּמַד זְכוּת, בְּדִינֵי נְפָשׁוֹת; (ו) לַהֲרֹג בִּסְקִילָה; (ז) לַהֲרֹג בִּשְׂרֵפָה; (ח) לַהֲרֹג בְּסַיִף; (ט) לַהֲרֹג בְּחֶנֶק; (י) לִתְלוֹת; (יא) לִקְבֹּר הַנֶּהֱרָג בְּיוֹם הֲרִיגָתוֹ; (יב) שֶׁלֹּא תָלִין נִבְלָתוֹ; (יג) שֶׁלֹּא לְהַחְיוֹת מְכַשֵּׁף; (יד) לְהַלְקוֹת הָרָשָׁע; (טו) שֶׁלֹּא יוֹסִיף בְּהַכָּיַת הַלּוֹקֶה; (טז) שֶׁלֹּא לַהֲרֹג נָקִי בְּאֹמֶד הַדַּעַת; (יז) שֶׁלֹּא לַעֲנֹשׁ אָנוּס; (יח) שֶׁלֹּא לָחוּס עַל הוֹרֵג חֲבֵרוֹ אוֹ חוֹבֵל בּוֹ; (יט) שֶׁלֹּא לְרַחֵם עַל הַדַּל בַּדִּין; (כ) שֶׁלֹּא לְהַדֵּר גָּדוֹל בַּדִּין; (כא) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת הַדִּין עַל בַּעַל עֲבֵרוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חוֹטֵא; (כב) שֶׁלֹּא לְעַוֵּל מִשְׁפָּט; (כג) שֶׁלֹּא לְהַטּוֹת מִשְׁפָּט גֵּר יָתוֹם; (כד) לִשְׁפֹּט בְּצֶדֶק; (כה) שֶׁלֹּא לִירְאָה בַּדִּין מֵאִישׁ זְרוֹעַ; (כו) שֶׁלֹּא לִקַּח שֹׁחַד; (כז) שֶׁלֹּא לִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא; (כח) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַדַּיָּנִין; (כט) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל הַנָּשִׂיא; (ל) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָדָם מִשְּׁאָר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים. וּבֵאוּר מִצְוֹות אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ.

פֶּרֶק א

א. מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, לְמַנּוֹת שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים בְּכָל מְדִינָה [- עיר] וּמְדִינָה וּבְכָל פֶּלֶךְ [- מחוז] וָפֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר:

מתוך מהדורת חזק

"שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ". שׁוֹפְטִים - אֵלּוּ הַדַּיָּנִין הַקְּבוּעִין בְּבֵית דִּין, וּבַעֲלֵי דִינִין בָּאִים לִפְנֵיהֶם. הַשּׁוֹטְרִים - אֵלּוּ בַּעֲלֵי מַקֵּל וּרְצוּעָה, וְהֵם עוֹמְדִים לִפְנֵי הַדַּיָּנִין {הַמְסַבְּבִין} (ומסבבין) בַּשְּׁוָקִים וְעַל הַחֲנֻיּוֹת לְתַקֵּן הַשְּׁעָרִים [- המחירים] וְהַמִּדּוֹת [- משקלות], וּלְהַכּוֹת כָּל מְעַוֵּת; וְכָל מַעֲשֵׂיהֶן עַל פִּי הַדַּיָּנִין. וְכָל שֶׁיִּרְאוּ בּוֹ עֶרְוַת דָּבָר - מְבִיאִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין, וְדָנִין אוֹתוֹ כְּפִי רִשְׁעוֹ.

ב. אֵין אָנוּ חַיָּבִין לְהַעֲמִיד בָּתֵּי דִינִין בְּכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ וּבְכָל עִיר וָעִיר, אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבַד; אֲבָל בְּחוּצָה לָאָרֶץ, אֵינָן חַיָּבִין לְהַעֲמִיד בֵּית דִּין בְּכָל פֶּלֶךְ וָפֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "תִּתֶּן לְךָ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ".

ג. כַּמָּה בָּתֵּי דִינִין קְבוּעִין יִהְיוּ בְּיִשְׂרָאֵל, וְכַמָּה יִהְיֶה מִנְיָנָם? קוֹבְעִין בַּתְּחִלָּה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בַּמִּקְדָּשׁ, וְהוּא הַנִּקְרָא 'סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה'. וּמִנְיָנָם אֶחָד וְשִׁבְעִים - שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶסְפָה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל", וּמֹשֶׁה עַל גַּבֵּיהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ", הֲרֵי שִׁבְעִים וְאֶחָד. הַגָּדוֹל בְּחָכְמָה שֶׁבְּכֻלָּן - מוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ רֹאשׁ עֲלֵיהֶם, וְהוּא הַנִּקְרָא 'רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה'; וְהוּא שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ חֲכָמִים 'נָשִׂיא' בְּכָל מָקוֹם, וְהוּא הָעוֹמֵד תַּחַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. וּמוֹשִׁיבִין הַגָּדוֹל שֶׁבַּשִּׁבְעִים מִשְּׁנֵה לָרֹאשׁ, וְיוֹשֵׁב מִימִינוֹ, וְהוּא הַנִּקְרָא 'אַב בֵּית דִּין'. וּשְׁאָר הַשִּׁבְעִים יוֹשְׁבִין לִפְנֵי שְׁנֵיהֶן, כְּפִי מַעֲלָתָן: כָּל הַגָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה, יִהְיֶה קָרוֹב לַנָּשִׂיא מִשְּׁמֹאלוֹ יוֹתֵר מֵחֲבֵרוֹ; וְהֵם יוֹשְׁבִין בִּכְמוֹ חֲצִי גֹּרֶן בְּעִגּוּל, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַנָּשִׂיא עִם אַב בֵּית דִּין רוֹאִין אֶת כֻּלָּן. וְעוֹד מַעֲמִידִין שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁל שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים, שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים - אֶחָד עַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאֶחָד עַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת. וּמַעֲמִידִין בְּכָל עִיר וָעִיר מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים אוֹ יוֹתֵר, סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה; וְיוֹשֶׁבֶת בְּשַׁעַר הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִצִּיגוּ בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט". וְכַמָּה יִהְיֶה מִנְיָנָהּ? שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים דַּיָּן. וְהַגָּדוֹל בְּחָכְמָה שֶׁבְּכֻלָּן, רֹאשׁ עֲלֵיהֶן; וְהַשְּׁאָר יוֹשְׁבִין בְּעִגּוּל כְּמוֹ חֲצִי גֹּרֶן עֲגֻלָּה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָרֹאשׁ רוֹאֶה אֶת כֻּלָּן.

ד. עִיר שֶׁאֵין בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים, מַעֲמִידִין בָּהּ שְׁלֹשָׁה דַּיָּנִין: שֶׁאֵין בֵּית דִּין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶם רֹב וּמְעוּט, אִם הָיְתָה בֵּינֵיהֶן מַחְלֹקֶת בְּדִין מִן הַדִּינִין.

ה. כָּל עִיר שֶׁאֵין בָּהּ שְׁנֵי חֲכָמִים גְּדוֹלִים - אֶחָד רָאוּי לְלַמֵּד וּלְהוֹרוֹת בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, וְאֶחָד יוֹדֵעַ לִשְׁמֹעַ [- להבין] וְיוֹדֵעַ לִשְׁאֹל וּלְהָשִׁיב - אֵין מוֹשִׁיבִין בָּהּ סַנְהֶדְרֵי, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אֲלָפִים מִיִּשְׂרָאֵל.

ו. סַנְהֶדְרִין שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שְׁנַיִם אֵלּוּ, אֶחָד שֶׁרָאוּי לְדַבֵּר וְאֶחָד רָאוּי לִשְׁמֹעַ - הֲרֵי זוֹ סַנְהֶדְרִין. הָיוּ בָהּ שְׁלֹשָׁה, הֲרֵי זוֹ בֵּינוֹנִית; הָיוּ בָהּ אַרְבָּעָה יוֹדְעִים לְדַבֵּר, הֲרֵי זוֹ סַנְהֶדְרֵי חָכְמָה.

ז. כָּל סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה - מוֹשִׁיבִין לִפְנֵיהֶן שָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, בְּכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אִישׁ; שׁוּרָה רִאשׁוֹנָה קְרוֹבָה לַסַּנְהֶדְרִין, וְשׁוּרָה שְׁנִיָּה לְמַטָּה מִמֶּנָּה, וּשְׁלִישִׁית לְמַטָּה מִמֶּנָּה. וּבְכָל שׁוּרָה וְשׁוּרָה, יוֹשְׁבִין בָּהּ לְפִי מַעֲלָתָן בְּחָכְמָה.

ח. אִם נֶחְלְקוּ הַסַּנְהֶדְרִין, וְצָרְכוּ לִסְמֹךְ אֶחָד לְהוֹסִיף עַל מִנְיָנָן [- י"ב חייבו וא"א להכריע לחובה עפ"י רוב של אחד] - סוֹמְכִין מִן הָרִאשׁוֹנָה גָּדוֹל שֶׁבָּהּ. וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבְּשׁוּרָה שְׁנִיָּה בָּא וְיוֹשֵׁב בְּסוֹף שׁוּרָה הָרִאשׁוֹנָה כְּדֵי לְמַלֹּאת חֶסְרוֹנָהּ, וְהָרִאשׁוֹן שֶׁבַּשְּׁלִישִׁית בָּא וְיוֹשֵׁב בְּסוֹף שׁוּרָה שְׁנִיָּה; וּבוֹרְרִין לָהֶם אֶחָד מִשָּׁאָר הַקָּהָל, וּמוֹשִׁיבִין אוֹתוֹ בְּסוֹף הַשּׁוּרָה הַשְּׁלִישִׁית. וְכֵן אִם צָרְכוּ לִסְמֹךְ שֵׁנִי אוֹ שְׁלִישִׁי, וְעַל הַסֵּדֶר הַזֶּה הֵן עוֹשִׂין.

ט. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַנְהֶדְרִין - יִהְיוּ שָׁם שְׁנֵי סוֹפְרֵי דַּיָּנִין עוֹמְדִין לִפְנֵיהֶן, אֶחָד מִן הַיָּמִין וְאֶחָד מִן הַשְּׂמֹאל; אֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְזַכִּין, וְאֶחָד כּוֹתֵב דִּבְרֵי הַמְחַיְּבִין.

י. וְלָמָּה אֵין מַעֲמִידִין סַנְהֶדְרִין, אֶלָּא בְּעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מֵאָה וְעֶשְׂרִים? כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה מֵהֶן סַנְהֶדְרִין שֶׁל עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, וְשָׁלֹשׁ שׁוּרוֹת שֶׁל תִּשְׁעָה וְשִׁשִּׁים, וַעֲשָׂרָה בַּטְּלָנִין שֶׁל בֵּית הַכְּנֶסֶת, וּשְׁנֵי סוֹפְרִים, וּשְׁנֵי חַזָּנִים [- שמשים], וּשְׁנֵי בַּעֲלֵי דִינִין, וּשְׁנֵי עֵדִים, וּשְׁנֵי זוֹמְמִין, וּשְׁנֵי זוֹמְמֵי זוֹמְמִין, וּשְׁנֵי גַּבָּאֵי צְדָקָה, וְעוֹד אֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה לְחַלֵּק הַצְּדָקָה, וְרוֹפֵא אֻמָּן, וְלַבְלָר [סופר], וּמְלַמֵּד תִּינוֹקוֹת - הֲרֵי מֵאָה וְעֶשְׂרִים.

יום שישי ב' תשרי ה'תשע"ה

פֶּרֶק ב

א. אֵין מַעֲמִידִין בְּסַנְהֶדְרִין, בֵּין בִּגְדוֹלָה בֵּין בִּקְטַנָּה - אֶלָּא אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבוֹנִים, מֻפְלָאִין בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, בַּעֲלֵי דֵּעָה מְרֻבָּה, וְיוֹדְעִים קְצָת מִשְּׁאָר חָכְמוֹת, כְּגוֹן רְפוּאוֹת, וְחֶשְׁבּוֹן תְּקוּפוֹת וּמַזָּלוֹת, וְאַצְטַגְנִינוּת, וְדַרְכֵי הַמְעוֹנְנִים וְהַקּוֹסְמִים וְהַמְכַשְּׁפִים וְהַבְלֵי עֲבוֹדָה זָרָה וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ יוֹדְעִין לָדוּן אוֹתָם. וְאֵין מַעֲמִידִין בְּסַנְהֶדְרִין אֶלָּא כֹּהֲנִים לְוִיִּים וְיִשְׂרְאֵלִים הַמְיֻחָסִין, הָרְאוּיִין לְהַשִּׂיא לְכְהֻנָּה - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ", בְּדוֹמִין לְךָ בְּחָכְמָה וּבִירְאָה וּבְיִחוּס.

ב. וּמִצְוָה לִהְיוֹת בְּסַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה כֹּהֲנִים וּלְוִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם"; וְאִם לֹא מָצְאוּ - אֲפִלּוּ הָיוּ כֻּלָּן יִשְׂרְאֵל, הֲרֵי זֶה מֻתָּר.

ג. אֵין מַעֲמִידִין בְּכָל סַנְהֶדְרִין לֹא סָרִיס וְלֹא זָקֵן מֻפְלָג בַּשָּׁנִים, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן אַכְזָרִיּוּת, וְלֹא מִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה רַחְמָן.

ד. וְאֵין מוֹשִׁיבִין מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל בְּסַנְהֶדְרִין, שֶׁאָסוּר לַחְלֹק עָלָיו וְלַמְרוֹת דְּבָרָיו; אֲבָל מוֹשִׁיבִין כֹּהֵן גָּדוֹל, אִם הָיָה רָאוּי בְּחָכְמָה.

ה. מַלְכֵי בֵּית דָּוִד - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מוֹשִׁיבִין אוֹתָן

מתוך מהדורת חזק

בְּסַנְהֶדְרִין - דָּנִין הַן אֶת הָעָם, וְדָנִין אוֹתָן אִם יֵשׁ עֲלֵיהֶם דִּין. אֲבָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל - אֵין דָּנִין וְאֵין דָּנִין אוֹתָן, לְפִי שֶׁאֵינָן נִכְנָעִין לְדִבְרֵי תּוֹרָה; שֶׁמָּא תָּבוֹא מֵהֶם תַּקָּלָה.

ו. כְּשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין מְנַקִּין בְּצֶדֶק, כָּךְ צְרִיכִין לִהְיוֹת מְנַקִּין מִכָּל מוּמֵי הַגּוּף. וְצָרִיךְ לְהִשְׁתַּדֵּל וּלְבַדֵּק וּלְחַפֵּשׂ שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן בַּעֲלֵי שִׂיבָה, בַּעֲלֵי קוֹמָה, בַּעֲלֵי מַרְאֶה, נְבוֹנֵי לַחַשׁ [מבינים בטענות ומענות], וְשֶׁיִּהְיוּ יוֹדְעִין בְּרֹב הַלְּשׁוֹנוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה סַנְהֶדְרִין שׁוֹמַעַת מִפִּי הַתַּרְגְּמָן.

ז. בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה - אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בָּהֶם בְּכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּכָל אֶחָד מֵהֶם שִׁבְעָה דְּבָרִים; וְאֵלּוּ הֵן - חָכְמָה, וִירְאָה, וַעֲנָוָה, וְשִׂנְאַת מָמוֹן, וְאַהֲבַת הָאֱמֶת, וְאַהֲבַת הַבְּרִיּוֹת לָהֶם, וּבַעֲלֵי שֵׁם טוֹב. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים - מְפֹרָשִׁין הֵן בַּתּוֹרָה; הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "אֲנָשִׁים חֲכָמִים וּנְבֹנִים", הֲרֵי בַּעֲלֵי חָכְמָה אָמוּר. "וִידֻעִים לְשִׁבְטֵיכֶם", אֵלּוּ שֶׁרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה מֵהֶן; וּבַמֶּה יִהְיוּ אֲהוּבִים לַבְּרִיּוֹת? בִּזְמַן שֶׁיִּהְיוּ בַּעֲלֵי עַיִן טוֹבָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפֵלָה, וְחֶבְרָתָן טוֹבָה, וּמַשָּׂאָן וְדִבּוּרָן בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת. וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "אַנְשֵׁי חַיִל", אֵלּוּ שֶׁהֵם גִּבּוֹרִין בְּמִצְוֹת, וּמְדַקְדְּקִין עַל עַצְמָן וְכוֹבְשִׁין אֶת יִצְרָם, עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה לָהֶם שֵׁם גְּנַאי וְלֹא שֵׁם רַע, וְיִהְיֶה פִּרְקָן נָאֶה. וּבְכְלַל "אַנְשֵׁי חַיִל", שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם לֵב אַמִּיץ לְהַצִּיל עָשׁוּק מִיַּד גּוֹזֵל, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן". וּמַה מֹּשֶׁה רַבֵּנוּ "עָנָו", אַף כָּל דַּיָּן צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה עָנָו. "יִרְאֵי אֱלֹהִים", כְּמִשְׁמָעוֹ. "שֹׂנְאֵי בֶּצַע" - אֲפִלּוּ מָמוֹן שֶׁלָּהֶן אֵינָן נִבְהָלִין עָלָיו, וְלֹא רוֹדְפִין לְקַבֵּץ הַמָּמוֹן; שֶׁכָּל מִי שֶׁהוּא "נִבְהָל לַהוֹן . . חֶסֶר יְבֹאֻנוּ". "אַנְשֵׁי אֱמֶת" - שֶׁיִּהְיוּ רוֹדְפִין אַחַר הַצֶּדֶק מֵחֲמַת עַצְמָן בְּדַעְתָּן, אוֹהֲבִין אֶת הָאֱמֶת וְשׂוֹנְאִין אֶת הֶחָמָס, וּבוֹרְחִין מִכָּל מִינֵי הָעָוֶל.

ח. אָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁמִּבֵּית דִּין הַגָּדוֹל הָיוּ שׁוֹלְחִים בְּכָל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּבוֹדְקִין: כָּל מִי שֶׁמְּצָאוּהוּ חָכָם, וִירֵא חֵטְא, וְעָנָו, וְשָׁפֵל, וּפֹרְקוֹ נָאֶה, וְרוּחַ הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ - עוֹשִׂין אוֹתוֹ דַּיָּן בְּעִירוֹ. וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְפֶתַח הַר הַבַּיִת, וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְפֶתַח הָעֲזָרָה, וּמִשָּׁם מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל.

ט. בֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן גֵּר - הֲרֵי זֶה פָּסוּל, עַד שֶׁתִּהְיֶה אִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. הָיָה אֶחָד מֵהֶן מַמְזֵר - אֲפִלּוּ שְׁלֹשְׁתָּן מַמְזֵרִים, הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִין לָדוּן. וְכֵן אִם הָיָה כָּל אֶחָד מֵהֶן סוּמָה בְּאַחַת מֵעֵינָיו — הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּסַנְהֶדְרִין. אֲבָל הַסּוּמָה בִּשְׁתֵּי עֵינָיו, פָּסוּל לַכֹּל.

י. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בֵּית דִּין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה - מֻתָּר לְאֶחָד לָדוּן מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ". וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה; וּשְׁנַיִם שֶׁדָּנוּ, אֵין דִּינֵיהֶם דִּין.

יא. אֶחָד שֶׁהָיָה מֻמְחֶה לְרַבִּים [- תלמיד חכם מפורסם], אוֹ נוֹטֵל רְשׁוּת מִבֵּית דִּין - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לוֹ לָדוּן יְחִידִי, אֲבָל אֵינוֹ חָשׁוּב בֵּית דִּין. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא מֻתָּר, מִצְוַת חֲכָמִים הִיא שֶׁיּוֹשִׁיב עִמּוֹ אֲחֵרִים; אָמְרוּ חֲכָמִים: 'אַל תְּהִי דָּן יְחִידִי - שֶׁאֵין דָּן יְחִידִי, אֶלָּא אֶחָד'.

יב. יֵשׁ לְאָדָם לַעֲשׂוֹת דִּין לְעַצְמוֹ, אִם יֵשׁ בְּיָדוֹ כֹּחַ; הוֹאִיל וְכַדָּת וְכַהֲלָכָה הוּא עוֹשֶׂה, אֵינוֹ חַיָּב לִטְרֹחַ וְלָבוֹא לְבֵית דִּין, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם הֶפְסֵד בִּנְכָסָיו אִלּוּ נִתְאַחֵר וּבָא לְבֵית דִּין. לְפִיכָךְ, אִם קָבַל [התלונן] עָלָיו בַּעַל דִּינוֹ, וְהֵבִיאוֹ לְבֵית דִּין, וְדָרְשׁוּ וּמָצְאוּ שֶׁעֲשָׂה כַּהֲלָכָה, וְדִין אֱמֶת דָּן לְעַצְמוֹ - אֵין סוֹתְרִין אֶת דִּינוֹ.

יג. אַף עַל פִּי שֶׁבֵּית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה בֵּית דִּין שָׁלֵם הוּא - כָּל זְמַן שֶׁהֵן רַבִּים, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח; וּמוּטָב שֶׁיֵּחָתֵךְ הַדִּין בְּאַחַד עָשָׂר, יוֹתֵר מֵעֲשָׂרָה. וּצְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ הַיּוֹשְׁבִים כֻּלָּן שָׁם בְּבֵית דִּין, תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וּרְאוּיִין.

יד. וְאָסוּר לְאָדָם חָכָם שֶׁיֵּשֵׁב בְּדִין, עַד שֶׁיֵּדַע עִם מִי יֵשֵׁב; שֶׁמָּא יִצְטָרֵף עִם אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָן חֲגוּגִים, וְנִמְצָא בִּכְלַל קֶשֶׁר בּוֹגְדִים, לֹא בִּכְלַל בֵּית דִּין.

יום שבת קודש ג' תשרי ה'תשע"ה

פֶּרֶק ג

א. עַד אֵימָתַי יוֹשְׁבִין הַדַּיָּנִין בְּדִין? סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה וּבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה - יוֹשְׁבִין מֵאַחַר תְּפִלַּת הַשַּׁחַר, עַד סוֹף שֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם. אֲבָל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל - הָיוּ יוֹשְׁבִין מִתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, עַד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם; וּבְשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, הָיוּ יוֹשְׁבִין בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ שֶׁבְּהַר הַבַּיִת.

ב. אֵין בֵּית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד צְרִיכִין שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּן יוֹשְׁבִין כְּאֶחָד בִּמְקוֹמָן שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ. אֶלָּא בְּעֵת שֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִין לְהִתְקַבֵּץ - מִתְקַבְּצִין כֻּלָּן; וּבִשְׁאָר הָעִתּוֹת - כָּל מִי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ עֵסֶק, יֵצֵא לַעֲשׂוֹת חֶפְצוֹ וְחוֹזֵר; וְהוּא שֶׁלֹּא יִפְחֲתוּ מֵעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹשְׁבִין תָּמִיד, כָּל זְמַן יְשִׁיבָתָן. צָרַךְ אֶחָד מֵהֶן לָצֵאת, הֲרֵי זֶה מִסְתַּכֵּל בַּחֲבֵרָיו הַנִּשְׁאָרִים: אִם יִשָּׁאֵר שָׁם עֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה, יֵצֵא; וְאִם לָאו, לֹא יֵצֵא עַד שֶׁיָּבוֹא אַחֵר.

ג. אֵין מַתְחִילִין אֶת הַדִּינִין בַּלַּיְלָה; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהַדִּינִין כִּנְגָעִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל רִיב וְכָל נָגַע" - מָה רְאִיַּת נְגָעִים בַּיּוֹם בִּלְבַד, אַף הַדִּינִין בַּיּוֹם.

ד. וְכֵן אֵין מְקַבְּלִין עֵדוּת וְלֹא מְקַיְּמִין [- מאשררים] שְׁטָרוֹת בַּלַּיְלָה. וּבְדִינֵי מָמוֹנוֹת - אִם הִתְחִילוּ בַּיּוֹם, מֻתָּר לִגְמֹר הַדִּין בַּלַּיְלָה.

ה. הַנְּחָלוֹת [- ירושות] כַּדִּינִין, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן: "לְחֻקַּת מִשְׁפָּט"; לְפִיכָךְ, אֵין מַפִּילִין נְחָלוֹת בַּלַּיְלָה.

ו. שְׁנַיִם שֶׁנִּכְנְסוּ לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה, וְצִוָּה [- אמר צוואה] בִּפְנֵיהֶם - כּוֹתְבִים, וְאֵין עוֹשִׂין דִּין [אין נעשים דיינים]. וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה - רָצוּ, כּוֹתְבִין; רָצוּ, עוֹשִׂין דִּין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּיּוֹם; אֲבָל בַּלַּיְלָה, כּוֹתְבִין וְאֵין עוֹשִׂין דִּין.

ז. כָּל בֵּית דִּין שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא הָגוּן, שְׁכִינָה עִמָּהֶן; לְפִיכָךְ, צְרִיכִין הַדַּיָּנִין לֵישֵׁב בְּאֵימָה וְיִרְאָה וַעֲטִיפָה [- על הראש] וְכֹבֶד רֹאשׁ. וְאָסוּר לְהָקֵל רֹאשׁ אוֹ לְשַׂחֵק אוֹ לְסַפֵּר בְּשִׂיחָה בְּטֵלָה בְּבֵית דִּין, אֶלָּא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה וְחָכְמָה.

מתוך מהדורת חזק

ח. כָּל סַנְהֶדְרִין אוֹ מֶלֶךְ אוֹ רֹאשׁ גּוֹלָה שֶׁהֶעֱמִידוּ לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ חָגוּן, וְאֵינוֹ חָכָם בְּחָכְמַת הַתּוֹרָה, וְרָאוּי לִהְיוֹת דַּיָּן - אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כֻּלּוֹ מַחְמַדִּים [- מידות טובות], וְיֵשׁ בּוֹ טוֹבוֹת אֲחֵרוֹת - חֲרֵי זֶה שֶׁהֶעֱמִידוּ עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה מְדַבֵּר כְּנֶגֶד הַמְמַנֶּה לְהוֹשִׁיב הַדַּיָּנִין. אָמְרוּ חֲכָמִים: 'שֶׁמָּא תֹּאמַר: אִישׁ פְּלוֹנִי נָאֶה - אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי קְרוֹבִי - אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, אִישׁ פְּלוֹנִי יוֹדֵעַ בְּכָל לָשׁוֹן - אוֹשִׁיבֶנּוּ דַּיָּן, וְנִמְצָא מְזַכֶּה אֶת הַחַיָּב וּמְחַיֵּב אֶת הַזַּכַּאי - לֹא מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָשָׁע, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ - לְכָךְ נֶאֱמַר: "לֹא תַכִּירוּ פָנִים בַּמִּשְׁפָּט"'. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים: 'כָּל הַמַּעֲמִיד לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל דַּיָּן שֶׁאֵינוֹ הָגוּן - כְּאִלּוּ הֵקִים מַצֵּבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תָקִים לְךָ מַצֵּבָה, אֲשֶׁר שָׂנֵא ה' אֱלֹהֶיךָ", וּבִמְקוֹם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - כְּאִלּוּ נָטַע אֲשֵׁרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה, כָּל עֵץ, אֵצֶל מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָךְ"'. וְכֵן אָמְרוּ חֲכָמִים: '"לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב" - אֱלוֹהַּ הַבָּא בִּשְׁבִיל כֶּסֶף וְזָהָב, זֶה הַדַּיָּן שֶׁמִּנּוּהוּ מִפְּנֵי עָשְׁרוֹ בִּלְבַד'.

ט. כָּל דַּיָּן שֶׁנָּתַן מָמוֹן כְּדֵי שֶׁיִּתְמַנֶּה - אָסוּר לַעֲמֹד מִפָּנָיו; וְצִוּוּ חֲכָמִים לְהָקֵל אוֹתוֹ וּלְזַלְזֵל בּוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים, שֶׁהַטַּלִּית שֶׁמִּתְעַטֵּף בָּהּ, תְּהִי בְּעֵינֶיךָ כְּמַרְדַּעַת שֶׁל חֲמוֹר [שטיח שתחת האוכף].

י. כָּךְ הָיָה דֶּרֶךְ הַחֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים - בּוֹרְחִין מִלְּהִתְמַנּוֹת, וְדוֹחֲקִין עַצְמָן הַרְבֵּה שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ בַּדִּין, עַד שֶׁיִּדְּעוּ שֶׁאֵין שָׁם רָאוּי כְּמוֹתָן, וְשֶׁאִם יִמָּנְעוּ מִן הַדִּין, תִּתְקַלְקֵל הַשּׁוּרָה [- שורת הדין]. אַף עַל פִּי כֵן, לֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין לַדִּין, עַד שֶׁמַּכְבִּידִין עֲלֵיהֶן הָעָם וְהַזְּקֵנִים, וּפוֹצְרִין [- מפצירים] בָּם.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ו אלול ה'תשע"ד־ג' תשרי ה'תשע"ה

יום ראשון כ"ו אלול ה'תשע"ד

מצות לא תעשה רסט.

מצות עשה דר.

הַמִּצְוָה הָרִס"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְעַלֵּם מִן־הָאֲבֵדָה, אֶלָּא נִקְחֶנָּה וְנַחֲזִירֶנָּה לִבְעָלֶיהָ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם" (דברים כב, ג). וּכְבָר בֵּאַרְנוּ (מצות עשה דר) אָמְרָם בַּמְּכִלְתָּא בְּעִנְיַן הָאֲבֵדָה: "נִמְצָאנוּ לָמְדִין שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא־תַעֲשֶׂה". וּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא (בבא מציעא ל.): "הֶשֵּׁב אֲבֵדָה עֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה הוּא". וּבְמִשְׁנֵה תּוֹרָה כָּפַל אֶת־הַלָּאו בְּעִנְיָן זֶה וְנֶאֱמַר בּוֹ לָאו מְיֻחָד וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת־שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְגוֹ'" (שם, א). וּבְסִפְרֵי (פרשת תצא שם): "לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ" — מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "כִּי תִפְגַּע" (שמות כג, ד) — מִצְוַת עֲשֵׂה" וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפ"ב מִמַּכָּא מְצִיעָא.

הַמִּצְוָה הָד"ר — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהָשִׁיב (להחזיר) אֶת־הָאֲבֵדָה לִבְעָלֶיהָ, וְהוּא אָמְרוֹ: "הָשֵׁב תְּשִׁיבֵנּוּ לוֹ" (שמות כג, ד); "הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ" (דברים כב, א). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (בבא מציעא לב.): "הֲשָׁבַת אֲבֵדָה — עֲשֵׂה הוּא". וְאָמְרוּ (ספרי פרשת כי־תצא) עוֹד עַל הָאֲבֵדָה: "נִמְצָאנוּ לָמְדִים שֶׁהוּא עוֹבֵר עַל עֲשֵׂה וְעַל לֹא־תַעֲשֶׂה", וְעוֹד נְבָאֵר לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁל אֲבֵדָה בִּמְקוֹמוֹ (לא תעשה רסט). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ב' מִ(בבא) מְצִיעָא.

יום שני כ"ז אלול ה'תשע"ד

יום שלישי כ"ח אלול ה'תשע"ד

מצות עשה רלו.

הַמִּצְוָה הָרל"ו — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין חוֹבֵל בַּחֲבֵרוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "וְכִי־יִרִיבֻן אֲנָשִׁים וְהִכָּה־אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ" (שמות כא, יח). וְאֵלּוּ הֵם הַנִּקְרָאִים: דִּינֵי קְנָסוֹת. וְיֵשׁ כָּתוּב הַכּוֹלֵל דִּינֵי קְנָסוֹת כֻּלָּם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעָלֶה: "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לוֹ" (ויקרא כד, יט). הַכַּוָּנָה בָּזֶה שֶׁלּוֹקְחִים מִמָּמוֹנוֹ (מה שהזיק לו) כְּדֵי מַה שֶׁהִזִּיק, כְּמוֹ שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה: אֲפִלּוּ בִּישׁוֹ בִּלְבַד — חֲרֵי אֵלּוּ גּוֹבִים מִמָּמוֹנוֹ כְּדֵי אוֹתוֹ הַשִּׁעוּר. וְדַע שֶׁדִּינֵי קְנָסוֹת אֵלּוּ כֻּלָּם נִזְקֵי אָדָם בָּאָדָם. וְכֵן אִם הִזִּיקָה בְּהֵמָה אֶת־הָאָדָם אוֹ אֶת־הַבְּהֵמָה — חֲרֵי כָּל־הַדִּינִים הָאֵלֶּה לֹא יָדוּן בָּהֶם וְלֹא יִפְסוֹק אֶלָּא בֵּית דִּין הַסְּמוּכִין בָּאָרֶץ (שנסמכו לסמכויות אלה ועוד — מדור לדור). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ח' מִ(בבא) קַמָּא.

יום רביעי כ"ט אלול ה'תשע"ד

מצות עשה רלו.

מצות לא תעשה רפט. רצו.

הַמִּצְוָה הָרל"ו נדפסה ביום הקודם.

הַמִּצְוָה הָרפ"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּרְצוֹחַ זֶה־אֶת־זֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תִרְצָח" (שמות כ, יג; דברים ה, יז).

וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — נֶהֱרָג בְּהַכָּאָה (בהתזת ראשו) מִן הַצַּוָּאר. אָמַר יִתְעַלֶּה: "מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֻנוּ לָמוּת" (שמות כא, יד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ט' מִסַּנְהֶדְרִין (עו:) וּבְפֶרֶק ב' מִמַּכּוֹת.

הַמִּצְוָה הָרְצ"ו — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַחַת כֹּפֶר לְרוֹצֵחַ בְּמֵזִיד, אֶלָּא יֵהָרֵג בְּהִכָּרְתֵ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־תִקְּחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת" (במדבר לה, לא). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַכּוֹת (כתובות לז:).

יום חמישי א' תשרי ה'תשע"ה

מצות עשה רכה.

מצות לא תעשה רצה. רצב.

הַמִּצְוָה הָרכ"ה — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַגְלוֹת מַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה מֵעִירוֹ לְעָרֵי מִקְלָט, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְיָשַׁב שָׁם עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל" (במדבר לה, כה). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים לדברים יט, ד): "וְיָשַׁב שָׁם — אֵינוֹ יוֹצֵא מִשָּׁם לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר 'שָׁם' — שָׁם תְּהֵא דִירָתוֹ, שָׁם תְּהֵא מִיתָתוֹ, שָׁם תְּהֵא קְבוּרָתוֹ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת מַכּוֹת (ז. ואילך).

הַמִּצְוָה הָרצ"ה — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַחַת כֹּפֶר מְרוֹצֵחַ בִּשְׁגָגָה כְּדֵי לְפָטְרוֹ מִן־הַגָּלוּת, אֶלָּא יִגְלֶה בְּהִכָּרְתֵ. אָמַר יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־תִקְּחוּ כֹפֶר לָנוּס אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ" (שם, לב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּגְמָרָא מַכּוֹת (כתובות לז:).

הַמִּצְוָה הָרצ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַרוֹג אֶת־הַחוֹטֵא בְּשָׁעָה שֶׁנִּרְאֵהוּ שֶׁכְּבָר עָשָׂה עֲבֵרָה שֶׁהוּא חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה (לעומת הדין בשעה שעושה העברה — לא תעשה רצג) קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא לְבֵית דִּין, אֶלָּא נְבִיאֵהוּ לְבֵית דִּין בְּהִכָּרְתֵ וְנָבִיא עָלָיו עֵדִים לִפְנֵיהֶם, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ (הרואים את המעשה) עֵדִים בְּלִבָּד (ולא־דיינים), וְהֵם (אחרים) יְדִינוּהוּ בְּמַה־שֶּׁהוּא חַיָּב. וְהָאַזְהָרָה שֶׁבָּאָה בְּעִנְיָן זֶה הוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט" (שם, יב). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "יָכוֹל יַהַרְגוּ אוֹתוֹ מִשֶּׁהָרַג אוֹ מִשֶּׁנָּאַף? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְלֹא יָמוּת הָרוֹצֵחַ עַד־עָמְדוֹ". וַאֲפִלּוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל הֵם שֶׁרָאוּהוּ שֶׁהָרַג — חֲרֵי כֻּלָּם נַעֲשִׂים עֵדִים וּמְעִידִים לִפְנֵי בֵּית דִּין אַחֵר, וּבֵית הַדִּין הָאַחֵר יְמִיתוּהוּ. וּבַמְּכִלְתָּא: "חֲרֵי עֵדָה (בית דין) שֶׁרָאוּ אֶחָד שֶׁהָרַג אֶת־הַנֶּפֶשׁ יָכוֹל יַהַרְגוּ אוֹתוֹ עַד שֶׁלֹּא יַעֲמוֹד אֵצֶל בֵּית דִּין? — תַּלְמוּד לוֹמַר: וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה לַמִּשְׁפָּט".

יום שישי ב' תשרי ה'תשע"ה

מצות עשה רמז.

מצות לא תעשה רצג. רצז.

מצות עשה קפב.

הַמִּצְוָה הָרמ"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַציל הַנִּרְדָּף מִיַּד מִי שֶׁרוֹדְפוֹ לְהָרְגוֹ, אֲפִלּוּ בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל רוֹדֵף, כְּלוֹמַר: שֶׁאָנוּ מְצֻוִּים לַהֲרוֹג אֶת הָרוֹדֵף, אִם לֹא נוּכַל לְהַציל אֶת־הַנִּרְדָּף אֶלָּא בְּנֶפֶשׁ הָרוֹדֵף, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: ("כי ינצו אנשים .. וקרבה אשת האחד להציל .. מיד מכהו .. והחזיקה במבושיו ..") "וְקַצֹּתָה אֶת־כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ" (דברים כה, יב). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (כי תצא): "בִּמְבֻשָׁיו (במקומות שהוא בוש בהם) — מָה מְבוּשָׁיו מְיֻחָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת וַחֲרֵי הוּא בְּ"וְקַצֹּתָה", כָּךְ כָּל־דָּבָר שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת חֲרֵי הוּא בְּ"וְקַצֹּתָה אֶת־כַּפָּהּ". וְקַצֹּתָה אֶת־כַּפָּהּ — מְלַמֵּד שֶׁאַתָּה חַיָּב לְהַצִּילוֹ בְּכַפָּהּ. מִנַּיִן אִם אֵין אַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ בְּכַפָּהּ, הַצִּילוֹ בְּנַפְשָׁהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ" הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ עִנְיַן צִוּוּי זֶה, וְשֶׁזֶּה שֶׁאָמַר "אֵשֶׁת הָאֶחָד" — לֹא דִּבֵּר אֶלָּא בַּהֹוֶה (במצוי), וְהַכַּוָּנָה הִיא: לְהַציל אֶת הַנִּרְדָּף בְּאֵבָרָיו שֶׁל רוֹדֵף: וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְהַצִּילוֹ אֶלָּא בַּהֲרִיגַת הָרוֹדֵף לְגַמְרֵי — הוֹרְגִין אוֹתוֹ. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסַּנְהֶדְרִין (עג.).

הַמִּצְוָה הָרצ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּחוּס עַל נֶפֶשׁ הָרוֹדֵף פֵּרוּשׁ דָּבָר זֶה: שֶׁזֶּה שֶׁאָמַרְנוּ בַּמִּצְוָה שֶׁקֹּדְמָה לָזוֹ (לא תעשה רצב), שֶׁלֹּא יַהַרְגוּ הָעֵדִים אֶת־הַחוֹטֵא (בחטא שחייבים מיתה) עַד שֶׁיְּדִינוּהוּ בֵּית דִּין בְּמִיתָה — אֵין זֶה אֶלָּא אִם עָבַר וְעָשָׂה הַמַּעֲשֶׂה שֶׁהוּא חַיָּב עָלָיו מִיתָה וְסִיֵּם אוֹתוֹ: אֲבָל בִּשְׁעַת חֶפְצוֹ וַהֲלִיכָתוֹ לַעֲשׂוֹת, חֲרֵי אָז הוּא נִקְרָא: רוֹדֵף — וְחוֹבָה עָלֵינוּ לְמָנְעוֹ וּלְעַכְּבוֹ מִלַּעֲשׂוֹת אֶת־הָעֲבֵרָה שֶׁלִּבּוֹ מִתְאַוֶּה: וְאִם הִתְעַקֵּשׁ וְסֵרֵב — אָז נִלְחָם בּוֹ. וְאִם נוּכַל לְמָנְעוֹ מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ בְּכָךְ שֶׁנְּחַסְּרוֹ אֵבֶר מֵאֲבָרָיו, כְּגוֹן שֶׁנַּחְתּוֹךְ יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ אוֹ נְסַמֵּא אֶת־עֵינוֹ — חֲרֵי זֶה הֵיּוֹתֵר טוֹב: וְאִם אִי אֶפְשָׁר לְמָנְעוֹ אֶלָּא בְּאִבּוּד נַפְשׁוֹ — חֲרֵי זֶה נֶהֱרָג קֹדֶם שֶׁיַּעֲשֶׂה. וּבָאָה הָאַזְהָרָה מִלְּחוּס עָלָיו וּמִלְּהִמָּנֵעַ מֵחֲרִיגָתוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְקַצֹּתָה אֶת־כַּפָּהּ לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ" (שם) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא שם): "וְקַצֹּתָה אֶת־כַּפָּהּ — מְלַמֵּד שֶׁאַתָּה חַיָּב לְהַצִּילוֹ (את הנרדף על ידה) בְּכַפָּהּ. מִנַּיִן שֶׁאִם לֹא תוּכַל לְהַצִּילוֹ בְּכַפָּהּ הַצִּילוֹ בְּנַפְשָׁהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תָחוֹס עֵינֶךָ". וְשָׁם אָמְרוּ: "מָה מְבוּשָׁיו מְיֻחָד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת וַחֲרֵי הוּא בְּ"קַצֹּתָה אֶת־כַּפָּהּ". כָּךְ כָּל־דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנַת נְפָשׁוֹת — חֲרֵי הוּא בְּקַצֹּתָה אֶת־כַּפָּהּ". וְזֶה שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁיֵּהָרֵג הָרוֹדֵף עַל חֶפְצוֹ — אֵינוֹ בְּכָל־מִי

שֶׁיִּחָפֵץ לַעֲשׂוֹת אֵיזוֹ עֲבֵרָה שֶׁתִּהְיֶה, וְאֵינוֹ אֶלָּא בְּאָדָם הָרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, וַאֲפִלּוּ הוּא קָטָן (הרודף), אוֹ הָרוֹדֵף אַחַר אַחַת מִכָּל־הָעֲרָיוֹת לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ — וּבִתְּנַאי שֶׁלֹּא יִהְיֶה בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד. וּפְשׁוּט שֶׁהַזְּכוּר מִכְּלַל הָעֲרָיוֹת, אָמַר יִתְעַלֶּה: "צָעֲקָה הַנַּעֲרָה הַמְּאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ" (שם כב, כז), הָא יֵשׁ לָהּ מוֹשִׁיעַ — מוֹשִׁיעָהּ בְּכָל־דָּבָר שֶׁהוּא יָכוֹל לְהוֹשִׁיעָהּ. וְהִשְׁוָה דִּין רוֹדֵף אַחֲרֶיהָ וְרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ, אָמַר: "כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה" (שם, כו) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסַּנְהֶדְרִין (עב — עג).

הַמִּצְוָה הָרְצ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִתְרַשֵּׁל מֵהַצָּלַת נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל אִם נִרְאֶנּוּ בְּסַכָּנַת מָוֶת וְאַבְּדָן וְיֵשׁ לָנוּ יְכֹלֶת לְהַצִּילוֹ. כְּגוֹן שֶׁהוּא טוֹבֵעַ בַּמַּיִם וְאָנוּ נֵדַע לִשְׂחוֹת וְנוּכַל לְהַצִּילוֹ. אוֹ שֶׁגּוֹי רוֹצֶה לְהָרְגוֹ וְאָנוּ יְכוֹלִים לְהָסִיר מַה־שֶּׁבְּלִבּוֹ אוֹ לִדְחוֹת מִמֶּנּוּ הֶזֵּקוֹ וּבָאָה הָאַזְהָרָה מִלְּהִמָּנַע לְהַצִּילוֹ בְּאָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ" (ויקרא, יט, טז). וְאָמְרוּ שֶׁגַּם הַכּוֹפֵר עֵדוּתוֹ נִכְלָל בְּאַזְהָרָה זוֹ, לְפִי שֶׁהוּא רוֹאֶה אֶת־מָמוֹן אָחִיו אוֹבֵד וְהוּא יָכוֹל לְהַחֲזִירוֹ לוֹ בְּכָךְ שֶׁיַּגִּיד אֶת־הָאֱמֶת. וּכְבָר בָּא עוֹד בְּעִנְיָן זֶה: "אִם־לוֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ" (שם ה, א) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "מִנַּיִן אִם יוֹדֵעַ אַתָּ לוֹ עֵדוּת, שֶׁאֵין אַתָּה רַשַּׁאי לִשְׁתּוֹק עָלֶיהָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא־תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ". וּמִנַּיִן אִם רְאִיתוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר, לִסְטִים בָּאִין עָלָיו, חַיָּה רָעָה בָּאָה עָלָיו — חַיָּב אַתָּה לְהַצִּילוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא־תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ" וּמִנַּיִן לְרוֹדֵף אַחַר חֲבֵרוֹ לְהָרְגוֹ שֶׁאַתָּה חַיָּב לְהַצִּילוֹ בְּנַפְשׁוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר "לֹא־תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת סַנְהֶדְרִין (עג.).

הַמִּצְוָה הַקפ"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַבְדִּיל שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט שֶׁתִּהְיֶנָה מוּכָנוֹת לְמַכֵּה נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה (שיהיו עבורו מקלט מפני נקמתו של "גואל הדם"), וּלְתַקֵּן אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲלֵיהֶן וּלְיַשֵּׁר אוֹתָהּ, וְלֹא יַנִּיחוּ בָּהּ דָּבָר הַמַּעְכִּיב אֶת הַבּוֹרֵחַ מִלָّרוּץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אַרְצְךָ" (דברים יט, ג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסַנְהֶדְרִין (עז.). וּמַכּוֹת (ז.) וּשְׁקָלִים (פרק א משנה א) וְסוֹטָה. וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ (מצות עשה קעז) אָמְרָם: "עָרֵי מִקְלָט אֵין נוֹהֲגוֹת אֶלָּא בָּאָרֶץ".

יום שבת קודש ג' תשרי ה'תשע"ה

מצות עשה קפא. מצות לא תעשה שט. רחצ. מצות עשה קפד.

הַמִּצְוָה הַקפ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בַּעֲרֵיפַת (ראשה של) עֶגְלָה. אִם נִמְצָא בַּשָּׂדֶה הָרוּג שֶׁלֹּא נוֹדַע מִי הֲרָגוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־יִמָּצֵא חָלָל בָּאֲדָמָה" (דברים כא, א) וְזֶהוּ דִּין עֶגְלָה עֲרוּפָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת סוֹטָה (מד:).

הַמִּצְוָה הַש"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּזְרוֹעַ וּמִלַּעֲבוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בְּנַחַל אֵיתָן (נחל מים הזורם בחזקה) שֶׁנֶּעֱרְפָה בּוֹ הָעֶגְלָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ" (שם, ד) וְהָעוֹבֵר עַל זֶה־לוֹקֶה. וּבִגְמָרָא מַכּוֹת (כב.) כְּשֶׁהִזְכִּירוּ מְחֻיְּבֵי מַלְקוּת אָמְרוּ: "וְהָא אִיכָּא זוֹרֵעַ לְנַחַל אֵיתָן וְאַזְהַרְתִּיהּ מֵהָכָא: "אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ". הִנֵּה נִתְבָּאֵר שֶׁזּוֹ אַזְהָרָה אַחַת וְשֶׁהִיא בְּמַלְקוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סוֹטָה (מה: מו.).

הַמִּצְוָה הָרח"צ — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַשְׁאִיר מוֹקְשִׁים וּמִכְשׁוֹלִים בְּעָרֵינוּ וּבְתוֹךְ בָּתֵּינוּ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ בָּהֶם בְּנֵי אָדָם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא־תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ" (שם כב, ח) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת תצא שם) "'וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה' (שם) — מִצְוַת עֲשֵׂה: 'וְלֹא־תָשִׂים דָּמִים' — מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּרֵישׁ שְׁקָלִים (מתלמוד) יְרוּשַׁלְמִי וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּסֵדֶר נְזִקִּין (בבא קמא טו:, מו., ועוד).

הַמִּצְוָה הַקפ"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְסַלֵּק הַמּוֹקְשִׁים וְהַמִּכְשׁוֹלִים מִכָּל־מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ, הַיְנוּ: שֶׁנִּבְנֶה כּוֹתֶל מַקִּיף סָבִיב הַגַּגּוֹת וְהַבּוֹרוֹת וְהַשִּׂיחִין וְדוֹמֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפּוֹל מִישֶׁהוּ בָּהֶם אוֹ מֵהֶם. וְכֵן מְקוֹמוֹת הַסַּכָּנָה כֻּלָּם בּוֹנִים וּמְתַקְּנִים אוֹתָם, כְּדֵי שֶׁתָּסוּר הַסַּכָּנָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לַגַּגֶּךָ" (שם) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי: "וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ — מִצְוַת עֲשֵׂה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בָּבָא קַמָּא.

המשך ביאור למסכת חגיגה ליום שבת קודש עמ' א

ששנינו, אם יש שָׁלֹשׁ גְּמָמִיּוֹת [–גומות] מלאות מים בַּנַּחַל – בשיפולי ההר מקום מדרון, והגומות הן הָעֶלְיוֹנָה, הַתַּחְתּוֹנָה וְהָאֶמְצָעִית, הָעֶלְיוֹנָה וְהַתַּחְתּוֹנָה הן שֶׁל עֶשְׂרִים עֶשְׂרִים סְאָה מים בכל אחת, וְהָאֶמְצָעִית שֶׁל אַרְבָּעִים סְאָה מים, וְחִרְדָּלִית [–נחל] שֶׁל מי גְּשָׁמִים עוֹבֶרֶת בֵּינֵיהֶן ומחברתן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מֵאִיר הָיָה אוֹמֵר, מַטְבִּיל בָּעֶלְיוֹנָה המחוברת לאמצעית שיש בה ארבעים סאה, ואף היא נחשבת כמקוה כשירה. ומבואר שסבר רבי מאיר שאומרים 'גוד אסיק' להחשיב המים שבעליונה כמחוברים לאמצעית להכשירה. ורבי יהודה לא חלק עליו ומשמע שמודה לו. וממילא מוכח לשיטתו שניתן להטביל מחטים וצינוריות בראש מי שרגלו עדיין במים.

הקשה עולא לרבי יוחנן: וְהָתַנְיָא בברייתא אחרת, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,

מלכים־ב יט כג־כח

כג בְּיַד מַלְאָכֶיךָ חֵרַפְתָּ | אֲדֹנָי וַתֹּאמֶר בְּרֹכֶב (בְּרֹב קרי) רִכְבִּי אֲנִי עָלִיתִי מְרוֹם הָרִים יַרְכְּתֵי לְבָנוֹן וְאֶכְרֹת
קוֹמַת אֲרָזָיו מִבְּחוּר בְּרוֹשָׁיו וְאָבוֹאָה מְלוֹן קִצּוֹ (קִצּוֹ קרי) יַעַר כַּרְמְלוֹ: כד אֲנִי קַרְתִּי וְשָׁתִיתִי מַיִם זָרִים
וְאַחְרֹב בְּכַף־פְּעָמַי כָּל יְאֹרֵי מָצוֹר: כה הֲלֹא־שָׁמַעְתָּ לְמֵרָחוֹק אֹתָהּ עָשִׂיתִי לְמִימֵי קֶדֶם וִיצַרְתִּיהָ עַתָּה
הֲבִיאֹתִיהָ וּתְהִי לַהְשִׁוֹת (לְהַשִּׁאוֹת קרי) גַּלִּים נְצִים עָרִים בְּצֻרוֹת: כו וְיֹשְׁבֵיהֶן קִצְרֵי־יָד חַתּוּ וַיֵּבֹשׁוּ הָיוּ עֵשֶׂב
שָׂדֶה וְיֶרֶק דֶּשֶׁא חָצִיר גַּגּוֹת וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה: כז וְשִׁבְתְּךָ וְצֵאתְךָ וּבֹאֲךָ יָדָעְתִּי וְאֵת הִתְרַגֶּזְךָ אֵלָי: כח יַעַן
הִתְרַגֶּזְךָ אֵלַי וְשַׁאֲנַנְךָ עָלָה בְאָזְנָי וְשַׂמְתִּי חַחִי בְּאַפֶּךָ וּמִתְגִּי בִּשְׂפָתֶיךָ וַהֲשִׁבֹתִיךָ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־בָּאתָ בָּהּ:

רש"י

(כג) מרום הרים. הר הבית: **ירכתי לבנון.** בית המקדש, שמלבין עונות: **ואכרת קומת ארזיו.** לא אשוב עד שאחריבנו: **קצו.** סופו: **יער כרמלו.** מליאת ארצו ויופי הדרו: **(כד) אני קרתי ושתיתי מים זרים.** כלומר התחלתי בכל מעשה וגמרתי, כזה הכורה בור ומוצא מים זרים ושותה. מים נובעים קורא זרים, לפי שעד הנה לא הכירו בהם: **ואחריב בכף פעמי.** אם צרתי על עיר הבוטחת בנהרותיה, הבאתי עליה גייסות רבות שהובישו יאוריה בשתייתם ושתיית בהמתם ומרמס רגליהם: **ואחריב.** לשון הוה, כן דרכי תמיד: **(כה) הלא שמעת למרחוק.** למה תתפאר ותתגדל בזאת, לא שלך היא, כי שמעת למרחוק על ידי הנביאים שגזרתי על העמים להביאך עליהם, כענין שנאמר (שם י ה): הוי אשור שבט אפי: **למימי קדם.** משנברא העולם, עלתה במחשבה, שנאמר (שם ל לג): כי ערוך מאתמול תפתה גם הוא למלך הוכן, זה סנחריב שנשרף באש גיהנם, שנאמר (שם לא ט:) נאם ה' אשר אור לו בציון: **עתה הבאתיה.** וזה הכח שבידך: **ותהי.** ביאתה של גזרתי, להשאות ערים בצורות, להיות לגלים נצים, לגלי אדמה שצומחין בהן ירקות, שאתה מחריבן בגזרתי: **להשות.** לשון שאייה גלמודה: **(כו) ויושביהן קצרי יד.** הם, שאני התשתי את כחן לפניך, ואין הגבורה שלך, אין אתה גבור, אבל הם חלשים: **חציר גגות.** הממהר ליבש: **ושדפה לפני קמה.** כשבלים השדופות, בטרם יתקשו לבא לידי קמה: **(כז) ושבתך וצאתך ובאך.** תרגם יונתן: ומיתבך בעיצה ומיפקך לאגחא קרבא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי, מאתי נהייתה: **ואת התרגזך אלי.** ואת אשר סופך להתגאות ולהתעורר אלי ברוגז ורעש, אשטרימי"ה בלע"ז: **(כח) ושאננך.** כמו ושאונך: **חחי.** כמין שיר הוא, שמושכין בו בהמה שעסקיה רעים, כמו ששנינו (שבת נא ב) כל בעלי השיר יוצאין בשיר: **ומתגי.** תרגם יונתן: זמם, והוא של ברזל, ותוחבין אותו בנחירי הנאקה ונמשכת בו, לפי שעסקיה רעים, והוא ששנינו (שם:) ונאקה בחוטם:

מצודת דוד

(כג) מרום הרים. זה הר הבית: **ירכתי לבנון.** בסוף יער הלבנון, מקום הארזים הגבוהים: **קומת ארזיו.** רצה לומר: השרים והגבורים: **מלון קצו.** הוא בית המקדש, שהוא מלון ומשכן השכינה, והוא הקץ מכל הדברים הנחמדים אשר בעולם: **יער כרמלו.** רצה לומר: מיטב שבחו וכובד חזקו: **(כד) אני קרתי ושתיתי מים.** רצה לומר: מעולם הצלחתי במעשי, כמו הכורה באר ומצליח למצוא המקור, ושותה זרם מימיו: **ואחריב בכף פעמי.** כאשר באתי להלחם בעיר הבטוחה בחוזק נהרותיה אשר סביב לה, אז הבאתי עליה חיל רבות, והחריבו הנהרות במדרך כף רגליהם: **(כה) למרחוק.** מזמן רחוק: **אותה.** את הגזירה הזאת עשיתי מימים קדמונים: **ויצרתיה.** ואני יצרתי את הדבר הזה, וכפל הדבר במלות שונות: **עתה הבאתיה.** אני הבאתי עתה את הדבר על ידך: **ותהי.** אתה תהיה למקל מרדות, להחריב ערים בצורות, לעשותם שממה וגלים, מצמיחים נצים ופרחים:

מצודת ציון

(כג) כרמלו. מקום שדות וכרמים משובחים, קרוי כרמל: **(כד) קרתי.** חפרתי אחר מקור, והוא מלשון (משלי ל יז): יקרוה עורבי נחל, שהוא ענין נקב ובקוע: **זרים.** שוטפים, כמו (חבקוק ג י): זרם מים עבר: **ואחריב.** מלשון חורב ויובש: **פעמי.** רגלי: **יאור.** ענין נהר ונחל: **מצור.** ענין חתק, והוא מלשון צור: **(כה) להשות.** מלשון שאיה ושממון, כמו (איוב ל ג): אמש שואה ומשואה: **גלים.** הוא כענין תל: **נצים.** פרחים, כמו (שיר השירים ז יג): הנצו הרמונים: **(כו) חתו.** נשברו: **ושדפה.** מלשון (מלכים א ח ל): שדפון ירקון, והוא לקות הזרע: **(כז) התרגזך.** ענין תנועת חרדת המהירות, וכן (ישעיהו כג יא): הרגוז ממלכות: **(כח) ושאננך.** הוא מלשון שאון והמייה: **חחי.** הוא הטבעת המושם בפי הבהמה שעסקיה רעים, למושכה על ידו, וכן (יחזקאל כט ד): ונתתי חחים בלחייך: **ומתגי.** הוא כעין רסן, כמו (משלי כו ג): מתג לחמור:

(כו) ויושביהן. יושבי הערים ההם, עשיתים להיות קצרה ידם מלהלחם למולך: **עשב שדה.** כעשב שדה: **חציר גגות.** כחציר הגדל על הגגות, שהוא חלש למאד: **ושדפה.** כשבלים הנשדפים, טרם נגמר בשולם לבוא לכלל קמה, כי אז המה חלושים עד למאד, ורצה לומר: הנה אני הוא המתיש ומחליש לפניך כח העובדי כוכבים, ולא באה בעוצם ידך: **(כז) ושבתך.** תרגם יונתן: ומיתבך בעצה: **ואת התרגזך.** ואף את התרגזך ידעתי: **(כח) אלי.** באה אלי: **והשיבותיך.** בעל כרחך אשיב אותך:

קלט. ו־טו

ו (כתיב פליאה) פְּלִיאָה דַעַת מִמֶּנִּי נִשְׂגְּבָה לֹא־אוּכַל לָהּ: ז אָנָה אֵלֵךְ מֵרוּחֶךָ וְאָנָה מִפָּנֶיךָ אֶבְרָח:
ח אִם־אֶסַּק שָׁמַיִם שָׁם אָתָּה וְאַצִּיעָה שְׁאוֹל הִנֵּךְ: ט אֶשָּׂא כַנְפֵי־שָׁחַר אֶשְׁכְּנָה בְּאַחֲרִית יָם: י גַּם־שָׁם
יָדְךָ תַנְחֵנִי וְתֹאחֲזֵנִי יְמִינֶךָ: יא וָאֹמַר אַךְ־חֹשֶׁךְ יְשׁוּפֵנִי וְלַיְלָה אוֹר בַּעֲדְנִי: יב גַּם־חֹשֶׁךְ לֹא־יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ
וְלַיְלָה כַּיּוֹם יָאִיר כַּחֲשֵׁיכָה כָּאוֹרָה: יג כִּי־אַתָּה קָנִיתָ כִלְיֹתָי תְּסֻכֵּנִי בְּבֶטֶן אִמִּי: יד אוֹדְךָ עַל כִּי נוֹרָאוֹת
נִפְלֵיתִי נִפְלָאִים מַעֲשֶׂיךָ וְנַפְשִׁי יֹדַעַת מְאֹד: טו לֹא־נִכְחַד עֶצְמִי מִמֶּךָּ אֲשֶׁר־עֲשִׂיתִי בַסֵּתֶר רֻקַּמְתִּי
בְּתַחְתִּיּוֹת אָרֶץ:

רש"י

(ו) פליאה דעת וגו'. מכוסה ונעלם ממני מקום לברוח מפניך (מצאתי): **(ח) ואציעה.** מצע ומשכב: **(ט) אשא כנפי שחר.** אם אשא לי כנפים כשחר הזה המבהיק לפי שעה מסוף העולם לסופו כן אמהר לעוף עד אשר אשכון באחרית ים: **(י) גם שם.** אין לי מנוס כי כל חשך לא יחשיך ממך: **(יא) ואמר אך חשך ישופני.** אם אמרתי אהיה נסתר במחשך והחשך יחשיך עלי ולא תראני, ישופני לשון נשף: **ולילה אור בעדני.** והלילה יהי מאפיל לנגדי, אור זה לשון אופל הוא כמו (איוב לו) יפיץ ענן אורו וכן כל ככבי אור (לקמן קמ"ח) וכן ויאר את הלילה (שמות י"ד): **(יב) כחשיכה כאורה.** שניהם שוין לך: **(יג) כליותי.** החושבים כל מחשבותי: **תסוכני.** תסוككני: **(טו) עשיתי בסתר.** בתשמיש: **בתחתיות ארץ.** במדור התחתון שבמעי אמי:

מצודת דוד

(ו) פליאה דעת ממני. מכוסה ממני ידיעת הצלה ממך: **נשגבה.** דבר תחבולת ההצלה חזקה וקשה מאוד לא אוכל לדעתה: **(ז) אנה.** איה המקום אשר אלך אליה להסתר מרוח כעסך ואנה אברח ממך והוא ענין מליצה והפלגה: **(ח) אם אסק.** אם אעלה אל השמים הלא אתה שם ואם אעשה לי משכב בשאול מתחת לארץ הלא הנך גם שם: **(ט) אשא כנפי שחר.** אם אמרתי אשא כנפים לעוף חיש מהם בקצה הים כשחר הזה המבהיק ברגע אחת עד קצה העולם: **(י) גם שם.** הלא גם באחרית הים ידך תנחני וימינך תאחזני להוליך אותי אחר חפצך ואם כן אברח מידך לידך: **(יא) ואומר.** ואם אומר אך חשכת הלילה יחשיך בעדי ובו אסתר: **ולילה.** אבל הלילה האיר בעדני ותראני בלילה כמו ביום: **(יב) גם חושך.** כי גם החושך לא יחשיך דבר ממך ואליך יאיר הלילה כיום: **כחשכה כאורה.** שוים הם למולך זה כזה ואין הפרש ביניהם:

מצודת ציון

(ו) פליאה. מכוסה כמו והוא פלאי (שופטים יג): **נשגבה.** חזקה: **אוכל.** מל' יכולת: **(ז) אנה.** להיכן: **מרוחך.** ענין כעס כמו אל תבהל ברוחך (קהלת ז): **(ח) אסק.** אעלה כמו והוסק דניאל מן גובא (דניאל ז): **ואציעה.** מלשון מצע ומשכב" **הנך.** הנה אתה: **(י) תנחני.** ענין הנהגה: **(יא) ישופני.** ענין חשך כמו על הרי נשף (ירמיה יג): **בעדני.** נגדי: **(יג) קנית.** יש קנין שאין שם מכירה כמו קונה שמים (בראשית יד): **כליותי.** הם היועצות לאדם: **תסכני.** מל' סכך וכסוי: **(יד) נפליתי.** מל' פלא ודבר מכוסה: **(טו) לא נכחד.** לא נעלם כמו לא נכחד מאדוני (שם מז): **עצמי.** ענין עצמות הדבר ותכונתו כמו הגישו עצמותיכם (ישעיה מא): **עשיתי.** מל' עשיה: **רוקמתי.** דימה יצירת הולד בבשר וגידים למעשה הרקמה שנעשה על פנים רבים ומהלכים מסתבכים:

(יג) קנית כליותי. הלא כליותי קנוים המה לך כי אתה בראתם עם כי המה במקום היותר נסתר בגוף ואיך א"כ נסתר ממך כל דבר: **תסוכני.** עודי בבטן אמי במקום חושך סככת אותי בבשר ועור ואיך א"כ יחשיך ממך כל חושך: **(יד) על כי נוראות נפליתי.** על אשר עלילות נוראות נפליתי ר"ל פלאי יצירתי היתה בעלילות נוראות וגדולות: **נפלאים מעשיך.** מעשיך המה מכוסים ולא ידעתים אף כי נפשי היא משכלת ויודעת מאד דברים מושכלים עכ"ז פלאי מעשיך איננה יודעת: **(טו) לא נכחד עצמי ממך.** לא נעלם ממך עצמות גופי ותכונתו בעוד אשר נעשיתי בסתר בבית הרחם ונרקמתי בתחתיות הארץ ר"ל במקום השפל במדור התחתון שבמעי אמי:

יהל אור

יא ואמר אך חשך ישפוני ולילה אור בעדני. ע' רש"י ישופני לשון נשף. אור זה לשון אופל הוא:

(ב) פ"ק דפסחים ד"ב ע"ב. ה"ק דוד אני אמרתי אך חשך ישופני לעוה"ב שהוא דומה ליום (ופירש"י ישופני והוא יחשיך תמיד עלי. לשון נשף ולילה. והחשך שהייתי שרוי בו נעשה אור בעדני) עכשיו העוה"ז שהוא דומה ללילה נעשה אור בעדני:

ט הַקֹּמֶץ, וְהַלְּבוֹנָה, וְהַקְּטֹרֶת, וּמִנְחוֹת כֹּהֲנִים, וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ, וּמִנְחַת נְסָכִין — מוֹעֲלִין בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדְּשׁוּ. קָדְשׁוּ בַּכְּלִי — הֻכְשְׁרוּ לִפָּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמִחֲסַר כִּפּוּרִים, וּבַלִּינָה, וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם נוֹתָר, וּמִשּׁוּם טָמֵא, וּפִגּוּל אֵין בָּהֶן. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין — אֵין חַיָּבִים עָלָיו מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא, עַד שֶׁיִּקְרְבוּ מַתִּירָיו. וְכָל שֶׁאֵין לוֹ מַתִּירִין — כֵּיוָן שֶׁקֻּדַּשׁ בַּכְּלִי, חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם נוֹתָר, וּמִשּׁוּם טָמֵא, וּפִגּוּל אֵין בּוֹ.

פרק שלישי

א וְלַד חַטָּאת, וּתְמוּרַת חַטָּאת, וְחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ — יָמוּתוּ. שֶׁעָבְרָה שְׁנָתָהּ, וְשֶׁאָבְדָה, וְשֶׁנִּמְצֵאת בַּעֲלַת מוּם;

פירוש ברטנורא

ט ומנחת נסכים. מנחה הבאה עם הזבח שאין בה שיריים. וכל הני כליל נינהו: **משהוקדשו.** קדושת פה בעלמא: **ופגול אין בהן.** לפי שאין להם מתירין ואין פגול נוהג אלא בדבר שקרבו מתיריו כדלקמן: **כל שיש לו מתירין.** כגון שלמים וחטאות ואשמות, דדמן מתיר אימורים למזבח והבשר לכהנים. או דבר שיש לו מתירין למזבח בלבד, כגון עולת העוף ופרים הנשרפים, שדמן מתירן למזבח בלבד, וכגון שתי הלחם דדמן של כבשים הוו מתיריהן, ולחם הפנים דבזיכים הוו מתירין, וכגון מנחות דיש להן היתר בקומץ. כל הני אין חייבים עליהם משום פגול ונותר וטמא עד שיקרבו מתירין. דהכי כתיב גבי פיגול לא ירצה, ואמרינן כהרצאת כשר כך הרצאת פסול. ונותר וטמא יליף מפיגול במסכת זבחים בפרק כל הזבחים: **וכל דבר שאין לו מתירין.** כי הני הקומץ והלבונה דהן עצמן מתירין הן ואין מתירים אותם שום דבר אחר: **חייב עליה משום נותר וטמא.** משום טמא מרבינן להו, מדכתיב (ויקרא כ"ב) כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לה' וטומאתו עליו ונכרתה, בכל הקדשים הכתוב מדבר לחייב עליה משום טמא. ונותר יליף מטמא:

ג א ולד חטאת וכו' יומתו. דהני נינהו מחמש חטאות דגמירי דמתות. והנך תלת לעולם מתות בין קודם כפרה בין לאחר כפרה, דלעולם לא קרבי. ומשנה זו שנויה בריש פרק ד' דתמורה ושם פירשנוה:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ט

הַקֹּמֶץ — של המנחה, **וְהַלְּבוֹנָה** — הנקטרת עם הקומץ, **וְהַקְּטֹרֶת** — קטורת הסמים, שמקטירים בכל יום על המזבח הפנימי, **וּמִנְחוֹת כֹּהֲנִים** — שכהנים מביאים אותן, ואין להן קומץ, אלא כולן נשרפות על המזבח, **וּמִנְחַת כֹּהֵן מָשִׁיחַ** — "מנחת חביתין" שמביא הכהן הגדול בכל יום, **וּמִנְחַת נְסָכִין** — שמביאים עם הקרבן; כל אלו קרבים כליל על המזבח, ואין בהם לכהנים כלום; **מוֹעֲלִין בָּהֶן מִשֶּׁהֻקְדְּשׁוּ** — בפה. **קָדְשׁוּ בַּכְּלִי** — היינו כל אלו שנימנו לעיל, חוץ מהקומץ, שהרי הקומץ כבר קדש בכלי שרת קודם שנקמץ, כשהמנחה כולה היתה נתונה בכלי, **הֻכְשְׁרוּ לִפָּסֵל בִּטְבוּל יוֹם, וּבְמִחֲסַר כִּפּוּרִים, וּבַלִّינָה** — כמו שבארנו במשנה הקודמת, **וְחַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם נוֹתָר** — שאם נותר מהם לאחר זמנם, האוכלו חייב כרת, **וּמִשּׁוּם טָמֵא** — שהאוכל מהם בטומאת הגוף, חייב משום אכילת קדשים בטומאה, **וּפִגּוּל אֵין בָּהֶן** — לפי שאין להם מתירים, ואין פיגול חל אלא על דברים שיש להם מתירים, כמו שנבאר לקמן. **זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ מַתִּירִין** — שאחרים מתירים אותו למזבח או לאדם, כגון שלמים וחטאות ואשמות, שזריקת דמם מתירה את אימוריהם למזבח ובשרם לכהנים; וכן עולת בהמה, שדמה מתיר את בשרה למזבח ועורה לכהנים; ועולת העוף, שמיצוי דמה מתיר את בשרה למזבח; ושתי הלחם, שזריקת הדם של כבשי העצרת מתירה אותן לכהנים; ולחם הפנים, שהקטרת הבזיכין מתירה אותו לכהנים; וכל המנחות, שהקומץ מתיר את שייריהן לכהנים; בכל אחד מאלו, **אֵין חַיָּבִים עָלָיו מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא, עַד שֶׁיִּקְרְבוּ מַתִּירָיו** — כמצוותם, כמו ששנינו במשניות הקודמות; והטעם הוא, לפי שנאמר בפיגול (**ויקרא ז, יח**): "לא ירצה", כלשון הכתוב בקרבן כשר (**ויקרא א, ד**): "ונרצה לו לכפר עליו", והרי זה בא ללמדנו: כהרצאת כשר כן הרצאת פסול, ומה הרצאת כשר עד שיקרבו מתיריו (אין הקרבן נרצה אלא בזריקת הדם), אף "הרצאת" פיגול עד שיקרבו מתיריו (**גמרא זבחים כח, ב**); ונותר למדים בגזירה שווה, "קדש, קדש" מפיגול; וטמא למדים בגזירה שווה "חלול, חלול" מנותר (**גמרא שם מה, ב**); **וְכָל שֶׁאֵין לוֹ מַתִּירִין** — שאין אחרים מתירים אותו, אלא הוא מתיר את אחרים או שהוא מתיר את עצמו, כמו הקומץ והלבונה והקטורת וכו', שנימנו במשנתנו, **כֵּיוָן שֶׁקֻּדַּשׁ בַּכְּלִי, חַיָּבִין עָלָיו מִשּׁוּם נוֹתָר, וּמִשּׁוּם טָמֵא** — שכן בטמא נאמר (**ויקרא כב, ג**): "כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לה' וטומאתו עליו, ונכרתה הנפש ההיא", ודרשו חכמים: בכל הקדשים הכתוב מדבר (**גם קדשים שאין להם מתירין**); יכול יהו חייבים עליהם מיד? תלמוד לומר: "אשר יקרב" (**ומשמע: אשר יגע**), ואמר רבי אלעזר: וכי יש נוגע שהוא חייב (**כרת**)? אלא כוונת הכתוב "אשר יקרב" — עד שיכשר ליקרב, כלומר שאמנם אין הכתוב מחייב כרת משום טומאה אלא על האכילה, שכן הלשון "אשר יקרב" אין פירושו נגיעה אלא בא הוא להורות, שאין חייבים משום אכילת קדשים בטומאה עד שיהא הקרבן כשר להיקרב, והיינו: כל דבר שיש לו מתירים, אין חייבים עליו משום טומאה עד שיקרבו מתיריו, וכל דבר שאין לו מתירים, אין חייבים עליו עד שיקדש בכלי; ונותר למדים בגזירה שווה "חלול, חלול" מטמא, כמו שכבר הבאנו לעיל. **וּפִגּוּל אֵין בּוֹ** — שלמדים מן השלמים, שאין פיגול אלא בדברים שיש להם מתירים, כמו שכבר הזכרנו לעיל (**עיין הקדמתנו למשנה זבחים ד, ג**).

באור משנה א

משנה זו כולה שנויה כבר במסכת תמורה (ד, א), ונכפלה כאן משום דיני מעילה שבה.

וְלַד חַטָּאת, וּתְמוּרַת חַטָּאת, וְחַטָּאת שֶׁמֵּתוּ בְּעָלֶיהָ, יָמוּתוּ — כלומר סוגרים אותם ברפת ומונעים מהם מזון עד שימותו, שהרי הם מחמש חטאות המתות (עיין הקדמתנו לבאור המשנה תמורה ב, ב); ושלוש אלו מתות לעולם, בין קודם כפרה בין לאחר כפרה (**רש"י**). **שֶׁעָבְרָה שְׁנָתָהּ** — שכן כבשה או שעירה הבאה לחטאת אינה כשרה אלא כשהיא בתוך שנתה; ומדובר כאן בחטאת שהופרשה בתוך שנתה ולא הספיקו בעליה להקריבה עד שעברה שנתה, **וְשֶׁאָבְדָה, וְשֶׁנִּמְצֵאת בַּעֲלַת מוּם** — תיבת "ושאבדה" מוסבה גם על הפיסקה שלפניה וגם על הפיסקה שלאחריה: שעברה שנתה ושאבדה, או שאבדה ונמצאת בעלת מום (**גמרא תמורה כב, א**), **אִם מִשֶּׁכִּפְּרוּ הַבְּעָלִים** — ויש גורסים: אם כיפרו הבעלים (**רש"י**), כלומר שכיפרו הבעלים באחרת לאחר שנמצאה החטאת הזאת (וכל שכן אם כיפרו קודם שנמצאה). **תָּמוּת** — החטאת שנמצאה. ואף על פי ששנינו (**תמורה ד, ג**), שלדעת חכמים אין חטאת אבודה מתה אלא אם כן נמצאה לאחר שנתכפרו הבעלים באחרת, אבל אם נמצאה קודם כפרה, אף על פי שנתכפרו הבעלים באחרת לא תמות אלא תרעה עד שתסתאב, מכל מקום כאן, כשעברה שנתה ואבדה, או שאבדה ונמצאה בעלת מום, שיש "תרתי לריעותא" (שני צדדים גרועים), מודים חכמים שתמות,

אם מִשֶּׁכִּפְּרוּ הַבְּעָלִים — תָּמוּת, וְאֵינָהּ עוֹשָׂה תְּמוּרָה, וְלֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִין; וְאִם עַד שֶׁלֹּא כִּפְּרוּ הַבְּעָלִים — תִּרְעֶה עַד שֶׁתִּסְתָּאֵב, וְתִמָּכֵר, וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ אַחֶרֶת, וְעוֹשָׂה תְּמוּרָה, וּמוֹעֲלִים בָּהּ.

ב הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת לִנְזִירוּתוֹ — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לָבוֹא כֻּלָּן שְׁלָמִים. מֵת, הָיוּ סְתוּמִים — יִפְּלוּ לִנְדָבָה; הָיוּ מְפֹרָשִׁים — דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח, לֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִין בָּהֶן; דְּמֵי עוֹלָה — יָבִיאוּ עוֹלָה; וּדְמֵי שְׁלָמִים — יָבִיאוּ שְׁלָמִים, וְנֶאֱכָלִים לְיוֹם אֶחָד, וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם.

ג רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: הַדָּם קַל בִּתְחִלָּתוֹ, וְחָמוּר בְּסוֹפוֹ, וְהַנְּסָכִים חֹמֶר בִּתְחִלָּתָן, וְקַל בְּסוֹפָן: הַדָּם בַּתְּחִלָּה — אֵין מוֹעֲלִים בּוֹ, יָצָא לְנַחַל קִדְרוֹן — מוֹעֲלִין בּוֹ; הַנְּסָכִים בַּתְּחִלָּה — מוֹעֲלִים בָּהֶן, יָצְאוּ לַשִּׁיתִין — אֵין מוֹעֲלִין בָּהֶם.

פירוש ברטנורא

ב המפריש מעות לנזירותו. ולא פירש אלו לעולתי ואלו לחטאתי ואלו לשלמי: **לא נהנים ולא מועלים.** בכל אותן המעות: **מפני שהן ראויין להביא כולן שלמים.** כלומר דכל מעה ומעה מצינן למימר זו לשלמים הפריש. ושלמים קדשים קלים נינהו ואין בהן דין מעילה, כדתנן בשלהי פרק קמא, דקדשים קלים לפני זריקת דמן אין מועלים. ואע"ג דאיכא נמי בהדייהו חטאת ועולה דבני מעילה נינהו, כיון דאיכא נמי דמי שלמים שאינן בני מעילה, אי קא מייתי עלייהו קרבן מעילה אשתכח דמייתי חולין בעזרה, הלכך לא נהנין ולא מועלין: **מת.** המפריש המעות. והיו המעות סתומים, שלא פירש אלו לחטאת ואלו לעולה ואלו לשלמים, יפלו כל המעות לנדבה: **דמי חטאת ילכו לים המלח.** דחטאת שמתו בעליה היא: **דמי עולה יביאו עולה.** כדאמרינן (קנים סוף פרק ב') האשה שמתה יביאו יורשיה את עולתה, דדורון בעלמא הוא: **ונאכלין ליום אחד. ואינן טעונין לחם.** דבלחם כתיב (במדבר ו') ונתן על כפי הנזיר, והא ליתיה, דמית:

ג הדם בתחילה אין מועלין בו. היינו קודם זריקתו, דכתיב (ויקרא י"ז) ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר, לכפרה נתתיו ולא למעילה: **יצא לנחל קדרון מועלין בו.** היינו בתר זריקה. כדתנן אלו ואלו היינו דמים החיצונים ודמים הפנימים הנשפכים על מזבח העולה, מתערבים באמה, סילון שבעזרה, ויוצאים לנחל קדרון ונמכרים לגננים לזבל. ומועלים בהן. והך מעילה, מדרבנן היא ולא מדאורייתא, דאין לך דבר שנעשית מצותו ומועלים בו: **יצאו לשיתין.** נקב

משניות מבוארות – קהתי

אפילו נתכפרו הבעלים לאחר שנמצאה (**רש"י**). **וְאֵינָהּ עוֹשָׂה תְּמוּרָה** — הואיל והיא עומדת למיתה פרחה קדושה ממנה, ולפיכך אינה עושה תמורה; **וְלֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִין** — אסור לכתחילה ליהנות ממנה, אבל אם נהנו ממנה, אין חייבים להביא קרבן מעילה; **וְאִם עַד שֶׁלֹּא כִּפְּרוּ הַבְּעָלִים** — שלא רצו הבעלים להתכפר באחרת (**רש"י**), **תִּרְעֶה עַד שֶׁתִּסְתָּאֵב** — עד שיפול בה מום, **וְתִמָּכֵר, וְיָבִיא בְּדָמֶיהָ אַחֶרֶת** — פיסקה זו מכוונת לחטאת שעברה שנתה ואבדה, שאילו חטאת שאבדה ונמצאת בעלת מום אפשר למכרה מיד ולהביא בדמיה אחרת; **וְעוֹשָׂה תְּמוּרָה** — שהואיל ודמיה עתידים להיקרב, הרי יש בה קדושה, הלכך עושה היא תמורה, **וּמוֹעֲלִים בָּהּ** — שאם נהנו ממנה, חייבים להביא קרבן מעילה, ולשלם קרן (מה שנהנו) וחומשה.

בארנו משנתנו לפי רש"י. אבל בתוספות מקשים על שיטת רש"י ומפרשים משנתנו בדרך אחרת (עיין בשולי באורנו למשנה תמורה ד, א).

באור משנה ב

הַמַּפְרִישׁ מָעוֹת לִנְזִירוּתוֹ — שכן הנזיר מביא, לאחר מלאת ימי נזרו, שלושה קרבנות: חטאת, עולה ושלמים, ובאה המשנה ללמד בנזיר שהפריש מעות להביא מהן קרבנות נזירותו, ולא פירש אלו מהן לחטאת, ואלו מהן לעולה, ואלו מהן לשלמים, **לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין** — לכתחילה אסור ליהנות מן המעות הללו, אבל אם נהנו מהן, אין חייבים קרבן מעילה, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לָבוֹא כֻּלָּן שְׁלָמִים** — כלומר שעל כל מעה ומעה יכולים אנחנו לומר, שהופרשה לשלמים, ואין מעילה בשלמים, שהרי קדשים קלים הם (כמו ששנינו לעיל א, ד); ואף על פי שהמעות הופרשו לכל קרבנות הנזירות, ויש בתוכן גם דמי חטאת ועולה, שמועלים בהם, מכל מקום הואיל ויש בהן גם דמי שלמים, שאין בהם מעילה, אם יביא עליהם קרבן מעילה נמצא מביא חולין לעזרה, הלכך מספק לא נהנים ולא מועלים (**רש"י; ברטנורא**) ויש מפרשים: מפני שהן ראויין לבוא כולן שלמים — שכל זמן שלא פירש, יכול הוא להביא בכל המעות הללו שלמים, ועל שאר הקרבנות יפריש מעות אחרות (**תוספות; ועיין "תוספות יום טוב"**). **מֵת** — הנזיר שהפריש את המעות: **הָיוּ סְתוּמִים** — אם המעות היו סתומות, שלא פירש: אלו לחטאת, ואלו לעולה, ואלו לשלמים, **יִפְּלוּ לִנְדָבָה** — לתיבות שבמקדש שהקריבו ממעותיהן עולות נדבה (**עיין שקלים ו, ה-ו**); **הָיוּ מְפֹרָשִׁים** — אם המעות היו מפורשות, שפירש: אלו לחטאת, ואלו לעולה, ואלו לשלמים, **דְּמֵי חַטָּאת יֵלְכוּ לְיָם הַמֶּלַח** — כלומר שצריכים לזרוק אותן למקום שאי אפשר להוציאן משם, שהרי דמי חטאת שמתו בעליה הם, **לֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִין בָּהֶן** — לכתחילה אסור ליהנות ממעות אלו, אלא שבדיעבד אם נהנו מהן, אין חייבים להביא קרבן מעילה, שהואיל והולכות לים המלח אין להן דין הקדש גמור; **דְּמֵי עוֹלָה** — במעות שהפריש לעולה, **יָבִיאוּ עוֹלָה** — עולת נדבה, ומועלים בהן (עיין נזיר ד, ד), **וּדְמֵי שְׁלָמִים** — במעות שהפריש לשלמים, **יָבִיאוּ שְׁלָמִים** — שלמי נדבה, **וְנֶאֱכָלִים לְיוֹם אֶחָד** — לא ככל שלמים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד, שהואיל והופרשו לשם נזירות דינם כשלמי נזיר, שאינם נאכלים אלא ליום ולילה, **וְאֵינָן טְעוּנִין לֶחֶם** — שכן שלמי נזיר טעונים לחם (**עיין במדבר ו, יט**), אבל שלמים אלו אינם טעונים לחם, שכן בלחם נאמר (**שם**): "ונתן על כפי הנזיר", והרי אין כאן כפי נזיר.

באור משנה ג

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר — ויש גורסים: רבי שמעון אומר: **הַדָּם קַל בִּתְחִלָּתוֹ, וְחָמוּר בְּסוֹפוֹ** — לענין מעילה, כמבואר להלן, **וְהַנְּסָכִים** — נסכי יין שמנסכים על גבי המזבח, **חֹמֶר בִּתְחִלָּתָן, וְקַל בְּסוֹפָן** — כמו שהמשנה מפרשת והולכת: **הַדָּם בַּתְּחִלָּה** — קודם זריקתו, **אֵין מוֹעֲלִים בּוֹ** — שנאמר בדם (**ויקרא יז, יא**): "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשותיכם", ודרשו: לכפר — לכפרה נתתיו ולא למעילה. **יָצָא לְנַחַל קִדְרוֹן** — שכן שיירי הדם הנשפכים על יסוד המזבח היו יוצאים משם לנחל קדרון, ובאה המשנה ללמדנו, שמשיצא הדם לנחל קדרון, **מוֹעֲלִין בּוֹ** — כמו ששנינו (יומא ה, ו): "אלו ואלו (שיירי הדם שהיו נשפכים על יסוד מערבי ושהיו נשפכים על יסוד דרומי) מתערבין באמה (באמת המים שבעזרה), ויוצאין לנחל קדרון, ונמכרין לגננין לזבל, ומועלין בהן (שהנהנים ממנו בלא תשלום מועלים). ברם, אין מעילה זו אלא מדרבנן, שכן מן התורה כל דבר שנעשה מצוותו אין בו מעילה. אבל קודם זריקתו אפילו מדרבנן אין בו מעילה, שאין גוזרים גזירה במקדש. ודינו של המועל מדרבנן, שמשלם קרן בלבד (בלא תוספת חומש), ואינו מביא קרבן. **הַנְּסָכִים בַּתְּחִלָּה, מוֹעֲלִים בָּהֶן** — משעה שהוקדשו יש בהם מעילה, **יָצְאוּ לַשִּׁיתִין** — ליסודות המזבח, דרך הנקב שהיה בספל שעל המזבח (**עיין סוכה ד, ט**), **אֵין מוֹעֲלִין בָּהֶם** — לפי שכבר נעשתה מצוותם.

ד דִּשּׁוּן מִזְּבַח הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. הַמַּקְדִּישׁ דִּשּׁוּן בַּתְּחִלָּה — מוֹעֲלִים בּוֹ. תּוֹרִים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן, וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן — לֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִים. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: תּוֹרִין שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן — מוֹעֲלִין בָּהֶן; וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן — לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין.

ה חֵלֶב הַמַּקְדָּשִׁין, וּבֵיצֵי תּוֹרִין — לֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִים. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּקָדְשֵׁי מִזְבֵּחַ. אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת, הִקְדִּישׁ תַּרְנְגֹלֶת — מוֹעֲלִין בָּהּ, וּבְבֵיצָתָהּ; חֲמוֹר — מוֹעֲלִין בָּהּ, וּבַחֲלָבָהּ.

ו כָּל הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת, לְבֶדֶק הַבַּיִת וְלֹא לַמִّזְבֵּחַ, לֹא לַמִּזְבֵּחַ וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת — מוֹעֲלִין בּוֹ. כֵּיצַד? הִקְדִּישׁ בּוֹר מָלֵא מַיִם, אַשְׁפָּה מְלֵאָה זֶבֶל, שׁוֹבָךְ מָלֵא יוֹנִים, אִילָן מָלֵא פֵּרוֹת, שָׂדֶה מְלֵאָה עֲשָׂבִים —

פירוש ברטנורא

היה במזבח שבו יורדים הנסכים לשיתין, דהיינו יסודות של מזבח שהן חלולים ועמוקים מאד. ואם הכנים ידו וקבל הנסכים קודם שירדו לתהום, אין מועלין בהן, שכבר נעשית מצותן:

ד דשון מזבח הפנימי והמנורה. הדשן שלהם ושירי הפתילות של מנורה, היה מוציא ומניחן אצל המזבח החיצון, מקום שמניח שם תרומת הדשן של מזבח החיצון. ואחר שהוציאם שם לא נהנין ולא מועלים, דבהני לא כתיב ושמו אצל המזבח כמו בדשון מזבח העולה: **המקדיש דשון בתחילה מועלים בו.** הכי קאמר, המקדיש דמי דשון, בתחלה קודם שהוציאו לעזרה יש בו מעילה. כגון דאמר דמי דשון עלי ואח"כ הוציאו לחוץ ובא אחר ונהנה מן הדשון, אע"פ שכבר נעשית מצותו, אפ"ה מועלים בו, דכיון דנהנה ממנה וחסר מן הדשן, שוב ליכא לשער כמה היו דמיו כשנתערך זה, ונמצא זה מפסיד להקדש, משום הכי מועל בו לאלתר כשנהנה ממנו: **תורין.** שהקרישן קודם זמנן, ובני יונה שעבר זמנן: **לא נהנין ולא מועלים.** ולא דמו למחוסר זמן בבהמה שהוא קדוש קודם זמנו וקרב לאחר זמנו, דבהמה מגו דחשיבא דאית בה קדושה כשהיא בעלת מום להיות צריכה פדיון, אית בה נמי קדושה אפילו כשהיא מחוסר זמן, אבל עופות דליכא למימר בהו האי מגו, שהרי אין המום פוסל בעופות ולית בהו פדיון, שלא נאמר פדיון אלא בבהמה, הכי נמי אין בהן קדושת מחוסר זמן: **תורין שלא הגיע זמנן מעולין בהן.** כיון דלקמן מחזו, אית בהו מעילה השתא. ואין הלכה כר' שמעון:

ה במה דברים אמורים בקדשי מזבח. הואיל וחלב וביצים אינן ראויין למזבח, הלכך לא נהנין ולא מועלים: **אבל בקדשי בדק הבית.** הכי נמי דמועלים בהן, הואיל וקדושת דמים הן, ראויין הן לבדק הבית. ובגמרא מפרש דמתניתין חסורי מחסרא והכי קתני, במה דברים אמורים, כשהקדישן קדושת הגוף למזבח, אבל הקדישן קדושת דמים לגבי מזבח כגון שאמר דמי עוף זה או דמי בהמה זו הקדש להביא מהם עולה, נעשה כמי שהקדישן לבדק הבית, דודאי בקדושת דמים דמזבח אית בה מעילה בביצים ובחלב:

ו כל הראוי למזבח. שגופן ראוי קאמר: **בור מלא מים.** גופן ראוי לבדק הבית לבנין, ואין גופן ראוי למזבח. שאין ראויין לניסוך המים אלא מים חיים, ולא

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ד

דִּשּׁוּן מִזְּבַח הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה — הדשן שמוציא הכהן ממזבח הקטורת שבהיכל ומפתילות המנורה והניחו אצל מזבח החיצון, מקום שהניח שם תרומת הדשן של מזבח החיצון, **לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין** — אסור ליהנות ממנו, אבל הנהנה ממנו אינו מביא קרבן מעילה. ברם, תרומת הדשן של מזבח החיצון מועלים בה, לפי שנאמר (**ויקרא ו, ג**): "והרים את הדשן... ושמו אצל המזבח", ומשמע שגם לאחר ששָׂמוֹ שם עדיין הוא בקדושתו. **הַמַּקְדִּישׁ דִּשּׁוּן בַּתְּחִלָּה** — לאחר שהוציא הכהן את הדשן ממזבח הפנימי ומהמנורה זכה בו אדם וחזר והקדישו (**תוספות; חידושי הרש"ש; עיין ברטנורא שמפרש בדרך אחרת, ורבים מקשים על פירושו; עיין "תוספות יום טוב"; "מלאכת שלמה"; "תפארת ישראל"; כן מפרש רש"י משנתנו בדרך שונה לגמרי, אבל אין לשון המשנה מתיישב יפה לפי פירושו**), **מוֹעֲלִים בּוֹ** — הנהנה ממנו חייב להביא קרבן מעילה, וכן לשלם קרן וחומשה. **תּוֹרִים שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן** — שהקדישם לפני זמנם, כשהם עדיין קטנים, שכן התורים אינם כשרים לקרבן אלא כשהם גדולים, **וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן** — שהקדישם לאחר שעבר זמנם, שכן בני יונה אינם כשרים לקרבן אלא כשהם קטנים, **לֹא נֶהֱנִים, וְלֹא מוֹעֲלִים** — אסור ליהנות מהם, אבל הנהנה מהם אינו חייב קרבן מעילה, הואיל ואינם ראויים למזבח (עיין בגמרא ובברטנורא, מה בין תורים שלא הגיע זמנם למחוסר זמן בבהמה). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: תּוֹרִין שֶׁלֹּא הִגִּיעַ זְמַנָּן, מוֹעֲלִין בָּהֶן** — שהואיל וסופם להיות ראויים למזבח כשיגיע זמנם, לפיכך יש בהם מעילה אף מעכשיו, משעה שהוקדשו; **וּבְנֵי יוֹנָה שֶׁעָבַר זְמַנָּן, לֹא נֶהֱנִין וְלֹא מוֹעֲלִין** — משום שכבר אינם ראויים למזבח. ואין הלכה כרבי שמעון.

באור משנה ה

חֵלֶב הַמַּקְדָּשִׁין — חלב מבהמה נקבה של הקדש, **וּבֵיצֵי תּוֹרִין** — וביצים מתורים של הקדש, **לֹא נֶהֱנִים** — אסור ליהנות מהם, **וְלֹא מוֹעֲלִים** — והנהנים מהם אינם חייבים קרבן מעילה. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** — שלא מועלים בחלב ובביצים? **בְּקָדְשֵׁי מִזְּבַח** — בבהמה ובתורים שהוקדשו למזבח, שהואיל והחלב והביצים אינם ראויים להקרבה על גבי המזבח, לפיכך לא נהנים ולא מועלים, **אֲבָל בְּקָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת** — בבעלי חיים המוקדשים לבדק הבית, **הִקְדִּישׁ תַּרְנְגֹלֶת, מוֹעֲלִין בָּהּ, וּבְבֵיצָתָהּ** — אף בביצתה יש מעילה, שהנהנה ממנה, חייב להביא קרבן מעילה ולשלם קרן וחומשה; או המקדיש **חֲמוֹר** — היינו אתון, **מוֹעֲלִין בָּהּ, וּבַחֲלָבָהּ** — אף בחלבה יש מעילה, שהואיל וקדושת התרנגולת והחמורה קדושת דמים היא, הרי אותה קדושה חלה אף על הביצים והחלב שלהן. בגמרא מבואר, שלא רק בקדושת דמים לבדק הבית יש מעילה בחלב ובביצים, אלא הוא הדין במקדיש קדושת דמים לגבי מזבח, כגון שאמר: דמי בהמה זו לנסכים או דמי עוף זה לשלמים, שמועלים אף בחלבן ובביציהן, ומשנתנו חסרה היא ("חסורי מחסרא"). וכך היא שנויה: במה דברים אמורים (**שחלב המוקדשין וביצי התורין אין בהם מעילה**)? שהקדישם קדושת הגוף למזבח (**היינו להקריבם על המזבח**), אבל אם הקדישם קדושת דמים לגבי המזבח (**כמו שבארנו לעיל**), נעשה כמי שהקדישם לבדק הבית (**שמועלים אף בביציהם ובחלבם**); שכן הקדיש תרנגולת, מועלין בה ובביצתה וכו'.

באור משנה ו

כָּל הָרָאוּי לַמִּזְבֵּחַ — כל דבר של הקדש שגופו ראוי להקרבה על גבי מזבח, **וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת** — ואינו ראוי לבדק בית המקדש, **לְבֶדֶק הַבַּיִת** — או דבר שגופו ראוי לבדק הבית, **וְלֹא לַמִּזְבֵּחַ** — ואינו ראוי למזבח, **לֹא לַמִּזְבֵּחַ וְלֹא לְבֶדֶק הַבַּיִת** — או אפילו דבר שאין גופו ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית, **מוֹעֲלִין בּוֹ** — הנהנה ממנו חייב להביא קרבן מעילה ולשלם מה שנהנה בתוספת חומש (קרן וחומשה). **כֵּיצַד? הִקְדִּישׁ בּוֹר מָלֵא מַיִם** — והרי המים ראויים לבדק הבית, כגון לגבל בהם טיט לבניין הבית וכיוצא בזה, אבל אינם ראויים למזבח, שאף לניסוך המים בחג הסוכות אינם ראויים, משום שלא היו מנסכים מים במקדש אלא ממי השילוח;

מוֹעֲלִין בָּהֶם, וּבְמַה שֶׁבְּתוֹכָן. אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ בּוֹר, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא מַיִם; אַשְׁפָּה, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלְּאָה זֶבֶל; שׁוֹבָךְ, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא יוֹנִים; אִילָן, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא פֵּרוֹת; שָׂדֶה, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלְּאָה עֲשָׂבִים — מוֹעֲלִין בָּהֶן, וְאֵין מוֹעֲלִין בַּמֶּה שֶׁבְּתוֹכָן; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֶה וְאִילָן — מוֹעֲלִין בָּהֶם, וּבְגִדּוּלֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁהֵן גִּדּוּלֵי הֶקְדֵּשׁ. וְלַד מְעֻשֶּׂרֶת — לֹא יִינַק מִן הַמְעֻשֶּׂרֶת; וַאֲחֵרִים מִתְנַדְּבִים כֵּן. וְלַד מֻקְדָּשִׁין — לֹא יִינַק מִן הַמֻּקְדָּשִׁין; וַאֲחֵרִים מִתְנַדְּבִים כֵּן. הַפּוֹעֲלִים לֹא יֹאכְלוּ מִגְּרוֹגְרוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ. וְכֵן פָּרָה לֹא תֹאכַל מִכַּרְשִׁינֵי הֶקְדֵּשׁ. ז שָׁרְשֵׁי אִילָן שֶׁל הֶדְיוֹט בָּאִין בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ, וְשֶׁל הֶקְדֵּשׁ בָּאִין בְּשֶׁל הֶדְיוֹט — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. הַמַּעְיָן שֶׁהוּא

פירוש ברטנורא

היו מנסכים מים במקדש אלא ממי השילוח: **אשפה מלאה זבל.** אין גופה ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית אלא לדמיה: **שובך מלא יונים.** ראוי למזבח ולא לבדק הבית: **אילן מלא פירות.** ראוי למקדש לביכורים ולא לבדק הבית: **שדה מלאה עשבים.** אינה ראויה לא למזבח ולא לבדק הבית: **ואין מועלין במה שבתוכן.** דאין מועלים במה שהשביח לאחר שהוקדש: **ולד מעושרת.** אם יצאה נקבה עשירית תחת השבט, והיה לה בן קודם לכן, לא יינק שוב ממנה, שבנה חולין הוא והיא מעשר, ונמצא נהנה מחלב מוקדשים, שמעשר בהמה קודש הוא: **ואחרים מתנדבים כן.** כלומר, זו שהעבירה תחת השבט סתם, לא יינק ממנה, אבל אחרים שהתנדבו קודם לכן, רשאים להתנות קודם שתתעשר שאם תצא נקבה בעשירי יהא חלבה חולין כדי שיינק בנה ממנה בהיתר, וכן נמי בולד מוקדשים לא היו מקדישים חלב אמן. כך פירשו רבותי, ומגומגם הוא. ורמב"ם פירש, ואחרים מתנדבים, שמי שלבו נודבו היה מתנדב חלב להניק בן המעושרת ובן המוקדשים, לפי שאסור לבן לינק מהן, דשוויה רבנן כגיזה ועבודה דאסורים בקדשים, הלכך אין להן תקנה אלא שאחרים יתנדבו חלב להניקן, כיון שנאסרו לינק מחלב אמן. וישר הוא: **לא יאכלו מגרוגרות של הקדש.** ואפילו התנו שיעשו מלאכה במזונותיהן אין אוכלים מגרוגרות של הקדש, אלא הגזבר נותן להם דמי מזונות משל הקדש והם קונים מן השוק: **וכן פרה.** שדשה בכרשיני הקדש, חוסם פיה שלא תאכל משל הקדש, דכתיב (דברים כ"ה) לא תחסום שור בדישו, בדיש שראוי לו לא תחסום, אבל אתה חוסם בדיש של הקדש שאינו ראוי לו, שהרי הוא אסור לאכול בהקדש: **ז שרשי אילן של הדיוט באין בשל הקדש.** לא נהנים ולא מועלים, דבתר אילן אזלינן ואילן בשל הדיוט קאי. והני מילי, כשאין בין אילן של הדיוט לקרקע של הקדש אלא שש עשרה אמה או פחות. אבל אם יש ביניהן יותר משש עשרה אמה, מועלין בשרשים הגדלים בשדה הקדש, דלא גרירי תו בתר אילן: **ושל הקדש באין בשל הדיוט לא נהנין ולא מועלין.** כגון שיש בין אילן של הקדש לקרקע של הדיוט יותר משש עשרה אמה, דשרשים הגדילים בשל

משניות מבוארות – קהתי

ולרחיצת הקרב והכרעיים של הקרבנות לא היו משתמשים אלא באמת המים שבעזרה (**תוספות**); **אַשְׁפָּה מְלֵאָה זֶבֶל** — והרי הזבל אינו ראוי לא למזבח ולא לבדק הבית, אלא שמוכרים אותו, ודמיו להקדש; **שׁוֹבָךְ מָלֵא יוֹנִים** — והרי היונים ראויים למזבח, להקרבה; אבל השובך אינו ראוי לבדק הבית כי אם למכרו ולהביא דמיו, שאין עוקרים את אבניו ועציו בשביל בדק הבית, לפי שיש בזה הפסד להקדש, שהשובך כשהוא שלם שווה יותר מאשר להרסו וליטול אבניו ועציו לבניין; **אִילָן מָלֵא פֵּרוֹת** — שאם הם ענבים או זיתים, ראוי יינם או שמנם למזבח, ואם הם פירות אחרים, אין הם ראויים לא למזבח ולא לבדק הבית; ואף האילן עצמו אינו ראוי לבדק הבית, לפי שדמיו נפחתים ויש הפסד להקדש (**תוספות; עיין פירושו של הרב מברטנורא, ועיין "תוספות יום טוב" מה שמקשה עליו**); **שָׂדֶה מְלֵאָה עֲשָׂבִים** — שאינם ראויים לא למזבח ולא לבדק הבית; כל אלו. מוֹעֲלִין בָּהֶם, **וּבְמַה שֶׁבְּתוֹכָן** — בתוספות מבואר: מועלין בהם, כגון העוקר חוליה ונהנה ממנה, שאילו במחובר אין דין מעילה. **אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ בּוֹר** — ריק, **וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא מַיִם**; או שהקדיש **אַשְׁפָּה** — מקום שזורקים לשם את הזבל, **וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלְּאָה זֶבֶל**; או שהקדיש **שׁוֹבָךְ, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא יוֹנִים**; או שהקדיש **אִילָן, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלֵּא פֵּרוֹת**; או שהקדיש **שָׂדֶה, וְאַחַר כָּךְ נִתְמַלְּאָה עֲשָׂבִים** — בכל אלו **מוֹעֲלִין בָּהֶן** — בדברים שהקדיש, **וְאֵין מוֹעֲלִין בַּמֶּה שֶׁבְּתוֹכָן** — שאין מעילה במה שהשביח לאחר שהוקדש; **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן** — ויש גורסים: רבי יוסי — **אוֹמֵר: הַמַּקְדִּישׁ שָׂדֶה וְאִילָן** — שדה או אילן, **מוֹעֲלִין בָּהֶם, וּבְגִדּוּלֵיהֶם** — אף בגידולים יש דין מעילה, **מִפְּנֵי שֶׁהֵן גִּדּוּלֵי הֶקְדֵּשׁ** — שהרי גדלו בשדה או באילן של הקדש. **וְלַד מְעֻשֶּׂרֶת** — בהמה שנעשתה מעשר, והיה לה ולד, שנולד לה קודם לכן, **לֹא יִינַק מִן הַמְעֻשֶּׂרֶת** — לפי שהוולד חולין, ואסור לו ליהנות מחלב מעשר בהמה שהוא קודש; **וַאֲחֵרִים מִתְנַדְּבִים כֵּן** — כלומר: ויש בני אדם שמתנים תנאי בשעת ההקדש, שהחלב הוא חולין ולא הקדש, כדי שיינק בנה ממנה בהיתר (**רש"י; ברטנורא**); וכן **וְלַד מֻקְדָּשִׁין** — בהמה שהוקדשה לקרבן, והיה לה ולד שנולד לה קודם שהוקדשה, **לֹא יִינַק מִן הַמֻּקְדָּשִׁין** — לא יינק הולד, שהוא חולין, מחלב אמו, שהוא הקדש, **וַאֲחֵרִים מִתְנַדְּבִים כֵּן** — כמו שבארנו לעיל.

ויש תמהים על פירוש זה, שכן הלשון "ואחרים מתנדבים כן" אין משמעו שהם מתנים תנאי, כפי שבארנו לעיל. והרמב"ם מפרש: ואחרים מתנדבים כן — שאחרים מתנדבים להניק את הולד של המעושרת או של המוקדשים מבהמה שבעדרם. אבל גם לפי פירוש זה אין הלשון מתיישב כל כך; וכן גם מקשים עליו: ומה נדבה היא זו, והרי אין הקדש מרוויח על ידי זה כלום? מכאן מפרשים, שמדובר כאן בולד מעושרת שנולד לה לאחר שנעשתה מעשר, וכן בולד מוקדשים שנולד לאחר שהוקדשו, ובאה המשנה להשמיענו, שאף על פי שהוולד קדוש כמו האם, מכל מקום אסור לו לינק מאמו, שאסור לבהמות קדשים להניק את בניהם, ואנשים אחרים מתנדבים להניק את הולדות הללו מבהמות חולין שלהם (**תוספות; ועיין "תוספות יום טוב"**). **הַפּוֹעֲלִים** — העושים מלאכה בשל הקדש, **לֹא יֹאכְלוּ מִגְּרוֹגְרוֹת שֶׁל הֶקְדֵּשׁ** — ואפילו התנו, שמזונותיהם על ההקדש, אינם אוכלים מפירות של הקדש, אלא הגזבר נותן להם דמי מזונותיהם, והם קונים מן השוק. **וְכֵן פָּרָה** — העובדת בדיש של הקדש, **לֹא תֹאכַל מִכַּרְשִׁינֵי הֶקְדֵּשׁ** — שנאמר (**דברים כה, ד**): "לא תחסום שור בדישו", ודרשו" בדיש שראוי לו לא תחסום, אבל אתה חוסם פיו בדיש של הקדש, שאינו ראוי לו, שהרי הוא אסור לאכול בהקדש.

באור משנה ז

שָׁרְשֵׁי אִילָן שֶׁל הֶדְיוֹט בָּאִין בְּשֶׁל הֶקְדֵּשׁ — שמתפשטים שרשיו בקרקע של הקדש, **וְשֶׁל הֶקְדֵּשׁ בָּאִין בְּשֶׁל הֶדְיוֹט** — ואילן של הקדש, ששרשיו מתפשטין בקרקע של הדיוט, **לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין** — אסור ליהנות מהם, והנהנה לא מעל. בגמרא (**בבא בתרא כו, ב**) מבארים, שבריש מדובר כשאין בין האילן של ההדיוט ובין הקרקע של ההקדש אלא שש עשרה אמה או פחות; אבל אם יש ביניהם יותר משש עשרה אמה, מועלים בשרשים שבקרקע הקדש, שאינם נגררים שוב אחר האילן; ואילו בסיפא מדובר, שיש בין האילן של ההקדש ובין הקרקע של ההדיוט יותר משש עשרה אמה, שבכגון זה אין מועלים בהם, הואיל ורחוקים כל כך מהאילן, אבל אם אין ביניהם אלא שש עשרה אמה או פחות, מועלים בהם, לפי שהשרשים נגררים אחר אילן ההקדש. **הַמַּעְיָן שֶׁהוּא יוֹצֵא מִתּוֹךְ שְׂדֵה הֶקְדֵּשׁ** — כגון שהמעיין נובע מתוך שדה חולין, ונמשך ויוצא ועובר בתוך

יוֹצֵא מִתּוֹךְ שֵׂדֶה הֶקְדֵּשׁ — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. יָצָא חוּץ לַשָּׂדֶה — נֶהֱנִין מִמֶּנּוּ. הַמַּיִם שֶׁבְּכַד שֶׁל זָהָב — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. נִתְּנוּ בַּצְּלוֹחִית — מוֹעֲלִין בָּהֶם. עֲרָבָה — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: נוֹתְנִין הָיוּ מִמֶּנָּה זְקָנִים בְּלוּלֵבֵיהֶם.

ח קַן שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן שֶׁל הֶקְדֵּשׁ — לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין; שֶׁבָּאֲשֵׁרָה — יַתִּיז בַּקָּנֶה. הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַחֹרֶשׁ — מוֹעֲלִין בְּכֻלּוֹ. הַגִּזְבָּרִים שֶׁלָּקְחוּ אֶת הָעֵצִים — מוֹעֲלִין בָּעֵצִים, וְאֵין מוֹעֲלִין לֹא בַּשִּׁפּוּי, וְלֹא בַּגְּוִיָּה.

פרק רביעי

א קָדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לִמְעִילָה, וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא. קָדְשֵׁי בֶדֶק הַבַּיִת מִצְטָרְפִין

פירוש ברטנורא

הדיוט לא גרירי בתר אילן של הקדש הואיל ורחוקים ממנו כל כך, הלכך לא מועלין. אבל אם אין ביניהן אלא שש עשרה אמה או פחות, מועלים בהן: **מעין שהוא יוצא מתוך שדה הקדש.** רבותי פירשוה לי, כגון דמעין של חולין הוא ונובע בשדה של הדיוט, אלא שנמשך ויוצא ועובר בתוך שדה של הקדש. לא נהנים ממנו בתוך שדה של הקדש. ולא מועלים, דמשל הדיוט הוא נובע: **יצאו.** המים שבמעין זה שנובע משדה של הדיוט ועובר בשדה של הקדש יצא משדה של הקדש, נהנים ממנו לכתחילה: **המים שבכד של זהב.** גבי ניסוך המים בשבעת ימי החג תנן כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת מן השילוח, ובאותן מים לא נהנים ולא מועלין, דלא איקדשו לניסוך המים למעילה עד שינתנו לצלוחית של זהב דהיינו כלי מקודש: **ערבה.** שהיו זוקפים אותה אצל המזבח, כדתנן בפרק לולב וערבה [משנה ה']: **נותנים היו ממנו בלולב.** בתחילה קודם שזקפוה. ואע"פ שלא לקטוה אלא כדי לזקפה על גבי מזבח:

ח קן שבראש אילן. של הקדש. שבנאו העוף מעצים וקסמין שהביא ממקום אחר: **שבאשרה יתיז בקנה.** יפיל הקן לארץ בקנה ויהנה ממנו. ודוקא יתיז. אבל לא יעלה על האשרה, דאם עולה ליטול הקן, נמצא נהנה מן האשרה. והביצים והאפרוחים שבקן, כל זמן שצריכים לאמן אסורים בין שבראש אילן של הקדש בין שבראש האשרה: **המקדיש את החורש.** תרגום יער, חורשא: **מועלים בכולו.** בעצים ובענפים ובעלים: **הגזברים שלקחו את העצים.** שקנו עצים מיער של חולין לצורך קורות: **מועלים בעצים.** רמב"ם פירש, לאתויי חתיכות עצים שחותכין במגירה בעת שמתקנים אותן לקורות, שמועלין בהן: **ולא בשפויין.** נסרים דקות שנוסרין מן העצים כשמחליקין אותן: **נמיה.** עלין שבעצי היער:

ד א קדשי המזבח מצטרפים זה עם זה למעילה. אם נהנה משני מיני קדשי מזבח בשוה פרוטה, מעל. ומצטרפים נמי לכזית לחייב עליהם משום אוכל פגול או נותר או טמא, או לחייב למעלה כזית בחוץ: **קדשי בדק הבית מצטרפין זה עם זה.** למעילה. אבל פגול ונותר וטמא אין בהן **וקדשי מזבח וקדשי**

משניות מבוארות – קהתי

שדה של הקדש (**רש"י; ברטנורא**); ויש מפרשים אפילו במעיין הנובע מתוך שדה הקדש, וכגון שהקדיש את השדה ולא הקדיש את המעיין, ונמצא שהמעיין אינו הקדש (**"תפארת ישראל"; ועיין שיטה מקובצת**), **לֹא נֶהֱנִין** — מן המעיין, כל זמן שהוא בתוך שדה הקדש, **וְלֹא מוֹעֲלִין** — הנהנה ממנו לא מעל, לפי שאינו הקדש. **יָצָא חוּץ לַשָּׂדֶה** — נמשך ויצא המעיין חוץ לשדה ההקדש, **נֶהֱנִין מִמֶּנּוּ** — אפילו לכתחילה. **הַמַּיִם שֶׁבְּכַד שֶׁל זָהָב** — היינו שבחבית של זהב, שכן בענין ניסוך המים בחג הסוכות שנינו (**סוכה ד, י**): "כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת. אלא שהיה ממלא מערב שבת חבית של זהב שאינה מקודשת (**כדי שלא ייפסלו בלינה**) מן השילוח, ומניחה בלשכה, — **ובשבת נתנם בצלוחית של זהב, שהיה כלי מקודש, כדי לנסכם על גבי המזבח, ובאה המשנה ללמד, שהמים כל זמן שהם בחבית של זהב, לֹא נֶהֱנִין, וְלֹא מוֹעֲלִין** — אסור ליהנות מהם, לפי שנתמלאו לצורך הקדש, אבל הנהנה מהם לא מעל, שעדיין לא נתקדשו בכלי שרת; **נִתְּנוּ בַּצְּלוֹחִית** — כדי לנסכם על המזבח, כמו שבארנו לעיל, **מוֹעֲלִין בָּהֶם** — לפי שנתקדשו בצלוחית, שהיא כלי שרת. **עֲרָבָה** — שהיו זוקפים אותה בחג הסוכות בצידי המזבח, **לֹא נֶהֱנִין** — ממנה, משעה שהכינו אותה עד אחר גמר מצוותה, לפי שדומה היא להקדש, **וְלֹא מוֹעֲלִין** — בה, משום שאינה קודש. והרמב"ם מפרש, שמדובר כאן בערבה הגדלה בשדה של הקדש, ואין מועלין בה, לפי שאינה נמכרת ואינה ראויה לשום דבר. **רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק אוֹמֵר: נוֹתְנִין הָיוּ מִמֶּנָּה זְקָנִים בְּלוּלְבֵיהֶם** — קודם שנזקפה אצל המזבח; ומבואר במפרשים (**לפי תוספות**), שאף תנא קמא מודה בזה, לפי שמצוות לאו ליהנות ניתנו, ולכן אין זו נקראת הנאה (**עיין "תוספות יום טוב"**).

באור משנה ח

קַן שֶׁבְּרֹאשׁ הָאִילָן שֶׁל הֶקְדֵּשׁ — שבנה העוף מעצים ומעשבים שהביא ממקום אחר (**גמרא**), **לֹא נֶהֱנִין** — אסור מדרבנן ליהנות ממנו, גזירה שמא יבואו ליהנות מהקנים המחוברים באותו אילן של הקדש (**תוספות**), **וְלֹא מוֹעֲלִין** — והנהנה ממנו לא מעל, שהרי אינו הקדש. **שֶׁבָּאֲשֵׁרָה** — הקן שבראש האשירה, שהיא אסורה בהנאה, **יַתִּיז בַּקָּנֶה** — יפיל את הקן בקנה לארץ, וייהנה ממנו. אבל לא יעלה על האילן ליטול את הקן, שהרי אם עולה עליו נמצא נהנה מן האשירה. ברם, בהקדש החמירו ואסרו אפילו על ידי התזה, ומבואר במפרשים, שכן באשירה, הואיל ואנשים בדלים ממנה, לא גזרו חכמים שמא ייהנה גם מהאילן, אבל בהקדש, שאין אנשים בדלים ממנו, גזרו חכמים, שמא ייהנה גם מהאילן. בגמרא אמרו, שאם הביצים או האפרוחים שבקן צריכים לאמם, בין שהקן בראש האילן של הקדש בין בראש האשירה, הרי הם אסורים בהנאה, שהואיל וזקוקים הם לאילן לפיכך דינם כאילן עצמו (**רש"י**). **הַמַּקְדִּישׁ אֶת הַחֹרֶשׁ** — היער, **מוֹעֲלִין בְּכֻלּוֹ** — בעצים ובענפים ובעלים (**רש"י**); והרמב"ם כותב: "מועלין בכולו, בין באילנות בין בכל קן שבראש האילנות או שביניהן" (**הל' מעילה ה, ח**). **הַגִּזְבָּרִים** — של הקדש, **שֶׁלָּקְחוּ אֶת הָעֵצִים** — שקנו עצים מיער של חולין לצורך קורות, **מוֹעֲלִין בָּעֵצִים** — עצמם הראויים לקורות (**רש"י**); והרמב"ם פירש, שמועלים אף בחתיכות העצים שחותכים במגרה בשעה שמתקנים אותם לקורות; **וְאֵין מוֹעֲלִין לֹא בַּשִּׁפּוּי** — בנסורת העצים, **וְלֹא בַּגְּוִיָּה** — ויש גורסים: בנביה, בנמיה, והיינו העלים של העצים; והרמב"ם כותב: "ולא בנביה של העצים, והוא הגוף הקשה העגול שבתוך העץ הדומה ליבלת, שלא יצלח למלאכה" (**הל' מעילה ה, ט**). מכל מקום הטעם הוא, שהגזברים לא קנו להקדש אלא דבר הראוי לבניין ולא שיפוי ונביה.

באור משנה א

פרק זה בא ללמדנו בדברים המצטרפים לשיעור שלם.

קָדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לִמְעִילָה — אם נהנה משניים או משלושה מינים של קדשי המזבח, מכל אחד בפחות משווה פרוטה, הרי הם מצטרפים לשיעור שווה פרוטה, להתחייב עליהם קרבן מעילה; **וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶן מִשּׁוּם פִּגּוּל, נוֹתָר, וְטָמֵא** — וכן מצטרפים כמה מיני קרבנות לשיעור כזית, להתחייב עליהם משום אכילת פיגול או נותר או משום אכילת קדשים בטומאה. **קָדְשֵׁי בֶדֶק**

זֶה עִם זֶה. קָדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ וְקָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לִמְעִילָה.

ב חֲמִשָּׁה דְּבָרִים בָּעוֹלָה מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה: הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב, וְהַסֹּלֶת, וְהַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן. וְשִׁשָּׁה בַּתּוֹדָה: הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב, וְהַסֹּלֶת, וְהַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן, וְהַלֶּחֶם. הַתְּרוּמָה, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר, וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי, הַחַלָּה, וְהַבִּכּוּרִים — מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לֶאֱסוֹר, וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶם אֶת הַחֹמֶשׁ.

ג כָּל הַפִּגּוּלִין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. כָּל הַנּוֹתָרִין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. כָּל הַנְּבֵלוֹת מִצְטָרְפוֹת זוֹ עִם זוֹ. כָּל הַשְּׁרָצִים מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. דַּם הַשֶּׁרֶץ וּבְשָׂרוֹ מִצְטָרְפִין. כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כָּל שֶׁטֻּמְאָתוֹ וְשִׁעוּרוֹ שָׁוִין — מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה; טֻמְאָתוֹ וְלֹא שִׁעוּרוֹ, שִׁעוּרוֹ וְלֹא טֻמְאָתוֹ, לֹא טֻמְאָתוֹ וְלֹא שִׁעוּרוֹ — אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה.

פירוש ברטנורא

בדק הבית מצטרפים זה עם זה למעילה. אבל לא לדבר אחר, כדאמרן דקדשי בדק הבית לית בהו פגול ונותר וטמא:

ב חמשה דברים בעולה מצטרפים זה עם זה. לכזית, לחייב משום מעלה בחוץ, ולחייב משום פגול ונותר וטמא, ומשום מעילה אם נהנה מכולן בשוה פרוטה: **והסולת.** המנחה הבאה עם העולה: **והיין.** לנסכים. שהעולה מעונה מנחה ונסכים: **וששה בתודה.** שהתודה טעונה לחם מוסף על חמשה דברים שבעולה. וכולן מצטרפין לכזית, לפגול ונותר וטמא, אבל לא למעילה, שהתודה קדשים קלים ואין בהן מעילה, כדתנן בשלהי פרק קמא: **התרומה ותרומת מעשר.** שהיא אחד ממאה של חולין. וכן תרומת מעשר של דמאי: **והחלה.** שאף היא קרויה תרומה, דכתיב (במדבר ט"ו) ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה: **והביכורים.** קרויין תרומה, דאמר מר ותרומת ידך אלו ביכורים, דכתיב בהו (דברים כ"ו) ולקח הכהן הטנא מידך: **מצטרפים זה עם זה לאסור.** שאם נפל מכולן שאור כדי לחמץ בתוך עיסה של חולין, נאסרת: **ולחייב עליהן את החומש.** האוכל מכולן כזית בשגגה משלם את החומש:

ג כל הפגולים. מעולה מחטאת ומאשם ומשלמים: **מצטרפים זה עם זה.** לאוכל מהן כזית להיות חייב כרת. וכן כל הנותרים: **כל הנבילות מצטרפים.** ואפילו נבילת בהמה טמאה עם נבילת בהמה טהורה, מצטרפים לכזית לענין טומאה. אבל לא למלקות, שאינו לוקה עד שיאכל כזית מנבילת בהמה טהורה לבדה, או כזית מן הטמאה לבדה, לפי שהן שני שמות, שאין אוכל בשר בהמה טמאה לוקה משום נבילה אלא משום אוכל בשר בהמה טמאה: **וכל**

משניות מבוארות – קהתי

הַבַּיִת מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה — לענין מעילה; אבל פיגול, נותר וטמא אין בקדשי בדק הבית. **קָדְשֵׁי הַמִּזְבֵּחַ וְקָדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת, מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לִמְעִילָה** — שאם נהנה מבשר קדשי המזבח בפחות מכשיעור ומבשר שהוקדש לבדק הבית בפחות מכשיעור, הרי הם מצטרפים לשיעור שלם, להתחייב עליהם משום מעילה, אבל לא להתחייב משום פיגול נותר וטמא, שהרי בקדשי בדק הבית אין פיגול, נותר וטמא, כמו שכבר הזכרנו לעיל.

באור משנה ב

חֲמִשָּׁה דְּבָרִים בָּעוֹלָה מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה — למעילה שהנהנה מכולם יחד בשווה פרוטה מעל; ולחייב עליהם, באכילת כזית מכולם יחד, משום פיגול, נותר וטמא; **הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב** — שהרי העולה קרבה כולה על המזבח, ולכן מועלים אף בבשר עד שיצא לבית הדשן (כמו ששנינו לעיל ב, ד), **וְהַסֹּלֶת** — של המנחה הבאה עם העולה, **וְהַיַּיִן** — של נסכי העולה, **וְהַשֶּׁמֶן** — של מנחת העולה. **וְשִׁשָּׁה** דברים **בַּתּוֹדָה** — מצטרפין זה עם זה לחייב עליהם משום פיגול, נותר וטמא, אבל לא למעילה, שהרי אין מעילה בבשר קדשים קלים אלא באימוריהם בלבד; ואלו הם ששת הדברים שבתודה: **הַבָּשָׂר, וְהַחֵלֶב, וְהַסֹּלֶת, וְהַיַּיִן, וְהַשֶּׁמֶן, וְהַלֶּחֶם** — מלבד חמשת הדברים שכבר נימנו בעולה נוסף כאן לחם, לפי שהתודה טעונה לחם. **הַתְּרוּמָה** — היינו תרומה גדולה, **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר** — שנותן הלוי לכהן, ממעשר ראשון שהוא מקבל מהישראל, ודינו כתרומה גדולה, **וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁל דְּמַאי** — של תבואה הלקוחה מעם הארץ, וספק אם הופרשו מעשרותיה, **הַחַלָּה** — הנפרשת מן העיסה, שאף היא קרויה תרומה, שנאמר (במדבר טו, כ): "ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה", **וְהַבִּכּוּרִים** — שאף הם קרויים תרומה, שנאמר (דברים יב, יז): "ותרומת ידך", ודרשו: אלו ביכורים, שכתוב בהם (דברים כו): "ולקח הכהן הטנא מידך"; כל אלו **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לֶאֱסוֹר** — שאם נפל מכולן שאור לתוך עיסה של חולין, ויש בו כדי לחמץ, העיסה אסורה (רש"י; ברטנורא); או שסאה אחת מכולן מצטרפת לאסור תשעים ותשע סאים של חולין, כגון אם נתערבו כולן ונפלה סאה מן התערובת לתוך תשעים ותשע סאים של חולין, הכל נעשה "מדומע" (רמב"ם; עיין ערלה ב, א), **וּלְחַיֵּב עֲלֵיהֶם אֶת הַחֹמֶשׁ** — זר האוכל מכולן ביחד כזית בשגגה, חייב לשלם קרן וחומש.

באור משנה ג

כָּל הַפִּגּוּלִין — מכל הקרבנות, כגון מעולה ומחטאת ומאשם ומשלמים, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** — שהאוכל מכולם ביחד כזית, במזיד חייב כרת, ובשוגג חטאת. וכן **כָּל הַנּוֹתָרִין** — מכל הקרבנות, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** — לכזית, לחייב עליהן כרת במזיד וחטאת בשוגג, כמו שבארנו בענין הפיגולין. **כָּל הַנְּבֵלוֹת מִצְטָרְפוֹת זוֹ עִם זוֹ** — לכזית לענין טומאה, ואפילו נבלת בהמה טמאה עם נבלת בהמה טהורה, שכזית מכולן מטמא במגע ובמשא. אבל לענין אכילה, שיהא האוכל מהן כזית חייב מלקות, אין הנבלות של הטמאה והטהורה מצטרפות, לפי שהן שני איסורים שונים ("שני שמות"), שהאוכל בשר בהמה טמאה אינו לוקה משום אכילת נבילה, אלא משום אכילת בשר בהמה טמאה, לפי שאין איסור נבילה חל על איסור טמאה. **כָּל הַשְּׁרָצִים מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** — שהאוכל כזית מכולן יחד חייב מלקות; ושמונת השרצים הכתובים בתורה (ויקרא יא, כט-ל), שהם מטמאים, מצטרפים זה עם זה לטמא אחר מיתתן בשיעור כעדשה, וכן לענין אכילה, שהאוכל כעדשה מכולן יחד אחר מיתתן, חייב מלקות, שכשיעור טומאתן כך שיעור אכילתן. ברם, האוכל מהן בחייהן, דינו כאוכל משאר שרצים שאין בהם טומאה, כגון הצפרדע והעקרב, שאינו לוקה, אלא כשאוכל מהן כשיעור זית (גמרא; עיין ברטנורא ותוספות רבי עקיבא איגר). **דַּם הַשֶּׁרֶץ וּבְשָׂרוֹ** — של שמונת השרצים האמורים בתורה, **מִצְטָרְפִין** — לטמא בשיעור כעדשה, שנאמר (ויקרא יא, כט): "וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ", ודרשו מכאן, לרבות דם השרץ שיהא מטמא כבשרו: והיינו דווקא בעוד הדם בבשר השרץ, אבל לאחר שפירש ממנו, אינו מצטרף עמו (רמב"ם הל' אבות הטומאות ד, ז). ברם, לדעת רש"י, אפילו פירש הדם, גם כן מצטרף עמו, כיון שהוא מאותו השרץ. **כְּלָל אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כָּל שֶׁטֻּמְאָתוֹ וְשִׁעוּרוֹ שָׁוִין** — כגון נבילה ונבילה או שרץ ושרץ, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** — כמו ששנינו לעיל: כל הנבלות מצטרפות זו עם זו; כל השרצים מצטרפים זה עם זה. **טֻמְאָתוֹ וְלֹא שִׁעוּרוֹ** — כגון נבילה ושרץ שטומאתם שווה, שכן שניהם מטמאים עד הערב, אבל אין שיעורם שווה, שנבילה שיעור טומאתה בכזית ושרץ שיעורו בכעדשה (רש"י; ברטנורא); ויש סוברים, ששרץ ונבילה אף טומאתם אינה שווה, שהרי שרץ אינו מטמא במשא, ונבילה מטמאה במשא; ומכאן מפרשים הם: "טומאתו ולא שיעורו" — כגון

ד הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שְׁנֵי שֵׁמוֹת. הַשֶּׁרֶץ וְהַנְּבֵלָה, וְכֵן הַנְּבֵלָה וּבְשַׂר הַמֵּת — אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא, אֲפִלּוּ כַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם. הָאֹכֶל שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה וְשֶׁנִּטְמָא בְּוֹלַד הַטֻּמְאָה — מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא כַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם.

ה כָּל הָאֹכָלִין מִצְטָרְפִין: לִפְסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה בְּכַחֲצִי פְּרָס, בִּמְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לָעֵרוּב, בְּכַבֵּיצָה לְטַמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִין,

פירוש ברטנורא

השרצים מצטרפים זה עם זה. לכזית, לחייב את האוכלן מלקות, ושמונה שרצים הכתובים בתורה מצטרפים זה עם זה, לחייב האוכלן בכעדשה. כשיעור טומאתן כך שיעור אכילתן: **דם השרץ ובשרו מצטרפים.** דמרבינן מקרא דכתיב (ויקרא י"א) וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ, לרבות דם השרץ שיהיה מטמא כבשרו: **כל שטומאתו ושיעורו שוין.** כגון נבילה ונבילה, או שרץ ושרץ: **טומאתו ולא שיעורו.** כגון נבילה ושרץ דטומאתן שוה, דתרווייהו הוי טומאתן עד הערב. ולא שיעורו, דנבילה שיעור טומאתה בכזית, ושרץ שיעורו בכעדשה: **שיעורו ולא טומאתו.** כגון נבילה ומת, דתרווייהו מטמאין בכזית. ולא טומאתו, דאילו טומאת מת, שבעה, וטומאת נבילה לא הוי אלא עד הערב: **לא טומאתו ולא שיעורו.** כגון מת ושרץ, דטומאת מת הוי שבעה, וטומאת שרץ עד הערב. ובשיעורו נמי אינן שוין, דשיעור מת בכזית ושיעור שרץ בכעדשה: **אלו אין מצטרפין זה עם זה.** הואיל ומוחלקין הן:

ד שני שמות. שני לאוין חלוקין: **כקל שבשניהם.** כלומר, דלא מצטרף לטומאה אפילו לשיעור קל, כגון שיצטרף פחות מכעדשה דשרץ להשלים כזית דנבילה, וכל שכן דלא מצטרף לשיעור חמור. וכן חצי זית של מת אין מצטרף לחצי זית של נבילה לטמא אפילו לטומאת ערב: **האוכל שנטמא באב.** זהו ולד ראשון: **ושנטמא בולד הטומאה.** זהו ולד שני: **מצטרפין זה עם זה.** לכביצה, שהוא שיעור טומאת אוכלין: **לטמא כקל שבשניהם.** לעשות שלישי כדרך השני לעשות שלישי, והיינו כקל שבשניהם. אבל אין מצטרפין לחכי שיעשו שני כמו שעושה ראשון שני, דא"כ היה כחמור שבשניהם:

ה לפסול את הגויה. האוכל אוכלים טמאים בכחצי פרס, שהוא ביצה ומחצה לדברי הרמב"ם, ושני ביצים לדברי רבותי, נפסלת גוייתו מלאכול בתרומה, ופוסל את התרומה במגעו עד שיטבול: **במזון שתי סעודות לעירוב.** הרוצה ללכת יותר מאלפים אמה בשבת עושה עירובי תחומין ומניח מזון שתי סעודות במקום שרוצה שיקנה לו עירובו, והולך ממקום עירובו ולהלן אלפים אמה. והוא ששה ביצים לדברי רמב"ם, ושמונה ביצים לדברי רבותי: **בכביצה לטמא**

משניות מבוארות – קהתי

בשר המת והרקב שלו, שכל אחד מהם מטמא במגע ובמשא ובאוהל, אבל שיעור בשרו בכזית ושיעור הרקב שלו במלוא חפניו (**רמב"ם הל' טומאת אוכלין ד, יב**); **שִׁעוּרוֹ וְלֹא טֻמְאָתוֹ** — כגון נבילה ומת, ששניהם מטמאים בכזית, אבל טומאת הנבילה אינה אלא עד הערב וטומאת המת שבעה ימים; **לֹא טֻמְאָתוֹ וְלֹא שִׁעוּרוֹ** — כגון מת ושרץ, שטומאת המת שבעה ימים ושיעור טומאתו בכזית, וטומאת השרץ עד הערב, ושיעורו בכעדשה; ולפי הרמב"ם שהבאנו לעיל, כגון נבילה ושרץ, שהנבלה מטמאה במגע ובמשא ושיעורה בכזית, והשרץ אינו מטמא אלא במגע ושיעורו בכעדשה; כל אלו **אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** — ואפילו לטמא כקל שבשניהם, כמבואר במשנה הבאה.

באור משנה ד

הַפִּגּוּל וְהַנּוֹתָר אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁהֵם שְׁנֵי שֵׁמוֹת — שני לאוים שונים. בגמרא מבואר, שאין הפיגול והנותר מצטרפים לענין טומאת ידים, שהיא מדרבנן, כמו ששנינו (**פסחים י, ט**): "הפיגול והנותר מטמאין את הידים", ופירשו בגמרא (**פסחים קכ, ב**): שגזרו חכמים על הפיגול ועל הנותר שיהיו מטמאים את הידים משום "חשדי כהונה" ומשום "עצלי כהונה", כלומר שגזרו על הפיגול מפני הכהנים החשודים לפגל את הקרבן ולהפסיד את בעליו, ועל הנותר גזרו, כדי שלא יתעצלו הכהנים באכילת הקרבנות; וכיון שטומאה זו גזירה דרבנן היא, אם תאמר שמצטרפים פיגול ונותר לטמא את הידים, הרי זו גזירה לגזירה; לפיכך שנינו כאן: "הפיגול והנותר אין מצטרפין זה עם זה" לטמא את הידים, לפי שאין גוזרים גזירה לגזירה. אבל לענין אכילה הרי הם מצטרפים (כפי שדורשים מן המקרא, בברייתא בגמרא), כלומר שהאוכל מפיגול ומנותר כזית ביחד, אם היה רוב פיגול, חייב עליו משום פיגול; ואם היה רוב נותר, חייב עליו משום נותר; ואם היה כחצי זית פיגול וכחצי זית נותר, היינו שווה בשווה, הרי הם מצטרפים לחייבו מלקות, אם התרו בו משום פיגול או משום נותר (**רש"י; "תוספות יום טוב"**). נמצא לפי הגמרא, שהטעם המפורש במשנה: "מפני שהם שני שמות", אינו עיקר הטעם; או שאפשר ליישב טעם המשנה עם טעם הגמרא, שהואיל ונמצא הרבה פעמים בענין גזירה לגזירה שגזרו החכמים שתי הגזירות כאחת, לפיכך אומרת המשנה: "מפני שהם שני שמות", ובכגון זה לא גזרו חכמים שתי גזירות כאחת (**"תוספות יום טוב"**). **הַשֶּׁרֶץ וְהַנְּבֵלָה, וְכֵן הַנְּבֵלָה וּבְשַׂר הַמֵּת, אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לְטַמֵּא, אֲפִלּוּ כַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם** — כשיעור הקל או כטומאה הקלה שבשניהם, כגון בשר שרץ פחות מכעדשה אינו מצטרף אפילו עם בשר נבילה להשלימו לכזית; וכל שכן להיפך, שבשר נבילה אינו מצטרף עם בשר שרץ להשלימו לכעדשה; וכן חצי זית של מת אינו מצטרף אפילו לחצי זית נבילה לטמא על כל פנים טומאת נבילה עד הערב. **הָאֹכֶל שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטֻּמְאָה** — ונעשה האוכל ראשון לטומאה, **וְשֶׁנִּטְמָא בְּוֹלַד הַטֻּמְאָה** — והאוכל שנטמא בראשון לטומאה ונעשה שני לטומאה, **מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה** — לשיעור כביצה, **לְטַמֵּא כַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶם** — כטומאה הקלה שבשניהם, היינו כשני לטומאה, שאם נגע אוכל (כגון של תרומה) בשני אלו המצורפים, הרי הוא נעשה שלישי לטומאה, ולא שני לטומאה.

באור משנה ה

כָּל הָאֹכָלִין מִצְטָרְפִין: לִפְסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה בְּכַחֲצִי פְּרָס — שהאוכל אוכלים טמאים בשיעור חצי "פרס", נפסלת גווייתו (גופו) מלאכול בתרומה, ופוסל את התרומה במגעו, עד שיטבול. "פרס" היינו חצי כיכר, וכבר שנינו (**עירובין ח, ב**), שנחלקו תנאים במידת הכיכר: לדעת רבי יוחנן בן ברוקה מידתה כשיעור שש ביצים, ולדעת רבי שמעון — כשיעור שמונה ביצים; נמצא חצי פרס לרבי יוחנן בן ברוקה הוא ביצה ומחצה (וכן פוסק הרמב"ם), ולרבי שמעון — שתי ביצים (ורש"י פוסק כמותו); **בִּמְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת לָעֵרוּב** — הרוצה לילך בשבת יתר על אלפיים אמה מחוץ לעירו, עושה בערב שבת "עירוב תחומים", דהיינו שמניח בתוך תחומו או בסופו מזון כשיעור שתי סעודות (שהן לדעת הרמב"ם 6 ביצים, ולרש"י 8 ביצים) ועל ידי כך הוא קונה שם שביתה בשעת כניסת השבת, כלומר שרואים מקום הנחת העירוב כאילו הוא ביתו לשבת זו, ומותר לו לילך בשבת מן העירוב ולהלן אלפיים אמה (בענין שיעור שתי סעודות, עיין עירובין ח, ב); ובאה משנתנו ללמד, שכל האוכלים מצטרפים בשיעור מזון שתי סעודות לענין עירוב תחומים; וכן מצטרפים האוכלין **בְּכַבֵּיצָה לְטַמֵּא טֻמְאַת אֹכָלִין** — שאין אוכלים טמאים מטמאים בפחות מכביצה, שנאמר (**ויקרא יא, לד**): "מכל האוכל אשר יאכל", ומשמע אוכל הנאכל בבת אחת, ושיערו חכמים שאין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת; **בְּכַגְרוֹגֶרֶת לְהוֹצָאַת שַׁבָּת** — שהמוציא אוכלים בשבת מרשות לרשות, אינו חייב אלא בשיעור גרוגרת (**שבת**

בְּכַגְרוֹגֶרֶת לְהוֹצָאַת שַׁבָּת, בְּכַכּוֹתֶבֶת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. כָּל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין: לִפְסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה בָּרְבִיעִית, וּבִמְלֹא לֻגְמָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.

פירוש ברטנורא

טומאת אוכלין. שאין אוכל מטמא בפחות מכביצה, דכתיב (ויקרא י"א) מכל האוכל אשר יאכל, דמשמע אוכל הנאכל בבת אחת, ושיערו חכמים שאין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: **בכגרורת להוצאת שבת.** המוציא אוכלים בשבת מרשות לרשות אינו חייב בפחות מכגרוגרות: **בככותבת ביום הכיפורים.** ששינה הכתוב וכתב תענו, ולא כתב לא תאכלו, דמשמע דלא קפיד רחמנא אלא אעינוי, ושיערו חכמים דבכותבת מיתבא דעתיה דאניש, בפחות מככותבת לא מיתבא דעתיה: **לפסול את הגויה ברביעית.** השותה משקים טמאים ברביעית, נפסלה גוייתו מלאכול בתרומה ופוסל את התרומה במגעו עד שיטבול: **ובמלוא לוגמיו.** שהשותה ביוה"כ מלוא לוגמיו, חייב. פחות מכן, פטור:

משניות מבוארות – קהתי

ז, ד); וכל האוכלים מצטרפים לשיעור גרוגרת; **בְּכַכּוֹתֶבֶת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** — שהאוכל ביום הכיפורים אינו חייב (במזיד כרת ובשוגג חטאת) עד שיאכל כשיעור כותבת, היינו תמרה, וכל האוכלים מצטרפים לשיעור כותבת. **כָּל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין: לִפְסוֹל אֶת הַגְּוִיָּה בָּרְבִיעִית** — ברבע הלוג, שהשותה רביעית משקים טמאים, נפסל גופו מלאכול בתרומה, ופוסל תרומה במגעו, עד שיטבול, **וּבִמְלֹא לֻגְמָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** — השותה ביום הכיפורים מלוא לוגמיו (עיין יומא ח, ב), חייב במזיד כרת, ובשוגג קרבן חטאת, וכל המשקים מצטרפים למלוא לוגמיו.

המשך מעמוד ג

שתחילה ישנו "מ"ב קשה" – העלם וצמצום, ועי"ז נעשה ענין ה"ר"ך" – המשכה וגילוי, כך בענין החלום, שרק ע"י העלם וצמצום של זמן השינה, נעשה המשכת וגילוי שורש החלום שמבחי' עיגולים.

ו. וזהו הטעם (בנוסף לדברי אאמו"ר) שענין זה הראו בחלום ל"**רבי יצחק כפתורא**": כי "יצחק" – מורה על הענין ד"צחוק עשה לי אלקים"[5], שהו"ע הצחוק והתענוג העליון שנמשך ע"י שם אלקים דוקא, מדת הדין ("מ"ב קשה"), כיון שע"י הצמצום נעשה העלם והסתר כו', כדי שהאדם יתגבר על המניעות והעיכובים, ועי"ז יעשה עיקר הצחוק והתענוג למעלה[6]. ו"כפתורא" – מורה על חיבור ב' הפכים (בדוגמת הכפתור הגשמי, שמחבר את שני חלקי הבגד), העלאה מלמטה למעלה, והמשכה מלמעלה למטה[7].

ויש להוסיף ולהמתיק בזה, דהשם "יצחק" מרמז על גמר ושלימות העבודה דזמן הגלות, שכבר נעשה הצחוק והתענוג מהעבודה דזמן הגלות באופן של חיבור ב' הפכים. וכפי שהעיד כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו[8] (ששמו השני יצחק), שכבר נשלמו כל עניני העבודה, כולל גם "צחצוח הכפתורים".

ולכן לרבי יצחק הראו ב"חלום" את הפירוש ד"מברך" – שכל ענין הגלות שנעשה ע"י מדת הדין והצמצום, "מ"ב קשה", אינו אלא חלום בלבד, "היינו כחולמים"[9], דמיון בלבד. והמציאות האמיתית היא המעמד ומצב דגאולה האמיתית והשלימה, שאז יאמרו ליצחק דוקא "כי אתה אבינו"[10], כיון שיתגלה בפועל שלימות הצחוק והתענוג (שנעשה ע"י "מעשינו ועבודתנו בזמן הגלות"[11]), "אז ימלא שחוק פינו"[12] – "רך בחדוה". ואז תהי' גם אמירת הפסוק "יהי' שם הוי' מבורך" בתכלית השלימות, מתוך שירה ושמחה[13].

---

5) וירא כא, ו.
6) ראה תו"א תולדות יז, ד ואילך.
7) ראה תו"א ויקהל פח, ג ש"ענין הכפתור . . הו"ע התחברות המ"ן והמ"ד, שמתחברין אתעדל"ת ואתעדל"ע".
8) ראה שיחת שמח"ת תרפ"ט.
9) ל' הכתוב בתהלים קכו, א. וראה תו"א וישב שם.
10) ישעי' סג, טז. שבת פט, ב.
11) ל' התניא רפל"ז.
12) תהלים שם, ב.
13) משיחות ש"פ תצוה ה'תשל"ז, והתשמ"ג.

רש"י

דף סח עמוד ב: גמ' נתנו ליהנות. נתן רשות ליהנות בהן בלא שעת עבודה: **שינה הוא דלא.** שמא יפיח: **דף סט עמוד א. וסיפא איצטריך ליה.** שינה דנקט משום דבעי לאשמועינן שמותר ליתנן תחת ראשיהן ותו לא איכפת לן אם יפיח מאחר שפושטן: **כנגד ראשיהן.** אצל ראשיהן: **שמע מיניה.** מדמותר להניחן אצלו לא חייש לשמא יפיח: **תפילין מן הצד.** להניחן אצלו כשהוא ישן: **הניחא.** האי דלא חייש לכלאים למאן דאמר אבנטו של כהן גדול ביום הכפורים שהוא של בוץ זהו אבנטו של הדיוט כל ימות השנה ואין כלאים בבגדי כהן הדיוט שפיר: **לא זהו וכו'.** דשל הדיוט כל השנה של כלאים:

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף סח עמוד ב: **הָרוֹאֶה כֹּהֵן גָּדוֹל כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא** ביום הכפורים, **אֵינוֹ רוֹאֶה פַּר וְשָׂעִיר הַנִּשְׂרָפִין** חוץ לירושלים. **וְהָרוֹאֶה פַּר וְשָׂעִיר הַנִּשְׂרָפִין, אֵינוֹ רוֹאֶה כֹּהֵן גָּדוֹל כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא. וְלֹא מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רַשָּׁאי** לראות את שתיהן, **אֶלָּא שֶׁהָיְתָה דֶּרֶךְ רְחוֹקָה** מירושלים עד בית השריפה, **וּמְלֶאכֶת שְׁנֵיהֶן שָׁוָה כְּאַחַת** - שתיהן נעשו באותה שעה, ואינו יכול לראות את שניהם.

גמרא מדייקת הגמרא: **מִדְּקָתָנֵי** במשנה, שאם רוצה קורא **בְּאִצְטְלִית לָבָן מִשֶּׁלּוֹ,** ואינו צריך ללבוש בגדי כהונה, **מִכְּלָל** - משמע מזה **דִּקְרִיאָה** של הפרשה ביום הכפורים **לָאו עֲבוֹדָה הִיא.** וְאף על פי כן קָתָנֵי במשנה, **שאם רָצָה לִקְרוֹת בְּבִגְדֵי בוּץ,** שהם בגדי כהונה, **קוֹרֵא,** ואם כן **שָׁמַעְתָּ מִינָּהּ שבִּגְדֵי כְּהוּנָּה נִיתְּנוּ לֵיהָנוֹת בָּהֶן** - ניתן רשות ליהנות בהם שלא בשעת העבודה. דוחה הגמרא: **דִּילְמָא, שַׁאנִי קְרִיאָה דְּצוֹרֶךְ עֲבוֹדָה הִיא** - אף שאינה עבודה ממש, אך כיון שחייבים לעשותה לצורך המשך העבודה, הותר ללבוש בה בגדי כהונה, אבל שלא לצורך עבודה לא הותר. הגמרא מביאה שכבר הסתפקו בני בית המדרש בדין זה: **דְּאִיבַּעְיָא לָן,** האם **בִּגְדֵי כְּהוּנָּה נִיתְּנוּ לֵיהָנוֹת בָּהֶן** שלא בשעת העבודה, **אוֹ לֹא נִיתְּנוּ לֵיהָנוֹת בָּהֶן.** הגמרא מביאה אפשרות לפשוט את הספק ממשנה (תמיד פ"א מ"א): **תָּא שְׁמַע, לֹא הָיוּ** הכהנים **יְשֵׁנִים בְּבִגְדֵי קוֹדֶשׁ.** מדברי המשנה יש לדייק, שרק **לשֵׁינָה הוּא דְּלֹא** היו משתמשים בהם, מחשש שמא יפיח בהם וגנאי הוא לבגדי קודש, **הָא מֵיכַל** - אבל לאכול **אָכְלֵי** בהם, משמע מכאן שבגדי כהונה ניתנו ליהנות בהם. דוחה הגמרא: **דִּילְמָא** בגדי כהונה לא ניתנו ליהנות בהן, **וְשַׁאנִי אֲכִילָה** שהותר לאכול בהם משום **דְּצוֹרֶךְ עֲבוֹדָה הִיא** - אכילת הקרבן היא מצרכי העבודה, כי באכילת הכהנים מתכפרים הבעלים. **כִּדְתַנְיָא,** ממה שנאמר (שמות כט לג) 'וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם', **מְלַמֵּד שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים** מהקרבן **וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִין** באכילתם.

אפשרות נוספת לפשוט את הספק מהמשנה: עוד יש לדייק מהמשנה, **שֵׁינָה הוּא דְּלֹא** הותר בבגדי כהונה, **הָא הַלּוּכֵי** - אבל ללכת בהם **מְהַלְּכֵי,** משמע שמותר ליהנות מבגדי כהונה. דוחה הגמרא: אכן **כְּדִין הוּא דְּהַלּוּכֵי נַמִּי לֹא** הותר בהם,

דף סט עמוד א. **ומשום ההיתר שהתחדש בסֵיפָא אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** לשנות ברישא את האיסור בשינה דווקא. ששנינו בסיפא, אבל **פּוֹשְׁטִין** הכהנים את בגדיהם **וּמְקַפְּלִין וּמַנִּיחִין תַּחַת רָאשֵׁיהֶם,** שכיון שכבר פשטו אותם לא חוששים שמא יפיחו בהם בשנתם.

הגמרא מדייקת מהסיפא של הברייתא: שנינו, **פּוֹשְׁטִין וּמְקַפְּלִין וּמַנִּיחִין אוֹתָן תַּחַת רָאשֵׁיהֶן, שָׁמַעְתָּ מִינָּהּ שבִּגְדֵי כְּהוּנָּה נִיתְּנוּ לֵיהָנוֹת בָּהֶן.** דוחה הגמרא: **אָמַר רַב פַּפָּא, לֹא תֵּימָא** שכוונת המשנה שהניחום **תַּחַת רָאשֵׁיהֶן** ממש, **אֶלָּא אֵימָא** שהניחום **כְּנֶגֶד** [-ליד] **רָאשֵׁיהֶן,** ולא נהנו מהם.

דין נוסף שאפשר ללמוד מדברי רב פפא: **אָמַר רַב מְשַׁרְשְׁיָא,** מפירושו של רב פפא שהתירו לכהנים להניח את הבגדים סמוך לראשיהם ולא חששו שמא יפיח, **שָׁמַעְתָּ מִינָּהּ** - יש לך ללמוד מכאן **שתְּפִילִּין** המונחות **מִן הַצַּד** - בצידו של אדם ישן, **שַׁפִּיר דָּמֵי,** שמאחר ואינו לובשם אין זה בזיון אם יפיח.

ראיה לדברי רב פפא: **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא** דְּתחת ראשיהן פירושו **כְּנֶגֶד רָאשֵׁיהֶן. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שהניחום **תַּחַת רָאשֵׁיהֶן** ממש, לא מובן מדוע הותר, **וְתֵיפּוּק לִי** לאסור **מִשּׁוּם כִּלְאַיִם, דְּהָא אִיכָּא אַבְנֵט** שהיה עשוי מצמר ופשתן יחד. **וְנִהֵי נַמִּי** - ואף שנאמר דְּבגדי כהונה **נִיתְּנוּ לֵיהָנוֹת בָּהֶן** ואין בהם מעילה, מכל מקום **הָא מִתְּהַנֵּי מִכִּלְאַיִם. וְהָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר אַבְנֵטוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל (בשאר ימות השנה)** ביום הכפורים שהיה עשוי רק פשתן, **זֶה הוּא** - דומה הוא **לאַבְנֵטוֹ שֶׁל כֹּהֵן הֶדְיוֹט** [של כל ימות השנה], כלומר אף הוא עשוי רק פשתן, אם כן לא היה כלל כלאים בבגדי כהן הדיוט, והותר לשכב עליהם. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר אַבְנֵטוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל לֹא זֶה הוּא אַבְנֵטוֹ שֶׁל כֹּהֵן הֶדְיוֹט,** כיון ששל כהן הדיוט עשוי כלאים, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** - מדוע התירו לשכב עליו ולא חששו לאיסור כלאים. אלא מוכח כרב פפא, שהיו מניחים אותם לצד ראשיהן ולא תחתיהם.

בְּבָתֵּי גַּוָּאֵי – בפסוק 'וּנְהוֹרָא עִמֵּהּ שְׁרָא' מדובר בחדרים הפנימיים, **הָא בְּבָתֵּי בָּרָאֵי** – ובפסוק 'יָשֶׁת חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ' מדובר בחדרים החיצוניים, כלומר מבפנים יש אור ומסביב מקיף חושך וערפל.

הגמרא חוזרת לעסוק בענין הרקיעים: **וְאָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב,** מלבד שבעה רקיעים אלו, **עוֹד רָקִיעַ אֶחָד יֵשׁ,** שהוא **לְמַעְלָה מֵרָאשֵׁי הַחַיּוֹת, דִּכְתִיב** (יחזקאל א כב) 'וּדְמוּת עַל רָאשֵׁי הַחַיָּה רָקִיעַ כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא'.

מוסיפה הגמרא: על מה שנמצא **עַד כָּאן** – עד הרקיע שעל ראשי החיות **יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לְדַבֵּר,** אך במה שנמצא **מִכָּאן וְאֵילָךְ, אֵין לְךָ רְשׁוּת לְדַבֵּר, שֶׁכֵּן כָּתוּב בְּסֵפֶר בֶּן סִירָא, בַּמּוּפְלָא מִמְּךָ** – בדבר המובדל ומופרש ממך, שלא רצה הקב"ה לגלות לך, **אַל תִּדְרוֹשׁ, וּבַמְכוּסֶה מִמְּךָ אַל תַּחְקוֹר, בַּמֶּה שֶׁהוּרְשֵׁיתָ הִתְבּוֹנֵן, אֵין לְךָ עֶסֶק בַּנִּסְתָּרוֹת.**

הגמרא מביאה ברייתא בענין הרקיעים: **תַּנְיָא, אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, מַה תְּשׁוּבָה הֵשִׁיבַתּוּ בַּת קוֹל לְאוֹתוֹ רָשָׁע** – נבוכדנצר מלך בבל, **כְּשֶׁעָה שֶׁאָמַר נבוכדנצר** (ישעיה יד יד) **'אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן',** כלומר שראוי הוא לדור בגובה על ענן, בנפרד מבני האדם, ולהידמות בכך להקב"ה. **יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ, רָשָׁע בֶּן רָשָׁע, בֶּן בְּנוֹ שֶׁל נִמְרוֹד הָרָשָׁע, שֶׁהִמְרִיד כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ עָלָיו** – על הקב"ה, **בְּמַלְכוּתוֹ,** הרי **כַּמָּה הן שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם, שִׁבְעִים שָׁנָה, וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה,** (תהלים צ י) 'יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה, וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה', **וַהֲלֹא** המרחק מִן הָאָרֶץ עַד לָרָקִיעַ הראשון הוא **מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְעוֹבְיוֹ שֶׁל כָּל רָקִיעַ** ורקיע הוא **מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְכֵן** המרחק **בֵּין כָּל רָקִיעַ וְרָקִיעַ** הוא מהלך חמש מאות שנה, **וּלְמַעְלָה מֵהֶן** – מכל הרקיעים נמצאות **חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ,** ועובין של פרסות **רַגְלֵי הַחַיּוֹת הוא כְּנֶגֶד כּוּלָּם** – כמו כל הרקיעים והאוירים שביניהם ביחד, וגובהם של **קַרְסוֹלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן,** וגובה **שׁוֹקֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן,** וגובה **רְכוּבֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן,** וגובה **יַרְכֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן,** וגובה **גּוּפֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן,** וגובה **צַוָּארֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן,** וגובה **רָאשֵׁי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן,** וגובה **קַרְנֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן. וּלְמַעְלָה מֵהֶן** – מעל החיות נמצא **כִּסֵּא הַכָּבוֹד, וּכִסֵּא הַכָּבוֹד כְּנֶגֶד כּוּלָּן,** וגובה **הַכָּבוֹד** עצמו **כְּנֶגֶד כּוּלָּן. וּמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם רָם וְנִשָּׂא שׁוֹכֵן עֲלֵיהֶם** – מעל כל אלו. **וְאַתָּה** נבוכדנצר **אָמַרְתָּ 'אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן',** הרי אין אדם חי אלא שבעים או שמונים שנה, ואינך יכול ללכת אפילו מעט מכל המרחק הזה, אלא **'אַךְ אֶל שְׁאוֹל תּוּרַד אֶל יַרְכְּתֵי בוֹר'** (ישעיה יד טו), כלומר תּוּרַד אל השאול ואל הקבר.

שנינו במשנה (לעיל יא): **וְלֹא בַּמֶּרְכָּבָה בְּיָחִיד,** אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: **תָּנֵי רַבִּי חִיָּא,** דווקא ללמדו הכל אסור, **אֲבָל מוֹסְרִין לוֹ רָאשֵׁי פְּרָקִים** – את ראשי הפרשיות של מעשה מרכבה.

אָמַר רַבִּי זֵירָא על ברייתא זו, **אֵין מוֹסְרִין רָאשֵׁי פְּרָקִים** לכל אדם, **אֶלָּא לְאַב בֵּית דִּין, וְכֵן לְכָל מִי שֶׁלִּבּוֹ דּוֹאֵג בְּקִרְבּוֹ** ואינו מיקל את ראשו. **אִיכָּא דְּאָמְרִי** – יש אומרים, שאין מוסרים אלא לאב בית דין, **וְהוּא שֶׁלִּבּוֹ דּוֹאֵג בְּקִרְבּוֹ,** כלומר שצריך שיהיו בו את שתי המעלות.

אָמַר רַבִּי אַמִּי, אֵין מוֹסְרִין סִתְרֵי תּוֹרָה, כגון הברייתות של מעשה מרכבה וספר יצירה ומעשה בראשית, **אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים** אלו, שהוא **שַׂר חֲמִשִּׁים, וּנְשׂוּא פָנִים, וְיוֹעֵץ, וְחָכָם חֲרָשִׁים, וּנְבוֹן לָחֵשׁ.** ויתבארו כל אלו בגמרא להלן (יד.).

וְאָמַר רַבִּי אַמִּי, אֵין מוֹסְרִין דִּבְרֵי תּוֹרָה לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קמז יט–כ), 'מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל, **לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי, וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם',** כלומר שה' נתן את התורה רק לישראל ולא לגוים, ולכן אין הגוים יודעים את משפטי התורה, ואסור ללמד אותם.

הגמרא מביאה מעשה לגבי לימוד מעשה מרכבה: **אָמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי אֶלְעָזָר, תָּא אַגְמְרָךְ בְּמַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה.** אָמַר לֵיהּ רבי אלעזר, **לֹא כַּשָּׁאי** – עדיין לא זקנתי, והרי הבא ללמוד מעשה מרכבה צריך שיהיה לבו דואג. **כִּי קַשׁ** – כאשר הזקין רבי אלעזר, **נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – כבר נפטר רבי יוחנן. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַסִּי לרבי אלעזר, תָּא וְאַגְמְרָךְ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה.** אָמַר לֵיהּ רבי אלעזר, **אִי זַקְאִי** – אילו הייתי ראוי ללמוד זאת, **גְּמִירְתָּא** – כבר הייתי לומד **מַרַבִּי יוֹחָנָן רַבָּךְ.**

מעשה נוסף בענין זה: **רַב יוֹסֵף חֲוָה גָּמִיר** – היה לומד את הברייתא העוסקת **בְּמַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה, וְסָבֵי דִּפּוּמְבְּדִיתָא חֲווּ תָּנוּ** – היו שונים את הברייתא העוסקת **בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית. אָמְרוּ לֵיהּ** סבי דפומבדיתא לרב יוסף, **לְיַנְּמוּר לָן מַר** – ילמד אותנו מר **מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה. אָמַר לְהוּ** רב יוסף, **אַגְמְרוּן לִי** – למדו אתם אותי **מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית.** לימדוהו סבי דפומבדיתא מעשה בראשית. **בָּתַר דְּאַגְמְרוּן** – לאחר שלימדוהו, **אָמְרוּ לֵיהּ** לרב יוסף, כעת **לְיַנְּמוּן** – ילמדנו **מַר בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה. אָמַר לְהוּ** רב יוסף, **תְּנִינָא בְּהוּ** – שנינו לגבי מעשה מרכבה, שממה שנאמר (שיר השירים ד יא) 'דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ', דרשו, שעניני מעשה מרכבה שהם **דְּבָרִים הַמְּתוּקִין מִדְّבַשׁ וְחָלָב, יְהוּ תַּחַת לְשׁוֹנְךָ,** ואל תדרוש בהם לאחרים. **רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר, מֵהָכָא** – דבר זה נדרש מפסוק אחר, שנאמר (משלי כז כו) 'כְּבָשִׂים לִלְבוּשֶׁךָ, **דְּבָרִים שֶׁהֵן כִּבְשׁוֹנוֹ** – סתרו **שֶׁל עוֹלָם, יְהִי תַּחַת לְבוּשְׁךָ,** כלומר יהיו לך לבדך, ואל תדרוש בהם לרבים.

אָמְרוּ לֵיהּ סבי דפומבדיתא לרב יוסף, **תְּנִינָן בְּהוּ** – כבר שנינו את ענייני מעשה מרכבה שבתחילת ספר יחזקאל, **עַד** הפסוק בתחילת פרק ב', 'וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ'. **אָמַר לְהוּ** רב יוסף, אם שניתם עד כאן הרי ששניתם כבר הרבה, והדברים ששניתם הֵן הֵן **מַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה,** שהרי שני הפסוקים האחרונים בפרק א', 'וָאֵרֶא כְּעֵין חַשְׁמַל' וגו', 'כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת' וגו', הם אלו שהקפידו חכמים שלא לדרשם אלא לחכם ומבין מדעתו, משום שהם עוסקים בצורת השכינה ומראָהּ.

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבִי,** הרי שנינו בברייתא, **עַד** הֵיכָן הם הפסוקים המדברים בענייני **מַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה** שהתירו לדרוש בהם רק לחכם ומבין מדעתו, **רַבִּי אוֹמֵר, עַד** הפסוק **'וָאֵרֶא' בַּתְּרָא** – האחרון, דהיינו הפסוק 'וָאֵרֶא כְּעֵין חַשְׁמַל', ומפסוק זה עד סוף הפרק אסור לדרוש כלל, **וְרַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר, עַד הַתִּיבָה** 'חַשְׁמַל' שבפסוק ההוא, ותיבה זו בכלל הדברים המותרים להידרש לחכם ומבין מדעתו, ומכאן עד סוף הפרק אסור לדרוש כלל. וקשה על רב יוסף שאמר ששני הפסוקים האחרונים הם אלו שמותר ללמדם לחכם ומבין מדעתו.

מתרצת הגמרא: כך כוונת הברייתא, עד היכן מעשה מרכבה שמותר ללמד לכל אחד, **לרבי עַד 'וָאֵרֶא'** מַגְמְרִינַן – מותר ללמד לכל יחיד, אפילו אם אינו חכם ומבין מדעתו, ולרבי יצחק עד 'חשמל' מותר, **וּמִכָּאן וְאֵילָךְ** עד סוף פרק א', **מָסְרִינַן** לכל יחיד רק **רָאשֵׁי פְּרָקִים,** ורק אם היה חכם ומבין מדעתו מותר ללמדו. **אִיכָּא דְּאָמְרִי, עַד 'וָאֵרֶא'** מָסְרִינַן לכל יחיד רק **רָאשֵׁי פְּרָקִים,** אבל **מִכָּאן וְאֵילָךְ, אִם הוּא חָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ אֵין** – אכן מוסרים לו ראשי פרקים, אבל **אִי לָא** – אם אינו חכם ומבין מדעתו, **לָא** – אין מוסרים לו אפילו ראשי פרקים. ונמצא שהברייתא היא כדברי רב יוסף, ששני הפסוקים האחרונים הם אלו שהקפידו שלא ללמדם אלא לחכם ומבין מדעתו.

מקשה הגמרא על הברייתא: **וּמִי דַּרְשִׁינָן** – והאם מותר לדרוש **בְּעִנְיְנֵי הַחַשְׁמַל, וְהָא הַהוּא יְנוּקָא** – והרי היה מעשה בילד אחד **דְּדָרַשׁ בְּחַשְׁמַל, וְנַפְקָא נוּרָא וַאֲכַלְתֵּיהּ** – ויצאה אש מהמילה חשמל ושרפה אותו. מתרצת הגמרא: **שַׁאנִי יְנוּקָא** – שונה הדבר בילד, משום **דְּלָאו מֵצֵי זִימְנֵיהּ** – שלא הגיע זמנו לדרוש בחשמל, ולכן ניזוק, אבל לגדול מותר.

הגמרא מביאה מימרא בענין ספר יחזקאל: **אָמַר רַב יְהוּדָה, בְּרַם זָכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לַטּוֹב, וַחֲנַנְיָה בֶּן חִזְקִיָּה שְׁמוֹ, שֶׁאִלְּמָלֵא הוּא, נִגְנַז סֵפֶר יְחֶזְקֵאל, שֶׁהָיוּ דְּבָרָיו** – הדברים האמורים בסופו בענייני קרבנות, **סוֹתְרִין דִּבְרֵי תּוֹרָה. מַה עָשָׂה** חנניה בן חזקיה, **הֶעֱלוּ לוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת גַּרְבֵּי** – חביות **שֶׁמֶן,** בכדי להדליק נרות בלילה ולעסוק בו ולדרשו ולפרשו, **וְיָשַׁב בַּעֲלִיָּה וּדְרָשׁוֹ** – ופירש את דברי יחזקאל, שלא יסתרו לדברי תורה.

המשך בעמוד פז

רש"י

בבתי גואי – ונהורא עמיה שרא. **במופלא ממך** – במובדל ומופרש ממך, שלא רצה הקדוש ברוך הוא לגלות לך. **לאותו רשע** – נבוכדנצר. **עליו** – לשון נקיה היא, כלומר: על עצמו, ולא עלי. **רגלי החיות** – עובי פרסותיהן. **קרסולי** – אסתיורא, שקורין *קבליי"א בלע"ז. **שוק** – הוא עצם הנמכר עם הרגל. **רכובי** – הוא עצם הירך הסמוך לשוק. ירך הוא עצם הקולית התקוע במתנים. **ראשי פרקים** – ראשי פרשיות שבה. **שלבו דואג** – ואינו מיקל את ראשו. **איכא דאמרי והוא שלבו דואג בקרבו** – תרתי בעינן. **סתרי תורה** – כגון מעשה המרכבה וספר יצירה ומעשה בראשית, והיא ברייתא. **יועץ וחכם חרשים ונבון לחש** – לקמן מפרש להו. **לא קשאי** – לא זקנתי, ובעינן לבו דואג. **מעשה המרכבה ומעשה בראשית** – ברייתות הן. **כבשונו של עולם** – סתרו של עולם, כמו: רישא בכבשא (חולין צג,ב), בהדי כבשי דרחמנא למה לך (ברכות י,א), ממני יצאו כבושין (מכות כג,ב). **תנינא עד ויאמר אלי בן אדם** – כבר שנינו עד "ויאמר אלי בן אדם עמוד על רגליך". הן הן **מעשה המרכבה** – אם עד כאן שניתם – הרבה שניתם, ששני מקראות הללו שהן "וארא בעין החשמל" וגו' "במראה הקשת" וגו' הם שהקפידו עליהם חכמים מלדורשם, שהן מדברין בצורת שכינה ומראהו. **מיתיבי** – גרסינן, ולא גרסינן: ומי הוי מעשה המרכבה עד הכא. **עד "וארא** – כעין החשמל", ולא הוא בכלל. **עד החשמל** – עד התיבה הזו, והיא בכלל לידרש. **עד וארא מנמר נמרינן** – כלומר, הכי קאמר: עד היכן מעשה מרכבה שנתנו לדרוש – עד וארא או עד החשמל, ומשם עד "ויאמר" – הן הן מעשה מרכבה שהקפידו עליהן חכמים. **נגנז ספר** יחזקאל – שיש בסופו דברים בקרבנות שסותרין דברי תורה. **גרבי שמן** – להדליק. **והיה מכין בחשמל** – לדרוש מהו.

חיות

בן בנו של נמרוד הרשע – לאו דוקא, שהרי כוש ילד את נמרוד, ולא מצינו אותו רשע מזרע כוש. אלא על שם מעשיו, שמלך גם הוא בשנער. **שבעים** שנה – לאו משום שלא היה קשיש יותר, שהרי צא וחשוב מימות סנחריב שסמוך למפלתו גבי שליחות ששלח בלאדן לחזקיהו, מצינו שהיה סופר בביתו ומשם זכה למלכות, כדאשכחן באגדתא "חלק" (סנהדרין צו,א) אלא אורחא דמילתא קא חשיב.

ורגלי החיות כנגד כולם – יש מגיהין בקדושתא שיסד הקליר: וחיות אשר הנה מרובעות לבסא כף רגל חמש מאות וחמש עשרה. ומוחקים הוי"ו, ואומרים כי כן עולה לפי חשבון שבכאן למנין שבעה רקיעים ושמונה אוירים, הוא חמש עשרה פעמים חמש מאות, והיינו מנין ישרה: ש"ר = חמש מאות ו–י"ה לסימנא שכן עולה חמש עשרה פעמים כך. ומיהו, בחנם מחקוהו, שיסד דבריו על פי הירושלמי ד"הרואה": אמר ר' לוי: מארץ ועד לרקיע מהלך חמש מאות שנה, אמר ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' [אבא] סמוקה: גדול מזה רגל אחד כמנין ישר"ה, ראה כמה גבוה מעולמו כו'. משמע כמנין שיסד חמש מאות חמשה עשר. וכן היה דרכו שבכמה מקומות היה מניח שיטת התלמוד שלנו כדי לאחוז שיטת התלמוד ירושלמי, שהוא היה תנא, והוא היה ר' אלעזר ברבי שמעון דקרי עליה: "מכל אבקת רוכל": תנא, קרא, קרובץ, ופייטן (ויקרא רבה פרק ל). ובימיו מקדשים על פי הראייה, שמעולם לא יסד רק קרובץ מיום ראשון.

אין מוסרין דברי תורה לגוי – היה קשה להרב רבינו אלחנן: תיפוק ליה דגוי העוסק בתורה חייב מיתה, כדאמר בפרק "ד' מיתות" (סנהדרין נט,א): גוי העוסק בתורה – חייב מיתה, והמלמדו עובר א"לפני עור לא תתן מכשול"! וכי תימא בשבע מצות דידהו, דאינו חייב מיתה, כדאמר התלמוד התם – והא מצוה איכא למוסרם להם, ונפקא לן מהאי קרא: "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" (ויקרא יח) כהן ולוי לא נאמר, אלא אדם, שאפילו גוי ועוסק בתורה וכו'! ויש לומר: דהכא מיירי אפילו היכא דאיכא גוי אחר שרוצה ללמדו, דליכא "לפני עור" כדאמרינן בעבודה זרה (ו,ב): המושיט כוס יין לנזיר – עובר א"לפני עור", והני מילי – דקאי אתרי עברא דנהרא, שבלאו נתינתו אי אפשר להביאו אליו. אבל אי לאו הכי – אינו עובר א"לפני עור", הכא נמי, אפילו במקום שגוי אחר רוצה ללמדו, דליכא "לפני עור" – מכל מקום אסור משום "מגיד דבריו ליעקב" וכו' (תהלים קמז).

והחיות

בְּבָתֵּי גַוָּאֵי, הָא - בְּבָתֵּי בָרָאֵי. וְאָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: עוֹד רָקִיעַ אֶחָד יֵשׁ לְמַעְלָה מֵרָאשֵׁי הַחַיּוֹת, דִּכְתִיב: "וּדְמוּת עַל רָאשֵׁי הַחַיָּה רָקִיעַ כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא". עַד כָּאן יֵשׁ לְךָ רְשׁוּת לְדַבֵּר, מִכָּאן וְאֵילָךְ - אֵין לְךָ רְשׁוּת לְדַבֵּר, שֶׁכֵּן כָּתוּב בְּסֵפֶר בֶּן סִירָא: בְּמוּפְלָא מִמְּךָ אַל תִּדְרוֹשׁ וּבִמְכוּסֶה מִמְּךָ אַל תַּחְקוֹר, בְּמֶה שֶׁהוּרְשֵׁיתָ הִתְבּוֹנֵן, אֵין לְךָ עֵסֶק בַּנִּסְתָּרוֹת. תַּנְיָא, אָמַר רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי: מַה תְּשׁוּבָה הֵשִׁיבוּהוּ בַּת קוֹל לְאוֹתוֹ רָשָׁע, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר: "אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן" - יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: רָשָׁע בֶּן רָשָׁע, בֶּן בְּנוֹ שֶׁל נִמְרוֹד הָרָשָׁע, שֶׁהִמְרִיד כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ עָלָיו בְּמַלְכוּתוֹ! כַּמָּה שְׁנוֹתֶיו שֶׁל אָדָם - שִׁבְעִים שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרוֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה". וַהֲלֹא מִן הָאָרֶץ עַד לָרָקִיעַ מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְעוֹבְיוֹ שֶׁל רָקִיעַ מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְכֵן בֵּין כָּל רָקִיעַ וְרָקִיעַ. לְמַעְלָה מֵהֶן חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ; רַגְלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּם. קַרְסוּלֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן, שׁוֹקֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן, רְכוּבֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן, יַרְכֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן, גּוּפֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן, צַוְּארֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן, רָאשֵׁי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן, קַרְנֵי הַחַיּוֹת כְּנֶגֶד כּוּלָּן, לְמַעְלָה מֵהֶן כִּסֵּא כָּבוֹד; רִגְלֵי כִּסֵּא הַכָּבוֹד כְּנֶגֶד כּוּלָּן, כִּסֵּא הַכָּבוֹד כְּנֶגֶד כּוּלָּן, מֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם רָם וְנִשָּׂא שׁוֹכֵן עֲלֵיהֶם. וְאַתָּה אָמַרְתָּ: "אֶעֱלֶה עַל בָּמֳתֵי עָב אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן" - "אַךְ אֶל שְׁאוֹל תּוּרַד אֶל יַרְכְּתֵי בוֹר". "וְלֹא בַּמֶּרְכָּבָה בְּיָחִיד". תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא: אֲבָל מוֹסְרִין לוֹ רָאשֵׁי פְּרָקִים. אָמַר רַבִּי זֵירָא: אֵין מוֹסְרִין רָאשֵׁי פְּרָקִים אֶלָּא לְאָב בֵּית דִּין, וּלְכָל מִי שֶׁלִּבּוֹ דּוֹאֵג בְּקִרְבּוֹ. אִיכָּא דְּאָמְרִי: וְהוּא שֶׁלִּבּוֹ דּוֹאֵג בְּקִרְבּוֹ. אָמַר רַבִּי אַמִּי: אֵין מוֹסְרִין סִתְרֵי תּוֹרָה אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֲמִשָּׁה דְּבָרִים: "שַׂר חֲמִשִּׁים וּנְשׂוּא פָנִים וְיוֹעֵץ וַחֲכַם חֲרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ" וְאָמַר רַבִּי אַמִּי: אֵין מוֹסְרִין דִּבְרֵי תּוֹרָה לְגוֹי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם". אֲמַר לֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרַבִּי אֶלְעָזָר: תָּא אַגְּמְרָךְ בְּמַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה! אָמַר לֵיהּ: לָא קָשְׁאִי. כִּי קַשׁ - נַח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַסִּי: תָּא וְאַגְּמְרָךְ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה! אָמַר לֵיהּ: אִי זְקָאִי - גְּמִירְתָּא מֵרַבִּי יוֹחָנָן רַבָּךְ. רַב יוֹסֵף הָוָה גְּמִיר מַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה, סְבִי דְּפוּמְבַּדִּיתָא הָווּ תָּנוּ בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית. אֲמַרוּ לֵיהּ: לִיגְמוֹר לָן מָר מַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה? אֲמַר לְהוּ: אַגְּמְרוּן לִי מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית! בָּתַר דְּאַגְּמְרוּן אֲמְרוּ לֵיהּ: לִיגְמְרוּן מָר בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה! אֲמַר לְהוּ: תָּנֵינָא בְּהוּ: "דֶּשֶׁא וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ" - דְּבָרִים הַמְּתוּקִין מִדֶּבֶשׁ וְחָלָב יִהוּ תַּחַת לְשׁוֹנְךָ. רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר מֵהָכָא: "כְּבָשִׂים לִלְבוּשֶׁךָ" - דְּבָרִים שֶׁהֵן כִּבְשׁוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם יִהְיוּ תַּחַת לְבוּשֶׁךָ. אֲמְרוּ לֵיהּ: תָּנֵינָן בְּהוּ עַד "וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם". אֲמַר לְהוּ: הֵן הֵן מַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה. מִיתִיבִי: עַד הֵיכָן מַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה? רַבִּי אוֹמֵר: עַד "וָאֵרֶא" בַּתְּרָא, רַבִּי יִצְחָק אוֹמֵר, עַד "הַחַשְׁמַל". עַד "וָאֵרֶא" - מִגְּמַרְינַן, מִכָּאן וְאֵילָךְ - מָסְרִינַן רָאשֵׁי פְּרָקִים. אִיכָּא דְּאָמְרִי: עַד "וָאֵרֶא" - מָסְרִינַן רָאשֵׁי פְּרָקִים, מִכָּאן וְאֵילָךְ, אִם הוּא חָכָם מֵבִין מִדַּעְתּוֹ - אֵין, אִי לָא - לָא. וּמִי דָּרְשִׁינַן בְּחַשְׁמַל? וְהָא הַהוּא יָנוֹקָא דְּדָרַשׁ בְּחַשְׁמַל וְנָפְקָא נוּרָא וַאֲכַלְתֵּיהּ! שָׁאנֵי יָנוֹקָא דְּלָאו מְטֵי זִימְנֵיהּ. אָמַר רַב יְהוּדָה: בְּרַם, זָכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לְטוֹב, וְחַנַנְיָה בֶּן חִזְקִיָּה שְׁמוֹ, אִלְמָלֵא הוּא גְּנַזוּ סֵפֶר יְחֶזְקֵאל, שֶׁהָיוּ דִּבְרָיו סוֹתְרִין דִּבְרֵי תּוֹרָה. מָה עָשָׂה? הֶעֱלָה לוֹ שְׁלוֹשׁ מֵאוֹת גְּרַבֵּי שֶׁמֶן, וְיָשַׁב בַּעֲלִיָּיה וּדְרָשׁוֹ. תָּנוּ רַבָּנַן: מַעֲשֶׂה בְּתִינוֹק אֶחָד שֶׁהָיָה קוֹרֵא בְּבֵית רַבּוֹ בְּסֵפֶר יְחֶזְקֵאל, וְהָיָה מֵבִין בְּחַשְׁמַל, וְיָצְאָה אֵשׁ מֵחַשְׁמַל וּשְׂרָפַתּוּ. וּבִיקְּשׁוּ לִגְנוֹז סֵפֶר יְחֶזְקֵאל. אָמַר לָהֶם חֲנַנְיָה בֶּן חִזְקִיָּה: אִם זֶה חָכָם - הַכֹּל חֲכָמִים הֵן?! מַאי חַשְׁמַל? אָמַר רַב יְהוּדָה:

חיות

וההיות רצוא ושוב – פירש רבינו חננאל: לפי שהן מגחלים עוממות, ודרכן לדמות לשאר שרפים ולהוציא להבה, והניצוץ חחור, והיינו רצוא ושוב. **שלא** יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו – והיינו כפירוש דההיא דאמר בגיטין (נו,ב): כל המיצר לישראל נעשה ראש. כלומר: כבר נעשה ראש קודם שמיצר להם.

וקושר כתרים לקונו – מתפלתן של צדיקים הוא עושה עטרות.

לבן כפר שראה המלך – שצריך לו להביא סימנים לאחרים קודם שיאמינוהו, לפי שראהו שלא במקומו, ואין דרכו להתראות שם. והכי נמי אמר יחזקאל שראהו על נהר כבר – לפיכך נתמהו שומעיו.

כתוב אחד אומר שש כנפים וכתוב אחד אומר ארבע כנפים – ואף על גב שזה בחיות כתיב וזה בשרפים – מכל מקום מסתבר שגם החיות בשש כנפים כמו השרפים.

מזיעתן של חיות – ויוצאים ממנו מלאכים, ואומרים שירה, ומיד נטרדים. והכי מצינו במדרש (איכה ג): "חדשים לבקרים" – שבורא מלאכים בכל יום, ואומרים שירה, ונטרדין להן. כדאמר בסמוך, משום שיש אות במלאכים הקבועים שממתינים זה לזה לומר שירה, ואלו החדשים שאינם יודעים הדת ממדרין לשורר, ונתחייבו כליה. והיינו אשר תקנו ויסדו אנשי כנסת הגדולה ביוצר: "ונותנין רשות זה לזה קדושה כולם כאחד עונין ואומרים". וגם למעלה: "יוצר משרתים ואשר משרתיו כולם עומדים ברום עולם" כלומר, בכל יום בורא חדשים ונטרדין, אבל משרתיו קבועים ועומדין לעד.

וטרדן

חַיּוֹת אֵשׁ מְמַלְּלוֹת. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: עִתִּים חָשׁוֹת עִתִּים מְמַלְּלוֹת. בְּשָׁעָה שֶׁהַדִּיבּוּר יוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - חָשׁוֹת, וּבְשָׁעָה שֶׁאֵין הַדִּיבּוּר יוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - מְמַלְּלוֹת."וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק". מַאי רָצוֹא וָשׁוֹב? אָמַר רַב יְהוּדָה: כְּאוּר הַיּוֹצֵא מִפִּי הַכִּבְשָׁן. מַאי "כְּמַרְאֵה הַבָּזָק"? אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: כְּאוּר הַיּוֹצֵא מִבֵּין הַחֲרָסִים. "וָאֵרֶא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן הַצָּפוֹן עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וְנוֹגַהּ לוֹ סָבִיב וּמִתּוֹכָהּ כְּעֵין הַחַשְׁמַל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ". לְהֵיכָן אֲזַל? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שֶׁהָלַךְ לִכְבּוֹשׁ אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ תַּחַת נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע. וְכָל כָּךְ לָמָּה - שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם: בְּיַד אוּמָּה שְׁפֵלָה מָסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בָּנָיו. אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מִי גָּרַם לִי שֶׁאֶהֱיֶה שַׁמָּשׁ לְעוֹבְדֵי פְּסִילִים - עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הֵן גָּרְמוּ לִי. "וָאֵרֶא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מַלְאָךְ אֶחָד שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּאָרֶץ, וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ אֵצֶל הַחַיּוֹת. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: סַנְדַּלְפּוֹן שְׁמוֹ, הַגָּבוֹהַּ מֵחֲבֵרוֹ מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְעוֹמֵד אֲחוֹרֵי הַמֶּרְכָּבָה, וְקוֹשֵׁר כְּתָרִים לְקוֹנוֹ. אֵינִי? וְהָכְתִיב: "בָּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ" מִכְּלָל דִּמְקוֹמוֹ לֵיכָא דְּיָדֵע לֵיהּ! דְּאָמַר שֵׁם אַתְּגָא, וְאָזַל וְיָתֵיב בְּרִישֵׁיהּ.אָמַר רָבָא: כָּל שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל רָאָה יְשַׁעְיָה. לְמָה יְחֶזְקֵאל דּוֹמֶה - לְבֶן כְּפָר שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ, וּלְמָה יְשַׁעְיָה דּוֹמֶה - לְבֶן כְּרַךְ שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ. אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב: "אָשִׁירָה לַה' כִּי גָאֹה גָּאָה" שִׁירָה לְמִי שֶׁמִּתְגָּאֶה עַל הַגֵּאִים. דְּאָמַר מָר: מֶלֶךְ שֶׁבַּחַיּוֹת - אַרְיֵה, מֶלֶךְ שֶׁבַּבְּהֵמוֹת - שׁוֹר, מֶלֶךְ שֶׁבָּעוֹפוֹת - נֶשֶׁר, וְאָדָם מִתְגָּאֶה עֲלֵיהֶן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְגָּאֶה עַל כּוּלָּן וְעַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וּפְנֵי אַרְיֵה אֶל הַיָּמִין לְאַרְבַּעְתָּם וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאל לְאַרְבַּעְתָּן וגו'" וּכְתִיב: "וְאַרְבָּעָה פָּנִים לְאֶחָד פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי אַרְיֵה וְהָרְבִיעִי פְּנֵי נָשֶׁר" וְאִילּוּ שׁוֹר לָא קָא חָשִׁיב! אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: יְחֶזְקֵאל בִּיקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים וַהֲפָכוֹ לְכְרוּב. אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! קַטֵּיגוֹר יֵעָשֶׂה סַנֵּיגוֹר?! מַאי כְּרוּב? אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ: כְּרַבְיָא, שֶׁכֵּן בְּבָבֶל קוֹרִין לְיַנּוּקָא רַבְיָא. אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי: אֶלָּא מֵעַתָּה, דִּכְתִיב: "פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי אַרְיֵה וְהָרְבִיעִי פְּנֵי נָשֶׁר" - הַיְינוּ פְּנֵי כְּרוּב הַיְינוּ פְּנֵי אָדָם!

אִפֵּי רַבְרְבֵי וְאִפֵּי זוּטְרֵי. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד" וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר "וְאַרְבָּעָה פָּנִים לְאַחַת וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאַחַת לָהֶם"! לָא קַשְׁיָא: כָּאן - בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, כָּאן - בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, כִּבְיָכוֹל שֶׁנִּתְמַעֲטוּ כַּנְפֵי הַחַיּוֹת. הֵי מִינַיְיהוּ אִימְעוּט? אָמַר רַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב: אוֹתָן שֶׁאוֹמְרוֹת שִׁירָה בֶּחָן, כְּתִיב הָכָא: "וּכְשִׁתַּיִם יְעוֹפֵף וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר" וּכְתִיב: "הֶתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ". וְרַבָּנַן אָמְרִי: אוֹתָן שֶׁמְּכַסּוֹת בָּהֶן רַגְלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה" וְאִי לָאו דְּאִימְעוּט - מְנָא הָוֵה יָדַע? דִּלְמָא דְּאִיגְּלַאי וְחַזְיָא לֵיהּ. דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי - "וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם" הָכִי נַמִּי דְּאִימְעוּט? אֶלָּא - דְּאִיגְּלַאי וְחַזְיָא לֵיהּ, הָכָא נַמִּי - דְּאִיגְּלַאי וְחַזְיָא לֵיהּ. הָכִי הָשְׁתָּא! בְּשִׁלְמָא אַפֵּיהּ - אוֹרַח אַרְעָא לְגַלּוּיֵי קַמֵּיהּ רַבֵּיהּ, כַּרְעֵיהּ - לָאו אוֹרַח אַרְעָא לְגַלּוּיֵי קַמֵּיהּ רַבֵּיהּ. כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנֵיהּ וְרִבּוֹ רִבְבָן קֳדָמוֹהִי יְקוּמוּן" וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "הֲיֵשׁ מִסְפָּר לְגְדוּדָיו"! לָא קַשְׁיָא: כָּאן - בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, כָּאן - בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, כִּבְיָכוֹל שֶׁנִּתְמַעֲטָה כַּמְלִיָּא שֶׁל מַעְלָה. תַּנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר מִשּׁוּם אַבָּא יוֹסֵי בֶּן דּוֹסָאִי: "אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנֵיהּ" - מִסִּפַּר גְּדוּד אֶחָד, "וְלִגְדוּדָיו אֵין מִסְפָּר". וְרַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא אָמַר: "אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנֵיהּ" - לְנַהֲר דִּינוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "נְהַר דִּינוּר נָגֵד וּנְפַק מִן קֳדָמוֹהִי אֶלֶף אַלְפִין יְשַׁמְּשׁוּנֵיהּ וְרִבּוֹ רִבְבָן קֳדָמוֹהִי יְקוּמוּן". מֵהֵיכָן נָפִיק - מִזִּיעָתָן שֶׁל חַיּוֹת. וּלְהֵיכָן שָׁפֵיךְ? - אָמַר רַב זוּטְרָא בַּר טוֹבִיָּה אָמַר רַב: עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים בַּגֵּיהִנָּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה סַעֲרַת ה' חֵמָה יָצְאָה וְסַעַר מִתְחוֹלֵל עַל רֹאשׁ רְשָׁעִים יָחוּל". וְרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר: עַל אֲשֶׁר קוּמְטוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר קוּמְטוּ וְלֹא עַת נָהָר יוּצַק יְסוֹדָם". תַּנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן הֶחָסִיד: אֵלּוּ תִּשַׁע מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וְאַרְבַּע דּוֹרוֹת שֶׁקּוּמְטוּ לְהִיבָּרְאוֹת

קודם

חיות אש ממללות – אש יוצא מדיבורן. **רצוא ושוב** – מוציאות ראשן מתחת הרקיע הנטוי למעלה מראשיהן, וחוזרות ומכניסות אותן ממורא השכינה במהירות, כריצה ושיבה של להב היוצא מפי הבזק. **הכבשן** – ששורפין בו אבנים לסיד. ובזק לשון שברי שברים הוא, שהאור יוצא בין אבן לאבן, כדתנן בעירובין (קד,א): בוזקין מלח על גבי הכבש שלא יחליקו הכהנים. **מבין החרסים** – דרך מזקקי זהב לנקוב כלי חרס נקבים נקבים, וכופין אותו על גבי גחלים שהזהב נתון בהן בתוך כתישת החרסים של לבנים על גבי חרס, ולהב יוצא למעלה דרך נקבי הכלי, והוא עשוי גוונים גוונים ותמיד יוצא ונכנס. **מן הצפון** – מבבל, שהוא בצפון, שנאמר "מצפון תפתח הרעה" (ירמיהו א). **מאי בעיא התם** – למה הלכה לבבל. **ראה ישעיה** – כששרתה עליו רוח הקדש, כמה שנאמר: "וארא את ה' יושב על כסא רם ונשא" וגו' (ישעיה ו), אלא שלא חש לפרש את הכל, שהיה בן מלכים וגדל בפלטין, ובן כרך הרואה את המלך אינו נבהל ואינו תמה, ואינו חש לספר. **מלך שבחיות ארי כו'** – ואלו ארבעתן בבסא, והוא למעלה מהן. **קטיגור נעשה סניגור** – אנו צריכין שיבקשו מרכבותך עלינו רחמים, והשור קטיגור הוא. **קטיגור** – שונא, סניגור – אוהב, מליץ יושר. **כרביא** – פני תינוק. **היינו פני כרוב היינו פני אדם** – מה הן פני כרוב, מה הן פני אדם? וכי לא אחד הן? **אפי רברבי ואפי זוטרי** – האחד פני גדול והאחד פני קטן. **כאן בזמן שבית המקדש קיים** – בימי ישעיה היה המקדש קיים במכונו. ובימי יחזקאל כבר הגיע זמן שיחרב, ונתמעטה פמליא של מעלה. **וכשתים יעופף** – וסמיך ליה: "וקרא זה אל זה". אלמא הנך נינהו דאמרי בהו שירה שמקשקשות בקול בנפיהם, ובהנך כתיב "ואיננו" גבי התעיף. [**כאן בזמן שאין וכו'**]. בימי דניאל כבר חרב הבית. **כביכול** – אף כלפי צבא שכינה הוזקקנו לומר כך, כמו בבשר ודם שיכול לומר בו מיעוט. **אלף אלפין** – הוא מספר של כל גדוד וגדוד, אבל אין מספר כמה גדודין יש. **לנהר דינור** – דהאי קרא נמי גבי נהר דינור כתיב. **על אשר קומטו** – על תתקע"ד דורות שהעביר מן העולם קודם מתן תורה ולא בראן, כדקתני לקמן, ונתנן בגיהנם, ועליהם נופל, שנאמר בהן: "ונהר יוצק יסודם", והיינו נהר דינור, שמוצק עליהם. **קומטו להיבראות** – נגזרו להיבראות, לשון "ותקמטני לעד היה".

קודם

נוטריקון חַיּוֹת אֵשׁ מְמַלְּלוֹת, כלומר חיות שאש יוצא מדיבורן.
כְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו ביאור אחר ל'חשמל', שהוא נוטריקון של שתי המילים 'חש' ו'מל', והיינו שהחיות עֹתִים חָשׁוֹת – יש זמנים שהן שותקות, עֹתִים מְמַלְּלוֹת – ויש זמנים שהן מהללות ומשבחות את הקב"ה בשיר. שִׁבְשָׁעָה שֶׁהַדִּיבּוּר יוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, החיות חָשׁוֹת – שותקות, וּבְשָׁעָה שֶׁאֵין הַדִּיבּוּר יוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מְמַלְּלוֹת – מהללות ומשבחות.
נאמר בנבואת יחזקאל (יחזקאל א יד) 'וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק', שהחיות מוציאות ראשן מתחת הרקיע הנטוי למעלה מראשיהן, וחוזרות ומכניסות אותו ממורא השכינה במהירות, כלהב היוצא מפי הבזק, שהוא רץ ושב. מבררת הגמרא: מַאי – מהי המהירות של 'רָצוֹא וָשׁוֹב'. אָמַר רַב יְהוּדָה, כְּאוּר הַיּוֹצֵא מִפִּי הַכִּבְשָׁן ששורפים בו אבנים לסיד, והאש יוצאת במהירות בין אבן לאבן. וּמַאי – ומהו הצבע של 'כְּמַרְאֵה הַבָּזָק', אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, כְּאוּר הַיּוֹצֵא מִבֵּין הַחֲרָסִים, שדרך מזקקי זהב לנקוב כלי חרס נקבים נקבים, ולכפות אותו על הגחלים שהזהב נתון בהם בתוך כתישת החרסים של לבנים על גבי חרס, והלהבה יוצאת תמיד דרך אותם הנקבים שבכלי וחוזרת ונכנסת, ומראה אותה הלהבה גוונים גוונים, ירקרק או אדמדם.
נאמר (שם א ד), 'וָאֵרֶא וְהִנֵּה רוּחַ סְעָרָה בָּאָה מִן הַצָּפוֹן, עָנָן גָּדוֹל וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת וְנוֹגַהּ לוֹ סָבִיב, וּמִתּוֹכָהּ כְּעֵין הַחַשְׁמַל מִתּוֹךְ הָאֵשׁ', שראה את מרכבת בסא כבוד השכינה חוזרת מן הצפון. שואלת הגמרא: לְהֵיכָן אָזַל – להיכן הלך כסא הכבוד, שהרי פירש הכתוב שראהו בא מן הצפון, ולא פירש להיכן הלך. משיבה הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שֶׁהָלַךְ לִכְבּוֹשׁ אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ תַּחַת נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע. וְכָל כָּךְ לָמָּה – מדוע הלך לכבוש את כל העולם תחת נבוכדנצר, כדי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אוּמּוֹת הָעוֹלָם, בְּיַד אוּמָּה שְׁפֵלָה מָסַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת בָּנָיו, לכן עשה הקב"ה שימסרו ביד אומה השולטת בכל העולם. אָמַר על כך הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִי גָּרַם לִי שֶׁאֶהְיֶה שַׁמֵּשׁ לְעוֹבְדֵי פְּסִילִים ואעזור להם לכבוש את העולם, עֲוֹנוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל הֵן גָּרְמוּ לִי, שמחמת עוונותיהם הייתי צריך להענישם על ידי נבוכדנצר, ולכן הייתי צריך להגדילו, כדי שלא ימסרו ישראל ביד אומה שפלה.
נאמר בנבואת יחזקאל (א טו), 'וָאֶרֶא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ אֵצֶל הַחַיּוֹת'. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כוונת הכתוב היא לְמַלְאָךְ אֶחָד שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּאָרֶץ, וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ אֵצֶל הַחַיּוֹת. בְּמַתְנִיתָא תָּנָא – בברייתא שנינו, אותו מלאך סַנְדַּלְפּוֹן שְׁמוֹ, והוא מלאך הַגָּבוֹהַּ מֵחֲבֵרוֹ – משאר המלאכים כשיעור מַהֲלַךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וְעוֹמֵד אֲחוֹרֵי הַמֶּרְכָּבָה, וְקוֹשֵׁר כְּתָרִים לְקוֹנוֹ – להקדוש ברוך הוא.
מקשה הגמרא: אִינִי – וכי כך הוא הדבר שמלאך זה קושר כתרים לקונו, וְהַכְּתִיב (שם ג יב) 'בָּרוּךְ כְּבוֹד ה' מִמְּקוֹמוֹ', ולשון זו משמעותה שמשבחים אותו בכל מקום שהוא נמצא, מִכְּלָל דִּמְקוֹמוֹ לֵיכָּא דְּיָדֵע לֵיהּ – ומשמע שאין מי שיודע היכן מקומו, וכיצד הוא קושר להקב"ה כתרים. מתרצת הגמרא: דְּאָמַר שֵׁם אַתְּנָא – אותו מלאך מזכיר את השם המפורש על הכתר, וַאֲזַל וְיָתִיב בְּרִישֵׁיהּ – והכתר מעצמו הולך ויושב במקום שחלק לו הקב"ה להושיבו שם.
אָמַר רָבָא, כָּל מה שֶׁרָאָה יְחֶזְקֵאל במעשה מרכבה, רָאָה גם יְשַׁעְיָה בששרתה עליו רוח הקודש, כמו שאמר (ישעיה ו א) 'וָאֶרְאֶה אֶת ה' יֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא'. והטעם שיחזקאל פירש יותר את מה שראה, משום שלְמָה יְחֶזְקֵאל דּוֹמֶה, לְבֶן כְּפָר שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ, ואינו רגיל לראותו, ומשום כך הוא חש לספר כל מה שראה. וּלְמָה יְשַׁעְיָה דּוֹמֶה, לְבֶן כְּרַךְ [–עיר] שֶׁרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ, שרגיל הוא לראותו, ואינו נבהל ותמה ואינו חש לספר, כך ישעיה שהיה בן מלכים וגדל בפלטין, לא חש לפרש את הכל.
אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, מַאי דִּכְתִיב (שמות טו א) 'אָשִׁירָה לַה' כִּי גָאֹה גָּאָה', שירו שִׁירָה לְמִי שֶׁמִּתְגָּאֶה עַל הַגֵּאִים, דְּאָמַר מַר, מֶלֶךְ שֶׁבַּהֲמוֹת שׁוֹר, מֶלֶךְ שֶׁבָּעוֹפוֹת נֶשֶׁר, וְאָדָם מִתְגָּאֶה עֲלֵיהֶן, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְגָּאֶה עַל כּוּלָּן וְעַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ, שהרי ארבעתם חקוקים בכסא הכבוד, והוא למעלה מהם.

הגמרא מקשה סתירה בין שני פסוקים בדברי יחזקאל על המרכבה: כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר (יחזקאל א י), 'וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם, וּפְנֵי אַרְיֵה אֶל הַיָּמִין לְאַרְבַּעְתָּם, וּפְנֵי שׁוֹר מֵהַשְּׂמֹאול לְאַרְבַּעְתָּן וגו' וּפְנֵי נָשֶׁר לְאַרְבַּעְתָּן'. וּכְתִיב לאחר מכן (שם י יד), 'וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָד, פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי אַרְיֵה וְהָרְבִיעִי פְּנֵי נָשֶׁר', וְאִילּוּ שׁוֹר לֹא קָא חָשִׁיב – פסוק זה לא הזכיר פני שור, אלא הזכיר במקומו פני כרוב.
מתרצת הגמרא: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, בתחילה היו שם פני שור, אבל יְחֶזְקֵאל בִּיקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים שלא תהיה דמות שור במרכבה, וַהֲפָכוֹ הקב"ה לְכְרוּב. וכך אָמַר יחזקאל לְפָנָיו – לפני הקב"ה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וכי השור שהוא קַטֵּיגּוֹר – שונא ומקטרג לישראל, יֵעָשֶׂה סַנֵּיגּוֹר – יהפוך לאוהב המליץ יושר עליהם, שהרי השור מזכיר את חטא העגל, שהעגל הוא בן שור, ואנו צריכים שמרכבותיו של ה' יבקשו עלינו רחמים.
מבארת הגמרא: מַאי – מהו 'כְּרוּב', אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, כְּרַבְיָא – כפני תינוק, שֶׁכֵּן בְּבָבֶל קוֹרִין לִינוּקָא – לתינוק 'רַבְיָא'.
מקשה הגמרא על דברי רבי אבהו: אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי, אֶלָּא מֵעַתָּה שפני כרוב הם פני תינוק, אם כן מה דִּכְתִיב 'פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי אַרְיֵה וְהָרְבִיעִי פְּנֵי נָשֶׁר', הרי הַיְינוּ פְּנֵי כְּרוּב הַיְינוּ פְּנֵי אָדָם – פני כרוב ופני אדם הם דבר אחד, ומדוע חילקם הכתוב לשנים. מתרצת הגמרא: אַפֵּי רַבְרְבֵי וְאַפֵּי זוּטְרֵי – 'פני אדם' הם פני אדם גדול, ו'פני כרוב' הם פני אדם קטן.
הגמרא מקשה סתירה בצורת החיות: כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר (ישעיה ו ב), 'שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד', הרי שישעיה ראה שיש לכל אחד מהשרפים שש כנפיים, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (יחזקאל א ו) 'וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָת, וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאַחַת לָהֶם', הרי שיחזקאל ראה שיש לכל אחת מהחיות רק ארבע כנפיים. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן – ישעיה ראה אותם בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ היה קַיָּים על מכונו, ואז היו להם שש כנפיים, ואילו כָּאן – יחזקאל ראה אותם בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, שכבר הגיע זמנו להיחרב, ולכן ראה רק ארבע כנפיים, כְּבִיכוֹל שֶׁנִּתְמַעֲטוּ מִכַּנְפֵי הַחַיּוֹת שתי כנפיים.
מבררת הגמרא: הֵי מִינַיְיהוּ אִימְעוּט – אלו מהכנפיים התמעטו.
מבארת הגמרא: אָמַר רַב חֲנַנְאֵל אָמַר רַב, אוֹתָן שתי כנפיים שֶׁהַחַיּוֹת אוֹמְרוֹת שִׁירָה בָּהֶן. וראיה לדבר, שהרי כְּתִיב הָכָא – נאמר כאן בישעיה (ו ב) 'בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יָעוּפָף', ומיד בסמוך לזה נאמר (שם ו ג) 'וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר', והיינו שאומרות שירה בשתי כנפיים אלו, שמקשקשות בהן בקול, וּכְתִיב (משלי כג ה) 'הֲתָעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ', ודורשים 'הֲתָעִיף' לשון מעוף הכנפיים, ששתי הכנפיים שהיו החיות עפות בהן, הרי הן 'אֵינֶנּוּ', שהתמעטו.
וְרַבָּנַן אָמְרִי, שתי הכנפיים שהתמעטו הן אוֹתָן הכנפיים שֶׁהיו החיות מְכַסּוֹת בָּהֶן את רַגְלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר בדברי יחזקאל על החיות (יחזקאל א ז) 'וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה', וְאִי לָאו דְּאִימְעוּט – אם לא שהתמעטו מהחיות שתי הכנפיים שהיו מכסות את הרגליים, מְנָא הָוֶה יָדַע – מנין ידע יחזקאל שרגליהם רגל ישרה, הרי רגליהן היו מכוסות ולא ראה אותן.
מקשה הגמרא על רבנן: מה הראיה מכאן שאותן כנפיים התמעטו, דִּלְמָא דְּאִינַּלַּאי וְחָזֵיָא לֵיהּ – אולי החיות גילו את רגליהן באותו הזמן, וכך ראה אותן יחזקאל. ומוסיפה הגמרא, דְּאִי לֹא תֵּימָא הָכִי – שאם לא נפרש כך, אלא נאמר כדברי רבנן, אם כן יש להקשות ממה שאמר יחזקאל (שם א ז) 'וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם', והרי גם את הפנים היו שתי כנפיים מכסות, וכיצד ראה יחזקאל את פניהם, הָכִי נַמִּי דְּאִימַּעוּט – האם גם כאן נאמר שהכנפיים שהיו מכסות את הפנים התמעטו, והרי רק שתי כנפיים התמעטו ולא ארבע. אֶלָּא דְּאִינַּלַּאי וְחָזֵיָא לֵיהּ – בהכרח עלינו לפרש שהתגלו פניהם באותו הזמן וכך ראה אותם יחזקאל, ואם כן הָכָא נַמִּי דְּאִינַּלַּאי וְחָזֵיָא לֵיהּ – גם כאן, נפרש שהתגלו רגלי החיות באותו הזמן ונראו ליחזקאל, על אף שהיו מכוסים בכנפיים.

המשך בעמוד פז

קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, וְלֹא נִבְרְאוּ, שמתחילה היתה התורה צריכה להינתן לאחר אלף דורות מבריאת העולם, שנאמר (תהלים קה ח) 'דָּבָר צִוָּה לְאֶלֶף דּוֹר', וכשראה הקב"ה שאין העולם יכול להתקיים אלף דורות ללא תורה, נתן את התורה לאחר עשרים ושש דורות, ואותם תשע מאות שבעים וארבעה דורות עָמַד חַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּשְׁתָלָן – שתל מעט מהם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, וְהֵן הֵן עִנְּי פָנִים שֶׁבַּדּוֹר.

וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, הפסוק 'אֲשֶׁר קוּמְטוּ וְלֹא עַת נָהָר יוּצַק יְסוֹדָם' אינו נדרש על דורות אלו שנטרדו, אלא לִבְרָכָה הוּא דִּכְתִיב, וכך הוא נדרש, אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּקַמְּטִין – שממעטים עַצְמָן משינה עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, ובשכר זה חַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְגַלֶּה לָהֶם סוֹד הנהר לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר 'נָהָר יוֹצֵא יְסוֹדָם'.

אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְחִיָּא בַּר רַב, בַּר אַרְיָא – בן אריה, כלומר בנו של אדם גדול, תָּא אֵימָא לָךְ מִילְּתָא – בא ואומר לך דבר, מֵהֲנֵי מִילֵּי מְעַלְּיוּתָא דַּהֲוָה אָמַר אֲבוּךְ – מאותם הדברים המעולים שהיה אביך אומר. וכך אמר אביך, כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא – בכל יום ויום נִבְרָאִין מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִנַּהַר דִּינוּר, וְאָמְרֵי שִׁירָה וּבָטְלֵי – ואומרים שירה להקב"ה, ואחר כך הם בטלים, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ג כג) 'חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ', שבבכל בוקר מחדש מתרבה תהילתו של הקב"ה, על ידי אותם המלאכים.

וּפְלִינָא דְּרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי – ובדברים אלו חולק רב על רבי שמואל בר נחמני, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר שֶׁיּוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, נִבְרָא מִמֶּנּוּ מַלְאָךְ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לג ו) 'בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם', ודורשים מכאן שברוח פיו של הקב"ה נברא כל צבא המלאכים, הרי שלדבריו המלאכים נבראים מדבורו של הקב"ה, ולא מנהר דינור כדברי רב.

הגמרא מקשה סתירה בין שני פסוקים, בענין המראה שבו נגלה הקב"ה לנביאיו: כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר בדברי דניאל על מראה הקב"ה בחלומו (דניאל ז ט), 'לְבוּשֵׁהּ כִּתְלַג חִיוָר וּשְׂעַר רֵאשֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא' – לבושו היה לבן כשלג, ושער ראשו היה כצמר נקי, הרי שנגלה בשערות לבנות, ובפסוק אחר כְּתִיב (שיר השירים ה יא) 'קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב', הרי שנגלה בשערות שחורות.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בִּישִׁיבָה – מה שנאמר ששערותיו לבנות, הוא כשנראה לנביאיו במושב הדין, שאז הוא נראה כזקן, ואילו כָּאן – מה שנאמר ששערותיו שחורות, הוא כשנראה לנביאיו בְּעֵת מִלְחָמָה, ואז הוא נראה כבחור. דְּאָמַר מַר, אֵין לְךָ נָאֶה בִּישִׁיבָה אֶלָּא זָקֵן, וְאֵין לְךָ נָאֶה בְּמִלְחָמָה אֶלָּא בָּחוּר.

הגמרא מקשה סתירה נוספת בפסוקים: כָּתוּב אֶחָד אוֹמֵר בדברי דניאל על מראה הקב"ה בחלומו (דניאל ז ט), 'כַּרְסְיֵהּ שְׁבִיבִין דִּינוּר' – כסאו ניצוצות של אש, ותיבת 'כרסיה' היא בלשון יחיד, הרי שיש שם כסא אחד, וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר (שם) 'עַד די כָּרְסָוָן רְמִיו וְעַתִּיק יוֹמִין יְתִיב' – עד שהוטלו והונחו כסאות לשבת עליהם, והקב"ה שנדמה בזקן עתיק בימים יושב על הכסאות, ותיבת 'כָּרְסָוָן' היא בלשון רבים, ומשמע שיש שם שני כסאות.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, כסא אֶחָד לוֹ – להקדוש ברוך הוא, וְכסא אֶחָד לְדָוִד. כִּדְתַנְיָא בברייתא, כסא אֶחָד לוֹ וְכסא אֶחָד לְדָוִד, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי לרבי עקיבא, עֲקִיבָא, עַד מָתַי אַתָּה עוֹשֶׂה שְׁכִינָה חוֹל, שאתה אומר שיושב אדם בצד הקב"ה. אֶלָּא מתרץ רבי יוסי הגלילי, שכסא אֶחָד לְדִין, וְכסא אֶחָד לִצְדָקָה.

מסתפקת הגמרא: קִיבְּלָהּ מִינַּיהּ – האם קיבל רבי עקיבא את דברי רבי יוסי הגלילי, וחזר בו מדבריו, אוֹ לֹא קִיבְּלָהּ מִינַּיהּ. פושטת הגמרא: תָּא שְׁמַע, ששנינו בברייתא, אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִצְדָקָה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה לרבי עקיבא, עֲקִיבָא, מַה לְּךָ אֵצֶל הַגָּדָה, כֵּלֵךְ מִדִּבְרוֹתֶיךָ – חדל מדבריך עד שתגיע אֵצֶל נְגָעִים וָאֳהָלוֹת, שהן הלכות עמוקות וחמורות, ובהן אתה מחודד ולא בהגדה. אֶלָּא מתרץ רבי אלעזר בן עזריה למה נועדו שני הכסאות, אֶחָד לְכִסֵּא וְאֶחָד לְשַׁרְפְּרַף – ספסל קטן, כִּסֵּא כדי לֵישֵׁב עָלָיו, וּשַׁרְפְּרַף לַהֲדוֹם רַגְלָיו – להניח עליו את רגליו, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סו א) 'הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי'. הרי שמפורש בברייתא שרבי עקיבא חזר בו, ואמר כדברי רבי יוסי הגלילי.

אמרו לעיל (יג.), שאין מוסרים סתרי תורה אלא למי שיש בו חמשה דברים, שר חמשים ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים ונבון לחש. הגמרא מביאה מימרא של רב דימי, שבה מתבארות המעלות הללו: כִּי אֲתָא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל אָמַר, שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה קְלָלוֹת קִילֵּל יְשַׁעְיָה אֶת יִשְׂרָאֵל, שהתנבא שיבואו עליהם שמונה עשרה פורענויות, וְלֹא נִתְקַיְּמָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁאָמַר לָהֶם הַמִּקְרָא הַזֶּה (ישעיה ג ה), 'וְרָהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד'. שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה קְלָלוֹת מַאי נִינְהוּ – מה הן, דִּכְתִיב (שם ג א–ד) 'כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן ה' צְבָאוֹת מֵסִיר מִירוּשָׁלַם וּמִיהוּדָה, מַשְׁעַן וּמַשְׁעֶנָה, כֹּל מִשְׁעַן לֶחֶם וְכֹל מִשְׁעַן מָיִם, גִּבּוֹר וְאִישׁ מִלְחָמָה, שׁוֹפֵט וְנָבִיא וְקוֹסֵם וְזָקֵן, שַׂר חֲמִשִּׁים וּנְשׂוּא פָנִים, וְיוֹעֵץ וַחֲכַם חֲרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ, וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ בָם' וגו'.

ומבארת הגמרא מהי כל אחת מהמעלות הללו: 'מַשְׁעַן', אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא – היודעים את התורה שבכתב. 'מַשְׁעָנָה', אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, כְּגוֹן רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא וַחֲבֵירָיו. פְּלִיגוּ בָּהּ – ונחלקו בזה רַב פָּפָא וְרַבָּנַן כמה סדרי משנה היו בתחילה, חַד אָמַר שֵׁשׁ מֵאוֹת סִדְרֵי מִשְׁנָה, וְחַד אָמַר שְׁבַע מֵאוֹת סִדְרֵי מִשְׁנָה.

'כָּל מִשְׁעַן לֶחֶם', אֵלּוּ בַּעֲלֵי תַּלְמוּד, שיש לסמוך על הוראתם כמו שנסמכים על אכילת לחם, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ט ה) 'לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי וּשְׁתוּ בְיַיִן מָסָכְתִּי'. 'וְכָל מִשְׁעַן מָיִם', אֵלּוּ בַּעֲלֵי אַגָּדָה, שֶׁמּוֹשְׁכִין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כְּמַיִם בְּאַגָּדָה. 'גִּבּוֹר', זֶה בַּעַל שְׁמוּעוֹת, כלומר ששמע הלכות פסוקות מרבותיו, ושגורות הם בפיו. 'וְאִישׁ מִלְחָמָה', זֶה מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לִישָׁא וְלִיתֵּן בְּמִלְחֶמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה. 'שׁוֹפֵט', זֶה דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ. 'נָבִיא', כְּמַשְׁמָעוֹ. 'קוֹסֵם', זֶה מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם טז ז) 'קֶסֶם עַל שִׂפְתֵי מֶלֶךְ'. 'זָקֵן', זֶה שֶׁרָאוּי לִישִׁיבָה וליטול ממנו עצה בכל דבר חכמה.

'שַׂר חֲמִשִּׁים', אַל תִּקְרֵי 'שַׂר חֲמִשִּׁים' אֶלָּא 'שַׂר חוֹמְשִׁין', זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ לִישָׁא וְלִיתֵּן בַּחֲמִשָּׁה חוֹמְשֵׁי תּוֹרָה. דָּבָר אַחֵר, 'שַׂר חֲמִשִּׁים' פירושו כְּדְרַבִּי אַבָּהוּ, דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, מִכָּאן שֶׁאֵין מַעֲמִידִין מְתוּרְגְּמָן עַל הַצִּבּוּר – אדם החוזר לציבור על דברי הרב, אם הרב הדורש הוא פָּחוֹת מִבֶּן חֲמִשִּׁים שָׁנָה, אלא ידרוש כך ללא מתורגמן. וכוונת הכתוב היא, שיסיר מהם כל רב שהוא בֶּן חמישים וראוי להעמיד לפניו מתורגמן.

'וּנְשׂוּא פָנִים', זֶה מִי שֶׁנּוֹשְׂאִין פָּנִים לְדוֹרוֹ כַּעֲבוּרוֹ לְמַעְלָה בשמים, כלומר שהכל ניזונים בזכותו, כְּגוֹן רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, שאמרו בתענית (כד:) שיצאה בת קול ואמרה, 'כל העולם ניזון בשביל חנינא בני'. וכן מי שנושאים פנים בעבורו לדורו לְמַטָּה בארץ, שמלכי האומות מכבדים את דורו בעבורו, כְּגוֹן רַבִּי אַבָּהוּ שהיה חשוב בֵּי קֵיסָר – בבית המלך, שכאשר היה בא מהישיבה לבית המלך, היו הגבירות של בית המלך יוצאות לקראתו לכבדו.

'יוֹעֵץ', זה מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְעַבֵּר שְׁנַיִם וְלִקְבּוֹעַ חֲדָשִׁים. 'וַחֲכַם', זֶה תַּלְמִיד הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹתָיו. 'חֲרָשִׁים', זה מי שבְּשָׁעָה שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, הַכֹּל נַעֲשִׂין כְּחֲרָשִׁין. 'וּנְבוֹן', זֶה הַמֵּבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר. 'לָחַשׁ', זֶה מִי שֶׁרָאוּי לְמָסוֹר לוֹ דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה בְּלָחַשׁ, דהיינו סתרי תורה, כגון שהוא אב בית דין ולבו דואג בקרבו.

'וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם'. מבארת הגמרא: מַאי 'וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם', אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, 'נְעָרִים' אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּנוֹעָרִין – שמרוקנים מִן הַמִּצְוֹת, והם יהיו השרים שלהם. 'וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ בָם', אָמַר רַב (פָּפָא) בַּר יַעֲקֹב, מה שנאמר 'תַּעֲלוּלִים' בשני למדי"ם, הוא רמז לתַעֲלֵי בְּנֵי תַעֲלֵי – שועלים בני שועלים, דהיינו שהשפלים והחלשים ביותר ימשלו בהם.

וְלֹא נִתְקַיְּמָה דַּעְתּוֹ של ישעיה, אף שאמר להם את כל הקללות הללו, עַד שֶׁאָמַר לָהֶם 'וְרָהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן (וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד)'. מבארת הגמרא: 'נער' אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּנוֹעָרִין – שמרוקנים מִן הַמִּצְוֹת, והם יִרְהֲבוּ בְּמִי שֶׁמְּמוּלָּא בְּמִצְוֹת כַּרִמּוֹן, דהיינו שיתגאו עליו. 'וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד', יָבֹא מִי שֶׁמְּצוּוֹת חֲמוּרוֹת דּוֹמוֹת עָלָיו כְּקַלּוֹת, כלומר

המשך בעמוד לב

קודם שנברא העולם – נגזר עליהם להבראות להיות קודם מתן תורה, לקיים מה שנאמר: "דבר צוה לאלף דור" (תהלים קה), ראויה היתה תורה להינתן לסוף אלף דור, ובשראה שאין העולם מתקיים בלא תורה – עמד וטרדן, ונתנה לסוף עשרים וששה דורות מאדם הראשון עד משה רבינו. **רבה אמונתך** – רבה תהלתך עליהן. **כרסיה** – משמע בסא אחד. **כרסון רמיי** – שני כסאות הוטלו, נתקנו לישב עליהן. **שכינה** חול – להושיב אדם בצידו. כלך מדבריותיך – חדל מדבריך, עד שתגיע אצל נגעים ואהלות, שהן הלכות עמוקות. **קילל ישעיה את ישראל** – כלומר: נתנבא עליהן שמונה עשרה פורעניות. **ירהבו** – יתגאו. **שש מאות סדרי משנה** – היו בימיהן. **לחם אלו בעלי התלמוד** – שיש לסמוך על הוראתן כסמיכת לחם. **בעל שמועות** – ששמע הלכות פסוקות מרבותיו, ושגורות בפיו. **ראוי לישב בישיבה** – ולישול ממנו עצה בכל דבר חכמה. **כדרבי אבהו** – להעמיד לפניו מתורגמן לדרוש ברבים. **למעלה נושאין פנים בעבורו** לדורו – שהכל ניזונין בזכותו, כגון רבי חנינא בן דוסא, כדאמרינן בעלמא (תענית כד,ב): כל העולם אינו ניזון אלא בשביל חנינא בני. **למטה** – מלכי האומות מכבדין אותן בשבילו, כגון ר' אבהו שהיה חשוב בבית המלך, כדאמרינן במסכת סנהדרין (יד,א) דהוו נפקי אמהתא דבי קיסר לאפיה כו'. **שראוי למסור לו כו'** – כגון אב בית דין ולבו דואג בקרבו. **תעלי** – שועלים. **כי יתפש איש באחיו** – הכתוב היה מגמן לומר שלא היו יודעין להשיב לשואלים הלכה. **שבני ארם מתכסין בהן** – נחבאין שלא ישאלו להן, לפי שאין בקיאין בהן. **ישנן תחת ידך** – כלומר: אתה בקי בהן. **אלא אם כן נכשל בהם** – כשהתלמיד נכשל בשמועתו פעם ראשונה ושניה, הוא נותן לב לעמוד על שמועתו. **לא אהיה** – איני רגיל להיות. **דלמא** – האי נמי לאו משום דאנשי אמנה היו, אלא דאי הוה אמר גמירנא, הוו אמרי ליה אימא לן, והוא לא הוה ידע.

תקופת

קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם וְלֹא נִבְרְאוּ, עָמַד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּשְׁתָלָן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, וְהֵן הֵן עוֹזֵי פָּנִים שֶׁבַּדּוֹר. וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: "אֲשֶׁר קוּמְטוּ" - לְבָרְכָה הוּא דִּכְתִיב, אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמְּקַמְּטִין עַצְמָן עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְגַלֶּה לָהֶם סוֹד לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "נָהָר יוֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים". אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְחִיָּיא בַּר רַב: בַּר אַרְיָא! תָּא, אֵימָא לָךְ מִילְּתָא מֵהֲנֵי מִילֵּי מַעֲלִיּוּתָא דַּהֲוָה אָמַר אֲבוּךְ: כָּל יוֹמָא וְיוֹמָא נִבְרָאִין מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מִגְּהַר דִּינוּר, וְאָמְרִי שִׁירָה וּבְטֵלִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ". וּפְלִיגָא דְּרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן: כָּל דִּיבּוּר וְדִיבּוּר שֶׁיּוֹצֵא מִפִּי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נִבְרָא מִמֶּנּוּ מַלְאָךְ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּדְבַר ה' שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם". כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "לִבּוֹשֵׁיהּ כְּתִלֵּג חִיוָר וּשְׂעַר רֵישֵׁהּ כַּעֲמַר נְקֵא" וּכְתִיב: "קְוָצוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב"! לָא קַשְׁיָא: כָּאן בִּישִׁיבָה, כָּאן - בְּמִלְחָמָה. דְּאָמַר מָר: אֵין לְךָ נָאֶה בִּישִׁיבָה אֶלָּא זָקֵן, וְאֵין לְךָ נָאֶה בְּמִלְחָמָה אֶלָּא בָּחוּר. כְּתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "כָּרְסֵיהּ שְׁבִיבִין דִּינוּר" וְכָתוּב אֶחָד אוֹמֵר: "עַד דִּי כָרְסָוָן רְמִיו וַעֲתִיק יוֹמִין יְתִיב"! לָא קַשְׁיָא: אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לְדָוִד. כִּדְתַנְיָא: אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לְדָוִד, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי: עֲקִיבָא! עַד מָתַי אַתָּה עוֹשֶׂה שְׁכִינָה חוֹל! אֶלָּא: אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִצְדָקָה. קִיבְּלָהּ מִינַּיהּ אוֹ לָא קִיבְּלָהּ מִינַּיהּ? תָּא שְׁמַע: אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִצְדָקָה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה: עֲקִיבָא! מַה לְּךָ אֵצֶל הַגָּדָה? כְּלָךְ מַדִּבְרוֹתֶיךָ אֵצֶל נְגָעִים וָאֳהָלוֹת. אֶלָּא: אֶחָד לְכִסָּא וְאֶחָד לִשְׁרַפְרַף, כִּסָּא - לִישֵׁב עָלָיו, שְׁרַפְרַף - לְהַדּוֹם רַגְלָיו, שֶׁנֶּאֱמַר "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדוֹם רַגְלָי". כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אֲמַר: שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה קְלָלוֹת קִילֵּל יְשַׁעְיָה אֶת יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁאָמַר לָהֶם הַמִּקְרָא הַזֶּה: "יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד". שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה קְלָלוֹת מַאי נִינְהוּ - דִּכְתִיב: "כִּי הִנֵּה הָאָדוֹן ה' צְבָאוֹת מָסִיר מִירוּשָׁלַם וּמִיהוּדָה מַשְׁעֵן וּמַשְׁעֶנָה כֹּל מִשְׁעַן לֶחֶם וְכֹל מִשְׁעַן מָיִם. גִּבּוֹר וְאִישׁ מִלְחָמָה שׁוֹפֵט וְנָבִיא וְקוֹסֵם וְזָקֵן. שַׂר חֲמִשִּׁים וּנְשׂוּא פָנִים וְיוֹעֵץ וְחָכָם חָרָשִׁים וּנְבוֹן לָחַשׁ. וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ בָם" וגו'. "מַשְׁעַן" - אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא, "מַשְׁעֶנָה" - אֵלּוּ בַּעֲלֵי מִשְׁנָה, כְּגוֹן רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא וַחֲבֵרָיו. פְּלִיגוּ בָּהּ רַב פַּפָּא וְרַבָּנַן, חַד אָמַר: שֵׁשׁ מֵאוֹת סִדְרֵי מִשְׁנָה, וְחַד אָמַר: שְׁבַע מֵאוֹת סִדְרֵי מִשְׁנָה. "כֹּל מִשְׁעַן לֶחֶם" - אֵלּוּ בַּעֲלֵי תַלְמוּד, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי", "וְכֹל מִשְׁעַן מָיִם" - אֵלּוּ בַּעֲלֵי אַגָּדָה, שֶׁמּוֹשְׁכִין לִבּוֹ שֶׁל אָדָם כַּמַּיִם בַּאַגָּדָה. "גִּבּוֹר" - זֶה בַּעַל שְׁמוּעוֹת, "וְאִישׁ מִלְחָמָה" - זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ לִישָׁא וְלִיתֵּן בְּמִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה. "שׁוֹפֵט" - זֶה דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ, "נָבִיא" - כְּמִשְׁמָעוֹ, "קוֹסֵם" - זֶה מֶלֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "קֶסֶם עַל שִׂפְתֵי מֶלֶךְ", "זָקֵן" - זֶה שֶׁרָאוּי לִישִׁיבָה, "שַׂר חֲמִשִּׁים" - אַל תִּקְרֵי "שַׂר חֲמִשִּׁים" אֶלָּא שַׂר חוּמְשִׁין, זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ לִישָׁא וְלִיתֵּן בַּחֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תוֹרָה. דָּבָר אַחֵר: "שַׂר חֲמִשִּׁים" - כִּדְרַבִּי אַבָּהוּ: מִכָּאן שֶׁאֵין מַעֲמִידִין מְתוּרְגְּמָן עַל הַצִּבּוּר פָּחוּת מֵחֲמִשִּׁים שָׁנָה. "וּנְשׂוּא פָנִים" - זֶה שֶׁנּוֹשְׂאִין פָּנִים לְדוֹרוֹ בְּעַבּוּרוֹ, לְמַעְלָה - כְּגוֹן רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא, לְמַטָּה - כְּגוֹן רַבִּי אַבָּהוּ בֵּי קֵיסָר. "יוֹעֵץ" - שֶׁיּוֹדֵעַ לְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים, "וְחָכָם" - זֶה תַּלְמִיד הַמַּחְכִּים אֶת רַבּוֹתָיו, "חָרָשִׁים" - בְּשָׁעָה שֶׁפּוֹתֵחַ בְּדִבְרֵי תוֹרָה הַכֹּל נַעֲשִׂין כְּחָרָשִׁין, "וּנְבוֹן" - זֶה הַמֵּבִין דָּבָר מִתּוֹךְ דָּבָר, "לָחַשׁ" - זֶה שֶׁרָאוּי לִמְסוֹר לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה שְׁנִיתְּנָה בְּלָחַשׁ. "וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם", מַאי "וְנָתַתִּי נְעָרִים שָׂרֵיהֶם"? אָמַר רַבִּי אֱלִעֶזֶר: אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּנוּעָרִין מִן הַמִּצְוֹת. "וְתַעֲלוּלִים יִמְשְׁלוּ בָם" אָמַר רַב פַּפָּא בַּר יַעֲקֹב: תַּעֲלֵי בְּנֵי תַעֲלֵי. וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁאָמַר לָהֶם "יִרְהֲבוּ הַנַּעַר בַּזָּקֵן וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד" - אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁמְּנוּעָרִין מִן הַמִּצְוֹת, יִרְהֲבוּ בְּמִי שֶׁמְּמוּאָס בְּמִצְוֹת כָּרְמוֹן, "וְהַנִּקְלֶה בַּנִּכְבָּד" - יָבֹא מִי שֶׁחֲמוּרוֹת דּוּמּוֹת עָלָיו כְּקַלּוֹת וְיִרְהֲבוּ בְּמִי שֶׁקַּלּוֹת דּוּמּוֹת עָלָיו כַּחֲמוּרוֹת. אָמַר רַב קְטִינָא: אֲפִילּוּ בְּשִׁעַת כִּשְׁלוֹנָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם לֹא פָּסְקוּ מֵהֶם בַּעֲלֵי אֲמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו בֵּית אָבִיו לֵאמֹר שִׂמְלָה לְךָ קָצִין תִּהְיֶה לָנוּ" דְּבָרִים שֶׁבְּנֵי אָדָם מִתְכַּסִּין כְּשִׂמְלָה יֶשְׁנָן תַּחַת יָדֶךָ, "וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת" מַאי "וְהַמַּכְשֵׁלָה הַזֹּאת"? דְּבָרִים שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם עוֹמְדִין עֲלֵיהֶן אֶלָּא אִם כֵּן נִכְשַׁל בָּהֶן, יֶשְׁנָן תַּחַת יָדֶךָ, "יִשָּׂא בַיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה לֹא תְּשִׂימוּנִי קָצִין עָם". "יִשָּׂא", אֵין יִשָּׂא אֶלָּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ", "לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ", לֹא הָיִיתִי מַחוֹבְשֵׁי בֵית הַמִּדְרָשׁ, "וּבְבֵיתִי אֵין לֶחֶם וְאֵין שִׂמְלָה" - שֶׁאֵין בְּיָדִי לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה וְלֹא גְּמָרָא. וְדִלְמָא שָׁאנֵי הָתָם, דְּאִי אֲמַר לְהוּ גְּמִירְנָא - אָמְרִי לֵיהּ: מֵיהָא לָן! הָוֶה לֵיהּ לְמִימַר גָּמַר וְשָׁכַח, מַאי "לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ" - לֹא אֶהְיֶה חוֹבֵשׁ כְּלָל. אִינִי?! וְהָאָמַר רָבָא: לֹא חָרְבָה יְרוּשָׁלַיִם עַד שֶׁפָּסְקוּ מִמֶּנָּה בַּעֲלֵי אֲמָנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹטְטוּ בְּחוּצוֹת יְרוּשָׁלַם וּרְאוּ נָא וּדְעוּ וּבַקְּשׁוּ בִּרְחֹבוֹתֶיהָ אִם תִּמְצְאוּ אִישׁ אִם יֵשׁ עוֹשֶׂה מִשְׁפָּט מְבַקֵּשׁ אֱמוּנָה וְאֶסְלַח לָהּ"! לָא קַשְׁיָא:

וטרדן ואיבא למאן דאמר: ושתלן. פירש רש"י: לפי לשון ראשון נתן נשמתן בגיהנם, ולא נבראו. ותימה הוא: וכי עביד דינא בלא דינא, כי מה פשעו להיות בגיהנם? ונראה לפרש: וטרדן – שלא נבראו ביחד, כי אם מעט לכל דור ודר, כדי שלא יחריבו העולם. ושני הלשונות בירושלמי שוה, אך הלשון משונה ולכך לא חש למתני "איבא דאמרי לה בהאי לישנא", כיון שאינו משנה לה רק חדא תיבה. **ופליג** ארבי שמואל בר נחמני – שהוא אומר שמלאכים נבראים בדבור המקום, ולא מנהר דינור. **רבי** חנינא בן דוסא למעלה – שהיה בעל מעשים יותר מכל בני דורו. **ולמטה** בבית קיסר – ולאו משום שלא היה חשוב למעלה, אלא משום שגם בדורו היו אנשי מעשה כמותו.

נענה

נענה מלאך מתוך האש גרסינן ולא גרסינן מלאך המות. ובירושלמי מייתי קרא: "אז ירננו עצי היער". **במזמוטי** חתן וכלה – ובירושלמי גרס: בשמחת חתן, והיא היא. **והתניא** שלשה הרצאות יש – פירש רש"י: דארצי מידה קמיה מאן דארצי. כלומר, כיון שחנניא בן חכינאי הרצה לפני רבי עקיבא, דארצי לפני ר' יהושע – מיהשב כמו דארצי קמיה. לאפוקי דרבי אלעזר בן ערך שהרצה לפני רבן יוחנן בן זכאי, שלא הרצה בפני שום אדם. ולא משמע לי כלל: דמנא ליה דחשיב, כיון דארצי קמיה מאן דארצי במאן דארצי קמיה דמי? ועוד: דלא הוי שיטתו לפי תירוצו דלעיל, דארצי וארצו קמיה דחשיב. והשתא אי הדר ביה – הוה ליה למימר "אלא" כיון דארצי כו'! וגם מה שפירש רש"י בשם רבינו הלוי דמשמע ליה לישנא שאדם אחר הרצאה לפני חנניא – לא יתכן, דאם כן ארבע הרצאות בהון. ועוד: מנא ליה הא דהרצה אחר בפני חנניא, ואינו מפורש בשום ברייתא? על כן נראה להרב רבינו יצחק כמו שפירש בספר הישר: דארצי וארצו קמיה קחשיב – אותן שהצליחו כל כך להרצות בפני רבם הכי, ר' יהושע בפני רבו רבן יוחנן בן זכאי, ורבי עקיבא בפניו שהיה רבו, ורבי חנניא בפני רבי עקיבא רבו. וחשיב שלשה הרצאות שהלכו בענין זה. לאפוקי רבי אלעזר בן ערך שלא הרצו בפניו. ואפילו הרצה – לא הרצה מקמי מאן דארצי. ומעיקרא שני ליה כולו, אלא שלא הבין המקשה כל דבריו דפריך ליה. כיון שלא הרצו מקמי חנניא היה לו למנות רבי אלעזר בן ערך כמו חנניא! ומשני ליה: דארצי מקמיה מאן דארצו, שהוא הרצה בפני רבי עקיבא רבו, שהצליח בפני ר' יהושע וארצי וארצו קמיה – קרינא ליה בר' עקיבא, לאפוקי רבי אלעזר בן ערך שלא הרצו לפניו. ואפי' הרצו לפניו – רבן יוחנן רבו לא מצינו שהרצה, הלכך לא דמי להאי סידרא. ומיהו, כשנדקדק פירש רש"י יש לישבו דהכי נמי קאמר: דארצי מידה קמיה מאן דארצי, אם לא הרצו אחרים לפניו – הוא הרצה מידה מקמי מאן דארצי, ומשום רבי עקיבא הוזקק למנותו, דארצי וארצו קמיה. אבל רבי אלעזר למה נחשביה? לא הורצו לפניו, ולא הורצו מקמיה מאן דארצי.

נכנסו לפרדס – כגון על ידי שם. ולא עלו למעלה ממש, אלא היה נראה להם כמו שעלו. וכן פירש בערוך. **לסרוסי** כלבא – משום שאף מחירו אסור לקרבן שאלו לו טפי מאהריני, וכן פירש רש"י.

בתולה שעיברה מהו לכהן גדול – ופירש רש"י: שהיא אומרת בתולה אני, ואי שכיחא דשמואל – מהימנא. וקשה להרב רבינו יצחק: דהא פרק קמא דכתובות (יג,א) תנן: היתה מעוברת, מה טיבו של עובר זה – מאיש פלוני וכהן הוא וכו' רבי יהושע אמר: לא מפיה אנו חיין כו'. והכא משמע דקבעיא אליבא דכולי עלמא. ושמא כאן שאף היא בכלל האיסור, כדכתיב: [״והוא אשה בבתוליה יקח״], קרי ביה יקיח – נאמנת. ולהרב רבינו יצחק נראה: דטרחינן לבודקה על פי חבית כדאיתא בריש כתובות (י,ב), ואי דשמואל לא שכיח – לא טרחינן, ומוקמה בחזקת בעולה. אי נמי: קמיבעיא ליה בהך דבדקנוה על פי החבית, דשמואל לא שכיח. וכן מסקינן בריש "תינוקת" (נדה סד,ב): שאני שמואל דרב גוברייה. אך קשה להרב רבינו יצחק: דהא מסקינן בכתובות (ו,ב) בשמעתין דדם מיפקד פקיד, דרוב בקיאין בהטייה! ויש לומר: דודאי תחילת ביאה רוב בקיאין בשעת מעשה, אבל גמר כדי שתתעבר – אי אפשר כי אם לשמואל.

ומדיוהו

תקופת תמוז הוה – דאין דרך להתקשר שמים בעבים. **במזמוטי חתן** – מיני שחוק שמשחקין לפניהן. **סיפר** – דברים הללו. **לכת שלישית** – של ביתות היושבות לפני השכינה. **הרצה דברים** – דרש במעשה המרכבה. **דארצי וארצו קמיה** – שהרצה לפני אחרים ואחרים הרצו לפניו. **דארצי מיהא מאן דארצי** – אם לא הרצו אחרים לפניו הוא הרצה לפני מי שחזר והרצה לפני אחרים לכך הוזקק להימנות כאן משום דרבי עקיבא, להודיע שהוא הרצה ואחרים הרצו לפניו. אבל רבי אלעזר לא אחרים הרצו לפניו ולא הוא הרצה לפני מי שהרצה לפני אחרים. **נכנסו לפרדס** – עלו לרקיע על ידי שם. **שיש טהור** – מבהיק כמים צלולין. **אל תאמרו מים מים** – יש כאן, איך נלך. **הציץ** – לצד השכינה. **ונפגע** – נטרפה דעתו. **יקר בעיני ה' המותה לחסידיו** – הוקשה מיתתו לפניו לפי שמת בחור. ואף על פי כן אי אפשר שלא ימות, משום שנאמר: "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג). **שאלו את בן זומא** מהו לסרוסי כלבא – הואיל וסירוס כתיב אצל מומי קרבן, וכלב אפילו חליפיו אסור למזבח משום מחיר כלב, אסור לסרסו או לא. **בתולה שעיברה** מהו לכהן גדול – והיא אומרת שימצאו לה בתולים. אי נמי, כהן גדול נשאה ולא ידע שהיא מעוברת, ומצא לה בתולים, ואחר כך נמצאת מעוברת, מהו לקיימה משום "בתולה מעמיו יקח" (ויקרא כא)?

הָא - בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, הָא - בְּמַשָּׂא וּמַתָּן. בְּדִבְרֵי תּוֹרָה - הָווּ, בְּמַשָּׂא וּמַתָּן - לָא הָווּ. תָּנוּ רַבָּנַן: מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר, וְהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מְחַמֵּר אַחֲרָיו. אָמַר לוֹ: רַבִּי! שְׁנֵה לִי פֶּרֶק אֶחָד בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה! אָמַר לוֹ: לֹא כָּךְ שָׁנִיתִי לָכֶם: וְלֹא בַּמֶּרְכָּבָה בְּיָחִיד אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חָכָם מֵבִין מִדַּעְתּוֹ? אָמַר לוֹ: רַבִּי, תִּרְשֵׁינִי לוֹמַר לְפָנֶיךָ דָּבָר אֶחָד שֶׁלִּמַּדְתַּנִי. אָמַר לוֹ: אֱמוֹר. מִיָּד יָרַד רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מֵעַל הַחֲמוֹר, וְנִתְעַטֵּף וְיָשַׁב עַל הָאֶבֶן תַּחַת הַזַּיִת. אָמַר לוֹ: רַבִּי, מִפְּנֵי מָה יָרַדְתָּ מֵעַל הַחֲמוֹר? אָמַר: אֶפְשָׁר אַתָּה דּוֹרֵשׁ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, וּשְׁכִינָה עִמָּנוּ, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְלַוִּין אוֹתָנוּ, וַאֲנִי אֶרְכַּב עַל הַחֲמוֹר?! מִיָּד פָּתַח רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּמַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה וְדָרַשׁ, וְיָרְדָה אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם וְסִיבְּבָה כָּל הָאִילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה, פָּתְחוּ כּוּלָּן וְאָמְרוּ שִׁירָה. מַה שִּׁירָה אָמְרוּ - "הַלְלוּ אֶת ה' מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהוֹמוֹת" "עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים הַלְלוּיָה". נַעֲנָה מַלְאָךְ מִן הָאֵשׁ וְאָמַר: הֵן הֵן מַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה. עָמַד רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וּנְשָׁקוֹ עַל רֹאשׁוֹ, וְאָמַר: בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּתַן בֵּן לְאַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁיּוֹדֵעַ לְהָבִין וְלַחְקוֹר וְלִדְרוֹשׁ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה. יֵשׁ נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְאֵין נָאֶה מְקַיֵּים, נָאֶה מְקַיֵּים וְאֵין נָאֶה דּוֹרֵשׁ, אַתָּה נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּים. אַשְׁרֶיךָ אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁאֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ יָצָא מֵהֶלָּצֶיךָ. וּכְשֶׁנֶּאֶמְרוּ הַדְּבָרִים לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הָיָה הוּא וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן מְהַלְּכִים בַּדֶּרֶךְ, אָמְרוּ: אַף אָנוּ נִדְרוֹשׁ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה. פָּתַח רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְדָרַשׁ. וְאוֹתוֹ הַיּוֹם תְּקוּפַת תַּמּוּז הָיָה, נִתְקַשְּׁרוּ שָׁמַיִם בְּעָבִים וְנִרְאֶה כְּמִין קֶשֶׁת בֶּעָנָן, וְהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִתְקַבְּצִין וּבָאִין לִשְׁמוֹעַ, כִּבְנֵי אָדָם שֶׁמִּתְקַבְּצִין וּבָאִין לִרְאוֹת בְּמַזְמוּטֵי חָתָן וְכַלָּה. הָלַךְ רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן וְסִיפֵּר דְּבָרִים לִפְנֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְאָמַר: אַשְׁרֵיכֶם וְאַשְׁרֵי יוֹלַדְתְּכֶם, אַשְׁרֵי עֵינַי שֶׁכָּךְ רָאוּ. וְאַף אֲנִי וְאַתֶּם בַּהֲלוֹמֵי מְסוּבִּין הָיִינוּ עַל הַר סִינַי, וְנִתְּנָה עָלֵינוּ בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם: עֲלוּ לְכָאן, עֲלוּ לְכָאן! טְרַקְלִין גְּדוֹלִים וּמַצָּעוֹת נָאוֹת מוּצָּעוֹת לָכֶם, אַתֶּם וְתַלְמִידֵיכֶם וְתַלְמִידֵי תַלְמִידֵיכֶם מְזוּמָּנִין לָכֶת שְׁלִישִׁית. אִינִי? וְהָתַנְיָא, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה הַרְצָאוֹת הֵן: רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ הִרְצָה דְּבָרִים לִפְנֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, רַבִּי עֲקִיבָא הִרְצָה לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, חֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי הִרְצָה לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וְאִילּוּ רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ לָא קָא חָשֵׁיב? דְּאַרְצִי וְאַרְצוּ קַמֵּיהּ - קָחָשֵׁיב, דְּאַרְצִי וְלָא אַרְצוּ קַמֵּיהּ - לָא קָא חָשֵׁיב. וְהָא חֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי דְּלָא אַרְצוּ קַמֵּיהּ וְקָא חָשֵׁיב! דְּאַרְצִי מִיהָא קַמֵּיהּ מַאן דְּאַרְצִי.תָּנוּ רַבָּנַן: אַרְבָּעָה נִכְנְסוּ בַּפַּרְדֵּס, וְאִלּוּ הֵן: בֶּן עַזַּאי, וּבֶן זוֹמָא, אַחֵר, וְרַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לָהֶם רַבִּי עֲקִיבָא: כְּשֶׁאַתֶּם מַגִּיעִין אֱצֶל אַבְנֵי שַׁיִשׁ טָהוֹר אַל תֹּאמְרוּ "מַיִם מַיִם"! מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "דּוֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי". בֶּן עַזַּאי הֵצִיץ וָמֵת, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "יָקָר בְּעֵינֵי ה' הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו". בֶּן זוֹמָא הֵצִיץ וְנִפְגַּע, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "דְּבַשׁ מָצָאתָ אֱכוֹל דַּיֶּיךָ פֶּן תִּשְׂבָּעֶנּוּ וְהַקִּאתוֹ". אַחֵר קִיצֵּץ בִּנְטִיעוֹת. רַבִּי עֲקִיבָא יָצָא בְּשָׁלוֹם. שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא: מַהוּ לְסָרוֹסֵי כַּלְבָּא? אָמַר לָהֶם: "וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ" - כֹּל שֶׁבְּאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ. שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא: בְּתוּלָה שֶׁעִיבְּרָה מַהוּ לְכֹהֵן גָּדוֹל? מִי חָיְישִׁינַן לְדִשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל:

יכול

יכול

הָא בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, הָא בְּמַשָּׂא וּמַתָּן, בְּדִבְרֵי תּוֹרָה חָווּ – היו נאמנים ולא מתהללים על שקר, אבל בְּמַשָּׂא וּמַתָּן לֹא חָווּ – לא היו אנשי אמנה.

הגמרא מביאה ברייתא לגבי מעשה מרכבה: תָּנוּ רַבָּנַן, מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר, וְהָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מְחַמֵּר – מנהיג את החמור אַחֲרָיו, כדי ללמוד תורה מפיו. אָמַר לוֹ רבי אלעזר בן ערך לרבן יוחנן בן זכאי, רַבִּי, שְׁנֵה לִי פֶּרֶק אֶחָד בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה. אָמַר לוֹ רבן יוחנן בן זכאי, וכי לֹא כָּךְ שָׁנִיתִי לָכֶם, 'וְלֹא בַּמֶּרְכָּבָה בְּיָחִיד' – אין דורשים במעשה מרכבה אפילו לתלמיד יחיד, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה חָכָם וּמֵבִין מִדַּעְתּוֹ, ואתה אינך חכם ומבין מדעתך, ואסור לי לשנות לך במעשה מרכבה. אָמַר לוֹ רבי אלעזר בן ערך, רַבִּי, תַּרְשִׁינִי – תן לי רשות לוֹמַר לְפָנֶיךָ דָּבָר אֶחָד שֶׁלִּמַּדְתַּנִי. אָמַר לוֹ רבן יוחנן בן זכאי, אֱמוֹר. מִיַּד יָרַד רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מֵעַל הַחֲמוֹר, וְנִתְעַטֵּף וְיָשַׁב עַל הָאֶבֶן תַּחַת עֵץ הַזַּיִת שהיה שם. אָמַר לוֹ רבי אלעזר בן ערך, רַבִּי, מִפְּנֵי מָה יָרַדְתָּ מֵעַל הַחֲמוֹר. אָמַר לו רבן יוחנן בן זכאי, וכי אֶפְשָׁר שאתה תהיה דּוֹרֵשׁ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה, וּשְׁכִינָה עִמָּנוּ, וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מְלַוִּין אוֹתָנוּ, וַאֲנִי אֶרְכַּב עַל הַחֲמוֹר. מִיָּד פָּתַח רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ בְּמַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה וְדָרַשׁ, וְיָרְדָה אֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם, וְסִיְּבָה כָּל הָאֵילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה. פָּתְחוּ כוּלָּן – כל האילנות שבשדה, וְאָמְרוּ שִׁירָה. מַה שִּׁירָה אָמְרוּ, אמרו את הפסוקים (תהלים קמח ז–יד) 'הַלְלוּ אֶת ה' מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת וגו', עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים וגו' הַלְלוּיָהּ'. נַעֲנָה מַלְאָךְ מִן הָאֵשׁ וְאָמַר, הדברים שדרש רבי אלעזר בן ערך, הֵן הֵן מַעֲשֵׂה הַמֶּרְכָּבָה. עָמַד רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וּנְשָׁקוֹ לרבי אלעזר בן ערך עַל רֹאשׁוֹ, וְאָמַר, בָּרוּךְ ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנָּתַן בֵּן לְאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁיּוֹדֵעַ לְהָבִין וְלַחְקוֹר וְלִדְרוֹשׁ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה. יֵשׁ נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְאֵין נָאֶה מְקַיֵּם, ויש נָאֶה מְקַיֵּם וְאֵין נָאֶה דּוֹרֵשׁ, ואילו אַתָּה נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּם. אַשְׁרֶיךָ אַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁאֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ יָצָא מֵחֲלָצֶיךָ.

וּכְשֶׁנֶּאֱמְרוּ הַדְּבָרִים לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הָיָה הוּא וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן מְהַלְּכִים בַּדֶּרֶךְ, אָמְרוּ, אַף אָנוּ נִדְרוֹשׁ בְּמַעֲשֵׂה מֶרְכָּבָה. פָּתַח רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וְדָרַשׁ, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם בתקופת תַּמּוּז הָיָה, שהעננים אינם מצויים בשמים, ואף על פי כן נִתְקַשְּׁרוּ שָׁמַיִם בְּעָבִים, וְנִרְאָה כְּמִין קֶשֶׁת בְּעָנָן, וְהָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִתְקַבְּצִין וּבָאִין לִשְׁמוֹעַ את דברי הדים, כִּבְנֵי אָדָם שֶׁמִּתְקַבְּצִין וּבָאִין לִרְאוֹת בְּמִזְמוּטֵי – במיני שחוק שמשחקים לפני חָתָן וְכַלָּה.

הָלַךְ רַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְסִיֵּפֵר את הַדְּבָרִים הללו לִפְנֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְאָמַר רבן יוחנן בן זכאי, אַשְׁרֵיכֶם וְאַשְׁרֵי יוֹלַדְתְּכֶם, אַשְׁרֵי עֵינַי שֶׁכָּךְ רָאוּ. והוסיף רבן יוחנן בן זכאי, וְאַף אֲנִי וְאַתֶּם נראינו כַּחֲלוֹמִי, וּמְסוּבִּין הָיִינוּ עַל הַר סִינַי, וְנִתְּנָה – נשמעה עָלֵינוּ בַּת קוֹל מִן הַשָּׁמַיִם שאמרה, עֲלוּ לְכָאן עֲלוּ לְכָאן לשמים, טְרַקְלִין – ארמונות גְּדוֹלִים מוכנים לכם, וּמַצָּעוֹת נָאוֹת מוּצָעוֹת לָכֶם, אַתֶּם וְתַלְמִידֵיכֶם וְתַלְמִידֵי תַלְמִידֵיכֶם מְזוּמָּנִין לַבַּת הַשְּׁלִישִׁית מהכיתות היושבות לפני השכינה.

הגמרא מקשה על מה ששנינו בברייתא, שרבי אלעזר בן ערך דרש במעשה מרכבה לפני רבן יוחנן בן זכאי: אִינִי – האם כך הוא הדבר, וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא, רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שְׁלֹשָׁה חֲרָצָאוֹת הֵן – שלש דרשות במעשה מרכבה היו, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ חֲרָצָה דְּבָרִים – דרש במעשה מרכבה לִפְנֵי רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, רַבִּי עֲקִיבָא חֲרָצָה לִפְנֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, חֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי חֲרָצָה לִפְנֵי רַבִּי עֲקִיבָא. וְאִילּוּ את רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ לֹא קָא חָשִׁיב – לא מנתה הברייתא, ומשמע שהוא לא דרש במעשה מרכבה.

מתרצת הגמרא: דְּאַרְצֵי וְאַרְצוּ קַמֵּיהּ קָחָשִׁיב – הברייתא מונה רק את מי שהרצה לפני אחרים במעשה מרכבה, וגם אחרים הרצו לפניו, אבל דְּאַרְצֵי וְלֹא אַרְצוּ קַמֵּיהּ – מי שהרצה לפני אחרים, אבל אחרים לא הרצו לפניו, כמו רבי אלעזר בן ערך, לֹא קָא חָשִׁיב – לא מנתה הברייתא, אך אין מכאן ראיה שהוא לא הרצה לאחרים.

חוזרת הגמרא ומקשה: וְהָא – והרי חֲנַנְיָא בֶּן חֲכִינַאי, דְּלֹא אַרְצוּ קַמֵּיהּ – שלא הרצו לפניו במעשה מרכבה, אלא רק הוא הרצה בפני רבי עקיבא, וְקָא חָשִׁיב – והזכירה אותו הברייתא.

מתרצת הגמרא: אמנם אחרים לא הרצו לפניו, דְּאַרְצֵי מִיהָא קַמֵּיהּ מַאן דְּאַרְצֵי – אבל מכל מקום הוא הרצה לפני אחרים שחזרו והרצו לאחרים, שהרי הוא הרצה לרבי עקיבא, ורבי עקיבא הרצה לרבי יהושע, ולכן הוצרכה הברייתא להזכיר אותו, כדי שתוכל להודיע שרבי עקיבא הרצה וגם הרצו לפניו. אבל רבי אלעזר בן ערך, לא הרצו אחרים לפניו, וגם הוא לא הרצה בפני מי שהרצה לאחרים, ולכן לא הוזכר בברייתא.

ברייתא נוספת בענין מעשה מרכבה: תָּנוּ רַבָּנַן, אַרְבָּעָה אנשים נִכְנְסוּ בְּפַרְדֵּס – עלו לרקיע על ידי שם, וְאֵלּוּ הֵן, בֶּן עַזַּאי, וּבֶן זוֹמָא, אַחֵר – אלישע בן אבויה, וְרַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לָהֶם רַבִּי עֲקִיבָא, כְּשֶׁאַתֶּם מַגִּיעִין ברקיע אַצֶּל אַבְנֵי שַׁיִשׁ טָהוֹר, כלומר למקום שהוא מבהיק כמים צלולים, אַל תֹּאמְרוּ מַיִם מַיִם יש כאן, ואיך נלך, שהרי אין שם מים כלל, אלא נראה כדמות מים, והאומר שיש שם מים הרי הוא אומר שקר, והוא נהדף, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קא ז) 'דּוֹבֵר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לְנֶגֶד עֵינָי'. בֶּן עַזַּאי הֵצִיץ לצד השכינה, כלומר הוסיף להזכיר שמות כדי להביט באספקלריה מאירה, וָמֵת, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (תהלים קטז טו) 'יָקָר בְּעֵינֵי ה' הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו', כלומר שקשה מיתתו של בן עזאי לפני הקב"ה, לפי שמת בעודו בחור. בֶּן זוֹמָא הֵצִיץ לצד השכינה, וְנִפְגַּע – נטרפה דעתו, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (משלי כה טז) 'דְּבַשׁ מָצָאתָ אֱכוֹל דַּיֶּךָּ, פֶּן תִּשְׂבָּעֶנּוּ וְהַקֵּאתוֹ', שכשם שהמוצא דבש ראוי שיאכל ממנו רק מעט להשיב את נפשו, כי אם יאכל הרבה כדי שביעה הוא עלול להקיא הכל ולאבד גם את המעט שאכל בתחילה, וכמו כן יקרה למי שירצה להשיג יותר מיכלתו והשגתו, כשירצה ללכת לפנים ישוב לאחור. אַחֵר הֵצִיץ, וְקִיְּצֵן בַּנְּטִיעוֹת – קלקל ועיוות, שדיבר כלפי מעלה. ורק רַבִּי עֲקִיבָא הֵצִיץ וְיָצָא בְּשָׁלוֹם.

שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא, מַהוּ לְסָרוּסֵי כַּלְּבָא – האם מותר לסרס כלב, שלא יוכל להוליד, שהרי האיסור לסרס בהמה נאמר בתורה לגבי מומי הקרבנות, שנאמר (ויקרא כב כד) 'וּמָעוּךְ וָכָתוּת וְנָתוּק וָכָרוּת לֹא תַקְרִיבוּ לַה' וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ', ואם כן יתכן שרק בדברים שאפשר להקריבם למזבח, הזהירה התורה שלא לסרס, אבל כלב שאינו קרב על המזבח, ואפילו אם החליפוהו בבהמה טהורה אסור להקריבה, יהיה מותר בסירוס, או שאין חילוק בדבר, והאיסור לסרס לא נאמר דווקא על בהמה שיכולה להיקרב למזבח. אָמַר לָהֶם, לשון הפסוק 'וּבְאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ' כוונתה, שכָּל שֶׁישנו בְּאַרְצְכֶם לֹא תַעֲשׂוּ בו מעשה סירוס, ולא רק המינים הקרבים על המזבח, ולכן אסור לסרס גם כלב.

שאלה נוספת שָׁאֲלוּ אֶת בֶּן זוֹמָא, לגבי כהן גדול, שמותר לו לשאת רק אשה בתולה ולא אשה שנבעלה, שנאמר (ויקרא כא יג) 'וְהוּא אִשָּׁה בִּבְתוּלֶיהָ יִקָּח', ואם כן בְּתוּלָה שֶׁעִיְּבְרָה – שהתעברה, אך היא אומרת שלא נבעלה, והיא עודנה בתולה, מַהוּ לְכֹהֵן גָּדוֹל, האם מותר לו לשאת אותה. וכן כהן גדול שנשא אשה ומצאה בתולה, ואחר כך התגלה שהיתה מעוברת עוד קודם שנשאה, האם מותר לו לקיימה. מבארת הגמרא את צדדי הספק: מִי חַיִּישִׁינָן לְדִשְׁמוּאֵל – האם נחשוש לדברי שמואל, דְּאָמַר שְׁמוּאֵל,

יָכוֹל אֲנִי לִבְעוֹל כַּמָּה בְּעִילוֹת בְּלֹא שיצא דָּם בתולים, משום שאני בקי בהטייה לצדדים בשעת התשמיש באופן שלא יצא דם, ואם כן יתכן שנבעלה באופן זה וכך התעברה, והרי היא אסורה לכהן גדול, אף שנשארה בתולה, שהרי נבעלה, אוֹ דִּלְמָא, דְּשְׁמוּאֵל לֹא שְׁכִיחָא – האופן האמור בדברי שמואל אינו מצוי, ואין לתלות שנבעלה כך, ובודאי שהתעברה בלי שנבעלה, וכדלהלן, והרי היא מותרת. אָמַר לְהוּ בן זומא, דְּשְׁמוּאֵל לֹא שְׁכִיחַ, וְחַיְישִׁינָן שֶׁמָּא בעת שרחצה בְּאַמְבַּטֵּי עֲיִבְרָה, שקודם לכן הוציא שם אדם שכבת זרע, ונכנסה במעיה והתעברה ממנה, ואם כן היא מותרת לכהן גדול אף שהיא מעוברת, שהרי לא נבעלה.

מקשה הגמרא: כיצד יתכן שהתעברה משכבת זרע הנמצאת באמבטי, וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל, כָּל שִׁכְבַת זֶרַע שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כֹּחַץ, אֵינוֹ מְזַרֵּעַת – אין האשה מתעברת ממנה. מתרצת הגמרא: שכבת זרע זו, מֵעִיקָּרָא נַמִּי יוֹרֶה כֹּחַץ הָוֶה – מתחילה, כשיצאה מגופו, היתה יורה כוחץ, ולכן יכולה האשה להתעבר ממנה.

הגמרא מביאה ברייתא בענין מעשה בראשית: תָּנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה שֶׁהָיָה עוֹמֵד עַל גַּב מַעֲלָה [–מדרגה] בְּהַר הַבָּיִת, וְרָאָהוּ בֶּן זוֹמָא, וְלֹא עָמַד בן זומא מִלִּפָּנָיו לכבדו. אָמַר לוֹ רבי יהושע, מֵאַיִן אתה בא וּלְאַיִן אתה הולך בֶּן זוֹמָא, כלומר במה לבך טרוד. אָמַר לוֹ בן זומא, צוֹפֶה הָיִיתִי – התבוננתי במעשה בראשית, כמה מרחק יש בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים לַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים במקום חיבורם, דהיינו במקום שבו מגיעה כיפת הרקיע לקרקע, וְרִאיתִי שאֵין המרחק בֵּין זֶה לָזֶה אֶלָּא כשיעור שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית א ב) 'וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם', ומשמעות 'מרחפת' היא כְּיוֹנָה שֶׁמְּרַחֶפֶת עַל בָּנֶיהָ וְאֵינָהּ נוֹגַעַת בהם, כך המים העליונים מרחפים וסמוכים למים התחתונים ואינם נוגעים בהם.

אָמַר לָהֶן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְתַלְמִידָיו, עֲדַיִן בֶּן זוֹמָא מִבַּחוּץ – חוץ מדעתו, מִבְּרִי – שהרי מה שנאמר 'וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם', אֵימַת חָיֵי – מתי היה דבר זה, הרי זה היה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לבריאה, ואילו הַהֶבְדֵּלָה שהבדיל הקדוש ברוך הוא בין המים העליונים לתחתונים, בְּיוֹם שֵׁנִי הוּא דַּהֲוָאי – היתה, דִּכְתִיב ביום השני (בראשית א ו) 'וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם', ואם כן, הפסוק 'וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת' אינו מלמד על המרחק בין המים העליונים לתחתונים, שהרי הם עדיין לא הובדלו זה מזה.

מאחר שנדחו דברי בן זומא, מבררת הגמרא: וְכַמָּה אם כן הוא המרחק בין המים העליונים לתחתונים. מבארת הגמרא: אָמַר רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב, כְּמִלֵּא נִימָא – כעובי שערה. וְרַבָּנָן אָמְרִי, כִּי גּוּדָא דְּנַמְלָא – כלוחות העץ שעל הגשר, שכאשר מסדרים אותם זה לצד זה, אי אפשר שלא יהיה ריווח מועט ביניהם, והמרחק בין המים העליונים לתחתונים הוא כריווח זה. מַר זוּטְרָא וְאִיתֵימָא רַב אַסִּי אָמַר, כִּתְרֵי גְּלִימֵי דְּפַרְסֵי אַהֲדָדֵי – כשני בגדים הפרוסים זה על זה, שיש ביניהם ריווח מועט. וְאָמְרִי לֵהּ – ויש אומרים, כִּתְרֵי כָּסֵי דְּסָחְיֵי אַהֲדָדֵי – כשתי כוסות הכפופות ומונחות זו על זו, שיש ביניהן ריווח מועט.

הגמרא חוזרת לבאר את האמור לעיל (יד:), שאחֵר נבנס לפרדס וקיצץ בנטיעות: אַחֵר – אלישע בן אבויה קִיצֵּץ בַּנְּטִיעוֹת – קלקל ועיוות ודיבר כלפי מעלה, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (קהלת ה ה), 'אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ', שעל ידי דיבורו נכשל ונטרד, וכדלהלן. מבארת הגמרא: מַאי הִיא – מה היתה טעותו של אחֵר. שבשעה שנבנס לפרדס, חֲזָא – ראה את המלאך הנקרא מִיטַטְרוֹן, דְּאִתְיְהִיבָא לֵיהּ רְשׁוּתָא לְמִיכְתַּב זַכְוָותָא דְּיִשְׂרָאֵל – שניתנה לו הרשות לשבת ולכתוב את הזכויות של ישראל. כשראה זאת אָמַר, גְּמִירָא – קיבלתי מרבותי, דְּלְמַעְלָה אצל המלאכים לֵא חֲיֵי [–אין] לֵא יְשִׁיבָה, וְלֵא תַּחֲרוּת, וְלֵא עוֹרֶף – אין למלאכים עורף, אלא יש להם פנים מכל ארבעת הצדדים, וְלֵא עֵיפוּי – אין אצלם עייפות. ואם כן כיצד ישב מיטטרון בשמים, שֶׁמָּא חַס וְשָׁלוֹם שְׁתֵּי רְשׁוּיוֹת הֵן – יש שתי מלכויות, שלמיטטרון יש מלכות לעצמו, ולכן הוא יושב.

כששמעו בשמים את דברי אחֵר, אַפְקוּהוּ – הוציאוהו לְמִיטַטְרוֹן, וּמַחְיוּהוּ שִׁיתִּין פּוּלְסֵי דְּנוּרָא – והלקוהו שישים מלקות במקלות של אש, להודיע לאחֵר שאין למיטטרון יכולת יותר משאר המלאכים. וְאָמְרוּ לֵיהּ למיטטרון, מַאי טַעְמָא כִּי חֲזִיתֵיהּ לֵא קָמֵיתָ מִקַּמֵּיהּ – מדוע כשראית את אחֵר לא קמת ממקומך, וכך לא היה מגיע לטעות בזה. ולאחר מעשה זה, אִיתְיְהִיבָא לֵיהּ רְשׁוּתָא לְמִימְחַק זַכְוָותָא דְּאַחֵר – ניתנה למיטטרון הרשות למחוק את זכויותיו של אחֵר. וְיָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה, אף שנאמר (ירמיה ג כב) 'שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים', הרי זה חוץ מֵאַחֵר, שהוא אינו יכול לשוב בתשובה, מאחר שידע את כבוד ה' ומרד בו. וכששמע זאת אחֵר, אָמַר על עצמו, הוֹאִיל וְאִיטַּרִיד הַהוּא גַּבְרָא מֵהַהוּא עָלְמָא – הואיל ונטרדתי מהעולם הבא, שהרי נמחקו זכויותי ואיני יכול עוד לחזור, לֵיפּוּק לִיתְהֵנֵי בְּהַאי עָלְמָא – אצא ואהנה בעולם הזה. נָפַק – יצא אַחֵר לְתַרְבּוּת רָעָה. נָפַק – יצא, וּאֲשַׁכַּח – מצא זוֹנָה, וּתְבָעָהּ לזנות עמה. אָמְרָה לֵיהּ, וְכִי לָאו אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה אִתְּ, ואיך יתכן שאדם גדול כמוך יעשה מעשה כזה. עָקַר אחֵר פּוּגְלָא מִמֵּישָׁרָא – צנון מערוגתו בְּשַׁבָּת, וְיָהַב – ונתן לָהּ. אָמְרָה, אם כך, ודאי שאין זה אלישע בן אבויה, אלא אדם אַחֵר הוּא.

שָׁאַל אַחֵר אֶת רַבִּי מֵאִיר תלמידו, לְאַחַר שֶׁיָּצָא אחֵר לְתַרְבּוּת רָעָה, אָמַר לֵיהּ, מַאי דִּכְתִיב – מה כוונת הפסוק (קהלת ז יד) 'גַּם אֶת זֶה לְעֻמַּת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים'. אָמַר לוֹ רבי מאיר, כָּל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, בָּרָא דבר נוסף השווה לו כְּנֶגְדּוֹ. בָּרָא הָרִים, בָּרָא גְּבָעוֹת. בָּרָא יַמִּים, בָּרָא נְהָרוֹת. אָמַר לוֹ אחֵר, רַבִּי עֲקִיבָא רַבְּךָ לֹא אָמַר כָּךְ בפירוש הפסוק. אֶלָּא כך פירש, שהקב"ה בָּרָא צַדִּיקִים וּבָרָא רְשָׁעִים, בָּרָא גַּן עֵדֶן וּבָרָא גֵּיהִנֹּם, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים, אֶחָד בְּגַן עֵדֶן וְאֶחָד בְּגֵיהִנֹּם. זָכָה צַדִּיק, נָטַל חֶלְקוֹ וְחֶלֶק חֲבֵרוֹ הרשע בְּגַן עֵדֶן, נִתְחַיֵּב רָשָׁע, נָטַל חֶלְקוֹ וְחֶלֶק חֲבֵרוֹ הצדיק בְּגֵיהִנֹּם. אָמַר רַב מְשַׁרְשִׁיָּא, מַאי קְרָאָה – מהו הפסוק שממנו לומדים דבר זה, שכן לַצַּדִּיקִים כְּתִיב – נאמר (ישעיה סא ו) 'לָכֵן בְּאַרְצָם מִשְׁנֶה יִירָשׁוּ', ומהתיבה 'מִשְׁנֶה' משמע שיקבלו שכר כפול, ומכאן שנוטלים בגן עדן שני חלקים, שלהם ושל הרשעים. ולְגַבֵּי רְשָׁעִים כְּתִיב (ירמיה יז יח) 'הָבִיא עֲלֵיהֶם יוֹם רָעָה וּמִשְׁנֶה שִׁבָּרוֹן שָׁבְרֵם', ומשמע שיקבלו שברון כפול, ומכאן שנוטלים בגיהנם שני חלקים, שלהם ושל הצדיקים.

שָׁאַל אַחֵר אֶת רַבִּי מֵאִיר לְאַחַר שֶׁיָּצָא אחֵר לְתַרְבּוּת רָעָה, מַאי דִּכְתִיב – מה ביאור הכתוב (איוב כח יז) 'לֹא יַעַרְכֶנָּה זָהָב וּזְכוּכִית וּתְמוּרָתָהּ כְּלִי פָז'. אָמַר לוֹ רבי מאיר, אֵלּוּ הם דִּבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁקָּשִׁין לִקְנוֹתָן כִּכְלֵי זָהָב וּכְלֵי פָז שהם כלים יקרים, וְנוֹחִין לְאַבְדָן – וקל לאבד את דברי התורה על ידי שכחה, כִּכְלֵי זְכוּכִית שאם נופלים נשברים. אָמַר לוֹ אחֵר, רַבִּי עֲקִיבָא רַבְּךָ לֹא אָמַר כָּךְ בפירוש הפסוק, אֶלָּא כך פירש, מַה כְּלֵי זָהָב וּכְלֵי זְכוּכִית אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁבְּרוּ יֵשׁ לָהֶם תַּקָּנָה, שיכול להתיכם ולהחזירם לקדמותם, אַף תַּלְמִיד חָכָם, אַף עַל פִּי שֶׁפָּרַח יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה, שיכול לחזור בתשובה. כששמע רבי מאיר פירוש זה, אָמַר לוֹ לאחֵר, אם כן, אַף אַתָּה חֲזוֹר בְּךָ בתשובה, שהרי אתה אומר שיש תקנה לתלמיד חכם שסרח. אָמַר לוֹ אחֵר, כְּבָר שָׁמַעְתִּי בת קול שיצאה מֵאַחוֹרֵי הַפַּרְנוֹד ואמרה, 'שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים' חוץ מֵאַחֵר, ואין לי תקנה.

תָּנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֶׂה בְּאַחֵר שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַסּוּס בְּשַׁבָּת לאחר שיצא לתרבות רעה, וְהָיָה רַבִּי מֵאִיר מְהַלֵּךְ אַחֲרָיו כדי לִלְמוֹד תּוֹרָה מִפִּיו. אָמַר לוֹ אחֵר, מֵאִיר, חֲזוֹר לְאַחֲרֶיךָ ושוב לעיר, שֶׁכְּבָר שִׁעַרְתִּי ומדדתי בְּעִקְּבֵי סוּסִי – על ידי ספירת פסיעותיו של הסוס, שעַד כָּאן תְּחוּם שַׁבָּת – התחום שמותר לאדם ללכת בשבת, שאסור ללכת יותר מאלפיים אמה מן העיר. אָמַר לֵיהּ רבי מאיר, אַף אַתָּה חֲזוֹר בְּךָ. אָמַר לֵיהּ אחֵר, וְכִי לֹא כְּבָר אָמַרְתִּי לְךָ, שכְּבָר שָׁמַעְתִּי בת קול מֵאַחוֹרֵי הַפַּרְנוֹד שאמרה, 'שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים' חוץ מֵאַחֵר, ואין לי תקנה.

תַּקְּפֵיהּ – אחז רבי מאיר את אחֵר בחזקה, עַיְילֵיהּ לְבֵי מִדְרְשָׁא – והכניסו לבית המדרש. אָמַר לֵיהּ אחֵר לִינוּקָא – לילד, פְּסוֹק לִי פְּסוּקָךְ – אמור לי פסוק שלמדת. אָמַר לוֹ הילד, למדתי את הפסוק (ישעיה מח כב) 'אֵין שָׁלוֹם אָמַר ה' לָרְשָׁעִים'. עַיְילֵיהּ לְבֵי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי – הכניסו רבי מאיר לבית כנסת אחר. אָמַר לֵיהּ אחֵר לִינוּקָא, פְּסוֹק לִי פְּסוּקָךְ. אָמַר לוֹ, למדתי את הפסוק (ירמיה ב כב) 'כִּי אִם תִּכְבְּסִי בֶּנֶתֶר וְתַרְבִּי לָךְ בּוֹרִית נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי', לרמז שלא תועיל לאחֵר תשובה. עַיְילֵיהּ רבי מאיר לְבֵי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי. אָמַר לֵיהּ אחֵר

רש"י

יכול אני לבעול – שהיה בקי בהטייה, וזו נמי נבעלת כן. **באמבטי** – כלי שרוחצין בו כל הגוף. ויש לומר שהטיח שם אדם שכבת זרע ונבנס במעיה. **מעיקרא** – כשיצאת מן האדם. **מאין ולאין** – מאין תבא ואין לבך טרוד? **צופה הייתי** – מתבונן הייתי במעשה בראשית. **ואין ביניהן** – במקום חיבורן, מקום קשרי כיפת הרקיע בקרקע. **גודא דנמלא** – כשמסדרין לוחזין של גשר זו אצל זו, אי אפשר שלא תהא ריוח בינתים, וכן גלימי, וכן כסי. **סחופין** – כפופין. **אחר קיצין בנטיעות** – קלקל ועיות כשנבנס לפרדס ומקצץ הנטיעות. ולפי שדימה אותן בתחלת הדברים לנבנס לפרדס, נקט לישנא דקיצץ בנטיעות. **לא עמידה** – לא גרסינן. **לא עורף** – דבכל צדיהן יש להם פנים. **עיפוי** – עיפות. **פולסי** – מכת מקל, *בשטונאד"י. **פוגלא** – צנון. **ממישרא** – ערוגה. **ונוחין לאבדן** – על ידי שכחה.

כי

1 יָכוֹל אֲנִי לִבְעוֹל כַּמָּה בְּעִילוֹת בְּלֹא דָם, אוֹ דִּלְמָא
2 דְּשְׁמוּאֵל לָא שְׁכִיחָא? אָמַר לְהוּ: דִּשְׁמוּאֵל לָא שְׁכִיחָ,
3 וְחָיְישִׁינַן שֶׁמָּא בְּאַמְבַּטִּי עִיבְּרָה. וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל: כָּל
4 שֶׁכְּבַת זֶרַע שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כַּחֵץ אֵינוֹ מַזְרֵעַת! מֵעִיקָּרָא
5 נַמִּי יוֹרֶה כַּחֵץ הֲוָה.תָּנוּ רַבָּנַן: מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן
6 חֲנַנְיָה שֶׁהָיָה עוֹמֵד עַל גַּב מַעֲלֶה בְּהַר הַבַּיִת, וְרָאָהוּ
7 בֶּן זוֹמָא וְלֹא עָמַד מִלְּפָנָיו. אָמַר לוֹ: מֵאַיִן וּלְאַיִן בֶּן
8 זוֹמָא? אָמַר לוֹ: צוֹפֶה הָיִיתִי בֵּין מַיִם הָעֶלְיוֹנִים לְמַיִם
9 הַתַּחְתּוֹנִים, וְאֵין בֵּין זֶה לָזֶה אֶלָּא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל
10 פְּנֵי הַמָּיִם" - כְּיוֹנָה שֶׁמְּרַחֶפֶת עַל בָּנֶיהָ וְאֵינָהּ נוֹגַעַת. אָמַר לָהֶן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְתַלְמִידָיו: עֲדַיִן
11 בֶּן זוֹמָא מִבַּחוּץ. מִכְּדֵי "וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמָּיִם" אֵימַת הָוֵי - בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן,
12 הַבְדָּלָה - בְּיוֹם שֵׁנִי הוּא דַּהֲוָאי, דִּכְתִיב: "וִיהִי מַבְדִּיל בֵּין מַיִם לָמָיִם". וְכַמָּה? אָמַר רַב אַחָא
13 בַּר יַעֲקֹב: כִּמְלֹא נִימָא. וְרַבָּנַן אָמְרִי: כִּי גּוּדָא דְּנַמְלָא. מָר זוּטְרָא וְאִיתֵימָא רַב אַסִי אָמַר:
14 כִּתְרֵי גְּלִימֵי דִּפְרִיסֵי אַהֲדָדֵי, וְאָמְרִי לָהּ: כִּתְרֵי כָּסֵי דִּסְחִיפֵי אַהֲדָדֵי. אֲחֵר קִיצֵּץ בִּנְטִיעוֹת, עָלָיו
15 הַכָּתוּב אוֹמֵר: "אַל תִּתֵּן אֶת פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת בְּשָׂרֶךָ". מַאי הִיא? חָזָא מִיטַּטְרוֹן דְּאִתְיַהֲבָא
16 לֵיהּ רְשׁוּתָא לְמֵיתַב לְמִיכְתַּב זַכְוָותָא דְּיִשְׂרָאֵל, אֲמַר: גְּמִירָא דִּלְמַעְלָה לָא הָוֵי לֹא יְשִׁיבָה וְלֹא
17 תַּחֲרוּת וְלֹא עוֹרֶף וְלֹא עִיפּוּי, שֶׁמָּא חַס וְשָׁלוֹם שְׁתֵּי רָשׁוּיוֹת הֵן. אַפְקְוּהוּ לְמִיטַּטְרוֹן וּמַחְיְוּהוּ
18 שִׁיתִּין פּוּלְסֵי דְּנוּרָא. אָמְרוּ לֵיהּ: מַאי טַעְמָא כִּי חֲזִיתֵיהּ לָא קָמְתָּ מִקַּמֵּיהּ? אִיתְּיְהִיבָא לֵיהּ
19 רְשׁוּתָא לְמִימְחַק זַכְוָותָא דְּאַחֵר, יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: "שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים" חוּץ מֵאַחֵר.
20 אָמַר: הוֹאִיל וְאִיטְרִיד הַהוּא גֻּבְרָא מֵהַהוּא עָלְמָא לִיפּוֹק לִיתְהַנֵּי בְּהַאי עָלְמָא. נְפַק אַחֵר
21 לְתַרְבּוּת רָעָה. נְפַק אֶשְׁפַּח זוֹנָה, תְּבָעָהּ. אֲמָרָה לֵיהּ: וְלָאו אֱלִישָׁע בֶּן אֲבוּיָה אַתְּ? עָקַר פּוּגְלָא
22 מִמִּישְׁרָא בְּשַׁבָּת וְיָהֵב לָהּ. אֲמָרָה: אַחֵר הוּא. שָׁאַל אַחֵר אֶת רַבִּי מֵאִיר לְאַחַר שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת
23 רָעָה, אֲמַר לֵיהּ: מַאי דִּכְתִיב: "גַּם אֶת זֶה לְעוּמַּת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים"? אָמַר לוֹ: כָּל מַה
24 שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא - בָּרָא כְּנֶגְדּוֹ, בָּרָא הָרִים - בָּרָא גְּבָעוֹת, בָּרָא יַמִּים - בָּרָא נְהָרוֹת.
25 אָמַר לוֹ: רַבִּי עֲקִיבָא רַבָּךְ לֹא אָמַר כָּךְ, אֶלָּא: בָּרָא צַדִּיקִים - בָּרָא רְשָׁעִים, בָּרָא גַּן עֵדֶן
26 - בָּרָא גֵּיהִנֹּם. כָּל אֶחָד וְאֶחָד יֵשׁ לוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים, אֶחָד בְּגַן עֵדֶן וְאֶחָד בַּגֵּיהִנֹּם, זָכָה צַדִּיק
27 - נָטַל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בְּגַן עֵדֶן, נִתְחַיֵּב רָשָׁע - נָטַל חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ בַּגֵּיהִנֹּם. אָמַר רַב
28 מְשַׁרְשִׁיָא: מַאי קְרָאהּ? נְבִיאֵי צַדִּיקִים כְּתִיב: "לָכֵן בְּאַרְצָם מִשְׁנֶה יִירָשׁוּ". נְבִיאֵי רְשָׁעִים כְּתִיב:
29 "וּמִשְׁנֶה שִׁבָּרוֹן שָׁבֵרֵם". שָׁאַל אַחֵר אֶת רַבִּי מֵאִיר לְאַחַר שֶׁיָּצָא לְתַרְבּוּת רָעָה: מַאי דִּכְתִיב:
30 "לֹא יַעֲרֻכֶנָּה זָהָב וּזְכוּכִית וּתְמוּרָתָהּ כְּלִי פָז"? אָמַר לוֹ: אֵלּוּ דִּבְרֵי תוֹרָה, שֶׁקָּשִׁין לִקְנוֹתָן
31 כִּכְלִי זָהָב וּכְלִי פָז, וְנוֹחִין לְאַבְּדָן כִּכְלֵי זְכוּכִית. אָמַר לוֹ: רַבִּי עֲקִיבָא רַבְּךָ לֹא אָמַר כָּךְ,
32 אֶלָּא: מַה כְּלֵי זָהָב וּכְלֵי זְכוּכִית, אַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁבְּרוּ יֵשׁ לָהֶם תַּקָּנָה - אַף תַּלְמִיד חָכָם, אַף
33 עַל פִּי שֶׁפָּרַח יֵשׁ לוֹ תַּקָּנָה. אָמַר לוֹ: אַף אַתָּה חֲזוֹר בְּךָ! אָמַר לוֹ: כְּבָר שָׁמַעְתִּי מֵאֲחוֹרֵי
34 הַפַּרְגּוֹד: שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים - חוּץ מֵאַחֵר. תָּנוּ רַבָּנַן: מַעֲשֶׂה בְּאַחֵר שֶׁהָיָה רוֹכֵב עַל הַסּוּס
35 בְּשַׁבָּת, וְהָיָה רַבִּי מֵאִיר מְהַלֵּךְ אַחֲרָיו לִלְמוֹד תּוֹרָה מִפִּיו. אָמַר לוֹ: מֵאִיר, חֲזוֹר לְאַחֲרֶיךָ,
36 שֶׁכְּבָר שִׁעַרְתִּי בְּעִקְבֵי סוּסִי עַד כַּאן תְּחוּם שַׁבָּת. אָמַר לֵיהּ: אַף אַתָּה חֲזוֹר בְּךָ. אָמַר לֵיהּ:
37 וְלֹא כְּבָר אֲמַרְתִּי לְךָ: כְּבָר שָׁמַעְתִּי מֵאֲחוֹרֵי הַפַּרְגּוֹד "שׁוּבוּ בָּנִים שׁוֹבָבִים" - חוּץ מֵאַחֵר.
38 תְּקָפֵיהּ, עָיְילֵיהּ לְבֵי מִדְרָשָׁא. אֲמַר לֵיהּ לְינוֹקָא: פְּסוֹק לִי פְּסוּקְךָ! אָמַר לוֹ: "אֵין שָׁלוֹם אָמַר
39 ה' לָרְשָׁעִים". עָיְילֵיהּ לְבֵי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי, אֲמַר לֵיהּ לְינוֹקָא: פְּסוֹק לִי פְּסוּקְךָ! אָמַר לוֹ: "כִּי
40 אִם תְּכַבְּסִי בֹּרִית וְתַרְבִּי לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם עֲוֹנֵךְ לְפָנַי". עָיְילֵיהּ לְבֵי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי, אֲמַר לֵיהּ
לינוקא:

תוספות

ומחיוהו שיתין פולסין – להודיע לו שאין יכולת למטטרון יותר מאחריני. **שובו** בנים שובבים – בירושלמי מפרש למה אירע לו כך, ואיבא טפי מקראות שדורש והיה הורג דוברי דברי תורה. ואמר: כל תלמיד דהוה חמי ליה הוה קטיל, ולא עוד דהוה על לבית ועדא, הוה חמי טליא קמיה סופרא, ואמר: מאן אלו עבדין הכא כו' ביון דהוו שמעין ליה שבקין ואולין. וקאמר ליה רבי מאיר, מאי דכתיב: ("וה' בירך) את כל אשר לאיוב למשנה" (איוב מב) ואמר לו: שכפל לו ממונו. והוא השיב שרבי עקיבא דריש ליה בזכות מצות ומעשים טובים ברך מראשיתו. ומייתי ליה "טוב אחרית דבר מראשיתו" ודריש ליה רבי מאיר לאדם שהוליד בנים בילדותו ומתו, ובזקנותו הוליד ונתקיימו. ואמר לו: רבי עקיבא רבך לא כך דרש, אלא טוב אחרית דבר שהוא טוב מראשיתו. [ובי] הוה המעשה: אבויה אבי הוה מגדולי ירושלים וביום שבא למהולי קרא לכל גדולי ירושלים והושיבן בבית אחד, ולרבי אליעזר ולר' יהושע במקום אחר. מן דאכלין ושתין, שרין מטפחין ומרקדים, אמרי: עד דאלין עסקין בדידהו נעסוק בדידן. ישבו ונתעסקו בדברי תורה. ירדה אש מן השמים והקיפה אותן. אמר לון אבויה אבא: גברין, מה באתם לשרוף ביתי? אמרו לו: חס ושלום, אלא יושבין היינו וחוזרין דברי תורה, מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים, והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני, לא באש נתנו? אמר: הואיל וכך כחה של תורה, אם יתקיים הבן הזה – לתורה אני מפרישו. ולפי שלא היתה כונתו לשמים לפיכך לא נתקיימו בו. ובמקום שיש בגמרא שלנו אחורי הפרגוד, יש לשם מאחורי בית קדשי הקדשים. עוד איתא התם שהיה רוכב ביום הכפורים שחל להיות בשבת, ושמע כו'. ומייתי ההוא דפרק קמא דקדושין (לט,ב) שראה (מ)אחד שנטל הבנים ושילח את האם, וכי אייתי נפל ומת, ולא היה דורש בר' יעקב, כדמייתי התם. ועוד איתא: שראה לשון רבי יהודה הנחתום נתון בפי כלב, והיינו גברא רבה דקדושין. ורבי נתן אומר: כשהיתה אמו מעוברת ממנו עברה לפני עבודה זרה, והריחה מאותו המין ואכלה, והיה אותו המין מזדעזע בגופה כעבנא, ולבסוף חלה מתנונא, ואמרו לו לרבי מאיר: רבך אבאיש, אזל גביה לבקרתיה ואמר ליה: חזור בך! אמר: אי הדרנא מתקבלין? אמר ליה, והכתיב (תהלים צ): "תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם". בבה אלישע ונפטר. אמר רבי מאיר: דומה שמתוך תשובה נפטר(ס) – וכי מן [דקברוניה] ירדה אש מן השמים ושרפה אותו. ואמר לו לרבי מאיר: הא קבר דרבך [אוקיד, אתא] וקא פריס גלימיה עליה, ואמר "ליני (פה) הלילה וגו'" (רות ג), "ליני פה" – בעולם הזה שדומה ללילה, "והיה בבוקר" – לעולם הבא "אם יגאלך טוב יגאל" – זה הקדוש ברוך הוא שנאמר: "טוב ה' לכל" (תהלים קמה), יגאל, "ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי". אמרו ליה: אין [אמרין] לך בההיא עלמא למאן את בעי למקרבה קדמייתא לאבוך או לרבך אמר לון מיקרב לרבי קדמוי, ובתר כן לאבא. אמר לו: ושמעינן לך? אמר לו: ולא כן תנינן: מצילין תיק הספר עם הספרי? מצילין אלישע בזכות תורתו.

כי שכיב – אחר. **אמרי** – ברקיע: לא מידין נידייניה כו'. **חדא הוה בינאנא** – תלמיד אחד היה בינינו, ונכשל ויצא לתרבות רעה, ואין כח בין כולנו להביאו לעולם הבא? **אי נקטי ליה ביד מאן מרמי ליה** – אם אוחז אני בידו להביאו לעולם הבא, מי יקחנו מידי? מרמי לשון נוטל מידי. ויש לו דוגמא בפסחים (י,ב): ארמוויי ארמייה מיניה, גבי כבר בפי עכבר. **מאן** – כמו מנאי, לשון קצר הוא. **שומר הפתח** – של גיהנם, לא עמד לפניך, רבינו, בבואך להוציא אחר משם. **לדעתם לא נאמר** – אלמא ברשיעי עסיקינן, וקאמר: הט אזנך – לשמוע, ואת מעשיהם שכחי ואל תלמדי אותן. **גדול** – היודע ליזהר [שלא ילמוד] מעשיו – יכול ללמוד תורה מפיו. **תחלא** – פרי החיצון הנאכל בתמרה. **שיחלא** – גרעינה הנזרקת.

הא בגדול הא בקטן – והא דריש פרק בתרא דמועד קטן (יז,א) דהוו סנו שומעניה, דשמתיתה רב יהודה, איכא למימר דקטנים הוו דגרסי קמיה, וחיישינן דלמא מימשכי. אי נמי: אפילו הוו גדולים נידהו רב יהודה, כיון שמצא מקום לנדותו, ובדין היה, כיון דסנו שומעניה. הרב רבינו אלחנן.

כל עמר דנקי נחית אגב אימיה – כלומר: מי שיראתו קודמת לחכמתו – חכמתו מתקיימת. ודואג ואחיתופל דלא מגני להו תורתן – לפי שלא היה להם יראה כלל, כדאיתא בסוטה פרק "נוטל" (כא,א).

כבני

השתא קאמר – עכשיו שמע לקולך ואמר שמועה מפיו. **קלני מראשי** – רבי מאיר אמרה במסכת סנהדרין (מו,א). במדרש: "כי קללת אלהים תלוי" (דברים כא): קל לית, איני קל. ולישנא מעליא כינה הדבר כלפי מעלה. **קלני מזרועי** – כבד אני מזרועי, שיצרתי זה שמת בעונו. **ותלי בעיברא דרשא** – נשען על הבריח. **ברבנן** – בתלמידים היוצאין לתרבות רעה. **שוקלין** – לדרוש קל מחמור וחמור מקל, לפי המשקולת של קל וחומר. **במגדל הפורח באויר** – יש מפרשים: שדורשין גובהו של למ"ד ודורשין בו כל זאת. ויש אומרים: מגדל דור הפלגה. ולי נראה: מגדל הפתוח לאויר גרסינן, והן מהלכות אהלות. מגדל של עץ, שקורין *משטיי"ר, ועומד בפתח ופתחו פתוח לבקעה או לחצר שהוא אויר, במסכת אהלות (פרק רביעי משנה א) ישנה משנה: מגדל העומד באויר. **ארבעה הדיוטות** – בלעם ודואג ואחיתופל וגחזי, בפרק "חלק". **טינא היתה בלבם** – רשעים היו מימיהם. **אחר מאי** – מפני מה בא לידי כך, ולא הגינה תורתו עליו? **זמר יוני לא פסק מביתו** – והיה לו להניח בשביל חורבן הבית, דכתיב: "בשיר לא ישתו יין" (ישעיה כד). **נושרין מחיקו** – קודם שהפקיר עצמו לתרבות רעה. אלמא: טינא הוות בלבו. **כל עמר דנחית ליורה סליק** – כל צמר שניתן ליורה של סממנין לצבוע, עולה לו צבעו, או אינו עולה? כלומר: כל הלומדים לפני חכמים, עולה להן תורתן להגין עליהן מן החטא? **כל דנקי אגב אימיה** – שלא נתלכלך בגיזה – עולה לו צבעו. כלומר, כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו – עולה לו, כן נראה בעיני. ורבותי מפרשין: כל עמר דנחית ליורה סליק – כל שירד לידון בגיהנם עולה. אגב אמו – צמר בן יומו שלא נרמס בטיט עולה לו הצבע, כלומר: שיש זכיות בידו עולה.

מאי

לְיָנוֹקָא: פְּסוֹק לִי פְּסוּקְךָ! אָמַר לֵיהּ: "וַאֲתִּי שָׁדוּד מַה תַּעֲשִׂי כִּי תִלְבְּשִׁי שָׁנִי כִּי תַעֲדִּי עֲדִי זָהָב כִּי תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי וגו'". עֲיִילֵיהּ לְבֵי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי, עַד דְּעָיְילֵיהּ לְתִלֵּיסַר בֵּי כְּנִישְׁתָּא, כּוּלְּהוּ פָּסְקוּ לֵיהּ כִּי הַאי גַּוְונָא. לְבַתְרָא אָמַר לֵיהּ: "פְּסוֹק לִי פְּסוּקְךָ! אָמַר לֵיהּ: "וְלָרְשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי וגו'". הַהוּא יָנוֹקָא הֲוָה מְגַמְגֵּם בְּלִישָׁנֵיהּ, אִשְׁתַּמַּע כְּמָה דַּאֲמַר לֵיהּ "וֶאֱלִישָׁע אָמַר אֱלֹהִים". אֵיכָּא דְּאָמְרִי: סַכִּינָא הֲוָה בַּהֲדֵיהּ וּקְרָעֵיהּ, וּשְׁדַרֵיהּ לְתִלֵּיסַר בֵּי כְּנִישְׁתֵּי. וְאֵיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר: אִי הַוַּאי בִּידִי סַכִּינָא - הֲוָה קָרַעְנָא לֵיהּ. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּאַחֵר אָמְרִי: לָא מִידַּן לִידַיְינֵיהּ, וְלָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי לֵיתֵי. לָא מִידַּן לִידַיְינֵיהּ - מִשּׁוּם דְּעָסַק בְּאוֹרַיְיתָא, וְלָא לְעָלְמָא דְּאָתֵי לֵיתֵי - מִשּׁוּם דְּחָטָא. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מוּטָב דְּלִידַיְינֵיהּ וְלֵיתֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי, מָתַי אָמוּת וְאֵעָלֶה עָשָׁן מִקִּבְרוֹ. כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר סְלִיק קוּטְרָא מִקִּבְרֵיהּ דְּאַחֵר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: גְּבוּרְתָּא לְמִיקְלָא רַבֵּיהּ?! חַד הֲוָה בֵּינָנָא וְלָא מָצֵינַן לְאַצּוּלֵיהּ. אִי נָקְטֵיהּ בְּיַד - מַאן מְרַמֵּי לֵיהּ, מַאן? אָמַר: מָתַי אָמוּת וַאֲכַבֶּה עָשָׁן מִקִּבְרוֹ! כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן - פְּסַק קוּטְרָא מִקִּבְרֵיהּ דְּאַחֵר. פָּתַח עָלֵיהּ הַהוּא סַפְדָּנָא: אֲפִילּוּ שׁוֹמֵר הַפֶּתַח לֹא עָמַד לְפָנֶיךָ, רַבִּינוּ. בִּתּוֹ שֶׁל אַחֵר אִתְיָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי, אָמְרָה לֵיהּ: רַבִּי, פַּרְנְסֵנִי. אָמַר לָהּ: בַּת מִי אַתְּ? אָמְרָה לוֹ: בִּתּוֹ שֶׁל אַחֵר אֲנִי. אָמַר לָהּ: עֲדַיִין יֵשׁ מִזַּרְעוֹ בָּעוֹלָם? וְהָא כְּתִיב: "לֹא נִין לוֹ וְלֹא נֶכֶד בְּעַמּוֹ וְאֵין שָׂרִיד בְּמְגוּרָיו"! אָמְרָה לוֹ: זְכוֹר לְתוֹרָתוֹ וְאַל תִּזְכּוֹר מַעֲשָׂיו. מִיָּד יָרְדָה אֵשׁ וְסִכְסְכָה סַפְסָלוֹ שֶׁל רַבִּי. בָּכָה וְאָמַר רַבִּי: וּמַה לַּמִּתְנַגְּנִין בָּהּ - כָּךְ, לַמִּשְׁתַּבְּחִין בָּהּ - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְרַבִּי מֵאִיר הֵיכִי גָּמַר תּוֹרָה מִפּוּמֵיהּ דְּאַחֵר? וְהָאָמַר רַבָּה בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַאי דִּכְתִיב: "כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַּעַת וְתוֹרָה יְבַקְּשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת הוּא", אִם דּוֹמֶה הָרַב לְמַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת - יְבַקְּשׁוּ תּוֹרָה מִפִּיהוּ. וְאִם לָאו - אַל יְבַקְּשׁוּ תּוֹרָה מִפִּיהוּ! אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: רַבִּי מֵאִיר קְרָא אַשְׁכַּח וְדָרַשׁ: "הַט אָזְנְךָ וּשְׁמַע דִּבְרֵי חֲכָמִים וְלִבְּךָ תָּשִׁית לְדַעְתִּי". לְדַעְתָּם לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא לְדַעְתִּי. רַב חֲנִינָא אָמַר מֵהָכָא: "שִׁמְעִי בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ וגו'". קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי! לָא קַשְׁיָא, הָא - בְּגָדוֹל, הָא - בְּקָטָן. כִּי אֲתָא רַב דִּימִי אֲמַר, אָמְרִי בְּמַעֲרָבָא: רַבִּי מֵאִיר אֲכַל תַּחְלָא וּשְׁדָא שִׁיחֲלָא לְבָרָא. דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "אֵל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנַּחַל וגו'" לָמָּה נִמְשְׁלוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לֶאֱגוֹז? לוֹמַר לְךָ: מָה אֱגוֹז זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמְּלוּכְלָךְ בְּטִיט וּבְצוֹאָה - אֵין מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ נִמְאָס, אַף תַּלְמִיד חָכָם, אַף עַל פִּי שֶׁפָּרַח - אֵין תּוֹרָתוֹ נִמְאֶסֶת. אַשְׁכְּחֵיהּ רַבָּה בַּר שֵׁילָא לְאֵלִיָּהוּ, אֲמַר לֵיהּ: מַאי קָא עָבֵיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא? אֲמַר לֵיהּ: קָאָמַר שְׁמַעְתָּא מִפּוּמַיְיהוּ דְּכוּלְּהוּ רַבָּנַן, וּמִפּוּמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר לָא קָאָמַר. אֲמַר לֵיהּ: אַמַּאי? מִשּׁוּם דְּקָא גָּמַר שְׁמַעְתָּא מִפּוּמֵיהּ דְּאַחֵר. אֲמַר לֵיהּ: אַמַּאי? רַבִּי מֵאִיר רִמּוֹן מָצָא, תּוֹכוֹ אָכַל, קְלִיפָּתוֹ זָרַק! אֲמַר לֵיהּ: הָשְׁתָּא קָאָמַר: מֵאִיר בְּנֵי אוֹמַר: בִּזְמַן שֶׁאָדָם מִצְטַעֵר שְׁכִינָה מַה לְּשׁוֹן אוֹמֶרֶת - קַלְּנִי מִרֹּאשִׁי, קַלְּנִי מִזְּרוֹעִי. אִם כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִצְטַעֵר עַל דָּמָן שֶׁל רְשָׁעִים - קַל וָחוֹמֶר עַל דָּמָן שֶׁל צַדִּיקִים שֶׁנִּשְׁפַּךְ. אַשְׁכְּחֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה דְּתָלֵי בְּעִיבְרָא דְּדַשָּׁא וְקָא בָּכֵי. אֲמַר לֵיהּ: שִׁינָּנָא, מַאי קָא בָּכֵית? אֲמַר לֵיהּ מִי זוּטְרָא מַאי דִּכְתִיב בְּהוּ בְּרִבְּנַן "אֵיזֶה סוֹפֵר אֵיזֶה שׁוֹקֵל אֵיזֶה סוֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים". "אֵיזֶה סוֹפֵר" - שֶׁהָיוּ סוֹפְרִים כָּל אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, אֵיזֶה שׁוֹקֵל - שֶׁהָיוּ שׁוֹקְלִים קַלִּין וַחֲמוּרִין שֶׁבַּתּוֹרָה. "אֵיזֶה סוֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים" - שֶׁהָיוּ שׁוֹנִין שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת בְּמִגְדַּל הַפּוֹרֵחַ בַּאֲוִיר. וַאֲמַר רַבִּי אַמִּי: תְּלַת מְאָה בְּעֵי בָּעוּ דּוֹאֵג וַאֲחִיתוֹפֶל בְּמִגְדַּל הַפּוֹרֵחַ בַּאֲוִיר. וּתְנַן: שְׁלֹשָׁה מְלָכִים וְאַרְבָּעָה הֶדְיוֹטוֹת אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, אֲנַן מַה הֲוֵי עָלַן?! אָמַר לֵיהּ: שִׁינָּנָא, טִינָא הֲוָתָה בְּלִבָּם. אַחַר מַאי - זֶמֶר יְוָנִי לָא פְּסַק מִפּוּמֵיהּ. אָמְרוּ עָלָיו עַל אַחַר, בְּשָׁעָה שֶׁהָיָה עוֹמֵד מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ הַרְבֵּה סִפְרֵי מִינִין נוֹשְׁרִין מֵחֵיקוֹ. שָׁאַל נִימוֹס הַגַּרְדִּי אֶת רַבִּי מֵאִיר: כָּל עֲמַר דְּנָחֵית לְיוֹרָה סְלִיק? אֲמַר לֵיהּ: כָּל מַאן דַּהֲוָה נָקִי אַגַּב אִימֵיהּ - סְלִיק, כָּל דְּלָא הֲוָה נָקִי אַגַּב אִימֵיהּ - לָא סְלִיק. רַבִּי עֲקִיבָא עָלָה בְּשָׁלוֹם וְיָרַד בְּשָׁלוֹם, וְעָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה". וְאַף רַבִּי עֲקִיבָא בִּקְּשׁוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְדוֹחֲפוֹ, אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הַנִּיחוּ לְזָקֵן זֶה, שֶׁרָאוּי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּכִבּוֹדִי.

מאי

לִינוּקָא, פְּסוֹק לִי פְּסוּקָךְ. אָמַר לֵיהּ, למדתי את הפסוק (ירמיה ד ל) 'וְאַתְּ שָׁדוּד מַה תַּעֲשִׂי, כִּי תִלְבְּשִׁי שָׁנִי כִּי תַעֲדִּי עֲדִי זָהָב כִּי תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ, לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי' וגו', לרמז שגם עדי ויופי התורה שלמד לא יועילו לו. עֲיָילֵיהּ רבי מאיר לְבֵי כְּנִישְׁתָּא אַחֲרִיתִי, וגם שם אמרו לו שאינו יכול לחזור בתשובה, עַד דְּעָיְילֵיהּ לְתִלֵּיסַר בֵּי כְּנִישְׁתָּא – עד שהכניסו לשלשה עשר בתי כנסיות, וּבְכוּלְּהוּ פָּסְקוּ לֵיהּ כִּי הַאי גַּוְונָא – ובכולם השיבו לו בפסוקים הדומים לאלו, כלומר שמכולם למד שאינו מתקבל בתשובה. לְבַתְרָא – כשהגיעו לבית הכנסת האחרון, אָמַר לֵיהּ אחֵר לינוקא, פְּסוֹק לִי פְּסוּקָךְ. אָמַר לֵיהּ הילד, למדתי את הפסוק (תהלים נ טז) 'וְלָרָשָׁע אָמַר אֱלֹהִים מַה לְּךָ לְסַפֵּר חֻקָּי' וגו'. הַהוּא יְנוּקָא הֲוָה מְנַמְנֵם בְּלִישָׁנֵיהּ – אותו ילד היה מגמגם בדיבורו, אִשְׁתַּמַּע כְּמָה דְּאָמַר לֵיהּ – והיה נשמע לאחֵר כמו שאמר לו הילד 'וְלֶאֱלִישָׁע אָמַר אֱלֹהִים' במקום 'ולרשע'. אִיכָּא דְּאָמְרִי, סַכִּינָא הֲוָה בַּחֲדֵיהּ – סכין היתה לו, וְקַרְעֵיהּ, וְשַׁדְרֵיהּ לְתִלֵּיסַר בֵּי כְּנִישְׁתֵּי – וקרע אותו לשלושה עשר חלקים, ושלחם לשלשה עשר בתי כנסיות. וְאִיכָּא דְּאָמְרִי שלא עשה כך, אלא רק אָמַר, אִי הֲוַאי בִּידִי סַכִּינָא – אם היתה בידי סכין, הֲוָה קָרְעָנָא לֵיהּ – הייתי קורע אותו.

כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּאַחֵר – כשמת אחֵר, אָמְרִי – אמרו ברקיע, לֹא מֵידַן לְיַדְיְינֵיהּ – לא נדון אותו להיענש בגידנום על מעשיו הרעים, וְלֹא לְעָלְמָא דְּאָתֵי לֵיתֵי – לא יבוא לעולם הבא לקבל את שכר מעשיו הטובים בגן עדן. לֹא מֵידַן לְיַדְיְינֵיהּ, מִשּׁוּם דְּעָסַק בְּאוֹרַיְיתָא – משום שעסק בתורה, והיא מגינה עליו מעונש הגידנום. וְלֹא לְעָלְמָא דְּאָתֵי לֵיתֵי, מִשּׁוּם דַּחֲטָא – משום שחטא, ואין לו שום זכות שיבוא עבורה לעולם הבא. אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מוּטָב דְּלִידַיְינֵיהּ – שידונוהו ויענש בגידנום ויתכפרו עוונותיו, וְלֵיתֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי – ואחר כך יבוא לעולם הבא, לגן עדן, בשביל התורה שלמד. מָתַי אָמוּת, וְאַעֲלֶה עָשָׁן מִקִּבְרוֹ – אבקש מהקב"ה שידון אותו באש יוקדת מעלה עשן, כדי שיתכפרו עוונותיו ויזכה לעולם הבא.

כשהגיע זמנו של רבי מאיר למות ביקש רחמים על כך, וכִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר, סָלִיק קוּטְרָא מִקִּבְרֵיהּ דְּאַחֵר – עלה עשן מקברו של אחֵר. אָמַר על כך רַבִּי יוֹחָנָן, גְּבוּרְתָּא לְמִיקְלָא רַבֵּיהּ – וכי גבורה ומעלה היא להעלות עשן מקברו של רבו. חַד הֲוָה בֵּינָנָא – תלמיד אחד היה בינינו שנכשל ויצא לתרבות רעה, וְלֹא מָצִינַן לְאַצּוּלֵיהּ – ואין כח ביד כולנו יחד להציל ולהביאו לעולם הבא, אִי נָקְטֵיהּ בְּיָדָא – אם אוחז אני בידו של אחֵר להביאו לעולם הבא, מַאן מַרְמֵי לֵיהּ מִאָן – מי יקח אותו ממני. אָמַר רבי יוחנן, מָתַי אָמוּת, וַאֲכַבֶּה את הָעָשָׁן מִקִּבְרוֹ של אחֵר. ואכן, כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, פָּסַק קוּטְרָא מִקִּבְרֵיהּ דְּאַחֵר – הפסיק העשן לעלות מקברו של אחֵר. פָּתַח הַהוּא סַפְדָּנָא – אמר ספדן אחד על רבי יוחנן, אֲפִילּוּ שׁוֹמֵר חֶפְתָּח של הגידנום, לֹא עָמַד לְפָנֶיךָ רַבֵּינוּ בבואך להוציא את אחֵר משם.

מספרת הגמרא: בְּתוֹ שֶׁל אַחֵר, שהיתה עניה, אֲתָיָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי – באה לפני רבי. אָמְרָה לֵיהּ, רַבִּי, פַּרְנְסֵנִי. אָמַר לָהּ, בַּת מִי אַתְּ. אָמְרָה לוֹ, בְּתוֹ שֶׁל אַחֵר אֲנִי. אָמַר לָהּ, האם עֲדַיִין יֵשׁ מִזַּרְעוֹ של אחֵר בָּעוֹלָם, וְהָא כְּתִיב – והרי נאמר לגבי הרשע (איוב יח יט) 'לֹא נִין לוֹ וְלֹא נֶכֶד בְּעַמּוֹ וְאֵין שָׂרִיד בְּמָגוּרָיו', דהיינו שלא ישאר לו זכר בעולם, ולא רצה לפרנסה. אָמְרָה לוֹ, זְכוֹר לְתוֹרָתוֹ של אחֵר, ובזכותה פרנסני, וְאַל תִּזְכּוֹר מַעֲשָׂיו הרעים. מִיָּד יָרְדָה אֵשׁ מִזֹּרְעוֹ של אחֵר – התחככה בְּסַפְסָלוֹ שֶׁל רַבִּי, לרמז לרבי שיזכור את תורתו. בָּכָה וְאָמַר רַבִּי, וּמַה לַּמִּתְנַנֵּן בָּהּ – בתורה כָּךְ, שהקב"ה מגין כל כך על כבודם, לַמִּשְׁתַּבְּחִין בָּהּ – שמכבדים ומקיימים את התורה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שהקב"ה יגן על כבודם וישלם להם שכר.

התבאר לעיל שרבי מאיר למד תורה מאחֵר גם אחרי שיצא לתרבות רעה. מקשה הגמרא: וְרַבִּי מֵאִיר, הֵיכִי נָמֵר תּוֹרָה מִפּוּמֵיהּ דְּאַחֵר – כיצד למד תורה מפיו של אחֵר, וְהָאָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַאי דִּכְתִיב – מה ביאור הכתוב (מלאכי ב ז) 'כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת הוּא', פסוק זה בא ללמד שאם דּוֹמֶה הָרַב לְמַלְאַךְ ה' צְבָאוֹת בצדקתו, יְבַקְשׁוּ תּוֹרָה מִפִּיהוּ – ילמדו ממנו תורה, וְאִם לַאו – אם אינו דומה למלאך ה' צבאות, אַל יְבַקְשׁוּ תּוֹרָה מִפִּיהוּ, ואם כן ודאי שאסור ללמוד תורה מרשע.

מתרצת הגמרא: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, רַבִּי מֵאִיר קְרָא אַשְׁכַּח – מצא פסוק וְדָרַשׁ, שיש אופנים שמותר ללמוד מרשע, שכן נאמר (משלי כב יז) 'הַט אָזְנְךָ וּשְׁמַע דִּבְרֵי חֲכָמִים, וְלִבְּךָ תָּשִׁית לְדַעְתִּי', שאין לפרש שכוונת הפסוק 'וְלִבְּךָ תָּשִׁית לְדַעְתִּי' היא על החכמים, שהרי 'לְדַעְתָּם' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'לְדַעְתִּי' בלשון יחיד, כלומר לדעתו של הקב"ה, ואם כן ודאי שמדובר בחכמים שהם רשעים, ולכן עליך להטות את לבך לדעתו של הקב"ה ולא לדעתם, ואף על פי כן נאמר עליהם 'הַט אָזְנְךָ וּשְׁמַע דִּבְרֵי חֲכָמִים', הרי שמותר לשמוע וללמוד מהם תורה. רַב חֲנִינָא אָמַר, מֵהָכָא – רבי מאיר למד זאת מכאן, כלומר מפסוק אחר, שנאמר (תהלים מה יא) 'שְׁמְעִי בַת וּרְאִי וְהַטִּי אָזְנֵךְ וְשִׁכְחִי עַמֵּךְ וּבֵית אָבִיךְ' וגו', ודרש שכוונת הכתוב שיש להטות את האוזן ולשמוע גם מרב שהוא רשע, אך את מעשיו יש לשכוח ולא ללמוד ממנו.

מקשה הגמרא: קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי – הפסוקים קשים זה על זה, שהרי מהפסוק 'כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן' למדו שאין ללמוד תורה מאדם רשע, ואילו משני הפסוקים הללו דרשו ריש לקיש ורב חנינא שמותר ללמוד מרשע. מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא בְּגָדוֹל – הפסוקים המתירים ללמוד מרשע עוסקים בתלמיד שהוא גדול, ויודע להיזהר שלא ללמוד ממעשיו הרעים של המלמדו, הָא בְּקָטָן – ואילו הפסוק 'כִּי שִׂפְתֵי כֹהֵן' האוסר ללמוד מרשע, עוסק בתלמיד קטן, שאינו יודע להיזהר.

כִּי אָתָא – כשבא רַב דִּימִי מארץ ישראל לבבל, אָמַר, אָמְרִי בְּמַעֲרָבָא – אמרו בארץ ישראל, רַבִּי מֵאִיר אָכַל תַּחְלָא – אכל את החלק החיצוני שבתמר, שהוא החלק הנאכל, וְשָׁדָא שִׁיחְלָא לְבָרָא – וזרק את הגרעין של התמר החוצה, כלומר שברר את האוכל מתוך הפסולת ולא למד ממעשיו הרעים.

הגמרא מביאה דרשה נוספת באותו ענין: דָּרַשׁ רָבָא, מַאי דִּכְתִיב – מה ביאור הכתוב (שיר השירים ו יא) 'אֶל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנַּחַל' וגו', לָמָּה נִמְשְׁלוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לֶאֱגוֹז, לוֹמַר לְךָ, מָה אֱגוֹז זֶה אַף עַל פִּי שֶׁמְּלוּכְלָךְ בְּטִיט וּבְצוֹאָה, אֵין מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ נִמְאָס, שהרי הקליפה שומרת עליו, אַף תַּלְמִיד חָכָם, אַף עַל פִּי שֶׁפָּרַח אֵין תּוֹרָתוֹ נִמְאֶסֶת.

מספרת הגמרא: אַשְׁכְּחֵיהּ [–פגש] רַבָּה בַּר שִׁילָא לְאֵלִיָּהוּ הנביא. אָמַר לֵיהּ רבה בר שילא לאליהו, מַאי קָא עָבֵיד – במה עוסק הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא. אָמַר לֵיהּ אליהו, קָאָמַר שְׁמַעְתָּא מִפּוּמֵיהוּ דְּרוּלְּהוּ רַבָּנָן – הוא אומר שמועות של דברי תורה משמם של כל החכמים, וּמִפּוּמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר לֹא קָאָמַר – ומשמו של רבי מאיר אינו אומר. אָמַר לֵיהּ רבה בר שילא, אַמַּאי – מדוע אינו אומר משמו של רבי מאיר. ענה לו אליהו, מִשּׁוּם דְּקָא גָּמַר שְׁמַעְתָּא מִפּוּמֵיהּ דְּאַחֵר – מפני שלמד תורה מפיו של אחֵר. אָמַר לֵיהּ רבה בר שילא, אַמַּאי, הרי רַבִּי מֵאִיר, רִמּוֹן מָצָא, תּוֹכוֹ אָכַל, וּקְלִיפָּתוֹ זָרַק, כלומר שלמד מאחֵר רק את התורה שבו, ולא למד ממעשיו הרעים, ואם כן היה מותר לו ללמוד תורה מפיו. אָמַר לֵיהּ אליהו, הַשְׁתָּא קָאָמַר – עכשיו לאחר שתירצת את מעשיו של רבי מאיר, שמע הקב"ה לקולך, ואומר שמועה מפיו של רבי מאיר, וכך הוא אומר, מֵאִיר בְּנִי אוֹמֵר, נאמר (דברים כא כג) לגבי הרוגי בית דין שתולים את נבלתם על העץ, 'לא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ, כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא, כִּי קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי', ודרש רבי מאיר את תיבת 'קִלְלַת' כאילו נאמר 'קַל לִית', כלומר אני איני קל, שבְּזְמַן שֶׁאָדָם מִצְטַעֵר, כלומר שבאה עליו פורענות בעוונו, שְׁכִינָה מַה לָּשׁוֹן אוֹמֶרֶת – באיזו לשון היא קובלת עליו, היא קובלת כאדם שהוא עייף ויגע, וכך היא אומרת, קַלְנִי מֵרֹאשִׁי, קַלְנִי מִזְּרוֹעִי – כבד אני מראשי, כבד אני מזרועי, שיצרתי את זה שנתלה בעוונו. וּאִם כָּךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִצְטַעֵר עַל דָּמָן שֶׁל רְשָׁעִים שהתחייבו מיתה בדין, קַל וָחוֹמֶר שהוא מצטער עַל דָּמָן שֶׁל צַדִּיקִים שֶׁנִּשְׁפַּךְ.

אַשְׁכְּחֵיהּ [–פגש] שְׁמוּאֵל לְרַב יְהוּדָה, דְּתָלֵי בְּעִיבְרָא דְּדִשָּׁא וְקָא בָכֵי – שהיה עומד ונשען על בריח הדלת, והיה בוכה. אָמַר לֵיהּ שמואל לרב יהודה, שִׁינְנָא – שנון ומחודד, מַאי קָא בָכִית – על מה אתה

המשך בעמוד לז

שואלת הגמרא: **מאי דָּרַשׁ** – איזה פסוק דרש רבי עקיבא, שממנו הבין היכן מקום השכינה ונזהר שלא להציץ לשם. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן**, נאמר בפסוק (דברים לג ב), 'ה' מִסִּינַי בָּא וגו' (**ואתא**) [**וְאָתָה**] **מֵרִבְבוֹת קֹדֶשׁ**', ודרש 'אָתָה' מלשון 'אות', שהקב"ה **אוֹת הוּא בְּרִבְבָה שֶׁלּוֹ** – בין המלאכים שלו, כלומר שיש סימן היכר בין המלאכים היכן הוא הקב"ה. **וְרִבִּי אַבָּהוּ אָמַר**, נאמר (שיר השירים ה ז) 'דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרִבָבָה', ודרש מכאן שהקב"ה **דּוּגְמָא הוּא בְּרִבְבָה שֶׁלּוֹ**, כלומר שמקומו ניכר בין המלאכים, כעין דבר העומד לדוגמא להראותו ולומר כזה עשֵׂה לי. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר**, נאמר (ישעיה מח ב) 'ה' **צְבָאוֹת שְׁמוֹ**', ודרש מכאן שהקב"ה **אָדוֹן הוּא בַּצָּבָא שֶׁלּוֹ**, כלומר שניכר בצבא שלו היכן הוא.

וְרַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כשהתגלה ה' לאליהו הנביא נאמר (מלכים א' יט יא–יב), 'וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי ה', **לֹא בָרוּחַ ה'**, **וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ, לֹא בָרַעַשׁ ה'**, **וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ, לֹא בָאֵשׁ ה'**, **וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה**', ונאמר על כך (שם) 'וְהִנֵּה **ה' עוֹבֵר**', כלומר שה' עובר בקול דממה דקה, ומכאן ידע שהקב"ה הוא במקום דממה דקה.

הגמרא מביאה ברייתא בענין השדים: **תָּנוּ רַבָּנַן, שִׁשָּׁה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בְּשֵׁדִים**. שִׁלְשָׁה דברים שהם **כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**, וּשְׁלֹשָׁה דברים שהם **כִּבְנֵי אָדָם**. שִׁלְשָׁה **כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**, שֵׁיֵּשׁ לָהֶם **בְּנָפַיִם כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**, **וְטָסִין מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**, **וְיוֹדְעִין מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**. מקשה הגמרא: **יוֹדְעִין סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי עולה בדעתך שהשדים יודעים מה שעתיד להיות. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא**, **שׁוֹמְעִין מֵאַחוֹרֵי הַפָּרְגּוֹד** מה שעתיד להיות, **כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**. וּשְׁלֹשָׁה דברים שהם **כִּבְנֵי אָדָם**, **שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין כִּבְנֵי אָדָם, וּפָרִין וְרָבִין כִּבְנֵי אָדָם, וּמֵתִים כִּבְנֵי אָדָם**.

ממשיכה הברייתא: **שִׁשָּׁה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בִּבְנֵי אָדָם**. שִׁלְשָׁה שהם **כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**, וּשְׁלֹשָׁה דברים שהם **כַּבְּהֵמָה**. שִׁלְשָׁה **כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**, שֵׁיֵּשׁ לָהֶם **דַּעַת כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**, **וּמְהַלְּכִין בְּקוֹמָה וְקִיפָּה כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**, **וּמְסַפְּרִים בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת**. וּשְׁלֹשָׁה דברים שהם **כַּבְּהֵמָה**, **שֶׁאוֹכְלִין וְשׁוֹתִין כַּבְּהֵמָה, וּפָרִין וְרָבִין כַּבְּהֵמָה, וּמוֹצִיאִין רְעִי כַּבְּהֵמָה**.

שנינו במשנה (לעיל יא): **כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים רָתוּי** [–טוב ויפה] **לוֹ שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם כּוּ'**, מה למעלה מה למטה מה לפנים ומה לאחור.

מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא מַה לְּמַעְלָה וּמַה לְּמַטָּה וּמַה לְּאָחוֹר, לְחַיֵּי** – מובן הדבר שאסור לחקור בהם, שמתוך שיתבוננו בדברים אלו יבוא לחשוב מחשבות שאינן ראויות על הקב"ה. **אֶלָּא לְפָנִים** – במה שהיה לפני בריאת העולם, הרי **מַה דַּהֲוָה הֲוָה** – מה שהיה היה, ומדוע אסור לחקור בזה. מתרצת הגמרא: **רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ, מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו בְּנוּ לִי פַּלְטֵירִין** [–ארמונות] **גְּדוֹלִין עַל הָאַשְׁפָּה, וְהָלְכוּ וּבְנוּ לוֹ** את הארמונות, הרי **אֵין רְצוֹנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ לְהַזְכִּיר** את **שֵׁם הָאַשְׁפָּה** שהיתה שם קודם בניית הארמון, אלא רוצה שיחשבו כאילו בנה את הארמון במקום פנוי. וכך הקב"ה, אין רצונו שיחשוב אדם בטעות שהיתה איזו בריאה קודם שברא את העולם, אלא בראו מהאין והאפס המוחלט.

שנינו במשנה (לעיל יא): **כָּל שֶׁלֹּא חָם עַל כְּבוֹד קוֹנוֹ, רָתוּי** [–טוב ויפה] **לוֹ שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם**.

מבררת הגמרא: **מַאי הִיא** – מי הוא זה שאינו חס על כבוד קונו. **רַבִּי אַבָּא אָמַר, זֶה הַמִּסְתַּכֵּל בְּקֶשֶׁת**. **רַב יוֹסֵף אָמַר, זֶה הָעוֹבֵר עֲבִירָה בְּסֵתֶר**, שבשעה שעובר עבירה מסתתר מבני אדם. מבארת הגמרא: **הַמִּסְתַּכֵּל בְּקֶשֶׁת, דִּכְתִיב** (יחזקאל א כח) 'כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶעָנָן בְּיוֹם הַגָּשֶׁם וגו', **הוּא מַרְאֵה דְּמוּת כְּבוֹד ה'**", הרי שהקשת היא בדמות השכינה. **בַּנָּשִׁיא, דִּכְתִיב** בציווי הקב"ה למשה שיסמוך את יהושע לנשיא אחריו (במדבר כז כ), 'וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו', הרי שיש לנשיא זיו השכינה. ובכהנים, מדובר על **הַמִּסְתַּכֵּל בַּכֹּהֲנִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, כְּשֶׁהָיוּ עוֹמְדִין עַל דּוּכָנָן וּמְבָרְכִין אֶת יִשְׂרָאֵל** בברכת כהנים **בְּשֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ**, והיתה השכינה שורה על קשרי אצבעותיהם, ולכן אסור להסתכל בהם.

דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי נְחֶמְיָה מְתוּרְגְּמָנֵיהּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ, מַאי דִּכְתִיב (מיכה ז ה) 'אַל תַּאֲמִינוּ בְרֵעַ אַל תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף', **שֶׁאִם יֹאמַר לְךָ יֵצֶר הָרַע, חֲטוֹא וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל, אַל תַּאֲמִן לוֹ**, (שֶׁנֶּאֱמַר) 'אַל תַּאֲמִן בְּרֵעַ אַל תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף', וְאֵין 'רֵעַ' אֶלָּא יֵצֶר הָרַע, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ח כא) 'כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע', וְאֵין 'אַלּוּף' אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ג ד) 'אַלּוּף נְעוּרַי אָתָּה', כלומר שלא תאמין ליצר הרע האומר לך שתחטא והקב"ה ימחל, ואל תבטח במחילתו של הקב"ה.

מוסיפה הגמרא: **שֶׁמָּא תֹּאמַר**, אחטא במקום סתר **וּמִי מֵעִיד בִּי שֶׁחָטָאתִי, אֲבָנַי בֵּיתוֹ וְקוֹרוֹת בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם הֵם מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (חבקוק ב יא) 'כִּי אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה', הרי שהאבן וחתיכת העץ יעידו בו באדם. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, נִשְׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם מְעִידָה בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (מיכה ז ה) 'מִשֹּׁכֶבֶת חֵיקֶךָ שְׁמוֹר פִּתְחֵי פִיךָ', **אִי זוֹ הִיא דָּבָר שֶׁשּׁוֹכֶבֶת בְּחֵיקוֹ שֶׁל אָדָם, הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ נִשְׁמָה**, שצריך לשמור את פיו וגופו מעבירות כדי שלא תעיד עליהם נשמתו. **רַבִּי זֵרִיקָא אָמַר, שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת הַמְּלַוִּין אוֹתוֹ הֵן מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים צא יא) 'כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ', ואם תחטא הם יעידו בך. (**וחכמים אומרים**) [**וְיֵשׁ אוֹמְרִים**], **אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם הֵן מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה מג יב) 'וְאַתֶּם עֵדַי נְאֻם ה' וַאֲנִי אֵל', כלומר שאתם עצמכם תהיו עדי, ותעידו בעצמכם על עוונותיכם שאוכיח בפניכם.

משנה

המשנה דנה אם מותר לקיים מצות סמיכה על הקרבנות שמותר להקריבם ביום טוב, או שאסור לסמוך ביום טוב. ונחלקו בדבר כמה זוגות של נשיאים כנגד אבות בתי דין, והמשנה מונה אותם לפי סדרם, דור אחר דור. ומחלוקת זו היא המחלוקת הראשונה שהיתה בין חכמי ישראל: (**יוֹסֵי**) **בֶּן יוֹעֶזֶר אוֹמֵר, שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ** על קרבן ביום טוב, אלא מערב יום טוב, ואילו **יוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן אוֹמֵר, לִסְמוֹךְ** ביום טוב. **יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ, נִיתַּאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר לִסְמוֹךְ. יְהוּדָה בֶן טַבַּאי אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ, שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אוֹמֵר לִסְמוֹךְ. שְׁמַעְיָה אוֹמֵר לִסְמוֹךְ, אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ. הִלֵּל וּמְנַחֵם לֹא נֶחְלְקוּ בדבר זה. וכשיָצָא מְנַחֵם שהיה אב בית דין, נִכְנַס שַׁמַּאי להיות אב בית דין תחתיו, ונחלקו שמאי והלל בדבר, שַׁמַּאי אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ, הִלֵּל אוֹמֵר לִסְמוֹךְ.**

רש"י

מאי דרש – מהיכן הבין מקום השכינה שנזהר שלא הציץ שם. אי נמי שלא טעה כמו שטעה אחר. **דוגמא** – דבר היכר העומד לדוגמא, להראותו, לומר: כזה עשה לי. ואין זה אלא דבר הניכר. אף כאן מקומו ניכר. **ומה למטה** – והרי אמר: "ומתחת זרועות עולם" (דברים לג), ואם שאל מי סבלן – לא חס על כבוד קונו. לייטי עלה במערבא לא גרסינן לה. **כאלו דוחק רגלי השכינה** – אומר בלבו: אין השכינה כאן, וכתיב: "והארץ הדום רגלי". **למקום שאין מכירין אותו** – אין דעתו גסה עליו, ושמא יקל כח יצרו. וגם אם יחטא – אין אדם נותן לב, לפי שאינו חשוב בעיניהם. וכן בלבוש שחורים. **דמצי כייף ליה ליצריה** – ובוטח על שהוא נחבא בסתר, כאילו דוחק הרגלים. **היכא דלא מצי כייף ליה ליצריה** – טוב לו בצינעא מפרהסיא. **ומברכין את העם בשם המפורש** – שהשכינה שורה על קשרי אצבעותיהם. **אל תאמינו ברע** – האומר לך חטא. **ואל תבטחו באלוף** – לומר שימחול. **וכפים** – חתיכת עץ, כמו כפיסין בבבא בתרא (ב,א). **אתם עדי** – הוא מעיד בעצמו בכל עונות שאוכיח בפניו.

משנה יוסי בן יועזר אומר שלא לסמוך – ביום טוב, וזו היא מחלוקת ראשונה שהיתה בחכמי ישראל. יהושע בן פרחיה – כולן דור אחר דור. **יצא** מנחם – בגמרא מפרש להיכן יצא. **נכנס שמאי** – להיות אב בית דין תחתיו.

הראשונים

תוספות

כבני אדם – הוה מצי למיחשב ישנים ומוציאין ריעי כבני אדם, כדלקמן גבי דדמי לבהמה. ואיבא למימר דהוי בכלל הני ואף לקמן לא הוה חשיב ליה אלא משום דבעי אשכחי שלשה דומין לבהמה. הרב רבינו אלחנן. **ויעשה** מה שלבו חפץ – לגמרי. משמע דמוטב לו לאדם שיעשה חפצו בסתר ולא בפרהסיא. ולא כפירוש רבינו חננאל דשילהי פרק קמא דקדושין (מ,א) דפירש דחס וחלילה שהיה מתיר לעשות בעירה, אלא קאמר: ילבש שחורים וילך למקום אחר, דלבישת שחורים ואכסנאות משברין לבו, ולא יבא לידי עבירה, ויוכל לעשות מעבשיו מה שלבו חפץ – דודאי אין יצרו מתגבר עליו. וסוגיא דשמעתא אינו משמע כדבריו הבא ובריש פרק בתרא דמועד קטן (יז,א).

בכהנים בזמן שבית המקדש קיים – מכאן קשה על פירוש רש"י דפרק שלישי דמגילה (כד,ב) על ההיא דתנן: ידיו בוהקניות – לא ישא כפיו, ופירש: משום שהעם מסתכלין בו. ואמרינן בחגיגה: המסתכל בכהנים בשעה שנושאין בפיהן – עיניו כהות. והא ליתא, דמסקינן: דוקא בזמן שבית המקדש קיים. ואילו התם בגבולים, מדמקשי מיניה בגמרא מההיא דהוה בשיבבותיה דרב הונא והוה פריס ידיה! ומשני: דלמא דש בעירו הוה, ונראה לפרש דאף בגבולין מיתסר משום היסח הדעת. והכי איתא בירושלמי דהתם, אמר ר' יוסי: הדא אמרה שאסור להסתכל בכהנים בשעה שהם מברכין את העם, אמר ר' חגי: כלום אמר אלא משום היסח אנא מסתכל ולא מסחנא דעתאי.

יוסי בן יועזר כו' – בירושלמי אמר: בראשונה לא היה מחלוקת אלא על הסמיכה בלבד, ועמדו שמאי והלל ועשו ארבעה. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צורכן – רבו מחלוקות בישראל, ונחלקו לשתי ביתות. ויש לתמוה: הרי נחלקו כבר בימי שאול על מלוה ופרוטה (סנהדרין יט,א)! ושמא, כיון דשאול ובית דינו הוו סברי דעתו אמלוה, ולא היה אדם חולק עליו, רק לפי סברת דוד – לא מתקרי מחלוקת. ומה שאמר בירושלמי: ועמדו שמאי והלל ועשו ארבעה – לא מצינו בפרק קמא דשבת (יד,ב) רק שלשה דברים שנחלקו בהן.

שנים מוזגות האחרונים שאמרו לסמוך נשאים הוו – ואל תתמה על הא דחשיב שמאי מקמי הלל, והלל נשיא לבולי עלמא. איבא למימר בהיות כי שלש מוזגות הראשונים אשר אמרו שלא לסמוך היו נשיאים, ושמאי סבר כוותייהו – נקט ליה בראשונה. ואגב דנקט ליה הכא בראשונה – חשיב ליה בכל מקום שמאי מקמי הלל. והכא ליכא למיטעי, לפי שנכנס במקום מנחם דחשיב אחר הלל, ואם כן אב בית דין היה, וכן שמאי נמי הכי.

אראה

מַאי דָּרַשׁ? אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "וְאַתָּה מְרַבְּבוֹת קֹדֶשׁ" - אוֹת הוּא בְּרִבְבָה שֶׁלּוֹ. וְרַבִּי אַבָּהוּ אָמַר: "דְּגוּל מֵרְבָבָה" - דּוּגְמָא הוּא בְּרִבְבָה שֶׁלּוֹ. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: "ה' צְבָאוֹת שְׁמוֹ" - אָדוֹן הוּא בַּצָּבָא שֶׁלּוֹ. וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: "לֹא בָרוּחַ ה' וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ ה' וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ ה' וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַּקָּה" "וְהִנֵּה ה' עוֹבֵר". תָּנוּ רַבָּנַן: שִׁשָּׁה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בַּשֵּׁדִים, שְׁלֹשָׁה כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת וּשְׁלֹשָׁה כִּבְנֵי אָדָם. שְׁלֹשָׁה כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: יֵשׁ לָהֶם כְּנָפַיִם כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְטָסִין מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְיוֹדְעִין מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. יוֹדְעִין סָלְקָא דַּעְתָּךְ?! אֶלָּא: שׁוֹמְעִין מֵאַחוֹרֵי הַפָּרְגּוֹד כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. וּשְׁלֹשָׁה כִּבְנֵי אָדָם: אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין כִּבְנֵי אָדָם, פָּרִין וְרָבִין כִּבְנֵי אָדָם, וּמֵתִים כִּבְנֵי אָדָם. שִׁשָּׁה דְּבָרִים נֶאֱמְרוּ בִּבְנֵי אָדָם, שְׁלֹשָׁה כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שְׁלֹשָׁה כִּבְהֵמָה. שְׁלֹשָׁה כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת: יֵשׁ לָהֶם דַּעַת כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וּמְהַלְּכִין בְּקוֹמָה זְקוּפָה כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וּמְסַפְּרִים בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ כְּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. שְׁלֹשָׁה כִּבְהֵמָה: אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין כִּבְהֵמָה, וּפָרִין וְרָבִין כִּבְהֵמָה, וּמוֹצִיאִין רְעִי כִּבְהֵמָה. "כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים רָתוּי לוֹ שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם כו'". בִּשְׁלָמָא מַה לְּמַעְלָה מַה לְּמַטָּה מַה לְּאָחוֹר לְחַיֵּי, אֶלָּא לְפָנִים - מַה דַּהֲוָה הֲוָה! רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ: מָשָׁל לְמֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו: בְּנוּ לִי פַּלְטִירִין גְּדוֹלִין עַל הָאַשִּׁפָּה, הָלְכוּ וּבְנוּ לוֹ, אֵין רְצוֹנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ לְהַזְכִּיר שֵׁם אַשִּׁפָּה. "כָּל שֶׁלֹּא חָם עַל כְּבוֹד קוֹנוֹ רָתוּי לוֹ שֶׁלֹּא בָּא לָעוֹלָם" מַאי הִיא? רַבִּי אַבָּא אָמַר: זֶה הַמִּסְתַּכֵּל בַּקֶּשֶׁת, רַב יוֹסֵף אָמַר: זֶה הָעוֹבֵר עֲבֵירָה בְּסֵתֶר. מִסְתַּכֵּל בַּקֶּשֶׁת - דִּכְתִיב: "כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶּעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם כֵּן מַרְאֵה הַנֹּגַהּ סָבִיב הוּא מַרְאֵה דְּמוּת כְּבוֹד ה'". רַב יוֹסֵף אָמַר: זֶה הָעוֹבֵר עֲבֵירָה בְּסֵתֶר, כִּדְרַבִּי יִצְחָק. דְּאָמַר רַבִּי יִצְחָק: כָּל הָעוֹבֵר עֲבֵירָה בְּסֵתֶר כְּאִילּוּ דּוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה אָמַר ה' הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי". אֵינִי? וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָא הַזְּקֵן: אִם רוֹאֶה אָדָם שֶׁיִּצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו - יֵלֵךְ לְמָקוֹם שֶׁאֵין מַכִּירִין אוֹתוֹ, וְיִלְבַּשׁ שְׁחוֹרִין וְיִתְעַטֵּף שְׁחוֹרִין, וְיַעֲשֶׂה מַה שֶּׁלִּבּוֹ חָפֵץ, וְאַל יְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא! לָא קַשְׁיָא: הָא - דְּמָצֵי כָּיֵיף לֵיהּ לְיִצְרֵיהּ, הָא דְּלָא מָצֵי כָּיֵיף לְיִצְרֵיהּ. דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי נַחְמָנִי, מְתוּרְגְּמָנֵיהּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ: כָּל הַמִּסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים עֵינָיו כֵּהוֹת: בַּקֶּשֶׁת, וּבַנְּשִׁיא, וּבַכֹּהֲנִים. בַּקֶּשֶׁת - דִּכְתִיב: "כְּמַרְאֵה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶּעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם הוּא מַרְאֵה דְּמוּת כְּבוֹד ה'", בַּנְּשִׁיא - דִּכְתִיב: "וְנָתַתָּ מֵהוֹדְךָ עָלָיו". הַמִּסְתַּכֵּל בַּכֹּהֲנִים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּים, שֶׁהָיוּ עוֹמְדִין עַל דּוּכָנָן וּמְבָרְכִין אֶת יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם הַמְּפוֹרָשׁ. דָּרַשׁ רַבִּי יְהוּדָה בְּרַבִּי נַחְמָנִי מְתוּרְגְּמָנֵיהּ דְּרֵישׁ לָקִישׁ: מַאי דִּכְתִיב: "אַל תַּאֲמִינוּ בְרֵעַ אַל תִּבְטְחוּ בְּאַלּוּף"? אִם יֹאמַר לְךָ יֵצֶר הָרַע חֲטוֹא וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מוֹחֵל - אַל תַּאֲמִן, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תַּאֲמִן בְּרֵעַ" וְאֵין רַע אֶלָּא יֵצֶר הָרָע, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע" וְאֵין אַלּוּף אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַלּוּף נְעוּרַי אָתָּה". שֶׁמָּא תֹּאמַר: מִי מֵעִיד בִּי? אַבְנֵי בֵיתוֹ וְקוֹרוֹת בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם, הֵם מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי אֶבֶן מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה". וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: נִשְׁמָתוֹ שֶׁל אָדָם מְעִידָה בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "מְשַׁכֶּבֶת חֵיקֶךָ שְׁמוֹר פְּתְחֵי פִיךָ" אִי זוֹ הִיא דָּבָר שֶׁשּׁוֹכֶבֶת בְּחֵיקוֹ שֶׁל אָדָם - הֲוֵי אוֹמֵר זוֹ נִשְׁמָה. רַבִּי זְרִיקָא אָמַר: שְׁנֵי מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת הַמְלַוִּין אוֹתוֹ הֵן מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ". וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם מְעִידִין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם עֵדַי נְאֻם ה' וַאֲנִי אֵל". **משנה** יוֹסֵי בֶּן יוֹעֶזֶר אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ, יוֹסֵף בֶּן יוֹחָנָן אוֹמֵר לִסְמוֹךְ, יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ. נִיתַּאי הָאַרְבֵּלִי אוֹמֵר לִסְמוֹךְ, יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ. שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אוֹמֵר לִסְמוֹךְ, שְׁמַעְיָה אוֹמֵר לִסְמוֹךְ, אַבְטַלְיוֹן אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ. הִלֵּל וּמְנַחֵם לֹא נֶחְלְקוּ, יָצָא מְנַחֵם נִכְנַס שַׁמַּאי. שַׁמַּאי אוֹמֵר שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ, הִלֵּל אוֹמֵר לִסְמוֹךְ.

הראשונים

תוספות

אראה בנחמה – לישנא קלילא הוי, דשבועה בלשון קצר, כלומר: לא יוכל לראות בנחמות ציון אם לא עשה זה. ודומה לו: אקפח את בני שהלכה זו מקופחת בישראל, דרבי טרפון בשמעתא דמרדעת בפרק קמא דשבת (יז,א), ודוגמא מצינו לשון המקרא: "ואולם חי אני וימלא כבוד ה' וגו' אם יראו וגו'" (במדבר יד). **אם** לא הרגתי עד זומם – תימה: אמאי לא מקשינן הכא: השתא בהמתן של צדיקים אין הקדוש ברוך הוא מביא תקלה על ידן – צדיקים עצמן לא כל שכן? כדפריך בגיטין (ז,א) ובחולין (ה: ושם)! ויש לומר: דלא שייך לאקשויי רק גבי דבר אבילה, דגנאי הוא לצדיק דאוכל דבר איסור. אבל דבר היתר בשעת האיסור – לא פריך. ולהכי לא פריך בראש השנה (כא,א) דאמר: כמה בסים תבשילא דבבל בצומא רבא דמערבא. ו"בערבי פסחים" (פסחים קו,ב) ברב ירמיה בר אבא דאישתלי וטעים קודם הבדלה, אף על גב דמיתתו באסכרא – דאין דבר מגונה כל כך אבילת היתר בשעת האיסור.

למחר הוא מת – הא דלא נקט כשאינני שם אין קולו נשמע – משום שהיו אומרים לו דאינו צועק אלא בשעה שישנו שם. אבל השתא, מדנקט מת, שידא גביה – אז היה לו לצעוק. **אב** בית דין מי קא מורה בפני נשיא – הוראה לדין. ובירושלמי אמר: מאן דאמר יהודה בן טבאי נשיא – עובדא דאלכסנדריא מסייע ליה. דבני ירושלים בעון מנינא נשיא ולא קבלו עילוי, ערק ואזל לאלכסנדריא. והיו בני ירושלים כותבין: מירושלם הגדולה לאלכסנדריא הקטנה: עד מתי אחי יושב אצלכם ואני יושבת עגומה עליו. ומאן דתני שמעון בן שטח נשיא – עובדא דאשקלון מסייע ליה, ומייתי כולא עובדא שתלה שמונים נשים מכשפניות. ובסנהדרין (מד,ב) הביאו רש"י בנימוקו.

לא מצטריפנא – לנטות אחרי רבים, כדי לבטל דברי שמעון בן שטח. **דבר** אל בני ישראל וסמך – אבל בשחיטה ליכא למעט נשים מהאי טעמא, אף על גב דסמיך טפי להקרבה מסמיכה, דהא בריש "כל הפסולין" (זבחים לב,א) מרבינן נשים לשחיטה. וכן ליכא לאלופי שחיטה בבעלים דומיא דסמיכה, דהתוא היקש לא הוי אלא דרבנן. **לעשות** נחת רוח לנשים – וכגון שהיתה בהמה שלהן, השתא דומה לסמיכה להיות בבעלים. בפרק קמא דקדושין (לא,א) ובפרק בתרא דראש השנה (לג,א) פירש רבינו יצחק: דנשים דידן, אם באות לעשות מצות עשה שהזמן גרמא ולברך עליהן – אין ממחין בידם, אף על גב דפטורות, ולא מיקרי ברכה לבטלה. וכן משמע מהכא, ועוד פירשתי התם בראש השנה והארכתי.

רב

הראשונים – שהוזכרו ראשון בכל זוג וזוג היו נשיאים. **גמרא** עד זומם – שלא הוזם אלא הוא לבדו. **עד שיהרג הנידון** – קודם הזמה, ואחר כך הוזמו. שהיו דורשין "נפש בנפש" האמור בעדים וזוממין. אמרו להן חכמים, והלא כבר נאמר: "כאשר זמם לעשות לאחיו" ועדיין אחיו קיים, ולמה נאמר: "נפש בנפש" – שאין נהרגים עד שיגמר הדין של נידון קודם שהוזמו. **ואין** לוקין – אם העידוהו שחייב מלקות. בבולהו גרסינן עד שיזומו שניהן, ובמסכת מכות יליף לה מקראי: "והנה עד שקר העד", ואמר מר: כל מקום שנאמר עד – הרי כאן שנים. **אלא בפני שמעון** – שאם יטעה ילמדהו. היינו דקא מורה הלכה בפני שמעון – דמדקאמר מיד קיבל כו', שמע מינה דעד השתא אורי בפניו. **ומאי** קיבל – לאו דעד השתא הורה, דודאי לא הורה בפניו מימיו, וכשהרגו לעד זומם לא היה שמעון שם. **לא מצטריפנא** – לישב בדין אלא בהדי שמעון. **סיריקון** – לבוש בגדי מלכות. **אינה אלא משום שבות** – דתנן, אלו הן משום שבות: לא עולין באילן, ולא רוכבין על גבי בהמה (ביצה לו,ב). והאי נמי משתמש בבעלי חיים הוא, שסומך עליה בכל כחו, כדאמרינן לקמן. **שבות דמצוה** – נמי תנינא במתניתין, ומאי אשמעינן רבי יוחנן. **לאפוקי ממאן דאמר** – במסכת ביצה (כ,א): בסמיכה עצמה פליגי, ומאן דאסר – לאו משום שבות אסר, אלא משום דסבירא ליה דשלמי חובה לא בעו סמיכה, דכי כתב "וסמך" – בשלמי נדבה כתיב, וחובה מנדבה לא גמרינן, קא משמע לן רבי יוחנן דטעמא משום שבות הוא, וסמיכתן לעולם מצוה. **שמע מינה** – מדאוקי ר' יוחנן טעמא משום שבות סמיכה, דקדשים בכל כחו בעינן, והוה ליה משתמש בבעלי חיים. **"דבר אל בני ישראל** – אדם כי יקריב מכם קרבן לה'", וכתיב בההוא עניינא "וסמך". **אבא אלעזר** – כך שמו. **אקפו ידייכו** – לשון וקפא, הקילו ידיכם אקפו לשון דבר הצף ואין מכביד, כדמתרגמינן "ויצף הברזל" – וקפא ברזלא (מלכים ב ו). **שמע מינה** – מדר' יוחנן, דאוקי טעמא משום שבות, צדדין אסורין. ואף על גב דגבי שבות רכיבה אמרינן – הוא הדין לכל שימוש, ואפילו במקום שאינו עשוי להשתמש, כגון צידי הבהמה, והוא הדין צידי האילן. ופליגי אמוראי בהא מילתא במסכת שבת בפרק בתרא (קנד,ב). **לסמוך** – דהא ראש הבהמה כצדדין דמי.

דבהדי

הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ נְשִׂיאִים, וּשְׁנֵיִם לָהֶם אַב בֵּית דִּין. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: שְׁלֹשָׁה מִזּוּגוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁאָמְרוּ שֶׁלֹּא לִסְמוֹךְ, וּשְׁנַיִם מִזּוּגוֹת הָאַחֲרוֹנִים שֶׁאָמְרוּ לִסְמוֹךְ, הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ נְשִׂיאִים, וּשְׁנֵיִם לָהֶם אָבוֹת בֵּית דִּין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי - אַב בֵּית דִּין, וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח - נָשִׂיא. מַאן תָּנָא לְהָא דְּתָנוּ רַבָּנַן: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי: אֲרָאֶה בַּנְּחָמָה אִם לֹא הָרַגְתִּי עֵד זוֹמֵם, לְהוֹצִיא מִלְּבָן שֶׁל צְדוֹקִין, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: "אֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיֵּהָרֵג הַנִּידוֹן". אָמַר לוֹ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח: אֲרָאֶה בַּנְּחָמָה אִם לֹא שָׁפַכְתָּ דָּם נָקִי, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין - עַד שֶׁיְּזוֹמוּ שְׁנֵיהֶם, וְאֵין לוֹקִין - עַד שֶׁיְּזוֹמוּ שְׁנֵיהֶם, וְאֵין מְשַׁלְּמִין מָמוֹן - עַד שֶׁיְּזוֹמוּ שְׁנֵיהֶם. מִיָּד קִבֵּל עָלָיו יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי שֶׁאֵינוֹ מוֹרֶה הֲלָכָה אֶלָּא בִּפְנֵי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח. כָּל יָמָיו שֶׁל יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי הָיָה מִשְׁתַּטֵּחַ עַל קִבְרוֹ שֶׁל אוֹתוֹ הָרוּג, וְהָיָה קוֹלוֹ נִשְׁמָע. בִּסְבוּרִין הָעָם לוֹמַר שֶׁקּוֹלוֹ שֶׁל הָרוּג הוּא, אָמַר לָהֶם: קוֹלִי הוּא, תֵּדְעוּ שֶׁלְּמָחָר הוּא מֵת וְאֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע. אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי: וְדִלְמָא פַּיּוּסֵי פַּיְּסֵיהּ, אוֹ בְּדִינָא תְּבָעֵיהּ? מַנִּי הָא? אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא רַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח אַב בֵּית דִּין, רַבִּי יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי נָשִׂיא - הַיְינוּ דְּקָא מוֹרֵי הֲלָכָה בִּפְנֵי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח. אֶלָּא אִי אָמַרְתְּ רַבָּנַן, דְּאָמְרִי: יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי אַב בֵּית דִּין, שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטָח נָשִׂיא - אַב בֵּית דִּין בִּפְנֵי נָשִׂיא מִי מוֹרֶה הֲלָכָה? לֹא, מַאי קִבֵּל עָלָיו דְּקָאָמַר - לְאִצְטָרוּפֵי, דַּאֲפִילּוּ אִצְטָרוּפֵי נַמִּי לָא מִצְטָרֵיפְנָא."צָא מְנַחֵם וְנִכְנָס שַׁמַּאי כו'". לְהֵיכָן יָצָא? אַבַּיֵי אָמַר: יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה. רָבָא אָמַר: יָצָא לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי: יָצָא מְנַחֵם לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ, וְיָצְאוּ עִמּוֹ שְׁמוֹנִים זוּגוֹת תַּלְמִידִים לְבוּשִׁין סִירִיקוֹן. אָמַר רַב שֶׁמֶן בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְעוֹלָם אַל תְּהֵא שְׁבוּת קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי סְמִיכָה אֵינָהּ אֶלָּא מִשּׁוּם שְׁבוּת, וְנֶחְלְקוּ בָהּ גְּדוֹלֵי הַדּוֹר. פְּשִׁיטָא! שְׁבוּת מִצְוָה אִצְטְרִיכָא לֵיהּ. הָא נַמִּי פְּשִׁיטָא! לְאַפּוּקֵי מִמַּאן דְּאָמַר בִּסְמִיכָה גּוּפָהּ פְּלִיגִי, קָא מַשְׁמַע לָן בִּשְׁבוּת הוּא דִּפְלִיגִי. אָמַר רָמִי בַּר חַמָּא: שְׁמַע מִינָּהּ סְמִיכָה בְּכָל כֹּחוֹ בָּעֵינַן. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לָא בָּעֵינַן בְּכָל כֹּחוֹ - מַאי קָא עָבִיד? לִיסְמוֹךְ! מֵיתִיבִי: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְסָמַךְ", בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סוֹמְכִין וְאֵין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל סוֹמְכוֹת. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמְרִים: בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל סוֹמְכוֹת רְשׁוּת. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: סָח לִי אַבָּא אֶלְעָזָר: פַּעַם אַחַת הָיָה לָנוּ עֵגֶל שֶׁל זִבְחֵי שְׁלָמִים, וַהֲבִיאָנוּהוּ לְעֶזְרַת נָשִׁים, וְסָמְכוּ עָלָיו נָשִׁים. לֹא מִפְּנֵי שֶׁסְּמִיכָה בְּנָשִׁים - אֶלָּא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לַנָּשִׁים. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ סְמִיכָה בְּכָל כֹּחוֹ בָּעֵינַן - מִשּׁוּם נַחַת רוּחַ דְּנָשִׁים עָבְדִינַן עֲבוֹדָה בְּקָדָשִׁים? אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: לָא בָּעֵינַן בְּכָל כֹּחוֹ. לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ בָּעֵינַן בְּכָל כֹּחוֹ. דְּאָמַר לֵהּ: אַקְפּוּ יְדֵיכוּ. אִי הָכִי "לֹא מִפְּנֵי שֶׁסְּמִיכָה בְּנָשִׁים"? תֵּיפּוֹק לֵיהּ דְּאֵינָהּ לִסְמִיכָה כְּלָל! אֲמַר מַאי: חֲדָא - דְּלֵיתָא לִסְמִיכָה כְּלָל! וְעוֹד: כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לַנָּשִׁים. אָמַר רַב פַּפָּא: שְׁמַע מִינָּהּ: צְדָדִין אֲסוּרִין, דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ צְדָדִין מוּתָּרִין - לִסְמוֹךְ לִצְדָדִין, אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ: צְדָדִין אֲסוּרִין.

רב

ומסיימת המשנה: הָרִאשׁוֹנִים שהוזכרו בכל זוג וזוג הָיוּ נְשִׂיאִים, וְאלו שהוזכרו שְׁנִיִּים לָהֶם בכל זוג, היו אַב בֵּית דִּין.

גמרא

תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, אותם שֶׁלֹּשָׁה התנאים מִשלשת הדורות **הָרִאשׁוֹנִים** שהוזכרו במשנה שֶׁאָמְרוּ שֶׁלֹּא לְסָמוֹךְ, דהיינו יוסף בן יועזר, יהושע בן פרחיה, יהודה בן טבאי, וְכן אותם שְׁנַיִם מִשני הדורות **הָאַחֲרוֹנִים** שהוזכרו במשנה שֶׁאָמְרוּ לְסָמוֹךְ, דהיינו שמעיה והלל, (**הָרִאשׁוֹנִים**) כל אלו הָיוּ נְשִׂיאִים. וְאלו שהוזכרו שְׁנִיִּים לָהֶם, דהיינו יוסף בן יוחנן, ניתאי הארבלי, שמעון בן שטח, אבטליון ושמאי, היו כולם **אָבוֹת בֵּית דִּין**, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי** היה **אַב בֵּית דִּין, וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח** שחלק עליו היה **נָשִׂיא.**

הגמרא מביאה ברייתא ומוכיחה ממנה כרבי מאיר. שואלת הגמרא: **מַאן תָּנָא לְהָא** דְּתָנוּ **רַבָּנַן** – מי הוא התנא ששנה את מה ששנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי** בלשון שבועה, **אֲרָאֶה בְּנֶחָמָה** – לא אראה בנחמת ציון, **אִם לֹא הֲרַגְתִּי עֵד זוֹמֵם** שהוזם רק הוא לבדו, שבאו לפניו שני עדים והעידו שפלוני חייב מיתה, ונגמר דינו למיתה על פיהם, ולפני שהספיקו בית דין להורגו באו עדים והזימו את אחד העדים הראשונים, ופסק יהודה בן טבאי להורגו כדי **לְהוֹצִיא מִלִּבָּן שֶׁל צְדוֹקִין, שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים שאֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיֵּהָרֵג הַנִּידּוֹן** על פיהם לפני שהוזמו, ולא אם הוזמו לפני שנהרג. **אָמַר לוֹ שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח** ליהודה בן טבאי, **אֲרָאֶה בְּנֶחָמָה אִם לֹא שָׁפַכְתָּ דַּם נָקִי בכך שהרגתו, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ חֲכָמִים, אֵין עֵדִים זוֹמְמִין נֶהֱרָגִין עַד שֶׁיְּזוֹמוּ שְׁנֵיהֶם,** ולא כשהוזם רק אחד מהם, **וְכן אֵין** לוקין אם העידו שפלוני חייב מלקות והוזמו, **עַד שֶׁיְּזוֹמוּ שְׁנֵיהֶם, וְכן אֵין מְשַׁלְּמִין מָמוֹן עַד שֶׁיְּזוֹמוּ שְׁנֵיהֶם. מִיָּד קִבֵּל עָלָיו יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי שֶׁאֵינוֹ מוֹרֶה הֲלָכָה אֶלָּא בִּפְנֵי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח, שאם יטעה ילמדהו. וְכָל יָמָיו שֶׁל יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי הָיָה מִשְׁתַּטֵּחַ עַל קִבְרוֹ שֶׁל אוֹתוֹ חָרוּג** לבקש מחילתו, **וְהָיָה קוֹלוֹ** של יהודה בן טבאי **נִשְׁמָע** כשהיה משתטח על קברו. ובלילה או אף ביום כשלא היו **העם רואים את יהודה בן טבאי, כְּסִבּוּרִין הָעָם לוֹמַר שֶׁקּוֹלוֹ שֶׁל חָרוּג הוּא** שנשמע. **אָמַר לָהֶם** יהודה בן טבאי, **קוֹלִי הוּא. תֵּדְעוּ** – וראיה לדבר שקולי הוא, **שֶׁלְּמָחָר הוּא מֵת וְאֵין קוֹלוֹ נִשְׁמָע** – כשאמות יפסיק הקול להישמע.

הגמרא מביאה קושיא על הראיה שהביא יהודה בן טבאי: **אָמַר** לֵיהּ **רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, וְדִלְמָא** – אולי באמת קולו של הרוג הוא, ומה שלאחר שמת יהודה בן טבאי הפסיק הקול, הרי זה משום **שִׁפּוּיֵי פַּיְיסֵיהּ** – לאחר מותו פייס יהודה בן טבאי את ההרוג, **אוֹ בְּדִינָא תַּבְעֵיהּ** – או שתבע ההרוג את יהודה בן טבאי בבית דין של מעלה, ולכן אינו משמיע יותר את קולו.

הגמרא מבארת כיצד מוכח מהברייתא כדעת רבי מאיר. שואלת הגמרא: **מַנִּי הָא** – ברייתא זו כשיטת מי היא. **אִי אָמְרַתְּ בְּשֶׁלְּמָא רַבִּי מֵאִיר** היא, **דְּאָמַר שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח אַב בֵּית דִּין הִיא, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן טַבַּאי נָשִׂיא, הַיְינוּ דְּקָא מוֹרֵי** – משום כך לפני אותו מעשה היה יהודה בן טבאי מורה הֲלָכָה לבדו אפילו **בִּפְנֵי שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח,** שהרי נשיא גדול מאב בית דין, ומותר לו להורות הלכה בפניו. **אֶלָּא אִי אָמְרַתְּ** שברייתא זו היא כ**רַבָּנַן, דְּאָמְרִי שִׁיהוּדָה בֶּן טַבַּאי** היה **אַב בֵּית דִּין, וְשִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח נָשִׂיא,** אם כן קשה, כיצד היה יהודה בן טבאי מורה הלכה בפני שמעון בן שטח לפני אותו מעשה, **אַב בֵּית דִּין בִּפְנֵי נָשִׂיא מִי** – האם הוא מוֹרֶה הֲלָכָה, הרי נשיא גדול מאב בית דין, ואסור לאב בית דין להורות הלכה בפניו. דוחה הגמרא: **לֹא** – אין זו ראיה, שיתכן שיהודה בן טבאי מעולם לא הורה הלכה לבדו בפני שמעון בן שטח, וכשהרג את העד הזומם לא היה שמעון בן שטח שם, **וּמַאי** – מה הביאור 'קִבֵּל עָלָיו שאינו מורה הלכה אלא בפני שמעון בן שטח' **דְּקָאָמַר** – שאמרה הברייתא, **הַיְינוּ לְאַצְטְרוּפֵי** – לענין צירוף לדין תורה, שקיבל על עצמו **דַּאֲפִילּוּ אַצְטְרוּפֵי נַמִּי לֹא מִצְטְרִיפְנָא** – שאפילו להצטרף לשבת בדין לא יצטרף, אלא עם שמעון בן שטח.

שנינו במשנה: **יָצָא מְנַחֵם וְנִכְנַס שַׁמַּאי כּוֹ'.**

שואלת הגמרא: **לְהֵיכָן יָצָא** מנחם. משיבה הגמרא: **אַבַּיֵי אָמַר, יָצָא לְתַרְבּוּת רָעָה. רָבָא אָמַר, יָצָא לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי כדברי רבא, יָצָא מְנַחֵם לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ, וְיָצְאוּ עִמּוֹ שְׁמוֹנִים זוּגוֹת תַּלְמִידִים** כשהן **לְבוּשִׁין סִירִיקוֹן** – בגדי מלכות.

אָמַר רַב שְׁמָן בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְעוֹלָם אַל תְּהֵא שָׁבוּת – דבר שאסרו חכמים בשבת ויום טוב, **קַלָּה בְּעֵינֶיךָ** לזלזל בה, **שֶׁהֲרֵי סְמִיכָה** ביום טוב **אֵינָהּ** אסורה **אֶלָּא מִשּׁוּם שָׁבוּת,** שהיא בכלל גזירת חכמים שלא לרכוב על בהמה, **וְנֶחֱלְקוּ בָהּ גְּדוֹלֵי הַדּוֹר** במשנתנו, האם מותר לסמוך על קרבן ביום טוב או לא.

מקשה הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שאסור לזלזל בשבות, ומה השמיענו רבי יוחנן. מתרצת הגמרא: **בִּשְׁבוּת מִצְוָה אִצְטְרִיכָא לֵיהּ** – בדבר שהוא מצוה, ואסרו חכמים לעשותו בשבת, בזה הוצרך רבי יוחנן להשמיענו שלא תהא קלה בעיניך.

חוזרת הגמרא ומקשה: **הָא נַמִּי פְּשִׁיטָא** – גם בשבות מצוה פשוט שאין לזלזל. מתרצת הגמרא: רבי יוחנן בא **לְאַפּוּקֵי מִמַּאן דְּאָמַר בִּסְמִיכָה גּוּפָהּ פְּלִיגִי** – להוציא מדעת התנא הסובר (ביצה כ.) שהתנאים במשנתנו נחלקו לגבי עצם הסמיכה, אם יש חיוב סמיכה בשלמי חובה או לא, ואם כן טעמם של האוסרים לסמוך אינו משום שבות, אלא שהם סוברים שאין בשלמי חובה סמיכה כלל, אפילו בחול. **קָא מַשְׁמַע לָן** רבי יוחנן, **שִׁבּוּת הוּא דִּפְלִיגִי,** אם התירו ביום טוב שבות במקום מצוה או לא, אבל בחול כולם מודים שגם שלמי חובה טעונים סמיכה.

אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, מדברי רבי יוחנן שביאר שמחלוקתם היא אם התירו שבות במקום מצוה, **שְׁמַע מִינָּהּ, סְמִיכָה בְּכָל כֹּחוֹ בְּעֵינָן** – הסמיכה בקדשים צריכה להיות בכל כוחו, ולכן אסור לסמוך ביום טוב, כיון שהוא משתמש בבעלי חיים. **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לֹא בְּעֵינָן** סמיכה **בְּכָל כֹּחוֹ,** אם כן **מַאי קָא עָבִיד** – מה הוא עושה בסמיכתו, **לְיַסְמוֹךְ** – שיסמוך ביום טוב, הרי אינו משתמש בבעלי חיים, ומדוע אסור לסמוך.

הגמרא מקשה על רמי בר חמא: **מִיתִיבִי,** ששנינו בברייתא על הפסוק (ויקרא א ב–ד) 'דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַה' וגו', **וְסָמַךְ** יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה', מבאן **שִׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל סוֹמְכִין** על הקרבן, **וְאֵין בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל סוֹמְכוֹת,** שאסורות לסמוך על הקרבן. **רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי** (**יִשְׁמָעֵאל**) **אוֹמְרִים, בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל** אינן חייבות לסמוך, אבל **סוֹמְכוֹת רְשׁוּת** – אם רצו מותר להן לסמוך. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, סָח לִי אַבָּא אֶלְעָזָר, פַּעַם אַחַת הָיָה לָנוּ עֵגֶל שֶׁל זִבְחֵי שְׁלָמִים, וְהַכִּיאוּנוּהוּ לְעֶזְרַת נָשִׁים, וְסָמְכוּ עָלָיו נָשִׁים, וְלֹא שעשינו כך מִפְּנֵי שֶׁסְּמִיכָה חובה היא בְּנָשִׁים, אֶלָּא כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לַנָּשִׁים.** ומוכח כדברי, שהרשות בידן לסמוך.

ומבארת הגמרא את הקושיא מהברייתא על רמי בר חמא: **וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ שִׁסְּמִיכָה בְּכָל כֹּחוֹ בְּעֵינָן,** אם כן סמיכה זו היא עבודה בקדשים, וכיצד הניחו לנשים לסמוך, וכי **מִשּׁוּם נַחַת רוּחַ דְּנָשִׁים, עַבְדִּינָן** – אנו עושים **עֲבוֹדָה בְּקָדָשִׁים. אֶלָּא, לָאו שְׁמַע מִינָּהּ שלא בְּעֵינָן** סמיכה **בְּכָל כֹּחוֹ,** ואם כן אין בסמיכה משום עבודה בקדשים, ולכן הניחו לנשים לסמוך.

מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם אִימָא לָךְ, בְּעֵינָן** סמיכה **בְּכָל כֹּחוֹ,** ומה שהניחו לנשים לסמוך, מדובר **דְּאָמַר לְהוּ אַקְפּוּ יְדֵיכוּ** – שאמר להן לנשים, הקילו ידיכן מעל הבהמה, ואל תסמכו בכל הכוח, כדי שלא תהיה עבודה בקדשים.

חוזרת הגמרא ומקשה על התירוץ: **אִי הָכִי,** מדוע הוצרך אבא אלעזר לומר '**לֹא מִפְּנֵי שֶׁסְّמִיכָה בְּנָשִׁים**', **תֵּיפּוּק לֵיהּ דְּאֵינָהּ לְסְמִיכָה כְּלָל** – הרי ממילא אין זו סמיכה כלל, שלא סמכו בכל כוחן.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַמִּי, חֲדָא וְעוֹד קָאָמַר** – אבא אלעזר אמר טעם אחד, ויש עוד טעם שהיה יכול לומר. **חֲדָא, דְּלֵיתָא לְסְמִיכָה כְּלָל** – טעם אחד שהניחו לנשים לסמוך, משום שאין זו סמיכה כלל, כיון שלא סמכו בכל כוחן, **וְעוֹד טעם, כְּדֵי לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לַנָּשִׁים.**

אָמַר רַב פַּפָּא, מדברי רבי יוחנן שהאיסור לסמוך הוא משום שבות, **שְׁמַע מִינָּהּ צְדָדִין אֲסוּרִין** – משמע מכאן שגם שימוש בצידי הבהמה, שהוא מקום שאין רגילים להשתמש בו, אסור משום שבות, ולא רק שימוש על גבה אסרו. **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ צְדָדִין מוּתָּרִין,** אם כן **לְסָמוֹךְ לְצַדָּדִין** – שיהיה מותר לסמוך על ראש הבהמה, שהרי הראש הוא כצידי הבהמה. **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ,** שגם **צְדָדִין אֲסוּרִין.**

רב אשי חולק על ראייתו של רב פפא: **רַב אַשִׁי אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא** – אפילו תאמר **שִׁצְדָדִין מוּתָּרִין**, אין זה קשה מדוע אסרו לסמוך ביום טוב, משום **שֶׁכָּל דְּכַהֲדֵי גְּבָה** – כל מקום בבהמה ששוה בגובהו לגב הבהמה, **כְּגַבָּהּ דְּמֵי** – הרי הוא נידון כגב הבהמה, ולא כצדדין, ואסור להשתמש בו ביום טוב, ולכן אסור לסמוך על ראש הבהמה, שהוא שוה בגובהו לגבה.

משנה

משנתנו עוסקת בדיני הקרבת קרבנות ביום טוב: **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, מְבִיאִין** קרבנות **שְׁלָמִים** לבית המקדש להקריבם ביום טוב, מפני שהבעלים אוכלים את בשרם, ויש בכך משום צורך 'אוכל נפש' שהותר ביום טוב, **וְאֵין** הבעלים **סוֹמְכִין עֲלֵיהֶם** ביום טוב לפני ההקרבה, משום שכשנשען על הבהמה הרי הוא משתמש בה, והדבר אסור מדרבנן, אלא סומך על הקרבן בערב יום טוב, מאחר שלבית שמאי אין הסמיכה צריכה להיות סמוך לשחיטת הבהמה. **אֲבָל לֹא** מקריבים ביום טוב **עוֹלוֹת** שיכול להקריבן לאחר מכן, משום שהן קריבות כליל על המזבח, ואין בהם צורך 'אוכל נפש' של הדיוטות, וביום טוב הותר רק צורך 'אוכל נפש' של הדיוט ולא צורך גבוה, ולכן אסור להקריבן על המזבח. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְבִיאִין** ביום טוב **שְׁלָמִים וְכֵן עוֹלוֹת** ראייה, **וְאַף סוֹמְכִין עֲלֵיהֶם** ביום טוב, שכיון שמותר להקריבם לא גזרו לבטל סמיכתם משום שבות. וכן נחלקו לגבי **עֲצֶרֶת** – חג השבועות **שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, שבֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יוֹם טְבוֹחַ אַחַר הַשַּׁבָּת** – יום השחיטה של עולות הראייה ושלמי החגיגה נדחה עד יום ראשון, שהרי לפי בית שמאי אינם קרבים ביום טוב, כיון שיש להם תשלומין כל שבעה, וכל שכן שאינם קרבים בשבת. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין צְרִיכִים יוֹם טְבוֹחַ אַחַר הַשַּׁבָּת**, מפני שמותר להקריב את הקרבנות ביום טוב. **וּמוֹדִים** בית הלל לבית שמאי, **שֶׁאִם חָלָה** עצרת **לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת** עצמה, **שֶׁיּוֹם טְבוֹחַ אַחַר הַשַּׁבָּת**, משום שגם הם מודים שאין ראייה וחגיגה דוחות את השבת.

ובאותו 'יום טבוח' של עצרת שהוא ביום ראשון, **אֵין כֹּהֵן גָּדוֹל מִתְלַבֵּשׁ בְּכֵלָיו** – בבגדי יום טוב שלו, **וְכֵן מוּתָּרִין** באותו היום **בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית**, שלא כבשאר ימי טבוח, שבהם כהן גדול מתלבש בבגדי יום טוב, ונהגו בהם איסור בהספד ובתענית. והטעם שאם חל יום טבוח של עצרת אחר השבת נוהגים כך, כדי שיבינו כולם שיום זה אינו יום טוב, **שֶׁלֹּא לְקַיֵּים דִּבְרֵי** הצדוקים **הָאוֹמְרִין שֶׁעֲצֶרֶת** צריכה להיות דווקא **אַחַר הַשַּׁבָּת**, דהיינו ביום ראשון.

גמרא

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, מַנִּין לַעֲצֶרֶת – לחג השבועות, **שֶׁיֵּשׁ לָהּ** – לקרבנותיה **תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה**, שאם לא הקריבם בזמנם יכול להקריב במשך ששה ימים נוספים, **שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים טז טז) "שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר, בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת", מַקִּישׁ הכתוב חַג הַשָּׁבוּעוֹת לְחַג הַמַּצּוֹת, לומר לך, מַה חַג הַמַּצּוֹת אם לא הקריב ביום טוב ראשון יֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה, אַף חַג הַשָּׁבוּעוֹת יֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה.

מקשה הגמרא: מנין שהקיש הכתוב עצרת לחג המצות דווקא, ללמד שיש לה תשלומין כל שבעה, **וְאֵימָא** – שמא נאמר שמַקִּישׁ הכתוב את חג השבועות לְחַג הַסּוּכּוֹת, מַה חַג הַסּוּכּוֹת יֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שְׁמוֹנָה ימים, שהם שבעת ימי חג הסוכות ושמיני עצרת, אַף חַג הַשָּׁבוּעוֹת יֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שְׁמוֹנָה, דהיינו שבעה ימים אחר החג.

מתרצת הגמרא: שְׁמִינִי עצרת רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא, ואינו חלק מחג הסוכות, ולכן אי אפשר ללמוד מסוכות שיהיו לחג השבועות תשלומין כל שמונה.

חוזרת הגמרא ומקשה על התירוץ: **אִימּוּר דְּאָמְרִי** – לגבי מה אמרו ששְׁמִינִי רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא, הָנֵי מִילֵּי רק לְעִנְיַן כמה הלכות, שראשי תיבותיהן **פז"ר קש"ב**, דהיינו, פייס, זמן, רגל, קרבן, שיר, ברכה, אֲבָל לְעִנְיַן תַּשְׁלוּמִין של קרבנות חג הסוכות, שמיני עצרת אינו רגל בפני עצמו, אלא תַּשְׁלוּמִין דְּיוֹם טוב **רִאשׁוֹן** של חג הסוכות הוּא, דִּתְנַן – שהרי שנינו במשנה (לעיל ט.), מִי שֶׁלֹּא חָג – שלא הביא קרבן חגיגה בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג הסוכות, חוֹגֵג אֶת כָּל הָרֶגֶל – מקריב בשאר ימי החג, וְאף ביוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן – שמיני עצרת. ואם כן חוזרת הקושיא, מדוע הקישו את חג השבועות לחג המצות דווקא, ולא הקישוהו לחג הסוכות, שיהיו לו תשלומין כל שמונה.

מתרצת הגמרא: כלל הוא, שתְּפַשְּׁתָּ מְרוּבֶּה לֹא תְּפַשְּׁתָּ, תְּפַשְּׁתָּ מוּעָט תְּפַשְּׁתָּ. כלומר, שבכל מקום שיש שתי דרכים, האחת תופסת מרובה והאחרת תופסת מעט, טוב לנקוט בדרך התופסת מעט, משום שאם תתפוס מרובה וצריך היית לתפוס את המעט, נמצא שחלק ממה שתפסת היה שלא כדין, ואילו אם אתה תופס את המעט, לא תפסת דבר שלא כדין, אף אם יתברר אחר כך שצריך היית לתפוס את המרובה, שהרי המעט גם הוא בכלל המרובה. וכן כאן, שיכולים אנו להקיש את העצרת לחג המצות או לחג הסוכות, מוטב להקישה לחג המצות שהוא המעט, שיש לו תשלומין רק כל שבעה, מלהקישה לחג הסוכות שהוא המרובה, שיש לו תשלומין כל שמונה.

מקשה הגמרא: **אֶלָּא** מאחר שאין מקישים את חג השבועות לחג הסוכות, אם כן לְמַאי הִלְכְתָא כַּתְבֵיהּ רַחֲמָנָא לְחַג הַסּוּכּוֹת – לצורך איזו הלכה כתבה התורה שם גם את חג הסוכות.

מתרצת הגמרא: כדי לְאַקּוּשֵׁי – להקיש את חג הסוכות לְחַג הַמַּצּוֹת, מַה חַג הַמַּצּוֹת כל איש ישראל טָעוּן לִינָה במוצאי יום טוב בירושלים, ואינו שב לביתו אלא למחרת, אַף חַג הַסּוּכּוֹת טָעוּן לִינָה במוצאי יום טוב בירושלים.

שואלת הגמרא: וְהָתָם – שם, בחג המצות עצמו, מְנָלָן שהוא טעון לינה במוצאי יום טוב בירושלים.

המשך ביאור למסכת חגיגה ליום שישי עמ' ב

נטילת ידים גם בחולין, **כָּאן בְּאַכִילָה דְּפִירֵי** – ואילו במשנה בביכורים הפוטרת מנטילה מדובר באכילת פירות, ולאכילת פירות לא תקנו נטילת ידים, בין בחולין בין במעשר. **דְּאָמַר רַב נַחְמָן, כָּל הַנּוֹטֵל יָדָיו לְאכילת פֵּרוֹת חֲרֵי זֶה מְגַפֵּי חָרוּחַ.**

הגמרא מביאה ברייתא בענין כוונה בנטילת ידים: **תָּנוּ רַבָּנַן, הַנּוֹטֵל יָדָיו בכלי, אם נִתְכַּוֵּון לטהרן יָדָיו טְהוֹרוֹת, ואם לֹא נִתְכַּוֵּון אלא נטלן סתם יָדָיו טְמֵאוֹת. וְכֵן הַמַּטְבִּיל יָדָיו** בארבעים סאה מים לטהרן, אם **נִתְכַּוֵּון לטהרן יָדָיו טְהוֹרוֹת, ואם לֹא נִתְכַּוֵּון לטהרן אלא** טבלן סתם **יָדָיו טְמֵאוֹת.**

הגמרא מקשה סתירה מברייתא אחרת: **וְהָתַנְיָא,** הנוטל או טובל את ידיו, **בֵּין נִתְכַּוֵּון לטהרן בֵּין לֹא נִתְכַּוֵּון יָדָיו טְהוֹרוֹת.** מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – הברייתא המכשירה אף בלא כוונה היינו כשמטהרן לַאכילת חוּלִין,

דבהדי גבה – ששוה לגובה הגב של בהמה. **כגבה של בהמה דמי** – והראש שוה בגובה לגב הבהמה.

משנה מביאין שלמים – ביום טוב שהן אכילת הדיוט. **ואין סומכין עליהן** – כדאמרינן, אלא סומך עליהן מערב יום טוב, ושוחטן ביום טוב, דלא בענין תכף לסמיכה שחיטה. **אבל לא מביאין עולות** – באותן שיכול להביא לאחר יום טוב. דכתיב: "הוא לבדו יעשה לכם" (שמות יב) – לכם ולא לגבוה. **יום** טבוח – של קרבנות ראייה וחגיגה של יום טוב – לאחר השבת. שאין קריבין לא ביום טוב ולא בשבת. **אין לה יום** טבוח – אינה צריכה יום טבוח, שמותר להקריבן ביום טוב. **אין כהן גדול מתלבש בכלים** – נאים בביתו ובשוק. ולאו בשעת עבודה קאמר, ולא בבגדי כהונה קאי, אלא שלא יתנאה באותו היום, שיום טבוח של עצרת אחר שבת, שיבינו הכל שאינו היום יום טוב. מפני הצדוקין שהיו אומרים עצרת אחר שבת.

גמרא מה חג המצות יש לה תשלומין כל שבעה – כדרבינן קראי בפרק קמא (ט,א) (בחג) הסוכות. והוא הדין לחג המצות, שהרי אף הוא שבעת ימים. **פז"ר** קש"ב – פיי"ס זמ"ן רג"ל קרב"ן שי"ר ברכ"ה פייס – לענין פרי החג. כל שבעת ימי החג אין מפייסין עליהן, אלא לפי חשבון המשמרות לפי סידרן מקריבין אותן, כדתנן במסכת סוכה (נה,ב): מי שהיה מקריב פרים היום לא היה מקריב למחר. ופר של שמיני מפייסין עליו איזהו מן המשמרות יקריבנו. זמן – שהחיינו. רגל – שיש לו שם רגל בפני עצמו, ואינו קרוי סוכות. קרבן – שאין בהמות קרבנותיו בסדר פרי החג. שפרי החג מתמעטין והולכין, וכבשיהן ארבעה עשר בכל יום ואילים שנים, ובשמיני – פר אחד איל אחד ושבעה כבשים. שיר – אין שיר קרבנותיו כסדר שיר של ימות החג, ואינו מדבר מענין פרשיות של הומבה"י (סוכה נה,א) שהוא סימן לשיר של ימות החג. ברכה – שהיו מברכים את המלך, זכר לשלמה שנאמר בו: "ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך" (מלכים א ח). **תפשת מרובה לא תפשת** – כל מקום שתמצא שני דרכים, אחד תופש מרובה ואחד תופש מועט – טוב לך לתפוש את המועט. שאפילו היה לך לתפוש את המרובה ותתפוש את המועט – תפיסתך תפיסה, שיש בכלל המרובה המועט. אבל אם תתפוש המרובה, והיה לך לתפוש המועט – נמצאת שתפשת שלא כדת. **טעון לינה** – מוצאי יום טוב.

ופנית

רב אשי אמר, אפילו תימא צדדין מותרין – דיחויא בעלמא, דהא סבירא ליה לרב אשי בפרק בתרא דשבת (קנה,א), אמר רב אשי: השתא דאמרינן צדדין אסורין, אלא הכי קאמר: דמהא ליכא למישמע מינה. **בית** שמאי אומרים מביאין שלמים – בביצה בפרק שני (יט,א) מיתניא. והתם עיקר, והכא אגב גררא נסבא, שמיירי בחגיגה. וכן משמע, שמאריך התם טפי לפרש, ויש להוכיח מינה דביצה מיתניא מקמי מכילתין.

יום טבוח שלו אחר השבת – ואף על גב דלא חזו בראשון – מייתי לה בשני, אפילו למאן דאמר תשלומין דראשון. כיון שאין העבבה רק בשביל היום, כדפרישית לעיל, חזיא מיהא קרינן ביה.

יום טבוח אחר השבת – פירש רש"י: קרבנות ראייה וחגיגה, שאין קריבין לא ביום טוב ולא בשבת. ולא יתכן לומר דחגיגה אמאי לא? ומאי שנא משלמים לבית שמאי? ומידהו, בירושלמי מייתי: אמרו להם לבית הלל: נדרים ונדבות יוכיחו [שמותרין להדיוט ואסורים לגבוה]. אמרו להם בית הלל: מה לנדרים ונדבות – שאין קבוע להם זמן, תאמרו בחגיגה שזמנה קבוע! אמרו להם בית שמאי: חגיגה נמי אין זמנה קבוע, שאם לא חגג בראשון – חוגג והולך כל הרגל. אמרו להם בית הלל: כיון שאם לא חג ברגל אינו יכול לחוג אחר הרגל – היינו זמנו קבוע. משמע דאף בחגיגה פליגי, כדפרישית. **אין** כהן מתלבש בכליו – פירש רש"י: בכלים נאים שלו. ובביתו ובשוק שלא בשעת עבודה, ולא בבגדי כהונה קאמר, אלא שלא יתנאה באותו יום טבוח, שיבינו הכל שאינו יום טוב: וקשה למורי: חדא, דלישנא לא משמע ליה, דהוי ליה למינקט "בכלים נאין", ועוד: מאי איריא כהן גדול? אפילו שאר אדם נמי! ונראה לו דבשמונה בגדים איירי, שבימים טובים היה רגיל כהן גדול לעבוד בשביל כבוד היום, אבל ביום טבוח לא היה לובשן כדי לעבוד, שלא יתראה להיות יום טוב. וראיה לדבריו בירושלמי בפירקין: אמר ר' יוסי בר בון בשם ר' יהושע בן לוי: בכל יום כהן גדול מתלבש בכליו והולך ומקריב תמיד של שחר. אם יש שם נדרים ונדבות – מקריב אותן, והולך בביתו, ובא ומקריב תמיד של ערב. רבי עוקבא בשם ר' יהושע בן לוי אמר: לא היה עושה כן אלא בשבתות וימים טובים. כלומר, שלא היה רגיל ומתלבש בכליו ולעבוד אלא אז, מפני כבוד היום. אבל אי בעי – מקריב בכל אות נפשו, כדתנן ביומא (יד,א): מקריב בראש. וביום טבוח, אף לבולי עלמא לא היה מתלבש, שלא יכירו שהוא יום טוב. **אף** עצרת יש לו תשלומין – בירושלמי, אמר רבי יוסי בר בון: דוד מת בעצרת, והיו כל ישראל אוננין, והקריבו למחר. כלומר: מהתם משמע שהיה לו תשלומין. וקשה להרב רבינו אלחנן: תיפוק ליה בלאו הכי לא הקריבו בראשון, כיון שהיה שבת, כדמשמע בשבת בפרק "במה מדליקין" (שבת ל,א) דבשבת נפטר דוד! ושמא התם לית ליה הכי אלא פליג אהא. **פז"ר** קש"ב – פירש רש"י: רגל בפני עצמו – שיש לו שם בפני עצמו, ואינו בכלל סוכות. וברכה – היא ברכת המלך, כדכתיב: "ביום השמיני שלח את העם" וגו'. וקשה לרבינו תם: דהא בפרק "לולב וערבה" (סוכה מז,א) אמר: כשם שחג טעון שיר קרבן ברכה ולינה – אף שמיני עצרת טעון ברכה וקרבן ושיר ולינה. מאי לאו זמן! לא, ברכת המזון ותפלה. ועוד: לישנא דנקט ברכה בפני עצמו – משמע דאף בימים אחרים איתיה. והכי איתא בירושלמי: ברכה בפני עצמו מאי היא? אמר ליה: זמן אמר לו זמן כל שבעה מי איכא? משמע דבברכת המזון ותפלה בעי למימר דאיכא כל שבעה, ומפרש לשם מנא ידעינן שהוא רגל, דהא בכולהו כתיב "וביום" וכאן "ביום" ללמד שהוא רגל בפני עצמו. ונראה לרבינו תם: ברכה – ברכת המזון ותפלה, שמזכירין את שמיני עצרת, ורגל – היינו לינה, שטעון לינה בירושלים. ורבינו חננאל מפרש: רגל – לענין אבילות, והכא איתא בפרק בתרא דמועד קטן (כד,ב): הרי עברו עליו ערב החג והחג ושמיני שלו – הרי כאן עשרים ואחד. ושניהם יסד רבינו תם במעריב שלו: לינת שלשים ידחם כאשר אבלים ינחם. וברכת המלך לא בעי למיתני, משם דנחית אשאר ימים וברכת המלך אינה לשם. ולינה לא בעי למיתני לדברי רש"י ורבינו חננאל משום דפשיטא ליה. שיר, פרש"י: לא איתפרש ליה. ורבינו תם מפרש: דאומר מזמור שלו שלם. דבשאר ימי החג אומר הומבה"י כדמפרש התם, שמתחיל ביום אחד מזמור ומסיים בשני, וכאן כולו שלם. ורבי עזריאל מצא שאמר "למנצח על השמינית", מיהו, אומר רבנו יצחק: דהתם לא מדבר רק מה שאומר בפסוקי דזמרה, כמו שמוסיפים מזמורים בשבת – מכל מקום משמע שהיו אומרים אותו במקדש, כיון דנתקן לומר. **תפשת** מועט תפשת – לפי שיש בכלל מאתים מנה ומכל מקום חשבון שבידך אמתי. ויש מפרשים: דלמדה מרובה אין קצבה, דלעולם תוכל להרבות, אבל למועט יש סוף. ולא יתכן, דבתורת כהנים פליגי תנאי בהא גבי זבה: "ימים" – מיעוט ימים שֶׁנַּיִם, יכול מרובים? אמר ר' עקיבא: כל שמשמעו מרובה ומשמעו מועט, תפשת מרובה לא תפשת. אמר ר' יהודה: שתי מדות, אחת כְּלָה ואחת אינה כלה – מודדין במדה כלה ואין מודדין בשאינה כלה, אמר ר' נחמיה וכו' למה בא הכתוב לפתוח או לנעול. **אף** חג הסוכות טעון לינה – אתיא כר' אליעזר בן יעקב ור' מאיר. דאילו לתנא קמא ור' שמעון ור' אלעזר בן שמעון בפרק קמא דראש השנה (ה,א) נפקא להו מדכתיב: ופנית בבוקר, כל פינות שאתה פונה לא יהו אלא לבקר. והכי נמי מרבה התם בפסחים (צה,ב) פסח שני אין צריכא קרא.

דכתיב

1 רַב אַשִׁי אָמַר: אֲפִילּוּ תֵּימָא צְדָדִין מוּתָּרִין, כָּל דְּבַהֲדֵי
2 גַּבָּהּ - כִּגְבָּהּ דָּמֵי. **מִשְׁנָה** בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים:
3 מְבִיאִין שְׁלָמִים וְאֵין סוֹמְכִין עֲלֵיהֶם, אֲבָל לֹא עוֹלוֹת.
4 וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְבִיאִין שְׁלָמִים וְעוֹלוֹת וְסוֹמְכִין
5 עֲלֵיהֶם. עֲצֶרֶת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת, בֵּית שַׁמַּאי
6 אוֹמְרִים: יוֹם טִבּוּחַ אַחַר הַשַּׁבָּת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים:
7 אֵין יוֹם טִבּוּחַ אַחַר הַשַּׁבָּת. וּמוֹדִים שֶׁאִם חָלָה לִהְיוֹת
8 בַּשַּׁבָּת, שֶׁיּוֹם טִבּוּחַ אַחַר הַשַּׁבָּת. אֵין כֹּהֵן גָּדוֹל
9 מִתְלַבֵּשׁ בְּכֵלָיו, וּמוּתָּרִין בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית, שֶׁלֹּא לְקַיֵּם
10 דִּבְרֵי הָאוֹמְרִין: עֲצֶרֶת אַחַר הַשַּׁבָּת. **גְּמָרָא** אָמַר
11 רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: מִנַּיִן לַעֲצֶרֶת שֶׁיֵּשׁ
12 לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "בֶּחָג הַמַּצּוֹת
13 וּבְחַג הַשָּׁבוּעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת", מַקִּישׁ חַג הַשָּׁבוּעוֹת
14 לֶחָג הַמַּצּוֹת: מַה חַג הַמַּצּוֹת יֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל
15 שִׁבְעָה, אַף חַג הַשָּׁבוּעוֹת יֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה.
16 וְאֵימָא: מַקִּישׁ לֶחָג הַסֻּכּוֹת, מַה חַג הַסֻּכּוֹת יֵשׁ
17 לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שְׁמוֹנָה - אַף חַג הַשָּׁבוּעוֹת יֵשׁ
18 לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שְׁמוֹנָה! שְׁמִינִי רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ
19 הוּא. אֵימוֹר דְּאָמְרִי שְׁמִינִי רֶגֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ הוּא,
20 הָנֵי מִילֵּי לְעִנְיַן פז"ר קש"ב, אֲבָל לְעִנְיַן תַּשְׁלוּמִין -
21 תַּשְׁלוּמִין דְּרִאשׁוֹן הוּא? דִּתְנַן: מִי שֶׁלֹּא חָג בְּיוֹם טוֹב
22 הָרִאשׁוֹן שֶׁל חַג - חוֹגֵג אֶת כָּל הָרֶגֶל וְיוֹם טוֹב
23 הָאַחֲרוֹן! תָּפַשְׂתָּ מְרוּבֶּה - לֹא תָּפַשְׂתָּ; תָּפַשְׂתָּ מוּעָט
24 - תָּפַשְׂתָּ. אֶלָּא לְמַאי הִלְכְתָּא כְּתַבֵיהּ רַחֲמָנָא לֶחָג
25 הַסֻּכּוֹת? לְאַקּוּשֵׁי לְחַג הַמַּצּוֹת, מַה חַג הַמַּצּוֹת טָעוּן
26 לִינָה - אַף חַג הַסֻּכּוֹת טָעוּן לִינָה. וְהָתָם מְנָלַן?

דכתיב:

בן לוי אמר: לא היה עושה כן אלא בשבתות וימים טובים. כלומר, שלא היה רגיל ומתלבש בכליו ולעבוד אלא אז, מפני כבוד היום. אבל אי בעי – מקריב בכל אות נפשו, כדתנן ביומא (יד,א): מקריב בראש. וביום טבוח, אף לבולי עלמא לא היה מתלבש, שלא יכירו שהוא יום טוב. **אף** עצרת יש לו תשלומין – בירושלמי, אמר רבי יוסי בר בון: דוד מת בעצרת, והיו כל ישראל אוננין, והקריבו למחר. כלומר: מהתם משמע שהיה לו תשלומין. וקשה להרב רבינו אלחנן: תיפוק ליה בלאו הכי לא הקריבו בראשון, כיון שהיה שבת, כדמשמע בשבת

דכתיב ופנית בבקר – פירש רש"י: בחולו של מועד, דאי ביום טוב אסור משום תחומין. ולא יתכן, דהתינח לר' עקיבא, לרבנן – מאי איכא למימר, דליכא איסור תחומין דאורייתא? ויש מפרשים: דשנים עשר מילין אית להו שפיר לרבנן תחומין. והכי איתא בירושלמי: המחוור מכולן שנים עשר מילין בנגד מחנה ישראל. והתלמוד שלנו לא סבירא ליה, דהא בפרק "כלל גדול" (שבת סט,א) גבי שכח עיקר שבת, דבעי: דידע ליה לשבת במאי? דידע לה בתחומין, ואליבא דר' עקיבא. ולא קאמר לדברי הכל. וכן בפרק בתרא דביצה (לו,ב) גבי אין רובבין מוקי טעמא בגמרא שמא ילך מחוץ לתחום, ופריך: שמע מינה תחומין דאורייתא? אלא: גזירה שמא יחתוך זמורה. אלמא דרבנן לא מודו כלל בתחומין. ובפרק קמא דראש השנה (ה,א) פירש רש"י: דאי משום יום טוב פשיטא, [שהרי הוא יום] שיתחייב להתראות פנים בעזרה. ור' עזריאל מצא בתוספתא דתניא: בליל יום טוב האחרון חזורין לבתיהן, כדכתיב: "ביום השמיני שלח את העם" (מלכים א ח) יכול שאין טעונים לינה – תלמוד לומר: "וביום עשרים ושלשה לחדש שלח את העם". הא כיצד? נפטרו והשכימו, והולכים למחרת יום שמיני, שהוא עשרים ושלשה. ועוד הביא הרב רבינו יצחק ראיה מההיא דלולב וערבה בשמעתין, דאמר: זמן בשמיני של חג – שהבבורים טעונין לינה. משמע: לינה דומיא דבבורים שהם יום אחד. ועוד, תני בספרי בפרשת "ראה": "והלכת לאהליך" – מלמד שטעונין לינת רגלים, אין לי אלא אלו, מניין לרבות עופות ומנחות יין לבונה ועצים, תלמוד לומר: "ופנית בבוקר" – כל פינות שאתה פונה לא יהיו אלא מן הבקר ואילך. רבי יהודה אומר: יכול יהא פסח קטן כו'. ומשמע מיהא דלינת רגלים אינו רק דומיא דהני, והיינו יום ולילה. וכי מקשה פרק "לולב וערבה" (סוכה מז,ב): זמן כל שבעה ימים מי איכא? הוה מצי לאקשויי: וליטעמיך, לינה דלא מקשי כלל. ויש להקשות: דאמרינן בזבחים פרק "דם החטאת" (צז,א) דרבי טרפון אומר: אם בשל בה מתחלת הרגל כו' – מותר לבשל בה בסוף הרגל, מאי טעמא – דכתיב: "ופנית בבקר" הכתוב עשאן בקר אחד. אלמא,

דִּכְתִיב: "וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ".תְּנַן: עֲצֶרֶת שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יוֹם טִבּוּחַ אַחַר הַשַּׁבָּת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֵין לָהּ יוֹם טִבּוּחַ. מַאי לָאו - אֵין לָהּ יוֹם טִבּוּחַ כְּלָל? - לֹא, שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה יוֹם טִבּוּחַ. וּמַאי קָא מַשְׁמַע לָן - דְּמַקְרְבִינַן בְּיוֹמֵיהּ, הָא אִיפְּלִיגוּ בָּהּ חֲדָא זִימְנָא. דִּתְנַן: בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מְבִיאִין שְׁלָמִים וְאֵין סוֹמְכִין עֲלֵיהֶם, אֲבָל לֹא עוֹלוֹת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מְבִיאִין שְׁלָמִים וְעוֹלוֹת וְסוֹמְכִין עֲלֵיהֶם! צְרִיכָא, דְּאִי אַשְׁמָעִינַן בְּהָא - בְּהָא קָא אָמְרִי בֵּית שַׁמַּאי, מִשּׁוּם דְּאֶפְשָׁר לְמָחָר, אֲבָל הָכָא, אֵימָא מוֹדוּ לְהוּ לְבֵית הִלֵּל. וְאִי אַשְׁמָעִינַן בְּהָא - בְּהָא קָאָמְרִי בֵּית הִלֵּל, מִשּׁוּם דְּלָא אֶפְשָׁר לְמָחָר, אֲבָל בְּהָא - אֵימָא מוֹדוּ לְבֵית שַׁמַּאי, צְרִיכָא. תָּא שְׁמַע: מִי שֶׁלֹּא חָג שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, וּשְׁמוֹנַת יְמֵי הֶחָג, וְיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל עֲצֶרֶת - שׁוּב אֵינוֹ חוֹגֵג. מַאי לָאו - יוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת! לֹא, יוֹם טִבּוּחַ. אִי הָכִי נִיפְשׁוּט מִינַּהּ דְּחַד יוֹם טִבּוּחַ! אֵימָא: יְמֵי טִבּוּחַ. תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל: אָמְרָה תּוֹרָה מְנָה יָמִים וְקַדֵּשׁ חֹדֶשׁ, מְנָה יָמִים וְקַדֵּשׁ עֲצֶרֶת. מַה חֹדֶשׁ לְמִנְוָיָיו - אַף עֲצֶרֶת לְמִנְוָיָיהָ. מַאי לָאו גְּמַר מֵחֹדֶשׁ, מַה חֹדֶשׁ יוֹם אֶחָד - אַף עֲצֶרֶת יוֹם אֶחָד! אָמַר רָבָא: וְתִסְבְּרָא? אַטּוּ עֲצֶרֶת, יוֹמֵי מָנֵינַן שְׁבוּעֵי לָא מָנֵינַן? ג וְהָאָמַר אַבָּיֵי: מִצְוָה לְמִימְנֵי יוֹמֵי - דִּכְתִיב: "תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם", וּמִצְוָה לְמִימְנֵי שְׁבוּעֵי - דִּכְתִיב: "שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת תִּסְפֹּר לָךְ". וְעוֹד: "חַג שָׁבוּעוֹת" כְּתִיב.דְּבֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב תָּנָא: אָמַר קְרָא: "וּקְרָאתֶם" "וּבְקַצְרְכֶם" אֵיזֶהוּ חַג שֶׁאַתָּה קוֹרֵא וְקוֹצֵר בּוֹ - הֱוֵי אוֹמֵר זֶה חַג עֲצֶרֶת. אֵימַת? אִילֵימָא בְּיוֹם טוֹב - קְצִירָה בְּיוֹם טוֹב מִי שָׁרֵי? אֶלָּא לָאו - לְתַשְׁלוּמִין. וְאַף עַל גַּב דְּאִיתְּמַר דְּרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, אִצְטְרִיךְ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב. דְּאִי מִדְּרַבִּי אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא - הָוָה אָמְינָא: מַה תַּשְׁלוּמִין שֶׁל חַג הַמַּצּוֹת אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה - אַף תַּשְׁלוּמֵי עֲצֶרֶת נַמִּי אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, קָמַשְׁמַע לָן דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב. וְאִי מִדְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב.

לא

ופנית בבקר – שהוא חול המועד, דאילו ביום טוב תחומין אסור. **אין לה יום טבוח כלל** – אם לא הקריבם ביום טוב, עוד אין להן תשלומין. **אבל בהא** – בעצרת שחל להיות בערב שבת אימא מודו לבית הלל, ויקרבו ביום טוב. דהא מחר שבת היא ולא קרבי, ומתוך שאתה מתייאש מהן אתה בא לפשוט שלא תקריבם עוד. **מנה ימים** – שלשים יום. **וקדש חדש** – למוספין. **מנה ימים** – חמשים יום. **וקדש עצרת** – בקרבנותיו. **מה חדש** – קדושתו באחד ממנוייו. **אף עצרת** – קדושתו באחד ממנוייה. **האמר אביי** – במסכת מנחות: מצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי. **דבי ר' אליעזר בן יעקב תנא** – מהכא נפקא לן תשלומין לעצרת. **וקראתם בעצם היום הזה** – ובחג השבועות כתיב, וסמיך ליה: "ובקצרכם את קציר ארצכם", שאתה קורא מקרא קדש וקוצר. **הוי אומר זה עצרת** – דהני קראי בעצרת כתיבי. **אלא** לתשלומין – לאחר יום טוב קאי. וקורא אותן "מקרא קדש" לענין תשלומין, ומותרין במלאכה.

לא

מדלענין נותר מחשב יום אחד – משמע שטעון לינה כל שבעה! ותירץ הרב רבינו יצחק: דלפי המסקנא משני התם טעמא אחרינא, משום שכל יום ויום נעשה גיעול לחברו. והרב רבינו אלחנן תירץ דשני ענייני לינה הם: אחת משום יום טוב, והשנית משום קרבן שטעון לינה, והתם אף בחולו של מועד. והכי משמע בההיא דבבורים לינה וקרבן, משמע שטעונין לינה משום יום טוב. וכן מצינו בירושלמי גבי ההיא משנה דבבורים: הדא איתמר כשאין עמהן קרבן, אבל יש עמהן קרבן – בלא כך טעונין לינה מחמת הקרבן. **נפשוט** מינה דחד יומא טבוח – וממתניתין לא אלימא ליה לאקשויי: ומודים בשחל להיות בשבת שיום טבוח לאחר השבת, ואי אית ליה תשלומין כל שבעה – ימתינו לציבורא עד תרי בשבתא! ויש לומר: דהא לא רצו כל כך לאחר. **אמרה** תורה מנה ימים וכו' – היה קשה להרב רבינו משולם: היכן אמרה תורה למנות ימים לקדש חדש? והיה מגיה: מנה שנים וקדש יובל. והכי איתא בתורת כהנים דמצוה למימני שמיטין לקדש יובלות. וכן היה מגיה בפרק קמא דראש השנה (ה,א) ובמנחות (סה,ב) בשמעתא דצדוקין שהיו אומרים עצרת לאחר השבת. אך קשה לרבינו הם למחוק הספרים ולהגיה גירסא שאינה בשום מקום. ומפרש: דודאי ראש חדש נמי דאורייתא הוא למימני ביה יומי, וכדאמרינן בפרק קמא דמגילה (ה,א): מנין שאין מחשבין שעות לחדשים – תלמוד לומר: "עד חדש ימים" – ימים אתה מונה, ואי אתה מונה שעות. ואל תתמה על הלשון, שאף על פי שאין רק דרשה, מצינו כי האי לישנא בפרק בתרא דמגילה, (כט,ב): אמרה תורה חֹדֶשׁ והביא קרבן מתרומה חדשה אף על פי(כ) כי אותה דרשה אינה פשוטה, שהרי צדוקין חולקין בה לומר שהיחיד מתנדב ומביא תמיד, הרב רבינו אלחנן. וכן יש לגרוס כאן: חדש למנוייו, שכן מצינו בפרק קמא דראש השנה (י,ב) בגמרא: ולנטיעה, מה חדש למנוייו – אף שנה למנוייה. **אף** עצרת למנוייו – לענין קרבן קאמר, דאי לענין יום טוב – לא צריך קרא. **מצוה** למימני יומי ומצוה למימני שבועי – ותרווייהו איתנהו: יומי לקדש עצרת, שבועי לתשלומין. והקשה הרב רבינו אלחנן: ליגמר מיובל דלא מקדשין ליה לענין שמיטין רק לשנים, ואם כן לא נימא כלל הכא מנין שבועי לקדש! ותירץ: דלהכי אצטריך חג השבועות, לומר שמקדשין בו ימים ושבועות. דאי לא תימא הכי – למה לי קרא מדרשה דחג השבועות? דמדרשה דרבה בר שמואל ומנה ימים וקדש חדש לאפוקי מלבן של צדוקין. ועוד יש לומר: דלא גמרינן מיובל דדנין ימים מימים עצרת מחדש, ואל יוכיח יובל דשנים ניגנו. ומהכא שמעינן דמצוה למימני יומי ושבועי בספירת העומר, דקיימא לן כאביי. **אלא** לאו לתשלומין – דשרי לקצור ולעשות מלאכה ביום טבוח. ומסיים בה בירושלמי, אמר ר' יוסי ברבי בון: ובלבד שיכלם לעיסתו, כהדא דתנינן לה, אמר איניש דליהוו עלוואי אעין ובבורים. ואומר הרי עצים למזבח וגיזרין למערכה – אסור בהספד ובתענית ומלעשות מלאכה בו ביום. כלומר, ואף על פי שהתורה התירה מלאכה לתשלומין – לא מצי למיעבד רק ליצורך אכילתו, אם כלה עיסתו, כמו שמצינו שאסור לאדם לעשות מלאכה ביום הקריבו את קרבנו. והא דקאמר בסמוך ואי מדר' אליעזר הוה אמינא מה תשלומין בחג המצות אסור בעשיית מלאכה – אף של עצרת מדאורייתא, ואף על גב דחול המועד אינו אלא מדרבנן, בדבר שאינו אבוד – משום שביעי דאורייתא נקטיה. אבל מכל מקום, אף התלמוד שלנו לא פליג בהא דמדרבנן מיהא מיתסר יום טבוח, כדפרישית. **ואצטריך** דר' אליעזר ואיצטריך דרבי אושעיא – הקשה הרב רבינו אלחנן: מברייתא דלעיל ליעבד צריבותא, דתני רבה בר שמואל, ועל ר' אליעזר בן יעקב וחג השבועות דאמר ר' אלעזר ורבי אושעיא למה לי, דמשמע מינה שיש לו תשלומין כל שבעה! ויש לומר: דההיא ברייתא אתיא לסתור דרשת הצדוקין במנחות (סה,ב).

אלא

משיבה הגמרא: דבר זה נלמד מִדִּכְתִיב לגבי חג הפסח (דברים טז ו–ז), ״שָׁם תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח בָּעֶרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם וגו׳, וּפָנִיתָ בַּבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ״, ובודאי שכוונת הכתוב לבוקר של חול המועד ולא לבוקר של יום טוב, שהרי ביום טוב אסור לצאת יותר מאלפיים אמה ממקומו, משום איסור תחומין, ונמצא שיש ללון בירושלים במוצאי יום טוב של חג הפסח.

הגמרא חוזרת למה שאמר רבי אלעזר לעיל (ע״א), שהעצרת יש לה תשלומין כל שבעה. מקשה הגמרא: תְּנַן – שנינו במשנה (לעיל ע״א), עֲצֶרֶת שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, יוֹם טָבוּחַ אַחַר הַשַּׁבָּת – זמן שחיטת הקרבנות הוא ביום ראשון, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אֵין לָהּ יוֹם טָבוּחַ. מדייקת הגמרא: מַאי לָאו – האם אין כוונת בית הלל לומר שהעצרת אֵין לָהּ יוֹם טָבוּחַ כְּלָל, דהיינו שאין לה אף יום של תשלומין, ומי שלא הקריב את קרבנותיו בחג השבועות עצמו שוב אינו מקריב, והלכה כבית הלל, ואם כן קשה מכאן על דברי רבי אלעזר שיש לעצרת תשלומין כל שבעה.

מתרצת הגמרא: לֹא – אין זו כוונת בית הלל, אלא הכוונה היא רק שֶׁעצרת שחלה בערב שבת אֵינָהּ צְרִיכָה יוֹם טָבוּחַ, שהרי לבית הלל אפשר להקריב את קרבנותיה בזמנם, שהקרבתם דוחה יום טוב, אבל אם לא הקריב בעצרת סוברים גם בית הלל שמקריב כל שבעה.

חוזרת הגמרא ומקשה על התירוץ: וּמַאי קָא מַשְׁמַע לָן – אם כן, מה לימדונו בית הלל בדין זה, וכי באו ללמד רק דְּמַקְרְבִינַן בְּיוֹמֵיהּ – שמקריבים את קרבנות העצרת בזמנם, כלומר שהקרבתם דוחה יום טוב, הָא אִיפְּלִינוּ בָּהּ חֲדָא זִימְנָא – הרי כבר נחלקו בית שמאי ובית הלל בדין זה פעם אחת ברישא של המשנה, דִּתְנַן, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מְבִיאִין ביום טוב שְׁלָמִים וְאֵין סוֹמְכִין עֲלֵיהֶם, אֲבָל לֹא עוֹלוֹת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, מְבִיאִין שְׁלָמִים וְעוֹלוֹת וְסוֹמְכִין עֲלֵיהֶם, ומדוע הוצרכו בית הלל לחזור ולומר שוב בסיפא שהקרבת קרבנות החג דוחה יום טוב.

מתרצת הגמרא: כוונת בית הלל היא אכן ללמד שמותר להקריב את קרבנות העצרת בזמנם, וְצָרִיכָא – צריכה המשנה ללמד את מחלוקתם בשני האופנים, ברישא ובסיפא, דְּאִי אַשְׁמְעִינָן בְּהָא – שאם היתה המשנה מלמדת זאת רק בנידון של הרישא, בעצרת שחלה בשאר ימי החול, סבורים היינו לומר שדווקא בְּהָא קָא אָמְרִי בֵּית שַׁמַּאי שאין מביאים עולות ביום טוב, מִשּׁוּם דְּאֶפְשָׁר לְהַקְרִיבָם לְמָחָר – למחרת יום טוב שהוא חול, אֲבָל הָכָא – כאן, בנידון של הסיפא, בעצרת שחלה בערב שבת, אֵימָא מוֹדוּ לְהוּ – נאמר שבזה מודים להם בית שמאי לְבֵית הִלֵּל שמקריבים ביום טוב, שהרי אם לא נקריבם ביום טוב תידחה הקרבתם בשני ימים, שהרי גם בשבת אינם קרבים, ושמא מתוך שדוחים אותם יומיים יבואו לפשוע בהם ולא יקריבום כלל. לכן הוצרכה המשנה ללמדינו בסיפא, שגם בזה סוברים בית שמאי שדוחים את הקרבתם ליום ראשון. וְאִי אַשְׁמְעִינָן בְּהָא – ואם היתה המשנה מלמדת זאת רק בסיפא, בעצרת שחלה להיות בערב שבת, סבורים היינו לומר שדווקא בְּהָא קָאָמְרִי בֵּית הִלֵּל שהקרבתם דוחה את החג, מִשּׁוּם דְּלֹא אֶפְשָׁר להקריבם לְמָחָר, שהרי הוא שבת, ואם כן תידחה הקרבתם בשני ימים, וחוששים שמא יפשעו ולא יקריבום כלל, אֲבָל בְּהָא – ברישא, ביום טוב שחל בשאר ימי השבוע, שאפשר להקריבם למחר, אֵימָא מוֹדוּ – נאמר שמודים בית הלל לְבֵית שַׁמַּאי שאין הקרבתם דוחה יום טוב. צְרִיכָא – לכן הוצרכו גם הרישא וגם הסיפא.

הגמרא מקשה קושיא נוספת על דברי רבי אלעזר שיש לעצרת תשלומין כל שבעה: תָּא שְׁמַע, ששנינו בברייתא, מִי שֶׁלֹּא חָג – שלא הקריב קרבן חגיגה כל שִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, וְכן מי שלא הקריב כל שְׁמוֹנַת יְמֵי הֶחָג, דהיינו שבעת ימי חג הסוכות ושמיני עצרת, וְכן מי שלא הקריב בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל עֲצֶרֶת – חג השבועות, שׁוּב אֵינוֹ חוֹגֵג – אינו יכול עוד להקריב קרבן חגיגה. מַאי לָאו – האם לא שנינו בברייתא, שאם לא הקריב בְּיוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת קרבן חגיגה, שוב אינו מקריב, הרי שאין לעצרת תשלומין כלל.

מתרצת הגמרא: לֹא – אין מדובר בברייתא ביום טוב של עצרת, אלא יש לגרוס בברייתא ״יוֹם טָבוּחַ״, דהיינו יום התשלומין של עצרת, שמי שלא חג ביום זה, שוב אינו חוגג, אבל לעצרת עצמה יש תשלומין.

חוזרת הגמרא ומקשה: אִי הָכִי, נִיפְּשׁוֹט מִינָּהּ דְּחַד יוֹם טָבוּחַ – נוכיח מכאן שיש לעצרת רק יום תשלומין אחד, ולא שבעה ימים, שהרי לגבי עצרת שנינו ״יום טבוח״ בלשון יחיד, ולא שנינו ״כל שבעת ימי טבוח״ כמו בפסח ובסוכות.

מתרצת הגמרא: אֵימָא – נגרוס בברייתא ״יְמֵי טָבוּחַ״ בלשון רבים, ואכן יש לעצרת תשלומין כל שבעה.

הגמרא מביאה קושיא נוספת על דברי רבי אלעזר שיש תשלומין לעצרת: תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, אָמְרָה תּוֹרָה, מְנֵה יָמִים וְקַדֵּשׁ חֹדֶשׁ – עליך לספור שלושים יום, ולקדש את יום השלושים להיות ראש חודש, להקריב בו קרבן מוסף. וכן אמרה תורה, מְנֵה יָמִים וְקַדֵּשׁ עֲצֶרֶת – עליך לספור חמישים יום, ולקדש את יום החמישים לחג השבועות, להקריב בו את קרבנות חג השבועות. ולומדים זה מזה, מַה חֹדֶשׁ לְמִנּוּיָיו – כשם שבמנין ימי החודש הקדושה נקבעת רק על אחד ממנוייו, דהיינו על יום אחד מתוך מנין הימים, שהיום השלושים לספירה נעשה ראש חודש, אַף עֲצֶרֶת לְמִנּוּיָיהּ – כך גם במנין של חג השבועות, הקדושה נקבעת רק על יום אחד מהמנין, שהיום החמישים יהיה חג השבועות. מבררת הגמרא: מַאי לָאו – האם אין הכוונה בלימוד זה, שגְּמַר – לומדים עצרת מֵראש חֹדֶשׁ לגבי זמן הקרבת הקרבנות, מַה חֹדֶשׁ יוֹם אֶחָד – כשם שקרבנות ראש חודש קרבים ביום אחד בלבד, דהיינו רק ביום ראש חודש, אַף קרבנות הָעֲצֶרֶת קרבים בְּיוֹם אֶחָד בלבד, ואין להם תשלומין בימים נוספים.

דוחה הגמרא: אָמַר רָבָא, וְתִסְפְּרָא – וכי אתה סבור להקשות מכאן על רבי אלעזר, אָטוּ עֲצֶרֶת יוֹמֵי מָנִינָן, שָׁבוּעַי לֹא מָנִינָן – וכי העצרת נמנית רק במנין ימים, ולא נמנית במנין שבועות, וְהָאָמַר אַבָּיֵי, מִצְוָה לְמִימְנֵי יוֹמֵי – מצוה למנות בספירת העומר את הימים, שיאמר ״היום יום אחד לעומר״, דִּכְתִיב (ויקרא כג טז) ״תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם״, וּמִצְוָה לְמִימְנֵי שָׁבוּעַי – ומצוה למנות גם את השבועות, שיאמר ״היום שבוע אחד לעומר״, דִּכְתִיב (דברים טז ט) ״שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפֹּר לָךְ״, וְעָשׂוּ״, ״וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת״ כְּתִיב (שם טז י), הרי שהעצרת קרויה ״חַג שָׁבֻעוֹת״ על שם שמונים לה שבועות, ואם כן, מה שדרשו בברייתא שהעצרת מתקדשת לאחד ממנוייה, הוא גם למנין הימים וגם למנין השבועות, שהיא מתקדשת ליום אחד ממנין הימים לגבי קדושת יום טוב, ולשבוע אחד ממנין השבועות לגבי תשלומין.

בגמרא לעיל (ע״א) הובאו דברי רבי אלעזר בשם רבי אושעיא, שלמד שיש לעצרת תשלומין מהיקש לחג המצות. הגמרא מביאה לימוד אחר לדין זה: דְּרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב תָּנָא, אָמַר קְרָא בענין עצרת (ויקרא כג כא), ״וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ״, ובפסוק שאחריו נאמר (שם כג כב) ״וּבְקֻצְרְכֶם אֶת קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ״, ויש לדרוש מסמיכות הפסוקים, שיש חג שנקרא מקרא קודש ואף על פי כן מותר לקצור בו, וְאֵיזֶהוּ אותו חַג שֶׁאַתָּה קוֹרֵא אותו מקרא קודש וְקוֹצֵר בּוֹ תבואה, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה חַג עֲצֶרֶת, שהרי הפסוקים הללו נאמרו על חג עצרת. ויש לשאול על כך, אֵימַת – מתי מותר לקצור בחג העצרת, אִילֵימָא בְּיוֹם טוֹב עצמו של עצרת, קְצִירָה בְּיוֹם טוֹב מִי שָׁרֵי – וכי מותר לקצור ביום טוב, אֶלָּא לָאו לְתַשְׁלוּמִין – בהכרח צריך לפרש שמדובר בפסוק על ימי התשלומין של עצרת, שהכתוב קורא לימים שאחר העצרת ״מקרא קודש״, מכיון שאפשר להשלים בהם את קרבנות העצרת, אף שמותר לעשות בהם מלאכה, ולמדנו מכאן שיש לעצרת תשלומין.

הגמרא מבארת מדוע צריכים את שני הלימודים לתשלומי העצרת: וְאַף עַל גַּב דְּאִיתְּמַר דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא – אף שכבר נאמר ההיקש לחג המצות שממנו למד רבי אלעזר בשם רבי אושעיא, מכל מקום אִצְטְרִיךְ – צריכים גם לְדְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב שלומד מסמיכות הפסוקים. דְּאִי – אם היו לומדים זאת רק מִדְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, הֲוָה אֲמִינָא, מַה תַּשְׁלוּמִין שֶׁל חַג הַמַּצּוֹת אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, שהרי התשלומין שלו הם בחול המועד וביום טוב אחרון של פסח, אַף תַּשְׁלוּמֵי עֲצֶרֶת נַמִּי אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, לכן קָמַשְׁמַע לָן דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב, שתשלומי עצרת מותרים בעשיית מלאכה, שהרי מפורש בפסוק שמותר לקצור בהם. וְאִי – אם היו לומדים זאת רק מִדְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב,

לֹא יָדַעְנָא כַּמָּה – לא היינו יודעים כמה ימים של תשלומין יהיו לעצרת, שהרי בדרשה זו מבואר רק שיש לה תשלומין, אך לא מבואר כמה, **קָא מַשְׁמַע לָן דְּרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא** שלמד בהיקש לחג המצות, שכשם שחג המצות יש לו תשלומין כל שבעה כך לעצרת יש תשלומין כל שבעה.

הגמרא מביאה לימוד נוסף לדין תשלומין בעצרת: **וְרִישׁ לָקִישׁ אָמַר**, דין תשלומין בעצרת נלמד ממה שנאמר בתורה לגבי חג השבועות (שמות כג טז) 'וְחַג הַקָּצִיר בִּכּוּרֵי מַעֲשֶׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה', ומשמע שיש חג שמותר לקצור בו, ולכן הוא נקרא 'חג הקציר', **וּאֵיזֶהוּ** אותו **חַג שֶׁאַתָּה חוֹגֵג בו וְגם קוֹצֵר בו, הֲוֵי אוֹמֵר זֶה עֲצֶרֶת,** שהרי פסוק זה נאמר על העצרת. ויש לשאול על כך, **אֵימַת** – מתי בחג השבועות מותר לקצור, **אִילֵימָא בְּיוֹם טוֹב** של חג השבועות עצמו, **קְצִירָה בְּיוֹם טוֹב מִי שָׁרֵי** – וכי מותר לקצור ביום טוב, **אֶלָּא לָאו לְתַשְׁלוּמִין** – בהכרח צריך לפרש שמדובר בפסוק על ימי התשלומין של העצרת, שימים אלו נקראים 'חג הקציר' על שם שקרב בהם קרבן חגיגה בזמן שמותר לקצור, ולמדנו מכאן שיש לעצרת תשלומין.

אָמַר לו **רַבִּי יוֹחָנָן** לריש לקיש, **אֶלָּא מַעֲתָּה** שאתה מפרש את הלשון 'חג הקציר' שהוא חג שמותר לקצור בו, אם כן תפרש כך גם את מה שנאמר בהמשך הפסוק לגבי חג הסוכות 'וְחַג הָאָסִף בְּצֵאת הַשָּׁנָה', ונדרוש כך, **אֵי זֶהוּ חַג שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲסִיפָה** – שמותר לאסוף בו את פירות השדה לביתו, **הֲוֵי אוֹמֵר זֶה חַג הַסּוּכּוֹת,** שהרי פסוק זה נאמר לגבי חג הסוכות, ואם כן יש להקשות, **אֵימַת** – מתי הוא הזמן המותר באסיפה בחג הסוכות, **אִילֵימָא בְּיוֹם טוֹב, מְלָאכָה בְּיוֹם טוֹב מִי שָׁרֵי, אֶלָּא** תפרש שמדובר **בְּחוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד,** הרי זה עדיין קשה, **חוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד מִי שָׁרֵי** במלאכה, הרי גם חול המועד אסור במלאכה כמבואר בסמוך. **אֶלָּא** בהכרח שהלשון 'חג האסיף' ביאורה, שהוא **חַג הַבָּא בִּזְמַן אֲסִיפָה** של התבואה מן השדה, ולא שמותר לאסוף בו את התבואה, ואם כן **הָכָא נַמִּי** – גם כאן, בלשון 'וחג הקציר' האמורה לגבי עצרת, הביאור הוא שהעצרת היא **חַג הַבָּא בִּזְמַן הַקְּצִירָה** של התבואה בשדה, ולא שהוא חג שמותר לקצור בו, ואם כך אין לדרוש מכאן שיש תשלומין לעצרת.

מדייקת הגמרא: **מִכְּלָל** – מדברי רבי יוחנן וריש לקיש משמע, **דְּתַרְוַיְיהוּ סְבִירָא לְהוּ** – ששניהם סוברים **דְּחוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה,** שהרי כשהקשה רבי יוחנן 'חולו של מועד מי שרי', לא השיב לו ריש לקיש שלדעתו חול המועד אכן מותר בעשיית מלאכה, ומוכח שגם הוא מודה שאסור.

שואלת הגמרא: **מְנָהֲנֵי מִילֵּי** שחול המועד אסור בעשיית מלאכה.

משיבה הגמרא: **דְּתָנוּ רַבָּנַן** בברייתא, נאמר (שמות לד יח) **'אֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר, שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת'**, ונדרש הפסוק כאילו נאמר 'אֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמֹר שִׁבְעַת יָמִים', **וּלְמֵד** בכך **עַל חוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁאָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה,** שבכל מקום שנאמר 'תשמור' הרי זו אזהרת לאו, והזהירה תורה לשמור את חג המצות ממלאכה שבעה ימים, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל.** רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, **אֵינוֹ צָרִיךְ** ללמוד זאת מפסוק, אלא ניתן לדרוש זאת בקל וחומר. **וּמַה יוֹם רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי** של פסח **שֶׁאֵין קְרוּשָׁה לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן,** אלא הימים שלפניהם ולאחריהם הם ימי חול, **אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה,** ימי חולו **שֶׁל מוֹעֵד שֶׁיֵּשׁ קְרוּשָׁה לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן,** שהרי לפניהם ישנו יום טוב ראשון, ואחריהם שביעי של פסח, **הָאִם אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה.**

פורכת הגמרא את הקל וחומר: **שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית יוֹכִיחוּ** – ניתן להוכיח מששת ימי החול שבכל שבוע, **שֶׁיֵּשׁ קְרוּשָׁה לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן,** שהרי ימי החול של כל שבוע ושבוע נמצאים בין שתי שבתות, **וְאף** על פי כן **מוּתָּרִין בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה,** ואם כן גם חול המועד יהיה מותר בעשיית מלאכה, אף שיש קדושה לפניו ואחריו. דוחה הגמרא את הפירכא: אין ללמוד מששת ימי בראשית לחול המועד, שכן **מַה לְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית שֶׁאֵין בָּהֶן קָרְבָּן מוּסָף,** ולכן אינם אסורים בעשיית מלאכה, **תֹּאמַר בְּחוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קָרְבָּן מוּסָף,** ויתכן שמשום כך הוא אסור במלאכה.

חוזרת הגמרא ופורכת: **רֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹכִיחַ, שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בּוֹ קָרְבָּן מוּסָף, וְאף** על פי כן הוא **מוּתָּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה,** ואם כן גם חול המועד יהיה מותר בעשיית מלאכה, אף שיש בו קרבן מוסף. דוחה הגמרא את הפירכא: אין ללמוד מראש חודש לחול המועד, שכן **מַה לְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁאֵין הוּא קָרוּי 'מִקְרָא קֹדֶשׁ',** ולכן אינו אסור במלאכה, **תֹּאמַר בְּחוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁקָּרוּי 'מִקְרָא קֹדֶשׁ', וְהוֹאִיל וְקָרוּי 'מִקְרָא קֹדֶשׁ', דִּין הוּא שֶׁאָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה.**

הגמרא מביאה לימוד אחר לאיסור מלאכה בחול המועד: **תַּנְיָא אִידָךְ** – שנינו בברייתא אחרת, נאמר לגבי חג הסוכות (ויקרא כג לה) 'בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ', ובפסוק שאחריו נאמר 'שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה לַה'', ודורשים את סמיכות הפסוקים כאילו נאמר 'כָּל מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לא תַעֲשׂוּ שִׁבְעַת יָמִים', ומשמע ששבעת ימי חג הסוכות אסורים במלאכה, **וּלְמֵד** בכך הכתוב **עַל חוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁאָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ** לדרשה זו, **שֶׁהֲרֵי הוּא אוֹמֵר** (ויקרא כג ד) **'אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' וגו' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ',** והלשון 'מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ' ביאורה שיש לקדש את היום מעשיית מלאכה, **וּבַמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אִם בְּיוֹם טוֹב רִאשׁוֹן, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר** (שם כג לט) 'בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן', כלומר שיש לשבות ממלאכה, **וְאִם (בשביעי) [בַּשְּׁמִינִי]** – בשמיני עצרת, **הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר** (שם) 'וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן', **הָא** – הרי שאין **הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בְּחוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, לְלַמֵּדְךָ שֶׁחול המועד אָסוּר בַּעֲשִׂיַּית מְלָאכָה.**

לימוד נוסף לאיסור מלאכה בחול המועד: **תַּנְיָא אִידָךְ,** נאמר על חג הפסח (דברים טז ח) **'שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה' אֱלֹהֶיךָ לא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה',** הוקשו ששת ימים ליום השביעי, **מַה שְּׁבִיעִי עָצוּר** – אסור במלאכה, **אַף שֵׁשֶׁת הַיָּמִים** הראשונים **עָצוּרִין** – אסורים במלאכה, כלומר שחול המועד אסור גם הוא במלאכה. **אִי** – ואם תאמר, אם כן נשווה אותם לגמרי ונדרוש כך, **מַה שְּׁבִיעִי** שהוא יום טוב **עָצוּר בְּכָל מְלָאכָה, אַף שֵׁשֶׁת יָמִים** יהיו **עָצוּרִין בְּכָל מְלָאכָה** ביום טוב, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת',** כלומר שלכך יצא יום השביעי מן הכלל, כדי ללמד שאין האיסור לעשות מלאכה שוה בכל שבעת הימים, אלא **הַשְּׁבִיעִי עָצוּר בְּכָל מְלָאכָה, וְאֵין** כל **שֵׁשֶׁת הַיָּמִים** הראשונים **עָצוּרִין בְּכָל מְלָאכָה** כמו היום השביעי, אלא הם אסורים רק בחלק מהמלאכות. ומאחר שאמרה תורה שחול המועד אסור בחלק מהמלאכות ולא בכולן, ולא פירש לך איזו מלאכה מותרת ואיזו אסורה, **הָא** – דע וראה **שֶׁלֹּא מְסָרָן הַכָּתוּב אֶלָּא לַחֲכָמִים,** שהם היודעים להבין על איזו מלאכה להטיל היתר ועל איזו להטיל איסור, ועליהם מוטל **לוֹמַר לְךָ** על פי קידוש החודש לפי הראייה **אִי זֶה הוּא יוֹם** שחל בו יום טוב **שֶׁאָסוּר** בכל מלאכה, **וְאִי זֶה הוּא יוֹם** שחל בו חול המועד **שמוּתָּר** בקצת מלאכות, ועל חול המועד יגידו לך **אִי זוֹ הִיא מְלָאכָה הָאֲסוּרָה,** כגון דבר שאינו אבד אם לא יעשהו עד לאחר המועד, **וְאִי זוֹ הִיא מְלָאכָה הַמּוּתֶּרֶת,** כגון דבר שהוא אבד אם לא יעשהו עד אחר המועד.

שנינו במשנה: **וּמוּתָּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית** ביום טבוח שאחר השבת, **שֶׁלֹּא לְקַיֵּם אֶת דִּבְרֵי חֲכָמִים עֲצֶרֶת אַחַר הַשַּׁבָּת.**

מקשה הגמרא: (**וְהָאִיתְּמַר**) בברייתא, **מַעֲשֶׂה וּמֵת** חכם ששמו **אֲלֶכְסָא בְּלוּד, וְנִכְנְסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְסוֹפְדוֹ, וְלֹא הִנִּיחָם רַבִּי טַרְפוֹן, מִפְּנֵי שֶׁיּוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת הָיָה.** מבארת הגמרא את הברייתא: **יוֹם טוֹב סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי עולה בדעתך שמעשה זה היה ביום טוב, הרי **אִי** – אם מעשה זה היה **בְּיוֹם טוֹב, מִי קָאָתוּ** – האם היו באים כל ישראל לסופדו, הרי הכל יודעים שיום טוב אסור בהספד. **אֶלָּא אֵימָא** – כך תאמר לפרש בכוונת הברייתא, **מִפְּנֵי שֶׁיּוֹם טָבוּחַ** של עצרת **הָיָה,** והיו סבורים העם שיום זה מותר בהספד, ולא הניחם רבי טרפון, משום שסבר שיום טבוח אסור בהספד. ואם כן קשה על רבי טרפון מהמבואר במשנתנו, שיום טבוח של עצרת מותר בהספד ובתענית כדי להוציא מליבם של צדוקים.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** – המעשה ברבי טרפון היה **בְּיוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת** – באחד מימות השבוע, ש'יום טבוח' שלאחריו לא חל ביום ראשון, אלא ביום אחר, ויום טבוח זה אסור בהספד ובתענית, שהרי לא שייך כאן הטעם להוציא מליבם של צדוקים. ואילו **כָּאן** – במשנה מדובר **בְּיוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת,** ש'יום טבוח' שלו חל ביום ראשון, ובזה התירו בהספד ותענית, כדי שלא לקיים דברי הצדוקים האומרים שעצרת חלה דווקא ביום ראשון.

לא ידענא – כמה ימים יהיו לתשלומין, קא משמע לן דרבי אלעזר, מה חג המצות שבעה אף כאן שבעה. **וחג הקציר בכורי מעשיך** – בחג שבועות כתיב. **הכי נמי חג הבא בזמן קצירה** – קאמר, ולאו חוגג וקורבן בו אתא לאשמועינן. **מכלל דתרוייהו כו'** – מדקאמר רבי יוחנן אסיפה בחולו של מועד מי שרי, ולא מהדר ליה ריש לקיש "אין", מכלל דתרוייהו סבירא להו אסור. **את חג המצות תשמור שבעת ימים וגו'** – לימד על חולו של מועד שאסור בעשיית מלאכה. דרוש ביה: "את חג המצות תשמור" – וכל תשמור אזהרת לא תעשה הוא, שומריהו מן המלאכה. **ששת ימי בראשית** – ימי כל שבוע ושבוע בין שתי שבתות הן יושבין, הרי קדושה לפניהן ולאחריהן. **ראש חדש יוכיח כו'** – אף אתה אל תתמה על חולו של מועד כו'. **כל מלאכת עבודה לא תעשו וכו'** – וסמיך ליה: "שבעת ימים תקריבו אשה". **לימד על חולו של מועד וכו'** – והכי דריש ביה: "לא תעשו שבעת ימים". ובחג הסוכות כתיב, ועליה קיימא הך מתניתא בתורת כהנים. **מקראי קדש** – משמע: קדשיהו בעשיית מלאכה. **עצור ממלאכה** – כדכתיב בהאי קרא גופיה: "לא תעשה מלאכה". **הא הרי לא מסרן הכתוב אלא לחכמים** – כלומר: מאחר שאמר לך הכתוב שהן עצורין ממלאכה ולא בבולן, ולא פירש אי זו המותרת ואי זו אסורה – דע וראה שלא מסרן אלא לחכמים, היודעים להבין על איזהו להטיל ההיתר ועל אי זו להטיל האיסור, והם יאמרו אי זהו יום טוב על פי קידוש הראייה ואסור בכל מלאכה, ואי זהו חולו של מועד שאינו אסור בכל מלאכה. ועל חולו של מועד יגידו לך אי זו מלאכה אסורה – דבר שאינו אבד, ואיזו מלאכה מותרת – דבר האבד. **ולא הניחן ר' טרפון** – ומתניתין תני שמותרים בהספד. **ביום טוב שחל להיות בשבת** – שיום טבוח אחר שבת מותר בהספד, מפני האומרים עצרת אחר שבת. **והאי דאלבסא בלוד** – יום טוב שחל להיות בחול הוא, דאין יום טבוח שלו באחד בשבת.

משנה

אלא חג הבא בזמן אסיפה – הקשה הרב רבינו אלחנן, דאמר פרק קמא דראש השנה (ובגמרא דסנהדרין) (יג,א): אמר ליה רבי זירא לרבי אסי: ודלמא לא עייל בלל, וקאמר רחמנא תשמט ותיזיל עד חג הסוכות! לא סלקא דעתך, דכתיב "חג האסיף". מאי האסיף? אילימא חג הבא בזמן אסיפה – הכתיב: "באספך את מעשיך", אלא מאי אסיף – קציר. אלמא לא אמרינן חג הסוכות הבא בזמן אסיפה! ותירץ מורי: כיון דמ"באספך" שמעינן חג הבא בזמן אסיפה, ואמר "חג האסיף" – משמע ליקצר. אבל אי לאו האי קרא ["באספך וגו'"] – הוה דרשינן: חג [האסיף] הבא בזמן אסיפה, אם כן גם חג הקציר נימא הכי, הואיל וליכא שום משמעות דמפיק ליה. **חולו** של מועד אסור בעשיית מלאכה – לבאורה משמע דמלאכה דמיתסרא ביה – מדאורייתא, דמפיק ליה מפסוק. וכן בפרק שני דמועד קטן (יא: ושם): לא מיבעיא אבל דמדרבנן אלא אפילו חולו של מועד דאורייתא. וכן פירש התם בקונטרס. וקשה לרבינו תם: דאם כן דבר האבד וכמה מלאכות דשרינן התם היכי משתרו? וכי היכן מצינו איסור דאורייתא מקצתו אסור ומקצתו מותר? ועוד, דתנן בפרק שלישי דמגילה (כא,א): כל מקום שאין יום טוב ויש מוסף קורין ארבעה – כגון חולו של מועד וראש חדש, אלמא: לא מיתסר מלאכה, מדקאמר דאין יום טוב. ועוד: דכייל ליה בהדי ראש חדש, דרבנן. כדאמרינן בירושלמי דתענית: ובמקום שנהגו הלין נשיא דרגילין דלא למיעבד עבידתא בריש ירחא – מנהגא הוא. ועוד מצינו בירושלמי בפרק שני דמועד קטן: כלום אסרו מלאכה אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ויהיו יגעים בתורה, והם פוחזין ואוכלין ושותין. משמע לישנא דמדרבנן הוא. וכן בפרק שני דמועד קטן (יב,ב) גבי ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד. ובעי בגמרא: כיון ומת, מהו שיקנסו בנו אחריו? אם תמצא לומר צרם אוזן הבכור ומת קנסו בנו אחריו – התם איסורא דאורייתא. משמע דמלאכה במועד הוי דרבנן. ומיהו, יש לדחות דאמכוין מלאכתו במועד קאי. דהשתא מיהא ליכא איסורא דאורייתא, כיון דדבר האבד הוא. מכל מקום משמע לפי האמת דלא מיתסר רק מדרבנן. וכי קאמר התם בריש פירקא לא מיבעיא אבל דרבנן אלא אפילו חולו"מ דאורייתא – כעין דאורייתא קאמר, לפי שיש לו סמך [מקרא דאורייתא. אבל ימי האבל ליכא אסמכתא, אלא] מדברי קבלה, דכתיב: "והפכתי חגיכם לאבל" (עמוס ח). ודקאמר הכא: אלא בחולו של מועד מי שרי – אם כן משמע דאסור מן התורה! ויש לומר: לאו משום דלא משתרי מדאורייתא, אלא כיון דאקרא סמכינן ליה למיתסר – לא מסברא ליה לאוקמי קרא דשרי בהדיא בהכי. וכן פירש הרב רבינו יצחק בן מאיר בשם רבינו יצחק בן אשר, דמלאכה דמועד מדרבנן. ולא כפירוש רבינו שמואל שפירש ב"ערבי פסחים" (פסחים קיח,א) גבי כל המבזה את המועדות, כגון: עושה מלאכה בחולו של מועד. והא ליתא, דמדרבנן הוי, ובדפירשנו. והא דאמרינן גבי כותים ותיפוק ליה משום "לפני עור לא תתן מכשול" במלאכה דחולו"מ – משום דסמך פשטא דקרא הוי, והוי ליה צדוקין מודין בה. **מה** ראשון ושביעי כו' – הוה מצי למפרך מה להני שכן דבר האבד מיתסר אלא שאין זה קל וחומר גמור רק גלוי מילתא בעלמא, לפי מה שפירשתי דמלאכה לא מיתסר רק דרבנן. **ראש** חדש יוכיח – דשרי בעשיית מלאכה, שכן אינו קרוי יום טוב בפרק שלישי דמגילה (כב,ב), וגם אינו נאסר רק משום מנהג כדפרישית. וכי קאמר בראש השנה (כג,א) משום בטול מלאכה לעם בב' ימים, דראש חדש של ראש השנה מיירי, אי נמי: משום נשים דנוהגות שלא לעשות מלאכה, כדאיתא בפירקי דרבי אליעזר, וכן פירש רש"י במגילה (כב,ב). **מה** לראש חודש שכן אינו קרוי מקרא קדש – הוה מצי למימר: מה לחול המועד דאיכא תרתי: מוסף וקדושה לפניו ולאחריו.

לָא יָדַעְנָא כַּמָּה, קָא מַשְׁמַע לָן דְּרַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: "וְחַג הַקָּצִיר" אֵיזֶהוּ חַג שֶׁאַתָּה חוֹגֵג וְקוֹצֵר בּוֹ - הֲוֵי אוֹמֵר זֶה עֲצֶרֶת. אֵימַת? אִילֵימָא בְּיוֹם טוֹב - קְצִירָה בְּיוֹם טוֹב מִי שָׁרֵי? אֶלָּא לָאו - לְתַשְׁלוּמִין. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֶלָּא מֵעַתָּה: "חַג הָאָסִיף", אֵי זֶהוּ חַג שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֲסִיפָה - הֲוֵי אוֹמֵר זֶה חַג הַסּוּכּוֹת. אֵימַת? אִילֵימָא בְּיוֹם טוֹב - מְלָאכָה בְּיוֹם טוֹב מִי שָׁרֵי אֶלָּא בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד. חוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד מִי שָׁרֵי, אֶלָּא: חַג הַבָּא בִּזְמַן אֲסִיפָה, הָכָא נַמִי: חַג הַבָּא בִּזְמַן קְצִירָה.מִכְּלָל דְּתַרְוַיְיהוּ סְבִירָא לְהוּ דְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אָסוּר בַּעֲשַׂיַּית מְלָאכָה, מְנָהֲנֵי מִילֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "אֶת חַג הַמַּצּוֹת תִּשְׁמוֹר שִׁבְעַת יָמִים" לִימֵּד עַל חוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁאָסוּר בַּעֲשַׂיַּית מְלָאכָה, דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, קַל וָחוֹמֶר: וּמַה רִאשׁוֹן וּשְׁבִיעִי שֶׁאֵין קְדוּשָׁה לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן - אָסוּר בַּעֲשַׂיַּית מְלָאכָה, חוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁיֵּשׁ קְדוּשָׁה לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן - אֵינוֹ דִּין שֶׁיְּהֵא אָסוּר בַּעֲשַׂיַּית מְלָאכָה?! שֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית יוֹכִיחוּ, שֶׁיֵּשׁ קְדוּשָׁה לִפְנֵיהֶן וּלְאַחֲרֵיהֶן וּמוּתָּרִין בַּעֲשַׂיַּית מְלָאכָה! מַה לְּשֵׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית - שֶׁאֵין בָּהֶן קָרְבַּן מוּסָף, תֹּאמַר בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד - שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קָרְבַּן מוּסָף. רֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹכִיחַ, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ קָרְבַּן מוּסָף - וּמוּתָּר בַּעֲשַׂיַּית מְלָאכָה! מַה לְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ שֶׁאֵין קָרוּי "מִקְרָא קֹדֶשׁ", תֹּאמַר בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁקָּרוּי "מִקְרָא קֹדֶשׁ", הוֹאִיל וְקָרוּי מִקְרָא קֹדֶשׁ - דִּין הוּא שֶׁאָסוּר בַּעֲשַׂיַּית מְלָאכָה.

תַּנְיָא אִידָךְ: "כָּל מְלֶאכֶת עֲבוֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ" לִימֵּד עַל חוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד שֶׁאָסוּר בַּעֲשַׂיַּית מְלָאכָה, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה'" וגו'; בַּמָּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אִם בָּרִאשׁוֹן - הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר שַׁבָּתוֹן, אִם בַּשְּׁבִיעִי - הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר שַׁבָּתוֹן. הָא אֵין הַכָּתוּב מְדַבֵּר אֶלָּא בְּחוּלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, לְלַמֶּדְךָ שֶׁאָסוּר בַּעֲשַׂיַּית מְלָאכָה. תַּנְיָא אִידָךְ: "שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּאָכֵל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַה'" מַה שְּׁבִיעִי עָצוּר - אַף שֵׁשֶׁת יָמִים עָצוּרִין, אִי מַה שְּׁבִיעִי עָצוּר בְּכָל מְלָאכָה - אַף שֵׁשֶׁת יָמִים עָצוּרִין בְּכָל מְלָאכָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת" - הַשְּׁבִיעִי עָצוּר בְּכָל מְלָאכָה, וְאֵין שִׁשָּׁה יָמִים עָצוּרִין בְּכָל מְלָאכָה. הָא לֹא מְסָרָן הַכָּתוּב אֶלָּא לַחֲכָמִים, לוֹמַר לְךָ אִי זֶהוּ יוֹם אָסוּר וְאֵי זֶהוּ יוֹם מוּתָּר, אִי זוֹ מְלָאכָה אֲסוּרָה וְאֵי זוֹ מְלָאכָה מוּתֶּרֶת."וּמוּתָּרִין בְּהֶסְפֵּד וְתַעֲנִית שֶׁלֹּא לְקַיֵּם אֶת דִּבְרֵי הָאוֹמְרִין עֲצֶרֶת אַחַר הַשַּׁבָּת" וְהָאִיתְּמַר: מַעֲשֶׂה וּמֵת אֲלֶכְסָא בְּלוּד, וְנִכְנְסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לְסוֹפְדוֹ, וְלֹא הִנִּיחָם רַבִּי טַרְפוֹן, מִפְּנֵי שֶׁיּוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת הָיָה. יוֹם טוֹב סָלְקָא דַּעְתָּךְ?! אִי בְּיוֹם טוֹב, מִי קָאתוּ? אֶלָּא אֵימָא: מִפְּנֵי שֶׁיּוֹם טִבּוּחַ הָיָה! לָא קַשְׁיָא: כָּאן - בְּיוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת, כָּאן - בְּיוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת.

משנה

תוספות

קשיא חולין אחולין – ולא בעי למימר בחולין עד הפרק קאמר, מה שאין כן במעשר – דלישנא לא משמע ליה

כאן באכילה וכאן בנגיעה – הקשה הרב רבינו אלחנן: מעשר אמעשר נמי לישני הכי, ולוקמי אפילו כרבנן! ותירץ מורי: דאף בנגיעה דמעשר נמי פליגי רבנן, ואסרי לה. וכן משמע בסמוך, דקאמר: עד כאן לא פליגי אלא באכילה דמעשר, משמע דמעיקרא סלקא דעתך אמינא דבכל ענין פליגי. וכן בפרק שני דחולין (לג: ושם) דקאמר: ודלמא לא פליגי רבנן אלא באכילה דמעשר בו', משמע דדבר ברור אינו. מיהו, הוי מצי לאקשויי: וליטעמיך, מתניתין דשבת פרק קמא (יד) דתנן: ואלו פוסלין את התרומה, לא מיתוקמא כרבנן, דמאי איריא תרומה – אפילו מעשר נמי! אלא לא חש לאקשויי ליה. ומכח דהדהיא משמע דאמת הוא כי אתקפתא דרב שימי, והא דנקט בפרק שני דחולין (לג,ב) "ודלמא" – לישנא קלילא הוא, דלעולם אמת הוא בנגיעת מעשר. ואבילת חולין לא פליגי, דלכולי עלמא אין שני עושה שלישי (בחולין). ואל תתמה: היכי סלקא דעתך דלרבנן לא בעי אכילת חולין נטילה? ויש לומר: דאיירי בפירי, דלא בעו נטילה.

הא בנהמא הא בפירי – והשתא לא הוצרך לתרץ תו גבי מעשר הא רבי מאיר והא רבנן. והוא הדין דמצי למימר הא באכילה הא בנגיעה, אלא כולה באכילה עדיפא ליה. **הנוטל** ידיו לפירות – וכי אמר בפרק "כיצד מברכין" (ברכות מג,א): אורחין שהיו מסובין לשתות אצל בעל הבית – נוטלין כל אחד ידו אחת – התם משום נקיות הוי. וכן משמע לישנא ד"ידו אחת", דקתני.

כאן לחולין כאן למעשר – משמע דאם לא כוון למעשר לא מהני, וכל שכן בתרומה. והקשה הרב רבינו אלחנן: דאמר בפרק "אלו דברים" בברכות (נא,ב), בית שמאי אומרים: נוטלים את הידים, ואחר כך מוזגין את הכוס. שאם ימזגו את הכוס – שמא יגע במשקים שאחורי הכוס. והשתא, אפילו נוטלן נמי, כיון דלא מהניא הך נטילה לתרומה – הויא ליה פוסל את התרומה, ותנן): כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה! ותירץ: דכיון דנטל ידיו לחולין – לא פסיל תרומה. והכי משמע. דאי לא תימא הכי – אין לך אדם, אף חבר, אוכל חולין בטהרה שלא יטמא משקין.

נגזור

רש"י

משנה נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה – די להן בנטילה דכלי שאין בו אלא רביעית מים. ולקודש מטבילין – אבל לאכול שלמים או חטאת ואשם לבהנים יש מעלה, שצריך להטביל ידים בארבעים סאה, ואף על פי שאינן אלא סתם ידים שלא נגעו בטומאה דאורייתא המטמאה את כל הגוף. ולחטאת – ליגע במי חטאת, מים המקודשים באפר פרה להזות מהן על טמאי מתים – יש מעלה יתירה, שאם נטמאו ידיו באחת מן הדברים המטמאין את הידים ולא את הגוף, כגון וולד הטומאה, וכגון ספר וכל טומאות שהן מדברי סופרים. **נטמא הגוף** – וכל הגוף צריך טבילה. וכל מעלות הללו שזה גבוה מזה – מדברי סופרים. והאי דנקט להו הכא גבי הלכות הרגל – לפי שיש בסופן הלכות רגל, שעמי הארץ חשובין טהורים ברגל ולא בשאר ימות השנה, בסוף "חומר בקדש". **טבל** לחולין הוחזק לחולין – ועוד זו מעלה: טבל לחולין הוחזק לחולין. כלומר, נתבוין לטבול לשם חולין. **אסור למעשר** – הוחזק – לשון כוונה. כלומר: נתבוין להעמיד גופו בחזקת טהור לחולין. **למעשר** – למעשר שני הנאכל בירושלים. **ולא** הוחזק – לא נתכוון לשם טבילת טהרה, אלא לרחיצה בעלמא. **מדרס** – אב הטומאה לטמא אדם וכלים, כמדרס הזב, שמטמא אדם וכלים, כדכתיב: "ואיש אשר יגע במשכבו יכבס בגדיו" (ויקרא טו). **לפרושין** – לאוכלי חולין בטהרה. **לאוכלי תרומה** – כהנים. וכל אלו מעלות מדברי סופרים, שאמרו שאין שמירת טהרתן של אלו חשובה שמירה אצל אלו. ומתוך שהן אלו אצל אלו – כאילו לא שמרוה. גזרו בהן בבגדיהן שמא ישבה בהן אשתו נדה, והרי הן מדרס הנדה, הכי מפרש לה בפרק "השוחט". **גמרא בכורים** – קרויין תרומה, דאמר מר: "ותרומת ידך" – אלו הבכורים (מכות יז,א), לכך הן כתרומה. **חייבין עליהן מיתה** – זר האוכלן מזיד, דכתיב: "ומתו בו כי יחללוהו", וסמיך ליה: "וכל זר לא יאכל קדש", וכל הענין מדבר בתרומה. **וחומש** – האוכלן שוגג, דכתיב: "ואיש כי יאכל קדש בשגגה ויסף חמישיתו עליו" (ויקרא כב). **ואסור לזרים** – בלאו. **והן נכסי כהן** – לקדש בהן את האשה, וליקח בדמיהן עבדים, וקרקעות, ובהמה טמאה. **ועולין באחד ומאה** – אבל בפחות אין עולין, אלא כל החולין אסור לזרים. **ומעונין רחיצת ידים** – לפי שהשני עושה שלישי, וידים גזרו עליהם טומאת שני – לפיכך פוסלות את התרומה, אם לא נטלן. **והערב שמש** – אם נטמא טומאה דאורייתא וטבל – אינו אוכל בתרומה עד שיעריב שמשו, ביבמות (עד,ב) ילפינן מקראי. **מה שאין כן במעשר** – אין מיתה, ואין חומש. [ואין] אסור לזרים, שהרי כל עצמו נאכל לזרים. וחומש שמוסיף בפדיונו לא איירי בחומש הכא כי האי גוונא, דאין בתרומה פדיון. ונכסי הדיוט נמי לא הוי לקנות בו עבדים וקרקעות, דלא ניתן אלא לאבילה ושתיה וסיכה. ואין טען רחיצת ידים – שאין השני פוסל בו לעשות שלישי. ואינו טען הערב שמש, דקיימא לן: טבל ועלה – אוכל במעשר, ומקראי ילפינן לה ביבמות פרק "הערל". **כל הטעון ביאת מים מדברי סופרים** – כל שהוא טהור מן התורה, וחכמים גזרו עליו טומאה, כל הנך דאמרי במסכת שבת בפרק קמא (יג,ב): אלו פוסלין את התרומה, האוכל אוכל ראשון ואוכל שני כו'. **מטמא את הקודש** – כלומר: נתנו עליהן טומאת שני לטומאה. והשני מטמא את הקודש להיות קרוי טמא, ופוסל (ד)עליהן עוד את הרביעי. **ופוסל את התרומה** – להיפסל היא עצמה, אבל אינה פוסלת אחר לעשות רביעי. **ומותר לחולין** – לאכול חולין. מדלא קתני: ואינו פוסל את החולין, ונקט לישנא דמותר – אפילו לאוכלן משמע. **באבילה** – מתניתין דמצריך נטילה – באבילה קאמר. **עד כאן לא פליגי כו'** – דקתני: "אסור במעשר" – לשון אבילה היא, דאי בנגיעת שני – לא פסיל במעשר, דשמעינן לר' מאיר דאמר מותר באבילה ואיפליג עליה באבילה דמעשר. ואילו בחולין כולהו מודו דמותר אפילו באבילה. ומתניתין מנין? **כאן באבילה דפירי** – הא דקתני: "מה שאין כן במעשר" – באבילה דפירי קאמר. ומיהו, בתרומה בעי נטילה, שאפילו במגעו הוא [פוסל], דשני פוסל את התרומה. **נוטל** – בכלי. **מטביל** – בארבעים סאה.

משנה נוֹטְלִין לְיָדַיִם לַחוּלִין וְלַמַּעֲשֵׂר וְלִתְרוּמָה. וְלַקּוֹדֶשׁ - מַטְבִּילִין, וְלַחַטָּאת, אִם נִטְמְאוּ יָדָיו - נִטְמָא גּוּפוֹ. טָבַל לַחוּלִין - הוּחְזַק לַחוּלִין, אָסוּר לַמַּעֲשֵׂר. טָבַל לַמַּעֲשֵׂר - הוּחְזַק לַמַּעֲשֵׂר, אָסוּר לַתְּרוּמָה. טָבַל לַתְּרוּמָה - הוּחְזַק לַתְּרוּמָה, אָסוּר לַקּוֹדֶשׁ. טָבַל לַקּוֹדֶשׁ - הוּחְזַק לַקּוֹדֶשׁ, אָסוּר לַחַטָּאת. טָבַל לְחָמוּר - מוּתָּר לַקַּל, טָבַל וְלֹא הוּחְזַק - כְּאִילּוּ לֹא טָבַל. בִּגְדֵי עַם הָאָרֶץ מִדְּרָס לַפְּרוּשִׁין, בִּגְדֵי פְּרוּשִׁין מִדְּרָס לְאוֹכְלֵי תְרוּמָה, בִּגְדֵי אוֹכְלֵי תְרוּמָה מִדְּרָס לַקּוֹדֶשׁ, בִּגְדֵי קוֹדֶשׁ מִדְּרָס לַחַטָּאת. יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר הָיָה חָסִיד שֶׁבַּכְּהוּנָּה, וְהָיְתָה מִטְפַּחְתּוֹ מִדְּרָס לַקּוֹדֶשׁ. יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגֻדָּא הָיָה אוֹכֵל עַל טָהֳרַת הַקּוֹדֶשׁ כָּל יָמָיו וְהָיְתָה מִטְפַּחְתּוֹ מִדְּרָס לַחַטָּאת.

גמרא חוּלִין וּמַעֲשֵׂר מִי בָּעוּ נְטִילַת יָדַיִם? וּרְמִינְהִי: הַתְּרוּמָה וְהַבִּכּוּרִים - חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִיתָה, וְחוֹמֶשׁ, וְאָסוּר לְזָרִים, וְהֵן נִכְסֵי כֹּהֵן, וְעוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה, וְטְעוּנִין נְטִילַת יָדַיִם, וְהֶעֱרֵב שֶׁמֶשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ בִּתְרוּמָה וּבִכּוּרִים - מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר, וְכָל שֶׁכֵּן בְּחוּלִין. קַשְׁיָא מַעֲשֵׂר אַמַּעֲשֵׂר, קַשְׁיָא חוּלִין אַחוּלִין! בִּשְׁלָמָא מַעֲשֵׂר אַמַּעֲשֵׂר לָא קַשְׁיָא: הָא - רַבִּי מֵאִיר, וְהָא - רַבָּנַן. דִּתְנַן: כָּל הַטָּעוּן בִּיאַת מַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים מְטַמֵּא אֶת הַקּוֹדֶשׁ, וּפוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה, וּמוּתָּר לַחוּלִין וְלַמַּעֲשֵׂר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹסְרִים בַּמַּעֲשֵׂר. אֶלָּא חוּלִין אַחוּלִין קַשְׁיָא! לָא קַשְׁיָא; כָּאן - בַּאֲכִילָה. כָּאן - בִּנְגִיעָה. מַתְקִיף לָהּ רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי: עַד כָּאן לָא פְּלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר אֶלָּא בַּאֲכִילָה דְּמַעֲשֵׂר, אֲבָל בִּנְגִיעָה דְּמַעֲשֵׂר וּבַאֲכִילָה דְּחוּלִין - לָא פְּלִיגִי! אֶלָּא: אִידִי וְאִידִי בַּאֲכִילָה, וְלָא קַשְׁיָא: כָּאן - בַּאֲכִילָה דְּנַהֲמָא, כָּאן - בַּאֲכִילָה דְּפֵירֵי. דְּאָמַר רַב נַחְמָן: כָּל הַנּוֹטֵל יָדָיו לְפֵירוֹת - הֲרֵי זֶה מְגַסֵּי הָרוּחַ. תָּנוּ רַבָּנַן: הַנּוֹטֵל יָדָיו, נִתְכַּוֵּון - יָדָיו טְהוֹרוֹת, לֹא נִתְכַּוֵּון - יָדָיו טְמֵאוֹת. וְכֵן הַמַּטְבִּיל יָדָיו, נִתְכַּוֵּון - יָדָיו טְהוֹרוֹת, לֹא נִתְכַּוֵּון - יָדָיו טְמֵאוֹת. וְהָתַנְיָא: בֵּין נִתְכַּוֵּון בֵּין לֹא נִתְכַּוֵּון - יָדָיו טְהוֹרוֹת! אָמַר רַב נַחְמָן: לָא קַשְׁיָא; כָּאן - לַחוּלִין, כָּאן

הקדמה לענייני טומאה וטהרה: בחומרת הטומאה ישנן דרגות שונות. הדרגה החמורה ביותר היא 'אבי אבות הטומאה', ודרגה זו היא רק במת עצמו. אדם או כלי הנוגע במת יורד בדרגה אחת ונעשה 'אב הטומאה', וכן שרץ ונבלת בהמה וזב וזבה וזיבתם הם אב הטומאה. אב הטומאה מטמא אדם וכלים הנוגעים בו. כל הדרגות שמתחת לאב הטומאה נקראות 'ולד הטומאה', והן אינן מטמאות אדם וכלים, אלא רק אוכלין ומשקין בלבד. דבר הנוגע באב הטומאה יורד בדרגה אחת, ונעשה ראשון לטומאה. מאכלים שנגעו בראשון לטומאה נעשים שני לטומאה. חולין אינם נעשים יותר משני לטומאה, ואם מאכל של חולין נגע בשני לטומאה אינו נטמא כלל. תרומה נעשית גם שלישי לטומאה אם נגעה בשני לטומאה, אבל אינה נעשית רביעי לטומאה, ואם נגעה בשלישי אינה טמאה כלל. קודש נעשה גם רביעי לטומאה. מי חטאת מטמאים עד עולם. שני בחולין ושלישי בתרומה ורביעי בקודש אינם נקראים 'טמאים' אלא 'פסולים', מכיון שאינם מטמאים אחרים. והמטמא אותם נקרא 'פוסל' ואינו נקרא 'מטמא'.

טומאת ידים: באופנים שונים גזרו חכמים שהידים לבדן נטמאות בדרגת שני לטומאה, וצריכות נטילת ידים או טבילה בארבעים סאה מים. לדוגמא: אדם הנוגע בראשון לטומאה, נעשות ידיו שניות לטומאה מדרבנן. וכן הנוגע בספר מכ"ד ספרי הקודש, נעשות ידיו שניות לטומאה. בנוסף, גזרו חכמים על 'סתם ידים', דהיינו ידים שלא נשמרו בטהרה, שהן שניות לטומאה, ויש לטהרן לפני אכילת פת, ואפילו היא של חולין.

חכמים עשו 'מעלות', כלומר דרגות של חומרה, בדינים שונים הנוגעים לטהרה. ככל שהדבר קדוש יותר, כך הטהרה עבורו חמורה יותר. המשנה מונה בזה חמש דרגות: חולין, מעשר שני, תרומה, קודש, מי חטאת.

משנה

מכאן עד סוף המסכת, עוסקת המשנה בעניני טהרות. המשנה פותחת בגזירת חכמים שהרוצה לאכול טהרות או קדשים צריך קודם לכן לטהר את ידיו, ומבארת שיש מעלות [–דרגות] בדבר, לפי סוג הטהרה: **נוֹטְלִין לְיָדַיִם** – נוטלים את הידים מכלי שיש בו רביעית מים, **לְחוּלִּין וּלְמַעֲשֵׂר** שני **וְלִתְרוּמָה**.

וּלְקוֹדֶשׁ – לאכילת בשר קרבנות, כגון ישראל האוכל בשר שלמים, או כהן האוכל בשר חטאת ואשם, עשו מעלה גדולה מזו, והחמירו **שֶׁמַּטְבִּילִין** את הידים בארבעים סאה של מים, ואין די בנטילה מכלי. ודינים אלו הם אפילו בסתם ידים, שלא נגעו בטומאה.

וּלְמֵי חַטָּאת, שהם מים שנתנו עליהם אפר פרה אדומה וקידשום, ומזים מהם על טמא מת לטהרו, עשו מעלה גדולה מזו, והחמירו לנוגע בהם שאפילו **אִם נִטְמְאוּ יָדָיו** בטומאה המטמאת רק את הידים ולא את הגוף, הרי זה כאילו **נִטְמָא** כל **גּוּפוֹ**, וצריך לטבול את כל גופו במקוה.

כיוצא בזה עשו חכמים מעלות לגבי טבילה במקוה, שהטובל במקוה והתכוון לטבול לשם דבר הקל, אין הטבילה מועילה לו לדבר החמור: **טָבַל לְחוּלִּין** – אם אדם טמא טבל במקוה כדי לאכול חולין בטהרה, **וְהוּחְזַק לְחוּלִּין** – התכוין לטהר את גופו לאכילת חולין, הרי הוא **אָסוּר** לֶאכול **מַעֲשֵׂר** שני הנאכל בירושלים בטהרה, עד שיטבול לשם אכילת מעשר. ואם **טָבַל** כדי לֶאכול **מַעֲשֵׂר וְהוּחְזַק לְמַעֲשֵׂר, אָסוּר לִתְרוּמָה. טָבַל לִתְרוּמָה וְהוּחְזַק לִתְרוּמָה, אָסוּר לְקוֹדֶשׁ. טָבַל לְקוֹדֶשׁ וְהוּחְזַק לְקוֹדֶשׁ, אָסוּר** לִנגוע במי **חַטָּאת**. אבל אם **טָבַל** לְדבר **חָמוּר, מוּתָּר** לְדבר הקַל ממנו, כגון שאם טבל לאכילת מעשר מותר לאכול חולין. ואם **טָבַל וְלֹא הוּחְזַק** – לא התכוין כלל לשם טבילת טהרה, אלא לרחיצה בעלמא, **כְּאִילּוּ לֹא טָבַל**, ואסור במעשר ובתרומה.

מעלות נוספות זו למעלה מזו עשו חכמים לגבי טהרה: **בְּגָדֵי עַם הָאָרֶץ** שאינו שומר עצמו בטהרה, הרי הם **כְּמִדְרָס** לְגבי **הַפְּרוּשִׁין** המקפידים לאכול את החולין שלהם בטהרה, דהיינו שבגדי עם הארץ מטמאים את הפרושים ואת בגדיהם, כמדרס הזב שהוא מטמא אדם וכלים, משום שעם הארץ אינו שומר את בגדיו בטהרה, ושמא ישבה עליהם אשתו כשהיתה בנדותה והרי הם מדרס הנדה. וכן **בְּגָדֵי הַפְּרוּשִׁין** הרי הם **כְּמִדְרָס לְאוֹכְלֵי תְּרוּמָה, וּבְגָדֵי אוֹכְלֵי תְּרוּמָה** הרי הם **כְּמִדְרָס** לְאוכלי **קוֹדֶשׁ, וּבְגָדֵי** אוכלי **קוֹדֶשׁ** הרי הם **כְּמִדְרָס** לְעוסקים במי **חַטָּאת**. ואף שגם אוכלי תרומה או קודש שמרו בגדיהם בטהרה, מכל מקום גזרו חכמים ששמירה לשם דבר הקל אינה מועילה לשם דבר החמור, והרי הם כאילו לא נשמרו כלל, וחוששים שאשתו נדה טימאה אותם.

יוֹסֵף בֶּן יוֹעֶזֶר הָיָה חָסִיד שֶׁבַּכְּהוּנָּה, והיה אוכל תרומה בטהרה ונזהר מטומאה, **וְאַף** על פי כן **הָיְתָה מִטְּפַחְתּוֹ כְּמִדְרָס** לְאוכלי **קוֹדֶשׁ**. וכן **יוֹחָנָן בֶּן גּוּדְגְּדָא הָיָה אוֹכֵל** את החולין שלו **עַל טָהֳרַת הַקּוֹדֶשׁ כָּל יָמָיו**, שהיה נזהר בהם מכל טומאה המטמאת את הקודש, כאילו היו קודש, **וְאַף** על פי כן **הָיְתָה מִטְּפַחְתּוֹ כְּמִדְרָס לְחַטָּאת**.

גמרא

מבואר במשנה שצריך ליטול את הידים לפני אכילת חולין ומעשר שני. מקשה הגמרא: **חוּלִּין וּמַעֲשֵׂר מִי בָּעוּ** – האם הם צריכים **נְטִילַת יָדַיִם** לפני אכילתם, **וּרְמִינְהִי** – יש להקשות על כך סתירה ממשנה אחרת, ששנינו בביכורים (פ"ב מ"א), **הַתְּרוּמָה וְהַבִּיכּוּרִים**, זרים שאכלום במזיד **חַיָּבִין עֲלֵיהֶן מִיתָה** בידי שמים, **וְחוֹמֶשׁ** – ואם אכלום בשוגג, חייבים לשלם לכהן את שויים בתוספת חמישית, **וְאָסוּר** באיסור לאו **לְזָרִים** לאכלם, **וְהֵן** נחשבים **נְכְסֵי הַכֹּהֵן** וממונו, ורשאי להשתמש בהם לכל דבר, כגון לקדש בהם אשה, או לקנות בדמיהם עבדים וקרקעות ובהמה טמאה, **וְעוֹלִין בְּאֶחָד וּמֵאָה** – אם התערבו התרומה או הביכורים בחולין, ויש בתערובת מאה חלקים של חולין כנגד מה שנפל מהתרומה או מהביכורים, הרי הם בטלים, וכל התערובת מותרת לזרים, אבל אם התערבו בחולין בשיעור קטן יותר אינם בטלים, אלא כל התערובת אסורה לזרים, **וּטְעוּנִין נְטִילַת יָדַיִם** לאכילתם או לנגיעה בהם, **וְהַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ** – אם היה טמא בטומאה דאורייתא וטבל ביום, אסור לאכלם עד הערב. ומסיימת המשנה, **הֲרֵי אֵלּוּ** דינים הנוהגים **בִּתְרוּמָה וּבִיכּוּרִים, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר** שני, שאין דינים אלו נוהגים בו. ומוסיפה הגמרא, **וְכָל שֶׁכֵּן** שאין דינים אלו נוהגים **בְּחוּלִּין**. מסכמת הגמרא את הסתירה: **קַשְׁיָא מַעֲשֵׂר אַמַּעֲשֵׂר וְקַשְׁיָא חוּלִּין אַחוּלִּין**, שהרי משנתנו מצריכה נטילת ידים במעשר ובחולין, ואילו במשנה בביכורים מבואר שאינם טעונים נטילת ידים.

מתרצת הגמרא את הסתירה לגבי מעשר: **בִּשְׁלָמָא מַעֲשֵׂר אַמַּעֲשֵׂר לֹא קַשְׁיָא, הָא** – המשנה בביכורים היא **כְּרַבִּי מֵאִיר, וְהָא** – משנתנו היא **כְּרַבָּנַן. דִּתְנַן** (פרה פי"א מ"ה), **כָּל הַטָּעוּן בִּיאַת מַיִם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים** – כל שמהתורה הוא טהור, וחכמים גזרו עליו שהוא טמא ועליו להיטהר במים, הרי הוא שני לטומאה, ולכן **מְטַמֵּא אֶת הַקּוֹדֶשׁ וּפוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה** אם נגע בהם, ועושה אותם שלישי לטומאה, **וּמוּתָּר לְחוּלִּין וּלְמַעֲשֵׂר** שני, אף לאכלם, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹסְרִים** אכילה **בְּמַעֲשֵׂר** שני. ואם כן, מה ששנינו במשנתנו שצריך נטילת ידים למעשר הוא כרבנן, ומה ששנינו בביכורים שאין צריך נטילת ידים למעשר הוא כרבי מאיר. **אֶלָּא, חוּלִּין אַחוּלִּין** עדיין **קַשְׁיָא**, שהרי גם חכמים מודים שלא צריך נטילת ידים לחולין.

מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא, כָּאן בַּאֲכִילָה** – במשנתנו שמצריכה נטילה לחולין מדובר באכילת חולין, **כָּאן בִּנְגִיעָה** – ואילו במשנה בביכורים שפוטרת מנטילת ידים בחולין, מדובר בנגיעה בלבד.

חוזרת הגמרא ומקשה על התירוץ: **מַתְקִיף לַהּ רַב שִׁמִּי בַּר אַשִׁי, הרי עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר, אֶלָּא** רק **בַּאֲכִילָה דְּמַעֲשֵׂר**, שהרי רבי מאיר התיר אכילת מעשר, ועל כך שנינו 'וחכמים אוסרים במעשר', **אֲבָל בִּנְגִיעָה דְּמַעֲשֵׂר, וְכָן בַּאֲכִילָה דְּחוּלִּין, לֹא פְּלִיגִי** – לא נחלקו חכמים ורבי מאיר, אלא כולם מודים שאינו צריך נטילת ידים, ואם כן משנתנו שמצריכה נטילת ידים לחולין, כדעת מי היא.

מתרצת הגמרא תירוץ אחר על הסתירה בין המשנה בביכורים למשנתנו: **אֶלָּא, אִידִּי וְאִידִּי בַּאֲכִילָה** – שתי המשניות עוסקות בנטילת ידים לאכילה, **וְלֹא קַשְׁיָא, כָּאן בַּאֲכִילָה דְּנַהֲמָא** – במשנתנו שמצריכה נטילה לחולין מדובר באכילת פת, ובפת תיקנו חכמים

המשך בעמוד קמח

כָּאן – הברייתא הפוסלת בלא כוונה היינו לַאכילת **מַעֲשֵׂר**.
מוכיחה הגמרא חילוק זה: **וּמִנָּא תֵּימְרָא** דְּחוּלִּין **לֹא בָּעוּ** כַּוָּנָה – ומהיכן תלמד שלהטהר לאכילת חולין אין צריך כוונה, ממה דְּתָנַן במשנה (מקואות פ"ה מ"ו), **גַּל שֶׁנִּתְלַשׁ** מן הים **וּבוֹ אַרְבָּעִים סְאָה** מים כשיעור מקוה, **וְנָפַל עַל הָאָדָם** הטמא **וְעַל הַכֵּלִים** הטמאים, **טְהוֹרִין** [–נטהרים]. קָתָנֵי במשנה **אָדָם דּוּמְיָא דְּכֵלִים** – אדם וכלים יחד בלא חילוק, לומר שדין אדם דומה לדין כלים, **מַה כֵּלִים** נטהרו אף **דְּלֹא מְכַוְּנֵי** לטהרה שהרי אין בהם דעת, **אַף אָדָם** נטהר אף **דְּלֹא מְכַוֵּין** להטהר, ומוכח שלחולין אין צריך כוונה להטהר.
דוחה הגמרא: **וּמִמַּאי** שמדובר שהאדם לא התכוין להטהר, **דִּלְמָא** מדובר **בְּיוֹשֵׁב וּמְצַפֶּה אֵימָתַי יִתְלַשׁ הַגַּל** ויטהרו **עַסְקִינָן**, ורק מכיון שהתכוין שהגל יטהרו לכן נטהר. וכוונת המשנה היא להיפך, **שכֵּלִים הם דּוּמְיָא דְּאָדָם, מַה אָדָם דְּבַר כַּוָּנָה** – שביכולתו לכוין, ואינו נטהר עד שיכוין, **אַף כֵּלִים דְּמְכַוֵּין לְהוּ** – שהניחם שם בכוונה לטהרם בגל, ואם לא התכוין לטהרם אינם נטהרים. הגמרא דנה בפירוש זה: **וְכִי תֵּימָא** שאם תפרש **בְּיוֹשֵׁב וּמְצַפֶּה** שיטהר אותו גל שיתלש, קשה **מַאי לְמֵימְרָא** – מה החידוש בכך, הרי מתכוין להטהר. יש לומר שאלמלא חידוש זה **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר, שיש **לִינְזוֹר** שגל שנתלש לא יטהר **דִּלְמָא אָתֵי לְמִיטְבַּל בְּחַרְדָּלִית שֶׁל גְּשָׁמִים** – שמא יבוא לטבול גם בנחל מי גשמים היורד מן ההר הפסול לטבילה, **אִי נַמִּי** – או גם יש לפרש שהיינו חושבים **שנִּגְזוֹר** טבילה **בְּרֵאשִׁין** – בראש הגל כשמגיע לארץ, **אָטוּ כִּיפִּין** – שמא יטבול באמצע הגל שעומד באויר כמין כיפה שהטבילה בו פסולה כדלהלן, לכן **קָא מַשְׁמַע לָן** המשנה **דְּלֹא גָּזְרִינָן**, וראש הגל שמגיע לארץ מטהר. מבארת הגמרא טעם הפסול האמור: **וּמִנָּא תֵּימְרָא** – מהיכן תלמד **דְּלֹא מִטְבְּלִילִין בְּכִיפִּין**, ממה **דְּתָנְיָא** בברייתא, **מִטְבְּלִילִין בָּרֵאשִׁין וְאֵין מִטְבְּלִילִין בְּכִיפִּין, לְפִי שֶׁאֵין מִטְבְּלִילִין בַּאֲוִיר** אלא במקוה הנמצא בקרקע, שהרי לא אמרה תורה שמקוה הנמצא באויר מטהר, אלא אמרה (ויקרא יא לו) 'אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה מַיִם', וכיון שאין דרכם להיות באויר לכן אינם מטהרים באויר.
הגמרא רוצה להביא מקור אחר לדין שחולין אין צריכים כוונה: **אֶלָּא** המקור הוא **מֵהָא** דְּתָנַן (מכשירין פ"ד מ"ז), **פֵּירוֹת** שלא הוכשרו לקבל טומאה, **שֶׁנָּפְלוּ לְתוֹךְ אַמַּת הַמַּיִם** – חריץ בקרקע סביבות השדה מלא מים להשקות כל השדה, **וּפָשַׁט מִי שֶׁיָּדָיו טְמֵאוֹת** את ידיו לתוך אמת המים **וּנְטָלָן, יָדָיו טְהוֹרוֹת**, כיון שנטבלו באמת המים, **וּפֵירוֹת אֵינָן** בכלל הפסוק (ויקרא יא לח) 'כִּי יֻתַּן' ולא הוכשרו לקבלת טומאה, כיון שלא רצה בביאת המים על הפירות. **וְאִם בְּשֶׁכִּיל שֶׁיּוּדְחוּ יָדָיו** פשטן לאמת המים ונטל את הפירות, **יָדָיו טְהוֹרוֹת וְהַפֵּירוֹת הֲרֵי הֵן בְּ'כִי יוּתַּן'** והוכשרו מעכשיו לקבל טומאה, כיון שעתה טוב לו שהפירות היו במים, שעל ידי שהכניס ידיו ליטול הפירות הודחו גם ידיו. ומוכח שהטובל ידיו לחולין, נטהרו אף שלא התכוין לטובלן אלא להעלות פירות.
הגמרא מביאה קושיא על דין זה: **אִיתִיבֵיהּ** רַבָּה לְרַב **נַחְמָן** שאמר שנטילה וטבילה לחולין אינן צריכות כוונה, ששנינו במשנתנו, **הַטּוֹבֵל לְחוּלִּין, וְהוּחְזַק לְחוּלִּין** – התכוין להטהר לחולין, **אָסוּר לְמַעֲשֵׂר**. ומדויק, שדווקא אם **הוּחְזַק אֵין** – אכן מותר בחולין, אך אם **לֹא הוּחְזַק לֹא**, ומבואר שאף לחולין צריך כוונה להטהר. תירץ רב נחמן: אין כוונת המשנה לחדש שלחולין צריך כוונה, אלא **הָכִי קָאָמַר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּחְזַק לְחוּלִּין**, מכל מקום **אָסוּר לְמַעֲשֵׂר**, אך לחולין מותר אף בלא כוונה.
עוד הקשה לו מהמשך המשנה: **אִיתִיבֵיהּ**, שנינו במשנתנו, **טָבַל וְלֹא הוּחְזַק** – לא התכוין להטהר כלל אלא לשם רחיצה, **כְּאִילּוּ לֹא טָבַל, מַאי לַאו** – האם אין הכוונה לומר שנחשב **כְּאִילּוּ לֹא טָבַל כְּלָל**, והוא טמא כבתחילה ואסור אף בחולין, ומוכח שאף לחולין צריך כוונה להטהר. תירץ רב נחמן: **לֹא**, אלא כוונת המשנה היא **כְּאִילּוּ לֹא טָבַל לְמַעֲשֵׂר, אֲבָל טָבַל לְחוּלִּין** – טבילתו בלא כוונה מטהרתו לחולין.
הגמרא מביאה ראיה ברורה לרב נחמן: **הוּא** – רבה **סָבַר** שרב נחמן **דָּחֵי קָא מַדְחֵי לֵיהּ** – רק דוחה אותו בתירוצים אלו, אך לאחר מכן **נָפַק דָּק וְאַשְׁכַּח** – יצא ודקדק בברייתא ומצא בה ראיה לדברי רב נחמן, **דְּתַנְיָא** בברייתא, **טָבַל וְלֹא הוּחְזַק אָסוּר לְמַעֲשֵׂר וּמוּתָּר לְחוּלִּין**, ומפורש שלהטהר לחולין אין צריך כוונה.
הגמרא מביאה דין נוסף בענין כוונה בטבילה: **אָמַר** רַבִּי **אֶלְעָזָר, טָבַל** והתכוין להטהר, אך לא התכוין להטהר לדבר מסוים, **וְעָלָה** מן המים ועודנו לח, **מַחְזִיק עֶצְמוֹ** – מכוין שתעלה טבילתו **לְכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה**, שכיון שעודנו לח נחשב שעדיין עסוק בטבילה.
מקשה הגמרא: **מֵיתִיבֵי**, הטובל במקוה **וְעוֹדֵהוּ רַגְלוֹ אַחַת בַּמַּיִם, וְהוּחְזַק** – התכוין להטהר **לְדָבָר קַל**, כיון שרגלו עדיין במים **מַחְזִיק עֶצְמוֹ** – יכול לכוין להטהר **לְדָבָר חָמוּר**, שנחשב כאילו עדיין הוא מחובר למים, אך אם כבר **עָלָה** לגמרי מן המים **שׁוּב אֵינוֹ מַחְזִיק** לדבר חמור. מדייקת הגמרא: **מַאי לָאו** – האם אין כוונת הברייתא **שֶׁאֵינוֹ מַחְזִיק כְּלָל**, והיינו אף אם כשהיה בתוך המים לא התכוין להחזיק עצמו לכלום, וקשה לרבי אלעזר שאמר שיכול להחזיק עצמו למה שירצה. מתרצת הגמרא: **לֹא**, כוונת הברייתא היא שכבר החזיק עצמו לדבר מסוים, ולכן רק אם **עוֹדֵהוּ** במים, **אַף עַל פִּי שֶׁהוּחְזַק** לדבר מסוים **מַחְזִיק** עצמו גם לדבר חמור יותר, אך אם **עָלָה** מן המים לגמרי, רק **אִם לֹא הוּחְזַק** לכלום **מַחְזִיק** עצמו לכל מה שירצה, **וְאִם הוּחְזַק** לדבר מסוים שוב **אֵינוֹ מַחְזִיק** עצמו לדבר חמור יותר.
הגמרא מבארת בדברי הברייתא: **מַאן תַּנָּא** של הברייתא הסובר שכל זמן **שעוֹדֵהוּ רַגְלוֹ אַחַת בַּמַּיִם** נחשב שלא נגמרה הטבילה, **אָמַר** רַבִּי **פְּדָת**, רַבִּי **יְהוּדָה הִיא**, דְּתָנַן במשנה (מקואות פ"ז מ"ו), **מַקְוֶה שֶׁנִּמְדַּד וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה** מים **מְכוּוָנוֹת** [–מדויקות] כשיעור מקוה, **וְיָרְדוּ שְׁנַיִם וְטָבְלוּ זֶה אַחַר זֶה, הָרִאשׁוֹן** שטבל במקוה כשר **טָהוֹר, וְהַשֵּׁנִי טָמֵא**, שכשיצא הראשון נשארו מים על גופו ונחסר המקוה משיעורו. **אָמַר** רַבִּי **יְהוּדָה, אִם הָיוּ** רַגְלָיו **שֶׁל רִאשׁוֹן נוֹגְעוֹת בַּמַּיִם** בשעת טבילת השני, נחשב שעדיין לא יצא הראשון מהמקוה **וְאַף הַשֵּׁנִי טָהוֹר**, שהמים שעל גוף הראשון נחשבים כנמצאים במקוה ואין שיעורו חסר. וכך גם סבר התנא בברייתא.
הגמרא מבארת את המחלוקת: **אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, מַחְלוֹקֶת** תנא קמא ורבי יהודה דווקא **בְּמַעֲלוֹת דְּרַבָּנָן** – שהשני טבל משום מעלה שתיקנו חכמים, ולכן היקל רבי יהודה לומר 'גוד אחית' [–משוך והורד] את המים שעל גוף הראשון, שכאילו המים נמצאים בתוך המקוה ולא חסר משיעורו, **אֲבָל** בטבילה **מְטוּמְאָה** דאורייתא **לְטַהֲרָה, דִּבְרֵי הַכֹּל (אַף) הַשֵּׁנִי טָמֵא**, שאף רבי יהודה לא סמך על חיבור זה. **וְהַיְינוּ דְּרַבִּי פְּדָת** – ודברי רב נחמן הם כדעת רבי פדת שסובר שהברייתא שאמרה שאם רגלו אחת במים יכול להחזיק עצמו לדבר חמור, היא רק כשיטת רבי יהודה, ומוכח שאף במעלות דרבנן כגון להחזיק את עצמו על ידי הטבילה לדבר חמור, נחלקו חכמים על רבי יהודה וסברו שאין אומרים גוד אחית.
לשון אחר בדברי רב נחמן בביאור המחלוקת: **אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, מַחְלוֹקֶת** כשרוצה להעלות עצמו בטבילתו **מְטוּמְאָה** דאורייתא **לְטַהֲרָה**, ועל זה אמר תנא קמא שנחשב שגמר טבילתו והמים שעל גופו אינם כנמצאים במקוה, **אֲבָל בְּמַעֲלוֹת דְּרַבָּנָן, דִּבְרֵי הַכֹּל אַף הַשֵּׁנִי טָהוֹר**, שגם תנא קמא מודה שאומרים 'גוד אחית'. **וּפְלִיגָא דְּרַבִּי פְּדָת** – ודברים אלו אינם כרבי פדת שהעמיד את דין הברייתא שאם רגליו בתוך המים הרי זה חיבור למקוה לטהרה במעלות דרבנן רק כדעת רבי יהודה, ובדברים אלו מבואר שאף תנא קמא מודה לזה.
הגמרא מביאה ספק בדעת רבי יהודה: **אָמַר עוּלָּא, בְּעֵי מִינַּיהּ** [–שאלתי] **מַרְבִּי יוֹחָנָן, לְרַבִּי יְהוּדָה** שהמים שעל גופו של ראשון נחשבים למחוברים למקוה אם עדיין רגלו במים, **מַהוּ לְהַטְבִּיל מָחָטִין וְצִינּוֹרִיּוֹת** [–מזלגות קטנים מאד לטוויית זהב] במים שבְּ**רֹאשׁוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן** זה, האם רק **גּוּד אַחִית** [–משוך והורד] **אִית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה** לענין חיבור המים למקוה, כיון שסוף המים שעליו לירד למטה, אך **גּוּד אַסִּיק** [–משוך והַעֲלֵה] להעלות את מי המקוה לראשו של ראשון ויהיה ניתן להטביל בראשו, **לֵית לֵיהּ, אוֹ דִּלְמָא גּוּד אַסִּיק נַמִּי אִית לֵיהּ**, וניתן להטביל מחטים וצינוריות במים שבראש הראשון. **וְאָמַר לִי, תְּנִיתוּהָ** – למדנו זאת מברייתא,

המשך בעמוד קכ

רש"י

כאן למעשר – בעי כוונה, וכל שכן בתרומה. הכי גרסינן: מה כלים דלא מיכווני, אף אדם נמי דלא מיכוון. **חרדלית** – ששוטפת ויורדת ממקום גבוה ויש בה ארבעים סאה, והטובל בה לא עלתה לו טבילה. משום דמקום קטפרס הוא – מקום זקוף יותר מדאי, וארבעים סאה שבו אינן במקום אחד, ותנן: הנצוק והקטפרס אינו חיבור (טהרות פרק ח משנה ט).

ואף אם אינו קטפרס נמי אין טובלין בו, לפי שאין מי גשמים מטהרים דרך זחילתן עד שיהו נקוין דרך אשבורן, דתניא בתורת כהנים: אי מה מעיין מטהר בזוחלין – אף מקוה מטהר בזוחלין – תלמוד לומר: "אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור" (ויקרא יא), המעיין מטהר בזוחלין, והמקוה באשבורן. ורבינו האי גריס: הרדלית. **ראשין** – אחד מראשי הגל כשהוא מגיע לארץ. **כיפין** – אמצעיתו של גל, שעומד באויר כמין כיפה. ואם הושיט כלים למעלה והטבילן בכיפה – אינה טבילה, כדמפרש ואזיל. **שאין מטבילין באויר** – שלא אמרה תורה מקוה של אויר לטבילה. **ידיו טהורות** – אף על פי שלא נתכוון. **ופירות אינן בכי יותן** – דבעינן גבי הכשר, יותן דומיא דכי יתן, דניחא ליה. **ואם בשביל שיודחו ידיו** – נתכוון ליטול פירות – הרי הוא בכי יותן, ומקבלין טומאה מעכשיו. וכיון דנתכוון להדיח ידיו גלי דעתיה דניחא ליה בהך נפילה, שעל ידיה הדיח ידיו. **הוחזק אין** – אם נתכוון הוא דהויא טבילה לחולין. **טבל** – ויצא ועלה מן המים. **מחזיק עצמו** – בטבילה שטבל כבר, לכל מה שירצה. **מאי לאו אינו מחזיק כלל** – כלומר: בין שהחזיק עצמו בשעת טבילה בדבר קל, בין שלא החזיק עצמו לכלום – שוב אינו מחזיק. **אם לא הוחזק** – לשום דבר, שטבל סתם – מחזיק לכל מה שירצה. אבל אם הוחזק לקל – אינו מוחזק לחמור, דהא אינתיק ליה לדבר קל. **מאן תנא** – דמשום עודנו במים חשיב ליה כתחילת טבילה, ואף על פי שהוחזק – מחזיק. **והשני טמא** – שהרי חסר השיעור במים שעל הראשון. **מחלוקת** – דרבי יהודה ורבנן, כשהיתה טבילתו בשביל אחת ממעלות של חבמים, כגון האונן והמחוסר בפורים שצריכין טבילה לקודש ואינו טמא טומאה דאורייתא – בההיא קאמר רבי יהודה דמהני ליה רגליו של ראשון נוגעות במים, דאמרינן: גוד אחית מים שעליו, כאילו הן במקוה. **והיינו דרבי פדת** – דאוקי לעיל הא ד"עודיהו" כרבי יהודה ולא כרבנן. אלמא, לרבנן אפילו לגבי מעלות לא מהני עודיהו, דהא חזקה דאמר הוחזק לקל אסור לחמור – מעלות נינהו. **איכא דאמרי כו'** – הכא גרסינן: ופליגא דר' פדת, דאילו לרב נחמן הא דעודיהו הוחזק לקל הוחזק לחמור דברי הכל הוא, דהא לא פליגי רבנן עליה דר' יהודה אלא מטומאה דאורייתא לטהרה. **צינורות** – שטוין בו זהב, ועשוין כמין מזלג קטן מאד. **בראשו של ראשון** – בעודו במים. **גממיות** – גומות בנחל, שיפולי הרים שקורין *וולור"א בלע"ז, וכן "נחל איתן" "נחל ארנון". תחתונה עליונה ואמצעית – שנחל מדרון משופע הוא. **עוברת ביניהן** – ומחברתן.

כאן - לְמַעֲשֵׂר. וּמְנָא תֵּימְרָא דְּחוּלִּין לָא בָּעוּ כַּוָּונָה, דִּתְנַן: גַּל שֶׁנִּתְלַשׁ וּבוֹ אַרְבָּעִים סְאָה, וְנָפַל עַל הָאָדָם וְעַל הַכֵּלִים - טְהוֹרִין. קָתָנֵי אָדָם דּוּמְיָא דְּכֵלִים, מַה כֵּלִים דְּלָא מְכַוְּוֹנִי - אַף אָדָם דְּלָא מְכַוֵּין. וּמִמַּאי, דִּלְמָא בְּיוֹשֵׁב וּמְצַפֶּה אִימָתַי יִתָּלֵשׁ הַגַּל עָסְקִינַן, וְכֵלִים דּוּמְיָא דְּאָדָם, מַה אָדָם דְּבַר כַּוָּונָה - אַף כֵּלִים דְּמִכַּוֵּין לְהוּ? וְכִי תֵּימָא: בְּיוֹשֵׁב וּמְצַפֶּה מַאי לְמֵימְרָא - סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: לִיגְזוֹר דִּלְמָא אָתֵי לְמִיטְבַּל בְּחַרְדָּלִית שֶׁל גְּשָׁמִים, אִי נַמִי נִגְזוֹר רָאשֵׁין אַטּוּ כֵּיפִין, קָא מַשְׁמַע לָן דְּלָא גָּזְרִינַן. וּמְנָא תֵּימְרָא דְּלָא מַטְבִּילִין בְּכֵיפִין, דְּתַנְיָא: מַטְבִּילִין בְּרָאשֵׁין וְאֵין מַטְבִּילִין בְּכֵיפִין, לְפִי שֶׁאֵין מַטְבִּילִין בַּאֲוִיר. אֶלָּא מֵהָא, דְּתְנַן: פֵּירוֹת שֶׁנִּפְלוּ לְתוֹךְ אַמַּת הַמַּיִם, וּפָשַׁט מִי שֶׁיָּדָיו טְמֵאוֹת וּנְטָלָן - יָדָיו טְהוֹרוֹת, וּפֵירוֹת אֵינָן בְּ"כִי יוּתַּן". וְאִם בִּשְׁבִיל שֶׁיּוּדְחוּ יָדָיו - יָדָיו טְהוֹרוֹת, וְהַפֵּירוֹת הֲרֵי הֵן בְּ"כִי יוּתַּן". אִיתִיבֵיהּ רַבָּה לְרַב נַחְמָן: הַטּוֹבֵל לַחוּלִּין וְהוּחְזַק לַחוּלִּין - אָסוּר לַמַּעֲשֵׂר, הוּחְזַק - אִין, לֹא הוּחְזַק - לָא! הָכִי קָאָמַר: אַף עַל פִּי שֶׁהוּחְזַק לַחוּלִּין - אָסוּר לַמַּעֲשֵׂר. אֵיתִיבֵיהּ: טָבַל וְלֹא הוּחְזַק - כְּאִילּוּ לֹא טָבַל. מַאי לָאו - כְּאִילּוּ לֹא טָבַל כְּלָל! לֹא, כְּאִילּוּ לֹא טָבַל לַמַּעֲשֵׂר, אֲבָל טָבַל לַחוּלִּין. הוּא סָבַר דָּחֵי קָא מַדְחֵי לֵיהּ, נְפַק, דַּק וְאַשְׁכַּח, דְּתַנְיָא: טָבַל וְלֹא הוּחְזַק - אָסוּר לַמַּעֲשֵׂר וּמוּתָּר לַחוּלִּין.אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: טָבַל וְעָלָה - מַחֲזִיק עַצְמוֹ לְכָל מַה שֶׁיִּרְצֶה. מֵיתִיבִי: עוֹדֵהוּ רַגְלוֹ אַחַת בַּמַּיִם, הוּחְזַק לְדָבָר קַל - מַחֲזִיק עַצְמוֹ לְדָבָר חָמוּר, עָלָה - שׁוּב אֵינוֹ מַחֲזִיק. מַאי לָאו - אֵינוֹ מַחֲזִיק כְּלָל? - לֹא, עוֹדֵהוּ - אַף עַל פִּי שֶׁהוּחְזַק - מַחֲזִיק, עָלָה - אִם לֹא הוּחְזַק - מַחֲזִיק, וְאִם הוּחְזַק - אֵינוֹ מַחֲזִיק. מַאן תַּנָּא עוֹדֵהוּ רַגְלוֹ אַחַת בַּמַּיִם? אָמַר פְּדָת: רַבִּי יְהוּדָה הִיא. דִּתְנַן: מִקְוֶה שֶׁנִּמְדַּד וְיֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה מְכַוָּונוֹת, וְיָרְדוּ שְׁנַיִם וְטָבְלוּ זֶה אַחַר זֶה - הָרִאשׁוֹן טָהוֹר וְהַשֵּׁנִי טָמֵא. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אִם הָיוּ רַגְלָיו שֶׁל רִאשׁוֹן נוֹגְעוֹת בַּמַּיִם - אַף הַשֵּׁנִי טָהוֹר. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: מַחֲלוֹקֶת בְּמַעֲלוֹת דְּרַבָּנַן, אֲבָל מִטּוּמְאָה לְטַהֲרָה - דִּבְרֵי הַכֹּל אַף הַשֵּׁנִי טָמֵא, וְהֵיינוּ דְּרַבִּי פְּדָת. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: מַחֲלוֹקֶת מִטּוּמְאָה לְטַהֲרָה, אֲבָל בְּמַעֲלוֹת דְּרַבָּנַן - דִּבְרֵי הַכֹּל אַף הַשֵּׁנִי טָהוֹר, וּפְלִיגָא דְּרַבִּי פְּדָת. אָמַר עוּלָּא, בְּעֵי מִינֵּיהּ מֵרַבִּי יוֹחָנָן: לְרַבִּי יְהוּדָה, מַהוּ לְהַטְבִּיל מְחָטִין וְצִינּוֹרִיּוֹת בְּרֹאשׁוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן? גּוֹד אַחַיִת - אִית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה, גּוּד אַסִּיק - לֵית לֵיהּ? אוֹ דִּלְמָא: גּוּד אַסִּיק נַמִּי אִית לֵיהּ? אֲמַר לִי תְּנִיתוּהָ: שָׁלֹשׁ גְּמָמִיּוֹת בַּנַּחַל: הָעֶלְיוֹנָה, הַתַּחְתּוֹנָה וְהָאֶמְצָעִית. הָעֶלְיוֹנָה וְהַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל עֶשְׂרִים עֶשְׂרִים סְאָה, וְהָאֶמְצָעִית שֶׁל אַרְבָּעִים סְאָה, וְחַרְדָּלִית שֶׁל גְּשָׁמִים עוֹבֶרֶת בֵּינֵיהֶן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מֵאִיר הָיָה אוֹמֵר: מַטְבִּיל בָּעֶלְיוֹנָה. וְהָתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,

מאיר

תוספות

נגזור אטו חרדלית – פירוש רש"י: שיורדת מהר גבוה ויש בה ארבעים סאה, ולא עלתה שם טבילה, דקטפרס אינו חיבור. והרב רבינו יצחק פירש, וכן כתוב בכמה פירושים של רש"י: דפסול מטעם דאין מקוה מטהר בזוחלין אלא באשבורן, כדתניא בתורת כהנים. ומיהו, אומר הרב רבינו אלחנן: על כרחך טעם ראשון עיקר, מדגזרינן בגל של ים. דאי משום זחילה – אז בשל ים מהני, אי לא מוקמינן לה כר' [מאיר] דאמר במסכת מקואות (פרק ה משנה ד): כל הימים כמקוה. והיה קשה למורי: מאי קאמר משום חרדלית של מי גשמים? הא בשל ים נמי לא מהני, כדתנן, בית הלל אומרים: אין מטבילין בחרדלית, ומשמע דבכל חרדלית מיירי, מדלא החזר ליה בהדיא גשמים! ולפירוש ראשון ניחא. ומיהו, אכתי יש להקשות: דקטפרס הוה חיבור לענין מקואות, כדפירש הרב רבינו יצחק, ואם כן למה לא מהני! ואי הוה טעמא משום זחילה – יתכן טפי.

לא כאילו לא טבל למעשר – ורבותא דמתניתין משום חולין הויא, דמהניא אף בלא כוונה. דאי משום מעשר, אף כי הוחזק לחולין – קתני רישא דלא מהני. הרב רבינו אלחנן. ועוד יש לומר: דאי משום רישא הייתי אומר דטפי עדיף לא הוחזק כלל למעשר מהוחזק לחולין, דהא עקר דעתו לגמרי ממעשר.

טבל ועלה כו' – ועודנו לח. ובכמה ספרים כתיב בהדיא לח.

רבי יהודה אומר מאיר היה אומר מטבילין בעליונה – לא גרס רש"י מכלל דר' יהודה כו'. והכי פירש: מטבילין בעליונה מטעם גוד אסיק, וכל שכן גוד אחית. ולא פליג עליה רבי יהודה, מדלא קתני ליה ואני חולק עליו. והא תניא רבי מאיר אומר בין בעליונה בין בתחתונה ואני אומר בתחתונה ולא בעליונה וכו'. ולשון הכתוב בספרים אין להעמידה, דאם כן מתנייתא קשיין אהדדי ומאי חזית דציית לבתרייתא? כל זה פירש רש"י. ומיהו, יש ליישב גירסת הספרים, וכן היא הצעת הגירסא בפירוש רבינו חננאל: ר' יהודה אומר ר' מאיר היה אומר בתחתונה ולא בעליונה, דאית ליה גוד אחית ולא גוד אסיק, מכלל דר' יהודה אית ליה גוד אסיק. דמדקאמר רבי מאיר אומר – משמע דאין הוא מורה לו. ופריך: והתניא, ר' יהודה אומר ר' מאיר אומר בין בתחתונה בין בעליונה, ואני אומר בתחתונה ולא בעליונה. אלמא לית ליה גוד אסיק! ומתני' אהדדי לא קשיין, דקמייתא דר' יהודה אומר מאיר אומר ולא בעליונה – היינו לפי דעתו של רבי יהודה, אבל לסברא של ר' מאיר – אף בעליונה. בשם מורי.

בתחתונה ולא

תוספות

בתחתונה ולא בעליונה – משמע הכא דקטפרס הוי חיבור, ואנן תנן, ומייתי לה פרק שני דגיטין (טז,א): הנצוץ והקטפרס ומשקה טופח – אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה. ועוד: למה לי שלש גממיות? בתרי סגי, בזה עשרים ובזה עשרים, וחרדלית מְחַבְּרָתָן? ותירץ רבינו תם: דשאני הכא דאיכא מקוה שלם באמצע. וכן משמע בפרק בתרא דעבודה זרה (עב,א) מתוך פירוש רש"י, שפירש: קטפרס גממיות בזה עשרים ובזה עשרים וחרדלית מחברתן. ולא נקט שלש כדאיתא הכא. אלמא מסתבר ליה טעמא שיש לחלק. ואל תתמה: היכי מדמה ליה למיפשט מהך דהכא בעייתו מהו להטביל מחטין וצינורות בראשו של ראשון, כההוא דלעיל, ולא קאמר דשאני התם משום מקוה שלם. דהתם לעיל איכא טעמא אחרינא, קטפרס שסופו לירד מה שבראשו של ראשון. ובהכי מתרצינן קושיא אחרינא דקשיא לרבינו תם: דמשמע התם בגיטין דנצוק וקטפרס אינו חיבור, ומסיק לענין מקואות ור' יהודה היא. משמע דאף ר' יהודה מודי ליה. ולעיל קאמר: אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף שני טהור, אלמא קטפרס חיבור. אלא ודאי שאני הכא שסופו לירד. ומיהו, יש לדחות הך דלא מוקי כר' יהודה רק ההיא דטופח על מנת להטפיח, ולא תניא בהדיא ההוא דנצוק וקטפרס. והההוא דפרק בתרא דעבודה זרה (גם זה שם, ב) גבי המערה יין נסך מחבית לבור, דלא חשיב נצוק חיבור, אף על גב דסופו לירד – יש לחלק בין נצוק לקטפרס. דאין דרך נצוק לבא כי אם דרך אויר, וכי מדייק התם מגישתא ובת גישתא דאנח נברי ידיה עיליוה ואסריה רבא – שמע מינה נצוק חיבור, ולא מחשב קטפרס, יש לומר: דלא דמי לרגליו של שני נוגעות במים. דהא יין שבתוך הגישתא אין סופו לירד בתוך החבית. ולפי מה שפירש הרב רבינו יצחק התם ההיא דנצוק וקטפרס מיתניא לענין השקה במסכת טהרות (פרק ח משנה ט). דומיא דרישא דמקל מלא משקין טמאין והשיקו למקוה – אז יתכן שפיר ההיא. דהכא לענין טבילה מהני נצוק וקטפרס, ואפילו לית ביה ארבעים סאה נמי מטבילין בתחתונה. וכי נקט ארבעים סאה – לרבותא דעליונה דאין מטבילין בה, ור' יהודה היא. אי נמי לאשמעינן דאפילו הכי קתני בסיפא בתוספתא וחכמים אומרים אין מטבילין אלא באמצעית ואף על פי שיש ארבעים באמצעית אין מטבילין בתחתונה, והתם הארכתי, ולא שייך הכא כלל רק לקמן אפרש (בפרק חומר בקודש כא,ב בדבור המתחיל כעוביה). **כגדי** עם הארץ מדרס לפרושים – דחיישינן שמא ישבה אשתו נדה עליהן כדאיתא בפרק שני דחולין (לה,ב), אבל משום עצמו – לא חיישינן. דאינו מטמא בהסיטו. וכן משמע שילהי ד"ניזקין" (גיטין סא,ב) דפריך: וליחוש שמא תסיטם אשתו נדה. וכן תנן פרק שביעי דטהרות (משנה ו): הגנבים שנכנסו לבית אינו טמא אלא מקום רגלי הגנבים. אבל משכבות ומושבות וכלי חרס המוקפים – טהורין. אלמא, דלא מטמא לא משא ולא היסט. וכי תנן התם: (פרק ח משנה א): הדר עם הארץ בחצר ושכח כלים בחצר אפילו חביות המוקפות צמיד פתיל – טמאים, התם בשביל אשתו שהיא לשם. תדע, מדנקט לישנא דדירה. אך קשיא, דתנן התם לעיל מינה (בפרק ז משנה ה): המניח עם הארץ בחצרו, בזמן שרואה הנכנסין והיוצאין בו'. בזמן שאינו רואה הנכנסין והיוצאין אפילו מובל, אפילו בפות, כלומר גידם שאינו יכול לילך – הכל טמא. ואין לומר דהתם נמי בשביל אשתו – דהא מניח קתני, לשון אקראי. ועוד: מאי אפילו מובל? איזה רבותא הוי, כיון דלא הוי טומאה בשביל זה? והיה נראה לי דלאו טעמא משום היסט, אלא משום דטרח ומזייף. וכי רואה את הנכנסין מרתת דנתפש בגנב. אבל קשיא לי, דתנן התם: (פרק י משנה א): הנועל בית הבד בפני הבדדין והיו שם כלים – טמאים מדרס. משמע דמטמא מדרס, ובסמוך קאמר, אמר ר' יוסי: וכי מפני מה טמאים – אלא שאין עמי הארץ בקיאין בהיסט. ועוד: כיון דחכמים גזרו עליהם להיות כובין לבל דבריהם – אמאי אין מטמאין בהיסט ומדרס כדין זב? ועוד, דגזרו עליהן מעיינות, לקמן דגזרו על רוקו כדין משקה זב וזבה. ועוד מצינו בפרק "בנות כותים" (נדה לג,ב): הכא בבותי שטבל ודרס על בגדי חבר, דאי משום טומאת עם הארץ – הא טביל ליה, אלמא, אי לא טביל מטמא מדרס? ותירץ רבינו תם: דודאי אינו מטמא מדרס והיסט, דמשום תקנת השוק נגעו בה. כדאמרינן: לפי שלעולם לא ימצאו אדם מעביר חבית ממקום למקום, ואין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן יכולין לעמוד בה. והכי משמע לקמן בפרקין שאינו מטמא בהיסט: הרי שהיו חמריו ופועליו טעונין טהרות כו' טהרות טהורות. ואם אמר לכך כו'. ומסיק: מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא? ומשני: במטהר חמריו ופועליו לכך. משמע דלא מוקי לה במטהר רק משום דקשיא ליה רישא לסיפא, ולא קשיא ליה דמטמא ליה בהיסט, משום דקים ליה דלא מטמא. והההיא דנדה בלא טבל מטמא ליה במגע, והא דנקט ודרס – משום דבעי למהוי בגד חבר, לתחת רגלו של בותי, דהכי קתני התם במתניתין: ומטמא משכב תחתון בעליון, ואין להקשות: דלא מוקי לה בשלא טבל, וכשיש דבר חוצץ בין רגלו לבגד – משום דעל כרחך אצטריך לאוקמי כשטבל, כי היכי דליהוי ספק ספיקא. דאי לא טבל – מה לי בועל בקרוב מה לי בועל ברחוק. והרב רבי משה מפונטוייז"א מפרש: משום דבעם הארץ אינו מטמא כזב אלא רק מטעם בגדיו, משום שהוא נושא המדרס שהוא לבוש בגדיו שישבה עליהם אשתו נדה. וצינורא שלו טמא משום שנגעה בשפתיו. וקשה: דאמרינן בפרק "בנות כותים" (גם זה שם): מעשה בכהן גדול שהלך בשוק ונתזה צינורא של צדוקי בבגדיו, וקרב אצל אשתו כו'. ופריך: ותיפוק ליה משום צינורא דעם הארץ! כלומר, אפילו לא היה טמא בשביל אשתו. אדרבה, הואיל דאם בועל נדה היה נטמא הוא ובגדיו כנושא רוקו של זב, ואי משום צינורא דעם הארץ – בגד לחוד הוא דנטמא. ואין לומר דמשום גופו לא היה חש רק משום בגדיו, דאדרבה טומאת גופו חמירא לן. ועוד קשה: דכי מוקי לה בבותי ערום – למה לי טבל? אפי' לא טבל נמי, כיון דהאידנא לאו נושא המדרס הוי – לא הוי אלא ראשון, ואינו מטמא כלי! ועוד קשה למור"י: דתניא בהדיא בתוספתא (פרק שלישי): ספק רשות עם הארץ, מדרסו והסיטו וחציצו – טהור לחולין וטמא לתרומה. על כן היה נראה לפרש: דלגבי תרומה מטמא כל דבר כֵּבֶב אבל טהור לחולין. וכל הני דאשכחן דמטמא – מוקמינן בתרומה. וכי קפריך בגיטין (סא,ב): וליחוש שמא תסיטם אשתו נדה. אף על גב דבתרומה קיימא – התם מילתא דפסיקא ליה נקט ואתאי. ועוד: דחייש לטומאה דאורייתא, ולא לשל טומאה דרבנן. וכי קאמר בחולין (לה,ב): שמא תשב עליהם אשתו נדה – משום אינך נקטיה. וראיה לדבריו מצינו בירושלמי, דקאמר: בגדי פרושים מדרס לאוכלי תרומה, ובעי: גופו של פרוש מהו שיעשה כזב אצל תרומה? התיב והתנינן: המניח עם הארץ בתוך ביתו לשמרו, כיון שהוא רואה את הנכנסין ואת היוצאין כו'. אבל משכבות וכלי חרס מוקפין – טהורין. ואי תימא עשו גופו כזב אצל תרומה – אפילו מוקפין טמאים. אמר ר' יהודה: תפתר בעם הארץ אצל פרוש, ולית את כלום. והשתא לא מיבעיא ליה אלא פרוש אצל תרומה, אבל עם הארץ אצל תרומה – פשיטא ליה. אמר לו ר' מנא: כל מה דאנו קיימין – בתרומה אנו קיימין. תדע לך שכן הוא – דתנינן: אפילו מובל אפילו כפות הכל טמא. כלום יהיו טמאים אלא משום היסט, ולא כן אמר ר' יוחנן: ולא חציצות ולא הסיטות ולא רשות עם הארץ אצל תרומה! כלומר, דלא שייך כלל רשות עם הארץ אצל תרומה שמטמא בהיסט, ומתניתין בעם הארץ מיירי, אבל פרוש אינו מטמא מדרס והיסט. והקשה לו הרב רבינו יצחק, דאמר שילהי פרק "הניזקין" (גיטין סב,א): אין עושין חלת עם הארץ בטהרה, לפי שבבר טימא אותה. אבל עושין עיסתו בטהרה. ונוטל הימנה כדי חלה ומניחה בכפישא או באנחותא, וכשבא עם הארץ נוטל שותיהן ואינו חושש, לפי שהכלי אינו מקבל טומאה. ואמאי? כיון שהוא מטמא היסט לתרומה – הא קא מטמא לחלה! ויש לומר: דהתם כיון שלא קרא לו שם עדיין הוה ליה חולין דפתיכי בהו חלה, דלא מטמאו בהיסט. וכן משמע לישנא דנקט כדי חלה ולא חלה עדיין, ואיהו במגע מטמא ולהכי פריך דלמא נגע.

רבי

רש"י

– הכי גרסינן: **מאיר היה אומר מטבילין בעליונה** – ולא גרס: מכלל דר' יהודה. והכי פירושו: ר' יהודה אומר, מאיר היה אומר: מטבילין בעליונה, דאמר גוד אסיק את מי אמצעיתה למעלה על ידי חרדלית של גשמים, להכשיר את העליונה, וכל שכן דמטבילין בתחתונה. דכיון דאית ליה גוד אסיק – כל שכן דאית ליה גוד אחיה. ומדלא קתני: ואני חולק עליו לומר כך וכך – שמע מינה דר' יהודה כר' מאיר סבירא ליה. **והא תניא** – דחלוק עליו. והכי גרסינן: מאיר היה אומר מטבילין בעליונה, ואני אומר בתחתונה ולא בעליונה. אלמא: פליג עליה – **אמר להו אי תניא** – בהדיא דחולקין – תניא, ונלך אחריה, וחוזר אני בי. ובלשון הכתוב בספרים איני יכול להעמידה, דאם כן מתנייתא קשיין אהדדי, ומאי חזית דציית לבתרייתא? **רבנן היא** – דפליגי עליה דר' מאיר בכל הטעון ביאת מים מדברי סופרים, ואסרוהו במעשר. **מדרס לאוכלי תרומה** – ולא אמר מדרס למעשר. **חמש מעלות** – פרושים, ואוכלי מעשר, ואוכלי תרומה, ואוכלי קודש, וחטאת. **שנעשו על טהרת הקודש** – אדם הרגיל לאכול קדשים מקבל עליו לאכול חוליו בטהרת הקודש, כדי שיהו בני ביתו זהירין ובקיאין בטהרת הקודש.

מדלא

מֵאִיר הָיָה אוֹמֵר: מַטְבִּיל בָּעֶלְיוֹנָה, וַאֲנִי אוֹמֵר: בַּתַּחְתּוֹנָה וְלֹא בָּעֶלְיוֹנָה! אֲמַר לֵיהּ: אִי תַּנְיָא - תַּנְיָא."הַטּוֹבֵל לַחוּלִין וְהוּחְזַק לַחוּלִין כּוּ'". מַנִּי מַתְנִיתִין - רַבָּנַן הִיא, דְּשָׁנֵי לְהוּ בֵּין חוּלִין לְמַעֲשֵׂר. אֵימָא סֵיפָא: בְּגֵדֵי עַם הָאָרֶץ מִדְּרָס לַפְּרוּשִׁין. בְּגֵדֵי פְּרוּשִׁין מִדְּרָס לְאוֹכְלֵי תְּרוּמָה. אֲתָאן לְרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: חוּלִין וּמַעֲשֵׂר כַּהֲדָדֵי נִינְהוּ. רֵישָׁא רַבָּנַן וְסֵיפָא רַבִּי מֵאִיר? אִין, רֵישָׁא רַבָּנַן וְסֵיפָא רַבִּי מֵאִיר. רַב אַחָא בַּר אַדָּא מַתְנֵי לָהּ בְּסֵיפָא חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, וּמוֹקֵי לָהּ כּוּלָּהּ כְּרַבָּנַן.אָמַר רַב מָרִי: שְׁמַע מִינַּהּ, חוּלִין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֲרַת הַקּוֹדֶשׁ כְּקוֹדֶשׁ דָּמוּ. מִמַּאי - מדלא

מֵאִיר הָיָה אוֹמֵר, מַטְבִּיל בָּעֲלִיּוֹנָה, וַאֲנִי אוֹמֵר, מטביל בַּתַּחְתּוֹנָה וְלֹא בָּעֲלִיּוֹנָה, ומפורש שרבי יהודה סבר שאין אומרים 'גוד אסיק' אלא רק 'גוד אחית', ולא כפי שדייקת מהברייתא הקודמת. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, אִי תַּנְיָא בברייתא במפורש שרבי יהודה חולק, תַּנְיָא, ונסמוך עליה, ואני חוזר בי. ונמצא שנפשט הספק ואף לדעת רבי יהודה אין לטבול מחטין וצינורות בראשו של ראשון.

שנינו במשנה: הַטּוֹבֵל לְחוּלִּין וְהוּחְזַק לְחוּלִּין כו' אסור במעשר.

מבררת הגמרא: מַנִּי מַתְנִיתִין – כדעת מי שנויה משנתנו בדין זה.

משיבה הגמרא: כדעת רַבָּנָן הִיא, דְּשָׁנֵי לְהוּ – שלדבריהם שונה הדין בֵּין חוּלִּין לְמַעֲשֵׂר, שהרי אמרו לעיל (יח:) שהטמא טומאה דרבנן שדינו כשני לטומאה, אסור במעשר ומותר בחולין, ולכן אמרה משנתנו שאם הוחזק לחולין אסור במעשר. אמנם לפי זה מקשה הגמרא: אֵימָא – אמור מי שנה את הסֵיפָא של משנתנו, שכְּגִדֵּי עַם הָאָרֶץ מִדְּרָס [–טמאים כמדרס הזב] לִפְרוּשִׁין – האוכלים חולין בטהרה, וּכְגִדֵּי פְּרוּשִׁין מִדְּרָס לְאוֹכְלֵי תְּרוּמָה, ולא שנו שהם מדרס לאוכלי מעשר [ובגדי אוכלי מעשר מדרס לאוכלי תרומה], ומבואר שאין לחלק בין חולין למעשר ודינם שוה, ודאי אֲתָאן – דין זה בא לְדעת רַבִּי מֵאִיר דְּאָמַר חוּלִּין וּמַעֲשֵׂר כַּהֲדָדֵי נִינְהוּ – דינם שוה. ואם כן נמצא שהרֵישָׁא נשנית כרַבָּנָן וְסֵיפָא כרַבִּי מֵאִיר. מתרצת הגמרא: אִין – אכן כך, הרֵישָׁא נשנית כרַבָּנָן וְסֵיפָא כרַבִּי מֵאִיר.

מביאה הגמרא תירוץ אחר: רַב אַחָא בַּר אַדָּא מַתְנֵי לָהּ [–גורס] בְּסֵיפָא של המשנה חָמֵשׁ מַעֲלוֹת, פרושים, ולמעלה מהם אוכלי מעשר, אוכלי תרומה, אוכלי קודש וחטאת. והיינו שהוסיף מעלה על הארבע השנויות במשנתנו, ולדבריו גם בסיפא של המשנה נאמר שיש מעלה למעשר יותר מחולין, ולפי זה מוֹקֵי לָהּ כּוּלָּהּ – מעמיד את כל המשנה כְּרַבָּנָן שחילקו בין חולין למעשר.

הגמרא מביאה הוכחת דין ממשנתנו: אָמַר רַב מָרִי, שֶׁמַּע מִינָּהּ, שחוּלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקּוֹדֶשׁ, כלומר, אדם הרגיל באכילת קדשים ומקבל על עצמו לאכול חוליו בטהרת הקודש, כדי שיהיו בני ביתו זהירים ובקיאים בטהרת הקודש, כָּקוֹדֶשׁ דָּמוּ – דינם כקודש, וצריך להבדל מכל הטומאות הפוסלות קדשים אף מדרבנן, ולכן אין בגדי אוכלי חולין על טהרת הקודש מדרס לאוכלי קודש, שהרי הם נשמרים מטומאה כמותם. מבררת הגמרא: מַאי – מהיכן במשנה מוכיח רב מרי את דבריו,

---

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב אלול, תשי"ז
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, בו כותב על דבר המאורע המבהיל אשר הבת המירה דתה ר"ל.

בעת רצון אזכירה על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבו.

במקרים רבים מאורע מבהיל כזה הוא כתוצאה מזה שנולדה שלא בטהרה, שבשעה שנתעברה האם עמה, לא היו זהירים בחוקי ודיני טהרת המשפחה, ואם ח"ו בענינם כן הוא, אזי עליהם לקבל בתוקף החלטה שעליהם מעתה להיות זהירים בחוקי ודיני טהרת המשפחה כדרישת תורתנו תורת חיים וכן להשפיע על אחרים שיזהרו בכגון דא, אשר זה יהי' תקון במקצת על העבר. והשי"ת הרואה ללבב יראה כי החליטו כן באמת וגם יתנהגו ככה, נוסף על שמירת המצות בכלל, תתרבה על ידי זה ברכת השי"ת בהמצטרך להם ובענין הבת ביחוד.

כן מהראוי שיבדקו התפילין שלו כן את המזוזות בדירתם שיהיו כולן כשרות כדין, ויבערו מביתם כל ענין שיש בו שמץ של ע"ז ח"ו.

מובן שצריך גם כן לחקור ולדרוש, אם ישנה סיבה בגלוי להנ"ל על ידי עוני וכיו"ב, ולהשתדל לבטל הסיבה. ויהי רצון שיבשר טוב בהאמור.

בברכה לבשו"ט ולכתיבה וחתימה טובה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

שולחן ערוך – הלכות שבת

ג. לֹא נִתְקְנָה הַהַפְטָרָה אֶלָּא בְּצִבּוּר[ה] אַחַר שֶׁקָּרְאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה אֲבָל אִם לֹא קָרְאוּ בְּסֵפֶר תּוֹרָה אֶלָּא בְּחֻמָּשׁ בְּלֹא בְּרָכָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִימָן קמ"ג[14] לֹא יֹאמַר הַהַפְטָרָה עִם בִּרְכוֹתֶיהָ אֲבָל בְּלֹא בִּרְכוֹתֶיהָ יְכוֹלִים לְאָמְרָהּ וְנָכוֹן הַדָּבָר שֶׁיֹּאמְרוּהָ שֶׁלֹּא תִשְׁתַּכַּח לָהֶם תּוֹרַת הַהַפְטָרָה[ו] אֲבָל אִם קָרָא בְּסֵפֶר תּוֹרָה פָּסוּל וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִימָן קמ"ג יֹאמְרוּ הַהַפְטָרָה עִם בִּרְכוֹתֶיהָ כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם[ז]:

סימן רפד דין ההפטרה וברכותיה סעיף ג

הלכתא רבתא

ה] **אלא בצבור** - צריך המפטיר לעמוד בשעת הברכות וקריאת ההפטרה מפני כבוד הציבור, אבל הציבור רשאים לישב[13].

ו] **תורת ההפטרה** - גם בעיר שאין בה מניין קבוע יש לקרוא ההפטרה ללא ברכותיה, ויחיד בביתו מחמת אונס רשאי לקרוא לעצמו ההפטרה ללא מניין[15].

ז] **שנתבאר שם** - יחיד ששמע את ההפטרה לפני ששמע את קריאת התורה, מסתבר שיצא ידי חובה[17].

ציונים והוספות

13) סימן תצד ס"ו. ובשעת הדחק יכול לישב מפני שהוא מפני כבוד הצבור בלבד ויכולים למחול לו (שו"ת רבבות אפרים ח"א סי' ריד).

הנהגת כ"ק אדמו"ר בעמידתו בעת קריאת ההפטרה: כ"ק אדמו"ר היה מקפיד לעמוד בעת ההפטרה באופן שלא יפנה את גבו כלפי ספר־התורה.

14) היינו במקום שאין להם ס"ת כשר, וראה להלן במקום שאין להם מניין. סימן זה בשוע"ר לא הגיע לידינו.

15) וכן בעיר שיש בה מניין, והזדמן באקראי שאין מניין רשאים לקרוא אבל אינו בגדר של 'נכון הדבר' כיון שהחשש שתשתכח תורת הפטרה הוא דווקא במקום שבאופן קבוע אין מניין שאז יש לקרוא ההפטרה ללא ברכות כשם שקוראים בתורה ללא ברכות, או במקום שיש מניין אבל אין ס"ת כשר שאז ישנו חיוב קריאה עכ"פ (ראה קובץ 'התקשרות' גליון תרצ"ט).

16) בשו"ע שם ונו"כ שם לא נזכר מענין זה. וראה בדי השלחן סימן פו סקי"א שנסתפק האם הכוונה שקוראים ההפטרה בברכות גם כשקראו הקריאה בלא ברכות או רק כשקראו בברכה (ג' עולים עכ"פ).

17) אך מוטב שישוב וישמענה שנית אחרי קריאת התורה. ואף שבציבור יש לקוראה דוקא אחרי שקראו בתורה, מ"מ ביחיד אין להקפיד בדיעבד על כך, כיון שעיקר תקנת קריאת ההפטרה היתה בזמן שלא קראו בתורה (הליכות שלמה תפלה, פי"ב סל"ג).

שולחן ערוך – הלכות שבת

ו מדיחים כלים לצורך היום כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול בהם מותר להדיחם אפילו מיד אחר סעודה שלפניה אבל לאחר סעודה שלישית אסור להדיח כלי אכילה מפני שטורח ומכין משבת לחול אבל כלי שתיה מותר להדיח כל היום מפני שאין קבע לשתיה אבל אם יודע בבירור שלא יצטרך להם עוד אסור:

ז מדיחין עשרה כוסות שאם יצטרך באחד מהם שותה:

ח מותר להטביל כלי חדש בשבת אפילו היה אפשר להטבילו מערב שבת ואינו חשוב כמתקן כלי הואיל ומן התורה מותר להשתמש בו בלא טבילה ואין חיוב טבילתו אלא מדברי סופרים.

ויש אומרים שאף על פי כן חשוב כמתקן ואסור אפילו לא היה אפשר להטבילו מערב שבת (אבל ביו"ט מותר להטבילו כשלא היה אפשר לו להטביל מערב יו"ט כמו שיתבאר בסי' תק"ט) ואין צריך לומר לדברי האומרים שטבילת כלים היא מן התורה כמ"ש בי"ד סי' ק"כ שזהו תיקון חשוב לדברי הכל ואסרוהו חכמים מפני שדומה למתקן כלי ממש שהוא אב מלאכה כמו שנתבאר בסי' ש"ב.

וירא שמים יצא את כולם ויתן הכלי לנכרי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו ואז אין צריך טבילה כלל שמותר ליתן מתנה בשבת כשהיא לצורך השבת כמ"ש בסי' ש"ו ומכל מקום אחר השבת צריך להטבילו בלא ברכה כמו שנתבאר בי"ד שם.

ואם הוא כלי שראוי למלאות בו מים ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה ואינו נראה כמתקן מפני שאין הדבר ניכר שמתכוין להטבילו שהרואה אומר לשאוב מים הללו היה

צריך שהרי אין הכל יודעים שלא הטבילו עדיין ולא יברך על טבילה זו כדי שלא יהא ניכר שמתכוין לשם טבילה.

ואם אי אפשר בתקנות אלו לא יטביל שהעיקר כדברי האומרים שטבילת כלים היא מן התורה כמ"ש בי"ד שם.

ומכל מקום אם עבר והטביל כלים בשבת אין קונסין אותו שלא להשתמש בהם בו ביום כדין העושה מלאכה בשבת אפילו של דבריהם שאסור לו ליהנות ממנה עד לערב כמו שנתבאר בסי' שי"ח כיון שיש מתירין אפילו לכתחלה:

ט כוס ששתה בו נכרי יין מותר להדיחו לצורך היום ואינו חשוב כמתקן כלי לדברי הכל שהרי גוף הכלי היתר הוא אלא שהיין אוסרו וכשמסירו ממנו אינו מתקנו אלא כמסיר ממנו גרף של רעי ומותר לטלטל כוס זה אף אם יש בו פירורי פת ששרה בו הנכרי ביין שהן אסורין בהנאה ואינן ראויים לכלום מכל מקום הן בטלים לגבי הכוס לגמרי ואין אוסרים טלטולו כלל:

י איסור שמותר לבטלו בהיתר ע"ד שנתבאר בי"ד סי' צ"ט אסור לבטלו בשבת שאין לך תיקון גדול מזה אבל מותר לשער ששים אפילו נתערב מערב שבת וכן להורות כל הוראה להיתר ואינו חשוב כמתקן שהרי דבר זה היה מתוקן מאליו אלא שלא היה ידוע להשואל עד שבא המורה והורה לו:

יא מותר לשפשף הכלים בכל דבר המותר בטלטול כדי לצחצחם לצורך היום חוץ מכלי כסף בגרתקון שהוא שמרי יין שנתייבשו ונתקשו מפני שהוא מגרר את הכסף וממחקו שהכסף הוא רך נגדו והממחק הוא מאבות מלאכות ואף שאינו מתכוין לגררו אלא לצחצחו בלבד מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא אבל מותר לשפשף אפילו כלי כסף בנתר וחול שהוכנו לטלטל מבעוד יום אע"פ שגם הם גוררים את הכסף וממחקין אותו לפעמים מכל מקום כיון שאינו מתכוין אלא לצחצחן בלבד ולאו פסיק רישיה הוא מותר:

יב אין חופפין כלים במלח לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה ואסור מטעם שנתבאר בסי' ש"כ אבל מותר להדיחן במים מעורבים עם מלח כמו שמותר ליטול ידיו מהם מטעם שנתבאר שם:

חלק ב סימן שכג דין השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת סעיפים ר"יב

לקוטי תורה

תוכן הפרק: התוכן הפנימי ב"עבודה זרה בטהרה", ופחיתות האדם הלובש מלבושי כבוד

[לאחרי שנתבאר לעיל בארוכה כיצד האדם מגיע לידי כך שיחודו יתברך האמיתי יה' חקוק בנפשו, שבא בד בבד עם הרגש של ביטול מוחלט אליו יתברך (מאחר ש"אין עוד מלבדו" ממש) - חוזר עתה לבאר מהותה של תשובה לפי תוכנה הפנימי, שאינה רק החרטה על מעשים בלתי רצויים, אלא שגם קיום התורה ומצוותי' יה' בבחינת "פנים בפנים" (ולא באופן של "פנו אלי עורף", היינו מתוך קרירות ומצות אנשים מלומדה).

ועומק הענין בזה: "פנים בפנים" היינו כשהאדם מתענג על ה' ממש מחמת גילוי אור האלקי בנפשו, התלוי בכך שהאדם מתבטל כליל ביחודו יתברך האמיתי, שאז עבודתו היא מתוך אהבה גדולה בכל לבבו ובכל נפשו, ומתוך שמחה עצומה ועונג גדול; אבל כל זמן שהאדם מרגיש עדיין איזו "ישות" וגסות הרוח - שאז נמנע ממנו להתענג על ה' (וכל תענוגו הוא בשביל עונג עצמו) - כל עבודתו אינה אלא בבחינת "פנו אלי עורף".

ונמצא, שיסודה של הקליפה וסטרא אחרא (המונעת את האדם מעבודת השם כדבעי) - הוא הישות וגסות הרוח, דגם כשאינו גס הרוח ממש, אלא רק שמרגיש מציאות עצמו עדיין, הרי זה בסתירה להרגש יחודו יתברך שאין עוד מציאות בלעדו.

וזהו שהולך ומבאר:]

והנה זה לעומת זה עשה אלהים, שכמו שנפש האלהית מתחלקת לעשר כחות, שלשה שכליים ושבע מדות דקדושה, כך יש ג"כ בקליפה.

יש עשרה כוחות בנפש האדם - הן בנפש האלקית והן בנפש הבהמית, והם: חכמה בינה דעת (שלשה כוחות שכליים), חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות (שבע מדות).

כמו חכמה דקדושה יש כנגדה חכמה דקליפה, חרטומי מצרים וכן חכמים המה להרע, וכיוצא בשאר כחות הנפש.

וזהו כלל שבסטרא דקדושה הכל בבחינת ביטול אליו ית', חכמה כח מה.

כח החכמה, להיותו הכח הראשון והעליון ביותר - הרי הוא היסוד של שאר כל הכוחות.

והנה ההבדל היסודי בין קדושה לקליפה הוא,

דקדושה ענינה ביטול - "עס איז גאר ניטא קיין איך" - לפי שבצד הקדושה שורה גילוי יחודו יתברך שאין שום מציאות בלעדו, משא"כ קליפה ענינה ישות (כנ"ל).

ומאחר שה"חכמה" היא היסוד של שאר כל הכוחות, הרי ההבדל הנ"ל בין קדושה לקליפה מתחיל מההבדל המהותי בין חכמה דקדושה וחכמה דקליפה.

חכמה דקדושה ענינה ביטול, "חכמה" אותיות "כח מ"ה", פירוש, כח של ביטול (מ"ה, כמו "ונחנו מה") - לפי שבקדושה ענין החכמה הוא לשם השגת האמת - ולא לשם הגדלת מציאות עצמו, להקרא חכם וכו', ואין שום תערובת של ישות ופניות עצמו.

משא"כ חכמה דקליפה היא בחינת יש.

משא"כ חכמה דקליפה היא לשם ישות והגדלת מציאות עצמו.

"וזה הי' גם ההפרש בעסק הפלסופיא בין הרמב"ם לאריסטו הממרא, להבדיל בין קדש לחול, שהרמב"ם כל שהשיג יותר אמתת ה' הי' נרתע ופחות יותר בעיניו, ואריסטו כל שהשיג יותר נעשה יש יותר באמרו הלא דבר אני שהשגתי מציאות ה' ואחדותו בשכלי במופתים מכריחים. אבל איש האלקי הרמב"ם הרי אדרבה, מצד השגה זו יגיע לו הביטול האמיתי להשליך נפשו מנגד מכל וכל בראותו כי ה' לנגד עיניו וכמ"ש הרמ"א משמו בדרכי משה לאורח חיים סימן א'".

ד"ה כי ביום הזה יכפר פרק ז

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי אורה

(פג) **או** יובן עד"מ אחר כיוצא בזה כמו כאשר הוחלט רצון פשוט וכללי באדם שיעסוק במו"מ אחד להרויח בו ממון אשר כל פרטי עסקיו מתחלתו לסופו וגמרו כולם כא' נסקרו בעלות רצונו תחלה בכלל לעסוק במו"מ זה בלי הפרש מצדו בין ענין פנימית העסק ועיקרו לחצונית הטפל שבו כמו בקבוץ הממון הון רב לקנות הסחורה וכה"ג שזהו העיקר והיסוד אבל הצטרכות הנסיעה בכל פרטי דברים קטנים הטפלים לנסיעה לקנות שהנסיעה עצמה טפל לעיקר העסק והרי כל המצטרך לנסיעה טפל לטפל כו' מ"מ הגם שמצד גלוי הרצון ודאי יש בעיקר העסק בפנימי' שלו רצון פנימי הרבה יותר מרצון הקל בחצונית העסק כמו דברים הטפלים לנסיעה וכה"ג אבל מצד בחינת הרצון הכללי שכבר הוחלט אצלו שיעסוק במו"מ זה כדי להרויח שוין הן פנימית העסק וחצוניותו ממש שכשם שלא יושלם תכלית הרצון הזה בלא פנימית העסק כמ"כ לא יושלם בלא חצוניות שלו שהוא הנסיעה ושניהם עלו בשוה בתחלה ועל שניהם יגזור אומר בשוה ממש שכמו שיחפוץ בקבוץ הממון כמ"כ יחפוץ בהכנת הנסיעה מאחר שכל עיקר רצון זה הוא ריוח הממון מה לו ענין הפרש בין פנימית העסק לחצוניותו כו' וזה ודאי שאם לא היה לו רצון קדום זה לעסוק בבנין או מו"מ לא היה רוצה בכל פרטי הרצונות שבהן מתחלתן לסופן כו' אשר ע"כ נק' רצון קדום זה בחי' רצון לרצון בין בפרט בין בכלל דהיינו שכל רצון בפרט שבבנין ומו"מ היה לו רצון קדום לזה הרצון בפרט וא"ל לא היה רוצה בו אח"כ וגם הוא רצון לרצון בכלל לכל רבוי רצונות פרטיות שיהיה נולדים אח"כ הוא בחי' מקור כללי להם שהרי מצד כחו של רצון זה הרי הוא מוליד בנפשו רצונות פרטיים רבים עד שישלים רצונו זה הקדום בכלל הענין ואין כל חדש ברבוי רצונות הללו הנולדים אח"כ כי כולם היו תחלה ברצון הקדום וכולם בהשוואה אחת בלי חלוק מדרגות בזה כלל מטעם הנ"ל וד"ל ואמנם הנה מובן עוד דהגם שהרצון הקדו' הוא מקור כל הרצונות שאח"כ בכלל ובפרט ועל כולם בשוה כו' מ"מ אין הארתו אח"כ בהגלות נגלות הרצונות הפרטיים רק בבחי' ההעלם בהם ולא בגלוי דהיינו דהגם שבודאי לא היה לו רצון הגלוי הזה בפרט הענין אם לא שקדם תחלה ברצון הקדום ומכחו הנה הוא בא כו' אבל בחי' כח זה שמאיר ברצון גלוי זה מחמת כחו של רצון הקדום אינו רק בבחי' ההעלם ובחי' מקיף אשר ע"כ מצד בחי' הגלוי הרי יש בחי' פנימי יותר ברצון שבתחלת הענין ועיקרו יותר מרצון שבחצוניות הענין וטפל שבו כו' אבל אם היה מאיר ברצונות הפרטיי' בגלוי גמור בכחו של רצון הקדום הרי לא היה הפרש כלל ביניהן גם מצד גלוי הרצון מטעם שבבחי' רצון הקדום כולן שוין כנ"ל וד"ל אבל מה שמאיר עכ"פ בבחי' ההעלם ה"ה

מאיר ומחיה לכל הרצונות מגדול ועד קטן לכולם בשוה דוקא כמובן מכל הנ"ל וד"ל וזהו כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהומות כו' שבחי' חפץ ורצון הקדום שבעצמות המאציל בחי' מחשבה הקדומה הנ"ל עשה את הכל בחפץ ורצון א' לכולם בשוה וכולל את הכל בשוה בלי חלוק מדרגה בזה בין עולמות עליונים לעולמות התחתונים בשמים ובארץ בימים וכל תהומות כו' מטעם הנ"ל וזהו למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם שהוא בלתי מושג להם ע"כ אומרים איה להיותו בבחי' סובב כ"ע ממש ואינו מושג לא בעולמות עליונים ולא בתחתונים אבל באמת אלקינו בשמים כל אשר חפץ עשה פי' משום דמה שהוא בבחי' סוכ"ע היינו לפי שבחי' רצון העליון הזה שבעצמות הוא בבחי' א"ס ממש וע"כ נקרא סוכ"ע שאינו מושג כלל ובלתי מתלבש בבחי' גלוי בעולמות רק בבחי' ההעלם אבל עכ"פ בבחי' ההעלם כל אשר חפץ עשה שנמשך משם רצונות פרטיים לכל פרטי ההשתלשלות וכנ"ל דכמו שהיה רצונו להאציל כו' כמ"כ היה רצונו להיות בחי' עשיה גשמית כו' וא"כ גם בחי' עשיה גשמית מקבלת אור וחיות בהעלם מרצונו וחפצו הקדום בעצמות וזהו כל אשר חפץ עשה כו' ומפני שהוא בבחי' סובב בהעלם ע"כ ואלקינו בשמים בבחי' סובב כל אשר חפץ ברצונו הקדום עשה את הכל והוא בחי' רעוא דכ"ר הנ"ל הנקרא מחשבה הקדומה דאנא אמלוך בחי' מל' דא"ס שמקיף לד' עולמות דאבי"ע בשוה ממש כמ"ש בע"ח וכנ"ל וד"ל:

שער הפורים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר הצמח צדק

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו – [הנחת כ"ק אדמו"ר מהר"ש]

והנה אור חדש שנמשך מבחי' סוכ"ע ע"י תומ"צ הוא ע"ד אור הגנוז, והיינו כמארז"ל אור שנברא ביום ראשון הי' אדם מביט בו מסוף העולם ועד סופו כו' עמד וגנזו לצדיקים לע"ל והיכן גנזו בתורה, והיינו שבתורה ומצות מלובש אור הגנוז מבחי' סדכ"ס והיינו כמ"ש מה רב טובך אשר צפנת ליראיך צפנת גימ' כתר וגם סופי אותיות שבתיבות אשר צפנת ליראיך הם ר' ת' כ' ג"כ אותיות כתר, והיינו ב' מדריגות שיש בכתר עליון בחי' ע"י וא"א, ואור הטוב הצפון וגנוז ליראיו מלובש במצות כי שרש המצות ג"כ מבחי' רצה"ע ב"ה והוא כתר עליון שלמעלה מחכמה כנודע דתרי"ג מצות דאורייתא הם תרי"ג ארחין דגלגלתא ועם ז' מצות דרבנן הם תר"ך עמודי אור הוא בחי' כ"ע הסוכ"ע שלמעלה מהשתלשלות, ולכן באפשר להמשיך בחי' סוכ"ע ע"י מעשה המצות דווקא מצד ששרשם מבחי' אור הכתר הסוכ"ע כנ"ל.

ערב שבועות תרט"ו

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וזהו שארז"ל ואדם אין לעבוד את האדמה ואדם אין כאלי' וחוני המעגל להעביד את הבריות להקב"ה פי' שאלי' הי' עבודתו להעלות מ"ן, וכמ"ש במאו"א א' קמ"א אליהו גימ' ב"ן כי הוא המעלה מ"ן שהם בסוד ב"ן עכ"ל. וזהו שעלה בסערה השמי' והיינו שנזדכך גופו ג"כ להיות בבחי' אין, ולכן הי' בכחו לפעול העלאות מ"ן בכנס"י שהיא בחי' ארץ, שענין העלאות מ"ן הוא בחי' הרצוא והתשוקה שיש בארץ וכנ"ל שזהו מצד כי נעיצת התחילה שבה הוא בחי' האין המהוה היש דחכ' וכנ"ל.

וכמו"כ על חוני המעגל אמרו במשנה דתעניות שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן כו', והיינו מפני כי פעל בעצמו להיות בבחי' בטל רצונך לגמרי מכל וכל לכן עשו לו רצונו שזהו ג"כ ע"י בחי' הביטול לאין כו', וזהו שא' ואדם אין לעבוד כו' פי' שלא יש בחי' אדם שהוא אין שיוכל לעבוד את האדמה להוציא ולגלות מהעלם אל הגילוי בחי' האין שיש באדמה שז"ע עבודת האדמה, וכמו שבגשמיות עבודת האדמה הוא לגלות ולהוציא כח הצומח שיש בארץ, כן הוא ברוחניות שתצא לגילוי

בחי' כוונת נעיצת התחילה שיש בהעלם בארץ שלכן יש בה כח התחדשות מאין ליש כנ"ל, אמנם אם ההמשכה הבאה מלמעלה הוא ע"י אתעדל"ת ע"ד אשה כי תזריע הרי יוצא מהעלם אל הגילוי כח הרצוא והתשוקה שבה, והגם שעדיין צריכה לקבל מן המשפיע ובלי זה לא תוכל להוליד, מ"מ מפני שזה נמשך ע"י אתעדל"ת הנה כח ההולדה זו היא מבחי' היותר גבוה להיותה מתקרבת לבחי' שורשה הוא בחי' האין אשר שם היא נעוצה ומתגלה יותר כוונת נעיצת התחילה כו'.

בס"ד. (ש"פ ויקרא פ' זכור, ל"ב. על התנאים של בתו דבורה לאה).

המגיד מראשית אחרית

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

ובלשון הרבי נ"ע, בפרטיות:

והענין הוא דהנה איתא במאורי אור[128] **דתפלת מוסף הוא בחינת יסוד שבא בסוד תוספת** – כלומר למרות שיכלנו לחשוב ש"יוסף" הוא למטה מיעקב, על זה מביא מה"מאורי אור" שיוסף הוא בחינה של תוספת, והוא כנגד תפילת מוסף. **והוא ענין יחוד ישראל ורחל כו'**, - שהרי "יוסף" הוא בנם של יעקב ורחל, אלא שהדגש כאן שזה דוקא בחינת "ישראל" ולא בחינת "יעקב".

דזהו ההפרש בין שחרית למוסף דתפלת שחרית הוא יחוד יעקב ורחל ותפלת מוסף הוא יחוד ישראל ורחל, דיעקב הוא לשון בקיעה כמו לשון הפסוק[129] **אז יבקע כשחר כו' שאינו** אלא רק **הארה לבד** שהרי אחרי שהאור בוקע את המסך, הרי הוא הארה בלבד. **וישראל הוא בחינת עצמית כו'**, ולא רק הארה.

ושניהם גם "יעקב" וגם "ישראל" **הם בחי' חכמה** ובחכמה עצמה **בחינת יסוד אבא** כלומר השפעת החכמה. רק ההבדל ביניהם הוא **שיעקב הוא בחינת הארת החכמה וישראל בחינת עצמית החכמה כו'.**

וכמו שכתוב בלקוטי תורה מהאריז"ל על פסוק[130] **ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל, דיעקב הוא בחינת עדות לבד לא עצם הדבר כו'** כפי שעניינה של עדות היא על משהו אחר **וישראל הוא בחינת עצמות הדבר כו',**

והוא ענין אירוסין ונשואין – ב' הבחינות האלו של "הארה" ו"עצמיות" הם כנגד אירוסין ונישואין. **דאירוסין הוא ענין נובלות חכמה שלמעלה תורה** – כלומר אף שמתן תורה לא יהיה פעם נוספת, והכל ניתן במתן תורה, גם פנימיות התורה, הרי בגילוי ניתן רק החיצוניות של החכמה עליונה, מה ש"נובל" ונמשך למטה, שזה התורה שלנו כאן בעולם הזה. ואמנם "יום חתונתו זה מתן תורה" אבל היה זה רק האירוסין בלבד, **ונשואין המשכה עצמית מבחינת עצמות החכמה כו'**, שזה יהיה בגאולה העתידה, שאז תתגלה פנימיות התורה "סוד טעמיה ומסתר צפונתיה".

והוא ענין חיצונית התורה ופנימית התורה, דחיצוניות התורה היא מבחינת חיצוניות החכמה דבדרך כלל הרי זה הארה לבד לא העצם ממש כו', שהיא בחינת יעקב בלבד, **ופנימיות התורה היא פנימיות ועצמות החכמה כו'**, בחינת ישראל.

וכללות ענין היחודים שייכים רק בהאור פנימי לפי שבא בבחינת התחלקות המדריגות שייך בזה ענין היחודים כו'. – כל המושג "יחודים" כלומר חיבור של ב' אורות עליונים, שייך רק באור הפנימי, כי באור המקיף והסובב לא שייך התאחדות פנימית.

שבת פרשת קרח תער"ב

---

129). ישעיהו נח, ח.

130). תהלים עח, ה.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – ה'תש"ט

יד) **וְזֶהוּ** "כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא", דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וַעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים נִקְרָאִים "יָמִים נוֹרָאִים", שֶׁאָז הוּא גִּלּוּי בְּחִינַת "וְנוֹרָא שְׁמֶךָ", דְּיֵשׁ יִתְרוֹן בְּיִרְאָה עַל הָאַהֲבָה, דְּעִם הֱיוֹת דַּעֲבוֹדָה דְּאַהֲבָה הִיא עֲבוֹדָה תָּמָה, וְיֵשׁ בָּזֶה סֵדֶר דְּ"בְכָל לְבָבְךָ" כוּ', מִכָּל־מָקוֹם יֵשׁ יִתְרוֹן בְּיִרְאָה עַל אַהֲבָה, דְּאַהֲבָה בָּאָה מֵהָאוֹהֵב אֶל הַנֶּאֱהָב, וּלְפִי עֶרֶךְ קִרּוּב הָאוֹהֵב כֵּן תִּהְיֶה גֹּדֶל הָאַהֲבָה, אֲבָל יִרְאָה חֲרֵי זֶה מִן הַנּוֹרָא בְּעַצְמוֹ, שֶׁלֹּא כְּפִי עֶרֶךְ הַיִּרְא. וְזֶהוּ "כִּי כוּ' לְמַעַן תִּוָּרֵא", בְּכֹחֲדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַיִּרְאָה הָאֲמִתִּית, הוּא עַל יְדֵי "כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה" בִּימֵי הַסְּלִיחָה, כִּי הִנֵּה אַתָּה חַיָּב לְסְלֹחַ, דְּלִהְיוֹת שֶׁמִּלְּמַעְלָה חֲרֵי רוֹצִים בִּתְשׁוּבָה, כִּי הֲלֹא "לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם בְּשׁוּב רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה", דְּהָעִקָּר הוּא הַתְּשׁוּבָה, וְאֵין לְךָ דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה, דַּאֲפִלּוּ אִם הוּא חַס־וְשָׁלוֹם בְּמַצָּב שָׁפֵל וְגָרוּעַ מְאֹד בְּרוּחָנִיּוּת, וְהוּא חַס־וְשָׁלוֹם בִּכְלַל עוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ כַּנַּ"ל, מִכָּל־מָקוֹם תְּשׁוּבָה מוֹעֶלֶת, דְּזֶהוּ בְּשׁוּב רָשָׁע גַּם מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה, דִּבְכָל מָקוֹם שֶׁהוּא יָכוֹל הָאָדָם לִמְצֹא עִנְיָן אֲלֵקִי בְּמַה לְעוֹרֵר נַפְשׁוֹ, וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם מִתְעוֹרֵר בִּתְשׁוּבָה אַתָּה חַיָּב לִסְלֹחַ, וְעִמְּךָ מִדַּת הַסְּלִיחָה רְאוּיָה הִיא, כִּי כַּאֲשֶׁר הָעֶבֶד מוֹדֶה שֶׁחָטָא וְשָׁב מֵחֶטְאוֹ, וּמִתְוַדֶּה עַלֵּי פְּשָׁעָיו, וְחָפֵץ לְשַׁלֵּם חוֹבוֹ, הִנֵּה "עִמְּךָ הַסְּלִיחָה", שֶׁאֵין זֶה תָּלוּי בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, כִּי אִם מִלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת כַּנַּ"ל. וְזֶהוּ "כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה", דְּעַל יְדֵי כִּי תִּסְלַח בִּימֵי הַסְּלִיחָה, אָז הִנֵּה "לְמַעַן תִּוָּרֵא", הוּא בִּכְדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה הָאֲמִתִּית דְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, כִּי יֵרָגֵשׁ, עֶס זָאל זִיךְ דִּעֶרְהעֶרְן"י, בְּחִינַת "קָדוֹשׁ אַתָּה וְנוֹרָא שְׁמֶךָ".

קִצּוּר. יִתְרוֹן הַיִּרְאָה שֶׁהִיא לֹא לְפִי עֶרֶךְ הַיֵּרָא. יְפָרֵשׁ "עִמְּךָ הַסְּלִיחָה", אַתָּה חַיָּב לִסְלֹחַ וְאֵין מוֹנֵעַ, וְעַל יְדֵי הַסְּלִיחָה בִּימֵי הַסְּלִיחָה, תִּוָּרֵא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה הֶרְגֵּשׁ דְּ"נוֹרָא שְׁמֶךָ".

ג' דסליחות, תש"ט

יז. שיופנם.

לקוטי דיבורים

וכן גם עתה בנידון דידן אחרי אשר נודע לו מהאסון של הגניבה וכי רצונם להפוך הקערה על דירת רבינו להבאיש את ריחו בזה, לקח הוא בידו את כל הפנקסים מהקאנטאר לביתו, והשתדל לא לפרסם את הדבר עד אחרי אשר יעשה בעצמו, אתנו ולפנינו, החקירה והדרישה והחשבון צדק, וכן עשה. ובאחד מלילות הארוכים בימות החורף ישבנו בביתו, הוא, מנהל הספרים, שניים מהרעוויז קאמיסיסיא, הממונה מבית רבינו, ואנו, ובמתינות גדולה ישבנו וחשבנו את החשבון כל הלילה ועד הבוקר גמרנו בצדק ובמישור את כל החשבון מכל השלש שנים, ויצא לאור כי צדק אתנו, וכי עלילת שוא ושקר הוא אשר אומרים השניים הידועים על בית רבינו, והיושב ראש קם בחמתו מעל שולחנו ועמד על רגליו ובחרי אף אמר למנהל הספרים בפנינו, אכן עתה נודע הדבר ברור, בשלמי הגניבה ההיא ומה תאמרו עתה? עתה ידעתי צדקתו וישרתו של הרב שניאורסאהן, ואי הצדק ואי היושר שלכם, ואדע איך להתנהג אתכם. הם השנים יצאו מביתו אבל וחפוי ראש, אני עם הממונה הודינו לד' על חסדו הגדול אשר עשה אתנו אשר גאל שמו הנכבד של רבינו שליט"א מפי העריצים והצילו מחילול שמו הקדוש, וקדש את שמו ברבים, וברוב תודה וברכה נפרדנו מהיושב ראש ויצאנו ביד רמה.

והוא היושב ראש לא עזב את הדבר וערך חיש מהר פרטי־כל וחתם עליו יחד עם הרעוויזיא־קאמיסיסיא וימסור את משפטם לה"גנב - ראזיקם" "גנב ערנסקע - ראזיסקנאיע - טאינע - אטדיע ליעניא" לא עברו ימים אחדים והאפראודאם נתפס ונאסר בבית האסורים, ורבינו קיבל הזמנה מה"גנבראזיסק" לבוא לשם בתור עדות כי ההעתקה מהפרטי־כל ג"כ נמסר להם אשר משם ראו את שמו וכי אמרו עליו כנ"ל. רוב יסורים סבלנו מזה אם מוכרח יהי' רבינו לילך לשם, כי זה אינו לפי כבודו, ופניתי אני להיושב־ראש בבקשה להשתדל לפני הגנב־ראז ליתן לו חופש מעדותו, זאת אחרי כי נעלם ממנו כל עסקי הבית ואיננו מתערב בענינים האלו, וכי אני אלך תחתיו, כי רק לי ולהממונה יודעים כל הפרטים בזה, ות"ל כי גם הפעם נעתר לבקשתי ויבקש את הפקיד הנאטשא לניק משם ע"י הטלפון כי יודעו ומכירו הוא, וגם נתן לי מכתב אליו ות"ל כי

הלכתי אני בעצמי ובחסד עליון נגמר הכל בטוב, הפקיד קבל אותי בסבר פנים יפות, ורשם על מכתב ההזמנה של רבינו שליט"א אשר החוקר יעשה החו"ד אצלי, וקבל את עדותי תחת רבינו וכן הי', גמלתי טובה על החסד שהחוקר לא הי' עברי מהיעווסעקציא רק נכרי ופשוט, ולא דיבר אתי קשות, וברוב כבוד חקר ודרש אותי, השבתי לו האמת על כל השאלות, ויצאתי בשלום, וסוף הדבר הי' כי אלה אשר הכינו רשת לפעמיו של אותו צדיק וכרו לו שחת, נוצחו ונפלו עמוק עמוק. המעשה הזאת גרמה שהפקיד מהגנב ראזיסק ידע כי עשה טובה ע"י היושב ראש הנ"ל לרבינו שליט"א והוא שמר את הדבר שיעשה גם לו לעת מצוא, ולכם לזכור את זאת, כי נוגע הוא לעוד סיפור אשר אספר הלאה.

גם ה"פורים" דאשתקד תרפ"ז לא הי' בדוגמא ובערך, גם מקצת מן המקצת, לימי הפורים בכל השנים שעברו, את אשר שמענו וראינו בעת סעודת פורים הזאת לא שמענו ולא ראינו לא אנחנו בכל ימי חיינו, לא אבותינו ואבות אבותינו, דיבורים ודברים נוראים מאד מבהילים ומפחידים את רואם ושומעם, והן אמת כי לא בהיסח הדעת בא לנו ה"פורים" המובדל מכל ימי הפורים והמיוחד לתרפ"ז ברוב תמיהתו ופליאותו ברוב עצבונו יגונו וצערו, כי מראשית השנה הרגשנו כולנו וביתרון את ההעלמות וההסתרים גם כן לא כבכל פעם ופעם, המכשולים הרבים אשר הפריעו אותו בעבודתו הקדושה כל ימי החורף על כל צעד וצעד ממש לא רק משמאל ה"יעווסעקציא" הארורה, אך לרוב צערינו לא פחות כמעט סבל הרבה בחורף הזה גם מימין ממש, כמו רבינו הזקן זצלה"ה זי"ע בעתו, מלשינות, דילטוריא, אביגדור־ים, רבנים גאונים קנאים, שנאה, תרועת מות, טענות, תביעות, מחלוקת, חילופי מכתבים, גאוה, חנופה, אשר אין להרבות שיחה על פני השדה, ועוד לא באה העת לדבר בעט על גליון, שלא להוסיף שמן על נצוצי אש, אשר לא נכבו עוד, וקל מאד שהניצוצות יתחמם ויצא מן הגחלת, בשל השלהבת הגדולה בתוספות ויתרון, וכמו בכל דור דור אין לך "יעקב" אשר אין לו אח "עשו" הצד ציד, ואחרי הברכות צועק צעקה גדולה ומרה כי בא אחיו במרמה, והנה עתה גם את ברכתי.

גורם גדול הי' בזה, האסיפה הגדולה אשר היתה ב"קאראסטיען" פלך וואלין בחודש חשון תרפ"ז ונתאספו עד מאה רבנים, כן ירבו, ובפתיחת האסיפה בכבוד והדר, וברוב פאר נבחר רבינו שליט"א בדעה אחת שלא בפניו ליושב ראש כבוד "פאטשאטניא פרעדסעדאטיל" הכבוד הגדול הזה שלא במקומו מעולם לא ראו אותו וכמעט שאין שם מאנ"ש כי רחוקה היא וואהלין מרייסין, גם אבותיו של רבינו ואבות אבותינו הקדושים זצלה"ה לא הי' להם מעולם שום השפעה על המקומות הללו, וואהלין - פאדאל, אך רבינו שליט"א בשנים האחרונות תרפ"ה - תרפ"ז ואחרי אשר נודע לו מההריסה הנוראה שם בבית יעקב וכי רבה העזובה במקומות האלו עד אשר נשארו הרבה עיירות ישראל דשם בלי מלמד תשב"ר ועלולה שתשכח ח"ו תורה מישראל לרגלי ה"יעווסעקציא" דערי ישראל, אשר תקפה וכוחה שם בתוספות ויתר שאת לעשות חיל במעשיהם המכוערים ופחדה של ה"יעווסעקציא" שם על ישראל סבא היא באופן אחר לגמרי כי הם השופטים והם השוטרים והפקידים, ומהם הממונים על בית האסורים וממילא מובן אשר כל איש ישראל ירא על נפשו, לא רק להיות מלמד חלילה אך גם ליתן את בנו ללמוד ג"כ סכנה יחשב, בידעו אשר בזה עושה מעשה נגד "השופט" והמקיים פסק.

ומבלי התחשב עם כל הצרות והמצרים האלו שלח רבינו שליט"א במסתרים ובהצנע צירים מיוחדים ממשולחיו ועושי רצונו, וציווה עליהם לייסד בכל עיר ועיר גדולה וקטנה שם, חדר לתשב"ר על חשבונו ואת שמו לא יגלה לשום בן אדם, לשלם לכל מלמד תשב"ר בעד חודש או שני חדשים שכר לימוד לפזר בכל המקומות "העתקות" מסעיפי הקאדעקס אשר מותר ללמד עם שלשה ילדים ובאם יארע להם איזה עיכוב מצד ה"יעווסעקציא" או איזהו מקרה לא טהור הנוגע לדת, יודיעו תיכף להיורידי טעסקא ביורא לכל עניני דת אשר יסד רבינו במוסקווע.

ובכלל ציווה לשלוחיו אשר יטיפו וידרשו מעל הבימה בכל בתי כנסיות ובתי מדרש דכל עיר ועיר, לחזק את לב ישראל ולקרבם לאביהם שבשמים ע"י אמירת דא"ח, לקבוע אשר בכל יום בין מנחה למעריב יאמר אחד לפני הנאספים להתפלל "עין יעקב" וספרי מוסר, ומטרתם יהי' להגביהם רוחני ומוסרי מנפילתם העצומה, בנפש ורוח ר"ל.

וברוב חסדי ד' כי לא אלמן ישראל ובכל עיר ועיר מצאו המשולחים יהודים תמימי דעה אתם אשר התחברו אליהם בחמימות וברוב התרגשות וחיש מהר נתייסדו חדרים וחברות "עין יעקב" למאות כן ירבו, ולשמחת רבינו שליט"א אין קץ, אבל לרוב דאבונינו אכן נודע הדבר גם להיעווסעקציא ולא ארכו הימים נתפסו ונאסרו המשלוחים על ידם ובשנת תרפ"ז נפסקו עבודתם ונגרשו לערי מקלט סביבר ד' ירחם עליהם ויוציאם למרחב.

ובמשך הזמן נודע הדבר בהמקומות וואהלין פאדאל מבטן מי יצאו ונלדו המשולחים האלו ונתגלה קדושתו ומסירת נפשו של רבינו שליט"א על התורה ועדתה גם שם, ונתפרסם שמו הגדול ועבודתו זאת גרמה לו אשר על האסיפה בחרו בו בתור יושב ראש כבוד, וגם גרמה לו שיקנאו בו הקנאים האלו אשר יראו לנפשם שלא תתפשט השפעתו וחסידותו במקומות הנ"ל ותבלע את יתר הפליטה מהנשארים שלהם.

והקנאי הראשי העומד מצדם עשה בחשאי מעשה זמרי להפר לו לרבינו שליט"א בעבודתו הטובה בכל מה דאפשר ובמחתרת כרה לו שיחות ורק במסתרים, לא בפרהסיא, כי בפניו חנף אותו, וידבר אתו ויראה בלב ולב ומעולם לא הי' פיו ולבו שוים, בפיו דיבר אתו חלקות ויראה לו ביטולו, הסכמתו, אהבתו וירומם את מפעליו ובאותה שעה עצמה חרב חדה מונחת בחיקו מוכנת לחתוך לעקור ולשרש מעיקרו אותו ואת מעשיו חלילה וחלילה.

יומן, תרפ"ז

אגרות קודש

ב"ה י"ז אייר תרפ"ג

מו"ה חיים שמרי' שי'

שלום וברכה,

במענה על מכתבו מד' לח"ז, ואצטערה צער רב על הידיעה כי בפה אין מניחים כו'. כתיב יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך, ומסיים וראה בנים לבניך כו' ישראל. גדולה מלאכת שמים תשב"ר, אשר בה תלוי גורל עם הקדש ותורת ד', וכל איש בישראל הלא לבבו נאמן לד' ולתורתו וכל אשר לו יתן האיש בעד נפשו. אמנם דבר זה צריך יגיעה גדולה וכבוד אלקים הסתר דבר, וצריך להיות יקר וחביב הפועל בזה, כי החכם עיניו בראשו, וכמו הנוטע כרם, הנה זורע בדמעה וברוב עמל ויגיעה, לילה ויום יפחד על מטעו, אמנם מה יגדל שמחתו בראותו אילניו עושים פרי טוב.

לפנינו נצב כמו חי כל האיסורים וההגבלות שהושם עלינו היהודים, בימי הממלכה העברה, בתחום המושב, והדומה, ובכ"ז כל אחד שהי' לו נוגע הדבר בחייו מצא עצות מקרוב ומרחוק באופן אשר לא יגעו בהחוק, ובאופן כזה הגיעו למטרתם. והעיקר הכל הוא לפי שהי' נוגע הדבר, דיא זאך האט זייער גיארט, האט מען גיזוכט עצות, ויגעת ומצאת. וכן הוא הדבר בכל ענין, דכשהענין נוגע אל הנקודה העצמית, אז מיא דער הערט דעם אמת, און מיא איז זעך מתבונן בפנימיות הדבר, אז הנה זה עצמו ממציא עצה איך להושע.

וכאשר מתבוננים בהתבוננות אמיתי', מה ד' אלקינו ד[ו]רש מאתנו, בהורידו נשמה בגוף, הלא הנשמה בהיותה למעלה היא בתכלי' הדביקות והביטול באהוי"ר אמיתית, ובלי שום העלם והסתר, ובבואה בגוף בעוה"ז אשר רבו ההעלמות וההסתרים ביותר, וא"כ הוא ירידה גדולה ועצומה במאד מאד, וכמאמר מאיגרא רמ[ה] לבירא עמיקתא, אלא שירידה זו היא לצורך עלי', וכמו שליח אשר ישלחנו המלך לאחד המקומות הרחוקים, שהיא חשכה והרוסה, והשליח עושה שליחותו לבנותה ולשכללה, אשר בה ימצא חן וכבוד, ויגדיל כבודו מאילו עומד לפני המלך במקום אורה וכו', כן הדבר הזה, נר ד' נשמת אדם, הנשמה היא אור ונר, וירדה למטה להאיר מחשכי ארץ, וזהו מה שד' אלקינו דורש מאתנו.

וא"כ כאשר יש העלמות כאלו, הם רק נסיונות וכמ"ש כי מנסה ד' אלקיכם אתכם, דענין הנסיון אינו דבר לעצמו כלל, דזהו ההפרש בין נסיון לבירור, דענין הבירורים הוא שעצם הדבר הוא דבר וצריכים לבררו, וכמו הלחם וכל דברים המותרים הם עניני בירורי', דיש בהם חיות וניצוץ אלקי, וצריכי' לברר ולהעלות את הניצוץ, והוא ע"י שמברך על הלחם וכו' תחלה וסוף ובכח האכילה ההיא עוסק בתורה תפלה ומצות, ה"ז עלי' מאת אשר אכל, אבל ענין הנסיון, וכמו כאשר מבלבלי' ומטרידים מתפלה או תורה, וע"ד גלית הפלשתי שהי' מחרף ומגדף מערכות ישראל, ובילבל אותם מתורה ועבודה, או אחז שאחז בת"כ ובת"מ כו', הנה ענינים כאלו אינו שייך לומר בהם בירור, כ"א הוא נסיון, דהנסיון צריכים לבטלו, והוא ע"י חיזוק העבודה והיגיעה בכמה דרכים ואופנים.

ואל יאמר אדם, ואני מה אני, ומה כחי, ועוד, אם אוכל לעשות איזה דבר הוא רק במועט, גאר אביסעלע לפי ערך כחי הדל. כן הדבר, גם המעט הזה הוא הרבה, ומי יודע מה יולד יום, וכל המקיים נפש אחת כו' גרעין א' יוציא כמה סאות פירות טובים, כן נער אחד הנה במשך הזמן יהי' לאילנא רברבא בחסד ד', כאשר ראינו במוחש אשר כאלו שהמלמדי' לא חשבו עליהם כלל ובמשך הזמן התגדלו ויהיו לאנשי' יראי אלקים ובעלי תורה ועבודה, וגם החלש יאמר גבור אני, להקים את דבר ד' בחכמה ובמועצות ליתן נפשו על זה מבלי..

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרשת האזינו

לב א הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ
אִמְרֵי־פִי: ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל
אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־
עֵשֶׂב: ג כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:
(לוי) ד הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל
אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא: ה שִׁחֵת לוֹ
לֹא בָנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפִתַּלְתֹּל: ו הַ לְיהוָה
תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא
אָבִיךָ קָנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכוֹנְנֶךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א א עמ' 65)

הַלְ'ה תִּגְמְלוּ זֹאת (לב, ו) הָאוֹת הֵ"א שֶׁל תֵּבַת הַלְ'ה, שֶׁהִיא תֵּבָה שֶׁל אוֹת אַחַת, מוֹרָה עַל אַחְדוּת. וְאוֹת זוֹ מוֹפִיעָה בְּהֶקְשֵׁר שְׁלִילִי דַּוְקָא (עַם נָבָל וְלֹא חָכָם), כִּי הַכַּוָּנָה הִיא לִפְעֹל אַחְדוּת בְּמָקוֹם שֶׁל הִתְחַלְּקוּת דַּוְקָא. וְכַיָּדוּעַ, שֶׁתַּכְלִית הַכַּוָּנָה שֶׁל בְּרִיאַת הָעוֹלָם הִיא לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים, כְּלוֹמַר: שֶׁהַתַּחְתּוֹנִים כְּפִי שֶׁהֵם בְּמַצָּב שֶׁל תַּחְתּוֹנִים (לֹא כְּפִי שֶׁמִּתְעַלִּים לְעֶלְיוֹנִים) יִהְיוּ דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ.

(ישראל) שני ז זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר וָדֹר
שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ: ח בְּהַנְחֵל
עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים
לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב
חֶבֶל נַחֲלָתוֹ: י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל
יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ:
יא כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו
יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ: יב יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ
וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר: ע"כ במנחת שבת וכתו"ל

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שמחת תורה תשט"ו – תורת מנחם התוועדויות יג עמ' 83)

יַצֵּב גְּבוּלוֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לב, ח) הַקֶּשֶׁר בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְגְבוּלוֹת עַמִּים הוּא, שֶׁעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבָרֵר אֶת אַרְצוֹת הָעַמִּים, הַיְנוּ אֶת כָּל הָעוֹלָם. כֵּיצַד עוֹשִׂים זֹאת? - עַל יְדֵי זֶה שֶׁ"אֶחָד מִכֶּם גּוֹלֶה לְבַרְבָּרְיָא . . דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁגָּלִיתֶם כֻּלְּכֶם". זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל "צְדָקָה עָשָׂה הַקָּבָ"ה עִם יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאֻמּוֹת": אֵין צֹרֶךְ שֶׁכָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַגִּיעוּ לְכָל מָקוֹם בָּעוֹלָם, אֶלָּא דַּי בִּיהוּדִי אֶחָד ("אֶחָד מִכֶּם").

וְלִפְעָמִים, כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי נִמְצָא בְּפִנָּה שׁוֹמֵמָה, מִתְעַבֶּרֶת בּוֹ נִשְׁמַת צַדִּיק, וַאֲפִילוּ נִשְׁמוֹת הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְבָרֵר אֶת הַמָּקוֹם הַהוּא.

שלישי יג יַרְכִּבֵהוּ כתיב על־במותי קרי עַל־בָּמֳתֵי אָרֶץ
וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדֶי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן
מֵחַלְמִישׁ צוּר: יד חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן
עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־
חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר:
טו וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ
אֱלוֹהַּ עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ: טז יַקְנִאֻהוּ
בְּזָרִים בְּתֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ: יז יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא
אֱלֹהַּ אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא
שְׂעָרוּם אֲבֹתֵיכֶם: יח צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל
מְחֹלְלֶךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש כז עמ' קטז)

יַרְכִּיבֵהוּ עַל בָּמֳתֵי אָרֶץ (לב, יג) **עַל שֵׁם שֶׁאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת** (רש"י) זֶה עַתָּה קִבַּלְתִּי יְדִיעָה . . מִשּׁוּבוֹ שֶׁל מַר לְאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁבָּא מֵאֶרֶץ הָרִים וּגְבָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ, הֲרֵי . . אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת, זֹאת אוֹמֶרֶת שֶׁשּׁוּבוֹ . . בְּוַדַּאי יֵשׁ בָּזֶה עֲלִיָּה בְּכָל הַמּוּבָנִים, הֵן בְּגַשְׁמִי וְהֵן בְּרוּחַ, שֶׁזֶּה בָּזֶה תָּלוּי. וּבִפְרָט בְּנוֹגֵעַ לַיְּהוּדִים, וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְגוּי קָדוֹשׁ הַיּוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ. וּבְיֶתֶר שְׂאֵת עַל פִּי תּוֹרַת הַחֲסִידוּת, אֲשֶׁר תַּכְלִית כָּל עֲבוֹדַת הָאָדָם הִיא הַגְּבָרַת הַצּוּרָה עַל הַחֹמֶר וְהָרוּחָנִיּוּת עַל הַגַּשְׁמִיּוּת.

רביעי יט וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו:
כ וַיֹּאמֶר אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה מָה
אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֶן
בָּם: כא הֵם קִנְאוּנִי בְּלֹא־אֵל כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם
וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם:
כב כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל
תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וְיִבְלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי
הָרִים: כג אַסְפֵּה עָלַימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם:
כד מְזֵי רָעָב וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־
בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר:

כה מִחוּץ תְּשַׁכֵּל־חָרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר
גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה: כו אָמַרְתִּי
אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם: כז לוּלֵי כַּעַס
אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה
וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת: כח כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת
הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ערב ראש השנה תשמ"ז – התוועדויות תשמ"ז ד עמ' 430)

חִצַּי אֲכַלֶּה בָם (לב, כג) **חִצַּי כָּלִים וְהֵם אֵינָם כָּלִים** (רש"י)

חִצַּי (לְמוּטָב) - הַיְנוּ אַהֲבָה וְיִרְאָה. **וְהֵם אֵינָם כָּלִים** - בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ (בִּתְמִיהָה)? וְכִמְבֹאָר בַּחֲסִידוּת עַל הַפָּסוּק אֲנִי הֲוָי' לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם, שֶׁיֵּשׁ לְהִתְפַּלֵּא: אֵיךְ מִתְבּוֹנֵן יְהוּדִי בַּ'אֲנִי הֲוָי' לֹא שָׁנִיתִי' בְּעֵת הַתְּפִלָּה וְלֹא מַגִּיעַ לְכִלּוֹת הַנֶּפֶשׁ? וְעַל־דֶּרֶךְ תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב, שֶׁזֶּה חֶסֶד מֵה' שֶׁאָדָם נִשְׁאָר חַי אַחַר הַתְּפִלָּה. אָמְנָם, הֶעְדֵּר כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא לְטוֹבָה, שֶׁהֲרֵי תַּכְלִית הַכַּוָּנָה הִיא נְשָׁמָה בְּגוּף דַּוְקָא. וְאַדְרַבָּה, אַהֲבַת ה' וְיִרְאַת ה' מוֹסִיפוֹת חִיּוּת בַּנְּשָׁמָה בְּגוּף.

חמישי כט לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם:
ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה
אִם־לֹא כִּי־צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם: לא כִּי
לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים: לב כִּי־מִגֶּפֶן
סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבְמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ
אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ: לג חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ
פְּתָנִים אַכְזָר: לד הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם
בְּאֹצְרֹתָי: לה לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם
כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ: לו כִּי־יָדִין
יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנָחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת
יָד וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב: לז וְאָמַר אַי אֱלֹהֵימוֹ צוּר
חָסָיוּ בוֹ: לח אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין
נְסִיכָם יָקוּמוּ וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה:
לט רְאוּ | עַתָּה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים
עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי וַאֲנִי אֶרְפָּא
וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת אחרון של פסח תשי"ז – תורת מנחם התוועדויות יט עמ' 323)

כִּי צוּרָם מְכָרָם וַה' **הִסְגִּירָם** (לב, ל) הַשְּׁמָדוֹת ל"ע שֶׁהָיוּ בְּדוֹרֵנוּ - לֹא הָיוּ מִצַּד כֹּחָם שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֲרֵי אֵין לְגוֹי שְׁלִיטָה עַל יְהוּדִי, שֶׁנִּשְׁמָתוֹ הִיא חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ. וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ: אִם בַּעֲצֵי הַמִּקְדָּשׁ הַגַּשְׁמִי וַאֲבָנָיו לֹא שָׁלַט הָאוֹיֵב, כַּכָּתוּב טָבְעוּ בָּאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ - כָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר שֶׁאֵין לוֹ שְׁלִיטָה בְּמִקְדָּשׁ רוּחָנִי (וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם, בְּתוֹךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד). אֶלָּא **צוּרָם מְכָרָם** וַה' **הִסְגִּירָם** - מִטַּעַם הַיָּדוּעַ לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית. וְהִנֵּה כְּבוֹד קָדֵשׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר אָמַר פַּעַם, שֶׁאֵין לְהַצְדִּיק אֶת ה' יוֹתֵר מִדַּאי . . . אֲבָל כְּתִיב "אוֹדְךָ ה' כִּי אָנַפְתָּ בִּי", הַיְנוּ שֶׁלְּעָתִיד יוֹדוּ לַה' עַל הַ"אָנַפְתָּ".

שישי מ כִּי־אֶשָּׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי
לְעֹלָם: מא אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק חַרְבִּי וְתֹאחֵז בְּמִשְׁפָּט
יָדִי אָשִׁיב נָקָם לְצָרָי וְלִמְשַׂנְאַי אֲשַׁלֵּם: מב אַשְׁכִּיר
חִצַּי מִדָּם וְחַרְבִּי תֹּאכַל בָּשָׂר מִדַּם חָלָל וְשִׁבְיָה
מֵרֹאשׁ פַּרְעוֹת אוֹיֵב: מג הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי
דַם־עֲבָדָיו יִקּוֹם וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ
עַמּוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כט עמ' 201)

הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן נוּן (לב, מד) **וְלָמָּה קוֹרְאֵהוּ כָּאן הוֹשֵׁעַ . .** שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁנִּתְּנָה לוֹ גְּדֻלָּה הִשְׁפִּיל עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר מִתְּחִלָּתוֹ (רש"י) כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי זוֹכֶה לִגְדֻלָּה, גַּדְלוּת שֶׁל שְׁרָרָה אוֹ גַּדְלוּת בְּעִנְיָן אַחֵר, שֶׁזּוֹכֶה לִבְרָכוֹת נַעֲלוֹת מִן הַשָּׁמַיִם - הוּא עָלוּל לַחֲשֹׁב, שֶׁמִּזֶּה גּוּפָא שֶׁהוּא זָכָה לְכָךְ, סִימָן שֶׁהוּא רָאוּי לַדָּבָר, וּכְתוֹצָאָה מִכָּךְ תִּהְיֶה אֶצְלוֹ תְּנוּעָה שֶׁל הַרְחָבַת הַדַּעַת וְרוֹמְמוּת. לוֹמְדִים אָנוּ מִיהוֹשֵׁעַ, שֶׁאַדְרַבָּה: דַּוְקָא מִי שֶׁזּוֹכֶה לִגְדֻלָּה צָרִיךְ לְהַשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּתְחִלָּתוֹ. וְזֶהוּ גַּם הַכְּלִי לְכָךְ שֶׁהַגְּדֻלָּה תִּתְקַיֵּם בְּיָדוֹ.

שביעי מד וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה־
הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן: מה וַיְכַל
מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל: מו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־
הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר
תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי

הַתּוֹרָה הַזֹּאת: מז כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא מִכֶּם
כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים
עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: פ מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר: מט עֲלֵה אֶל־הַר
הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי
נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה: נ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר
אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת
אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֵף אֶל־עַמָּיו: נא עַל
אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת
קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ
וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי
יִשְׂרָאֵל: פפפ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת שמחת תורה תשכ"ב – תורת מנחם התוועדויות לב עמ' 128)

וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים (לב, מז) **הָיָה מְהַלֵּךְ בַּמְּבוֹאוֹת הַמְּטֻנָּפוֹת לֹא יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע . . אִם הָיָה קוֹרֵא וּבָא, פּוֹסֵק . . עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים** (ברכות כד, ב)

יֵשׁ לִתְמֹהַּ, הֵיכָן גְּרִמְזָה הֲלָכָה זוֹ בַּפָּסוּק. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה דִּבּוּר עִנְיָנוֹ רִבּוּי - הַסְבָּרָה וְהִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים. וּמִזֶּה, שֶׁ"דָּבָר" לְשׁוֹן יָחִיד (בְּנִגּוּד לְ"שִׁימוּ לְבַבְכֶם לְכָל הַדְּבָרִים", לְשׁוֹן רַבִּים), מוֹרֶה עַל שְׁלִילַת הַדִּבּוּר, אֲבָל לֹא שְׁלִילָה מֻחְלֶטֶת, שֶׁאָז אֵין זֶה דִּבּוּר כְּלָל, אֶלָּא הַפְסָקָה בְּאֶמְצַע הַדִּבּוּר. וְהֵיכָן מָצִינוּ שֶׁיֵּשׁ לְהַפְסִיק אֶת הַדִּבּוּר בַּתּוֹרָה - בְּמִי שֶׁלּוֹמֵד בַּדֶּרֶךְ וּבָא לְמָבוֹא שֶׁאֵינוֹ נָקִי.

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
לֵאמֹר: מט עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ
אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרִחוֹ וּרְאֵה
אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לַאֲחֻזָּה: נ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה
וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר
הָהָר וַיֵּאָסֵף אֶל־עַמָּיו: נא עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי
בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן
עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: פפפ

נ"ב פסוקים, כל"ב סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרת לפרשת האזינו לקריאה בציבור ולשנים מקרא ואחד תרגום בהושע פרק יד ופרק ז

יד ב שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֹנֶךָ: ג קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֹן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ: ד אַשּׁוּר | לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם: ה אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ: ו אֶהְיֶה כַּטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן: ז יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְّבָנוֹן: ח יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן: ט אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לַעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ נִמְצָא: י מִי חָכָם וְיָבֵן

ביאור על ההפטרה מתוך החומשים

ע"פ שי למורא

ג) **קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים,** קַבְּלוּ עֲלֵיכֶם וְשִׂימוּ לְבַבְכֶם אֶל הַדְּבָרִים שֶׁאֲנִי אוֹמֵר לָכֶם. **כָּל תִּשָּׂא עָוֹן,** כָּל עֲוֹנוֹתֵינוּ תִּסְלַח. **וְקַח טוֹב,** מַעֲשֶׂה טוֹב שֶׁעָשִׂינוּ יָגֵן מוּל הָעָוֹן. **וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ,** בִּמְקוֹם פָּרִים לְקָרְבָּנוֹת נְשַׁלְּמָה לְפָנֶיךָ וְדוּי שְׂפָתֵינוּ. ד) **אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ,** וְגַם תֹּאמְרוּ לְפָנָיו, לֹא נְבַקֵּשׁ עוֹד עֶזְרַת אָדָם, לֹא מֵאַשּׁוּר וְלֹא מִמִּצְרַיִם. **עַל סוּס לֹא נִרְכָּב,** זוֹ הִיא עֶזְרַת מִצְרַיִם, שֶׁמִּשָּׁם נִשְׁלְחוּ הַסּוּסִים. **לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ,** אֵלּוּ הַפְּסִילִים. **אֲשֶׁר בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם,** אֲשֶׁר בְּךָ ה' לְבַדְּךָ תְּהִי תִּקְוָתֵנוּ, אַתָּה הַמְרֻחָם יְתוֹמִים. ה) **אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם,** כַּאֲשֶׁר יֹאמְרוּ יִשְׂרָאֵל כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אָז אֶסְלַח לָהֶם עַל מַה שֶּׁהָלְכוּ בְּדֶרֶךְ שׁוֹבָב וּמָרְדוּ בִּי. **אֹהֲבֵם נְדָבָה,** אֹהַב אוֹתָם בְּנִדְבַת לִבִּי, אַף שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְאוּיִים לְכָךְ. ו) **אֶהְיֶה כַּטַּל לְיִשְׂרָאֵל,** כְּלוֹמַר, לֹא תִּפָּסֵק אַהֲבָתִי מִיִּשְׂרָאֵל כְּמוֹ שֶׁאֵין הַטַּל נֶעְצָר לְעוֹלָם. **וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן,** וְשָׁרָשָׁיו שֶׁל יִשְׂרָאֵל יִתְפַּשְּׁטוּ כְּשָׁרְשֵׁי עֲצֵי הַלְּבָנוֹן. ז) **יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו,** יִתְפַּשְּׁטוּ עֲנָפָיו הָרַכִּים. כְּלוֹמַר, יִתְרַבּוּ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו. **כַּזַּיִת,** כְּאִילָן זַיִת שֶׁהֶעָלִים שֶׁלּוֹ לַחִים כָּל הַשָּׁנָה. וּלְפִי הַתַּרְגּוּם, הוּא רָמֵז עַל אוֹר הַמְּנוֹרָה שֶׁל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. **וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן,** כְּמוֹ רֵיחַ הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ ה'. כְּלוֹמַר, שֶׁיֵּלֵךְ שְׁמוֹ הַטּוֹב לְמֶרְחוֹק. וְהוּא רָמֵז עַל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנִּקְרָא "לְבָנוֹן" עַל שֵׁם שֶׁמַּלְבִּין עֲוֹנוֹתֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. ח) **יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ,** אֵלּוּ שֶׁיָּשׁוּבוּ וְיֵחָסוּ בְּצִלּוֹ שֶׁל הקב"ה. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "יָשֻׁבוּ", בְּשׁוּבָה וְנַחַת. **יְחַיּוּ דָגָן,** יְחַיּוּ אֶת עַצְמָם בְּכָל עֵת בְּמִצְוֹת הקב"ה, כְּמוֹ הַדָּגָן שֶׁמְּחַיֶּה אֶת הָאָדָם. וַחֲסֵרָה "כ", וְהוּא כְּמוֹ "יִחְיוּ כַּדָּגָן". **וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן,** שֶׁהַגֶּפֶן מוֹצִיאָה פֵּרוֹת בְּכָל שָׁנָה מִבְּלִי זְרִיעָה מֵחָדָשׁ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "יְחִיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן", שֶׁהַדָּגָן יוֹצִיא פֵּרוֹת מִשָּׁנָה לְשָׁנָה מִבְּלִי זְרִיעָה, כְּמוֹ הַגֶּפֶן. **זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן,** רֵיחוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן הַמְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר. וְהוּא רָמֵז עַל נִסּוּךְ הַיַּיִן בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הַנִּקְרָא "לְבָנוֹן". ט) **אֶפְרַיִם,** אֶפְרַיִם יֹאמַר. **לַעֲצַבִּים,** לַעֲבוֹדַת הַפְּסִילִים. **אֲנִי עָנִיתִי,** וְאָז יֹאמַר הקב"ה, אֲנִי אֶעֱנֶה לוֹ עַל כָּל מַה שֶּׁיְּבַקֵּשׁ מִמֶּנִּי. **וַאֲשׁוּרֶנּוּ,** אֶסְתַּכֵּל וְאַשְׁגִּיחַ בּוֹ לָתֵת לוֹ כָּל צָרְכָּיו. **אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן,** כְּמוֹ עֵץ הַבְּרוֹשׁ בִּהְיוֹתוֹ רַעֲנָן וְלַח, שֶׁאֶפְשָׁר לְכוֹפֵף אֶת רֹאשׁוֹ עַד לָאָרֶץ, כָּךְ יְהֵא הקב"ה מְצוּי לוֹ לְהַצְלִיחוֹ. **מִמֶּנִּי פִּרְיְךָ נִמְצָא,** הֲרֵי אֲנִי הוּא שֶׁכָּל טוּבְתְּךָ מֵאִתִּי בָּאָה.

אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים
יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם: ז ח מִי־אֵל כָּמוֹךָ
נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־
הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: ט יָשׁוּב
יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם
כָּל־חַטֹּאתָם: כ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם
אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם:

י) **וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם,** כַּאֲשֶׁר יָשׁוּבוּ הַפּוֹשְׁעִים לְדַרְכֵי ה׳, וְלֹא הָיוּ רְגִילִים בָּהֶם כְּמוֹ הַצַּדִּיקִים, יִכָּשְׁלוּ בָהֶם, כְּאָדָם שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר הַדֶּרֶךְ. וְזֶה נֶאֱמַר עַל הַפּוֹשְׁעִים שֶׁלָּבֶם עוֹד בְּדֶרֶךְ פִּשְׁעָם. אֲבָל הַשָּׁבִים בְּלֵב שָׁלֵם, הקב״ה יַעֲזֹרֵם. יח) **נֹשֵׂא עָוֹן,** מְכַפֵּר עַל עָוֹן. **וְעֹבֵר עַל פֶּשַׁע,** כְּלוֹמַר, אֵינוֹ עוֹמֵד עַל הַפֶּשַׁע לְהַשְׁגִּיחַ בּוֹ לְשַׁלֵּם עָלָיו גְּמוּל, אֶלָּא עוֹבֵר עַל הַפֶּשַׁע כְּאִלּוּ לֹא יְרֵאֻנוּ. **לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ,** לְאוֹתָם שֶׁשְּׁאָרוּ בְּבוֹא הַגּוֹאֵל. **לֹא הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ,** אַף עַל פִּי שֶׁהָיוּ חַיָּבִים שֶׁלֹּא יֵצְאוּ מֵהַגָּלוּת לְפִי מַעֲשֵׂיהֶם, לֹא יִפְּנֶה לָעַד אֶל מַעֲשֵׂיהֶם. יט) **יִכְבֹּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ,** כְּאָדָם שֶׁכּוֹבֵשׁ דָּבָר תַּחַת רַגְלָיו שֶׁלֹּא יֵרָאֶה. **וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצוּלוֹת יָם כָּל חַטֹּאתָם,** כְּלוֹמַר, לֹא יִזְכְּרוּ לַעֲנֹשׁ עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ הִשְׁלַכְתָּם בְּעֹמֶק הַיָּם שֶׁלֹּא יֵרָאוּ. כ) **תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב וגו׳,** כְּלוֹמַר, הַאֲמֵת לָנוּ דְּבָרֶיךָ שֶׁהִבְטַחְתָּ לְיַעֲקֹב ״וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה וגו׳״ (בראשית כח,יד), וְזֶה יִהְיֶה תַּשְׁלוּם גְּמוּל חַסְדּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם בַּעֲקֵדָתוֹ שֶׁל יִצְחָק ״כִּי נִשְׁבַּעְתִּי... וְיָרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו וגו׳״ (בראשית כב,טז-יז). וַ״אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ״ כּוֹלֵל שְׁלֹשֶׁת הָאָבוֹת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

לוח זמנים לשבוע פרשת האזינו בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע						סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:28	6:32	8:55	8:56	9:29	9:30	10:32	10:32	18:39	18:31	19:05	18:57	18:13	19:07
חיפה (ק)	6:27	6:31	8:54	8:55	9:28	9:29	10:31	10:31	18:38	18:30	19:05	18:57	18:02	19:07
ירושלים (ק)	6:27	6:30	8:53	8:54	9:27	9:28	10:30	10:30	18:42	18:34	19:03	18:56	17:56	19:06
תל אביב (ק)	6:28	6:32	8:55	8:56	9:29	9:30	10:32	10:32	18:39	18:31	19:05	18:57	18:13	19:08
אוסטריה, וינה (ק)	6:39	6:48	8:57	9:01	9:41	9:44	10:45	10:46	18:55	18:42	19:28	19:16	18:27	19:29
אוסטרליה, מלבורן (ח)	6:12	6:03	8:34	8:28	9:11	9:05	10:13	10:09	18:15	18:21	18:43	18:49	18:02	19:00
אוקראינה, אודסה (ק)	6:42	6:50	9:01	9:05	9:44	9:47	10:47	10:49	18:57	18:45	19:29	19:17	18:29	19:30
אוקראינה, דונייצק (ק)	6:14	6:22	8:31	8:35	9:16	9:19	10:19	10:20	18:29	18:17	19:02	18:50	18:01	19:03
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	6:25	6:33	8:42	8:46	9:27	9:30	10:30	10:31	18:40	18:28	19:14	19:01	18:12	19:14
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	6:50	6:59	9:05	9:09	9:52	9:55	10:55	10:57	19:06	18:53	19:41	19:27	18:37	19:41
אוקראינה, קייב (ק)	6:42	6:51	8:58	9:02	9:44	9:48	10:48	10:49	18:59	18:46	19:34	19:20	18:30	19:34
איטליה, מילאנו (ק)	7:09	7:16	9:28	9:31	10:10	10:13	11:14	11:15	19:23	19:12	19:55	19:43	18:56	19:55
אקוואדור, קיטו (ח)	6:04	6:02	8:35	8:33	9:03	9:01	10:06	10:04	18:10	18:08	18:32	18:30	17:51	18:39
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	6:45	6:36	9:09	9:03	9:44	9:39	10:46	10:42	18:49	18:54	19:16	19:21	18:35	19:31
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	7:36	7:26	9:57	9:50	10:35	10:29	11:38	11:33	19:41	19:47	20:10	20:17	19:28	20:28
ארה"ב, בולטימור (ק)	6:53	6:59	9:17	9:19	9:54	9:56	10:57	10:58	19:05	18:55	19:34	19:24	18:39	19:35
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:42	6:48	9:05	9:07	9:43	9:45	10:46	10:47	18:55	18:45	19:24	19:14	18:28	19:25
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	6:43	6:49	9:05	9:08	9:44	9:46	10:47	10:47	18:55	18:45	19:24	19:14	18:29	19:25
ארה"ב, דטרויט (ק)	7:18	7:25	9:40	9:43	10:20	10:22	11:23	11:23	19:31	19:21	20:01	19:50	19:04	20:02
ארה"ב, האוסטון (ק)	7:09	7:12	9:37	9:37	10:10	10:10	11:13	11:12	19:19	19:12	19:45	19:37	18:55	19:47
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:39	6:44	9:05	9:07	9:40	9:41	10:43	10:43	18:50	18:42	19:17	19:08	18:25	19:19
ארה"ב, מיאמי (ק)	7:09	7:11	9:38	9:38	10:09	10:10	11:12	11:12	19:18	19:12	19:43	19:36	18:55	19:46
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:38	6:44	9:00	9:03	9:39	9:41	10:42	10:43	18:51	18:40	19:20	19:10	18:24	19:21
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:37	6:43	8:59	9:01	9:38	9:40	10:41	10:42	18:49	18:39	19:19	19:09	18:23	19:20
בוליביה, לה-פס (ח)	6:23	6:18	8:53	8:49	9:22	9:19	10:25	10:22	18:28	18:29	18:51	18:52	18:11	19:01
בלגיה, אנטוורפן (ק)	7:27	7:36	9:41	9:45	10:29	10:32	11:32	11:34	19:43	19:30	20:19	20:05	19:14	20:19
בלגיה, בריסל (ק)	7:27	7:36	9:42	9:46	10:29	10:33	11:32	11:34	19:43	19:30	20:18	20:05	19:14	20:19
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:57	5:51	8:25	8:21	8:57	8:52	9:59	9:56	18:02	18:04	18:26	18:28	17:46	18:38
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:45	5:39	8:14	8:09	8:45	8:41	9:47	9:44	17:50	17:52	18:14	18:16	17:34	18:26
בריטניה, לונדון (ק)	6:45	6:54	8:59	9:03	9:47	9:51	10:50	10:52	19:01	18:48	19:37	19:23	18:35	19:37
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	6:53	7:03	9:05	9:10	9:55	9:59	10:59	11:01	19:10	18:56	19:48	19:33	18:43	19:47
גרמניה, ברלין (ק)	6:50	7:00	9:04	9:08	9:53	9:57	10:56	10:58	19:08	18:54	19:44	19:30	18:38	19:44
גרמניה, פרנקפורט (ק)	7:10	7:19	9:26	9:30	10:12	10:15	11:15	11:17	19:26	19:13	20:01	19:47	18:57	20:01
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:58	5:52	8:25	8:21	8:57	8:53	10:00	9:56	18:03	18:05	18:28	18:30	17:47	18:40
הודו, מומבאי (ח)	6:27	6:28	8:57	8:57	9:27	9:27	10:30	10:29	18:36	18:31	18:59	18:54	18:14	19:03
הודו, פונה (ח)	6:23	6:24	8:53	8:53	9:23	9:23	10:26	10:25	18:32	18:27	18:55	18:50	18:10	18:59
הונגריה, בודפשט (ק)	6:29	6:37	8:47	8:50	9:31	9:34	10:34	10:35	18:44	18:32	19:17	19:04	18:16	19:17
טורקיה, איסטנבול (ק)	6:47	6:53	9:09	9:11	9:48	9:50	10:51	10:52	19:00	18:50	19:29	19:19	18:33	19:30
יוון, אתונה (ק)	7:12	7:17	9:36	9:38	10:13	10:14	11:16	11:16	19:24	19:15	19:52	19:43	18:58	19:54
מולדובה, קישינב (ק)	6:50	6:58	9:08	9:12	9:52	9:54	10:55	10:56	19:05	18:53	19:37	19:25	18:37	19:38

לוח זמנים לשבוע פרשת האזינו בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:24	6:26	8:54	8:54	9:25	9:24	10:27	10:26	18:33	18:27	18:56	18:51	18:10	19:00
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	6:22	6:10	8:38	8:31	9:20	9:14	10:23	10:17	18:24	18:32	18:56	19:04	18:13	19:16
נפאל, קטמנדו (ח)	5:51	5:54	8:20	8:20	8:52	8:52	9:55	9:54	18:02	17:55	18:27	18:20	17:38	18:29
סינגפור, סינגפור (ח)	6:54	6:53	9:26	9:24	9:54	9:52	10:57	10:55	19:01	18:59	19:23	19:21	18:41	19:29
פולין, ורשא (ק)	6:20	6:30	8:33	8:38	9:22	9:26	10:26	10:28	18:37	18:23	19:13	18:59	18:08	19:13
פרו, לימה (ח)	5:58	5:54	8:29	8:26	8:58	8:55	10:00	9:58	18:04	18:04	18:27	18:27	17:46	18:36
צרפת, ליאון (ק)	7:26	7:34	9:46	9:49	10:28	10:30	11:31	11:32	19:41	19:29	20:12	20:01	19:13	20:13
צרפת, פריז (ק)	7:35	7:44	9:52	9:56	10:37	10:41	11:41	11:42	19:51	19:38	20:25	20:12	19:23	20:25
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:46	5:45	8:17	8:16	8:46	8:44	9:48	9:46	17:53	17:50	18:15	18:12	17:32	18:21
קנדה, טורונטו (ק)	7:04	7:10	9:24	9:27	10:05	10:07	11:08	11:09	19:17	19:06	19:47	19:36	18:50	19:48
קנדה, מונטריאול (ק)	6:40	6:47	8:59	9:03	9:41	9:44	10:45	10:46	18:54	18:42	19:25	19:14	18:26	19:26
קפריסין, לרנקה (ק)	6:33	6:37	8:58	9:00	9:33	9:35	10:36	10:36	18:44	18:36	19:11	19:02	18:19	19:13
רוסיה, ליובאוויטש (ק)	7:39	7:50	9:50	9:55	10:42	10:47	11:46	11:48	19:58	19:43	20:37	20:21	19:27	20:36
רוסיה, מוסקבה (ק)	7:12	7:24	9:21	9:27	10:15	10:20	11:19	11:21	19:32	19:16	20:11	19:55	19:01	20:11
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ק)	7:06	7:14	9:25	9:28	10:08	10:11	11:11	11:13	19:22	19:09	19:54	19:42	18:53	19:55
שוויץ, ציריך (ק)	7:11	7:19	9:29	9:33	10:13	10:16	11:16	11:17	19:26	19:14	19:59	19:46	18:58	19:59
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:07	6:07	8:38	8:37	9:07	9:06	10:10	10:09	18:15	18:11	18:38	18:34	17:54	18:43

עירוב תבשילין

ביום רביעי ערב ראש השנה, יקח הפת משבת וגם תבשיל חשוב עמו כגון בשר או דג ויתן ביד אחר, לזכות על ידו לכל הקהל ואומר:

אֲנִי מְזַכֶּה לְכָל מִי שֶׁרוֹצֶה לִזְכּוֹת וְלִסְמוֹךְ עַל־עֵרוּב זֶה:

ומי שזוכה נוטל בידו ומגביה טפח, וחוזר ונוטל מיד הזוכה והמזכה מברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עֵרוּב:

בְּדֵין יְהֵי שָׁרָא לָנָא לַאֲפוּיֵי וּלְבַשּׁוּלֵי וּלְאַטְמוּנֵי וּלְאַדְלוּקֵי שְׁרָגָא וּלְתַקָּנָא וּלְמֶעְבַּד כָּל־צָרְכָּנָא מִיּוֹמָא טָבָא לְשַׁבַּתָּא לָנָא וּלְכָל יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת:

[=בָּזֶה יִהְיֶה מֻתָּר לָנוּ לֶאֱפוֹת וּלְבַשֵּׁל וּלְהַטְמִין (אֹכֶל) וּלְהַדְלִיק נֵר וּלְתַקֵּן וְלַעֲשׂוֹת כָּל צָרְכֵּנוּ מִיּוֹם טוֹב לְשַׁבָּת, לָנוּ וּלְכָל יִשְׂרָאֵל הַדָּרִים בָּעִיר הַזֹּאת]:

סדר מצות הדלקת נרות לערב ליל א׳ וב׳ דראש השנה ושבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה .... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי׳, ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

מנהגן הטוב של בנות ישראל .... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול (בערב ראש השנה נותנים עבור שלושה ימים, עבור שני ימי ראש השנה ועבור שבת קודש) אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי ההבדלה במוצאי שבת קודש.

ערב ליל א׳ של ראש השנה

יש להדליק – לפני כניסת החג 'נר נשמה' (או שלהבת גז וכדומה) כדי לאפשר העברת אש להדלקת הנרות בלילה השני של ראש השנה.

כן יש להדליק, לקראת סוף היום הראשון של ראש השנה, נר נשמה נוסף (מהנר הדולק), כדי שיהיה אפשר להדליק בסוף היום השני, בערב שבת קודש, את נרות השבת קודש. אסור להבעיר אש חדשה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַזִּכָּרוֹן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

ליל ב׳ של ראש השנה

זמן הדלקת הנרות וכן הדלקה לצורך דברים אחרים - רק בלילה, לאחר צאת הכוכבים, על ידי העברה מאש הדלוקה לפני ראש השנה. אסור בשום אופן להדליק על ידי יצירת אש חדשה (גפרור או מצית).

כן יש להדליק, נר נשמה נוסף (מהנר הדולק), כדי שיהיה אפשר להדליק בסוף היום השני, בערב שבת קודש, את נרות השבת קודש. אסור להבעיר אש חדשה.

בעת הדלקת הנרות נוהגים להניח לפני המברכת פרי חדש ובעת ברכת 'שהחיינו' תביט בו או שתלבש בגד חדש, ותדליק את הנרות סמוך לקידוש ממש, ואת הפרי הנ"ל תאכל תיכף לאחר הקידוש. ואם אין לה פרי או בגד חדשים - בכל זאת תברך 'שהחיינו'.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל יוֹם הַזִּכָּרוֹן:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה:

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מדליקים את הנרות על ידי העברה מנר דולק, ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת, יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00444
21/09/2014

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377